

nak a hujjáról esék és meghal die 7 may [ETA I, 147 NSz]. 1761: amint lovagolt volna, úgy esett a lóról, hogy az feje mindjárt kettéhasadt [RettE 116].

3. érint; a atinge; betreffen/rühren. 1753/1781: ezen Nemes Erdély országában a kapu szám után valo adózás igen nagy volt, és ezen Kun Urak Jóságaira igen sullyoson esvén, annyira hogy a Jobbágyok idestova majd mind el széledtenek [Máda H; JHb LXXI/3. 260].

4. beleesik vmibe; a cădea în ceva; hineinfallen. 1573: (Gergelyné) Azonnal Meg zydia Kelemen te Ros Bestie lelek kwrwa hozza wag az zekercewel ... ely essyk volt mert Igen Rezeg volt, oztan vgi tazitya az fawal gergelne hagi az Sarba essyk [Kv; TjK III/3]. 1634: az pásztorók ot sopankodnak, hogy az á kis barna men lo az uizben eset az föld suvadast lata(m) az holot bele eset [Mv MvLt 291. 29b]. 1736: az pallon egy ítésmiatt az urffi a vizbe essék [Algyógy H; BK]. 1804: (Temmetem) Nádasai Mártont . a' vizben esett, mikor a' Fenesi Gátnál a tőzvekeket vérték fák(na)k eleiben [Gyalu K; RAK 144].

Sz: (vmi) oda vagyon, mintha kútba esett volna. 1762: Sákokat ... Sokat csinálánk ..., de az is mint ha az kutb(an) eset volna mind oda vagyon [Oltszem Hsz; Mk RN IX. 109].

5. átv jel-sel szk-okban; cu sens figurat in constructii; in übertragenem Sinne in Wortkonstruktionen: adósságba ~ megadóssodik; a se bága in datorii; verschuldet werden. 1712: Ha szintén kgmdért nem estem volna, ezen adósságban; mégis arra inducálhatná kgmd(e)t lelki esméreti; s Atyafisága, hogy meg szorult Attyafiát segittene [JHb Jósika István Jósika Imréhez]. 1746: Instalván Kertész al(ia)s Szappanyos János a Ns Tanátsnak meg nyomorodott állapottjáról, mellyis Sok szerentsélsége miatt esett rajta; és Sok adósságban esett Meg tekintvén azért njomorodott állapottját zálogba veheti* [Torda; TjK III. 17–8. — *T.1. a házat] *adulteriumba ~ házasságtörést követ el; a comite un adulter; Ehebruch begehen. 1641: Arpastoi Sos Istua(n) keredszik be az Ecclia reconciliatiojara mivel adulteriumba eset volt [SzjK 56]. 1760: Szilágyi Sámuel, valami adulteriumba esvén reconciliált ugyan s restituáltatott volna is, de nem amplexálta, hanem katonának állott a Kálnoki regimentjébe [RettE 101] *ágyba ~ ágynak dől/esik; a cădea la pat; bettlägerig werden. 1653: megüté a gutta és ágyba esék nyavalyás ember [ETA I, 152–3 NSz] *bajba ~ bajba jut/kerül; a da de belea; in Not geraten. 1831: Mig Rabságra nem estem, sok Urasagaknal kotsiskadtam több Esztendőig, és ebben mikor utoljára Patricarius Roth Karoly Umál kotsiskadtam volna akkor estem bajba [Dés; DLt 332.21] *becstelenségbe ~ becstelen hírbé kerül, becstelen híre kél; a i se duce vestea de om necinstit; in Unehrllichkeit geraten, für unehrllich gehalten werden. 1737: Pater Csato wram ... reménkedik Exl(á)d(na)k ... hogy ki nem menjen a neve, mert nagy böstelenségben es-

nék [Abosfva KK; Ks 99 Bálint György lev.] *betegágyba ~ ágynak dől/esik; a cădea bolnav la pat; bettlägerig werden. 1722: tudgyaé az Tanu hogy az mikor ... Nimet Sigmond Ur(am) beteg egyába (!) esett, ... ad minus nigy hetegig (!) fekütt ? [KK; Szentk. vk] *betegségbe ~ beteg lesz, megbetegedik; a se îmbolnăvi; krank werden. 1585: Marta Lantos Ferencz ne valia, Tudom hogy Kuthy Antal ne ... Iol birta magát mindenkepen vgy zegeniedek meghogy Betegségbe esek, mert minde(n) Arolekiat el keletek Adny a' zegeny Azzonnak [Kv; TjK IV/1 437] *bujdosásba/bujdosóba ~ bujdosó sorsra jut; a ajunge în situația/soarta unui pribeag; das Schicksal eines Herumwanderers erleiden. 1570: Margit chernas Myhalne ... vallya, hogy Mykor az Rengeo annat ky vertek volna, es az Jakab Molnar legen Bwdosoba eszet volna, Talalta volt harsongart alat zablyayawal dardayawal [Kv; III/2. 106]. 1687: magát el szalasztottuk az Tolvajt, holmijét el hoztuk, el kotyavetyeltük ... Edgyetmása el kotyavetyélése miatt bujdosásba(a) estem [Szilágycséh; GramTr VIII] *bűnbe ~ bűnt követ el; a comite un păcat; eine Sünde begehen. XVIII. sz. eleje: ha vallamellyik Mester Ember ... vala mi nagy bűnbe esnék, annak mindjárt az Műhelyt tiltsanak meg (így!), tervőn (!) fottáig, és az Czebol addig excludáltassék [Kv; PosztCart.] *büntetésbe ~ büntetést kap; a primi pedeapsă; Strafe bekommen. 1655/1754 k.: Ha valamy Mester közüllünk büntetésben esnék, és a' Czéhnek nem engedne, hanem Kegyelmes Urunkal vagy a' Tanátsnak fenyegeté a' czéhét, tartozzék a' Czének büntetést adni flor. 2 [Kv; ACJk 9]. 1665: nem félek, hogy azon büntetésben essem, nem lévén sem akaratom, sem gondolkodásom arra, hogy török vrammal czimborálódjam [TML II, 556 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. 1714: Esett büntetésben) Szabo Antal György Ur(am) hogy az Farkas György Ur(am) fogadott munkáját el akarta tsinálni kezétől [Kv; ACJk 79] *deszperdióba ~ kétségbe esik; a ajunge la disperare; in Verzweiflung geraten. 1760: Már a szegény cancellista annyira confundálódott*, hogy nem tudnak mit tenni vele, szinte desperatioba esett nyavalyás [RettE 111–2. — *A gondatlanságból okozott emberölés miatt] *detencióba ~ fogságba esik; a ajunge în detențiune; in Gefangenschaft geraten/fallen. 1749: egy Vad Miklos nevű Jobbágya effi Legény detentioba esvén ... [Llt]. 1764: mikor a nevezett Jnas detentioba esett az előtt valo éstve Kányádból jűvén én bé mentem vala a Páll Josef házához s ott lévén a nevezett Jnas Peter Mihallyal együtt pálinczka(a)k vala [Bögöz U; IB] *diarredba ~ hasmenésbe esik; a avea diaree; Durchfall haben. 1722: az utban Fiacskánk veszedelmes Diarheaban esett vala [Fog; KJ. Rétyi Péter lev.] *diszgraciába ~ kiesik vkinek a kegyéből, kegyvesztett lesz, tréf kiesik a rózsás kosárból; a cădea în dizgratie; bei jm in Unnade fallen. 1777: példákat is hoztam elé: kászoni Bornemissza Jánost, aki szörnyű kedvességben lévő cancellarius lévén az udvarnál,

sok hasznát is tett; Bethlen Gábornak s másokat, kik utoljára nemcsak disztusba estek, hanem hivataloktól amoveáltattak [RettE 380] * *elmebeli Logyathozásba* ~ kb. elboldogtalanodik; a cádea in demencie; verblóden. 1801: Tudjate a' Tanu hogy ... Gidofalvi István Uram elmebeli fogyatkozásban eset? [Albis Hsz; BLv. vk.] | Gidofalvi István Uram tsak hamar elmebeli fogyatkozásban esvén az Pija alla elé Tutónak [uo; i.h.] * *feküdni* ~ ágynak dől/esik; a cádea la pat; bettlágerig werden. 1606: A Szegény Balogdi Farkas fekvőnek esek, Biro vram eő kegye hagia, hogi ha mire keretne, betegsegeben penzt adnek neki [Kv; Szám. 12a/I. 32]. 1748: állapottához képest egészséges vólt, de az után tsak hamar fekvő esett [P.karácsonfva KK; Told. 56] * *fekvő dgyba* ~ 'ua.; idem'. 1783: az örög Aszszony mingyárt lábáról fekvő agyban esett és hoszsuzu ideig terhesen szülődött | meghalálázván az exp(one)ns edes Anynya maga az ex(pone)ns is azon betegsegeb(en) fekvő agyban esett és sokáig szindett [Nyáradkarácsony MT; Told. 76] * *fizetésbe* ~ fizetési kötelezettség szakad rá; a cádea asupra sa obligatia de a plăti; in Zahlungspflicht geraten. 1574: Myert hogi ely hatta vrat Ideonek eleotte, ha ezt Nem Mywelte volna, ... az Mas twdatlan legent sem kellett volna fogadny kyert Nagi fizetesbe esett az Borbelnak [Kv; Tjk III/3. 343 „Sofia Nehai Nehez palne” vall.]. 1806: Daroczi Josef Uram azt mondá, hogy Soha tsak edgy krajtzárt Sem fog fizetni, ha az Város egy két Ember mián fizetésbe fog esni [Szu; UszL Com-Gub. 1753 u.] * *fogollyd* ~ fogságba esik/kerül; a fi luat in captivitate; in Gefangenschaft geraten. 1564: Balassi Menyhátrnak a felesége egy kis fiával es egy leányával öszve foglyá esék, kiket a király fogva tartata Erdélyben Vécs várában sok ideig; onné alá viteté Dévába [ETA I, 21–2 BS]. — L. még i.h. 23, 25 * *fogságba* ~ a. börtönbe/vizsgálati fogságba kerül; a ajunge in puscărie/in închisoare preventivă; ins Gefängnis/in Untersuchungshaft geraten. 1600: Tekes Imreh ... vallya mikor fogságban estenek menteonk vala be hozzaja hogy kezessegen ki vegyeok [Kv; Tjk VI/1. 422]. 1717: lopásaért Szolga biro fogságba eset vala [Búzásbocsárd AF; Bfr Sigmond János vall.]. — b. hadifogságba kerül; a fi luat ca prizonier (de război), a cádea prizonier (de război); in Kriegsgefangenschaft geraten. 1768: in An(n)o 1767. fogságban esek Silisiaban Breslau városában a' Burgus keziben [Sárva Hsz; HSzJP]. — L. még MNy XXXVIII, 131 *elődik* al. * *fogva* ~ a. hadifogságba esik/kerül; a cádea prizonier (de război), a fi luat ca prizonier de război; in Kriegsgefangenschaft geraten. 1653: Eger vára alá szállván Mahumed császár, azt megvevé három hét alatt. Nyári Pál vala benne fő generalis, és le nem vágatá császár; hanem több urakkal együtt fogva esének [ETA I, 48 NSz]. — b. elfogatik; a fi prins; gefangengenommen werden. 1742: Egy Hamar Farkas nevű Jobbágy fiaczkaja az Vr Atyám Vr(am) ő Naga(na)k fogva esett vala ... azért hogy ... két lovak találtattak a kezén [Ap. 2

Apor József Hsz rendeihez] * *forró nyavalyába* ~. 1778: igen ártalmas az ilyen forró nyavallyában, veress és hajagos himlőben fekvő betegeket igen nagyon bé melegített, s' meg rekesztett aerü Házban tartani [MvÁlt Mátyus, Cons-San. gub.] 1826: az ő sohajtásai — panaszkodásai — Lepeggő vagy tactusos beszédgyé olyan unalmomra vagnak, hogy Kolosvárig miatta forró nyavallyába esem [Mv; Told. 7] * *gutaütésbe* ~ megüti a guta; a-l lovi pe cineva damb-laua; Schlaganfall erleiden. 1771: A szegény Bánffi Farkasné asszony öngyása is Végtere guttaütésbe esett, melyben nem sokára meg is holt [RettE 259]. 1804: Gutta ütésbe esett volt*, hogy hogy még szollani sem tudott, hanem tsak az ujjával mutatott úgy meg nimult [HSzJP. — *Más valló: a' szova el állott volt halála előtt két napokkal hogy a' gutta meg ütötte volt.] — L. még RettE 379 * *gyalázatba* ~ gyalázatra jut; a a-junge de ocară/batjocură; Schmach/Schande erleiden. 1597: azt monta Chizarne hogi eoreomest otlamazna mind egyket mind masikat mert nem akarna hogi egykis gyalazatba(n) esnek [Kv; Tjk VI/1. 71] * *gyanúba* ~ a. gyanakodni kezd; a intra la bănuială; gegen ju Verdacht hegen. 1573: Smelcher Istvan azt vallia hogi feyerwarrol lewelet kwitek volt az Azzonnak, gergel deak megh talalta es megh olvasta valamyt latot benne, vgi esset gyanwba feleségehez [Kv; Tjk III/3. 96]. 1745: akkor mingyárt Gyanoban estem felöllek hogy nem jo emberek, mint hogy az utbol el tértek és hogy velem szemben nem merte(ne)k jönni hanem távol el kerültek [Bálványosvárálja SzD; Ks]. — b. gyanúba keveredik, gyanússá válik; a cádea bănuiala asupra cuiva, a fi bănuít; in Verdacht geraten/kommen. 1714: Annak utána idővel erkölcselensége miatt gyanóba esik a nagyobb tanító kalugyer, elsőzik [Déda MT; BfN Gabriel Szile (68) vall.]. 1765: Ruzs Gligorás, az Arankuti Unitus Popánál szolgálván gyanuban esett vala [Aranykút K; Ks] * *gyanúságba* ~ gyanakodni kezd; a intra la bănuiele; gegen ju Verdacht haben. 1584: (Az öreg borjún) Zanakodni kezdé Ania(m) es orwosolny Mondot ez Catalin Azony (igy!). Az borju mas nap el hala, Es mingiarast nilua(n) valo gianosagban esenk hogy tudomanios uolna [Kv Tjk IV/1. 278]. 1602: Toteory Istvan vallya hogy ez Zeoch Andrasne ... ezeost myweyt vezette el el keolde lakatosert megh az lakatos el leowe addigh az Zakach Istvan feleségeis ky mene az hazbol kit hogy latak mingyarast gyanusagban estem enys hozzaya [Kv; Tjk VI/1. 565] * *gyilkosságba* ~ gyilkosságot követ el; a comite un omor; Mordtat verüben. 1614: Jobagiones Subiugati ... Nagj Gyorgj az negj ftba kotte magat azuta(n) gyilkosságban esset abba gongjat viselte [UBeth. 19]. 1664: ha valami Gyilkosságban találának ézni [Kozmás Cs; UtI] * *halálos sebbe* ~ halálos sebet kap; a fi ränit mortal; tödlöche Wunde erhalten/bekommen. 1678/1683: Rakoci ellene haddal be iüven ... utolljára, Gialunal, csak ugian, megh niómotatot, az temerdekj pogansagtol, es sok vitezkedesi utan

maga is halalos sebben esven Varodon holt megh [Ks. Kornis Gáspár keze frása] * *hamis hitbe* ~ hamis esküt tesz; a depune jerámit fals; falsch schwören. 1679: (Hegedüs Magdó) sokszori hamis hűb(en) esett, sokszor hagyta el* [SzJk 139. — *Ti. férjét]. 1736: világosan Constál az hogy, kik légyenek Fidefragusok, és mi formán essék hamis hűb(en) [Dés; Jk 198] * *hektikába* ~ tüdőbajt/vészt kap; a se ímbolnávi de tuberculozā pulmonarā/de ofticiā; Lungenkrankheit/Schwind-sucht bekommen. 1774: Váradi János uram... hecticában esvén, végít érte [RettE 337] * *hütlenségbe* ~ (a házastársi) hűtlenség bűnébe esik; a cădea în păcatul infidelității conjugale; (Heirats) Untreue begehen. 1627: Tundo(m) azt hagi Balas Deak az Zeredaj, az elseo feleségetől el valem, hat soha megh nem hasasulhat(l)vala hagi hwtotlenségben eset vala [Nyárádszereda MT; DLt 358 Catharina Sofalvj Consors Emericj szocz (50) vall.] * *jobbágyul* ~ jobbságra jut/kerül; a ajunge în stare de iobag; in Leibeigenschaft geraten. 1782: az Éder Atyám... Gál János Kovásznai* szabad ember volt, ki is történetből egj kecskét lopott volt, meljből a' jött ki, hogy Jobbagjul esett miatta a' Mikes familianak [Dombó KK; JHb XIX/22. 25. — *Hsz] * *kárba/kárral* ~ a. károsodik; a suferi pagubă, a păgubi; Schaden erleiden. 1570: visellienek gondot Rea, hogy Ez varossy Bwntelen emberek Azok mya karba neh Essenek, hane(m) azok fyezsenek kyk adossok [Kv; TanJk V/3. 7b]. 1574: Borbel Demeter Azt vallia hagi Zekel Mate eleg karba esett myatta azis az zeoket zolga myat volt [Kv; T]l III/3. 342]. 1589 k.: tútorunk leűen gonddho kellet volna rea* viselned hogy az karba ne estwnk volna ha eggik rezt meg oluostad az teobbitis meg kelleth volna oluasnod [Szu; UszT. — *Ti. a pénzre]. — b. (állat) kárba megy, elkárosodik; a se prāpādi; verlorengeden, in Abgang geraten. 1740: egj jo tehene karban eset megh holt karul eset [Vadad MT; VK] * *kárszenvedésbe* ~ károsodik, kárt szenved; a suferi o pagubă; Schaden erleiden. 1806: Sok Dolog tsak ollykor lesz hirivel az Városnak a midőn az Város a Nagy fizetesbe s kár szenvedesbe esik [Szu; UszLt ComGub. 1753u.] * *kárral* ~ → *kárba* ~ * *kedvelen dologba* ~ a szolgálata kb. vki vkinek a szolgálatával elégedetlen; a fi nemultumit cu serviciul cuiva; mit js Dienst unzufrieden sein. 1619: magam látom, hogy nagy kedvtelen dologba esett most is szolgálatom az én kegyelmes uram* előtt [BTN 214. — *Ti. a fej.] * *kedvetlenségbe* ~ kegyvesztetté lesz; a cădea în dizgrație; in Ungnade fallen. 1777: Űgy mondják lehetetlen Bruken-thalnak* kedvetlenségbe esni a királyi fenségnél [RettE 379. — *Brukenenthal Sámuel br, ez évtől 1787-ig Erdély főkormányzója (gubernátora), Mária Terézia bizalmasa (i.h. 502–3)]. 1782/1799: En is ott voltam az Instantia bé vitelbe..., sajnáltuk ha kedvetlenségben esnénk, azért szánt-szándékkal a' Mlgs Gróff Thorotzkai Sigmond Ur embereit kivált a' kik bé szoktak járnai el kerültük [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 358] * *kólikába*

~ bélgörcse/hascsikarása van; a avea colici; es grimmt im Bauch. 1665: Januarius 22. Estem kólikába [AMN 90] * *konfúzióba* ~ átv megzavarodik; a se turbura la minte; geistesverwirrt/gestört werden. 1761: (Székely Andrásnak) Korda Zsigmondné arra igérte magát, hogy hozzá-megyen, de megcsalta. Mely miá nagy confusióba esett annyira, hogy anyaszült meztelen is járt. Már most valamennyire eszire tért [RettE 121]. 1772: A szegény Bajtay* addig lényta-vetette az eszt, mások is addig fúrtak-faragtak ellene, hogy őfelsége megparancsolta volt, hogy menjen ki Erdélyből pozsonyi praepositurájá mellé. Mely miá, hogy tudniillik Erdélyt el kell hagynia, cconfusióba esett [i.h. 289. — *A vakbuzgó Bajtay Antal József br., erdélyi rk püspök 1760–1772 között (i.h. 491–2)]. — L. még i. h. 363 * *lopásba* ~ lopást/tolvajlást követ el; a comite un furt; Diebstahl begehen. 1640: Mástól hallottam, hogy lopásban esett, és gyermeke is lőtt, és Szócs János csinálta volna — de én nem tudom [Mv; MvLt 291. 218a átírásban!] * *mániába* ~ mániákus lesz; a deveni maniac; manisch werden. 1777: Kornis Mihály az haza javára, az törvény és igazság mellett való kikelésért megpi-rongattatik őfelsége* által, mely miá cconfundálódván mániába esék s abban egynehány esztendőig nyomorogván szegény szép ifjúkorában meghala [RettE 379. — *Mária Terézia] * *melankoliába* ~ búskomorságba esik; a fi cuprins de melancolie; in Schwermut verfallen. 1763: csaknem hypocondriaca melancholiába estem, most sem vagyok jól [RettE 157–8]. 1771: Wesselényi Párkas... elkedvetlenedett, melancholiába esett, szüntelen azzal fantáziázott, hogy semmije nincsen, elmé-jében is megláborodott volt [i. h. 259] * *nagy ismeretségbe* ~ vkivel nagyon összebarátkozik/jédesedik vkivel; a se imprieteni mult cu cineva, a se avea dragi; sich mit sehr befreundeten. 1774: a szegény Muraközi* a Banffy Dénes jószágában praefectusságra ment volt nagy ismeretségbe esett felesége ezen Szentes nevű, már nem ifjú emberrel, az urát, ki is friss és igen jóféle ember volt, falba rugta s együtt Szentessel megverték [i.h. 341. — *Muraközi Szabó Mihály jószágigazgató] * *nagy nyavalyába* ~ a. ? nagy bajba kerül; a ajunge în mare necaz; in große Not geraten. 1592: Ha ky penig illien latrot el zabaditana varos-sabol vagy hatarabol, s meg nem fogna, Az illien Biro nagy Niawallaba Essek meg bwnntettesek Ezenkeppen a' Nemes Emberis bwnntettesek ha latrot zabaditana [Kv; DiósyInd. 33–4]. — b. súlyosan megbetegedik; a se ímbolnávi grav; schwer erkranken. 1776: br. Jósika Imre ur is megholt Addig űzte azt a rendetlen életet, hogy nagy nyavalyába esett. A mellében lévén a nyavalya, nehezen és rekedezve beszélt [RettE 362]. — L. még i. h. 266 * *nagy/néhé: nyavalyába* ~ epilepsziás/nyavalyatörős lesz, rég nehézkóros lesz; a se ímbolnávi de năbădăi/de epilepsie; epileptisch/fallsüchtig werden. 1597: Kaspar Vagner Eget Vezesekor az puska por miat nagy nia-ualiában eset volna [Kv; Szám. 7/XII. 9].

1774: Most három esztendeje nehéz nyavalyában esvén, sokszor járt a zoványi erdőre s frissen meggyógyult volt [RettE 337] * *nagy nyomorúságba* ~ *nagy nyomorúságra* jut; a *ajunge in mare mizerie*; in großes Elend geraten. 1583: oh lelkem Mely Nag Nyomorusagba esem ezentewl, Mert Im rea kenzeritenek Rengeo Anna es Borbelj Janos hogy az (!) valliam, hogy engemet ez Igiarto Georgy gonoz eletnek chelekedetire Akart volna kenzeriteny [Kv; TjK IV/1. 126 Ersebet Kochis Georgitene vall.]. 1798: Nagy nyomorusagba estünk a Szegény Szarvas Marhákra nézve mert a Lább fájás és a Szájj fájás meg ütötte; ugy hogy egy némely Szegény két nap sem eszik [Mezőbodon TA; IB] * *nehéznyavalyába* ~ *nagynyavalyába* ~ * *nótába* ~ (a fej. iránti) hűtlenség bűnébe esik; a comite o trädare (față de principe); (dem Fürsten) abtrünnig werden. 1585: Pulacher Jstwan vram vallia, hogy hallotta hogy Nemet Menyhárt Notaba eset volna, es Lengiel orzagba Menth volna Amyat [Kv; TjK IV/1. 425]. 1608: Az Bekes hada* be iövetelekor ő Notaban esuen [Csz; Bál. 41. — *L. e címszót.] 1742: Veres Istvánnak és Lőrintznek az Attyok valami Gyilkosságért Notába esett [Kisenyed AF; JHb Fr. Rátóni (34) ns vall.] * *nyavalyába* ~ betegségre esik; a deveni bolnav, a se imbolnávi; krank werden. 1765: Földvári Ferenc ... leánya, Sára férjucz menetele után nem sok idővel az anyja nyavalyájába esett* [RettE 181. — *Ti. megbolondult]. — L. még i. h. 266, 318 * *nyavalyatörésbe* ~ epilepsziás/nyavalyatörés lesz, *rég nehézkóros* lesz; a se imbolnávi de nábádai/epilepsie; epileptisch/fallsüchtig werden. 1768/1771: két gyermekem volt s azok annyok állapottján meg íjedvén nyavaja törésben este(ne)k, s meg holtának [Bukuresd H; Ks 114. 61. 41] * *orbáncnyavalyába* ~ orbáncos lesz, orbáncot kap; a face orbat/brincă/erizipel; Brandrose/Rotlauf bekommen. 1755: Kinos Túzes, mérges Orbánc nyavalyáb(a) esvén, két rendben orvosáért adt(am) purgatiokkal egyben Rf 1 xr 07 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 28b] * *orságba* ~ tolvaj-ságba esik, lopást/tolvaj-ságot követ el; a comite un furt; Diebstahl verüben. 1629: Mihaly orsagba esett [Mv; MvLt 290. 36b] * *paráznságba* ~ paráználkodás bűnébe esik, paráználkodik; a cădea/trăi in desfriu; Unzucht treiben. 1627: Tudo(m) azt hogy az a Borbelj Borbara paraznasaghb(a) esek es torveny zerintis hwtolenseghben marada [DLt 358 St. Nagy Nob. de Zereda* vall. — *Nyárádszereda MT]. 1679: Vincze Anna divortiomot kiua(n) ferjetől Mert paraznasagba eset megis veszosztetett miatta [SzJk 140] * *rabbá/rabul* ~ rabságba esik; a cădea/ajunge in robie; in Gefangenschaft geraten. 1653: (A tatárok) a város népében is a kurtán mellett levágának egynéhányat, s ki esmét rabbá esék szegényekben [ETA I, 64 NSz]. 1783: Kinde Andonia ... Robul esék eő Nsga keze allá [Radnót KK; BfR Várodi Simon ns vall.] * *rabságba/rabságra* ~ 'ua.; idem'. 1566: a jó híres és neves úr Szrényi Miklós amott elvesze, velle egye-

temben nagy sok jámbor vitézek elveszének és rabságba esének [ETA I, 25 BS]. 1657/1780: Rádai Gábor Pogányok rabságában esvén, mostan irt volna levelet Sattza felől [Pk 7]. 1723: Rabságra esett, Sattza volt őt Száz Tallér [Szu; Pf]. 1831: Mig Rabságra nem estem, sok Urasagknal kotsiskadtam több Esztendőig [Dés; DLt 332. 21]. — L. még BTN 224; RSzF 283 * *rabul* ~ → *rabbá* ~ * *recidivába* ~ (a beteg) visszaesik; (bolnavul) face o recidivă; rückfällig/recidiv werden. 1719: Az Számtarto is recidivaban esett. v. Udvar biros meg betegedett [Ebesfva; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1737: erőltetvén magamat recidivaban esém, és még mostanig ki nem épültem belőle [Ne; TL. Onadi B. Josef gr. Teleki Ádámhoz] * *sárgaságba* ~ sárgaságot kap; a se imbolnávi de gálbinare/de icter; gelbsüchtig werden. 1797: A jó, 's Jámbor Borbélyom is meg betegvék 's Sárgaságban esett [Héderfája KK; IB id. gr. I. Bethlen Sámuel lev.] * *sebbe* ~ sebet kap, megsebesül a primi o rană; eine Wunde bekommen. 1728: A Balavásári possessorok fegyversenn az Salamon Rétire mentenek kaszálatni, és Delnei Mihály nevű korodi praefectus és Gyárfás Tamás Tisztartó több korodiakkal ki menvén, ott megh vagdalkoztak s össze Lővöldöztenek, s emlékezem réa hogy Sebbenis (!) is estek azon tsata s, verekedésben [Kóród KK; Ks 12/III P. Kővér (60) jb vall.] * *szárazbetegségbe* ~ tüdőbajt/vész kap; a se imbolnávi de oftică/de tuberculoză pulmonară; Lungenkrankheit/Schwindsucht bekommen. 1758: Ördög István bátyám szárazbetegségbe esvén, meghala [RettE 64] * *szerelmebe* ~ szerelmes lesz; a se indragosti; verliebt werden. 1775: (Szombatfalvi és Torockzai Ágnes) öszveszúrik a levét, szörnű nagy szerelmebe esnek [i.h. 355] * *szuszpiccióba* ~ gyanúba keveredik; a se face bănuít; in Verdacht kommen. 1737: Balogh Ersébeth Hites Urával felette viszsás életet élvén(n), maga Urá(n)k meg étettetése iránt is nagj suspiciob(an) esvénn, Hadnagj Atyánkfia ő kglme Törvényre Citáltatta [Dés; Jk 257b–8a] * *teherbe/terébe/terübe* ~ megterhesedik; a rămîne însărcinată; schwanger werden. 1570: eotet kerte Zabo Baljnt hogy egy leant Be kezkenezne kyh Theole Tereben eszet volna [Kv; TjK III/2. 56 Orsoiya Sos Janosne vall.]. 1582: Amikor az Catalin terebbe(n) eset volt ... Nireo Kalman eg Nehanzor kwideot penzt es keoltseget fenesre annak az Nalla meg terhesedet Catalinnak [Kv; TjK IV/1. 42 Nilas Miklos vall.]. 1600: (Ilona) Lukach Janos zolgayatol esett terebbe [UszT 15/38]. 1691: mikor ezen Giéromonostort az varadi Torokok el rablak azon varga martonnét is ezen manostoriakkal el ufuék Eozuegi Aszony uala ... az Toroktol mégh terhesedet (!) Tudom azt is az Torok varadrol kitol terheben eset uolt egi nehany sor az giermek(ne)k ugi mint ezen Torok palnak penzt kuldot etelere tartására [M.gyerómonostor K; SLt A et M. 36 Sinko Marton (80) vall.]. 1723: az InctaSzathmári Ersok, törvénytelenül terébb(e) esvén, igen Szép, és ép, idejére elő jött Fiu Gyermekeket hozott

bujdoklásába e' világra [Kv; Tjk XV/4. 22]. 1796: Nékem is mondotta Ros Mária hogy az Exponenstól esett terébe [Déva; Ks 101]. 1842: Jáné Mária tölled terübe esvén mond meg mitsoda orvasságokat adtál néki hogy gyermeke el legyen? [Dés; DLt 85. 7]. 1866: Barta Kata ... egy György-falvi legénytől ... esett terübe [M.bkkal K; Rk 258] * *veszedelembbe* ~ *veszedelembbe* kerül; a ajunge in primejdie; in Gefahr geraten. 1613: Eo felsege* Minden zomzed orzago- kal Magyar orzagal, Lengiel orzagal, Molduaua, Hauaselfeoldeuel, es feokeppen Teoreok es Nemett Cziazarokkal megh bekeliek, es az Hadakozastol eo felge megli zwnniek, hagi az sok had es vizza vonas miatt, zegeni hazank ennemis nagioib veszedelembbe ne essek [K.J. — Báthory Gábor]. 1632: Megh az eleöt mikor en az veszedelembbe(n) estem, harom ezendeöuel attam) en azt Tariznia Gergelynek az feöldet [Mv; MvLt 290. 84b] * *vétkebbel/vétkebbe* ~ *vétkezik*; a comite un păcat, a păcătui; sich (ver)sündigen, eine Sünde begehen. 1564: ez sem uolt törvinünk hogy mikor valam y vitekre eswnk egy mas ellen vagy vyr birsagyrt öröksigwnket el foglalhassa* [SzO II, 179—80. — *A Csz közszékelységén hatalmaskodó főrendü királyi tisztviselő]. 1600: en woltam keözes (!) ez azzony batiaerth ki walami wetekbe eset wolt, meghis fogtak erette [Uzst 15/139]. 1604: walamj wetsebbe Essöt wolt az A az wra es ozonia (!) ellen, azert dulattak el marhaiat [Uzst 18/128]. 1656: hogy ha ez utan azon vetekben esnek, minden törvény nélkül meg ölettessek [SzJk 80] * *vízkörségbe* ~ *vízkörséget* kap; a se imbolnávi de dropie/hidropizie; Wassersucht bekommen. 1585: Zentkiraj Andrastis esmere(m) ... lowas legeny Vala, zegenywl ele, vegre viz korsagba esek es ha my leot volna mind el keolteotte volna hogy vegre meg Giogiula, vgy vesze el (igy!) [Kv; Tjk IV/1. 426] * *vkinek atyafiságába* ~ *vkivel rokonságba keveredik/kerül*; a ajunge in rudenie cu cineva; sich mit jm versippen. 1817: Miklos Mlgs secretarius Gál Tamás Urnak esmerettségében, atyafiságában és Gratiajában esvén ..., successorának esméri lenni [Kv; Pk 3] * *vkinek gráciájába* ~ *atyafiságába* ~ * *vkinek gyűlölségbe* ~ *vkni meggyűlöli*; a fi urit de cineva; Haß auf jm werfen. 1759: Bánffi Dienes sokaknak gyűlölségbe esvén*, addig kerestek hozzá egy s más gáncsokat, míg életét elfogyaták* [RettE 92. — *Rátartisága miatt. *Apafi Mihály Bethlenben (SzD) fejét vétette] * *vkinek haragjába* ~ *vkni megharagszik rá*; a se supára pe cineva; in Zorn geraten, böse werden. 1573: Minek Eleotte meg Kakas András az teob vralmal az feyedelem haragiaba Nem esset volna Meg azkor kezdet volt Hennig Iacab vt Iarast kerny Kis Antalawl [Kv; Tjk III/3. 186] * *vkinek ismerettségbe* ~ *ismeretségbe kerül vkivel*; a ajunge in cercul de cunoştinţe al cuiva; mit jm in Bekanntschaft geraten. 1817: Miklos Mlgs secretarius Gál Tamás Urnak esmerettségében, ... és Gratiajában esvén .. successorának esméri lenni [Kv; Pk 3] * *vkinek isetlenségbe* ~

vkni vkivel isetlenkedik, *vkni iránt vkni illetlenül viselkedik*; a se comporta necuviincios faţă de cineva; sich gegen jm geschmacklos benehmen. 1734: tavul legyen hogy az Vrak(na)k isetlen- segekbe) esni igyekezzem [Pusztakamarás K; Ks 99 Kemény Ádám lev.] * *vkinek kedvébe* ~ *vkni vkit megkedvel*; a in drăgi pe cineva; in liebge- winnen. 1773: Zejk offerálta magát, hogy ő szaporán megjárja s bizonyos relatiót hoz.* Úgy is lett, s nagy kedvébe esett őfelségének [RettE 300. — *Ti. hogy a hegytetőről megjárja a völgyet, és meg- győződik róla: ott nincsen köd]. 1779: Utoljára kedviben estem* az énekléssel ... semmiféle vi- lági ének ... nem kellett neki, hanem amelyeket én énekeltem [i. h. 404. — *Ti. titkolt szerelme tárgyának, Bíró Katának] * *vkinek nehézségbe* ~ *kb. vkni súlyosan megneheztel vkire*; a-i lua cuiva in nume de rău ceva; jm etw. übelnehmen. 1569: kegyelmes vrunk ... kegyelmesen emlekeztek megh, ez el mult wdökbbe az kösségnek gonoz ta- madasokerth, mint estwnk vala felseged nehesse- gebe, kybe mynd ez elöt, mynd ez vtan, my ma- gunkat Byntellennek mongyuk mynd eltwnyk [SzO II, 237 a székely főemberek a fej-hez].

6. *hözé/hözibe* ~ *beleesik*, *belefészkel magát* (vmely betegség); a intra (boala); (in eine Krank- heit) fallen. 1717: tudosicson a marhák mi álapod- b(a) vannak, és ha nem eset é közib(e) a dög [0. csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1739: az Sidok onnat el gyűvén nem közikben, hanem oda va lakosok kozze eset az pestis [M.csesztve AF; Ks 99 Kornis Antal lev.]

7. *vkni vmi/vmilyen betegség tör ki*, *vkni vmilyen betegségbe esik*; a apărea o boală la cineva, a cădea într-o boală; (an jm) eine Krankheit ausbrechen. Szk: *hideg* ~ *rd hidegrázás tör ki rajta*, *kileli a hideg*; a-l cuprinde pe cineva frigurile; Schüttelfrost be- kommen. 1758: Barsai Jánosnál laktomban ... esett reám az hideg októberben valami baracutól s egész esztendeig lett [RettE 65] * *hurut* ~ *rd hurutot* kap; a se imbolnávi de catar; Katarrh bekommen. 1740: olyan fujladozással való hurut esett reám, hogy tsak nem ki fogyat e' világból [A.uca F; TKhf gr. Teleki Borbára gr. Teleki Sámuelhez] * *pectoralis catarrhus* ~ *rd 'na.*; idem.' 1770: Hálni mentem Tihóra, de másnap igen rosszul voltam, pectoralis catharus esett reám [RettE 228] * *vérnyavalya* ~ *rd ? kb. vérhasba* esik; a se imbolnávi de dizenterie; Dysenterie bekommen. 1773: azon Dajka egykor egy ebéd tajba hirtelenséggel tsak az hasat kezdé fájtatni s mondani hogy réája a Vér Nyavallya esett volna [Selye/Magyaros MT; Bet. 7 Maria Néma Geor- gi Csegezi consors (38) j b vall.].

8. *belekerül/esik vmibe*; a ajunge /nimeri unde va; irgendwohin geraten/langen. 1766: Siskovics ge- nerális ahol akarja, ott viszi el a lineát, akinek a jóságai abba esnek minden törvény nélkül szedi- vészi, sem úr, sem nemeseMBER szólni nem mér [RettE 196].

9. *vkibe/vmibe belefészkel magát, beleesik*; a se încuiba; sich einnisten. 1613: Minthogy az pes- tis az házba esett vala ... nagy kedvem ellen alá

költözém, és mindjárt beléesém az pestisbe minden egész szolgálommal együtt [BTN 73]. 1637/1639: I. vj Fejer Skrlat szeonyegh folt eset bele — f. 12 [Kv; RDL I. 111]. 1717: Tudom azt, hogy az juhokban, berbésekben és kecskében esuén az himlő es rüh, azoknak egy része a miatt holt megh [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26]. 1773: a Ménessibe Rű esvén magam egy néhányot löttem meg közülők [Szárhegy Cs; LLt 72/1971]. 1844: (Meghalt) Jákotelki 'Sebe Máténé Vas Kata ... Főró nyavaja után, a Fene abrázatjába esvén [Damos K; RAK 119].

10. belekeveredik vmibe; a se incurca în ceva; sich verwickelt werden. 1585: Valkay Georgy valia ... Borbely Peter monda Nem zidalmazhatnal engemet, Mert Vrunck eo Nga meg k(e)g(iel)mezet enneke(m) tizessegemet megh Atta, ... Monda Colosy Istua(n), No Semmy Viz ne(m) Moshatna Azt rollad el, Amybe estel [Kv; TJk IV/1. 529]. 1606: en az leuella el me(n)te(m) az en zuua-tosomra neke(m) az semmit ne(m) ada mert azt monda az teoruenybe hogy teoruenj zerenat ra kellett volna hinom kibem az teorueny neki iolis zolga, kibe en te miattad estem azert enis ne(m) tartozom neked [UstT 20/271]. 1759: (Bánffii) Dienest* igen nagy accuratióval nevelte s tanította a szegény atyja ..., s úgy hiszem, hogy ha Isten éltette volna, nem esett volna abba, amiben van [RettE 93. — *L. reá von. i. h. 492–3].

11. esik az eső; a ploua; es regnet. 1809: A Tegnap a szörnyű eső miatt nem küldhettem Embert itt erősen esett majd estig [Marosjára MT; Berz. 11. 75]. 1818: a' mikor is, vagy Havaz az Istenséget szidja káramolliya [M. fráta K; KLev.].

12. hull; a cădea; fallen. 1573: Takach Istwan*, Eois az Boron volt es azomba valaky bor (!) hintezet ely keoztek neki es az zemebe esett volt bene de ne(m) twgia ky nywelte [Kv; TJk III/3. 202. — *Tollban maradt: vallia]. 1584: Ezt(is) hallottam teölle, hogy zomzeggya volt ... es vgy veot fel a' giwmeolchbe akv az eo feoldere eset [Kv; TJk IV/1. 263]. 1600: Latam a keozbe hogy az lo farara esek az menteis [UstT 15/141 „Fazekas Mihaly Wdwarhely” vall.]. 1637: monda Nagi ferencz Lengiel Miklosne Aszonionnak, hogi meniel utalatos oczma(n) ondok aszonjalat ordeogbe a nagi fogaddal kapalni az szeoleimben aztis latta(m) hogi arczul akara pokni, de nem talala hanem masua esek az nyala [Mv; MvLt 290. 260a]. 1800: a hol az meg veretet s el fogat emberek(ne)k vere eset ..., varjak Legelotttenek rajta [Koród KK; Ks 67. 47. 27]. — L. még RettE 25.

Szk: ~ az eső. 1597: mikoron esső essetis teke-neokkal bochkakkal fogtak fel az vizet [Kv; TJk VI/1. 79]. 1632: az eső igen es vala [Mv; MvLt 290. 82b]. 1762: az esső minden nap ess [Mezőzáh TA; Told. 5]. 1806: delutan nagy Menydogés villámás volt, Menyköis esett le, Szivárvány volt, eső esett jéggel elegy [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója]. 1876 u.: Innen nap tsak akkor vagyon mikor esső es, vagy havaz, vagy egyéb fergeteges idő vagyon [K; KLev.]. 1825/1826: Ez a' Csulo-

káj völgye midőn vagy zápor vagy nagy esső esik az egész térséget ... elborítja [Msz; L.Gy]. — L. még RettE 142, 232, 249, 251–2 * ~ a hó hull a hó, havazik. 1668: 4dik April regeltől fogva eset az ho derekason egez diligh [Kv; ACJk 41b]. 1678: egy Őszel kesen mikor mar ho is eset vala, az Barabas Gorgy Uram Marhait ... az Szent Leleki varhoz hajtottak vala [Szentlélek Hsz; HSzJP Johannes Bolta Senior (70) pp vall.]. 1749: mi itt szüretezünk* nagy ügygyel bajjal, de itten nagy hó esék [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségehez. — *Okt. 30-án]. 1805: Nagy hó esett*, a Szőlőt mely még szedetlen volt oda lepte [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 208. — *Okt. 30-án]. 1844: itt tegnapot fogva örekke és a' ho, oly nagy ho van mind télbe [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez márc. 23-án]. — L. még RettE 97, 209, 262 * jég ~ jégesső esik. 1761: 16-ta Novembris dörgés-villámlás lön amellet nagy jég is esett [i. h. 126]. 1772: szörnyű nagy jég kezdődött a Szilágyságban esni, mely által jött részszerént erre is, nevezetesen a ... gyulai, macskási* határokat porig verte [i. h. 280. — *Mindkettő K-ben] * porka-hó ~. 1787: azon Lövés előtt porka ho esett volt [Cóiva Hsz; HSzJP].

13. átv jel-sel szk-ban; cu sens figurat în construcții; mit übertragenem Sinn in Wortkonstruktion: atok ~ vkire/vmire kb. átkoznak (vkít/vmit; a blestema pe cineva/ceva; jn/etw. verfluchten. → panas ~ vkire/vmire panaszoznak vkire/vmire; a se plinge de cineva/ceva; sich beklagen über jn/etw. → szitok ~ vkire/vmire szidalmaznak vkít/vmit; a injura pe cineva/ceva; lästern, schmähen. 1580: Intyk is eo kegmeket hogy swketsegre ne vegie eo kegmeke hanem megh chinaltassa*, hogy Az keosseghetwl zytok atok es panaz ne essek Az varasra [Kv; TanJk V/3. 211b. — *A pallót]

14. feje ~ porba hull a feje; a-i cădea cuiva capul la picioare (prin decapitare); sein/ihr Kopf fällt in den Staub. 1581: törwent lassanak Rea, es ha fő vetelt erdemel feye essek, ha keze wagassa (!), keze zakaggion erte [Kv; TanJk V/3. 244a]. 1614*: Itt azért minden embernek tanulni kell, hogy ország és fejedelem ellen valo praktikába magát ne elegyitse, ne vonja az más ember nyakából az maga nyakába az istrangot ..., az mint én ekkor jártam vala, hogy másnak kedveztem, s az magam feje esik beféje [BTN 43. — *1595-re von. feljegyzés].

15. kihull; a cădea afară; her/hin)ausfallen. 1687: az abjdocz Buzát apron Szokták meg őrleni hogy az 60 /. 60 czipo ki tellyék belőle, s, így egy veka korpaja nem esik mert mivel sikertelen a Szegény Buza nem telnék ki másként véka szám után a Czipo [Máramarossziget; Törzs].

16. ?vkinek ~ a lába ? kb. rogyadozik a lába; a i se muia cuiva picioarele; (Beine) zusammenknicken. 1584: a' giermeket onnet ... a' feleségem fel vewe, mert keozel vala a' warganehoz, Es hogy a' kezemel fogva vizi vala a' feleségem, mingiarast el kezdé esny a' giermek laba es a giermek sfual-

kodny kezdé, es hamar ell hala es el valtozek chodakeppen [Kv; TjK IV/1. 295].

17. hanyatlík; a decădea, a merge în regres; zurückgehen. 1617: Az azzony Mihályfi Clara imar koros ember uala, Nagy magos azzonyallat vette(m) aztis eszembe hogy neha haborgattak minthogy az azzony el kezdet vala esni, s az vra iffiab vala [Nagygalambfva U; KfN Petrus Nagy alias Molnar (80) lb vall.].

18. elesik, felbukik; a cădea; umfallen/stürzen. 1540: az elmwl pentheken Waar Mezenel* az lo esek^b welem, az labom ky menywl [Kv; LevT I, 8–9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez. — *Vármező Sz. *Így! De nem maradt-e tollban v. sajtohibából nem maradt-e ki e szó után az el igekötő?].

19. elesik (harc során meghal); a cădea/muri în luptă; fallen, den Tod finden. 1763: némelyek azt mondják, hogy ... a prussus részéről többen veszték, némelyek azt, hogy a mienkről esett több [RettE 156–7].

20. elhull, el/megdöglik; a pieri/crăpa/muri; umstehen. 1625: Juh bőr eset azokkal egywt meliek Deogh miat estek No. 13 [Kv; Szám. 16/XXXI. 13]. 1752: az Motsi Kótsárnak Lörintz Jánosnak az Uraság bőreiből majorság Johaiabol az kik esnek egy jo ködment csinaltassa(n) [Mocs K; Ks 83. — Az évszám akceptáltatik 1. al. sajtóhibás].

21. szakad, zuhog; a viji/cădea vijiind; strömen. 1772: a' Silip árkában régebben oly sebessen foljt a' viz, mintha kő szárlol esett volna [Ádamos KK; JHb LXVII. 315].

22. (bele)szakad/ömlik; a se vărsa; (ein)münden. 1600: az Kormos wize towere iutank, a hon az Farkas mezeie wizibe esik [UszT 15/11]. 1651: az Tatrangh wize ebbe az Veres erbe eszt itt folt szellyel ala [Lisznyó Hsz; BLt].

23. átvj el-sel szk-ban; cu sens figurat în construcții; mit übertragenem Sinn in Wortkonstruktion: sors ~ vkire balszerencse szakad vkire, balsors sújt vkit; a da nenorocul peste cineva, a lovi soarta pe cineva; vom Unglück verfolgt werden. 1562: Minden hadával azért király szálla Segesvárra, és ott nagy gyűlést tétete; és oda az erdélyi urakat mind elhivatá hitetlenség alatt, hogy megérthesse: kik legyenek a székselyek feltámadásának okai? És a sors esék a széksely urak közül Lázár Istvánra és Bernád Ferenczre [ETA I, 19–20 BS] *teher ~ vkire/vmire vmilyen teher szakad/nehezedik vkire/vmire; a cădea o povară asupra cuiva; balastet werden. 1692: így az kapu szam le vetedve(n) (!) az mivel több tereh esik az megh marat Kapukra eo reajokis egy arant esik [Szökefva KK; Törzs. Sarosj János mpr.]. 1703: Hirdesse meg kglmeket az kösség között, hogy ... egymást ne ijeszszék annál inkább ne fussanak marhajokat ne adgyák, ne vesztessék attól való féltékben, hogy ennek az Investigationnak alkalmatosságával nagyobb tereh esik rájuk [UszLé IX. 77 61 gub.].

24. vkire fizetnivalóként jut; (ceea ce) îi revine. (cuiva să plătească); (was zu bezahlen) einem fällt. 1590: (A földelmi levélnek) arra fizetesset mi

kett falwvl el vegeztwk kire mi esik kinek hazara Jozzagara eoreksegire mi essek Jsten zerint [UszT]. 1610: Pál Geörgj Balint eleő alla eleő ueőn egj dutkat, s monda hogy Swkey vrain, ezten (!) oda ado(m) ha pedig több esik egjtekre ennel, aztis megh adom, mert az attiamis mindenkor adott effele keöltesre [i. h. 37b]. 1710: En akkor az mi rea(m) eset meg attam ... három potra hya(n) [Aranyosrákos TA; Borb. I]. 1808: (A közös költséget) ugymint 48. M. Forintokat és 12 pénzeket három felé osztván esett mindenikre külön külön H.fl 16 Dr. 4 [Asz; i. h. II/].

25. (vmi miatt) jár vmi; a i se cuvine cuiva (pentru ceva); (wegen etw.) zufallen. 1702: Vasarhelyi András a Remekert valo esztendejeben feles üdőt negligalt, es annak rendi szertel el nem töltötte hane(m) medio tempore megh házassodott, imponalt rá a' Céh ... f. 13 ... ennek 3 forintya esik a' Remek előtt valo megh házassulasert, a tize penigh az üdö el nem töltésért [Kv; ACJk 50].

26. vkinek jár vmi; a-i reveni cuiva ceva; gebühren, zukommen. 1681: Húsvét hetib(en) léssen fel suszt, az Innepért ... Punkosd hetiben is esik Suszt az Innepért* [VhU 61. — Ti a bánásznak].

27. vmivel jár vmi; a fi legat de ceva, a merge cu ceva; mit einer Sache verbunden sein. Szk: költség(é)be ~ költséggel jár, költségbe kerül; a cere cheltuieli; mit Kosten verbunden sein. 1700: Ketczeg kívül el hiszem hogj kölcségeben esett eo kglmek az utrumban forgo szemellyek attyok irant valo perlekedes mivel Tablan is forgot [H; Szer. Joannes Pap de Macsesd (40) ns vall.]. 1767: azon áruól színnék az építtetése a becsületes nemes célnak számos költségbe esett vala [Dés; DFaz. 24] | azt tudgja az Ur hogy a' pénz kéres sok Instántiával konyorálással jár, nekemis sok költségembe esik [Kv; SLT XL Ferenczi György Suki Jánoshoz] * sok incommoditással ~ vmi sok alkalmatlansággal/kényelmetlenséggel jár vmi; a merge cu multe neplăceri/incomodități; etw. mit viel Unannehmlichkeiten verbunden sein. 1734: Halottam az Idvezült Utóól, hogy sok incommoditással esik az Urfiak Kolosvári in'ertentiojak [Kv; TKh St. Enyedi (41) ns vall.].

28. (ráeső részként) jut vkinek; a-i reveni cuiva ceva (ca parte cuvenită); jm kommt etw. zu, jm wird etw. zuteil. 1614: Hust penig úgy vasarolyon*. hogy egy hettre mindenkör kett kett pfont (!) essek egy egy szegenyre [Kv; Aggm. A. 83. — *Az ispotálymester]. 1724: az Tar Tamás Ur(a)m(na)k cedalandó buzabol esik eo kglmek között edgyikre tizenöt, öt kalongya buza [Asz; Borb. I]. 1795: az első nyilban egy bárányos juhval több esvén mint a másodikban. annak kellett ki potlodni [Ádamos KK; JHb X[X/50]. 1812: (A) Sz Mihálytelki nyil ne tétetessék edgyik negyedik Caput Bonorumnak, mert az meg-romlik a' kinek a' fog esni [Dés; Bet.].

Szk: ajándékön ~. 1682: Az Sidai fél hold szeo leot esmet hogy az édes Anyám megh életében nekem adta, melyis nem ajándékön esett, hanem

adta volt sok rendbeli fárats.' szolgálatomért [Kv; RDL I. 160].

29. (vagyon) vkire száll; (averea) trece in posesiunea cuiva; (Vermögen) jm zufallen. 1772: (A) Fogado helyly Fogadon alól való Tanarakjával együtt a Rédai reszre esett s jutott [Káptalan AF; DöbLev. II/439. 3 Iztrátye Toma (66) jb vall.].

30. ?telik vmiből; a ajunge, a fi destul; langen, reichen. 1681: makk termesnek idejen minden oda hajtott tiz disznoból egyet tartoznak dézmáb(an) adni, a kiből pedig tized esik, a' Tizeden alól az mi marad per den 4 redimallyak [Vh; VhU .02].

31. (jövedelem) befolyik/bejön; (venitül) inträ; (Einkommen) eingehen. 1623: valami jövedelmek vásár napján avagy sokadalmak napján estenek, tudnia illik vámosok és egyéb hasznos jövedelmek, aequaliter az főtiszt és város közt elosztott [Hsz; EMLt]. 1723: Tudom ismét tavaly az mi kevés dézma eset innet a Maroson mind Luka hozta a házához mennyi volt, nem tudom [VGy. Prekup Ojnicza (40) jb vall.]. 1764: minden inas szegődségben esni szokott jövedelem az nyolc öregeknek és Catalogussok szerint bélihvattatandó két-két célibeli ifjakkal menjen részekben [Dés; DFaz. 23].

32. (adó v. bírság) kivetődik/rovódik; a se pune (bir, amedä); (Steuer, Geldstrafe) auferlegt werden. 1589 k.: Masodczor ezért eset az gira bírság hogy az ay kapuiat beraktak vala varas akaratiabul [Szu; UszT]. 1632: Az bírsagnak egy része mli az Uarosb(an) esik a' biroe, az két része pedig az Udvarbiroje es az Porkolaboke uolt, or bírság mikor esik azis az Uarbéli Tízteke, es az mint akartak úgy Taxaltak [Fog.; UC 14/38. 111]. 1681: az havasoko(n) valamennyi bírság esik, két része az Ure, harmada a' Gornyike [VhU 57]. — L. még GyU 127.

33. vmennyiben áll, vmennyibe kerül; a costa; kosten, eine Summe ausmachen. 1585: Egikor mikor költeöznek Olaios Georgy . kerdem Minth Alkuttak, De eo sem cheret sem Eőreók Arat Nem említe, hane(m) azt monda, hogy Boltbely Marhatis Adot, es Amint Az Alkawas leot az eo haza essik hozzá Martonnak tizen het zaz forintiba [Kv; TJk IV/1. 411 Zabo Marton vall.] 1681: a malom por csak ighen kevés lévén az díszno hízalásra nem elégheges, hanem a melle minden nap kell erogalni vám buzat fel fel vekat . Valo ban árán esik ám ighi az köver díszno [VhU 48].

34. ? vhová/vkíhez vetődik; a ajunge undeva/la cineva; irgendwohin/zu jm geraten, verschlagen werden. 1590 k.: (A földet) En teollem ez napigh sem kerte senkij; ez alath egy zegin varossy Ember hozam esek, Annak engedem feleth eo aratta meg is [Szu; UszT].

35. vhová jut; a ajunge undeva; irgendwohin geraten/langen. 1653: esmét megfordultak minden hadak, és a bolon előli esett, és azok kezdték a tatárt lövöldözni [ETA I, 74 NSz]. 1736: Onnant tatárt lövöldözni [ETA I, 74 NSz]. 1736: Onnant felkelvén, az mint fél térden állottanak, ismét földig magokat meghajtván, háttal kellett visszajönni a szin közepéig, úgy hogy az császár képpel szemben estenek [MetTr 395].

Szk: értésére ~ tudomására jut. 1604: azt nem tudom ki által Esöt wolt Ertesere wgi hiuata oda Engemet [UszT 18/147 Fanczaly peter de eadem pp vall.]. 1639: En Szakmari Marton Segesvar mellet Szent Lazlon* lako, Adom emlékezetre mindeneknek Mideon ertesemre eséot uolna, hogy az Isten, az szegeny batiamot Szakmari Mihalt, ez arnyek vilagbol ki szolitotta megh maradot iouaj latogatasara, menek Kolosuarrá [RDL I. 117. — *Szászsztlászló NK]. 1791: Ugy esett értésére . . hogy Nagyságod és Kegyelmed . . a' Seszurakb(an) osztatlan Erdőben foglalást és tilalmat akarnak tselekedni [Nagyrapolt H; JHb XXXI/30]. 1824: Most esett értésére a Déési Ns Közönségnek, hogy az Ur* idegen helyről valami Sert hozottatván köz árultatásra ki tétette [Dés; DLt 206. — *A fogadó árendátora] * hallására ~ fülébe jut. 1593: Az az zo kit eo bezelet esett volt ennekem hallasomra, kit en el nem veztegettem, es el nem halgatta(m) [Szentegyházsolárfalu U; UszT] * hírérel/hírével ~ vmi tudomására jut vmi. 1718: Fő kapitány Ur(am), az eő H(e)r(cegsé)ge Mondrai Tölgyes erdeit Vágtatni kezdette . . néke(m) híremre esvén ki küldötte(m) az kolcsárt, maga(m) szolgámat. Ló hátton [Fog. KJ. Rétyi Péter lev.]. 1763: éczaka hírvél esvén kapitány uramnak hogy el nem foghatták, maga is házára jött [Kisborosnyó Hsz; HszP] * tudára ~ tudomására jut. 1732: Ezeknél több adósságokis vadnak . . de minthogy azok minékünk valóssággal tudtunkra nem estenek, azokat praetereálnunk kellett [Szászsztljakab SzD; TSb 51]. 1739: (A deszkarekesz) a' Pintzébe találatott objektumok leírása alkalmatosságával el maradt s' a' mi tudtunkra is tsak most esett [Mv; ConserAp. 92]. 1812: (A gróf) 'Strásakot parantsolt, hogy éjjen által vigyázzanak; köztek voltam én is, de a Groffinának ezen 'strásálás tudára esvén ki jöve 's, azt mondá: Takarodjatok Milliomm teremtetted, nem kell strása [Héderfája KK; IB. Bordi István (32) jb vall.]. — L. még RettE 113, 130.

36. jut, kerül; a ajunge; geraten/langen. Szk: áranda alá ~ 1782/1799: midőn a' Mészárszék áranda alá esett, Instantiát küldöttünk Méltóságos Torotzkai Mihály Urhoz [Torockó; TLv. 5/16 Transm. 331, 360] * birodalmába ~ birtokába kerül/jut. 1754: ezen házhely . . mi formán eset pedig birodalmáb(a) eő Nsgok(na)k aszt nem tudom [Ádamos KK; JHb XIX/12] * birtokába ~. 1653: (A leégett klastrom) Azután esék Angyalosi János — ki itélőmester vala — birtokába [ETA I, 71 NSz]. 1764: (Az erdő) midőn Néhai Josika Moses Ur birtokába esett, mind levágták [M.bagó AF; JHb XXVIII/48] * jobbágyi szolgálat alá ~ jobbágyiságra jut/kerül. 1777/1781: nékiek Leuelekis vólt Zselléri szolgálatyokról, de a' Korda Urak Tisztyei el csalták, s el vették, s úgy estenek Jobbágyi Szolgálat alá [Szellistye TA; JHbK LII/4. 130] * jobbágyiságra ~ 'ua'. 1627: Az Be kes hada* után . . az mj falunk Jobbágyiságra esek [Tekerőpatak Cs; LLt 151. — *L. ott] * kezébe ~ kezére jut/kerül. 1673: Hogy ha azon

föld (az mint megh lón:) Török keziben esik ottan szabadságok lenne anyi erő jóságot el foglaltatni es az Ezer Aranytak meg fizetesiig békessegesen birni [Szentpál KK; Ks 90]. 1772: az Apámot Oláh Imrét bé csalta ide Anjámra Kopias Dorottjára nemes Leányra, es nemes Joszagba Csomafalvabol már a' nemes Joszágis velünk edgyütt az udvar kezibe esett [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 152]. — L. még RettE 232 * *közelebb ~ vkihez közelebb kerül vkihez.* 1654: Na(gyságo)d meltoztassek . az Arestum alol fel szabadittani, hogj enis Na(gyság)tokhoz közeljebb esven, vekony ertekem szereznt szevesebben es jobb alkalmatossággal szolgálhassam Ntokat [Gerend TA; KLt 1427 Maxaj Istvan lev.] * *köztétel alá ~.* 1853: csak azon tekintetből ., hogy gyermekeim csonka eldiribolt jóságot ne birjanak, és se én se ők köz itélet alá ne essenek elhatározottan ... rendelem és hagyom* [Kv; Végr. Balog Antal végr. — *Köv. a hagyakozás] * *magistratualis proszekúció alá ~ kb. közkereset alá kerül.* 1782: Haller János is magistratualis prosequio alá esett azért, hogy Wesselenyi Csucsuj nevű muzsikás cigányjobbágyának feleségét erővel elvette [RettE 421] * *messze ~ vmitől.* 1687: Igaz dolog edesem meg böjt közepre intéztem vala bé menetelemet, hej mély meszsze estem attol [Ap. 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez Nagybányáról]. 1763: jobbcskán vagyok, de a régi statusomtól messze estem mindenképpen [RettE 157–8] * *nem jó helyre ~* 1759: Ez* igen szép ifjú asszony vala szegény, de hogy im báró volt az ura, nem igen jó helyre esett volt, jobbat érdemlett volna [RettE 84. — *Br. Diószegi Mihályné Décsei Ágnes] * *nyomásba ~.* 1696: vagjon egy Darab szenafű mikor nyomásban esik egy kis reszeskeje, es egeszzen (!) egy iránt nem kaszalhattyak Taxaja harom forint [CyHn 16]. 1736: Vagyon az Also fordulob(an) Töszegben egy darab Sziget ..., mikor nyomásban esik egy Szekértövissel bétsinalván tilalmasban tarthatni [CU]. 1759: (A kaszáló) minden esztendőben nyomásban esvén kertel tartatik [Kecskeháta SzD; DHn 26] * *örökös/paraszt jobbágyság alá ~ örökös jobbágyságra jut/kerül.* 1796: az All Peres Ur azt akarja meg bizonyittani, mintha az Torotzkaiak örökkös Jobbágyság alá estenek volna [Mv; TLev. 5/16 Transm. 11–2 tábl.] | midőn a' paraszt tumultusban ökis belé elegyedtenek, és ezzel szabadságokat . végképpen el vesztették, 's paraszt-Jobbágyság alá estenek ... azért ma azon el vesztett szabadságokat soha visszsa nem nyerhetnék [Mv; i. h. 85] * *pogány kézbe ~.* 1653: váltig készültének rája, hogy a várost meghágyják. De Báthori Sigmond látta azt, hogy pogány kézbe esik a város népe, és ez okon elméne alolla [ETA I, 65–6 NSz] * *sokadalom szére ~ vkire* a vásári korcsmárlás sorja rákerül vkire. 1656: Hasanlokeppen mikor Balogh László Uram(na)k az Falu szerin Sokadalom szére esik, akkor az faluis ne Korcsomárollyan egy héten [Makfva MT DLev. 5] * *tilalmasba ~.* 1687 k.: a' Templom környűl vagyon egy nagy darab

szántó föld minden esztendőb(en) mikor tilalmasban esik adnak minden földtől d. 5 [Jedd MT; MMatr. 300]. 1712: egy To hely ... kaszál-tatot mikor tilalmasban esik [O.németi BN; EHA]. 1785: (A kaszálót) a Gesztrágyi Taxás Zsellerek tsak akkor osztják fel magok között mikor tilalmasban esik, és akkor mindenkinek külön külön két barázda füve az az fél Szekér Szénája jut [Born. Kornis Krisztina conscr.] * *vkinek kezébe ~.* 1680: Redeallyo(n) Ura melle*, az urais ne reluctallyo(n), hane(m) vegye visza magához . ha penigle(n) végezesünknek nem enged(ne)k Tiszt kezében esnek [SzJk 150. — 'Ti. a hűtlen asszony]. 1682: a' tiszték kezében esett, kilencz hétig vele fogságot szenvedett [i. h. 166].

37. vmeddig ér; a ajunge; langen, reichen. 1751: estenek a' Metak a' Nagy Plesugan alól valamivel, az holott is Határ Dombok erigáltattanak, és bizonyos fák meg keresztetettének [Koronka MT; Told. 31/4].

38. vmit ér; a atinge/nimeri; treffen, berühren. 1783: Leorinch, Peter kowach Zolgaia vallia ... hozza chapa Mihaj kowachhoz ket kezbeol, hal-la(m) Az hoppanast de Nem lathata(m) Io zere-wel ha az feoldeon eseke vagy az Mihai kowach karyan [Kv Tjk IV/1. 132]. 1590: Hallam az leoweset s latamis hogy az kerezten esek vgia(n) megh lodwia az kerezit [Szu; UszT. — Más tanu vall-ban az kerezthez leowe s megis talala]. 1606: hozza vaga az homlokan esek egy kichin va-gas, mazzeris hozza vaga s az kezeüel véue fel de az feizenek az nyele esek az kezen [Uszt 20/195]. 1702: egy katona erősen megvagdalt egy örmény szöcsöt az karján esett bővebben az sebhét és szokott mesterségit nem continuálhatja [Gysz. SzO VII, 110]. — L. még ETA I, 156.

Szk: rosszkor ~ vkinek vmi rosszkor ér vkit, rossz órában jön vkinek vmi. 1770: El merem mon-dani, hogy igen rosszkor esett az országnak ez az új onusnak impositioja Én soha meg nem ijedtem eddig úgy mint most, hogy nekünk nyomorú-ságunkra léssen ez az újítás [RettE 224–5].

39. 1840: Béll Sámuel csak a szerencse men-tette meg a haláltól — mert gégájától csak egy hüvejknnyire esett a szurás — de fájdalmát most-is érzí [Dés; DLt 848].

40. (időpont/ünnp, vásár) vmikorra esik; (o dată/sărbătoare, tirg) cade (in/pe); (Zeitpunkt eines Fests, eines Marktes) fällt. 1547: mohay Laios Iewwe My hozank Az Segesvary Soka-dalomban Az ky zenth Janos Napp Elewtht Essyk [Sv MNY XXXVI, 53]. 1591: harom zaz magiar tallerth felis veotte(m) w kegmetwll illjen ok-kal hagi az Ieouendő wzögeos Zenth Peter napia-ra ki esik 15 kilenchuen kett ezte(n)deoben tar-tozom w kgnek meg adnom [Perecsen Sz; WLt]. 1632: Korczomat elein, extendeo által harom heteken tartani, az városnak szabad uolt, melinek elseő Pwnkestb(en) masik kis azzon napban, har-madik Zent Miklos nap taiban esett [Fog.; UC 14/38. 110]. 1798: A' Nagyságod szénáját még Karátson Hetiben jó móddal el-adtam a' Ter-minusa Áldozo napra vagyon téve, a' melly Má-

jusban esik [Torda; Borb. II]. 1811: Hogy ha . . . annuatim bé nem fizetnek az usura azonnal minden esztendőkre dupláztassék a' bé fizetés ideje pedig mindenkor mához esztendőre essék [M.köb-lös SzD; RLt].

41. fekszik; a se intinde; liegen. 1756: Esik a Gyümölcsös a le irt Viragos Veteményes, és Szőlős Kertnek Eszak felül valo végiben [Branyicska H; JHb LXX/2. 32]. 1797: Kolosvár . . . esik Ajtontol egy mért földnyire [Ajton K; CU IX/2. 50]. 1839: a két végén a havasnak telepíttessenek meg esztendőnk; úgy, hogy amelyik alul esik, másik esztendőben felyül legyen, és úgy változólag folyvást folyjon [Jenőfva Cs; RSzF 186]. — L. még i.h. 211.

Szk: elejébe ~ útjába esik. 1732: mikor a szőlőnek termése vagyon, a Falubelieknek is tsak vagyon, s olyankor nem is igen kél az Vrak Bora, az utazoknak sem igen esik elejekben, hogy azok fogyatnák, nem lévén igen utban valo hely [Szászsztyakab SzD; TSb 51/ * keze ügyébe ~ közel fekszik/van. 1773: az Ngod irt földé nékem kezem ügyib(en) vicinitásom(an) közel esik [Pálfa Cs; Ks 65. 44. 13]. 1799: Ház helyem Keze Ügyibe esvén Kedves Ötsém Bihari Jánosné Ujfalvi Iustina Aszszonyinak által adam örökös Cserében [M.palatz K; RLt O. 2] * közel ~ vmihez közel van vmihez. 1715/1770 h.: Tetzett Hogy a' Templomhoz közelebb esnék a' Parochialis Ház [Apanagyfalu SzD; SzConscr. 76]. 1772: midőn a mesteremberek felköltek téiben északa dolgozni s gyertyát gyújtottak, az hol közel esett a gyertyához, kívül az ablak alá menvén tanulta azon kis gyertyavilágnál leckéjét [RettE 263]. — L. még keze ügyébe ~ al. * messze ~ vmihez messze van vmitől. 1761: (A vessződi nyílnak) Szebenhez közelebb valo léte sem téssen nagy disparitást, mert á Springi^a, és Pokafalvi^b is nem sokkal esik messzebb Fejérvárhoz^c [K; JHb XXXV/40. 4. *^{a-b} Mindkettő AP. *Gyf-hoz] * útjába ~ vmi-nek ?rátalál vmire, elé kerül vmi. 1574: Mond Maradek No Io attiamfia Menny el chak keresd meg az Marhat, Az zekeres azt Monta hyszem Istent hogi vtba essem [Kv; TjK III/3. 119].

42. kb. vhová vetődik/(át)kerül; a ajunge/cădea undeva; irgendwohin gelangen/raten. 1592/1593: az zamos Jobban kezdé zaggathj az Zent Benedeki partot Azulta esek az derek viz folias Jde Zent Benedek fele [Décse SzD; Ks]. 1600: a mikor Telegdi Mihaly az molnoth chenaltatni akara, az faiat megli hozak, az malo(m) arkot merni kezdék rudal, mo(n)da Zombatfalui Benedek, vra(m) az feöld hianias az mienkre esik, Vrasagod ne haniassa az mienkre [Uszt 15/269]. 1717: a Csmete farb(an) mellyis az előtt tul lévén a Vizen de most a viz járását változtatván innét esét a vizen [Aranyospolyán TA; EHA]. 1826 h.: a küküllő vizének Gázlo, s szabad itato helye az új ásando ároknak tulso partjára esne [Gyalakuta MT; GyL].

43. vkire talál/akad; a da peste cineva; auf jn stoßen. 1724: midőn az említet Majorert azon Capitalis summat deponalni senki nem akarna Esenek . . . Szanto Mihaly Uramra eő kglmere . . . eo

kglme alkuva Vasarla, s veve meg . . . Major-jokat [Ne; DobLev. I/107].

44. rám (vád, ránk, rátok, rájuk) ~ nekem (neked, nekünk, nektek, nekik) esik/támad; a se năpusti asupra mea (ta, noastră, voastră, lor), a ataca pe mine (pe tine, pe noi, pe voi, pe ei/ele); über mich (dich, uns, euch, sie) anfallen. 1757: monda Blága Demeter, én nem megyek, mert az falu most is rám gyanakszik, ha én kalács pénzt Vennék fel, annál inkább réam ésnének [Mutos Sz; WLt Pap Stephan (24) vall.].

45. rajta ~ nekimegy; a se repezi la cineva; auf jn losgehen. 1773: Kowach Benedek feleségwl ky fwtottak az hazbol találtak az haz eleot chiuka Matiaszt feleségwl, otth rayta esnek, hogi latya akar ely Menny eleotek, De Eleyben allanak [Kv; TjK III/3. 227].

46. nekiesik; a se arunca asupra cuiva; über jn herfallen. 1653: tudta^a azt hogy a magyar kap-sinak szokott esni, és úgy könnyebb vele bírni. Nem is csalta meg a reménység őket [ETA I, 49 NSz. — ^aTi. a török]. 1668: látam, hogy á Lázár péter Ur(am) kerti seovényének esének, fei-székkal vagdalni kezdék, támasszít ki deoiteo-geték [Burjánosóbuda^a; Ks. 65. 43. 10. — ^aKé-sőbb Bodonkút K].

Szk: hajába ~ vkinek. 1599: Szigyárto Daniel . . . vallya az Deak . . . vissza futamodek és haiaba(n) essek az folde(n) az Kozaknak és keme-nyen bal kezeul az haiat foga ranczjala húza [Kv; TjK VI/1. 387–8]. 1600: Vrsula consors Benedicti Bechkereki fassa est Az indulattiat nem tudom, hanem azt hogy eoze veztek es az othan hogy egymas haiaba estek es hogy Chako Balint egy palczawal very vala zekel Janost [Kv; i. h. 441] * ölbe ~ öltre megy. 1633: kezdé Zalkay Mathe az szanto Marto(n) laba(n) kapdosni, es uegtere eolbeis essenek es ugy dulakottak egimas-sal |azonban Varga Andris kj jöue kett meztelen kardall, es az Hadnagy vr(am) szolgálja nekj futa-modek es ölbe essek velle, az kardot akarja vala el venni varga Andrastol [Mv; MvLt 290. 111b, 116a] * üstökbe esnek egymás hajának/üstöké-nek esnek, egymás hajába/üstökébe kapnak. 1573: Barat ferench Azt vallya hogi Mate Neste kwrwafianak zitta gergiét giörg Archwl chapta Erte, oztan wsteokbe estek valaztig vontak egimast [Kv; TjK III/3. 289].

47. támad; a se isca; entstehen. 1753: Ferenchy Istwa(n) hithy vtan ezt vallya hogy Mykor az gywladas eset, egy zykra twzet Sem latot ott Nem is volt, valahonnat es valamint Eset az gywladas azt sem twgya [Kv i. h. 190b]. 1737: Gyakorta Esvén az Erdőn harapégés, melyből nem kevés kár szokot következni [HSzj harapégés al]. 1758: nagy ecclipsis esett volt a napban [RettE 69]. 1771: a Tüz is késén esett eo kegyelminek semmije sem maradot [A.csernátón Hsz; HSzjP]. 1797: Telkeik épülettyeiben, rongyalás esett [Szent-egyed SzD Wass. Conscr. 151].

Szk: baja ~. 1745: ha te látnál is engem valami kár tételben s bajam esnék miatta, én fizetnék né-ked hogy halgatnál [Bálványosvárálja SzD; Ks].

764: (A tuloknak) hogy éppen azon egyenetlen járás mia esett volna baja kétséges [Torda; TjK 224–5] * *bajoskodása* ~. XVIII. sz.: Az utolsó eresztő helyen ... az útban az minémű .. bajoskodása esik, <erős> regula tartassék, hogy ott mindenek <el> igazíttassanak magok között hogy a céh ne búsíttassék [Dés; DFaz. 31] * *bonmlása* ~. 1702 u.: Nemzetes Sándor Mihály Uram maga költsegen öntetet harmadik kis harangot az Ecclesia szolgálattára illy okon, hogy ha az Ecclesia(na)k olyan bonmlása vagy szüksége esnék hogy az harangot kellene ell adni, Sándor Mihály maradékira maradjon fele az Harangnak [Bagos Sz; SzVJk 48] * *bontsága* ~. 1688/1782: Mikola László Uram a' Szombati Vámat in perpetuum az Ecclának engedi és conferálja, addalvan eztis hogj az Ecclais valami olyan bontsága esvén a' malomnak (ugj mint Gát kötés és egyéb efféle :) tehát az Eccla is illendő segítséggel lészen [Szamosfva K; JHbK XXVIII.] * *ciódás* ~. 1713: az Testvéremmel vagy a' Sogorommal a' színben esett valami Czivodás [Dés; Dlt 56. 26] * *csetelepáté* ~. 1634: azonba(n) nagy cziete pate esek, hallam hogy elege szidak Bodrokit [Mv; MvLt 291. 29a] * *csonkulás* ~ fogvatkozás esik/ támad. 1767: ezenn Tsáni Joszágbán lévő oeconomia folytathatásában valami tsonkulás esett volna, nem tudom [Mezőcsán TA; Ks 19. 1. 8.]. 1869: A pap és tanító panasolván, hogy rétjeiken az esőzés alkalmával utat vertek, kéri a consistoriumot, intézkedjék, hogy az egyház javaiban csonkulás ne essék sőt a kártól megóvassanak [M.bikal K; RAK 279] * *csorbája* ~ *dtu* megcsorbul. 1685: Micsuda mostohaja, volt Pedigh a Nemet Eleitül fogva, a magjor Nemzetnek es micsuda Romlasi s csorbai estek a Magjor Biradalomnak .. Historia Nélkül is közlünk (!) a Giermekis tud [Gyf; Törzs. Barcsai Ábrahám kezével] * *félszégése* ~ kb. megnyomorodik. 1765: kit ütött meg, s mi félszégése esett valakinek ebből? [Szentk. vk] * *felzendülés* ~ 1605: az Communitasnak erteni kell mit akarnak neki imponálni, es keöszönseges Consensusatt es Assensusatt kell venni, hogi valami Tümultus es visszavonas vagy felzendwles ne essék keözeteók [Kv TanJk I/1. 513 a követek egy-i ut.] * *fogsága* ~ fogságba kerül. 1598: ez elmült wdeokben wgy mint 1595 eztend(eoben) gyorttja zenteleo bcdogh aszonj nap Tawatth essett wa<la> fogysagok az alpereseknek, wdwarhelt wrunk w fge hazaba Tarttatnak wala [UstT 13/45] * *fogvatkozás* ~ hiba esik. 1580: Myert penigh hogy ekedig esett vgya(n) nagy fogiatkozás, A myat hogy Az lust borybe, es laba(n) Itelek meg, wegeztek eo kegmek hogy Az hust mind ot kwn az vago hydon mind penigh It ben az Mezarzeke(n) meg ityllyek az Látó mester Itille It be(n) meg [Kv TanJk V/3. 216b]. 1670: Nemzetes Ebeni Judit Aszszcny N. Földvari Ferencz Ur(am) meg maradot őszvegie Hazasságra el jedzvé(n), Uri s Nemesi szokás szerint ugj<an> akkor Copulaltatva(n), holmi fogiatkozások estenek az hitles dolgában [SzJk 107–8] * *fogvatkozása* ~ a. fogvatkozást szenved. 1577: Az

Drabantok fogadassat eo kegmek wegeztek, hogy bar meg legyen De ... oly disciplinawal tarchyak eeket hogy valamj panazolkodassa vagy fogiatkozassa az varasnak miatta ne essék [Kv; TanJk V/3 142b]. — b. kiműlik/vész. 1613: Az ben valo negiedert atta az Attya Georfi Marton Reszet, Georfi Agothanak elteigh, maradekanak elteigh, de ha fogiatkozasa esnek Georfi Agothanak es maradekanak tehát vissza szallio(n) Georfi Martonra, es az eo maradékára [Lozsád H; Törzs] * *fogvatkozás* ne essék fennakadás/zavar ne legyen. 1572: (Sáfár uraim) eo k. paranczolatyara kessek es Engedelmessek legenek hogy seh az feyedelem sem az varos dolgaiban eo Myattok fogiatkozás Ne Essek [Kv; TanJk V/3. 54b]. 1621: Lattvan eo kglmek varasul az Istennek rajtunk megj mutatott Cziapasat az Tűz miat . Biro vram eo kglme czinaltasson lűsz Beór vidret az keözeönsegesbeöl, hogj valamikor az Zwksegh kewania, azok miat fogiatkozás ne essék [Kv i. h. II/1. 319]. 1717 k.: rendelt a Gubernium négy száz R.f. adatni. Kégyelmetek annakokáért, az említett pénzt Ujhelyi Ferencz kézéhez adatni el ne mulassa hogy valami fogvatkozás ne essék az acomodatioban [Kv; Ks 83] * *gondja* ~. 1582: Megemlekeznek eo kegmekis az eleöt valo wdeokbennis mynmeo gongia eset az varosnak ez Niawalia miath, Valasztottak keozwleok Niolcz zemelt az viz foliasanak es Niawalianak meg latasara es Circalasara [Kv; TanJk V/3. 267a] * *háborúság(a)* ~. 1573: Eeket Benedek Kowach kerte volt hogi az Minemw haborusaga eset volt Chinuka Matiassal Bekessegre zerzenek keoztek (igy l) [Kv; TjK III/3. 227]. 1592: Verner János vallia: Lattam hogi az haborusag mikor esett vala Niari Marton es Cassaine keozot luzzak vonzak es verik vala Niarit, az feoldre ontottak vala, es valtigh zidalmaztak vala egimast [Kv; TjK V/1. 300]. 1610: Kenosi Janos ki jeoue . az ereszebe es mondak neki Janos Vra(m) ne bochiassa be kgd az rezegeh legenjeket, inkább verje ki kgd az kapün, ne essék haborusag s ne zidalomkodgianak [UstT 49c] * *halott* ~ valaki meghal. 1710 k.: nekünk az Zabolaj Cálvinista templomnál Levő harangokhoz az my Attyainktól ránk szállot igaz Iusunk hogy valamikor közöttünk az Pápsták között halott esik ugy harangozzanak mint az Calvinistáknak [Hsz; Ap. 3] * *halottja* ~ halottja van, meghalt valakije. 1676: (Ha) valamely kettős házias ember külön nem akar fizetni a' p(re)dikator es a' mester ne tartozzek az illyenek(ne)k szolgálni, akar halottja essék, el ne temesse ne harangozzon neis enekellye(n) a' mester [SzJk 128]. 1700: Décsi Dioszegi Istvá(n) Uram conferált egy kisded harangot illyen ususra ... Hogy a Szegenyek(ne)k halottjok esven azzal harangozzanak [Dés; Jk]. 1722 k: Proventus Pastoris . Halott temetést, ha valamely Gazda embernek halottja esik, attul tartozzek fizetni Dnr. 24 a praedicalasert, annak utanna abban az esztendoben akar hány halottja essek azon gazda embernek ajandekon tartozzek a Praedicator el praedicalanni [Körtvélyfája MT; GörgJk 121] * *harc* ~. 1600:

minek eleotte az harcz nem esett vala keozteokis az zítkozodas keozbennis erossen chyttyottam mind az foglyokat s mind penigh az darabontokat [Kv; TjK VI/1. 456] * *hija* ~. 1706: szüvem szerint banom, hogy az Hollo fiaknak héja eset, de nints mit tennünk, ez az I(ste)n akarattya [Nyárádsztbenedek MT; DLev. 2. XIIB. 20] * *idegenség* ~ elidegenedés támad (köztük). 1717: Ngs Sarosi Istvanne Sarosi Christina Aszszony eo kglme, eleteben akarván gyermekei között attyafiságos Osztoszt veghben Vinni, hogj jövendőben eo kgk között valami idegenségh ne esnek, ez okon eo kglme, mind maga Udvarházat, s mind penigh ahoz biratot jóságotskaiat közre - s - oszlora bostatta [Kük.; DobLev. I/108] * *jókedve* ~ jókedve kerekedik/ támad]. 1765: Azzal csakhamar asztalt terítének az ház előtt ..., s hát mi mindnyájan ott vagyunk az asztal körül, melyen igen jókedvünk esvén, késő estvig mind ivánk [RettÉ 184] * *kár(a)/károsodása* ~. 1578: Az Göröffi Gaspar gattia(n) az zay is meg meg torlot es Immar vgyan iol fel allot Az Jegh, kery eo kegmt Byro vramat hogy lenne gongia Rea hogy Jeowendore Nagjok kar ne essek Az torlas myat [Kv; TanjK V/3. 177a]. 1706: A' mult őszszel az Armadától ár Viz modgjára el borítottván ..., igen sok káraink estenek, nagjok reszént azokról Quietantiaink nincsenek melly is extendálódik sok extraordinaria Expensainkkal edgyütt circit(er) ad Rh. f. 100 000 ~ Száz ezerig [Kv; KvLt I/193 Kv városa a kormányzóhoz]. 1801: a Mlgos Groff Exp(onens) Aszszony Erdeje meg Gyult és sok káraink estenek [Erdősztyörgy MT; WH] * *konfúzió* ~ 1705: Az pénznek pedig folyásab(an) hogy confusio ne essek, szükségesnek itiltük ki írni, mint determináltatott volt az pénznek állapattya az elmúlt esztendőben itt Szebenben [Nsz; KvLt I. 192 gub.]. * *kontroverzia* ~ ellentét keletkezik/támad. 1628: Ha penigh valami controverzia esnek, tartozok el igazittani [Kvh; HSzjP] * *lárma* ~ zenebona támad. 1762: a' Pöbe ütés után hogy lárma esék én is meg futamodám [Balavásár KK; Ks 17/LXXXI. 13]. 1806: én ... a Sátoromba lárma esvén vissza mentem [Torda; UszLt. ComGub. 1753 u.]. — L. még RettÉ 187, 369 * *nyavalyája* ~ megnyavalyásodik. 1726: fenyegetődzése után is mindenik(ne)k külön nyavalyája esett [Dés; Jk] * *nyomorúsága* ~. 1723: hogy ha a K. Vásárhelyi embereknek nyomorúságok esett az erdőről való lejövő uttyokban segítették fel állításában [Oroszfalu Hsz; HSzjP] * *romlása* ~ → *csorbája* ~ * *sok szó* ~ *köztük* szóváltás támad köztük. 1574: sok Zo eset simon keozt es az gazda keozt Mykor meg latta volna ezt Zeochy Marton vgrik fel az Zekre es kappya eleo symont, es mind hayat Zakallat vgy meg zagagthta, hogy feyer volt az gallera az haynak myatta [Kv; TjK III/3. 387] * *szók esnek egymás között* szóváltás támad köztük. 1602: Vargha Daniel vallya hogy ott volt eoys amikor eoze haborottanak egy massal de az Zok minth estek egy mas keozeot Nem Juth ezeben [Kv; TjK VI/1. 569] * *szüksége* ~ szükségét lát. 1597: Zigiarto Georgine

Drúttia azzony wallia neha zewksegim estenek egizer me(n)tem wala Nyreo Simonnehoz penz kerny [Kv TjK V/1. 109]. 1696: bizonyos szükségem esven az I idejeben is azon penzhez* kellett nyulni, ésmet be csináltam be sikállott(am), és az ház földével egyenlőve csináltam [Dés; Jk. — *Ti. a ház földjébe rejtett pénzhez]. 1737: Ha kinek pedig olly szüksége esnék ..., Dézmás atyánkfiaitól Czedulát vévén, illendő képpen hozathat bé búzát, Dézmálás előttis [Dés; Jk 483a] * *szűk volta* ~ szűkében van vmi. 1654: mikor a Buzának, vagy egyéb akarmi el adni hozot marhának szűk volta esik, az Új keresztyénekhez viszik bé, nékiek adván el minden élést [Törzs] * *tumultus* ~ → *felzendülés* ~ * *ügye-baja* ~. 1653: Azonban valami ügye baja eset, mely mialt kellett fizetni az Ispanoknak flo. 8 [Cege SzD; Wass]. 1679/1681: Az Jóságbeli szegénységnek sok ügye baja esvén, sem idegenek(ne)k sem utánna való Tiszteknek azokat huzni vonni eő kglme* meg ne engedgye [Vh; VhU 676. — *Az ub] * *verekedés* ~. 1759: Azon Czégéres személynek amelyj háznál laknak, hallottam egy néhány izben, hogy veszekedések, verekedések is estenek mint valami Bordélyj háznál [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. 1767: töllem ki kerekedvén a Legények a Karcsama felé szándékoztonak menni az Utszán fel, kikre réa támadván Tolegucza Juvon .. ugy esett köztük a verekedés és vérengzés [Bethlensztmiklós KK; BK., „Székely Ersok Cseteri Miháj felesége” (51) vall.] * *vérengzés* ~ → *verekedés* ~ * *veszedelem* ~ 1679/1681: a' kapu elégedendő ember nélkül ne maraggyo(n) es a' Rabokra is légyen kik(ne)k vigiazni s gondot viselni mivel a Rabokra való vigiaztalansagh miatt sok helyeken s giakorta rut gyalazatos veszedelmek estenek [Vh; VhU 666] * *veszekedés* ~. 1687: affelettis esett az veszekedés, miért jartatya magához az Labanczokat [Szilágycseh; GramTr VIII]. 1745: Az utrumb(an) mentionalt Mócsi* Sokadalomban én is jelen voltam mikor az ... katonákal az veszekedés eset [Dombó*: Ks 5. X. 6 Drágán Todor (50) jb vall. — *K. *Később: Mezódomb K]. 1758: meszsze lakós vagyok attól a' helytől a' hol mondgyák hogy a' veszekedés esett, és támadott [Bethlensztmiklós KK; BK. Joannes Ccenteri (38) jb vall.]. — L. még alább *zenebona* ~ al. * *világtalansága* ~ megvakul. 1637: szanto Martonnak fajdalmas vala az szeme, de en azt nem tudom mitől eset világtalansága [Mv; MvLt 291. 105a] * *viszonság* ~ vizsály/vizsálykodás támad. 1796: a Bacsí Lakosok között a' Tilalmas határért viszonság esett [Bács K; RKA] * *visszavonás* ~ → *felzendülés* ~ * *zaj* ~ lárma támad. 1644: az mikor az két fél keozeót zerden (!) zay esek en az ablakon nezeók vala kj elege zítkozodek oda be Czúna Miklosis mikor ez az Zerden zay esek az ket fel keoze(ot) en bezelleók Vala Koacz Mihalneual [Mv MvLt 291. 438] * *zenebona* ~. 1597: Mikor az zenebona eset wala akkor en az teob eorizeokteol el marattam wala a piaczon [Kv; TjK VI/1. 52]. 1759: jártanak sok rendbéli személyjek azon kortsoma házhhoz, s estenek sokféle

zenebonák veszekedések [Szentlászló MT; Sár.].
— L. még fennebb *veszekedés* ~ al.

E jel. alá vonható adalékok még RettE 69, 143–4, 187, 214, 262, 369.

48. keletkezik; a apărea, a se produce; entstehen. 1580: Megh tekintwe(n) penigh az epwlet-lenseget ky sok wdóteol fogwa esett ... vezegtek hogy az epwletlensegek megh epwlyenek vez-zeot hozzanak az also Espotalynak Seowenynt kywel megh ipychyek [Kv; TanJk V/3. 206a]. 1600: egy tanu igyenesen azt valya hogy ... Lazlonak keze miatt esett az sebhetes [Kv; TjK VI/1. 457]. 1681: Az vas futatásnak alkalmatosságával salak is szokot esni [Szu; CsVh 107]. 1740: (A) defectus esett a csatornában megtojuló hovnak (!) vize miatt [Kv; BfN Gyalui cs.]. 1771: a' nagj silipnek el törött talpa miatt nagj jukak esvén, sok jukai között vgj el ment a' víz, hogj még annyi sem ment a kerekekre, a' mennyi egy jó víz ivo kártyán keresztül térne [Ádamos KK; JHb LXVII/166].

Szk: *adósság* ~. 1607: Zamot vesseo(n) Colosi Jstuanne Vele mindenek feleől ith: Mert Ith valo ember, az Adóssagis Ith esőth [Mv; MvLt 290. 8a]. 1812: A' Josszág jövedelme elkelvén az udvarnál Tisztekre, Cselédekre, építményekre Smettzenszordoferekre, költsönözni is kellett a Groff elő nsganak, 's, egyben kelések után adósság négy öt ezer Forint esett [Héderfája KK; IB. Takáts Joseff (45) gr. I. Bethlen Sámuel tiszjtjének vall.].

49. származik; a proveni; entstehen. Szk: *kár/kárvallás* ~. 1590: Az vendegh fogado hazat ertyk eo kegmek, hogy gondwyssesek nelkwl vagio(n). ky myat feleo hogy Nagy wezedele(m) es twzz myat valo karwallas ne essek ... lakyek oly embeor benne. ky miat kar es wezedelem ne kőwetkezsek [Kv; TanJk I/1. 153]. 1769: azt is mondhatom hogy a melly ejjel a kár esett akkor dörgés vilámás léven viratt felé, amint ki tekintetem volna a Házbol tapasztalá(m) hogy valaki el Sajdula a kapunk felé s még így gondolkodtam hogy a gyermekeim közül vala mellyik járt volna ott minthogy künn háltak [Szu; IB. „Idősbbs Boros Joseffné Fosztó Maria (49) ns személy” vall.]. 1789: 1785ben a szőlőben. és Törökbuzába az ho harmaat miatt nevezetes Kár esett [Abosfva KK; GyL. Toth Ferentz (45) árendátor vall.]. * *nyawalya* ~ baj származik. 1581: Az ferdőde haznal Biro vram eo kgme, az Saffar polgarral chynaltasson egy kemenyechyket minde(n) ok vetetlen, hogy nagyob nyawalya abbol ne essek [Kv; TanJk V/3. 238b].

50. vkitől/vmitől származik/van; a fi de la cinea/ceva; herrühren. 1716: ha tölle nem lészenis akar kitől esné az Felesegemnek gyermeke, csak az Földvári Páll gyermekire ne maradjon josszága [Nagyida K; Told. 22]. 1767: senior Mé-száros Andras Leánya Ersébet kikkel Conversalodot s kiktől esett meg a mostani Gyermeke kitől esik [Ditró Cs; L/Lt Fasc. 149]. 1824: A' Bihari Ur fekete kantzája meg csikozott Paripa csikkaja van

— de e' bitang nem a' Msgod Mén lovától eset [Veresegyháza AF; Told. 7].

Szk: *vmi abból/attól* ~, *hogy* ... az az oka, hogy; (a fi) din cauză că; der Grund ist, daß. 1748: Hogy az Contractusban magamat Arkosi Zilahi Janos(na)k irattam, esett abbol hogy egyebűtt Jösszágom nem léven akartam magamat a falurol denominaltatni [Torda; TjK III. 227]. 1760: az szegény nagyatyját ... mindjárt koporsóba tette s eldugta. Mely attól esett, hogy tudta sokan mennek látására és meglátják töle megmocskoltatott feleségét [RettE 108]. 1772: E pedig, hogy reám orrol, abból esett, hogy [i.h. 291–2. — *Köv. az ok].

51. történik; a se intimpla; geschehen. 1561: Thyzthelen(deo) es Byzoth vram, The k. Thuthara Aggywnk (!) Mynk Az Aknay Byrowal egetembe hogy A mynemy dologh esett wala Aknay felden, Az wayda Antal es Az Lekenchey haazok kezeth, hogy... kezethkek walamy hythelews (!) ne esneek [Dés; BesztLt 6]. 1597: ott fogadott volt walamy barom tarto heliet s annak eleotteis oda haytottak nappal, de Estwere mindenkor haza hajtottak fejni de hogy ez esek ez dologh annak utan oztan az barmaitis oda hajtota s ott fejtek [Uszt]. 1629: Az mikor ez az dologh esett vala, menek enis az Darabontokhoz, hogy kerdezem eokett az dolog felől [Mv; MvLt 290. 144a]. 1771: Nemellyek ... az Oytozi utnak includalása miat bēn rékéttek nemellyiknek pedig Cseledgyi bé sem mehettek. kiknek az miat eset ben rekedések mint hogy immár az oytos fele ell fogtak volna [Csikszereda; Born. XXXIX. 50. — *Ti. az utat]. 1766: reggel meg halván hogy Székelly Jánost keményen meg verték meg kérdezem hogy hol esett meg verese [Szilágycseli; BfR M. 104. 2]. 1771: a' Gát kőtésben esett volt hiba ugj hogj ha még csak két ölnire, mint a' régi Gát volt, meg nyulhatott volna, sokkal jobb moddal lehetett volna a' Malomra vizet venni [Ádamos KK; JHb LXVII/166]. — L. még ETA I, 131; RettE 97–9, 101, 108, 114, 119, 145, 196, 206, 301, 369; SzO III, 336.

Szk: *beszélgetésük* ~. 1599: Vadalma Jakab valya ez ket azzony alat egy massal cozze haborottanak vala, Taligas Jstwanne az Rongy hordone hazahoz menwen ott en nem tudom minth esett beszélgetések az Rongy hordonewal [Kv; TjK VI/1. 296]. * *betegség* ~. 1771: Betegség, annál inkább halál, házamnál nem esett [RettE 262]. * *civódás* ~. 1813: az Testvéremmel, vagy a' Sogorommmal a' szinben esett valami Czivódás [DLt 56. 26]. * *fátuma* ~. 1763: A szegény létai papnak, ily fátuma esett, hogy szolgálóját impraegnálnván, a szülésnek ideje eljött [RettE 158–9]. * *halála/holta* ~ a. meghal. 1552: ha az Jdeo kezbe kelemen papnak halala esnek az ewo (!) vtanna valom oltarmesterekys... az Tonak felehez Ne Nywlhassanak [Mezőszengyel MT; BfR]. 1603: (Az örökre hagyott birtokot) Holtom esvin ... Ezen Felesegem maradekjan kívül el ne köthesse senki sem en maradekim el ne köthessek, hanem Ezen Felesegem maradekjanak

[M. fráta K; Bál. 93] 1631: Valaszutj Laszlo wteotte **megh** itt az piacon Varga Mathet, Mely mia **vgy** montak egyebek hogy esett volna halala [Abrudbánya; Törzs. Clara Vayda rel. vid. quondam Nicolai Vayda (80) vall.]. — **b.** elpusztul, megdöglik. 1630: annak utanna hallotta(m) hogj **megh** holt volt de en azt nem tudom mint esett halala, az lonak [Mv MvLt 290, 217a] * **híre nélkül** ~ **vmi** tudomása nélkül történik vmi. 1809: Nem állhat meg a vásár, mert a gazda híre nélkül esett [Szárhely Cs; RSzF 284–5] * **hírvél** ~ **vmi** tudtával történik vmi. 1766: Mivel a' Falu Kivánta, mű ugyan meg engedték, hogy Ekének 's szánnak, olyas Fa találkozáván vágjanak magoknak, úgy mindazáltal hogy nekünk hírünkkel essék [Torokó/Gyertyános TA; Bosla]. 1805: Hogy halála után ki mit, és mennyit vitt el az Udvarából a Néhai Asszonyinak a mellyek hiremmel estek jól tudom, mert én adtam ki, és nekem vagynak azokról Quietantiám [Szamosfva K; BLt 12 Sigismundus Weres (73) nb. rector eccl. unit. vall.] * **jól** ~ **a.** helyesen történik. 1765: Hogy p(e)ld(i)g a Causab(an) Tiszt: Görgényi Senior Atyánk fia a refractarius Mestert provocalta és mint engedetlen törvényesen gravalta: ez ugyan de vigore legii (!) jól esett [GörgJk 201–2]. 1792: Nem jól esett, hogy ilyen Színű dologban 15 napi kezesség alá bocsátattnak a' szovatyosok, sőt a' lőtt volna az uttya, hogy a' Szovatyosok együtt küldetettek volna Topánfalvára [Kv; Somb. I]. **b.** helyénvaló. 1619: Én, Kegyelmes uram, vagy jól esett vagy rosszul, de én erre azt mondtam* [BTN 289. — *Köv. a válasz] * **mint esett dolga?** hogy járt? 1630: enis kerdezem hogj mint esett dolgok mikor az Bötueös legeniekkél **megh** vagdalkoztak volna [Mv; MvLt 290, 208b] * **nem** ~ **jól a dolog** nem lesz jó vége a dolognak. 1599: Az utan(n) is hogy **megh** futamodék Benedekfi Christoph . mo(n)da Nagy Janos neky Tudde (!) fiam Vra(m) Christoph vra(m) **megh** monda(m) hogy ne Jój hazamra, merth ne(m) esik iol az dologh [Kadicfva U UszT 13/109 Anna consors prouidi Joannis Gergely de Kaidichfalua vall.] * **rosszkor** ~ **vkinek/vminek** rosszkor/rossz időpontban történik. 1770: igen rosszkor esett az országnak ez új onusnak* impositioja, mivel a muszka Moldovát, Havasalföldét elfoglalván még tovább is akar menni [RettE 224–5. *Ti. az újrendszerű adózás terhe] * **úgy esett, ami esett** úgy történt, ami történt. 1598: az Actor chigana Demeter, elejkebe allott hoszok uert, ugj esett az my esett magha otalmaba [UszT 13/55] * **úgy esett dolga** úgy járt. 1758: Hogy úgy esett dolgom, köszönöm a Kabos-háznak Tudom miért haragudt az öreg Kabos Ferenc réám, de ok nélkül [RettE 74] * **úgy esett értenie/hallania** úgy esett értésére, úgy hallotta, úgy értesült. 1590: mikor pedig az en Jobbagym kara lett volna, Az vtan hamar valo ydeón esett vgj Ertenwnk hogi ez Alperes hazanal niuztak volna **megh benne**, es nekys hyrewel lett volna, es az en Jobbagym Juhaynakis beórebennis menth volna kezéhez [UszT] * **úgy** ~ **a dolog, mint** ... úgy

megh a dolog, mint .. 1837: Ferentzi Máriánál úgy esik a dolog mint a Malomba(n), hogy aki előbb megyen, az tőlt fel a garatba [Doboka; Bet. 1 Pákai Dánielné Benkő 'Susánna (40) dom. bíróné vall.] * **valamint esett, de** . hogy(an), hogy(an) nem, de .. hogy(an) történt, hogy(an) nem, de 1586: Az Espanok zolgalattia thenne f. 50. Azert valamint eset de az harom falubol* nem veottek Annj haznot hogy Az magok Zolgalattiat kj kereshettek volna [Kv; Szám. 3/XXVIII. 6. — *Asszonyfva, Alsó- és Felsőfüle TA] * **uki által** ~ **vmi** vkinek a műve vmi. 1764: Constal az halál, azis hogj az I. által esett [Torda; Tjk V. 245]. 1816: te általlad esett a veteményes pintzének a' fel verése [Déva; Ks 16 Vegyes ir.] * **ukitól** ~ **vmi** a. 'ua' 1572: Azt Nem tudom kytwl eset az seb [Dés; DLt 182]. 1573: Garadicz Matias Azt vallia latta hogi az Korchoma haznal ... felis vgranak az Aztaltol .. Es valaztig verik egimast Mind zekerschewel Mind kezel, De eo Nem Twgia kytwl my esetet Masikon [Kv Tjk III/3. 202]. 1582: Zalay Janos keomywes vallia, hog eo semmit Nem latot, mert az eo lewesehez volt gongia, Nem tuggia kiteol eset az por giulasa [Kv; Tjk IV/1. 51]. 1610: tudom hogj teolle esett az Vagas [Derzs U; UszT 49a]. 1638: melliktől esett az sebesites nem tudom [Mv; MvLt 291. 138b]. 1736: én nem tudom hogy ki nevelte volna meg a Hassát .. hanem halatam másoktul hogy nem mástul hanem a sogortul ... esetet volna azan dolog [Szentgyed SzD TKI Nemai Ferencz (48) ns vall.]. — **b.** vki vmit cselekszik/művel. 1590: ha mikor feyedelmwenk itt ben lenne akkor ha my factum esnék zolgaymtol vagy en maga(m)tol .. ha teollewnek valami violentia lenne, vdwari mód zerint teorwent allok [Kv; TanJk I/1. 131a Zentpaly János köteleződése]. 1699: valami ütest verest hurzolat praetendal ellenem az J. mind azokat ha esett valami en tülem magam oltalmaba(n) esett [Dés; Jk 295b] * **vmi** ~ **a** **produkciójában** vmi történik a produkciós/nemességigazoltató perében. 1782: valami esett a' Productiojokban*, ejjedül esett meg a' Bátyya által mert az ötsnek bizony nem volt ahoz valo esze, hogy abban valami factiot tudott volna gondolniis, nem hogy véghez tudta volna vinni [Torda; KW. — *Értsd produkciós/nemességigazoló perükben.].

52. szk-ban: in constructii; in Wortkonstruktion vhogyan/vmilyennek tetszik vmi; a párea/jarata; scheinen, dünken: **csodálatosan** ~ **neki** csodálatosnak tetszik neki; a i se párea ciudat; wunderlich scheinen. 1813: tsudálatosan esik nekem, hogy én az igyekezetemér (!) tsak ezt hallom, hogy ne járjak landerist: ez a Szokatlan tántz, nem az en Caracteremhez valo [Perecsen Sz; IB. Botos Péter gr. Korda Annához] * **gonoszul** ~ **rosszul** esik a-i cădea cuiva rău; übel/schadhaft sein. 1573: Monda(m) hogi Nem Twdom myt adatok Innom mely gonoszwl essek [Kv Tjk III/3. 115] * **jól** ~ **a.** jól **megy** a merge bine; gut gehen. 1712: nem akor szant s vett az Ember mikor akar kinek marhaja nincsen hanem sokat

kel mas után suplikalni meg sém esik jól munkaja [Káson; BCs]. — **b.** jól jön, tetszik; a(-i) cādea (cuiva) bine, a(-i) plăcea; gut bekommen. 1758: Ideki való jószágira sem magok gondot nem viselnek s aszerént veszik a hasznót is belőle, sem kezünkbe nem bocsátják, pedig bizonyosan jól esnék, ha bár a macskásit bocsátának kezünkbe [RettE 77] * jól ~ *vkinek vmi* jólesik; a-i face cuiva plăcere; behagen, angenehm sein. 1763: Ez a drága emlékeztető úr^a azt mondá nékem egyszer Szebenben „Héj be jó barátom volt nékem Ret-tegi Miklós, hanem kegyelmed is legyen jó barátom”. Sok nyalka cifra embereknek nem igen jól esett [i. h. 150. — *Gr. Bethlen Párkas generális]. 1853 k.: Ezerszer tsokolunk az aszuszölő-borert, olyan jól esett mind tortátával mártogatgya [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez. — *Ti. a levélíró édesanyja]. — L. még RettE 357 * *károsan* ~ vki kárára történik, vkire nézve káros; a se întimplă în dauna cuiva, a fi păgubitor pentru cineva; schädlich sein, zum Schaden gereichen. 1625: De az Falu az Foldöymett Byrakal el merettek mellyett lattua(n) hogh en-neke(m) karoszon eszik nem leöt mitt tenem Teorueniniel megh tiltotam [UszT 94a]. 1701: Suki Pálné Aszszonyom felettéb meg bántodott, és igen károsan esett volt az ő kglme részéről azo(n) Divisio méltán kívánniak ő kglmek hogh azért ez Controversia, és Suki Pálné Aszszon-jom p(rae)tensioja rectificaltassék [Kv; SLt FG 55]. 1785: (A torockóiak) nem tsak kasza vasat készítenek hanem lapas és sing vasakatis, és így ha tsak a vas szám és nem a mérték vétetnék fel igen károsan esnék [Torockó; TLev. 4/11. 2b] * *kedve szerint* ~ kedvére történik/van; a fi pe plac; nach Gefallen sein. 1597: panazolcottak volt B V(na)k hogy ne(m) kedűek zerent eset volna az eleobbi Gazdaikodas ez vegre iobbitottuk meg vtoliara [Kv; Szám. 7/XII. 121] * *keservesen* ~ kb. vki számára keserves (dolog); a fi (un lucru) dureros pentru cineva; es kommt jn hart/schwer an. 1777: Magamnak, úgy feleségemnek, hogy oly keservesen esék halálózása szegénykének, kedve tölt sokaknak az ő halálával [RettE 375–6]. 1840: minden nap el nézem tele van a' Határ marhával . azok el nézettetnek vagy a' Csovások el áldamásoltatnak s így foly a' Szándékos pre-valicatio, s én ki tudatlanságból egy kis kakát^a vágattam fizessek büntetést, igen keservesen esik ártatlan gyaláztatnam én egyedül [Dés; DLt 921. — *Tollvétség kákát h.] * *könnyebben* ~ neki könnyebb neki; a fi mai ușor pentru el; für jn. leichter sein. 1679: Hunyadon lako Varadi Sziogyarto György valaszsa esztendeigh mestersege szerint az Taboron szolgallyon, es az örök-ségtől nekileis könnyebben essvén, adgyon négy forint Taxat annuatim [VhU 445 Thökölyi Imre vál.] * *nehezebben* ~ → *nehezen* ~ * *nehezen* ~ a. nehezére esik; a-i cădea greu; schwer fallen. 1721: már nehezen esik ő kgl(mene)k hogy 96 hat (!) forintot fizessen [Ne; Ks 95]. 1770: az esik nehé-zén hogy réánk Aratásnak idein Nemelyikünkre 12 Kalongya Buzat, nemelyikünkre pedig 16 Ka-

longyátt Szakasztva vetnek minden Szolgalatunk felet ez Nehezebben esik, e' már rajtunk egezen kenszerites [A.szivágy Sz; BK 2 román ns és 2 román lib vall.]. — **b.** nehéz szívvel lát/vesz vmit; a vedea cu părere de rău, a-i párea rău; jn etw. schwer fallen. 1760: Nem haragszom én azért, hogy a Leányom a' magáét kíványa, hanem hogy annyi sok méltatlan vexákat kel szenvednem, nehezen essik [Igenpataka AP; TL. gr. Teleki Ádám aláírásával]. 1826: az esik nehezen hogy fel hányad azt a' mit te magad adtál [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. — L. még RettE 244, 264 * *nem* ~ *jobbízún* kb. nem eszi jobbízún; a nu mînca cu poftă mai mare; nicht mit besserem Appetit essen. 1716 e.: Nem esik a királynak jobb-ízún a zsemlye mint emennek a málé s a szilva vagy kókénycibre [BethÖn. 124] * *nem* ~ *szája ízén* nem esik ínyére, nem kedve szerint történik; a nu-i fi pe plac, a nu-i conveni; es ist nicht nach seinem/ihrem Geschmack. 1736: (Boér Zsófiát) hogy az fiait catholicusoknak nevelé, ugyan az fejedelemszony minden jószágától meg akará fosztani és egynéhány esztendeig perlette, noha az per szája ízín nem esék^a [MetTr 439–40. *A pert ti. a fejedelemszony elvesztette] * *nem* ~ *ügyébe* nem ízlik, nem esik jól; a nu-i plăcea; es schmeckt nicht gut. 1771 k.: oly nagy bánatom, oly nagy és szüntelen valo elmém(ne)k hánkodása . . . , hogy a' miatt immár sem éte(m), sem itom, sem nappali dolgaimnak folytatása, sem ejjeli álmodom ügyibe és úgy a' mint kellene nem esik [Kv; Pk 2] * *rosszul* ~ *neki* kb. nehéz szívvel látja/veszi; a vedea cu părere de rău; mit schwerem Herzen sehen/nehmen. 1862: mindenkor rossz-ul esik nékem, hogy nints egy élő pénztár, mely-ből elrongyollott templomaink, isk. házaink, szegény papjaink isk. mestereink sorsán segíthessünk [Gyalu K; RAK 69] * *súlyosan* ~ *neki* nagy terhére van; a fi o mare povară pentru cineva /ceva; zur Last fallen. 1738: Hunyad Várnegyé-nek súlyoson esset az qóvártele (!), nemis tudom hova tuggyuk dislocalni ha csak pestises falukbanis nem Szálanak [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal 53. megesik, történik; a se întimplă; sich ereig-nen, geschehen. 1592 k.: Hogy az dolog esett uala ez peresek keőzt, hallam hogy czáttanas león, oda futama(m) tahág le wtette az J az Actrix Jobbagiat [UszT]. 1746: szépen köszönöm az T. Pater Piaristák képébe Mlgs Sogor Uram(na)k alamis-nalkodását, mely minél hamaréb esek, annal ked-veseb fog lenni tudom [Somlyó Cs; Ap. 1 gr. Kálnoki Ferenc lev.]. 1770: A Marha Telettesben Néha eset hogy két Jobbagy telett egy Marhát [A.várca Sz; IB]. 54. *vmi* ~ *vhin* kb. vki vmit elszenved; a su-feri/indura/pătîmi; erdulden/tragen/leiden. 1568: <tudom hogy az lea>nnak semy santasaga ne(m) volt, hane(m) az nap eset Rayta mely nap zabo Balintnal vala [Kv; T Jk III/1. 201 Gr. Nyro vall.]. 1599: Lata(m) hogy megh vagdalkozanak, de en ne(m) tudom kjn mj esett s kj kj kezeteol sebesedett megh [Kadicfsya U UszT 13/108]. 1638: eo maga keöte be suber Peter az fejet s megh . . . szamko-

dek rajta Hogi ollian veletlen eset rajta az dologh [Mv; MvLt 291. 148b]. 1710: Magának imputallya ha mi essik rajta [Nsz; KvLt I/198 gub.]. — L. még BTN 132–3; GyU 13; RettE 359.

Szk: *adó ~ vkin* adót rónak rá. 1596: Az ado pedig ne(m) az bizonsagok miatt esett a Jobbagyá(n) hane(m) ez oko(n) hogy el uette az marhat, az Hegi Tamás marhaiat, az ado pedig az marha uta(n) megien [UstT 12/112] * *bestelenség ~ vkin* becstelenséget szenved. 1749: Maros székbén van annyi Jozságom hogy abból Lehet vala Contentumot venni, ha illy nagy bestelenség nem esik valais rajtam [Mocs K; Ks 83 Dávid Péter lev.]. * *büntetés ~ vkin* bűnhődik. 1601: Kerik eo kmet biro vramat tanachawal egyetemben hogy ez kewes labort ne difficultaliak, es ne halazakys semmikepen iuxta publicos articulos, hogy beontetes ne essek rajtunk varosul [Kv; TanJk I/1. 384] * *csoda dolog ~ vkin*. 1570: Seres Lőrincze Sofia azzon, ezt valya, Esthwe hogi az vrah haza Jew ceplesbowl, Mond eoneky egy chyoda dolog eszek ma Rajtunk az hwl ceplwnk vala Egy lean oda Jwta fwttwha, Monda fwttaba Ne hagygyatok Jo vrain Jhol Jeonek vtana(m), hogi megh fogjanak, .. ely Jēwenek az varos zolgay ... ely vyvek fogwa, valamyt vethet volt nem Thwdom [Kv; TjK III/2. 89] * *erőszak ~ vkin*. 1722: Tudgyae nyilván ez Tanu láttae hogy ... Micsoda erőszak esett rajta ítes, veres, Sephetes, fojtogatás es az miat letté halála? [Szentk. vk] * *fojtogatás ~ vkin* → *erőszak ~ vkin* * *fortély ~ vkin*. 1619: Mikó Ferenc uram itt bennlétében ilyen fortély esék egy rajtunk ... egy rélszeg török .. reánk fordula mind nyilastul-íjastul és rendül kezdé szidni [BTN² 275] * *gyakás ~ vkin* a. át/megszúrnak vkit. 1585: a katonak el terenek, De vtannok Erede az Siteo hazból Desy Ianos a Drobant Mezitelen kard vala Nalla, Az legeniek vizza tertek, es vgy eset a' zegeny leghenien az gyakas [Kv; TjK IV/1. 525 Sophia Poros Ferenczue vall.]. 1618: oth esset raytha az Nyassal valo Gyakas [HSzj nyárs al.]. — b. 1779: midőn dalgát végezte volna véle*, azt monddotta az asszony: „Vagyon három esztendeje, hogy olyan kemény gyakás nem esett rajtam” [RettE 403. *Ti. a katonatiszt] * *gyalázat ~ vkin*. 1578: meg ertettek eo kegmek my nemő gyalázat esset legie(n) eo kegmén Byro vramon .., azert eo kme Biro vram wltesse(n) birot, es az rajta leot gyalazatrol agalljon ellene az varos pro-catori altal méltó bwnetessel procedallianak el-lene [Kv; TanJk V/3. 173b]. 1581: En raitam nagiob gyalázat kissebseg soha nem esset [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály kérése] * *inség ~ vkin*. 1579: ket vraink altal Az tablat talál-tassa megh eo kegmé Biro vram ... mindeneket io modo(n) megh magiarazwa(n) az Inseget mely a' zegeny varasson essay es esset ekedyh is az Nemessegtwl mind Calmarkodasbul mint hazra valo pinznek adassabol [Kv; TanJk V/3. 200b] * *isten üléte ~ vkin*. 1779: jobb része a mi ármá-dánknak prussust nem látott, mégis meglőn az irtóztató lovak s katonák adása. Én még eddig jól

jártam, mert az öcsémekkel ígertem volt egy lovat, de hogy rajtok az Istennek az tűz által lőtt ítéleti esett, nem kérik tőlök [RettE 398] * *kázus ~ vkin* történik vkivel vmi. 1760: esett rajtam délig ilyen ... casus: hogy azelőtt való nap ezt a számár szolgámat Flórát valamely gazolkodásáért megszi-dogatván, azon éjszaka elszökött [RettE 110]. — L. még i. h. 109, 155, 274 * *kisebbség ~ vkin*. 1570: Feyerdy Kato ... valya, hogy Jartana-k az ew hazához zabo Janosne es Trombitas Demeter Mykor ez fele dolgayt Latta volna, Eo Bwchut adot nekyk hazatwl Es Az azzonnak attiafyainak hyrre Theotte hogy megh fenychekek rola, Mert kisebbség esyk rayta [Kv; TjK III/2. 26]. 1581: En raitam nagiob gyalázat kissebseg soha nem esset hogy En felsegednek es az my meg holt kegielmes vrunknak Jambor Igaz hywe es zolgaia lewen Ilén gyalazatot kissebsegem zemwedek az Jo vraktwl, kiwantam volna hogy ez vršten Az En hozzw Betegsegemben ez vilagbol el veott volna hogy nem mint ezt Ernem es ebbe Jwssak [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály foly.] * *nyavalya ~ vkin*. 1629: hogy az nyavaliá raitam esek esztendeig deorgeolte mindennap me-legh ruhawal es levendula vizzel az karomat, nap-iara erte eot penzt fizettem [Kv TjK VII/3. 126] * *nyomorúság ~ vkin*. 1570: Borbel Leo-rinch, Myklos es Pal, Borbely Mesterek val-lyak, hogy ferdeos kelemen lywatta volt Eoket hogy megh lassak az Mynemew Nyomoruza-gli esset Rayta, fely othlak es lattak, hogy az Teste az Ites ellen meg zakadot* volt [Kv; TjK III/2. 186. — *Olv. szakadott] * *romlás ~ vkin*. 1614: Básta hajdui megüték az várost*, és sokat az város népében levágának; szörnyön meg-rablák-kóborlák az várost újolag ekkor ismét szörnyű romlás esett rajtunk [BTN 50. — *Az 1602. évre von. feljegyzés] * *seb ~ vkin*. 1572: én nem tudom az seb kytől eset Rayta [Dés; DLt 182]. 1591: nem lehet hogy seb ne esnek raita az chapdosasba [UstT 13/72 Fr. Endes de Cyk zenth Simon jb. vall.]. 1598: az J vduara(n) kúfiyl esett zegenye(n) az halalos seb kjbé megh holt, az J kezetőől [UstT 13/104]. 1631: latta(n) az sok ember között hogi kardoskodnak vala s le-het akkor eset az seb Mihaly Deakon [Mv; MvLt 290. 242a]. 1722: az nyavalya töres rea juen fe-len esven ... ugy ütötte meg valamiben az or-czajat s abból esett rajta azon kis Sebecske? [Kük; Szentk. vk] * *sebhelés ~ vkin*. 1597: az mikor az sebhetés eset az varos eorizeoin Borbely Imrehwel ketten my keoteozeok be az sebeseket [Kv TjK VI/1. 50 Borbely Benedek vall.]. 1747: micsoda forma verekedések támadások és Sebhé-dék történtenek és mi formában Czivodtak, verekedtek, melyiken minemű verés és Sebhédés esett? [Kük; LLt 47/2 vk] * *ségnyen ~ vkin*. 1574: kery az azzony arra hogy volna Istwannak arrol hogy az myre fogadasa vagion en velem vi-selne gondot Rea, Mert en Eo myatta zoba vagoiok, ha fogadasa melle Nem al, altalanfogva meg fogta-to(m) Egieb zegenis eszik rayta [Kv; TjK III/3. 380 Istwan kowacz vall.] * *szerencsétlenség ~*

*ukin. 1607: tebbekkel edgiwt eseót rayta az zeren-
cztelenség [Mv; MvLt 290. 12b] * ütés ~ vkin.
1583: Az vallahoz Akarek en Zengeo Miklos wthny,
es Ne(m) talala(m) eotet hane(m) az wtes A Capi-
tanon Nilas Simonon essek, Azert az eo Se-
beswlessenek(is) ez Leorincz leon oka [Kv; Tjk
IV/1. 181]. 1637: engem ugj megh ütének
feöben hogi en rajta(m) soha ollia(n) ütés nem eset
[Mv; MvLt 290. 245a]. 1727: En magam is ott volt-
am mikor Trauzner vraimekat az el cserelt Jo-
szagbol turbaltak, de ökgimeken csak egy Egy
ütés sem esett, hanem kézen fogva vezettek ki
[Gergelyfája AF; Jhb XXVII/5]. 1806: ezen az
édgy Sertésen olyan ütés nem esett mely miat
meg dögölhetett volna [Dés; DLt 82/1810]. — L.
még E'tA I, 79 * vágás/vagdalás ~ vkin. 1573:
Racz ferench Siluassy Imre ... valliak hogy ...
mikor az Kis Mihál dyznaiat meg vagtak volt,
Tehenes Miklos, hitta volt eeket ... meg latni
hwl esset az eo diznayan az vagas| Zeles Antal
azt vallia hogi Nagi Pal hozza vagot, eo Ra-
gatta meg az karyat mert le zakat volna peternek
az valla, vgi Nem Erhetette Igen, hanem megis
Rayta esset az vagas [Kv; Tjk III/3. 148, 203].
1630: Akkoris mikor az vagdalas esset rajta az en
hazamual vala [Mv; MvLt 290. 204b]. 1800: rut
vágások estek rajtak [O.solymos KK; Ks 67. 47.
27] * vér ~ vkin. 1599: Ott wolta(m) az Wargha
Pal hazanal, haza iedwe az fia wíres agyal, zabliat
ragada, s mo(n)da hogy Kis Thamas hazanal eset
raita az a wer, mi megh kapwk s ne(m) bohattuk
oda, De kitöl mi eset en ne(m) tudom [UszT 15/
186 St. Jakáb vall.]. 1606: Jmreh Lukacz az fei-
zejet az zekerteöl le veúe, s úgy wte nagy vaga
hosza, haro(m)zor(is), osuat Janosis zabliat vont,
mi(n)deniken esek vér [i. h. 20/204 Marga-
retha relictá quondam agilis Joannis Imreh de Kws
Kede pr. vall.]. 1750: ha valakin vér esett a Vér
tevő emberek en kglme exigalta a Vér birságot
[Szzy; HSzJP] * verés ~ vkin. 1765: (Murvai
János) ki vont fegyverrel az Inctusokat ... ag-
grediálta megis sebhette ... s ugi esett rajta a verés
[Torda; Tjk V. 256]. — L. még előbb sebhetés ~
vkin al. * vérezés ~ vkin/vmin. 1775: hallot-
tuk a' Molnartul hogy ő hozzája ütött volna egy
bottal a' Nyárad martrol Marton Josi s ő ellent
vetvén a' fejsze Nyelivel, akkor esett volna rajta
a' vérezés [Berekeresztúr MT; Bet. 6]. 1810:
Vérezés és olyan ütés rajta*... nem esset [Dés;
DLt 82. — *Ti. a sertésen] * világtalanság ~
vkin megvakul. 1637: Szanto Marton eret va-
gátot a homlokán ugi eset rajta az vilagtala(n)sagh
[Mv; MvLt 291. 98a].*

55. következik; a urma/rezulta; folgen. 1602:-
Myvelhogy az Jaro keleok zenanekewl nem le-
hetnek ... akar mely iambornak zenayat mind-
gyarast el kapiak seot hazakra mennek kybeol
egyeb illetlen dologis esik mert nemelinek hazatis
fel rontiak [Kv; TanJk I/1. 420]. 1761: Az Curia-
lis fundusnak nagy része körös környül pusz-
tán hagyatott, melyből eset az, hogy az barazdais,
mely distingvalta az irt Curialis fundust az Szom-
szédoktól, oblitalodot, el annyéra, hogy mostan

ujra kellett az egész Curia Circumferentiajat
barázdaltatni [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3.]

56. bekövetkezik; a se intimpla; eintreffen,
erfolgen. 1593: Az Arok be telese mind ketteonek
szantasa mia esek az hidnal valo, Az masik az
Mathe Leorinczy atia giepulese miatt [UszT 10/
92]. 1637: megh vaga borbéli Istua(n) Őra(m) az
eret az homlokomon ..., s ennekeim mindgjar
leszallott az szemeöldeökeöm ... a Doctoris
aszit mondja ... hogi az miat eset* az ervagas
miat [Mv; MvLt 291. 98a. — *Ti. a megvakulás].
1738: Ha az éppitendő Hid ... romlása Jég miá,
vagj viz miá esik meg-építeni magunkat obligál-
lyuk [Dés; Jk 503a]. 1822: majd majd bővön bé-
érjük a' Három sing Földi Szállással, tsak adja
Isten hogy oda érkezésünk tsendes lelki-esmeret-
tel essék [Kv; IB]. — L. még RettE 312.

57. adódik; a se intimpla; sich ergeben. 1570:
Zeoch Myklos ... vallya ... Myhal deak azt fogatta
volt hogy ha My pery essyk Zylaginenak, penzenel-
kwl gongiath visely [Kv; Tjk III/2. 95]. 1580: Em-
lekeznek eo kegmek hogy Mineme priuilegiumot
adot volt Lengyel kiraly Az magwa zakot Jozagh
es marha felöl, hogy ha my esnek, Az Waras
epwletyre es kerytesenek meg tartassara keolte-
nek [Kv; TanJk V/3. 211a]. 1792: Minthogy a
dolog is réám nézve hirtelen esett, ez uttal e ne-
vezetes napra igen kevéssel potolhattam a kony-
hát [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

Szk: ideje ~. 1732: Ezen Jozságbán a Kor-
tsomárlásnak ideje ritkan vagyon, hogy hasznosan
folyhasson, leg inkább akkor esik egy kitsid ide-
je; mikor a bor szűk [Szászszttjakab SzD; TSb
51].

58. 1699: Jövéen ... házunkhoz ... Jobbágja vé-
gett hogj haza vigje mint Jobbagját, ki meg értve
kívánságát, esedezik előttünk hogj ne bontokoz-
tassa ilyen hideg idejen apro gyermekekkel I(ste)n
Tavasz adván esni bé megjen [Vajdakamarás K;
Törzs. Tordatfalvi Sigmund unit. tanfötmester
kezével].

59. végbemegy; a avea loc; sich vollziehen.
1748: az őszi vetés ugyan tsak igen későre esvén,
más Esztendőb(en) igen szegények voltak az őszi
vetések [Marossztkirály AF; Told. 56]. 1764:
Temettetett Bánffy Parkasné, Bagosi Erzsébet
asszony önagyasága Kolozsvárott szép halotti so-
lemnitással. Nem is esett mostanság oly ceremó-
niás temetés Kolozsvárt, mint az [RettE 168].
1842: Temettük el idősb Szabó István Predika-
tzióval és oratóiaval ... Szép Solemnitással esett a
Temetes [Búrjánosóbuda*; RAK 101. — *Ké-
sőbb: Bodonkút K].

60. 1666: az kapu Sarkatol fogva egész ki az Or-
szág uttya felé valo kertig egyenessen Lipcsei
Györgyne Aszonyo(m) számára valo rész le-
gye(n) ugy mindazáltal az kut taja(n) ha széntén
(l) horgossa(n) essek is de az kutnak felét birják
egyik udvarhoz más felét pedig másik udvarhoz
[Ne; Incz. III. 5b].

61. átv. jel-sel szk-ban; cu sens figurat in con-
structiui; mit übertragenem Sinn in Wortkonstruk-
tion: (az) a szó vhol/mikor esett az a kijelentés

vhol/vmikor hangzott el; această declarație s-a făcut undeva/cindva; jene Äußerung fiel irgendwo/wann. 1702: az az beszéd az mint meg vilagosodik előttünk nem mostanság esett [Kv; ACJk 49]. 1722: Kováts Maria Aszszony ... tsak ott közel, az hol az szó esett az kapun belől volt, de eo Klme egyet sem szollott rá [BfN X. F. 2. 113] * *esett ilyen szó, hogy* ... az a szóbeszéd járta, beszélték, hogy ...; circula zvonul că ..., se zvonea că ...; geht das Gerücht um. 1670: eset ilyen szó: Hogy öreg feleséget Füreden el hagyta volna, egjjüt (!) volna Erdélybe mas feleséggel [SzJk 112] * *kemény felelet* ~ *kemény feleltre/válaszra kerül sor*; a urma un răspuns aspru/dur; es kommt die Reihe auf eine harte Antwort. 1780: Többet mondani is nem lett volna jó, mert kemény feleletek estenek volna [Ne; Borb. II Kováts József rektor-prof. kezével] * *lakatzördülés* ~ *lakat zördül, megzördül a lakat*; lacătul zornăie; das Schloß erklirrte. 1756: keresék a tolvajt a pincze torkába lakat zördülés esett ... oda rohanván hogy meg fognák nagjot virditte [Kvh; HSz]P Kolosvári János (23) vall.] * *lődzés* ~ 1767: sok lödzésekis estenek [Sárd AF TSb 21] * *lövés* ~. 1668: Ihon nê la ezt en vágta(m), mikor a leovés eset [Diós K/Kv; Ks 65. 43. 10]. 1765: ezen Lövések a' Legenyeknek viszsza jö-vő Uttyokban esett [Fgerend TA; Ks. Mich. Motsi (72) jb vall.] * *szó* ~ *vmiért szóba kerül vmi*; a veni vorba de ceva; die Rede kommt darauf. 1568: Ezt monda Dienes deak, Ez vtan f. 32 adnays kakas Andras Nem lennek p(ro)curatora, mert Egyszer ky hagyja tytöket belele, es effele dologert az Tablanis szo esek [Kv; TJk III/1. 218].

62. kb. van; a fi; sein. 1547: molhai Laios Jewwe My hozank Segesvary Sokadalomban Az ky zenth Janos Napp Elewth Essyk [Sv MNY XXXVI, 53]. 1598: Semmith az vtrumban nem thwdok hogy ez ket zemelj keozot valamj bwjal-kodas eset volna [Kv TJk V/1. 247 Zarka Thamas darabant vall.]. 1650: derek szekek ritkan esnek [UszT 8/64. 75c]. 1727: se etzer se mátzar azon helyen az melyet a Palu adot volt sokadalom nem celebráltat hanem mikor valami kis vasár eset mindenkor a Paluban celebráltat [Mezőbánd MT; Berz. XV/21]. 1731: aldozo csö-törtök nap tajb(an) Nagy Enyeden szokot Sokadalom esni [Sövényfa KK; Born. XXXIX/16 G. Simon (52) jb vall.]. 1825: A bolt vagyis Költséges Kanira jobb kézre esik melybe a bemenetel egy régi párkányos vastag vas zárú ajton vagjon* [Papole Hsz; SzentkZs Conser. 152. — *A Henter-juss udvarházban]. L. még ETA I, 75. 99; RettE 168–9.

Szk: becstelenségére ~ *vmi. 1685: Császár György Atjánkia* ... iffiu legény állapottýába(n) jntes-re illetlenül felelven eo kg(ne)k azt monta, az Mentejetis rolla ugyan le akarja vonni a Che ugy láttja, melj szává egész Czehünk betstelensé-gere esett [Kv; ÖCJk]. 1735: nem Csak káromra, hanem bestelensegemreis esett volna az Tktes Nemes Tanacs(na)k végzesét el bontanom [Dc;

Jk 151b] * *fogyatkozására* ~ *vmi. 1623: latua(n)* ... az Maros vizenek giakorta ualo aradasat, mely mia . keues uagy semmi haznokat ... az . Jozagoknak ne(m) uehetnek, ki nagj karokra es fogyatkozásokra esnek ... [Búzásbesenyő KK, DobLev. I/5] * *gyalázatjára* ~ *vmi. 1834: Tsétsi József és Szép Sándor egy mással öszve veszte, és egy mást le hunsfotoltak; es így a több mester embereknek gyalázattýára esett, mivel a' Piatzon az áruló színbe volt, és a' Czélnak is kissebbségére lehet [ZFaz. árulósin al.]* * *kárdra* ~ *vmi. 1653: (Rákóczi Zsigmondnak) nem esék kárára szinte az is a bontakozás*, mert Báthori Gábor örökös jószágot ada Erdélyért néki oda ki, és kiméne Erdélyből [ETA I, 102 NSz. — *Ti. 1607-ben a fejedelmi székről Báthori Gábor javára való lemondás és távozás]* * *kisebbségére* ~ *vmi. 1773: A Salomi* Eperjesi Ferencről való leánykáját most esztendeje erővel elvitte Simon György tölem azt mondván, hogy neki kisebbségére esik, ha én tartom [RettE 308. — *Simon Györgyné Rettégi Salomé, az emlékiró leánya]* * *megbántódására* ~ *vmi. 1737: orczám nagy pirulásával és bes-telenséggemmel is engedelmeskédem a Nats(ág)ed porontsolattyának, a mely nekem el felelythet-len meg bántodásomra eset [Szentiván Hsz; Ap. Henter János Apor Péterhez]* * *szégyenére* ~ *vmi. 1778: megmondották neki expressz, hogy ne opponálja magát, mert annak bizony meg kell lenni s azután nagyobb szégyenére fog esni a do-log [RettE 386]* * *terhére* ~ *vmi. 1814: Ne esék tehát terhére Násgodnak, ha ez aránt tzélunkat ezen Missilis levelünk által alázatoson értésére kívánjuk adni [Dés; Borb. I].*

◇ *Szk: a hang* ~ *hangzik. 1778: A muzsiká-sokat is megpróbálták benne*, miképpen esik a hang [RettE 384. — *A bálteremben]* * *beszédje vmilyen hangon* ~ *vmilyen hangon beszél. 1871: Major András beszédje sikitto hangon tsendenen* ... esik [DLt 70 nyomt. kl] * *kiáltás* ~ *kiál-tás hangzik el. 1730: nagy kiáltás is eset, mert mago-kot is majd agyon verték [Türe K; Told. 28]* * *(mihéppen)* ~ *a szitok (mihéppen) hangzik el a szidalom. 1593: Aztalos Istuan vallia* Leorinczis zida az Azzont, de nem emlekezem rea mint esek az zitok. tudomantis teon Leorincz az Azzoni zitkara [Kv; TJk V/1. 358] * *panasz* ~ *panasz hang-zik el. 1576: Az Nemessegtwl is panaz eszet ez fele dolog feleol hagi az vtakat meg zorítottak [Kv TanJk V/3. 137b]. 1579: értettek eo kegmek az panaztis . ky Az dyzno barom myat essik hogy minemó kart teze(n) az piaczon [Kv; i. h. 195b]* * *tiszteletlen szó* ~ *illetlen/tiszteletlen szó hangzik el. 1594: ez dolog meg biznosiusulan ki Adot legien okot effele dologra, es az tizteletlen zo mellyktól esetet minden kemelles nelkwl az varos zaz Arany forintot vegien raita [Kv; Szám. 6/V. 41]* * *tolvajkiáltás* ~ *to vajkiáltás hangzik el/hallik. 1666: mindgjárt esek az tolvaj kiáltás, az tolvaj kiáltást halván mi el futánk vagy ötön [Buda*]; Ks 65. 43. 10. — *Burjánosóbuda, ké-sőbb Bodonkút K]. 1671: ez várasnak hostat-tyában tolvaj kiáltás esvén, az tolvaj kiáltásra*

fel nem költenek [Kv; TjK VIII/11. 143]. 1802: Tolvaj kiáltás esvén a' Virág János Uram háza kapuja előtt ... láttam B. Bánffy Pal Ur eo Nagysága kotsissát a' Sütővel edgyütt ott cékászni [Mv Born. XXXIX. 53].

eskadron l. eszcadron

eskárlát l. skárlát

eskatulya l. skatulya

? eskedés esekedés, könyörgés; implorare, rugá fierbinte; Plehen. 1647: (Makszint) az Annyanak Thodoranak eskedesere ki ereszte Czeffei Laszlo Uram eo kglme Udvarabol az fellejtarsagbul az Anya Thodora melle [Önok SzD; Ks 42. D. 23].

eskedik, eskeszik l. esküszik

esket l. ts felesket; a lua jurámintul; vereiden. 1590: Az lengielfaluj Matthias Birtalannak volth dolga azon lengielfaluj Domokos Peterrel, nemy nyl feöld dolgabol, melj fele dolgok felöl azt mondgia Mattias Birtalan olyan vezegesek volth faluul hogy Az falú elől ki ne hozhass(a)nak effele dolgokat egy forint köötél alatt mely dologhra v-gian Birakot, harom Biroth eskettenek uolth [UszT]. 1592: akkori Capitaniunk kipibelj Embertet adot vala ide, ehez Nioch esköött Embereket eskettenek vala Capitan Vra(m) kipiben [i. h.].

2. esküt és tanúvallomást vesz be; a lua jurámintul si a asculta márturia; Eid und Zeugnis abnehmen. 1699: az ot körül akkor találatot őregjeb embereket előmb(e) convocalvan ... ezen, Controversiab(an) forgo Határok iránt eskettem es valamint akkor ki atták arról is bona forma egy tudom Relatoriát attam az Nemetiek(ne)k [JHb II/14 G. Szabo de Bálványos Várallya^a (74) vall. — *SzD]. 1798/1800: a perbe(n) . Jakab András Ur Eketett, de a' más Régius társa ki volt megfelejtkeztem [Harasztkerek MT; Told. 30]. 1804: (Az udvarház) fundamentomát^a az én értemre fel hányták volt egyszer bizonyos Cancellisták parancsolatjából, a' kik itt akkor nem tudom mi végett eskettek volt 's meg is kapták [Bagos Sz; EHA. — *A Báthori udvarházét]. 1820: Dregáné hozzám jöven el kezde, Na Komám Aszony jönek a' Cancellisták, Esketnek Bori után, most mondjunk mindent réája mert sokat kurváza engem a' mig az Uram János hozzám járt én mondek: de bizony a mit nem tudok nem mondok (!) [Várfva TA; JHb F. 48 Bontz Mária Szakmári Samuelné (37) vall.].

3. ts a cununa; trauen. 1776: Egy üdö vártatva ki jöve Groffné Asszszonyom ő Nga ä Segestyéből egész el változott abrázattal, ... engemet magához inte, s, nagy fel indult, s, buborodott állapottyában hozzám ug Szolla: Nő édes Tisztartóm esketik Annikót [GyL. „Adalbertus Biro siculus ex Csik Kartzfalva nunc residens in Pago Csokfalva” (MT) vall.].

4. (vallatásos) esketést tart; a face luarea jurámintului, a lua jurámintul; beeidigen. 1737: Erdő-ről, Határkertekről, Örökfalakról és Szénafü étetéről és annak hordásáról tartozzék a Biro minden Hsztendőben háromszor esketni [HSzj örökfal al.].

5. tanúvallomást vétet be; a dispune interogarea; Zeugnis ablegen lassen. 1682: Tudode bizonyson hogy ennek ellötte Becski Eva aszony esketvin itt az maga földelj felöl hogy akoris Diosi János Ur(am) számára esküttek es muták ezen földet [Dob.; RI. 1 vk]. 1741: mü Sajiakul esketvén, ugj világosodot meg hogj Saji határ légyen [Mezősályi TA; Ks]. 1797: (Megtudta) valahunnan, hogy ma az Urak fognak utánna esketni [Názánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21].

6. tanúvallomást tesz, tanúskodik; a depune márturie, a márturisi; aussagen, bezeugen. 1597: Gruz Istwanne Orsolya wallya mikoron Viczey Ersebetet ki vivek esketny Zamosfalwara ..., az esketes egi vdwarhaznal leön [Kv; TjK VI/1. 64].

esketés, eskütés l. eskübevétel; luarea jurámintului; Be/Vereidigung. 1576: Ez Esketes wtan menenk osztan az feold szinire mellyet az Andoryas gyeorgy eoreokihhez tartozandonak vallanak [Eresztevény Hsz; HSzjP].

2. felesketés (hivatali v. katonai eskü bevétele); depunere a jurámintului (luarea jurámintului de slujbă sau militar); Vereidigung. 1586: Ez melle vezetek azt(is) ennek vthanna obserualni, hogy Zent Istua(n) Napia(n) mikor polgarok valaztatnak Adegh haza senky az zaz Vraim se polgarok keozzwl Ne Mennye(n) amegh Birot Ne(m) valazt-nak, vgy hogy Etel eleot lehesse(n) Mind valaztas s mind az Esketes [Kv; TanJk I/1. 38]. 1869: Hogy irjak valamit az önkéntesek esketéséről, ugyanis a kiket elvesznek viszik a várdára, kihoznak egy sárga fekete zászlót s az alatt felesketik, ezután elé veszik a törvény könyvet s fel olvasnak belöle két paragrafust az egyik azt mondja főbe lölek a másik felakasztlak s ezzel vége a czéremoniának [Kv; Pf. Pálffy Károly lev.].

3. celebrarea cununie, cununie; Trauung. 1683 k.: Keresztelestől egy Tyuk s kenyer. Eskütéstől ex bene placito [M. kecel Sz; SzVJk 35]. 1700 k.: Eskütéstől háznál egy tallér, templomban egy forint [Somlyó Sz; i. h. 67]. 1722 k.: Ez a Fizetes: Esketéstől den. 25 [GörgJK 85] Proventus Pastoris halotti praedikallastol az mint meg alkhatik az Praedikatorral, Eskütéstől is similit(er) [Radnótfája MT; i. h. 113]. 1801: Stólarét keresztelésért 24 Drt. esketésért 24 Drt adnak [Gyeke K; SzConscr. külön mell.].

4. esküvő; cununie; Vermählung, Trauung. 1760: Midőn azért a házassulandók között a jegyváltás és esketés is végbement, egy bizonyos napot tettek a menyasszonynak hazaadására [RettE 98]. 1776: egy néhányszor látogatta Groff Lázár a Mgs Groffnet Vásár helyt^a, és mindenkor oly véggel ..., hogy akadályozhassa az esketés

dolgát N. Henterrel [Szentdemeter U GyL. br. Lud. Révai (40) vall. — *Mv-t].

5. eskü és tanúvallomás bevétele; luarea jurământului și ascultarea martorilor; Eid- und Zeugnisabnahme. 1535: Fyzette(m) az törweny byrsagba, tyztassagban peczhyet valczhyagban Eskwtesben penzt d. 26 [Kv; Szám. 3/XXII. 60]. 1741: meg reszegedven az Deákok félben hagyák az esketést [Velkér TA; Ks]. 1813: Pollytattatik ezen esketés továbbra Junius 19kén a hely színen az esözés mián a Tanuk vallomásai be nem irodhatván ben a Faluban Provi(dus) Várna Kretsun Házánál [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9].

6. tanúztatás (tanúkkal való bizonyítás); punere de martori (dovedire cu martori); Zeugnenschaft. 1807: Ezen régi osztály Levelet, mostani ujj Esketésivel elsemis (!) ronthattya, mivel arról a mostani Emberek mint azon osztály dolgában jelen volt Regiusok(ua)k Bizonyításainál hitelesebb Bizonyítást nem tehettek [Aranyosrákos TA; Borb. II]. 1817: Nagyságod ... Veres Jánost Itélett nélkül ne Absolválya Híszem ... amennyivel ki akarná Nagyságodat elégtetni, azzal az ellene tett Esketés, és Authenticatio is alig fizetődik meg [Szászssombor SzD; IB. Szentmiklósi István ref. pap lev.].

7. vallatási jegyzőkönyv; proces-verbal de interrogatoriu; Verhörprotokoll. 1770/1816: Fekete Uverbén lévő Erdejéről való Esketés [Szentgerice MT; EHA]. 1799: Borbára és ... István Részeket N. Nemeti Istvánné Szabo Judith azonn el zálogosításnál fogva birta Soha meg Nem örökösítette a mint az itten Kegyelmetekkel közlött ... hiteles Esketés Mutattya [Görgénysztimre MT; Ballev.]. 1807/1808: az Esketésben citált 4dik Fatens le téjendő Hűte után is maga környül állásos Vallomását helybe hadgya [Asz; Borb. II].

8. ? (kín)vallatás; torturare; Folter. 1822: látvan a' Danko Malitziáját ... ötöt pedig Arestomba kel tenni vasra veretven kegyeren vizen kel tartani 15 nap ... nem kel megverni ... meg Gratziazzván meg kell engedni öreg meg hal az esketésbe [Mv; IB. gr. Korda Anna lev.].

esketésbeli kérdés vallató kérdés; întrebare la interrogatoriu; Frage beim Verhör. 1795: fennebb ínsérát Esketésbeli Kérdéseinkre ... ugy vallottak mindenekben, mint az előbbeni meg vallott Tanuk [Mezősámsond MT; Berz. 5. 43. S. 1].

A régiségben e ritka, ill. alkalminak látszó szk helyett magyar szövegben is többnyire a lat. *utrum* szóval éltek.

esketési bizonyítvány házassági/házasságkötési bizonyítvány; certificat de căsătorie; Heiratsschein. 1866: a' szabadságos és tartalékban lévő Katonának meg esketéséről szollo Anya Könyvi Kivonat mint a példányai küldötték (!) ki ..., hogy a T. Urak ... az Esketési Bizonyítványokat ... annak mintájára adják ki [Gyalu K; RAK 109].

esketéslevél vallató irat, vallatási jegyzőkönyv; proces verbal de interrogatoriu; Verhörprotokoll. 1801: A' Szent Mart(oni) Successorok bé adtnak ezen Divisionaria Co(mmi)ssio elébe Egy 1768. Eszt(endő) Novemb(er) 18-án Somai Gergely es Magyar György Regiusságok alatt költ Esketés Levelet Sub E [Dob.; RLt]. 1821: az Esketés Levélben is a' szerént fel jegyzett, és meg Hűtölt Tanuk közöl azokat kiket jelen kaptunk, Törvényesen magunk eleiben idéztetvén, elsőbbenis őket erőss Hittel meg Eskettük, az után külön, külön meg irt Vallomásaikat előttük Szorol Szora fel olvasván Született Nyelveken meg Magyaráztuk [Apahida K; RLt O. 2].

esketetlen megesketetlenül; fără depunerea jurământului; unvereidet. 1783: Compulsoriummal engemet is idéztek volt, Comparealtam volt is, de hogy a' Sor nem került reám, én esketetlen és kérdéslen maradtam [Kv; IB. Georgius Sombori (45) ns vall.].

eskethek vallathat, faggathat; a putea supune unui interrogatoriu; verhören können. 1820: de bizony a mit nem tudok nem mondok (!) engem esketheknek [Várfa TA; JHb F. 48].

eskető I. mn 1. vallató (esküt és tanúvallomást bevévő); care ia jurământul și ascultă mărturia; Verhör und Zeugnis abnehmend. 1783: úgy tudom hogy az Esketésnek elein ... a Társam Máté István Kis Bíró forgott az Eskető Urak, és Tanúk körül [Perecsen Sz; IB]. 1820: közhiból hallottam azt, hogy első Eskető Vice Notarius Koronka László Ur az általa meg esketteknek mondott volna annyit, hogy valljanak most a' mit tudnak szép szerént, mert ha nem majd erőszakasán meg kell mondani [Aranyosrákos TA; JHb 48 Biro Gábor (69) hűtes assz. pap.]

Szk: ~ biztos. 1838: Pap Sámuel Eskető Biztos [Korond U; Pf] * ~ kancellista vallató íródeák. 1772: Azon két Eskető Cancellisták hallottam hogy az hitlőket is kívánták ugy disponalni hogy magok Exponensei hasznára fatéáljanak [Drág K; TSb 21]. 1794: Azon Eskető Cancellisták engemetis sokat keríngettek hol ide hol amoda változtatván külömb külömb féle képpen Eskető kérdéseket [Koronka MT; Told. 42. 1]. 1835: Ugy vigyázzanak kendtek, hogy azok az Eskető Cancellisták nem valami Csiripár semmisem Emberek, azokat a Király küldötte [Zsibó Sz; WLt] * ~ regius kb. vallató biztos. 1782: (Az) esketésbe engemetis belé tettek azon Eskető Regiusok és sokat hamisan irtanak az én Nevem után [Csáki-gorbó SzD; JHbK VIII/18]. 1808: ha az eskető Regiusak jok volnának, az dolgot értenék, az igazság szépen ki világosodnék [F.detrehem TA; Ks 65. 44. 11]. 1831: Az édes Atyám ..., bizonyosan tudom hogy a' Felpereseknek a' Moyses Juss fránt Eskető Regiussok volt — azután tsak ugyan nékik, azon júsért Bizonyságis [Szenterzsébet U; Borb. II Idősb Szakás Daniel (54) nb vall.].

2. Csak szk-ban; numai in constructi; nur in Wortkonstruktion ~ ház a vallatás színhelyéül szolgáló ház; casa in care se ia interrogatoriul; Verhörhaus. 1783: én Patens, az Asztalosné, és a' Fraj Éva, meg untúk vólt az Eskető Háznál tölteni az időt, és magunktól Szólga Biróné Aszszonyomhoz mentünk, onnan pedig Szilvázni Erdőteleki Sándor Uramhoz [Perecsen Sz; IB] * ~ kérdés vallatási kérdés; întrebare la interrogatoriu; Frage beim Verhör. 1794: Azon Eskető Cancellisták enegemet is sokat keríngettek hol ide hol amoda változtatván külömb külömb féle képpen Eskető kérdéseket | nem tudom, hogy azan Cancellisták eleiben adott Eskető Kérdésekben volté kérdés írva [Koronka MT; Told. 42/1]. — L. esketésbeli kérdés al. a jegyzet * ~ levél vallatási irat/jegyzőkönyv; proces-verbal de interrogatoriu; Verhörprotokoll. 1795: (Az) elő Számlált tselekedeteket magok az Alperesek Sem tagadhatyák, de ha reménségem felett tagadni találánakis, készek vagyunk bé adando hiteles Eskető Levelünkkel meg bizonygatni [Msz; MbK 104]. 1819/1831: Hunyadi Ferentzné A(lmási) B(orbára) nemzeti ágazattját tárgyazo Eskető Levél Csegezi János, és Jobbágy András Reg. alatt, 30. Juny 1725 [Aranyosrákos TA; Borb. II/ * ~ pecsét idéző; citatie; Vorladungsschreiben. 1798: Intő, Idéző, Egyben-hivo, Bizonyossátevő, El és bé-tilto Eskető pecsét G. Teleki Samuel Ur ő Excja nevére; melynek ereje mellett Nemes Marus Székben lakozo mind két Nemen lévő betsülletes Személyek 24 forint büntetés alatt a' ki nevezendő helyen és Napon meg-jeleni és az igazságot maga valóságában igaz hitek letétele mellett ki-nyilatkoztatni köteleztetnek [Mv; DLev. 5]. 1800/1801: Intő, Idéző ... Eskető Petsét, Migos Groff Kendeiffi Elekné Migos Bethlen Kristina Aszszony eő Nga nevére [Erdősztyörgy Mt; WH]. II. fn 1. eskettető/vallattató személy; persoana care a cerut interogarea martorilor; Befragen/Verhör Verlangende. 1807 k.: Igen kevés Földet adott a Néhai Attya az Esketőnek maga Felesége tap-lalasara| a Néhai Attya az Esketőnek ... két hold Szántó Földet adott a Léanyaknak is mindenik(ne)k adott annyit a mennyit az Fianak az Eskettetőnek [Sinfva TA; Borb. II Székely Péter (39) ns vall.]. 2. esketés; celebrarea cununiei, cununie; Trauung. 1670: (A menyasszony) a' rendes hitlesnek tellyes formáját el ne(m) mondotta Azert kellesseké (!) ujjolag valo hittel eo kglmeket egyben kötni, avagy hogy ezen a' meg lött juramentu(m) ... elég lesze(n). Replica(ti)o. Nemzetsé-günk(ne)k be vót szokását ha pensittalyuk az eskütöt ig a' fogjatkozastul ne(m) menthetjük [SzJk 107]. 1697: Eskütötül Halotti Praedicationtúl Flor. I [Sarmaság Sz; SzVJk 181].

esketődik eskettetik, összeadódik; a fi cununt; getraut werden. 1756: 1856ba egy pár sem esketődött [Szucság K; RAK 48].

esketőpénz esketési/eskető stóla; bani de cununie (care se dau preotului); Trauungsgeld. 1622:

Salarium pastoris Eskeotó penz d. 12 [M.-nemege BN; SzJk 9].

eskettet 1. esküt tétet; a face să se ia cuiva jurămintul; vereidigen lassen. 1604: minde(n) zaz forinthra haro(m) haro(m) emberrel kel megh eskenj vagy mast eskettet vagy eo magha eskezik [UszT 16/23].

2. feleskettet; a face să depună jurămintul; vereiden lassen. 1814: En nem érzem, még maig is alkalmatosnak magamat hogy a Biroságot vihessem, ezértis küldöm a N(a)gyobbik fiamat, ... ha Ngodnak úgy méltoztatik tettzeni, méltoztasson Birónak eskettetni [M.gyerőmonostor K; Gyl. Varga Pál ub lev.].

3. esküt és tanúvallomást vesz be; a lua jurămintul și a asculta mărturia; Eid und Zeugenaussage einnehmen. 1592: zolank eg' massal hogy mi Alard Mathet keressők meg ezert, miért hogi ő vala Capitan Vram attá Biro, meg keresők Alard Mathet, azt monda hog' ő mosta(n) ne(m) esketet, mert ne(m) parantsolta Capitany Vram [UszT].

4. tanúvallomást vétet be; a cere de a se lua mărturie; veranlassen Zeugenaussage einzunehmen. 1697: sok rosz cselekedeti iránt Deakokál Eskettetem leratoriat (!) be küldöttem Semmi válasom nem jött [Szilágycseh; BK. Kömves Gergely Bethlen Gergelyhez]. 1724: Hocz Todor mencségire eskettetni ide jött kis Nyiresre, és engemet szoval elő vett és pirongatott ezt mondván, hogj én és Maria nevű aszszony arultuk és temettük el ötett [Kisnyires SzD; Ks]. 1814: mikor Dobai Mihály Uram eskettet, mindenkör Itallal szokta tractalni Tanuit [Dés; DLt 56. 27].

5. vkit jobbágnak ~ vkit esküvel jobbágnak köteleztet; a obliga pe cineva prin jurămint să fie iobag; jn mit Eid zu Leibeigenen verpflichten lassen. 1637: Dragiczy Blideyre . Muntyan regen lakott itt. most Jobbagnak eskettettwk [F.porumbák F; UC 14/42. 168].

eskettetés kb, tanúztatás; cerere de a se lua mărturie; Verlassung zur Zeugenschaft. 1820: Törtőri Ur(am) az a' ki Papnéval s Pappal hoszszas ideig versengésbe volt miolta a' Bároné ellen folyo Eskettetéssei tétettenek annyira egybe bárátkozták hogy az aszszonyságok Szint úgy egybe tsokolodnak [Aranyosrákos TA; JHb F. 48].

eskettetik 1. feleskettetik; a i se lua jurămintul; vereiden werden. 1588: Cinlay Janos illie(n) választ teót, hogy . az varos Ala es a keozconseg tereh viseles Ala Aggya magat Es chak az Varoson kyweol, es varossy ember kyweol, valo keozt Akaria Nemesseget ereoben tartany, Es ekeppen eskwttetet az varos keozibe, az Zaz embersegre [Kv; TanJk I/1. 92].

2. összeadatik; a fi cununt/căsătorit; getraut werden. 1812: Eskettettét Beretzki Sándor a' Tektes Ajtai Josef Ur kotsissa, Dioszegi Máriával a' T. Ajtai László Ur Szolgálójával [Gyalu K; RAK 23]. 1821: Eskettettét Özvegy Kádár György ... Markus Susánnával [no.; RAK 34].

eskettető I. mn 1. tanúztató, vallattató (tanú-vallomásokat bevétető); care cere interogarea martorilor; den Verhör Verlangende (Person). 1820: Hallottam másoktól, hogy az Eskettető Báronénak valami egyben jövese lett volna Dregán Juonnal és Feleségével [Várfa TA; JHb F. 48 ifj. Pálfi Tamás (39) ns armalista vall.]. 1840: Az Eskettető Nemes Kirillát esmerem [Kisesküllő K; Somb. II].

2. ~ ház az esketés színhelyéül szolgáló ház; casa in care se depune jurămintul; Vereidigungs-haus. 1820: Láttam hogy Dregán Juon kényszergette a' Vallokat az Eskettető Házhhoz s azokkal kiket kísérgetett az utzán, discurált [Várfa TA; JHb F. 48 Bfó Sigmund (49) hűtes assz. vall.].

II. fn tanúztató/vallattató személy; persoana care cere interogarea martorilor; Verhörer, Befrager. 1807 k.: egy alkalmatossággal az Eskettetőnek aratás felé Buzája el fogyván mástól kellett kérni, az Attyának teli kassa levén nem adott [Sinfva TA; Borb. II Gombási Péter (26) ns vall.]. 1840: Mi is el mentünk .. Kis Esküllőn* Köz Lakos Köpse Juon .. házához, az holott is, a mely Tanukat, a' fen említett Eskettető, előnkbe idéztetett szorgalmatosan ki kérdeztük [Dob; Somb. II. *K].

eskola 1. iskola

eskü jurămint; Eid, Schwur. 1849: mű a Bizonyosságokat a Szokott módon meg eskettük, s midőn ők az Eskü után a határ szélyt egy rendes Borozda vonalon kezdték meg állítani, ... Kovács Moses ur(am) ellenünk Szegett, a ki jártatást meg akadályoztatta [Szu; Borb. II].

Szk: *leteszi az ~t.* 1836: a Tekintetes Ur a Tartsafalvi sz. Ecclesiáa Curátorává Választatott, de talán még maig is ezen hivatal mellett való szent Esküjét le nem tette [Bözöd U Pf. Árkosi Mihály esp. lev.].

esküdhetik kb. (vmilyen tényállásra) esküt tehet; a putea depune jurămint (intr-o problemă); auf etw. schwören können. 1735: (Az alperes) juste et legitime esküt tiz forintra holot tobreis esküdhetett volna [Torda; TJK I. 84–5]. 1771: Mivel amely pénzt az én szoknyám zsebiből kivett, azt senki nem láthatta, mennyi summa pénz volt, vagy micsoda pénzek lehettek azok, azért azokra nem is esküdhettek [M.hermány U; RSzF 269].

esküdik 1. esküszik

esküdt I. mn 1. esküvel elkötelezett; obligat prin jurămint; vereidet. 1590 k.: tu fel Pereassok eskuttek uoltatok ez uaros(n)ak mind zege(n)nek bodognak hogy egy arant zolgaltattatok az eő érdemek zerent kiki mit bir de tu azt nem chelekettetek magh azt az mire hitések uoltatok [Szu; UszT]. 1603: Mi Gazner Georgy az varosnak Directora, Trillik Benedek varos molnainak Biraia, es Hoz Lukacz, kik az felseo Tanaczban az Zaz emberek keozot eskwttek es hitések vagiunk [Kv; RDL I. 75]. 1638: miért czelekezed ezt Czismagia

Istuan hütteod elle(n), tudode menieszer uag esküt az Varosnak [Dés; DLt 402].

2. hités (esküt tett, felesküdt); care a depus jurămintul; beedit. **Szk:** ~ *assessor.* 1577: Zekel Jllies Wrunck eo Naga eskwth assessora Zaz Som-bory* [BfN 71/19. — *Szd]. 1594: Hozzak minnekunk Nagd parancholatiatt .. meljben Nagd nekunk paranchol vala, hogj mj ... intenók wket, hogj Maroszekbe(n) az kiralj birak Es eskutt assessorok eleibe(n) menie(n) az Nagd parancholattia kelesenek vtanna valo köuettekezendő szekre [WLt]. 1606: ennekem bardoczj zekben uicac (!) Kirali birom sos peter uolt, es eskwt assessorimis uoltak uoltak* azok hiri nelkwl nem czelekedhetted volna [UszT 20/17. — *Igy kétszer]. 1651: Mi Borsai Péter Hunyadvármegje(ne)k eskütt Assessora, viszont Pokai Gaspár azon Vármegje(ne)k hűtös Notariussa, mind ketten Deva(n) lako Nemes személyek [Déva; JHb 53/1] * ~ *bíró a.* falus-bíró. 1609: Jakochj Leorincz zagonj* iskeöt (!) biro [BLt 3. — *Zágon Hsz]. 1633: Gjorgj tamas eskwt biro [Domokos Szd; Wass]. 1645: Sötét Janos falusi esküt Biro de Lemheny* [Kanta Hsz; Bogáts 5. — *35 éves]. — **b.** kb. fogott bíró, regius*. 1590: Aszt iszenek az Vaghasiak sikeyeknek hogy eők le ne(m) tezik az vegezest Lajos Andras mywel hogy Eskett Biro úala ez dologban, Azt monda hogy eő vgyan le tezi falú kepeben monda [UszT]. 1591: Ah hol téh ezt tagadod eskut biro* luin bizonis (!) megí uaida gergelliel, az feiedelem hitesiuel egitembe(n) [i. h. — *E jel-re 1. fogott bíró szk al. a jegyzetet. *Értsd: bizonyítsd meg] * ~ *bojér.* 1633: Sztancziul Zagana Eskut Boer fatetur [A.venice F; Szád.]. 1654: En Hiduegi Georgy mostan, az mi keglis eőregbik fejedelem aszonyunk eő Naga Komany Uduar biraja az töb hűtös eskut bujerokal [Fog; i. h.]. 1688: Szabadosok. Thamas Boerul. Ennek az Attjais Opra Mány Bárbi vide Urbarium A. 1652. Szabados volt. Az uthan valo Urbariumokis ugy vilagosittjak. Mostis helj(en) marad, mivel eskut Boeris [Szarata F; Ált Urb. 19]. — **L.** még AUT 323 * ~ *céhmester.* 1561: Myndniaian az mesterrek mynd ides m nd iffiw . az ket eskwt Ceh mesternek engede mesek leg'eak | Az ky ualaminemw ezwt miet wag arany mwiet megy akarna bochwltetni eg'eb köz master meg' ne bochwltesse hanem Chak az ket eskwt ceh mester [Kv; ÓArt.] * ~ *darabont.* 1582: Theowissy Menyhart, Kowach Isthwan, és Kowach Mathias az varosnak eskwt Drabanty Azt valliak* [Kv; TJK IV/1. 32–3. — *Köv. a vall.] * ~ *ember a.* kb. (egyszeri vallató, bizonyágtevő v. szemrevételező ténykedésre) fel esketett személy, fogott bíró. 1592: akkori Capitaniunk ... kipibelj Embert adot vala ide, .. ehez Nioch eskött Embereket eskettenek vala Capitan Vra(m) kipiben azok az 8. Eskötték ... ki me(n)tenek uila az uigezis level tartasa zerint [UszT]. 1610: vjgjenek az Zekre Eskwth Embereket azokra az vtokra kik ocualjak es referalljak az Vics zekre [i. h. 50]. 1733: Midőn .. az ... szántóföldek rétek határának igaz borázdáinak ki

ártatására ahoz értő két esküdt emberekkel ad aciem praedictarum agrorum kimentünk volna [Szentrontás]; Sár. — *Később: Szentháromság MT]. — b. falusi esküdt. 1577: hyuattuk Zouatru^l molnar dienes eskot embert... Mots-rul fabian Symont eskot Embert Kis miske Andras Jobagiat [SLt J. 17. — @ M.szovát K]. 1670: tudom azt hogj Raczj benedek az kaputt Cinalta mintt egj Ember az faluban meritt en Eskett ember uoltam [Bethlenfva U UszT 40c]. 1670/1740: Az falu pediglen mikor Eskütt Embert akar választani, meg lássa hogy igaz Lelki esmérétü Ember légyen [Homoródsztpál U; WLt]. 1770: Gegő Tamás uram, eskütt ember lévén, falunak végezését megszegte [Taploca Cs; RSzF 127] * ~ falusbíró. 1629: Fozto Janos vzioni eskwt falus biro es Zeoch Janos vgian sepsi zeki vzioni eskwt Polgar [BLt 4] * ~ folnagy esküdt/hites falus bíró. 1577: Mi Kultsár György Tordasi Eskütt Folnagy, Kelemen Antal, Kiss Mihály Tordasi* Eskütt Polgárok, az egész Falubelieknek képeben... [Nyírk XVI, 98. — *H]. 1604: eskwt folnagi Mezaros Istvan [Déva; BfN Dévai csomó] * ~ főpolgár városi esküdt (tanácstag). 1655: Prásmár városában jövének mi előnkben prásmári bíró Bartos Lőrincz és eskütt főpolgár Keöncze Keresztes [Uzon Hsz; SzO VI, 201] * ~ nótárius. 1577: My ombozy Janos es Gyarmathy Mihaly Deak vrunk eo Naga zekinek Eskwt Notariussi [SLt S. 24]. 1618: Pattko Janos Vram Vrunk eo Nga Nagyobbik Cancellariajan lako eskut Notarius es Scriba [Borb. I] * ~ ötvös. 1574: eskut otwest hijuattank Tudny illyk otues ferenczet, es hyt zerent nyolcz rezre mereteok Az ezust marhat [Fráta K; SLt S. 14] * ~ polgár (városi v. falusi) esküdt. 1567: My barat istuan fewbiro Kalmar lazlo kyraly byro sram istuan fodor istuan... Porkolab Mihaly... Raw Imreh Colosuari eskwt polgarok [Kv; ÓCART.]. 1577: Keresztur warossy lando tamas eskwt polgar [UszT]. 1585: hozza mynekonk az Nagd: paranchiolattyath az Desy Byro Eottweos Janos Eskwth Polgarywal eghyettembe [Dés; DLt 216]. 1629: Fozto Janos vzioni* eskwt falus biro es Zeoch Janos vgian sepsi zeki vzioni eskwt Polgar [BLt 4. — *Hsz]. 1647: Cziako Balint Vistai* eskut polgar [RLt 1. — *K]. 1766: Imo Podár Lapadát Fő Polgár 2do Mészáros Ignát, 3tio Pál András. 4to Oprisor Silip ezek mind ngyen a nevezett falunak eskütt Polgárai [Dicsősztmárton; Ks 19. VIII. 5]. 1863: kolosvári választott esküdt polgár idősb Jelen Pál [Kv Végr.] * ~ százember hites centumpáter/vir. 1597: Mod Janos Coloswary eskwt Zaz ember [Kv; Tjk VI/1. 15] * ~ személy. 1584: Jubos Balas, Tanaczibeli Eskwt zemely... Baxa tamas veres drabant, Zekeli Vasarbeliek* Barbah Janos falus kenez, Kozta Janos eskwt zemeli... Velkeriek^b [Bál. 80. — *Mv. TA]. 1657: My Ferencz Janos. Hunyad Var(me)g(yene)k edgyk vice es hűtös szolgabírája, Farkas Balint. Eőrógbik Szekely Andras es Eőrógbik Ferencz Istvan mindnyaion losadiban*... lakozo Nemes es Esküt személyek [BK Misc.

1143. — *Lozsád H] * ~ szolga. 1600: Barassay Mathyas varos eskeott zolgaya [Kv; Tjk VI/1. 515] * ~ vicebíró hites alszolgabíró. 1570: Erchey Gyorgy Appatthyba* lakozo Es doboka war megebe eskwt wycze Byro [Erked K; JHbK XIII/23. — *Később: Dellőpáti SzD] * falusi ~ bíró. 1585: Magyar orbay* Nag' Mihaly falusi Eskwt biro, az nehaj Kamuti Balasne Jobagia [GyK. — *Később: Középorbó AF]. 1645: Sötét Janos falusi esküt Biro de Lemheny* [Kanta Hsz; Bogáts 5. — *Hsz] * falusi ~ polgar falusi esküdt. 1674: Talamér András falusi eskütt polgar hazanal recipiáltuk az aláb megh irt vallokat [Mezőörményes K; JHbK XX/20].

3. esküvel megerősített; intérit prin jurámint; eidlich bekräftigt. 1776: a' M. Kis Aszszony ó Nganakis ezen alkalmatossággal hallottam ilyen szavait; a' Mgs Gróff Lázár János Urffi ó Nga eskütt igiretire, én is Kezet adok Groff Lázárnak, hogy máshoz nem menyek hanem Groff Lázárhoz [Kóród KK; GyL. Lad. Lenger famulus (20) vall.].

4. 1584: Sophia Kun Miklosne vallia Daroczine meg zida Caspart es rutulis zida, mind chigazotnak, mint Toronyba(n) eskwtnek, es orta(n) ugy verte megh Caspar az Azont [Kv; Tjk IV/1. 346].

A szövegbeli *Torony* az egykori kv-i Óvárnak ma is fennálló egyik délekeleti sarokbástyája, mely hihetőleg az új városfal felépítése után, a XVI. század közepétől azonban biztosan — még a múlt században is — városi börtön volt (L. erie KvTel. 114). — Noha az itt idézett szöveg szitkozódásába rejtett célszám homályos, alkalmasint arra vonatkozhatik, hogy az a bizonyos Caspar az aszszonnyal együtt volt bezárva, és ott, a Toronyban eskették össze az aszszonnyal, vagy — ami még valószínűbb — ott kezdődött kettejük házasságon kívüli szerelmi viszonya.

II. fn 1. (városi) társasbíró/szék/törvényszék tagja; jurat (membru de judecată al unei instanțe colective); Geschworene (Mitglied des kollektiven Stadtgerichts/Gerichtshofs). 1569/1571: az al persek az Eskwttekre Appellalanak... az eskwttek... az kett fel kezoott, valo dolgot fol megh hanyua(n) vetue(n) minden Czikelyeben dichyrek es Jowa hagyak, az my (!) biro es polgar vrammal eozwe teotteonk teorwent [Dés/Székelvadásrhely*]; SLt XY. 24. — *Mv]. 1592: akkor Capitani Vra(m) o kge ne(m) uőtte ezjbe hog' o kge híri nelkol mas eskottet ne(m) tehettek uolna ne(m) tehette uolna biroja magat senki eblen [UszT].

2. jurat sätess sau orăşenesc (membru în consiliu); Dorf- od. Stadtgeschworene (Mitglied des Gerichtsrats). 1570: ez ely mwlt Napokban vyte volt Bachy gérgh eo felsege parancholiatat, Az Monostory Thyztartotonak, az bironak es eskwttekné [Kv; Tjk III/2. 108]. 1592: en el iara(m) az 8. Eskötteket mert eggik en uolta(m) [UszT]. 1594: Deesy Byro es eskeottek kipiben [Dés; DLt 246]. 1605: En szengiórgi Feő Biro Kis Janos, az Teőb Eskwttimmel egietemben, adcm emlekezetre mindeneknek az kiknek illik az mi Leuelunknek rendiben* [Torockósztyörgy; Thor. XXI/2. — *Kov. a nyil.]. 1701: (Egy telket) lőcsüllenk teőb esküttelkkel tiz magyar forintokra [Szárhegy Cs, LLt

lattal hinakis, nem tudod ha mentek vag nem, ez volna az Ésketsig meg haboritas [Uoszt].

esküdszék törvényszék (előülőlől és esküdtetből álló testületi bíróság); scaun de judecată (alcătuit din preşedinte şi juraţi); Geschworenenbank. 1593: Az teörüeny Jgy talala hogy az prokator hiúatalnak ninchen helye, mellyet az J. apellal vala az eskwth zekig ... az teörüenis vgy Itele hogy az Eskwth zekig elmehet [Szu; Uoszt 9/48]. 1606 k.: Tilalmat töttem ez fölül meg Jrt Al peres falubalik ellen, meljre ra is hittam az esküt szekre eo kegmek ellejbe [i. h. 20/7].

esküdtárs confrate jurat, jurat; Eidgenosse. 1705: My Nemes Közep Szolnok Var(ue)gy(é)-b(en) es ide aláb Corámizált, Szilágy Cseh Városában lako Hites Birák ... Fü Biro Janka Mihály Esküt Társai* [Szilágycseh; BfR 104/88. — *Köv. a nevek fels]. 1744: Mi Torotzko Várossában lako Hites Személyek u.m. Karakai Márton Város Actualis Birója Vernes István és Koncz Mihály Város Polgári: Vernes András Biró Polgára, több Eskütt Társainkal édyütt /Torockó; Bosla/. 1752: töb esküt társammal egjüt a portio pinzirt a Boda Mihaj Tináját Furu Györgjné házához hajtottuk [Diósd Sz; WLt Déák Györgj (20) ns vall.]. 1766: Mi. Toroczko Várossában lako hites személyek Osu(ath) István Város Biroja; Posgi Mihály és Tzupor Albért Város Polgári több Eskütt Társainkal együtt [Torockó; TLev. 9/11].

esküforma esküformula/minta; formulă de jurământ; Eidformel. 1826 k.: Dullok eskü formája* [Uoszt III. 48. — *Köv. az eskümintá]. 1846: Erdőpásztorok eskü formájok* [Zalán Hsz; RSzL 121. — *Ua.].

eskülbéli esküllői, Esküllőn (Kis-v. Nagy- K) levő; din Esküllő/Aşchileu; Esküllőer. 1545 k.: En Sombori Janos az mi rezem ennekem ozlasba jutot volna attam azen (!) atyamffianak Sombori mihálnak eskewlewbeli rezeyert [? Zsombor K; MNY XL, 137–8].

esküllői a Kis- v. Nagyesküllő (K) tn -i képzős szárm.; derivat cu sufixul -i al numelor de aşezări Kis- sau Nagyesküllő/Aşchileu Mic sau Mare; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form der ON Kis-od. Nagyesküllő: din Esküllő/Aşchileu; Esküllőer. 1618: Eördög Mihali Eskelej [BLt 11]. 1657: 2 hold föld ... megien ki az Eskeolej hatarra [M.fodorháza K; SLt H.J. 38]. 1779: az Esküllői Allodiumoknakis mindenüt két egyenlő részekre kell ... szakadniok [M.köblös SzD; RLt]. 1807: Kis Esküllei Refor. Predikátor Tisztls Almási Sámuel Ur(am) [Bet. 6]. 1835: (Az) Esküllői és Topai Jóságok [Sófva BN; Somb. II]. — L. még kis- és nagy esküllői al.

esküszik 1. esküt tesz; a depune jurământ; schwören. 1573: Ianos kenez ... hane(m) (!)

eskezik 15 Napra fyezse meg az kart [Kv; Tjk III/3. 218]. 1575: Mindenik az eo Magok zemelyeben harmad magawal Meg eskedienek Azon hagi Eok partas katalin hazabol es Marhaaból semmyt ely ne(m) vittek es az myert meg fogatta volt eoket abban eok Tellesegel Artatlanok Ha Ig Mentyk Magokat partas katalin Mindeniknek elewen dian f 20 Marad ., ha penig ne(m) Eskesnek Tartoznak az felperes keresetinek eleget tenny [Kv; i. h. 362d]. 1596: zeken eskedgyek az poena feleoll [Uoszt 11/12]. 1604: minde(n) zaz forinthra haro(m) haro(m) emberrel kel meg eskenj vagy mast eskettet vagy eo magha eskezik [i. h. 16/23]. 1610: Az elebbi sententiat approballia az szésk Eskegiek az Actor s teoruenie lezen [i. h. 34b]. 1629: Baczi Georgj vram az Inctat fertelmes Aszonnak mondotta, ilyen szo keozben, olyan fertelmes Aszonyert nem melto eskünnem [Kv; Tjk VII/3. 117]. 1760: idéztetik Illés Endrét, hogy esküdjék meg, de nem igen akara, hanem .. meg mordula, s kiméne az házból mondván: Én bizony nem esküszöm [Vártelek Sz; Mk 14 Stephan Maria cons. Imre Marian (30) vall.].

2. esküszövegben; in text de jurământ; in Schwurtext: a. ref. rk. 1600: En Geresj nagy Miclos Bathorj Peter vram jobbajja. Esküzeom az attjara, fiúra, es az Zentt lelek Istenre, az telljes szentt haromsagra, hogy en az en vramnak, az vjtezleó Bathorj Peternek fiúrol fiúra úlo örökeos jobbajja lezek [Szász; WLt]. 1678: En Palogiaj Mihali . magam jo akaratomból (!) valalta(m) fel az Dessj harminczadnak Rationistasagat Eskusze(m) azért az Elő Istenre kj Attya fiu Sz. Lelek Telljes Sz(en)t Haromsag egybizonzj Jsten, hogj [Gyf; KaLt Apor István ir.]. 1722: esküszöm az élő, igaz Istenre, ki Atja, Fiú, Sz. Lélek, személljében három, állatjában egy örökké valo Isten [Görgjk 76]. 1780 k: Mi. ... Nemes Céhünknek választatott látómesterei esküszünk az élő Istenre, ki Atya, Fiú, Szentlélek, telljes Szentháromság minket úgy segéljen [Dés; DFaz. 30]. 1806: Én esküszöm az egy igaz élő Istenre és az ő Szent Evangeliomára, aki Atya, fiú, Szent Lélek [Szárhegy Cs; RSzF 263]. — b. un. 1582: Eskeoze(m) az élő Istenre feoldnek Mennek Terempteioe(r)e hogy ... [Kv; Tan-jk V/3. 256 Forma juramenti rectificatorum dicarum]. 1637: Mw Toroczko(n) lakok, Ekart Mihaly es Tot Andras Eskeszwnk az Eörök Attya mindenható Istennek ... [Torockó; Thor. XVIII/3]. 1696: En Nagy Gjörgj eskeszem az élő Istenre Meny(ne)k földnek Teremtdjere hogy ... [Gyulatelke K; SLt AM. 6]. — e. gk. 1663: Esküszöm ... enis az élő Istenre ki Attia fiu sz. lelek egy bizoni örök isten, Szüz Mariara Tizenket Apostalakra, es az sz. naporara es mind sz. napokra es bójtekre [Récsé F; Szád.].

3. megesküszik; a jura (că); auf etw. schwören. 1559: De domo Ethweos gaspar d(omi)n(us) Ladislaus relaxanit d 50 Eskwt hogy megj attade az Notarius haragos volt reya [Kv; Szám. 1/IV. 187]. 1812: Dumitru Dedelég ..., azt ad-

gya fel hogy ő látott ugyan egy Juh Bendött és Tüdött egy patakban. De hogy azt oda ki vetette nem tudgya, sem arra nem esküszik hogy az ki kalátsoltak vetették oda sem arra hogy nem ök vetették [Petrilla H; JF 36 Prot. 12].

4. esküvel bizonyít; a dovedi prin jurámint; beedigen, eidlich bekräftigen. 1584: Az Alperes azony ... Jambor teos giwkeres zomzediwal tartozik hetedmagawal meg eskenny ezeken hogy a Zakaly Georgy hazaba(n) eo eyel be Nem me(n)t Az gyermeke el veztesebe(n) eo ne(m) Rezes, Az vcaza(n) walo hintegetest sem chelekette semmy gonoz vegre es Masnak Niomorusagara. Az Barmok hogy hazara Mentek rittak arrolis eskeggiek vgia(n) zomzediwal hogy azokat Ne(m) tuggya es az eo cheleketedibeol bew baios voltabol Nem leót [Kv; TjK IV/1. 259]. 1639: azt kialta Danit (!) Istuan vram visza az aitolbol hagi lassad ugj eskedgjel Peter Uram hogy azirt az leaniodert el ne ueszedd lelketed [Mv; MvLt 291. 182a]. 1762: az Hesdátiaik közzül heten olyanok kiket az Szent Lászlaiakis kedvellenek esküdgyenek ezen Controversiás helynek proprietássára, és legyen az Hesdátiaik [O.fenes K; JHb XXXIV/1].

Szk: nyomra ~ megesküszik, hogy a nyom a keresett állat. 1610: Ha az teórúenj mutattia kez uagiók az nio(m)ra eskennj ualahaniod magam-(m)al az teoruenj mutattia [UszT 23]. 1641: Turbucz es Cokmanj közéöt valo hattart eszt az kis foljjo pattakoskat melj az fúz fanal megien ala ezt tudom ... az hul az niomra eskottek az Turbuczia-ak aszt Cokmanj hattarnak tudom [Csokmány SzD; JHbK VIII/8] * vkinek fejére ~ vkinek főbenjáró törvénysértését esküvel bizonyítja. 1599: Jlyen fertelmes vetkek nyilwan lewen Az Actor mind az ketteonek feyekre heted magawal eskeowen, az azzony annak vthanna ... sakban butas- sek, es az vizben eolettessek, azonkeppen az legeny ky vra(na)k hazat zegenitette, Agyas hazatt paraznasagawal megh zepleositette, az perenger ala vitessek, es ott mindeneknek peldaiokra feje el eottessek [Kv; TjK VI/1. 372]. 1637: az Ax septimo se eskedgjek az fejere az Captivusnak, es vitesse ki ütesse el a fejet [Mv; MvLt 291. 104a]. 1726: a kik fejére akartak eskünni, azokatis adománnyal fascinalta hogy a fejére ne esküdgyenek [Dés; Jk].

5. vkinek v. vki részére/számára ~ vmit vki tulajdonának esküszik vmit; a jura cá ceva este proprietatea cuiva; für js Besitztum schwören. 1682: Tudode bizonyoson hogy ennek ellötte Becski Eva aszony esketvin itt az maga földje felől hogy akoris Diosi Janos Ur(am) számára eskütték és mutaták ezen földet? [Dob.; RLt 1 vk]. 1742: (A szénafüvet) az kérdésben tett kijartatás idején is Gálfalvi János Uram reszire eskütték, a Falusiak, s odais valo volt eddig elé [Kincsi KK; SLt 8. K. 15].

6. vmi mellett ~ a. esküvel vmi mellé áll, vmi mellett esküt tesz; a jura pentru ceva; für jn einen Eid schwören. 1599: Azert eskedgyek azon sententia zerenth chak harmad maghawal nem heteddel Zabo Georgy a' bizonsagok vallasy mel-

lett [UszT 14/60]. — b. vmi érdekében esküt tesz; a depune jurámint in interesul ceva; im Interesse einer Sache einen Eid ablegen/schwören. 1758: Hogyha pedig úgy tudtam volna élni, mint némelyek, bizony a vármegyében sem lenne a magam rendemen tehetősebb ember. De amint íráim, esküdni pénzem mellett s vargamódon élni se úton, se itthon nem szerettem [RettE 80].

7. ts eskü alatt kimutat/megjelöl vmit; a dovedi/demonstra prin jurámint; etw. unter Eid beweisen/bezeichnen. 1699: Gomba után jártunkb(an) az Anyam a Henczel Tetőn meg álván monda: Emlkezzeél reá mikor valaha Határt keres-(ne)k* és esketnek másut az hatarat Szász Németi(ne)k* ne esküd hanem it, mert réghen mikor Németit szászok lakták it volt az Határ Halom [JHb II/14. — *Később: O.németi BN].

8. ts vminek ~ vmit/vkit kb. vhová tartozónak esküszik vmit; a jura cá ceva apartine la ceva; etw. zu irgendwohin gehörig schwören | vkiének esküszik vmit; a jura cá ceva apartine cuiva; etwas zu eines Person gehörig schwören. 1757: az itt valo Omlasallyai Lakosok azon Vilongasban forgo Hellyet ide valo Omlas allyai Hatarnak eskütték [Omlásaly SzD; Ks 19/IX. 12].

Szk: jobbágyának ~ vkit esküvel a maga jobbágyának nyilvánít vkit. 1638: Lazar Istva(n) Vram megh fogatot foghsagha(n) tartva(n) keletenseg alat mivel idegen voltam s fogsagban volta(m) jobbágyának esküdeöt [Gysz; LLt].

9. eskü alatt tanúvallomást tesz; a depune mărturie sub jurámint; unter Eid Zeugnis ablegen. 1582: Bakonę biztattia vala hogy valamint Akkor eskwtel, lassad hog most hamissat Ne mongy hane(m) mongy Igazat es amyt Tuc, mert ha Igazan eskezel felelek feleolle hog senki Nem bantli [Kv; TjK IV/1. 93]. 1586: Chizar Andras vallia, Mikoron Igyarto Georgy Rengeó Annawal perlene egykor Igyarto Georgy igy zola ennekem, Koma Vram kerlek hogy eskewgg'el vgy es valliad azt Amyt en Mondok Amegh Elz Adegh meg Ne(m) fogyatkozol de en azt felelem hogy megh latom myre kerdenek, es Arra tudok felelnj [Kv; i. h. 587]. 1760: két izb(en) is kiáltotta őket a' Biro, mondván: Jertek eskünni a kiket idézlek [Vártelek Sz; Mk 14. dob.]. 1764: midőnn Eskünni mikis ki idéztettünk volna ki mentünk [M. bagó AF; JHb XXVIII/48]. 1799: Az Eskünni hivo pecsét ilyen vala [Makfva MT; DLev. 5]. 1820: Enis másakkal edgyütt mikor eskünni mentem előbb a Tötöri Házához mentünk [Aranyosrákos TA; JHb F. 48 Bollos Nasztászia Opra Juon felesége (20) majorosné vall.].

10. vkire ~ (eskü alatt) vki ellen vall; a depune contra cuiva (sub jurámint); (unter Eid) gegen jn zeugen. 1570: az vas Martonneh hazához Ment volt egy Nap Kwthy Antalne, Es az Rengeo Annat keowethy volt Jllen zowal Megh Bochias Jo leaniom Annazon Mynekwk az dologrwł my leon Raytad, Mert az en vram(m) azt Mongia hogy ew Teged Bwnbe Nem latot Erreh Mond neky az Anna, hat myert eskwek ream Az Te vrad, arrah azt felely hogy nem Eskwt az En Vram Arrah [Kv;

Tjk III/2. 103]. 1589: Az meli olahra az Baczyak eskwttek volt, hagi az toromba megh kenzottak, veottom giertiat d. 3 [Kv; Szám. 4/X. 25].

11. esküszertien bizonygat vmit; a dovedi/in-tári intruna ceva prin jurămint; etw. eidlich/eidmässig beteuern. 1557: Pesthessy Gewrgh ezth walya ... hogy mykor az en Mostoha Lyanyomoth keryk wala Lepseny Myklosnak, ezth mondam nekyk, hogy zerethnelek mynd nyayan de nynczen haza ewczednek hogy howa wyne az my lyanonkath, Swky Janos eskwek Nagy Jsthenre, hogy az Coloswary haz ewrewksegh eweyek [Szentmártommacskás K; SLt ST. 5] 1629: Halla(m) azt az fogoly legenytyol hogy eskeszik vala azo(n) hogy Isten engemet ugj segelien nem engede ugimond ennekem [Mv; MvLt 290. 164b].

12. esküdzik; a se jura; beteuern, schwören. 1570: Maga haluan en zolgaim, buday tamas Mikeppen eskwt előttwnk ..., de vgian semmi az ő eskwe es Mondasa chak fraska es hazugsag [Nsz; MKsz 1896. 365–6]. 1573: Adam Katws Zok Peterne ... vallia hogy ... Azt halwan Kapa Myhalne valasztig zabodot es eskwt hagi Bwntelen Benne [Kv; Tjk III/3. 58]. 1600: mond enneke(m) az mi paztorunk, Ige(n) eskszik [Uszt 15/131 „Barla Peter Almassi”, Zabad Zekely” vall. — “Homoródalmási (U)]. 1610: en eleottem Ereossen eskeot Azt mo(n)ta, No Margit meg hid hogy menten gyermekem lizen nekem ha en firfiuual halok [Dés; DLt 321]. 1629: Uarbéli Mathene ... azon eskeszik vala, hagi eo nem úteotte az gyermekett, Ne eskedgiel gonosz aszony mert ezcer megh uert vala Jsten az hamis hitert, de esmet megh uer; mert nem Jstennek hiue nagj, hanem ördöghnek tagia uagy, hagi illien igen eskszel [Mv; MvLt 290. 142b]. 1644: ne eskedgiel mert teöbszöris eskottel te igj meg, de ugia(n) te nalad talaltak megh [Mv; i. h. 291. 400b]. 1809: a ki a Czéhba esküszik és káromkodik, annak 1. Mflor. a büntetése [Kv; Kád-Cjk 21a]. — L. még MetTr 416.

13. (esküvel) fogadkozik; a fágadni (sub jurămint); (unter Eid) etw. geloben, beteuern. 1542: Soha meeg ilen bwsgosagwal sem Barath^a sem az orzaag nem wolth az en kegyelmes vramhoz^b mynth mosth wannak, hyzem az wr Istenth, hogy ymar megzabadol merth, azon eskezyk az Barath [Fog.; LevT I, 18 „Seruitor Dumpsdj propria” aláírással. — “Fráter György, a kiskorú János Zsigmond mellett Erdély kormányzója. ^aA fejeledelemre törő, de haláláig a Héttoronyba zárt Majláth Istvánhoz]. 1607: en nekem mindenik azt monta hagi otalomnak okaert mentek volna vtanna ... mert eröossen eskszik hagi fel akasztia [Uszt 20/149 „Casper Zeoleos de Kadiczfalua Inquilius Gregorj Tibald” vall.]. 1844: kijöve egy pus-kával Szakmári Ferentz káronkodások között, eskütt kegyetlenül, hogy ma Cseresnyés Danielnét keresztül lövi [A.sófva U; DLt 1441].

Szk: Istennek/(az Eid) Istenre ~ Istenére fogadja. 1573: keoniökleyere Megie(n) Katho ez vallonak, Mond ez vallo, My dolgod volt neked az en hazamnal, hogy Jde Jeottel kerny, Annak eleotte Soha Ne(m) kertel itt, Latode Mint vagio(n)

gazda(m) Azzo(n) ha Meg Nyomorodyk Jsten-nek eskesze(m), hogy Emmaga(m) hatodra raka-to(m) az twzet [Kv; Tjk III/3. 86c]. 1582: Kal-man eskewek az eleó Jstenre hog chak en senkinek meg ne mongiam, eo el hozza mind az 40 ft. mind az ewzt kalant, s mind a’ gywreót [Kv; Tjk IV/1. 34].

14. felesküszik; a depune jurămintul; einen Eid ablegen/leisten. 1578: Miert hogy penig eo kegmek is emlekezneg hogy mindiaia(n) az isten-nek tyztesseregare elseobe es feo keppe(n) eskette-nek. eo kegmeknek penig Biro vramnak tanachya-wal tellyes hatalmot attak egez varassul minde(n) bwnnek teorweny zerennt valo meg bwntetessere, Mostanis eo kegmek kerik hogy tyztye es hatalma zerennt Jarion el az gonossagnak es engedetlen-segnek bwntetessebe [Kv; TanJk V/3. 161a]. 1770: Boldog Isten, hová lesz a hit, mellyel törvényünk-nek s nemesi szabadságunknak megtartására es-küdt^a [RettE 238. — “Ti. a király].

15. húséget esküszik; a jura credintă; Treue schwören/geloben. 1562: De Kassa, Eperjes magokgondolatlanul Ferdinandus királynak es-küvének, sok ezüst marhájoknak kezében mara-dásával [ETA I, 13 BS].

16. házastársi húséget fogad; a fágadni/jura credintă conjugală; Ehetreue geloben. 1570: Cathalin Dancz Palne, Ezt vallya hogy Az eo Boche vette volt az Markos Antál hwgat orsoliat, Es Mykor Jmmar az Menegzeore kezwinenek, Megien oda ez vallo Bochehez Az lean Mattkajat Lato-gatny volt Rayta egy Barazlay palast ... Eo penigh azt Monta neky hogy Bathor ez palastba az en hazamhoz Neh hozzanak, ha Jobat ne(m) adot Batyad, hanem az en palastomba vygenek eskenny es azba hozzanak Jde [Kv; Tjk III/2. 136c–d].

Ha. 1671 k.: eskeszem [Dés; Jk 12a]. 1743: Esküszem [Ne; Told. 22]. 1794: eskszik [Martos U; Pf].

eskütő 1. eskető

esküvés 1. eskü; jurămint; Eid, Schwur. 1566: Szulimán császár ... a bassára nagy haragját veté, és királynak ígretet tön esküvéssel, hogy a királyt nem hagyja, a budai bassát pedig megbünteti [ETA I, 24 BS]. 1570: Thakacz Andrasne Katalin vallya ... Nagy eskwessel azt Monta volna neky zabo Marton, hagi nem Zabo Bartosne pen-zewel kereskedyk hane(m) egy hites Batthia va-gion Brassoba Timar Janos newe Annak vagion penze Nala azzal kereskedyk [Kv; Tjk III/2. 153]. 1596: azt pedig úgyan eskjüessel mo(n)gia uala, úgy hogy Isten eótet ugy segellye [Uszt 10/73]. 1631: mikor ualami uetkeert fedette az Ura ugj eskut hagi soha senki eskünesehez kepest nem hitte volna hagi ollia(n) életü legien [Mv; MvLt 290. 56a]. 1767: még ott aludtom el veszett két Márjásom s egy gyűrűm én eleget kérdeztem töl-lek hogy ki vette volna el, de eők Esküvéssel Tagadgyák vala [Bethlensztmiklós KK; BK]. — L. még ETA I, 57, 224; RettE 147.

Szk: ~e tartja esküje kötelezi/köti. 1782: A Dominális Biro Illya ... magát Opponálni, resistálni nem irtozt, mondván, hogy én az eő Szány-nyát be nem hajtam, mert eő nem engedi, magom arra azt mondtam, hogy bé ha tsak ott életemnek vége nem szakad, mert esküvésem tartya [Baca SzD; L.Gy. Molnár György lev.] * hamis ~. 1689: a menyem Aszony Czutak Istvanne szigorú halalat az én édes Piamnak nem tekente, sem pedig az eő sok hamis eskuveset ... ferhez mene [Nagykászon; BCs]. 1746: (A kérdésben forgó személy) találatatté hamis esküvesb(en)? [H; Ks 112 Vegyes ir.] * nagy ~sel való ~. 1698: akkoron nagy esküvéssel való esküvest vit vegben [Dés; Jk].

2. hűségeskü; jurámint de credință; Treueid/schwur. 1653: a két veszedelmet Istenért rollatok fegyverimmal elvettem, ti pedig az én jóté-
mért fegyvert fogtatok két úttal, és esküvéstek el-
len magatokat istentelenül árulatasba ejtettetek* [ETA I, 85 NSz. — *Bástának az erdélyi rendek előtt 1603-ban tett nyil.].

3. házassági eskü; jurámint de cununie/căsătorie; Eheschwur. 1766: De tudván a plebánusok hogy feleségétől, Rhéide Druzsiánától nem divorciáltatott, rendesen meg nem hallgatták esküvéseket [RettE 205].

4. esküdözés; afirmații întărite prin jurămint; Beteuerung. 1684: Egy lélek-mondás huszanöt*; esküvés hasonlóképpen [Dés; DFaz. 11. — *Értsd hozzá: pénz (dénár)]. 1708: otta(n) otta(n) segill-jével való esküvéssel elegjette merget szavait [Kv; AsztCjk]. 1736: az Incta Asz(sz)ony Isten és a Nms Haza Törvénye ellen káromkodott, és haszontalan dolgait szapora esküvésekkel tá-mogatta [Dés; Jk 191b]. — L. még DFaz. 28.

5. eskütétel; depunere de jurămint; Eid(es)-leistung. 1589: Hozzw Janos, es Schmelcer Leon-rincz ... meg eskeggyenek, hogy valamy Newel newezendő Jowait tudnák Herceg Istwannak es felesége nek eleo hozzak Mely eskewesre ez ket wraim ... Rea Menwen, es ereos hittel megk eskewen, illien Jokat hozanak eleonkbe* [Kv; KvLt Vegyes I/2. 29. — *Köv. az ingóságok fels.]. 1600: Choma Is<tuan> eskedgyek megk hogy annak el adasaba eő neki sem hyre <sem ta>nachia. Eskowesnek napia, elseő zek napia [UszT 15/21]. 1755: az Esküvés után ezt monda Iszakul Blonde Te átkozott miért Esküszöl hamissan [Opraker-csesőra F; TKhf 31/11].

6. esketés, tanúskodtatás; luare de jurămint, întărire prin jurămint; Beeid(ig)ung. 1596: Biro vram kwldi Caspar deakar Dobokara, Egi Ieone-ueni jobbaginak Apahidinak lowat veottek volt el, ment Innet teoruenire Eskwwest es tiztasagot zertzettek megk, kit megk fizettem d 42 [Kv; Szám. 5/XXIX. 30]. 1737: az fen forgo Barázdát igen bé hozták, bé szántották Kaszállójában, ... a mikor a Barázdát csinálták, akkor sem-mi esküvés és igaz Hit szerént való examen nem volt [Szentmargita SzD; Ks 14. XXXVIII. 15].

7. (egyházi) esketés/esküvő; cununie/căsătorie (religioasă); (kirchliche) Trauung. 1631: Az eskü-

vést és az bekészkenődést úgy vallja s párta-eladást, mint az előtte valló [Mv; MvLt 290. 245b—7a átírásban!]. 1776: Az Esküvés volt ... a mi Temp-lomunk Segrestyéjében [Mv; GyL].

esküvő persoana care jură/depune jurămint; Eidesableger/leister. 1737: Citatoria Relatoriám-ból világosonn Constál, hogy engemet ... minemű Diffamatiókkal illetenek, és mellettem való Con-jurator-társamat, Hamis-hitűek(ne)k, Hamissann esküvők(ne)k pronounciáltanak [Dés; Jk 253a].

Szn. 1696: Killyeni Eskuő Pal [BLt]. 1719: Kilyen. Biro Eskő Pal [INyR]. 1732: Eskő Tamas [Kilyén Hsz; SVJk]. 1738: Eskeo Palne Aszszonyom [uo; LLt]. 1746: Nehai Eskő Palne [uo; SVJk].

E szn-i adalékok — az 1696-beli alapján — nagy valószínű-séggel ide vonhatók.

esmeg, esmég 1. ismét

esmegint ismét; iarăși, din nou; wieder. XVI. sz. v.: Ith esmegynt wayda isthwantol vegy Ados-sagra Roka Bewrth [Esmegynt elsewzer Adath volt Bathyam ... keth forintoth [Esmeginth el-sewzer vewth volt Bathyam keth forintoth [BLt].

esmer 1. ismer

esmet, esmét 1. ismét

eső mn 1. vmi alá tartozó; care aparține de ...; care face parte din ...; unter/zu etw. ge-hörig. 1757: mind a' két Falukb(an) tellyesség-gel semmi forgando, nyomáson eső határunk nintsen [Szurdok H; BK ad nro 144].

2. levő; care este/se află; befindlich. 1799: a mi ... az én Joszágom felől eső köz kertit nézi Czerjék György Uramnak rég az ideje hogy el romlott volt [Albis Hsz; BLv.]. 1870: a' kapunak kívülről eső sorka [Dés; DLt 96/1811]. 1846: (A szökevények) felkerestetvén, ... szoros őrizet alatt kísértessenek a' legközelebb eső katonai tiszthatosaghoz [Kv; DLt 1200 nyomt. kl].

3. fekvő; care este situat/asezat; liegend. 1830: A' Fűrész Malom hely környékébe eső kaszálo helye-
ket a' Remetei* Személyes emberek kaszályák [Born. Petrus Márton de Márkod^b (69) ns vall. — *A köszvényesremetelek (MT). *MT].

4. keletkező, támadó; produs, cauzat; entste-hend. 1870: Az Aérnek a' Hegyek fekvése és Erdők által eső fris járása és tisztasága [Doboka; Ks 76 Conscrip. 197].

5. előforduló, történő; care se întâmplă; vor-kommend. 1780/1804: Egymást aemuláló Bányak-ban eső Patratumoknak büntetéséről [Torockó; TLv. 8].

6. tartandó; care se va ține/va avea loc; ab-haltend. 1772: Producáljanak az Gyengék bizon-ságot, vagyis juramentumokat, hogy az is, a contraversiás hely oly örökség, mint az mellette való. Az közelebb eső levátán megfeleljenek [Jenő-fva Cs; RSzF. 134].

7. tartott; tünnt; gehalten. 1705: Gulácsi Kata ... az elmúlt 1704 esztendő(en) O^a szerint Rettegen eső Sz: Péter napi^b sokadalomból jöven ... Istent s- Fellebarátit megbántó utálatos szitkok-(na)k nemével szitkozódott [Dés; Jk II, 275b. — *Értsd: ó-naptár. ^bA Szent Péter ünnepek közül a jún. 29-ire v. az aug. 1-jeire gondolhatni].

8. járó; cuvenit; gebührend. 1816: Minthogy elégtelenek vagytok arra hogy a Mostani Mosiátok után Competalo Szolgálatot meg tegyétek; tehát a Motsi Tisztem ... oljan Lako heljet rendel néktek, a mely után eső Szogállatott el hordozhassátok [Mocs K; Eszt-Mk Cserei lev.]. 1851: köteles leszen az irt Bérnök ezen haszon bért félévénként mindég előre ... beszoigáltatni, a' minthogy a' folyo évi Szentgyörgy napra eső első félévi illetéket még mostan előre kiis fizette [Kv; Pk 3].

eső *fn* ploaie; Regen. 1579: Es onnat varadrol Irtak vala nekem eg leüelet hog ez marhat az zekeresre ne byznam, ha nem eg hozot emberemre byznam es el bochatnam feyrwaryk wele hog eso myhat meg ne vyzesülne [Kv; Szám. 1/XVIII. 23]. 1592: az sok esso mya ne(m) rakhatom be zenamath es zabomat [ÚszT]. 1595: Az varos egyky Dobyara Biro W. iratta az Waros Cimeret: Fizettem képiro Jakabnak töle hogy Olaios festekkel irtta az esső ellen d 40 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 125 ifj. Heltai Gáspár sp. kezével]. 1639: Szent Miklosnal igen Nagy zaporesseő leőn az Linczegh Janos szekeresse az esőben be nem takarta volt az ladat s az esőbe be talalt menni a ladaba s valami nad mezet hatot volt megh az eső s el oluadot [Mv; MvLt 291. 186a]. 1642: Az Szekerek fel nap s-egész napis ott lestek hogy hordani akartak az buzat es szenat de az sok esseoteol nem hordhattak be [Nagykapus K; GyU 70]. 1761: (A szoba) leomladozott tapaszu, az esső mián meg rothadozott gerendázatu [Mezőpagocsa K; JHbK LXVIII/1. 14–5]. 1782: az idő hideg, gyakor essővel havazással elegyes [Déva; Ks 94. 24. 4]. 1824: edgy Széna fiok alatt vár-tuk az esső el-mulását [M.légen K; KLev.]. 1856: A malomnak fedele elviselődött nád-ból van — 's a déli szegletén az esső béhull [Mezőbánd MT; Tsb 39]. — L. még ETA I, 35; RákCsLev. 459; RettE 231, 247, 296–7.

Szk: ~ben-sárban. 1570: Taligas Gërgh azt vallya, hogy Mykor Latta volna az vchan hogi az Sarba hewer az Sos Balas haza eleot egy Mas haz keozbely Marha ... Es Latta hogy otth vezne az Saarba eszeobe, Megh szánta, es vgy hordotta be az chlyuka Menhartne hazaba [Kv; TjK III/2. 113] * ~ éri. 1756: Szükséges volna job fedél alá vetetni* kivált a Bolt hajtásoknak kedviért, mivel ottan ottan esső érvén kételenítettnek a Bolthajtások megrepedezni [Branyicska H; JHb LXX/2. 23. — *Ti a házat] * ~ kerekedik. 1799: ez alatt egy kis esső kerekedvén s a' dolog szorgos lévén a miatt ... [Náznánva MT; Berz. 4. 31. N. 27] * ~ (h) jár(nak). 1653: Végtére oly sok esők kezdének járnai, hogy az eső éjjel nappal esett

lassuságában 40 napig; az hegyek mind az országbán és másutt is szakadoztanak, mely ez máinapon is meglátszik [ETA I, 51 NSz]. 1749: ide föl rettenetős essők járnak [Szentdemeter U; Ks 83]. 1763: mikor szer felet valo essők járnak, ez a Patak a' Vallyujából kiméggyen [Szecscl Szb; JHb]. 1765: A törökbüza sok helyeken, kivált a Mezőségen, vékonyon termett a szárazság miá, ahol pedig esők jártanak, jól megértének [RettE 194]. 1773: Szénához eleinte vékony reménység volt, mert a tavasz kezdetin kevés eső járt [i. h. 317]. 1796: Itt körül sok és igen nagy esők jár(na)k [Banyica K; IB. Gombos István lev.] * ~ paráhol eső permetez. 1592: Konkoli Janos ... vallia. Mikor ale vgtak az testet ott voltam, hogi le ueűek az farol az Kotro Mihali fiat. Miért hogi eseo kezdet vala paraholni, es az legeni veriteznek mondak azt, hogi ne(m) veriteznek, hane(m) esseoteol teccenek [Kv; TjK V/1. 214] * csapó ~ záporosó. 1724: az esteve penig oljan szél, es csapo esső villanlas volt itt regen oljant nem ertem [Nyujtód Hsz; Ap. 2 Apor Péter feleségéhez] * csorog az ~. 1847: Még elkeil ültetnem a' patkantza tulipánokat és Nártziusokat (!), de ma az esső ujra mind csorgott, s nem lehetett [Kv Pk 7] * előri az ~ elkapja az eső. 1807: En ... pénzért kaszáltom s éppen ott ért el az esső [F.szócs SzD; TKI Páska Nutz (40) col. vall.] * esik az ~. 1597: mikoron esseő essetis tekeneokkal bochkakkal fogtak fel az vizet [Kv; TjK VI/1. 79]. 1632: az esseő igen es vala [Mv; MvLt 290. 82b]. 1794: két egész nap itt heverének de az esső mindég esven ... tsak nem volt mod benne [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1816 u.: Innep nap tsak akkor vagyon, mikor esső es, vagy havaz, vagy egyéb fergeteges idő vagyon [K; KLev.]. — L. még ETA I, 51; RettE 142, 251–2, 249 * havas ~. 1794: már vagy 5 napoktól fogva szüntelen havas esső, szeles essős idő lévén a' marhak hajlékjaikban jól nyűgodtak [Hosszúfalu Szt; TKhf Jakab Gábor gr. Teleki Imréhez] * ki-veri az ~. 1600: Attam Negy Embernek Nap szamra tizen két penzt. Tezen d 96 (!) ... Mas Nap hogy az esseő kiwerte attam eggiknek eg-giknek d 2 tezen d 20 [Kv; Szám. 9/XVII. 74]. 1847: a Sok esőzés mián későtskén vetettem oszt az eső ki vervén, tsak 22n boronáltathatott el [M.köblös SzD; RLt] * megáll az ~. 1716: az még ez a sok esső még ál, és a vízek né(m) a-padnak léhetet* egy fél é is vinni (így!) [Szentdemeter U; Ks 96 Podor Márton lev. — *Előtte a nem szó tollban maradt] * megered az ~. 1768: az esső meg eredvén el hajtottatta azon ökröket [Melegföldvár SzD; Born. VI. 6 Szekely Andras (75) jb vall.] * megerednek/in-dulnak az ~ h beáll az esőzés. 1687: Az Felső Rhonai malom oly ros hogy csak Pokol üdőben forog . nyárban Szent Péter nap tajban harmad negyed napig, késő ősszel esmet hogy az esők meg indultak [Mármarosziget; Törzs]. 1772: mihelyt hordani kezdették*, megeredtenek az esők, az utak meg romlottanak és annyira elne-

hezédtenek, hogy akik elmentenek a sóval némelyek üres szekereiket haza nem vontathatták, hanem az úton el kellett hagyniok [RettE 277. — *A sőt] * *megveri az ~.* 1807: estve sétáltunk — de az eső meg kergetett megis vert jotskán, az uttzán egy eresz alá állattunk míg egy keveset szűnt [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 367] * *szakad az ~.* 1851: nints nap, hogy ne szakadjon az esső, 's többire mind zápor, kettő három — 24 óra alatt [Kv Pk 7] * *szűnik az ~* → *megveri az ~* * *veri az ~.* 1570: Annos Boldis Lwkachne, Latta Mykor Kolb Myklos az Sos Balas hazat megh Nytatta es az my benne volt az vchara hanyatta ky az Sarba es az esseo ket napis verte otth [Kv; TjK III/2. 113]. 1736: azon szűn és árnyékocskák alá állottanak az szegény catholicusok, ugy nem süttötte az nap, és nem verte az esső öket [MetTr 426] * *vhol éri az ~.* 1741: a mi kevés tavasz lett*, azt is a hideg mind elvette és azt is a sok hó, eső ott érvén, semmi hasznát belőle nem vettünk [Gysz; SzO VII. 412 — *Értsd: ami kevés tavaszgabona termett]. 1770: délután kimenvén a nagy szénafűre a kaszásinkhoz, az eső ott ért [RettE 241].

Sz: ~ után vesszük fel a hőpönyeget. 1777: Itt látom nagyobb akar lenni a' Zsellér a' gazdánál ha csak előre hamarjába nem orvosoltatik, talám esső után vesszük fel a' köpönyeget ... [Déva; Ks 92. I. 17] * *umi olyan, mint ~ előtt a pókháló.* 1780: Fő Király Biro Ur .. mondotta volna, hogy olyan eő Nga előtt a Privilegiumunk mint az esső előtt a' Pokháló [MNY XXXVIII, 131].

esőbelli eső okozta, esőből származó; cauzat/provocat de ploaie; Regen-, vom Regen verur-sacht. 1710: vagon az Ur(na)k jo 30 széker szénája melyet minden esőbelli kára nélkül még annak ideibé egyberaktuk bé is kerteltük [Kászonújfalú; BCs].

esőcsinálta esőmosta/vájta; fűcüt/sápat de ploaie; vom Regen gespült/ausgehöhlt. 1746: egy esső csinálta árkacsán alól lévő kis Ormocskán le a fen álo kert Szegeleteig volt is valami kis káposztás kertecskéje [Monor BN; Ks 7. XX. 19].

esődzés 1. esőzés

esőjártság vminek esővertsége/esőverte volta; fapdul de a fi bätut de ploii; Verregnetsein. 1756: (A törökbuza) a régiség és eső jártságá miatt igen meg vesztegetödet [M.orbó*; TGsz 33. — *Később Középorbó AF].

esőlék 1. (foltnak való) hulladék, maradék; rămășițe, resturi (pentru petece); (Flicker)Ab-fall. 1745: 11 sing fejr czondra posztó ... Egy darab Szürke czondra posztó az esőlékkal adatott az Annjának [Torda; TjK II. 101]. 1810: Egy kosár esőlék kosarastól ... Rf 1 xr 43 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy.].

2. törmelék; sfärimături; Bruchstück, Abbruch. 1572: egy kis Erzenbe 48 Arany forint es valamý

Apro dyryb darab Arany esseolekek [Fog., SLt S. 10 Szigeti Pál ítélmester fog].

esőlékarany '?' 1650: David Weymbergis pana-szolkodek egy Legeniére Ebel Janosra, ... nagy gianossaga vagon rea hogy az Kreczet ki mosta, miuel hogy olyan forma esőlek Aranyat lattak volna nalla, es giüreoketis Eontógetett volna, holot szegény Ember Gyermeke [Kv; ÖCJk].

esős 1. ploios; regnerisch. 1597: ez bolto keonek egy io rezet á falba raktuk egieb keonúk nem volt, meg fogiotkoztunk az sok esseos Jdeonek miatta [Kv; Szám. 7/XIII. 18–20]. 1642: Az Soda* rete maratt Tavaly az esseos wdeore [Szász-fenes K; GyU 92. — *Ma: Sodó]. 1688: György-falván az Falu végén vagon egy Malom az Urak számára valo egy Patakon, mely(ne)k mikor esős üdő vagon akkor vagon haszna, egyéb kor inkább szárazon áll [Csicsógyörgyfa SzD; BK]. 1717: az idéji még igen apro Téglát a hetén az essős üdő myán nem vétheténék ha az üdő fel ály egy hét alatt lészzen egy kémencére valo [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1760: Vagon két kövű felyül tsapo Malom, mely tsak bőv essős időn forog [Báld K; BLt]. 1793: esős es vizes Bsztdendőken a Ter helyeinket s kaszálóinkat s Törökbuza helyeinket mind a' hegy vize, mind a' nyárád ki áradása szokta rontani [Kakasd MT; DLev. 2. XIII. B/b. 16]. — L. még MetTr 366, 430; RettE 159, 231–2; MNY XXXVIII, 306.

Szk: ~ idő málma pokolidő/zápor malom. 1715: csak Tavaszi és essős üdő malmának mondhatni, de száraz üdőben nem forogh [Pálos NK; LLt Fasc. 140] * ~-sáros. 1814: esős sáros időbe vetvén nagyobbára szanár tövissét vetett [Buza SzD; LLt Csáky-per 131. L. 38] * *hajmidőn ~ idő jár.* 1755: A' Himberkin egy darab föld ... felette gödrös, ugy hogy midőn esős idő jár, Totska formára az also gödrös résziben viz is szokott kerekdeden állani [Koronka MT; Told. 11/30]. 1774: Az Vám fel mérésére két Angarián engemet küldött Tisztarto Uram ... ha ... esős üdő Jár 25. köbölis bé jön [Mocs K; KS. Conscr. Jos. Osváth de Zetelake cantor r. cat. (31) vall.] * *midőn ~ esztendők járnak.* 1748: a Baraszlo felé fel nyulo egy nagy darab kaszáló rétség ... Midőn felette essős esztendők járnak ... ritkán kaszálhatták meg a Viz mián [Harasztkerék MT; EHA] * *mikor az ~ idők beállanak.* 1826 k.: minden esztendőben mikor az essős idők bé állanak erőssen ki szokott áradni, ezen Kelemenelki Csulak ágy nevű Patak [Gyalakuta MT; GyL].

2. eső okozta, esővel járó; provocat/cauzat de ploii; vom Regen verur-sacht/hervorgerufen. 1586: 17 (Septembris) Kocsis Giorgjnek fiztettem az varas szenaia Eoriszeseleol minden hetre 60. penzt Mierthogi az sok eszeos es egieb zwksegiek miat két egas hetig Eoriszte es hagi el Jeotek valais a szena hordok Eoriszte etelre es zolgalatiara fiztettem f 4/80 [Kv; Szám. 3/XXIV. 59].

esőverés kb. esőáztatás; udatul ploii; Regen-nässen. 1694: (A) mély vizes Arokra csinaltatott

fa Hídlas az sok esső veres miat meg avult, az Kőtesi mellyen allana, meg bomladoztak, hídlás fai fel szakadozodtak, Ket felől valo Karfai el vesztenek [Kővár; JHb Inv.].

esőveretlen ázatlan; neplouat, neudat; unbergnet. 1811: igirének jo két országos, és eső Veretlen Réti Szekér Szénát [Görgénysztimre MT; Born. G. XVIII. 3].

esőverte esőáztatta; plouat, udat de ploaie; verregnet, regengenäßt. 1786: Találtatik oh széna 5. Karoban, kettő jo, abban vagyón Cur. 12, más háromban mely esső verte Iszopos is Cur 12 [Nagyalmás K; JHbK X. 31]. 1788: a tavalyi és harmad ideji széna mind Sztéréta(n), mind Guraszádán iszopos esső verte [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

esővíz apă de ploaie; Regenwasser. 1652: Ez konyhábol van ajto hely egy kis keskeny boltásos házra. Az boltya nagy darabon beszakát az eső viz miat [Görgény MT; Törzs]. 1655: mikor nagi zato(n) esső uolt, csak az Kosa Pal földjre belől ualo esso uiz ment az tizes utcájára [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Uaniolos Leörinczj (40) pp vall.]. 1659: az mi ipwlet most ot uagion azokat, fedelel tarciak hagi az eső viz miat el ne pustuljanak jobban [Kv; Ks M. 20]. 1767: Groff Kornis Antal ne az esső vizet es mosleket az Magunk minden napi élő Kutunkra bocsáttatta [Kv; Ks 11. XLVI. 46]. 1864: Álbispatak .. csak a hegyekről le zuhano esső vizet fogja fel de külömben száraz szokott lenni [Szárhegy Cs; GyHn 53].

esővíz-árkocska esőmosta/vájta árkocska; şântuleţ făcut/săpat de ploi; kleiner vom Regen gespülter Graben. 1746: ezen esső Viz Arkocskán fejül [Kissajó BN; Ks 7. XX. 19].

esővíz-emésző verem esővíz-gyűjtő verem; hazna de ploaie; Sammelgrube für Regenwasser. 1586: 5 Julj az pwspeok haznal valo Ezeó(!) viz Emeszteo veremben veottem Biro Vram akarttiabol egi font ken eszeot [Kv; Szám. 3/XXIV. 55].

esővíz-folyás vízmosás; mincătură; Wasserriß. XVIII. sz. e. f.: az Vallants erdejéből le nyulo eső viz folyás árknál által menvén [Komjástszeg TA; EHA].

essőzés ploi (continui); anhaltendes Regnen. 1716: a Sok essőzések miatt meg az ugarlášhoz nem kezdettem [O.csesztve AF; Ks 96]. 1744: egj kevés rend melyet egj nap másod magammal kaszáltam ott veszett a szörnű nagj esőzésn(e)k miatta [Bh; Told. 25]. 1792: Ezeken kívül pedig ama nevezetes Nagy Meszesen lévő Utakat minden nagy essőzés alkalmatosságával Százanként oda rendelt emberekkel egy néhány napokig kelletik ujra tsináltatnunk [Zilah; Borb. II hiv.]. 1805: (A törökbúzá) a Sok essőzés, és hovázások ugy

el-ásztatták hogy már rothod [Torda; TLt Közig. ir. 1182 Szaniszló Zsigmond szb kezével]. 1820: Cseresnyések vagynak a' határon, de az Sok essőzések miann el süedtek [Márkod MT; KeIM]. - L. még RettE 251, 253, 261.

Szk: szerfelett való nagy ~ jár. 1748: (A rétet) Mikor szerfelet valo nagy essőzés nem jár mindenütt meg kaszálhattyák [Harasztkerék MT; EHA].

Ha. 1788: essőzés [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1797: essőzés [Lunka H; Ks 102 Vegyes ir.]. 1798: essőzések [Bálványosváralja SzD; EHA]. 1800: essőzés [Indal TA; JHb]. 1805: essőzések [Torockó; TLev. 9/42]. 1817: essőzés [Szék SzD; BesztLt 602 György István ord. chirurgus Dob. adminisztrátorához]. 1864: essőzés [Alfalu Cs; EHA].

esőző I. mn esős; ploios; regnerisch. 1716: Az sertésekre és Malaczakra igen esőző idő miá ... Űcsú metr. no 2/12 [Küküllővár KK; UtI]. 1740: kívántunk Nacságod Udvarlására Gyekében menni, de az rút esőzo üdö meg tartoztatot benünkelt [M.csesztve AF; Ks 99 Kornis Antal lev.].

II. fn esőzész; ploi (continui); Regnen. 1864: Csinod pataka ... el nevezését valo színűleg onnan nyerte mivel esőző esetén gyakran Sebes folyamu Cshintalansága nem reméltett károkat okoz [Szárhegy Cs; GyHn 53].

espalni, espalnyit 1703: Kohosok vagy fútatók eszközei: eöreg fogó espalnyittyával együtt nro 1 | Kovácsok vagy vas veretők eszközei: espalni nro. 2 [CsVh 118].

espán I. ispán

espékel I. spēkel

esperes, esperest protopop; Propst, Dechant. 1555: (Amit) annak elette hatwnk volth My Imbre esperesthnel ennekem megh attak [Hácog*/Gyf; GyfKápt. A. I. V. 101. - *Hátszeg]. 1579: Lazlo pap vzoni^a predikator Sepsy zeky Esperest [Kp I. - *Hsz]. 1595: anak utanna ... hinata oda az gemet felesegem kepibe ... hiuanak chikba az sperest (!) szekire en arról teok Illien ualazt hogy enneke(m) szekem uagio(n) kapitano(m) tisztartom uagio(n) es esperestem uagio(n) Jt ez szek en azok eleőt kesk uagiok teöruent allani de mas szekre nem tartozom menny [Uszt 10/95]. 1638: megh hatta Pal Deak Uram hogy vigyük haza esperest Ura(m) hazához [Mv; MvLt 291. 134a]. 1683: Esperestyet Tiszteletes Solti János Ur(ama)t, mocskos becstelen szitkokkal illette [Dés; Jk 1683]. 1767: Kolosi János Nemes Marus széken lévő Reformata Ecclesiának Esperestye [Told. 36]. 1770: A Migos Ur levelét meg vittem T. Esperést ur(na)k [Eszmény SzD; Told. 29]. 1807: szánnal Aknára mentünk az Esperesthez [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 223]. 1842: Földvári is itt járt vizitába mondotta hogy ugyan jól vagy ... ezt mondta Nagy Miklos,

és az Esperest is [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1864: a Nt. Esperes Ur [M.bikal K; RAK 148]. 1866: A T.H. Esperes ur áldást kíván a' bé állott új évbe [Gyalu K; RAK 107]. — L. még SzO VI, 432.

Szn. 1547: Emerico Esperes [MNY XXV, 235].

esperesi de protopop, protopopesc; von Propst (erlassen). 1819: Az 1819be 24a Maji dátált Esperesi Kerülő Levélnek foglalattya [Nagykapus K; RAK 29]. 1835: Az 1835ik év 8ber hónapja 3kán vett esperesti kerülő irat szabályai [uo.; RAK 10]. 1836: Eskettem őszve B.O. Budai Cántor Csoma Ferentzet hajadon leány NS Szöllősi Annával, Esperesti meg hatalmozásnál fogva [Burjánosbuda*]; RAK 6. — *Később: Bodonkút K]. 1842: Eskettem őszve . . T. Ns. Bartha Sándort . . T. Ns. Lázár Máriával harmadik Gradusba lévő Atyafival Esperesti meg hatalmozásánál fogva [uo.; RAK 8].

esperesség esperesi hivatal; protopopie; Props tei. 1687: (A harangok) ez Esperestség alatt lévő Tractusb(an) valamely Ecclab(an) vitetessenek, az hol szükség leszen reajok [Köbölkút K; GörgJk 174]. 1862: békéretik az Egyházak véleményye arról, hogy a' Jegyzőknek, esperességre következzék töröltessék [Gyalu K; RAK 69–70].

espot 1589: Borbely zerzam . . . Eot vas fogho, kywel foghat vonnak . . . Egy fechkando* Egy Tethem zedeo, Egy Espoth, Ket fogh tazito [Kv; KvLt Vegyes I/2. 71. — *E szó fochkando-nak is olvasható].

espotály 1. ispotály

esse, essez I. *mn* ilyen-olyan, ilyen meg amolyan; un astfel de . . . , un așa și așa de ; ein solcher/solche/solches. 1570: hallotta hogy zytta Zabo Janosne az vrath hata megeh(!), hogy az Essez kwrwaffy sem Testemnek sem lelkemnek Nyn (!) kellene! Varady Janos Zabo Janos Jnas-sa hithy zerent vallya . . . Zabo Janosne . . . mykor deakot akart hywatny vele kywel az Trombitasnak Jrasson, hogy ely Nem akart Menny Zytta Erös-sen esseh lelek kurwafianak [Kv; Tjk III/2. 28, 30]. 1584: Ersebet Aztalos Imrehre vallia hallotta ezt aztalos Mihaltol: Essez kabala* soha ez penz Ne(ux) kerewlt volna kezedehez, ha En Nem forgota(m) volna melleted es ne(m) iarta(m) volna erette [Kv; Tjk IV/1. 358. — *A férj a feleségének mondja]. 1599: Haydu Balinth kezdy Rut iktelen zokkal zidalmazny zegeny Vramati, monduan, keouetlem kegmeteketh, The Nag] hasu ez s ez lilek kúrua Rhadak Andras Ieoy ream most, ha kurua nem vagy [Dés; Eszt-Mk] | Walank az Kys Thamas hazanal, ieowe oda Wargha Gergely az Kis Thamas hazahoz, Kis Thamasne weztegh fezkiz wala, s mon(n)da Wargha Gergelynek, mit tolwaikottok tolway ese lelek kurwak [Uszt 15/187]. 1618: Hallam . . az Janos Tamasne fia András, megint Janos Mihaly fia Imreh hjak uala kj Bayra az Boga Benedek fiat mond

ua(n) Jeoy ky esse lelekkurwa [Kozmás Cs; BLt 3 Tamas Istua(n) ns vall.]. 1630: szandekom uolt hogj bizony megh fizetek esse lilek kuruak ha megh kaphatlak [Mv; MvLt 290. 235b]. 1634: hazuczy abban lelek essez lelek kurwa | aha Torók fazzal bazot lelek essez kurwa [Mv; i. h. 291. 9a]. 1651: az hazara megek az eses lelek kurwafianak [Zoltán Hsz; HSzjP]. 1653: Ez s ez lélek fiai, ti hajas törökök vagytok, s törökkel bérlettek [ETA I, 72 NSz]. 1736: Bethlen Gergely . . . mondja* . . . Sándor Gergely essekura (: ez kedves szolgálja volt:) uramnak adj egy darab bort [MetTr 328. — *1686 körüli nyil.]. — L. még *este, eszez* al.

II. *fn* ilyen-olyan (személy), ilyen-olyanja, ilyenje meg olyanja; un astfel de (om), un așa și așa de . . . (om); ein solcher, eine solche, ein solches [Mensch]. 1570: Azt Montha Nagy gonoz kedwel, Enneke(m) semmyre Nem kellene az esseh zeoleye chyak hadnanak Beket vele [Kv; Tjk III/2. 178]. 1572: hozza wgymond ez eszezeökhöz Es ollyok Megh Ewketh Egyet se Bochasswnk el benneok [Bh; KP „Nagy Marthon Banfy Pal vra(m) tyztartoya” vall.]. 1582: Ker-tem az Kovachot rea hog enny vigien az fogol leannak es azt monta hog vizek az essehnek egy Nag* szart [Kv; Tjk IV/1. 112–3]. 1612/1613: azt monda Czereny Gaspar, hogi meg lattiak az Essezek hogy megh keresem kik ebben az gialazatban hoztanak [Feketelak/Buza SzD; KJ]. 1629: Rab Gergely egj csomo penzt hoza oda eiel, es az orromhoz üti mondua(n) penz volna ez eszek [Mv; MvLt 290. 35b]. 1635: hállám hogy ez az Kóteles Csiszmaszia peter mongia, áhá eszes fia hat bozusagomra az ablakom alat eneklez [Mv; i. h. 291. 41b]. 1683: (Engemet) esse fia(na)k mondott [Kv; Tjk 13. 130].

Szk: ~ *legyek, ha* . . . kutya legyek, ha 1573: Be Jw Adam Jstwan . . . , Mond az Annynak Mingyarast, Kegmed hattae Batyamnak, hogy az kis haznak az wdwarara rakya fayat, Mond az Anya Nam Edes fia(m) az te fadnakis eleg helye vagion az tornaczba(n) mond erre Jsmet Ne(m) Akarom hogy ott Legien esse legiek ha ky ne(m) hanio(m) onnat [Kv; Tjk III/3. 198a] * *tudja* ~ a fene tudja. 1574: Borbolya Zent Egedy Myhalne Azt vallia hogi Eccher Mond Eo Lwchanak Lam Meg hazasítottad fiadat, Mond twgia esseh ky fia Enneke(m) eleg Bayom leon vele [Kv; Tjk III/3. 334].

essezül ilyen-amolyanként; ca un om așa și așa; als so/solch einer, eine. 1584: Chizar Antalm; vallia, Megh zolitam chizar Istwant Arról Azt hallom vgmound hog tagadod hogy Nem teolled valo volna A Mostany gyermek, Monda chizar Istwan hazudot essezwl aký monta, mert teollem valo es meg Az Ideyitis tudom mikor fogantatot [Kv; Tjk IV/1. 302].

est 1. esti idő, este; seară; Abend. 1584: Marta Borbely Balintne vallia mikor Daroczy Boldisarne panazla Nekem a' legenre, az nap estymis (!) kesen kilencz ora vta(n) Ieowe meg de

az Battia hiuatta vala Akkor ell esthwe [Kv; TjK IV/1. 335]. 1604: Az mely nap Theorek Janos el menth volt, az előtt valo esten valem en Gergely Martonnith [UszT 18/143]. 1644: az lakodalom estin az Cehbol Jwuenek oda Egj nihania(n) [Mv MvLt 291. 431b]. 1726: Szombat vagy ünnep estin kalákában tánczókat, kik a miatt a vasárnap misét vagy innepnapokat elveszteglenék ... megbüntessék [Somlyó Cs; SzO VII, 324]. L. még Bogás 6; RSzF 177–8].

2. ~ig napestig/szálltaig, az este beálltaig; piná seara, piná la asfințitul soarelui, piná la lă-sarea serii; bis zum Abend. 1571: senky Ideo vtan Neh Iaryon, sem penigh korchoman vchan hegedw lant Zo Ne hallassek, Mert ha ky azt mywely megh fogassa eo K.* es tegyek az kalickaba mynd Lantostwl hegedwsteol es egy nap estigh otth legen [Kv; TanJk V/3. 38a. — *Ti. a bírő]. 1603: Lukacz marton az Lukacz Jstuan apia estig mind wara az bironit a perest [Sófva U; UszT 17/29 „Lukacz Balint zabad Zekel” vall.]. 1630: akkoris estig iuank ot [Mv; MvLt 290. 205b]. 1700: mind ketten masok peldajara a’ piaczi kalodaba(n) tetessenek es estig ott Pironkodgyanak [Dés; Jk]. 1809: A Tegnap a szörnyű esső miatt nem küldhettem Embert itt erősen esett majd estig [Jára MT; Berz. 11. 75]. L. még RettE 307; RSzF 116, 201, 255–6.

3. előest; ajun; Vorabend. 1603: az Mennieg-zeo Nap estin legie(n) az hiúogatas az ayandek be kwldesse azon nap, hagi mas nap Ebedre el kezelhesse(n) [Kv; TanJk I/1. 446].

4. mely ünnep előestéje/szombatja, vigília; ajun de sărbătoare; Vigilie. 1596: Mierthogi megh Izentek vala hagi vgi kezvliwnk hozza, hagi Azzoniunk Aldo zo Innepet* it akaria megh illeni, estinnis, vaczaron it lezen: jo regel el jeoue az koniha mester haborgani kezde Biro vramal es en velem, az elebbi iol tartas feleol [Kv; Szám. 6/XXIX. 143 Bachi Tamás sp. kezével. — *Áldozócsütörtök; az évben az ó-naptár szerint máj. 20-a, az új szerint 23-a].

Szk: *karácsony/nagykarácsony* ~én/in/ire. 1579: el menenk sarda^a nagy Karachyon estjin czjw-tewrtwkw [JHbK XXIII/47. — *Ol.v.: Sárdá, értsd: Sárdra, de a négy erdélyi Sárd közül melyik?]. 1586: senky zamadasat Karachon Estire Ne zoricha, Karachon eleot harmad Nappal Minden Zam Vetel el veghezeoggyek [Kv; TanJk I/1. 38]. 1599: Nagy karachion esthyn, az az, vigesima quarta Decembris az Vy kalendarium zerinth, ment vala az en zegeny Vram Rhadak Andras egj nehani zolgaival niulaz<ni> [Dés Eszt-Mk]. 1632: ez el múlt nagi karacson estin küldötte volt oda hozzam Zabo Ferencne Aszoniom ezt az Annokott jo reggel, megh en magam fel sem keöltm vala, seöpröirt [Mv MvLt 290. 94a] * *Havi Boldogasszony* ~én/in. 1564: Havy Bodog Aszon* Estin penteken [Zutor K; Ks 42. B. 25. — *Havi/Havas Boldogasszony (Maria de Nive); aug. 5] * *kiskarácsony* ~én/in. 1563/1569: Mezkwn* K Karacson* esthyn 1563 [Told. 27. — *Mésző TA. *Kiskarácsony: jan. 1] * *ősz*

Szentherezst ~én → *Szentherezst* ~én * *Szent And-rás nap* ~én/in. 1653: Szent Andras nap* estin hozának^b három öreg faltörő ágyukat Szamos-Ujvárból Görgénybe [ETA I, 147–8 NSz. — *Nov. 30. *1639-ben. *MT] * *Szent Antal* ~én/in. 1587: S Antal esztin veottem vala ket szeker deszkakat f 1/46 [Kv; Szám 3/XXX. 32 Seres István sp. kezével]. 1592/1593: Juniusnak tizen ketteodik napyan, az az zent Antal nap estyn, penteken [Szentbenedek SzD; Ks 35. V. 12] * *Szent Bálint* ~én/in. 1570: hetfon zent Balint* estin [Kv; TjK III/3. 40. — *Szent Bálint napja az évben kedden, febr. 14-én; az előtte való nap este valóban hétfő este volt] * *Szent Erzsébet* ~én/in. 1588: hettfeon zent Ersebeott azzonynap* estin [Dés; MNY LVII, 101. — *Az ó-naptár szerint nov. 19-ére, keddre esett, tehát az ünnep estéje hétfőre]. 1653: 1605 esztendőben zent Ersébet estén [ETA I, 101 NSz] * *Szent György* ~én/in. 1589: hozza Az Nag(o)d paranczolo lewelit Zent gyeorgy estin [Wass. — A teljesebb szöve. ETA V/2. 19] * *Szent János nap* ~én/in. 1633: Zabo Janos telben Z. Janos estyn* len é vilaghra [Cóc SzD; i. h. Ratonyi Anna Borbely Istvan felesége (40) ns vall. — *A téli Szent János nap, azaz dec. 27-e előtti estén]. 1653: A mely gyalogokat a város adott vala Lippa* alá, szent János nap* estin jöttek haza [ETA I, 122 NSz (L. még i. h. 152–3)]. — *Erdélynek a fej-i korban fontos délnyugati végvára. *Az 1616-ra von. feljegyzés közelebbi időpont-jelzése hiányában nem állapítható meg, hogy a sok Szent János-nap (máj. 6, jún. 24, 26, aug. 29, dec. 27 közül melyik, a magában említett ünnep rendsz. jún. 24-re von.) * *Szentherezst* ~én/in. 1570: Enyedv Kelemen felperes bizonsagy, Borbara new lean ellen Kedden Zent Kerezst* estin, vichey Janos elewt [Kv; TjK III/2. 87. — *Máj. 3 v. szept. 14]. 1590: ezen ielen valo 1590. esztendőben vgy mint őzi zent kerezst* estin [UszT. — *Szept. 14] * *Szent Király* ~én/in. 1589: Az minemű uegerzessem az Deesi Biro Vraimul uolt az Saito dolgabul ez Zent Kjalj nap estin* huzoneott forintot Ad-gianak [Dés; DLt 22. — *Szent István napja: aug. 20-a] * *Szent Lőrinc (nap)* ~én/in. 1570: Kedden zent Lőrinc estin [Kv; TjK III/2. 72]. 1653: 1611 esztendőben zent Lőrinc nap* estin ada az úr Isten az én feleségemtől . . e világra egy leány magzatot [ETA I, 104 NSz. — *Aug. 10] * *Szent Margit asszony* ~én/in. 1550: Ez lewle kewlt Az felwl Megh Mondot berenden seenth Margyt Azony* estyn. Anno Do(mi)ny 1550 [Berend K; BfR VI. 28. 2. — *Júl. 13] * *Szent Mátyás nap* ~én/in. 1568: 1568. esztendőben zent Mátyás nap* estin bőjtelő-havának 23-k napján ada az úr Isten az én gazdámasszonynak egy leány magzatot, kit Ersébetnek hívtunk [ETA I, 26 BS. — *Rendsz. febr. 24, de e szökökévben 25-c] * *Úrnap* ~én/in. 1653: megjövén úrnap* estin szeredán, megh hozá, hogy Tusonnál^b Szent Pé-ternél^c hallották őket hogy voltanak [i. h. 69. — *1602-ben, az esemény évében — az ó-naptár sze-rint — Úrnapja jún. 3-ára, csütörtökre esett, elő-

estéje tehát valóban szerdán volt. ^b-^cTuson és Uzdisztpéter (K) egymással tőszomszédos település. ^aTi. a Mezőségen gyülekezett hadak] * *Úr-szine változása ~ én/in*. 1570: Pekete Matthe felperes Byzonsagy, Zeoch Adam Ellen, penteken Vrzine Valtozasa^a estin, Vichey Janos elewth [Kv; TjK III/2. 70. — ^aA keltezésben téves lehet a nap jelzése, mert ez évben az ünnep (transfiguratio Domini) vasárnapra esett, és így az előtte való nap nem péntek, hanem szombat volt].

5. *szék ~ in/ire* székülésen (a szék összeülésekor); la şedinţa scaunului (la întrunirea scaunului); während/in der Stuhlsitzung. 1604: Azalis mentek az al peresek magokat, hoga kezeok wolnanak most is de az hodnagi el hitta mind a taborba eoket, az mellet haladekotis kiwananak, az törwinnek az tetzek hoga az zek Estire Ele Jöttek wolna p(ro)-testaltak wolna hoga ön magok auagi bizonsagok hadban wadnak, hat az törwin meg Engette wolna az haladekot, de hoga azt ne(m) czielekettek tehát Imar kesseo hane(m) zolianak ha wagion mit az al peresek [UstT]. 1606: Az A Bizonicza azt meg hoga az ő ökre nem tilalmasban wolt az Zolgaiait penig wgi wtöttek hoga were Jart. Az J Bizonicza azt meg hoga ahol az ökre őriztek tilalmasba wolt, seot cziak fel sem költ hoga wtöttek were sem Jart. Zek estin bizoniczianak | vadnak meghi oly bizonsagy, kik fejedelem zolgalattara vadnak, Azoknak ydeot keúan(n)ak. Az teórúenj meghi engedj de ez mostanj sistalt bizonsagokatis egizersmi(n)d vicezek estin vallassak meghi szokot mód zere[n]t [i. h. 20/298, 322].

estaféta l. staféta

estálló l. istálló

estamet finom kelmefajta; un fel de stofă fină; feines Tuch. 1629: Böt singh Slesiaj Keoz Zeold Estamet tt f. 6 d. 25 [Kv; RDL I. 132].

estaneaia l. istância

este¹ vminek történte; întâmplarea unui lucru; Vorfall | vminek okozása; cauzare/provocare a unui lucru; Anrichtung. 1845: Székelyi Aniko Azt meg esmeri hoga nállom az irt időben és allt szolgált, 's hoga a' kapu fél fátol véve butsút honnem (!) létembe(n) elillantott. én hitet offerálok azon kárainnak tölle estére [Dés; DLt 591].

este² l. estve

este, estez ilyen-olyan, ilyen meg amolyan; un astfel de . . . un așa și așa de . . . ; ein solcher, eine solche, ein solches. 1590: az Vra mo(n)dgia vala az felesegenek este kwrwa te giakrobba(n) vagy agiassa Fribekek ne hoga neke(m) az felesege mo(n)da hoga vgya(n) el hid hoga mikor kel meghi mossom az labatt velleis halok [Szu; UstT]. 1596: Enge(m) meghi lata Benedekfi Janos, monda ki úagi estez lelek, en el fútek [i. h. 11/53]. 1597: Ezert hitam az alperes aszont teoruenyhesz hoga

kouetem az ktek szekjt szidot zidalnazot kur-uazot melyben en artatlan uetetlen uagjok Illj zoual este kurua [i. h. 12/25]. 1654: Mihaj deak azt monda hoga utanna megjek az fattiu bestie lelek kurua fianak ki uonszom az hazbol es el yteom az fejet, czilapittyak uala hoga utanna ne mennyen mert Kapitán Ura(m) eö kglme szolgaja arra azt monda Mihaj deak hoga uagj Kapitane, uagj az Eördeöge akar kie legjen az este lelek kurua fia de ma fejet uezsem [BLt 7 Damokos Andras Somliay Kaszonban ualo tanito mester (26) vall.]. 1657: Azt mondod Este lelek kurua fia hoga en rontottam be ekkor, ekkor (!) az hazad aytaiat. Dobos Georgi fele monda: Azt mondom kopasz este lelek [Szentmárton Cs; Berz. 12, 92, 127]. — L. még *beste* és *esse* al.

estempely l. stömpöly

estenden esti időben, este; in timpul serii, seara; gegen/am Abend. 1653: a székely főemberek . . . magokban ugyan felregistráltak volt, hogy minden széken kik és kit fogjanak meg; és így estenden kimenvén reájok az ágyokban lepték őket a kiket felírtanak volt [ETA I, 46 NSz]. 1843: A Léányomnak mai Napi őstenden vagy ha a meg érkezés késen lenne holnap jó reggel meg Hűtelletése léjend [Tarcsafva U. Pí. Rátz. Josef. lev.].

estve, este l. *hsz* l. seara; abend(s). 1562: a Mihályfi Tamás házára menének egy szereda nap estve, és az udvarházat igen megdúlák [ETA I, 18–9 BS]. 1568: Estúe az kys Aytóth be tezwk vala Czyatanast hallánk, es oda menenk, latok hoga az girga az földön fekkiz vala es egy both vala kezebe, farkas penyg vachyoralik vala es Jgen neüet vala [Kv; TjK III/1. 212]. 1570: Annos Byro Matthene ezt vallya, hogy zombaton esthwe az zeoleobowl latta hoga meg Jewt Jakab [Kv; TjK III/2. 76]. 1597: Thudom hoga egy estwe Jeowe hozza(m) kere valami belenczieket teollem [UstT]. 1604: az melj Esten meg hozok^a mas Estue ket zab kewet hozza [i. h. 18/125. — ^aTi. a lovat]. 1633: Nem emlekezem zinten reaja hoga ha hushagio Vasarnap eöztue ualae, auagj uta(n)na ualo hetfeón uala hoga eoztue Vaczorat eszvkn vala az Bandi Ferencz hazanal [Mv; MvLt 290. 119b]. 1640: Lattam azt hoga az Andras Kovaczi fiat estue be ereztette, s reggel meghi ki ereztette [Mv; i. h. 291. 246a]. 1654: ot ittunk azon eostve [Ispánlaka AF; Thor. X/9 Moldován Gligor (30) jb vall.]. 1666: Jakabfalúaba(n)^a köüetüen az njomot, egi Nagul neüü Olah aszt mondotta hoga az Falu csak mennyen el az lo meghi leszen estüé [Törzs. — ^aCs]. 1751: (A fuvarozó emberek) nagy morha romlásal östő érkeztek Abásfolvara [Abásfva U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]. 1752: későn őstve érkezém meg ide Motsra [Mocs K; i. h.]. 1764: mikor a nevezett Jnas detentioba esett az előtt való estve . . . én bé mentem vala a Páll Josef házához [Bögöz U; IB]. 1766: este nap haladat után [Sszgy; HSzJP]. 1775: lattak engem a falus biro, Ungur Samuel,

kivel Setét őstve is beszélgettem az utzan [H; Ks 114 Vegyes ir.]. 1786: lábaim a térdemen alol szüntelen dagadva vannak kivált őstve fényesek a dagadástól [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1812: az uradalombeli Üveg házbol a' mult csütörtökön őstve Czitromokat vettem titkon [Déva; Ks 119f.]. 1842: őstve hozzá mentem, a' történetet el beszéllette [Dés; DLt 85. 8.]. 1849: Kelemen Béni estve engem erővel onnan elvitt a' Biazini vendégfogadoba [Kv; Végr. Vall. 14.]. 1864: A Betyárt tsikozta a Dáma este 7 orakor [HSzj 177 betyár al.]. — L. még Bogáts 7.

Szk: ~-holval este-reggel. 1574: Anna Lwkach deakne Latta hogy az Zabo gaspar Zolgalo leania Mind estwe holwal Ment az horgos Balint hazahoz Mert az baromal bant [Kv; Tjk III/3. 398]. 1590: Keolt. Hogy 24 february Enyedre Mentünk volt Zab Zennara Mind estúe holual Mind oda mentünkbe ez haza Jottünkbe Zenna Tezen f. 5 d. 51. [Kv; Szám. 4/XXI. 16 Kis István sp kezével]. 1602: miklos petert mind boral husal Elessel andras wram tartotta wolt ot mind estue holualt [UszT 17/45 „Biro Jakab lofw Bodog azon falwj” vall.] * ~ későn késő este. 1570: Kalliany Agoston vallya, hogy Az Inas Egy estwe kesen Megien eo hozza, mert neky rokonsaga, es Bankodyk volt [Kv; Tjk III/2. 18.]. 1610: Az vtan sokszor el Jeot Kun Peter Mihály deakni estue kesseo(n), hun Nioicz es hul kilentz orakor [Dés; DLt 321]. 1747: Láttam Szemeimmel mikor Gyeraszin Andreka őstve későn két ökrökkel egy nagy jó szál fát vonatot az sokszor meg nevezet tilalmas Erdőről az Faluban [Cintos AF; Szentkgy Gyeraszin Todor (69) jb vall.]. 1754: (A kukoricát) azt hallattam hogy őstve későn ... kaszálták volna le [Nagygoroszló Sz; WLt Román János (38) jb vall.] * ~-reggel. 1653: Akkori napokban* halottal volna egész Erdélyben minden helyeken a köznéptől sok esztelen disputatiót és pántolódást: falun, városn, étel-ital között, estve-reggel, éjjel és nappal [ETA I, 29 NSz. — „A XVI. század közepi „hitbéli változtatás” idején.]. 1755: (A tizedesek) kötelesek legyenek minden estve, reggel magok Tizedségek alá biztatott házakot el járni és megh vizsgálni [HSzj tized al.] * akkor ~ azon az estén. 1594: aual az nemes emberrel egivt euek uaczorat az vram, es enis uelek egiut eöttem akór estue ... en zolga leuen eleb fel keoltam [Kv; Tjk V/1. 463]. 1604: az J: comp(ro)bat, hogi az mikor az ő marhaia el wözöt, akor az estön egi olahwal Jart. s nem akor kwidotte tölle penig el az biro az levelet ha nem kesseben, akor estue oda fele ment ki az olahual, Jniays adot az demeter kutianal [UszT 18/127]. 1617: Akkor Estue hogy ezt az Makfalui Embert megh foztottak az Ablako(m) alat kialtani kezdte Ihon megh foztanak Mind zabliamat zwremet el vonak [Mv; MvLt 290. 26a]. 1618: Hallam akor estue mikor Lestyan Janosnak Arattak uolt [Kozmás Cs; BLt 3]. 1783: akor este el is ájult búvába az Aszszony ő Nsga [Percsens Sz; IB]. 1801: Mikor Nevezet Baktsi Sigmund Vram, ki hajtotta maga Sertéseit akkor estve mar a Zalányi Nyáj a Kosárból haza

is ment a Faluba hálai [Hsz; Borb. II Pál Sándor (80) jb vall.]. — L. még RSzT 196—7.

2. (az) ~/ez ~ tegnap este; aseará; gesternabend. 1573: Anna Zigarto Andrasne Azt vallia hogi hallotta Thakacz Andrasnetwl Eoneky Monta hogi latot estwe az hold vilagon valamý Inges legeniek leaniok íwtosnak volt az fal mellett; leot oda hozzaiok az Témpe lazlo Eocchye Georgy egi azzonyemberrel. Mond hogi ez estwe harmo legeny vyzy wala Ez Azzonembert [Kv; Tjk III/3. 116. 415]. 1600: Monda Peter vram(m), az mint lato(m) az mint az estue el hagywk az Kazalast, mostis vgy wagyo(n) [UszT 15/40 „Bodo Gergelly, Zenth kiraly pp” vall.]. 1603: Regel hozam Jöue az katona Monda hogi Edes gazdam Jol tartal ez Estue Jm ez Eiein Jo granat mentem es sok marham wezöt el [UszT 17/22 „Hoggay görgj Etedy Zabab Zekel” vall.]. 1639: (Az asszony) monda hogy az Uramot ettettem megh az eóstve [Mv; MvLt 291. 198a]. 1669: Szinten az estue Ur(am) Mikola Sigmund Ur(am) mi formaban Contradicaltatott, Kgd ez minutabol, (mellyet Kgd(ne)k küldöttem :) megh értheti (Adámos KK; BLt 9 Szent Györgyi Mihály Uzoní Beldi Pálhoz]. 1778: az Inas az estve el hajtotta az ökrököt s az egész étzaka keresték [A.volál Hsz; HSzjP]. — L. még SzO VI, 247.

II. fn 1. seará; Abend. 1591: ott fogadott volt valamý barom tarto heliet s annak eleotteis oda hajtottak nappal, de Estwere mindenkor haza hajtottak fejni [UszT]. 1595: az útanis mind estweig mulatanak ő km(e)k [Kv; Szám. 6/XVIIa. 22—3 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1656: Kgelmedet mint jo akaro Uramot kerem bizodalmason, az megh ncuezet napnak eleotte ualo estuen Aszonioniml eo kgelmeuel egjütt Fejeregihazi* hazamnal jelen lenni ne nehezeltelle [JHb lakodalmi meghívó. — „NK]. 1683: az Sabbathale igy szolgaltassek kj: Mivel Csötörtökön estvetől foghva virrattigh mind az ket kőnek vama az Falue, Borzase, Az Felseő kőnek penig vamja Penteken hajnaltol Pogvan kesee estveig az ministere [Borzás Sz; SzVJk 48]. 1719: Némely Kereszten Atyank fia regveltől fogva más vagy harmad regvelig, vagyis estvetől fogva ugi más estvéig jozon és csendes elmével jo egességgel nem elhettét (!), hanem veletlenül minden dispositio nélkül világbul ki múlt [Imecsfa Hsz; Borb. I]. 1754: ott volt tegnap őstvig [Toldalag MT; Told. 36]. 1765: Imre György a történt dolognak estvéjen a több Iffiakat fel gyűjtötte volna vas villákkal és bótokkal [Torda; Tjk V. 252]. 1770: őstve tájott ment Groff Kun Sigmand ur eo Nsga Benczenzen lévő udvarában [Algyógy H; BK sub nr. 1017 Joannes Nagy pastor eccl. ref. vall.]. 1781: a' tizedesek magok tizedjékből a' mint a' rendtanálja minden reggel azon nap estvéjire ki álló Nyóltz Strásákat ki rendelyék jó reggel [Torockó; TLev. 2/5]. 1810: a' jövő Kedden őstvére [Kakó SzD; DLt 434]. 1814: a Baram vásár Estvéjén [Dés; DLt 203]. 1822: N. Maros Vásár helyen a nemes Szék házánál a Compotuson jelen voltak egész estveig [Kakad MT; DE 2]. 1855: a Grof

Ur... szombat östvtől fogva nagy kinokot szenvedet [Marosgezse AF; DE 3]. — L. még ETA I, 52.

Szk: *~nek idején* esti időben. 1731: az Incta Aszony lattatott odamenni egy fejszevel estének idején [Dés; Jk]. 1734: Estvének idején ha valamely b(ecsu)l(e)tes Ember Sertés Husért Aprolek-jáért küldene Hentes Atyánk fiaihoz szabadoson adhatnak [Dés; Jk]. 1748: az J. Providus Bíró Janost. az Varga uttzáb(an) estvé(ne)k idején meg támadván, kövel ugj fő(en) ütötte, hogj legottan feje bé törvén az vér el borította [Torda; TjK III. 206] * *~re kelve/kelvén* este-fél. 1641: Hanem estvére kelve hazament oda öhozzájok az katoná, s ott le is feküdt, s ugyan ott is halt [Mv MvLt 291. 274b—7b átirásban!]. 1806: olykor olykor Magunk Estvére kelvén Keddenként magunk kénáltuk meg Pataki István Uramot, hogy a szalonnánkot meg vegye [Szu; UszLt ComGub. 1753 u. „Farczádi Üdösbb Sándor Mihály (72) ns vall.] * *~re való.* 1573: valamely Meszaros Barmot akar vagny, Az Estwere valot Regwel het orakor vagia meg [Kv; TanJk V/3. 86b].

2. *vall* ünnep előestéje, vigília; ajun de sárb-tóare; Vigilie, Vorabend. 1589/XVII. sz. eleje: Az Ceh mesterek minden esztendőnkent, szent Pal fordulasa napianak estuein, az Cehnek minden azon esztendei Jóuedelmiről tartozzanak igaz szamot adni [Kv; KőmCART. 12].

estvefelé este tájt; către seară; gegen Abend. 1570: Ilona More Janos leanya... vallya egy Nap hamar del wthan Menth volt Zabo Janos hazahoz hogy adossagath kerye megh az azzontul, ... Nemy kor vgy mint hat orakor estwefele az keohazbol Jeo ky [Kv; TjK III/2. 23]. 1633: Az el mult kedzelbik vasarnap hallo(m) eöstue fele hogi Sylagi Andras utetekdik uala Szantaj Janos Vra(mm)al [Mv; MvLt 290. 135b]. 1681: tegnap elöt estuefele maid ecersmind februarat költ ket rendbeli leuelit uöttem vram kgd(ne)k [Kozárvár SzD; GramTr XVIII. 644 Deesi Ferenc Beldi Pálhoz]. 1794: mikor Csernátoni Antal Ur estve fele ö Nagyságához hajtatott bé az udvarába akkor mondá nekem a Falus biro: Né a Bika megyen [Udvarfa MT; Told. 42. 13]. 1814: östfe (!) felé lévén] egy szombat östve felé [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1830: a' gyalogok tsak olyan ágbogat hordogattak bé mellettem, aztis csak östve felé midőn a' Csúrból meg szabadulhattak [Erdőszat-györgy MT; TSb 35]. — L. még IIAMN 334.

estveledik esteledik; a însera, a se face seară; es dämmert. 1635: Annak utanna estueledue(n) az idő esmet el küldé eng(em) Vas Janos vr(am) Vas György ur(am) Tisztartojahoz [Cege/Szent-egyed SzD; Wass. „Ratoni Giorgy fogot uice biro” vall.]. 1653: A mig így sibongánk addig elkezdé esteledni [De a tatártól is volt félelmünk, és szinte esteledik vala immár” [ETA I, 130, 136 NSz. — *Mindkét adalék 1621-beli eseményre von.].

estvéleg estefelé; către seară; gegen Abend. 1775: hozzánk jöve malmunkhoz a mellyett akkor építünk vala és estvéleg lévén és fáradva miis le ültünk vala [Peselnék*; HSzjP. — Később: Kéz-dikővár Hsz]. 1840: estvéleg nevezet örmény szál-lására jöven a Fő Bíró Urnak engedelmet kérni ... [i. h. „Beretzk” Városi Tanácsos Finta Moyses Ur” (37) vall. *Hsz].

estvelére az este jöttével, este beálltával; odatá cu lăsarea serii; beim Einbruch des Abends. 1572: Keomyes gérghne ... Be hya az hazba ... Iznak volt, Eotetis kenallia yzik es ely akar volt Jeony rayta esnek Keomyes gérghne es az ket azzon Nem bochatiak ely, Annysa hogy esthwelere dolmanat leh vety es dwgia az agyfeobe az fewal ala [Kv; TjK III/3. 10].

estvéli esti; de seară; Abend-. 1573: Nyreo Janos Azt vallia hogy zent Antal Nap eleot vasar-nap estwely praedicatio vtan, Eo al volt az Nyreok Mywhellie Eleot [Kv; TjK III/3. 77]. 1633: Az el mult harmadik Vasarnap indulek, es menek en az eöstueli praedicatoria [Mv; MvLt 290. 138a]. 1722 k.: Szász Fülpes Miolta Tancstol el Szakadván ma-ganossan tart Papot Ez a Pizetes: ... Estveli haran-gozastol ha meg cselekszi edgy edgy kenyer [GörgJk 85]. 1812: ujra mondja a Groff Ur öö Nsga: Édes Tiszteletes Uram! mennyen bé ismét a Nagy Asz-szonyhoz és a Tegnep estvéli le kötelezésem szer-ént ujra kérjen engedelmet [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esperes vall.]. 1842: egy östvéli Harangozás után [Dés; DLt 916]. 1862: Augusztus 16-án estvéli 9 órakor halt meg Sz. Ajtai Tekintetes Nagy Farkas Úr földbirtokos, 46 éves korában agy ideglázban [Dés; RHAK 138].

estvénként esti időben, estente; în timpul serii, seara; abends. 1736: ennyihánszor vittének estvénként arról felől fát az hatakon [Mezősámsod MT; Berz. 14. XVIII. 32]. 1756: Tudom hogy tsak az Esztergarozó szerszámát is nagy kérelem szerént engedte oda neha neha Lenardnak estvé-nként de maga soha nem tanította [Mv; Told. 16. 42]. 1825: A' Rabok számára gyertya is kelene egy kevés östvénként, ejtzakánként [Árapatak Hsz; BLt II. II]. 1841: a' Lelkem Anyámál kettén estvenként üldögelünk 's jól el telik a' hoszu estve, dolgoztatunk, mások báloznak vig a' fársáng a' mint mongyák [Kv; Pk 6 Pékei Krisztina férjéhez].

estvi esti; de seară; abendlich. **Szk:** ~ *hirt télet.* 1715: Bánfii Pálné Aszszonyo(m) . Búza Dezmálásnak idején Nemes Torda vármegjeb(en) Mező Záhi Joszagab(an) az Hátárban estvi hirt tetetven az ő Naga Jobbagjinák hogj ki menyenek Dézmalara, igen jó reggel az Hatarbán ki mentünk tizenkét oraig várakoztunk de senki, ki nem jöt az Hatarban [Mezőzáh TA; Told. 2].

ész 1. értelem; minte; Sinn, Verstand. 1695: Causa Szavaiensis” Jakab Ferencz Feleségétől Flöstör Annoktul divortiumot kívá(n), mert nem

életre való sem elég ésszel bírva öszve adattak [SzJk 292. — *A váloper nevezettjei Mezőszaváról (K) valók]. 1798: Ne bolondoskadgyál Nyikula, mert ha eszed van láthatod hogy ő tsak azért mersikli ruddal a helyet, hogy a köztetek való egyenletlenséget meg irhassam az Uraknak, de nem azért hogy foglaljon [Nagykristolc*]; JHb Bornemisza Anna Mária lev. — *Később Nagykeresztes SzD]. 1872: hogy ha az jobb oldali Ármányoknak eszek van, — a miénkeknek is vagyón és meg tudnak a dolog élin álva felelni [Csehétíva U Pf].

Szk: eszébe vehet a. megpillanthat. 1573: Rea Indwl gergel, otth hogi egbe Ernek Ezebe sem vehety Imre vgy vtyt Nyakon gergely hogi ky essik az Swveg feiebeol [Kv TJk III/3. 230–1]. 1592/1593: az peres zygeteczket mindenkor az Deesi Reti Malomhoz birtak. . mikor az zent Benedekiek marhayok által zaladot neha az Kys zamoson, mihelt ezekbe vehettik nem hadtak azon az zygeteczken iarny, hane(m) mindgiarast által kergettik es haytottak rolla [Mikeháza SzD; Ks]. — b. megfigyelhet. 1600: Lattam hogy kett wegh poztoth hoztak ki, az nagyobik weres wolt, masikat ne(m) vehettem ezembe minemeo zino wolt [UszT 15/201]. 1636: ezt az fogoly legent Nagy Zabo Istvan karon foghta vala, es ugy vonza uala, az mint ezembe(n) uehetem nyerges Istvan is utanok ballagh uala az botokaua [Mv; MvLt 291. 68a]. — c. láthat. 1584: De azt Ne(m) vehette(m) eszembe mikor wthötte Zabo Galt Leorincz [Kv; TJk IV/1. 200]. 1720: távul lévén túllók mikoron verte eszemben nem vehettem [Koronka MT; Told. 26]. — d. felfoghat. 1653: Immár ugy hiszem hogy eléggé vehedd eszedbe: mit nyertek a székely nemes emberek véle, hogy azokat a székelyeket, kik Báthori Sigmondal Havasalföldébe a törökre szabadságért elmentek vala itthon őket felmészárlák [Nem sokat mulata ott a fejedelem hanem megtére es haza jövőn onnat. De ismét el-kiméne Várad felé minden hadaival. Mi végre? én nem vehettem eszembe [ETA I, 53, 109 Nsz]. 1681: (A molnár) készebb el lenni a' negyed resz proventus es az heti kenyerre Limitalt buza nélkül mint sem a pogacza sütés tölle el vétessék; melyből minemű nagy szemlátomast való gonoszúsága es lopasa tetzik ki, akar kys eszed(e) veheti [Hátszeg; VhU 148]. — e. tapasztalhat. 1629: Hallottam azt maga szájából Varga Mihálynak, hogy most látja az feleségét, hogy nyilvánvaló kurva, mert az fél lábát az feleségének az vállán látta az katonának, s az felét pengi az hóna alatt. Vagyon hét esztendeje, hogy gyanakodik hozzá, de eszében nem vehette, hanem immár most látja [Mv; MvLt 290. 150b átirásban !]. 1632: Mind ezekre kd resolualuan ugi magat hogi uehessem eszemben az kd alkuasra ualo inclinatioiat igirem azzal magamat kdnek hogi az kdvel ualo bekesseges alkuasomert a magam iussombolis engedek k(ne)k es emberert embertis engedek k(ne)k, chiak az hataromat el tulajdonodny nem engedhetem [Ks 41. D. 21 Lad. Bornemisza lev.]. — f. megtudhat. 1653: Erről veheted eszedbe: a törökök között ha vagy-

nak é catholicusok vagy nem? Szinte Jerusálem^a ben is vagynak Franciscanus barátok — klast^a romban laknak, minden állapotjuk szabados [ETA I, 119 Nsz]. 1736: én itt az nagy lakadalmakat íráml le, de ebből eszedbe veheted az alább való lakodalmakat is, mert azoknak is csak az volt az fundamentuma, ha az pompa szintén ugy ki nem tölt is [MetTr 392]. — g. megállapíthat. 1692: Én Homorod Szent Mártoni Biro Sámuel az Erdélyi Guberniu(m) mellé literaru(m) et Archivari Conservátorra rendeltetvén, Esküszöm az egj igaz Istenre, hogy törvénytelen dolgokat, az mennyire eszembe vehetem, ne(m) expediálok [Bonchida K; Törzs]. — h. eszébe vésht, megjegyezhet. 1584: illienkepe(n) Alkowanak megh Az en emlekezete(m) zerent Amenyet Akor eszembe vehettem dolgokban [Kv; TJk IV/1. 380–1]. 1630: Azt en szinte eszembe nem vehettem hogy miczoda szon' veztenek egibe, csak hogj halla(m) azt hogj monda egj az masik(na)k hogj az uiodat sem merned az szamba tenni [Mv; MvLt 290. 195a] * eszébe vesz a. megpillant, észrevesz. 1588: Az my Jobagyonk penitus Inocens, Semmy gonoztt neki nem zolt Akkor, ha nem veztegh wllt, S' előtt, Seótt meegh ingyen sem latta, hanem chyak Akkor veotte ezebe hogy rayta eset^a [Somlyó Sz; WLT. — *Ti. a vagdalás]. 1590: Azonba latam ot az Dyos Andras fiath, hogj eo ezebe veon engemeth el futa onnan [UszT]. 1592: Forgach Dienesne, Sara Azzoni vallia. Az en hazamnal fekwrt Ceklas Mihali sebessen, Ingien ezemben sem veottem tahat oda jwrt Mihali, es kezde mondani, nisd megh kurua had menniek be az latorra [Kv; TJk V/1. 213]. 1638: Az magam hazamra is egyzser mezitelen Hegjes törrel jöt uala, en eszenbe(n) (!) ueuen ki wzem az kapün [Dés; DLt 402]. 1686: Mentem a német tábor vizsgálására 15-öd magammal... Búzás-Bocsárdnál találtunk fortuito négy németekre, idején eszekben vévén, elszaladának [TT 1889. 508 SzZsN]. — b. ráeszmél/jön vmire. 1568: mikor my Colosy Gasparnak kezdenk szantany, akor szantua vala mellette az Balas kowach folde, es my harom borozdat oda zantank forgatánk az Balas kowach folde fele benne, tudatlansagunkal, de hogy e-zwnkbe vewok, esmet viza zantok, mert latok hogj karba marad kolosy gaspar, azert a mely foklet Kowach balas ouenek mond az Kolosy Gaspare [Kv; TJk III/2. 222]. 1570: Zigarto Ballintne Anna, azt valya hogy Zeoch Demeter az Attia hazahoz sokszor Ment es wgy hitta hogy ky Menyen vele az Mayorba es otth valamyt ad neky, mykor penigh az Athya hon volt hogy nem Mert zolny zemmél hwnt neky arról weotthe ezebe hogy Nem Jo zandekba vagon hozza [Kv; TJk III/2. 83]. 1584: Eotweos Orban vallia, hivata Baki pal... Az vta(n) monda eszt hogy lennek procatora Mert Noha Ne(m) mehetne vegere de sokat lopot volna rayta Balasy Gergely. De hogj en eszembe veóm hogy chak kathona dologh, es mindent el zoll, Ne(m) veóm fel a' p(ro)catorsagot [Kv; TJk IV/1. 197]. 1627: Ezenközben érkezének az Somoedi Uraim fegiueres kezzel, szabliaual, puskaual, vizza

szegezet kaszual hogi latok veueók ezünkben hogy nem io zandekkel vadnak [Nagyernye MT Bál. 82]. 1687: Az mint én eszembe(n) vöttem, az Aszonyok, mind kettőnek Felesége köszörülük az Urokat, egymásra, az miatt vago(n) veszekedés közöttök Szilágycseh; GramTr VIII. 45 Somogyi István (50) a csehi lovas sereg zászlótartójának vall.). 1738: (Az alperes) minekutánna vötte eszébe(e) a Tulok(na)k, nem Tordai, hanem idegen helyről való lélelit, mindgyárt kell vala Hadnagy V-r(anna)k híré tenni, avagy oda hajtani [Torda; TjK I. 175]. 1742: Minden verős kovácsok a' magok czimborájokat, ugy mástis akar kit, ha lát-nak, hallanak, eszebe(e) vésnek hogy az Pútatás-ban való végezesnek Punctumit valamiben által hágná, meghi rontaná, tartozzanak a' Birák-nak ki adni [Torokó; TLev. 9/2. 2a]. e. megfigyel. 1600: nem weötte(m) ezembe ha wolte eö ott wagy ne(m), de tudo(m) azt hogy az warosiak puztitottak ott el mindeneke [UszT 15/80 Martho-nossi Solymossi Pal vall.]. 1606: ne(m) vette ezebe hogy ki fogta volna meg Jmreh Lúczot, de eö egyzer megh fogta volt osuat Janost otalom(n)ak okaert [i. h. 20/196 „Elizabet Consors Joannis Nagy de Gagj Inquilina Joannis Osuat" vall.]. 1626: En nem weöttem ezembe menteh által Bocz-kor Janos az hidon auagy nem [Szentgyörgy Cs; BLt 3 „Giuteo Palne Orsolia azonj" vall.]. 1630: Eleőseör min szalkoztanak (igy!) azt en nem vettem eszembe(n) [Mv; MvLt 290. 195a]. — d. felfigyel. 1585: Zep Miklosne minket behiüa zep emberseggel hogy megh lassuk ha teotte* kárt vagy Nem a' palantba(n) holot Draga volna, Mikor Immar oth Nezneók, hat eszebe veotte Hagione, Az Seowenre Ieowe, es monda [Kv; TjK IV/1. 499. — *Hagio Andras]. 1593: eszembem veom azt az bor hozast, megh kerdem hany penz arra, megh meretem az bort . [UszT]. 1766: ihol, a szölő uttyán barkaszok vala — tsak a földet nez-szembem sem vettem hogy elől találkozám Beretzki Sigmondal [Szentháromság MT; Sár.]. — e. észlel. 1577: Miert hog eo magokis vezyk ezke az Erdeo Byrak hog' vagion valamy suspicio hozzaioak azert kewanniak hogy bochyassanak czercalokat vtannak [Kv; TanJk V/3. 148a]. 1593: Fegiuerneki Gergeli deak vallia Aztis veottem ezembe, hogi ezebe fogiatkozasa vagion [Kv; TjK V/1. 319]. 1618: úgy vöm eszembe, hogy mind kedvetlenséget mutatnak hozzám [BTN 123]. 1625: mikor eszebe veottek volna hogi az cokrei megh akarnak halni azt mondottak hogi edes teyet veyenek az marhak torkaba [Almás U UszT 47a]. 1697: Mú ugj vettük eszünkbe(e), hogy az első kérdendő Utrum mű ellenünk volna [Méz-bánd MT; MbK 87]. — f. lát. 1570: Zabo Janos vanna Menth, Es az feleségewel Egybe haboro-dot, vgy Annysa hogy megis very az aszont, Azt hogy eszebe veszyk az Vendegek, Rea Thamadnak Zabo Janosra ertthe es chyak alegh zaladot ely eleotek [Kv; TjK III/2]. 1600: De azt azert ezembe ne(m) vette(m) hogy Hegy Balinth es Lazlo Pal valamit el vittek volna [UszT 15/27]. 1637: ez az Szekely Istok ... evel az Bogatj

Janos fiával, sok eggjet masat kj szedek Padocz Istvannenak az ablakon azuta(n) magatis ki vonak az ablakon ., s en hogi veöm eszembe(n), hogj szeőkni akarnak megh szollitam az aszont hogi Istentelen atkozot aszoni szeőkni akarsz te az latorval [Mv; MvLt. 291. 106b—7a]. 1649: ueue(n) eszebe eök* hogy defektus va(gyo)n az kupak-ba(n) privilegiumok elle(n) ne(m) akartak megh aranyozni [Kv; TjK VIII/4. 379. — *Ti. az ötvösök]. — g. hall. 1570: Kayantay* filep Georghi vallya Az zydast es az wtest latta, De ne(m) veotte ezebe ha az lelkewel zyttak, Aztis hallota hogy Lazlo myhalt hatarhanyonak Monta [Kv; TjK III/2. 45. — *A Kv-ral tőzomszédos Kajántórol való]. 1599: azt ne(m) weötte ezebe hogy Kiraly Ferencz lelek kurwanak zitta volna Wargha Balast [UszT 15/197]. 1600: Thudom hogy ferench Janos torkon eolele az liant, s monda, magha Andras, ezt ne band merth chak az leüegeos kozoró alliat eolelem, vgy weo(m) ezembe Andras chak azt monda hogy zabad vagy most welle, egyebet ne(m) latta(m) mikeppen esett [i. h. 67]. 1723: ezen szánto földet edgy felső Fentösi Nyagre Lup nevü emberis birta, ugy vettem eszembem hogy az felesegeröl Mosiaja lett volna [F.fentös Szt; TKI]. h. felfog. 1558 k.: Ez dolog choda-latos hogy az ember Nem vey ezeben az Isten dolgat es bölchesseget, kyt ember Nem tud Meg böchwly [Nsz; MKsz 1896. 297]. — i. gyanít, sejt. 1568: az zayat vly Igen be raktuk volt, hogy az kemencze Mind anne Ideyg foytua volt, kyt My ewzkben (!) sem vottunk volt [Nsz; MKsz 1896. 354]. 1650: Az Gyekei Relatoriat el keszi-tettem . . Az Szent Martonitis megh minútaltam de megh nem irhatam, miuel abbais difficultasokat talalek . . az mint eszembe veszen (!) Nouitius deakis fogta irnj [Kv; Ks 4. VI. 2 St. Palfy lev.]. 1699: Mind az Kglđ Leveléből mind mások Szavai-bol ugy veszem eszembem, hogy az Kgl(e)k kö-zött lévő Difficultasoknak okál én alittatom, és iteltetem [Jobbágyfva MT; Ks 96 Sárosi János Gyerőfi Borbárához]. — j. megérez/sejdt. 1574: Nagi Imre Nagi Iacob Marton es Balas varos zol-gay Azt valliak Nagy Jacob az zéles kertbe Zeokellet volna Be es otth lesneh, Marton penig Az aytora Ment, hogi ezkebe veottek az egykinek fabian Newe az Ablakon Bwt ky Es az kertre fogot, hogi ely fwsson ott fogta meg Nagi Jacob [Kv TjK III/3. 350]. 1600: ferench Janos is kj mene az aztaltúl, még en monda(m) neki hogy ne mennyen kj, merth valamenjere ezembe vettem wala az rah walo zandekot, vgyan ki mene [UszT 15/66 „Radichy Janosne Annos Aszonj Betlenfalwj Zabad Zekely felesége" vall.]. 1681: ha este mi-kor alszik eszib(en) sem vősi Csák be teszem a' Pítvár ajtón el futok [Dés DLt 445]. — k. felfedez. 1590: Valami gonoz nepek mentek uolth az falura, Merara, Egi nemes hazara, hogi megh eülljek, az falü penigh hogi ezebe veötte tamadast teöth, es megh riaztuaz el zalattak louaj az Toluaj-nak [Kv; Szám. 4/XIX. 17]. 1598: az vonakodasba kj zakasztak mentemet niaka(m)búl ugy akad az setethe egy me(n)te kezembe, en azt tutta(m)

hogy az enym hogy ezembe veóm hogy eóúe, en
megh ada(m), eó és megh ada az enjemet [UstT
13/34]. 1633: zugolottamis erette, mikor ezembe
veóttm hagi ninczen az az fa hagi miért vizzik el
hírnélkül [Mv; MvLt 290. 115a]. 1768: Sz: Mi-
hally nap Utan vótték eszkebe hogy oda lett az
pénz [Martonos Hsz; Pf]. — I. tapasztal. 1584:
De felette igen kerik varosul Biro vramat . . . hogy
Minden rendeknek Miweseknek priuilegiumit Ze-
reda Napokon egyienkent eleo keryek, és ha my
fogiatkozast vagy sacczolast vesznek eszkebe az
eó priuilegiumok tartassa ellen, azokat megh li-
mitallia eo kgmek és megh Iobicha az keossegnek
Iowara [Kv; TanJk V/3. 281a]. 1629: mikor
Borbely Ferencz Csizsar Janosnet el uéoe akkor
vala ket loua szekere s kalmarkodanak s neha
neha, jolis laktanak az mint vettem eszemben
[Mv; MvLt 290. 174a]. 1716: hadgy bekít az ebnek,
mert mentől inkább veszik eszkeben hogy harag-
szol, annal inkább azt gondolják, hogy boszonthat-
nak [Ap. 2 Apor Péter feleségéhez]. — m. észbe
vés, megjegyez. 1570: Borbel ferencz Ezt vallya
... otth kezdy az Jtelet lewelet olwazny az Nota-
rius Talay Eshwan, es Mond, Jol ezebe vege
kegek mert Ez Lewel Borbel Benedekre zol, Ezt
halwan eo Montha Zabo Symonnak*, Te Nem
vagy Borbel Benedek fya [Kv; Tjk III/2. 118. —
*Az ítéletet hozónak és beiktatandónak]. 1595:
Egyzer . . . nagy Kelemenne en teólle(m) kyldé
egy vendelt Agoston Balínthni latam hogy
gyolch ingek Valanak ben(n)e s egy akasztalo, de
en egyebet ne(m) vette(m) ezembe, my volt s my
ne(m), mert azt(is) tekereőlegh latam [UstT 10/
14]. — n. megtud. 1585: Molnar Antal vallia . . .
Ea hogy ezt eszembe veóm eotwen frtigh leók
kezes erette eg' Tarsoommal cziuka Antallal, Maga
Neke(m) fele Marham sinche(n) [Kv; Tjk IV/1.
444]. 1586: ez peres feold . . . kez feold volt . . .
Ezt ezebe úeue Balatty Sigmund vgy asata
vanna valo Iczaka hol Emytt, hol amott Agasokat
fel [Csapó KK; JHb XX/48]. 1592: ezzel sem ele-
gödwen . . . ladamrol lakatomot le wtte hon nem
leteomben, ladambol egieb marhamot, mind az
földre ky hanta, mykor ezeombe wettem volna,
menek oda, hogy megh lassam, mit chynal, myhet
(!) oda iwttek mondek mit chelekeodjk kegelmed
[UstT 516]. 1644: Monda(m) nekj hagi Vegie megh
az Kalmanne hazat . . . León Ferencz Vramnak
kedue hozza s meghis Igere az f 100 es meg lén az
Alkalom . . . , hogj ezt ezebe(n) vette teorek Ja-
nos, ment oda, megh ellenzette Nagj Ferenczeót
hogj ne(m) engedj mert eo Attiafi benne [Mv;
MvLt 291. 425b]. 1731: a birak oda mentek, hogy
az ket okret be fogjak de ő nem hatta . . . en
eszemben vóttm Mag fogtam kezessig ala vetetem
[Varsolc Sz; Ks 83 Dacz Peter lev.]. — o. kb.
megállapít. 1593: a minth ezeónkbe wetteonk (!),
en welen soha torwenbe nem woltal soha torwenbe
sem hittal, ygy sem hittal törwenhez, megh sem
tartoztattal, azerth chak hozam felettel, arrol
azth mondóm ne(m) tartozom semmy walazth
adny [UstT]. 1599: en vgi veom ezembe hagi fl
64 . . . kapitan vram zamot veon az bor arrarol

fl. 68 [i. h. 14/60 „Bapo andras vduarheli” vall.]
— p. meggondol. 1595: Vóm tehát eszemben,
hogy annyi sok embernek az mennyi környülete
valanak keües annye Eledel, hozatok Maradekne-
tol Soos halat p(er) d. 9 [Kv; Szám. 6/XVIIa.
178 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1629: veuen
eszkebe mind ket fél menemw rut dologh legien
az egymás között valo giülösegh, vezekedések.
es vizza vonasok [Pócsfva KK; BMKt VI.
E. 2. 195. l.]. — r. számot vet vmivel, számításha
vesz vmit. 1592: akkor Capitani Vr(am) o kge
ne(m) uótte ezjben hog' ő kge hiri nelkol mas
eskottet ne(m) tehettek uolna ne(m) tehette uolna
biroja* magat senki ebben [UstT. — Oliv.: bírójá;
értsd: bíróvá]. 1653: (Bocskai) Ez esztendőben
ellenkezék Rudolphus császárral, és Bástával né-
hány harcra volt: hun vesztette, hun nyerte, de
végtére valamit vón eszébe, de azt választá jobb-
nak, hogy megbékélik a némettel [ETA I.
100 NSz.]. — s. figyelembe/számba vesz vmit,
számol vmivel. 1605: Imreffy Vram . . . ielente az
Varos eleot hogy semmith egyebet Nem vezen eze-
ben deliberationkbol hanem chyak az haladekot
[Kv; TanJk I/1. 516] * *eszbe vesi magát a* (jő-
zan) észére hallgat. 1600: Keotelwero Thamas
vallya . . . chiudalia hogy Caspar vram ezeben nem
thwdgya magat venny, iob volna neky valamith
Adna es ne lenne pery velle [Kv; Tjk VI/1. 471].
— b. észbekap. 1653: Bethlen Gábor evel az ál-
nok hamissággal élván, más embereknek egész
országzerre igen nagy kárt tudá szerezni; magának
pedig hatalmas nagy kincset gyűjte. Nékem süle
oda harmadfél ezer forintom, mildön eszembe vóm
magamat* [ETA I. 141 NSz. — *1622-beli el-
mélkedés] * *eszbe vesz vmit vki iránt észrevesz*
vmit vkivel kapcsolatban. 1697: Banyai Csizmadia
Istva(n) Citaltattya feleséget Szilvasi Magdolnat
ilyen okon hogy Paraznasagot vett volna eszebe(n)
iranta [SzJk 305] * *eszén tart vmit megjegyez*
vmit. 1758: Péntekínén némén szüntelen azt taná-
csolta a szegény feleségemnek, hogy vegye maga
mellé a gyermeket . . . mert így nő s amúgy nő.
Ő szegény az eszin tartván azt, egy vasárnap
reggel maga mellé vevé [RettE 68] * *esze nélkül*
esztelenül. 1777: mind a Vénység s mind a Betegség
míán mind örökké félen Esze nélkül beszéltet
[Körispatak U; Pf] * *esze nélkül van* nincs észé-
nél. 1584: Ersebet Nagy Fabianne leania vallia
Teremy Peternek Adot vala . . . a' zemet bíro-
ne eg czipochkat melyben hogy eowek Azoniom
mingiarast eyel meg bolondula, Enys harmad
napian Bóm vgia(n) azon czipoba, de nem vettem
hogy attol bolondult meg Azoniom, es eyns nélkül
Bóm benne mingiart ell kezdék fwtty ezem nélkül
volta(m), Mas hozot haza, de Ne(m) tudom honnat
[Kv; Tjk IV/1. 246]. 1600: bezzegh ezenelkwel
volt Boytos Boldisar neha neha [Kv; Tjk VI/1.
461] * *eszén kívül van*. 1791: (:óly elmabéli
gyengeséggel vólt:) mikór Pántásiája réá jött;
... úgy hogy többet vólt eszinn kiúll mint ép ál-
pattyában [Mezősámszand MT; Berz. 15. XX/9] *
~re ad értésére/tudtára ad. 1753/1781: Látván
Jósika Imre ur, hogy a Jóság pusztul az árváknak

is észre adván, de remedio vélek discourálván, azt ígérte az árváknak, hogy ha bizonyos portioikat excindálnak, az magok Jóságokban azt Bétsben véghöz viszi, hogy a kapu számban le vonat [Máda H; JHb LXXI/268] * *eszére jön észre tér. 1614:* Bocskai István ... Noha azelőtt elég sok bolondoskodási lőnek, de végre annyi nyavalyái után észére jött vala, és interponálván magát török császár és német császár között, Erdély között is, békességet akara szerezni [BTN 53] * *eszére veszi a dolgot* észreveszi a dolgot. 1781: gubernialis consiliarius, azután thesaurarius lett. De arra capax nem lévén s hogy inkább észre ne vegye a dolgot, csakhogy tudhassák ki belőle, az egész thesaurariatust esztendeig reducálták vala s úgy osztán statuum praesidentessé lett [RettE 415] * *eszére veszi magát* észbe kap. 1749: De Urszuly magát észére vevén, hogy utánna is jártat Teleki Pál Úr, jobbnak alította elebb állani, a' mint hogy a Néhai Popa Nyikuláj Udvarára vélvén azt hogy onnan ki nem adják, bé is szökött [Vajdaszeg TA; TKI] * *eszét veszíti* elveszti esztét, megbolondul. 1867: a mi azon rész jóság rögtni által adását illeti azt azon pikanteriából nem tehetem, mert a jövődöt nem lehet tudni az Isten aláz is felez is — ha egykor eszem veszítve, mitől Isten örözn meg hazasodnám, mint a mi jo Albértünkről éppen hirlik, akkor meg hánám tselekedetem [Uzon Hsz; Kp V. 413 Kispál Károly Kispál Lajosnéhoz] * *el-megy az esze* esztét veszti. 1765: az esze ugy elment volt, hogy Oláh Czapnak declarálta magát [Bodok Hsz; HSzJP] * *helyrejö az esze* megjön az esze. 1831: láttam szemeimmel, hogy Fodor Péterné hordozta a' leányát az oláh Templomba — kerdeztük tőle miért viszi oda, ezt felelte; Székely Parkasné ugy meg verte, hogy a' miatt meg habordott, s azért viszi oda, hogy jöjjen az esze helyre [Torda; TVLt Közig. szltan „Szegei Lászlóné, Szabóné Fodor Julianna” (33) vall.] * *jár (vmin) az esze.* 1770: hogy a tanulását elhagyta, nem igyekezett egyebet is tanulni, hanem a házasságon járt az esze [RettE 230] * *jól veszi eszébe* észreveszi, tapasztalja. 1689: jól vettem eszemben hogy az Mihály Deák Ur(am) felesége és ... Radul Zgie szeretik egymást mert szememmel láttam nem egyszer, sem kétszer, hanem egy nehányszor, hol az házban hol pedig másutt, meg ölelték, és Csokollgatták egy mást [Herszényi F; BK. Herszényi Minye Muntyanul felesége Maria (40) zs vall.] * *hibeszel vkit az eszéből* megbolondít vkit (beszédével). 1800: meg érkezék magais Nemes Finta András Uram, es meg értvén oda menetelünk okát, kapott az alkalmatosságon ... és mint Nagy Szájas, gyakorlott Városos ember, engemet gyarló Aszszonyt az eszemből ki beszéltet, és 29 V Forintokba azon régi Várott Kopott Mentét reám tudta [Torda; TVLt Közig. ir. 362] * *vmire adja eszt* vmire adja fejét. 1773: az istenadta urainak az alávaló dolgokban semmi experientájok nincsen, az eszeket sem adják ifjúkorukban tanulásra [RettE 300].

2. értelmi képesség, észbeli tehetség; facultate mintalá; Verstand, Vernunft. 1782: többé nem szen-

vedhetjük Jobbágynaknak Vakmerőségeket, a kik ... Hatarainkból meg gazdagodván, s a mi nekünk téjendő szolgálat miatt, elég idejek lévén minden eszeket, kedveket, Tehetségeket arra fordították hogy mi ellenünk rugodazzanak, s magokat vesztegessék [Torockó; TLev. 4/6]. 1819: soha meg nem részegedet noha fél kupányit is napjába el költet, de mivel esztat Csak aprádonként költette, s azért eszébe és gazdaságába se hibáztatta (igy!) [Kv; Pk 2].

Szk: *elméjében és eszében egészsége vagyon. 1593:* En Kemény Lazlo, Gereomonostory*, iol lehet testemben betegh vagiok, de elmémben es ezemben egessegem vagion előzőr ayanlom az en lelkemett az en kegielmes Jstenemnek, testemet peniglen az eo annianak az feöldnek [KP. fej-i átfrás. — *Gyeromonostor K] * *ép elmével és eszén lévén. 1656:* En Kezdi szekben Polyanban lako Sideki (!) Peter, noha mind az regjsegtől megh nehezeden, s mind pedigh az betegsegtől ualamenyre megh erőtleneduen, de mind azon által epp elmeuél es eszemen leuen. Teszek illyen alando Testamentaria dispositiot [Bál. 93] * *ép ésszel és elmével véghagyomdnyt tesz. 1863:* Látván életem utolsó perzeit közzeledni, akarom a legnagyobb lelkfisméretem megfontolása szerint ép ésszel és elmével vég hagyományomat meg tenni [Kv; Végr.] * *esze és elméje helyén lévén* értelmi képessége birtokában lévén. 1631: hiuatatuan az Nemzetes es vitezlo Nagi Teremi Swkosd Geórgi vramtól ... Nagy Teremiben* Betegh agiaban fekküen, de mind azon által esze es elmeje helien leuen, eleo nielueuel teon illien testamentomot* [JHb XXI/1. 1. — *KK. *Köv. a végr. szövé.] * *(jó) eszén (és elmén) lévén* értelmi képessége birtokában lévén. 1574: En Salffy Anna leuen Jstennek fogsagaban es Ereos betegsigben mely betegsigben reminlem Azt hogj az vristen az w markaba veyz En lelke-met, Azirt zamon nielwemen, Eszemen leuen tezek Illien Testamentomoth [Gyf; JHbK XXI/12]. 1598/1635: Ezeknek penigh Gonduiselojul, es fő Tutorul, hagio(m) es uallo(m) az felliu meg mondot Jstuan diak Uramat, es eo kglme uta(n) Borsos Thamast, ha penigh ez ideo alat valakinek jamborok eleot auagy hallasara, ezemen leue(n) mit akarok hadni vagy adni, megh allion [Mv; MvLt APol. I. 68]. 1602: En Sarkeozsi Janos az en io Eggessegeben es ezeme(n) Leuen Ayanlom az en lelkemet az en kegielmes Jstenemnek az en Bwneos Testemet az feoldnek Gionranak [Kv; TJK VI/1. 626a]. 1626: En Baricz Balasne Anna Jo Eggessegeben leuen es io ezemen. gondolkodua, es uilaghuak allapotlja felolj, es ki mulasom felolj, miert az venseghnek ideies (!) uelem uagjon Tezek Jlljen Testamentomot [Kásonjakabfva; BCs]. 1659: En Mihalcz Mihalyne Rethi Anna ..., jol lehet ... sullios betegsegeben vagiok mind azon által jo eszemen es elmemen leuen az en hűtőm es jo lelki ismeretem szerint Teszek Testamentomot [Altörja Hsz; Borb. I]. 1784: ép és Csendés Meg nyugott elmvel (!), jo eszin elméjén leuen [Szentimre Cs; Hr 6/20] * *esze nála lévén. 1595:* Az my megh holt edes Aniank elteben esze nala

leü(e)n testamentomot tett Jamborok eleott [Szu; UszT 9/50] * *józan eszén van. 1604:* En garda gabor Noha testemben felete igen erotlen es betegh uagiok, de lelkemben egessges es iozan ezemenis leuen Tezek azert az en iawaymrol . . . ilien testamentomot* [Halmagy NK; JHb XVI/50. *Köv. a végr. szöv.]

3. józan ész, ítélőképesség; rațiune; gesunder Menschenverstand, Urteilstkraft. Szk: *cszéből ki-csábít* elbolondít. 1840: én, és feleségem tőkéltesen ellenzettük Leányunknak Ifjú Legény Kapitány Kristófhöz lejendő bé szegődését; de hejába, mert a' nevezett kereskedő mégis addig unszolta tsalogato Szavaival Léányomat, míg eszéből ki tsábította és . . . konventionáltais minden hirem annyival inkább akaratom ellen [Dés; DLt 1268] * *elvész az esze* elmegy az esze. 1593: Kerdem miért chelekettek volna ez gonossagot, monda nem egieb chelekettette velwnk, hanem hogi ezwnk el vezet volt [Kv; Tjk VI/1. 346]. 1653: úrnapi előtt hallotta hát tanács és a bíró hogy valami öszszegyűlt had volna a Mezősége. De semminek látszott nállok az a dolog, úgy elveszett volt az eszek. Nem is mondták a város népének a dologt, hogy akár csak értés és ébren légyen [ETA I, 69 NSz] * *megzavarodik az esze. 1758:* úgy megzavarodék az eszem, hogy azután nem a tanuláson, vagy katonaságon, hanem a házasságon járt az eszem [RettE 67].

4. eszmélet; constiintă, cunoștință; Sinn, Besinnung. 1797: haza jöven a Fiam, kivált Estve nyoltz kilentz ora tájban oly nagy mértékben volt a forrosága hogy nem volt Eszén 's szüntelenül félre beszéllet [Héderfája KK; IB. id. gr. I. Bethlen Sámuel lev.].

◇ Szk: *eszébe bevesz* agyába vés, (jól) megjegyez. XVIII. sz. köz.: Jó előcsém mindezeket eszedbe bevetted? ell járj igaz hivatalodban te nagy becsületre lélsen [Kv; FésúsCjk 55] * *eszébe jő* eszébe jut. 1600: ha izentis, miért hogy ne(m) mostani dologh, nemis wolt gondom rea, most ne(m) ieőtt ezembe [Bogárfva U; UszT 15/3]. 1774: 60 Vedernél több nem termet volt ezen Motsi Majorság Szöllőben hogy az Hideg el Cipte, a mellyis onnat jön eszembe(n) inkább hogy abban az Esztendőben hoztak volt Sz Mártonrol' ide Vintzellérnek [Mocs K; Ks Conscr. Veress Mihály (60) vall. — *Szépkényerúsztnártonról (SzD)]. 1831: Dregán Vonutz . . . azt mondgya . . . most jó eszembe hogy a Feleségem Iditlennyt a sogoram temette bé a Telkünk [DLt 332. 12] * *eszébe jut* a. eszébe/agyába (bele)villan vmi, eszébe ötlök vmi. 1593: Juta ezembe hogy az en fiam Ruhaya ott az Solymosi Mattiasne haza hyan volna . . . ott talalam Baljntoth . . . egyvet sem zola, chak el holt vala, en az haz hyara hagok ala vetem az gyermek chulayath [UszT]. 1613: etűl az rut doloktul en megh idegenedem, juta eszemben az en Vramnak miczoda kötése volna en velem, de semmit sem praestalt [KJ]. 1736 u.: most is mikor eszemben jut, szintén úgy kívánnám olyanból* meggyeshort innya [MetTrCs 452. — *Kotyogós üvegéből]. b. emlékezetében felmerül vmi. 1542:

mykor az k. bezedé ennekem ezembe jwth, byzom az Jsten wthan k., igen nehezen thettek* ennekem, az, hog az ky kewlichegeth kegelmed ennekem adoth wala, azonwym azth es zolgalathomba thwda [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay Jánoshoz, Poson m. isp-jához és Fog. vára urához. — *Olvasási v. sajtóhiba thecek h.?.]. 1591: az biro monda bizony hogy nem tartozna(m) adnj mielhogy engemet beochiwilletbe(n) nem tart de az Christus mo(n)dasa jut eszembe(n) hogy mikor Egy feleol archul chiapnak az masikat is fordichia Ember [Szk; UszT Fazakas Andras feji-jb vall.]. 1767: midőn Lázár Inreli ur Szent Annán meg holt volna . . . azzal vigasztalta a' keservesekek ne sirjan Kglmetek, ne sirjan jusson esziben Kglmetek(ne)k az Szent Job uram eő kgl-me peldaja . . . ; melly vigasztalasan a keservesekek mind el nevettek magakat [Demeterfva MT; Ks 20. XIV. 9]. — c. emlékszik vmire. 1568: Mw egy embert kytlwnk vala be Daczo Palne aszszonyomhoz az hazzhoz. Meli embernek newe Nekwnk ezwnkbe nem jut [Szgy; SzO II, 326]. 1570: Vitez ferencz vallja, hogy Az is Jwt ezebe hogi az varas lewelet Jgert volt neky rola, De Nem Thwgia ha megh Jrtak volt vagy Nem [Kv; Tjk III/2. 122]. 1596: mikor oda Jutta Galfi Mihaly ige(n) rezegen, elegge zitkozodek, rútolkodek, . . . Igen zida de nekem ezembe ne(m) jut minek zidgia uala [UszT 10/73]. 1603: Eordeogh Andrasne . . . vallia . . . Az zitkoknak formaia eszemben nem Jwt hogy ha cretnek kwrwanak mondae vagy pogany kwrwanak [Kv; Tjk VI/1. 693]. 1614: Hallottam bizonyoson, de kiteől ezemben nem Jutt, Egy Czynuprot tartott Imrephine az Pad alatt mellyet forgatuan az Czynupor azt mondotta Gabor, Gabor, Gabor, s Vgy kellett jeőni az zegeny feyedelemnek* az tiz pey lowan hogy czyak nem nyaka zakatt [Ns; Vlt 53/5267 J. Harfas (28) feji-muzsikuss vall. — *Báthory Gábornak]. 1629: Dekany Istuan igirt penzt Szabo Cicörginek, hogj faradgjon s teőrekedgiek mellette az penz megh szerzeseben, de arra nem emlékezem menyit igirt volt, nem iut eszemben [Mv MvLt 290. 175a]. 1709: eszemben jut mostani meg busult elmémme adott ő Kglme edgy tizes arannyat [Bál. 91]. 1724: Hallottam . . . hogy ő klmeket tiltották, hogj ne szálljanak belé az hazban, de hogj ki tiltattatta ő klmeket, nem jut már eszembe kit monda Szabó Mihályné Aszszonjom [Ne; DobLev. I/106. 6b Anna Nagy relict(a) quondam Nob. Joannis Medgjesi (50) vall.]. 1792: tudja é Panna nén mikor gyermekek voltunk. jusson eszibe, mert én mondtam Kglmd-ne(k) hogj az Anjam egj jóságnak, egj részt a tsűrőn feljül egj mentével vette [Borb. II]. 1820: ketelen vagyok ezt hinni hogy vallomásomat fel se irták, 's e' miá kelle most a' mi eszembe jutott azt repetalnóm [Várfva TA; JHb F. 48 „Biro Sigmund hűtes assz.” vall.] — L. még ETA I, 67, 87, 103–4; MetTr 345–6, 357–8 * *eszébe jut még* megemlegeti még. 1573: Katalin deak Adamne azt vallia hogy Ro fekete Katot az my Ideotwl fogwa esmerete semy gcnöz eletit Nem latta Egi-

bektwl eleg zok zott hallot feleole Eccher retket ker volt egi penzen eo telle hogyi nem atta neky azt Monta No Neh aggyad bator de ezedbe Jwt meg [Kv; Tjk III/3. 86a] * *eszébe jut (még) vki* gondol még vkire, még nem feledkezett meg vkiről. 1720: adgya I(ste)n szolgálhassam meg az Ur(na)k hogj meg is eszibe jutottam illy nyomoru bétegségben [Ks 96 Kálnoki Borbála Haller Jánoshoz] * *eszébe juttat* emlékeztetbe idéz. 1597: Az Incusis bizonychia meg hogy mikor Bernad Andras ez eozel fel ment volt Olahfalwba*. Az Alperes ezébe Juttatta es negied fel forintra vetettek zamot [UszT 12/121. — *U] * *eszében forgat* meghányvet. 1571: Ezekben forgatwan az Mostany Ideonek voltat, kewannyak azt hogi az portorew Molnot eo k. Byro vram Epitesse megh, Az varos poratis eo k. latassa megh, hogy ha mellyknek wytas kely, vagy egeb zwksegh eo, visellien gondot rea [Kv; TanJk V/3. 37b] * *eszében tart* megjegyez. 1586: Anna Nyreo Istwanne Zolgaloia* Monda Beregszászine a' legennek ... Jeozte Mynem (!) Marlak megij, Monda a' legheny Mard megh az Ebet, Es vgy zida ozta(n) az Azzony a' legent fosos lo tio Curwanak, az legheny azt monda hogy, No tarch (!) ezedbe ezt [Kv; Tjk IV/1. 575. — *Tollban maradt: vallia]. 1604: az Barnasibok (na)k szorgalmathosson azokra az Szemeljekre vigiazaasok legyen az kyk Szaantattnak ... ha kyket yntheznek eo magokban az feoldnek Quantassahoz kepest feletthé sokatt fizetny, tehaatt, az Barnasibok az olyanoknak neveket ezekben (n) tarchyak, seoth referallyak [Kv; TanJk I/1. 475] * *eszében tart vki felől vmit* tart vkitől. 1653: ugyan tartottunk valamit felölle eszünkben, és még mostan is az a tanács: cautusok légyünk dolgainkban ...; mert nincsen soha igaz jó akarrattal mi hozzánk a székelység, sem nemességnek nagy része [ETA I, 89 NSz] * *esze fel nem éri* fel nem foghatja. 1824: A .. Sertések meny nyit szaporodhattak volna azt az én eszem fel nem éri [Szentdemeter U; Told. 40] * *esze vész vminek* a. vminek a rendje megbomlik/odalesz. 1781: Tudgy hogy ez előtt 8. 9. esztendőkkal a Biroság Szerre járt, és ezen részre 12 esztendőbe Szokott jöni, de most amint látjuk a Biroságnak esze veszet mivel Tit. Füleki Sándor Uram a maga emberei közül három esztendőktől fogva térsen [Szucság K; CU]. — b. vmilyen viszony elromlik/megbomlik. 1584: Danch Leorincz oly gonoz haborgo es rut bezedő zitzku ember mint gyermekesteol hogy soha olliand Ne(m) hallotta(m), az io zonzedsagnakis eze vesze hogy oda meltenk az io zonzedsagnakis eze vesze hogy oda meltenk az io zonzedsagnakis eze vesze [Kv; Tjk IV/1. 360 „Marta Bota Ianosne” vall.] — c. annyiban marad/odalesz (a dolog). 1568: Takachy gergel takach Janos Peter Brozer, Kadar Mate ... A Rez felől ezt vallyak hogy ez zeber (!)* görg le akarya volt penzwl bwchyz zerent az lazbol az aruak rezet tenny, a penzt Eleys hozta volt, de akoris meg haborottak az 10 f mya es vgy vezet Eze Ez dolognak [Kv; Tjk III/2. 170. — *Másut: Zeybert] * *esztét veszti vminek* kitörölődik tudatából/emlékezetéből vmi. 1776: Bodi István ... azon Erdőt ... az Mikala

Részre Kemény őrizettel Vigyázta, s gondgyát Viselte, az után a Mirigy halál s más sok időknél Válozásai, és azon helynek Ura nem Léte mián idővel edgyikis, másik is otton irtogatni kezdett s Végre eszit vesztettek [Ádámos KK; JHb XIX/18] * *amint eszébe jut* úgy emlékszik, emlékezete szerint, ha jól emlékszik. 1570: Zabo Balas borsay*... vallya, hogy Egykort Mentenek volt zekely peterrel vasarhelre, Es oth veottenek volt Az mynt eszebe Jwt il. zalonnat, Mykor haza hoztak volna, Raktak leh az chyanady Tamás kapwya keozet [Kv; Tjk III/2. 13–4. — *Kolozsborsai]. 1593: Bizonioson ne(m) emlekezem rea, de ammint ezembe iut vagi kilenczed fel, vagi kilencz zaz forintra bechwlwk az Eotues Orban hazat [Kv; Tjk V/1. 388]. 1600: tudom hogy buzatis adot de hany holdal azt ne(m) tudo(m), wolt azt a mint ezembe iwth mint egy 25 kalongya [UszT 15/267 Farczadi Janos Parkaslaki vall.]. 1715: nekik is adott Nagy Mihály buzát, a mint jut eszembe(n) ugy fogá mondani hogy 13 forint árta fogott lenni [Türe K; Told. 28]. 1806: Azon Sertéseket hány kutyák kergették és martzongatták, bizonyoson meg mondani nem tudom, hanem nagy kutya amint jut eszembe(e) tsak kettő volt ... Czenk kutya pedig 2 vagy 3. volt [Dés; DLt 82/1810] * *egy eszével .. más eszével* egyik szavával ... , másik szavával. 1586: Catalin Molnar leorincz Zolgaloia vallia, Mikor keresznek Orsoliat egy eszewel azt vallotta hogy eo Akarattiból Irtak a' feleletet, es minde(n) dolgot az Attiara es Beregszásra bizta, Mas eszewel megh tagatta ezt Mert az porozlo, es a' feleségeis valahonnat Indultatúa(n) kertek hogy tagaggya megh hogy Ne(m) eo hírewel Irtak legie(n) az feleletet [Kv; Tjk IV/1. 592] * *elrontja az eszt.* 1783/1805: En az melly pénzel biztattam az Méltóságos Urat olyan bizonyos voltam benne hogy meg kapom, de valami gaz rossz Emberis oda tanált menni, és hogy elő hozódott a' Méltóságos Vr egybe el rontotta az eszt, már semmiképpen nem akarja ki adni [Kv; SLt XLVI/7 Ferentzi György Suki Jánoshoz] * *hol áll az esze?* kb. mi a szándéka? 1840: mint-hogy már mind fenn vadnak nyilatkoztassák ki, hogy a' dolog hogy áll hol áll az eszek? [A. Ilosva SzD Kf Miss.] * *meghibádzik eszében* meghibában. 1798: Lázárt ... mikor az anya meg hibádzott volt eszibe ide hozták [Egerpatak Hsz; HSzjP] * *megvész az esze* elveszti az esztét, megbolondul. 1584: Hennigh Ianos vallia, tudom ezt(is) hogy gyermekesteol foghwa ez Bolond Angalitot vgia(n) Barat Istwa(n) tarta Newele fel ozta(n) veres Tamasnak Ada ez Angalit leant hazas Tarsul. Akor ezaz vala az Azony, De gyermek Agiaba vesze megh Az esze [Kv; Tjk IV/1. 380] * *nem volt ahhoz való esze, hogy ...* 1782: mindenre a' Bátyja könnyen rá vette, mint Gyermek embert, mert annak több esze volt, és valami esett a' Productiojokban, egjedül esett meg a' Bátyja által mert az ötszinek bizony nem volt ahoz valo esze, hogy abban valami factiot tudott volna gondolniis, nem hogy . véghez tudta volna vinni [Torda; KW] * *nincsen esze*

element az esze. 1843: Kotsis Károly a Redei Udvarból a Palotáról azt kiáltya a Grofnak — varj meg Bolond Részege Grofja — nintsen eszed még az Istenedetis öszve vágom [Moson MT; TSb 49] * *nincs jóltiszta eszén* nem épeszü. 1592: Kadas Peter . wallia: Ezt tudom Zep Balintne dolgában, hogi engemet eginehazor onzolt arra, hogi el vegiem eotet. Eccer oda hivata hazához aztalt terite ... Monda nekem zekel ferencz, No menniwnk el Innet, mert ninch tizta ezen ez Azzonj [Kv; Tjk V/1. 281]. 1677: Tudom azt hogy nehaj Bartok Andrasne Kelemen Ilona nem vala jo Eszin, Elmein, mert füves vala, mikor rea jutott el futot imit amot ugy iárt az falun [Kvh; HSzjp] * *töri az eszt* töri a fejét vmin. 1840: hallom, sokat törték ő ngok az eszeket rajta [A. ilosva SzD; Kf Miss.] * *úgy veszi eszébe* úgy látja/nézi/találja. 1653: De mind garassa, mind polturája apró és igen rezes volt* — úgy vettem eszembe hogy három lótos is szűkőn volt [ETA I, 140 NSz. — *Ti. a Bethlen Gáboré; a korabeli, 1622. táján kezdődő pénzrontásra l. Huszár 38 kk]. 1667: Úgy veszem eszembe édes sógar uram, ha jól meg vizsgálók, az más ember buzájában is találnánk konkolyt [Mv; SzO VI, 230 Petki István sógorához, Gávai Péterhez] * *van eszében* megfordul agyában. 1832: Erezvén a nagy Terhet — és az alaton vádaskodásokat — volt eszembe — hogy instályam elbótsáttatásomat de Szégyeltem csak oly rövid ideig állani ki a sárt [Torda; IB. Demény János lev.].

Sz: *esze, kardja, s házassága után boldogul az ember*. 1758: Édes öcsémuram! ezen a világon igaz, hogy esze, kardja, s házassága után boldogul az ember, s arra nézve javallom kegyelmednek, hogy vegye el Aczél Salomét, mert igen jó szerencse lenne kegyelmednek [RettE 67] * *esze után éri el célját*. 1747: Sokat teszen az okos ember s nagy kincseknél drágább a' szép tudomány! fel magasztalja az az embereket, 's sokkal boldogabb, a'ki esze után éri el maga tzelját, mint sem az, a'ki penzel vásárol szerentsét magának [LLt Fasc. 135. Litt. C. Cserei Farkas Lázár Ferencnéhez] * *feltekeri az eszt* felszólítja/összeszedi az esztét. 1761: bár a mellj nagj Jurista Procurátorunk . tekerte volna fel az Eszit; es . . expedialta volna Citatoria Lélátoriankat (!) [Cege SzD; Wass. Wass Miklós lev.] * *fölszigázza vki esztét*. 1869: Leveledet, illetőleg kuertedet vagy is az abban levőt olvasván egészen föl csigázta eszemet lakadalmadba való hívásoddal de látom a násznépét s ebből meg tudtam, hogy a te lakadalmad is olyan mint az enyim*, csak abban különbözhetik hogy meg lehet nem egy farsangba lesz a kettő [Kv; Pf. — *Ti. a válás] * *Isten elvette volt esztét*. 1593: mit mondhatnank joazzonio(m), az Jsten akkor el veotte volt ezwnket, azert chelekettwnk (!) [Kv Tjk V/1. 347]. 1597: Chato Ambrúsné Sophia wallia Kis Imreh most vtolzor hogi megh verte az giermeket mikor megh holt wala menek oda, az azzoni igen sirattia wala az giermeket mondwa(n) way ember te zalonnad ez te wagi glykossa az tenne(n) fiadnak

addigh vered rongalad hogi am miattad hala megh, akkor Kis Imreis ... azt mondotta, Myert zollaz io atiamfia wgi, mit tehettek rolla ha az Jsten el veotte volt akkor ezemet [Kv; Tjk VI/1. 40] * *jól felporozza az esztét* felszólítja/összeszedi az esztét. 1750: ki tudja mit gondolok kívált ha a Szokás Szerint jól fel porozom az Eszemet [Folt H; BK. Bethlen Gergely lev.] * *kiskörmében is több esze van*. 1812: (Az „Ifju Grofot”) Csufolván a Grofine és Nagy Aszszony*: Mamunak, Tőkösnek, Majomnak, Haszontalannak, Futo Bolondnak, tanolatlannak mondván: a' Fiamnak ugy a Grofineis hogy a Testvéreinek kis Körmibenis több esze van [Héderfája KK; IB. Takáts Jozseff (45) gr. I. Bethlen Sámuel tisztjének vall. — *Az ifjú gróf anyósa] * *leveszi vmiről az esztét* lemond vmiről. 1833 h.: (Férjem) Sok napokott 's ejtzakakat kezdett töltetni; olly Házaknal, 's olly társaságokb(an) a mellyek a mű békességünkött öszve rontották ... mind én s mind Házunknak ... jo akaroji s barátai hijjába kérjük nevezet férjemet; hogy azokrol végye le az esztét [U; Borb. II/ * *még az esze sincs a helyén*. 1653: Bízattam a két Csauzt ugyan, de magam úgy féltem a felakasztástól, hogy még eszem sem volt helyén [ETA I, 132 NSz] * *mindéltig eszébe jut* amíg él, megemeleti/el nem felejt. 1658: ugj megh derekazlak hogy mindetigh eszedb(e) jut [Kv; MészCLEv.] * *mostani eszével nem cselekedné*. 1593: Menek be Bachi Tamaneual az toroniba az leaniokhoz, Es kerdem miért mentenek volna ez gonoz chelekedetre, Mondanak mit mondhatnank jo azzonio(m), ez mostani ezwnkel ne(m) chelekettwk volna, de az Jsten akkor el veotte volt ezwnket [Kv; Tjk V/1. 347]. 1597: latam hogi keonyvez wala az azzony, mondek neki, Latode edes azzoniam ennelkwl mind el lehettek volna immar regtol fogwa walo elemedet hazasok wattok ha mit hallottalis az leankatol arczul kellett volna chapnod erette, nem kellett volna ki hirdetni, monda az azzony, Mit tehettek edes Marton vram, bezzegh mostany ezemmel en sem chelekednem [Kv; Tjk VI/1. 94–5] * *öregembernek szarába száll az esze*. 1751/1836: Stephanus Incze (86) fatetur azt mondják a mostaniak felöllem, hogy az olyan öreg emebernek a szarában* szállott az esze, de akár ki mit mondgyon én felöllem, lássa [Barót Hsz; HSzjp. *Értsd lábszárába].

észak 1. nord; Nord. 1621: mely darab feőld es kert vagion Also kiraly vczaba(n) az keritesen beleől az vegin az Eyzak feleől valo zeren [Kv; RDL 1. 115]. 1637/1639: Vagion . . szeoleo melynek szumszedgja az varos felol Stenczel Ferencz Vr(ani) Eszak felől az Relicta szeoleiek [Kv; i. h. 111]. 1642: delről az Szamosra nyúl ala . . iszakrol pedig az nagy Bük mellette [M.gyerőmonostor K; KHn 76]. 1700: Adtunk egj irotvannak valo Gazt Eszakra egy halvany vagy erge határozza meg [Dés; Jk]. 1734: a kis To ejszak felől valo oldalon [Szentmargita SzD]. 1758: itten pedig az Üvernek Eszakrol valo felin Nagy Nyárási erdőt értem mind az Üveren innen Eszakrol

mind pedig tul [Ditró Cs; GyHn 30]. 1767: Szántzol (!) környűl vett kaszálo rettyinak . észök felől valo végiben [Mocs K; JHbK LV/28]. 1771: Nagy To nevezetű Rétye ., szomszédgyi Nap Nyugat és Eszok felől . . a' Mérai Utt és a Falusi kender földek végei [Burjánosóbuda*]; BHn 41. — *Később: Bodonkút K]. 1786: az erdőbeli részek . . szomszédi . . Éjszakrol . . valamely holt árok [M.köblös SzD; RLt]. 1817: (Egy föld) a Miklos-vár felé fordulo Határban . . a kár hágo útjára ki jó búttel be nyulik Eszakra Himpatak felé [Köpec Hsz]. 1847: (Egy föld szomszédja Éjszakra a' Kis Bányára járo ut [A.jára TA]. 1862: A Liget szép szallas cseres erdő . . , szomszédai: keleten a falusi Pogyeren nevű bokros erdő . . , éjszokon a falusiak kaszállói 's bokrosai [Egrespatak Sz; MkG]. 1864: éjszak felől erednek a Magyarosbúk, fűrés és magosbúk patakai [Gyszm; GyHn 44]. L. még HSzj *fedeles-sövénykert* al.

2. északi fekvésű föld, *rég* árnyék; pámint situat spre nord; Nordseite. 1579: az Nil hoza az felso felit . . mynd Izakal egetembe . . toldalagy ferenchnek [Néma MT Told. 31/1]. XVIII. sz. *eleje*: Kurta dombnak az észken (sz) [Légen K]. 1746: A Szőlő megett valo Eszkat meg mérven . . hosszúsága tíz kötél [Mezőbodon TA; JHb XI/29, 4]. 1794: az Hídeg kut oldalonn az eszkan és Verő fénybe (k) [Nagyfalu Sz]. 1803: Levél Erdő mellett levő Eszkan (sz). A Levéli nevezet alatt valo éjszakban (k). Jég verem megett valo észkon (sz) [Nagyercse MT]. 1806: az also fordulón lévő Észkon [uo.]. 1821: A verő fényben lévő oldalában némely rendben a szőlő tök el vesztnek az Észka pedig nem érdemli meg a Szőlő munkát [Koronka MT; Told.]. 1837: a' Gábor Gödrinek mind észka, mind verőfényne [Páncél-cseh SzD].

Hn. 1535: Erchey Isek [Nagyercse MT]. 1570: az Wethe ezekebe [Vaja MT]. 1578/XVII. sz. *köz.*: Eszeken (sz) [Kide K; BHn 85]. 1579: az Izaknak fele . . jut wala Toldalagy Balasnak [Néma MT; Told. 31/1]. 1581/XVIII. sz. *köz.*: az nagy Csokás észekében (e). Az Budai határon az Eszak Erdőben [Burjánosóbuda*]; BHn 39, 40. — *Később: Bodonkút K]. 1598/1759: az Eszken valo Széna fű [M.palatka K]. 1630 *k.*: a kis Eszken. az Nagi Eszkre [Mv; MvLt Acta all.]. 1633: Eszek erdeo [Burjánosóbuda K; BHn 40]. 1642: vegel iszakra jaro egy szel föld [Gyerómonostor K; KP. Gyerómonostori cs.]. 1649: Az Kis Eszken az Roka Retere jaro földek [Mv; MvLt Acta all. 267]. 1652: az eszken (sz) [F.sztmártonmacskás K; BHn 141]. 1653: Kis Eszk vagy Kis Eszek [Meleg-földvár; SzDMon. V, 162]. 1666: az észken (sz). az iszken (sz) [M.szovát K]. 1668: az Sos kut iszekiben (sz) [uo.]. 1670: Az Eszken [Borsa K. BHn 109]. 1671: Az Zab Föld az Iszokban [Erdő-szengyel MT]. 1673: az eszken (sz) [Szabéd MT]. 1676: Az Eszken (sz) [Válaszút K; BHn 169] | az Ezakban (sz) [Mezőharasztos K]. 1677: Iszk [Melegföldvár; SzDMon. V, 162]. 1683: az Eszken [Türe K; KHn 259]. 1690: az Iszak földé [Hévíz

NK]. 1693: Az Észkeb(en) (sz) [Bő MT] | az észken [Szabéd MT] | Kerek hegy észkeb(en) (sz, e) [Vadad MT]. 1699: Az Kapuson innen az eszkeben az Csortos allyában [Nagykend KK]. XVIII. sz. *eleje*: A Kurta Domb Iszken (sz). Kurta Domb észken (sz). A Kurta Domb Iszken [Légen K]. 1701: Az Eszken (sz). Az Észken [Nagykend KK]. 1702: az Eszken levő Parlagh [Vadad MT]. 1706: Az édes agiban az észken (sz) [Mezősámsond MT]. 1711: szőlő észken (sz) [Mezőmadaras MT] | Hagymas eszek nevű helyben (sz) [Bözöd U]. 1717: A Patakon tul az Eszokban káposztás kert [Gyulatelke K] | Az Lonai Volgjb(en) az eszkan (sz) [Válaszút K; BHn 169]. 1718: Az Eszken (sz) [Backamadaras MT]. 1719: a felső Csarna Eszkin a kis berek alatt vagy on más darab orotvány [Vaja MT]. 1724: Az Eszken (sz) [Kide K; BHn 88]. 1730: A Csarna Eszkan (sz) [Vaja MT] | az eszok alat (sz) [Vadad MT]. 1734/1754: az Valya Száka északjában (sz) [Vajdasztiván MT]. 1737: A kölsős Völgy éjszakján (sz) [Marosbogát TA] | Csordás Észkiben (sz) [Erdőcsinád MT] | Eszk (!) [Szabéd MT]. 1738: A Csarna Eszkin [Vaja MT] | Eszokon (k) [Bözödfalu U]. 1740: Borsos Pad oldalán az Eszokban (sz) [Gyeróvásárhely K]. Az Eszak Farban (sz) [Inaktelke K]. 1743: Hagymas eszekben (k) [Bözöd U]. 1744: az észken (sz). Eszkebe (sz). Babos Lúget eszakra (e). az észken (sz). Észkebe (sz) [Csób U] | Kús völgy észkibe (sz) [M.zsákod U]. 1746: A Jakabályi északon (k). a Pakuláji észkon (k) [Borsa K]. 1749: Az Sos völgyben az északon (sz). Az Templom oldalán az Eszkon (sz) [Pálos NK]. 1751: az Eszokban. Az Eszekben (sz) [M.pete K]. 1758: A Hátmán kut alatt az Északban (sz) [Fejérd K] | A Kis Isekben (sz). A nagy Iszekben (sz) [Nyárszó K]. 1764: A Nagy Északban. A' Nagy eszkon való oldalban. A' Szénafű eszkeben [Válaszút K; BHn 170] | Az észkeben (sz) [Buza SzD]. 1769: az Északban. az Észkan. az Eszkon [Bos MT]. 1772: Kerek hegy észke (sz) [Vadad MT]. 1773: Az Észkan a Kertek megett (sz) [Mezőveresegyháza SzD]. 1776: A Medvés Eszken (sz) [Buza SzD]. 1778: A' Hídeg Észkon alias Nyír oldalon (sz) [Nagyercse MT] | a' Kölsős Völgy Eszszakján (sz) [Marosbogát TA] | Deszka vapaja eszekibe. Deszka vapaja eszkebe (sz). Hoszszu mező eszakaban (irt) [Kőrispatak U]. 1781: Iszka nevezetű Falu közönséges helyén [Burjánosóbuda*]; BHn 42. — *Később: Bodonkút K]. | Az Eszkon. Az Észken [Inaktelke K] | Az Eszkebe (k). Az Eszokban (k) [Mákó K] | Az Észak allyán (sz) [Backamadaras MT] | Az északon fen (sz) [Nagyölyves MT] | Tálás Eszakjában (sz) [Etéd U]. 1792: A Zélce Eszokjában [Középlak K; KHn 299]. 1799: Hoszszu aszon az Iszk pataka mellett (sz) [Jobbágyfva MT]. 1803: (A föld) nevezetik Cunyága Eszkének. A Kormosága Eszke nevű Lábban (sz) [Nagyalmás K; KHn 313] | Eszek nevű helyben [Kisadorján MT] | az éjszakban. Levéli észkon (sz) [Nagyercse MT]. 1808: a Csarna észkan [Vaja MT]. 1814: a Sejke Eszkebe (sz). a Sejke Eszkebe (k) [Buza SzD]. 1818: Az Eszken [Backa-

madaras MT]. 1821: Hagymás Eszaka nevű helyen (sz, k) [Bözd U]. 1827: A Kertek megett az Eszkön (!). Az észkon a kertek megett [Pujon SzD; Wass. Conscr. 200, 207]. 1830: Az Északba. Az Észkan (sz) [Erdőszengyel MT]. 1847: A' Felső észken (sz) [Mészke TA]. 1848: az Észkonn (sz) [Szövérd MT] | Himos észkán (e) [Vécke U]. 1849: Az Észken (sz). Az Iszken (k) [Mezőköböl-kút K]. 1860: Csorgo Eszka (e) [Kide K; BHn 102]. 1860 k.: Tálás észke [Etéd U]. 1864: Kápolna utja észka (sz) [Alfalu Cs; GyHn 21] | Kakashegy észka [Tekerőpatak Cs; i. h. 57] | 1866: Kis patak észka [Mikóújfalu Hsz]. 1879: Sajgo Éske (e) [Etéd U]. 1883: Észak [Zilah; ETF 86. 19]. 1883/1889: Boronás észke [uo.]. XIX. sz. v.: Újszakba (sz) [Kibéd MT].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

északi 1. észak felé eső; nordic; nördlich. 1758: az Eszaki Soron [Damos K; EHA]. 1768: A Leveles-áj észak részének ajjában (pszó.) [Középlak K; KHn 297]. 1776: Csóva Szelen az Eszaki oldalón [Sámson Sz; EHA]. 1799: (A föld) Eszaki ki terjedése meg áll a G Lázár Antalné Aszszony. Majorság orotvány szántó Földében [Jobbágyfa MT; EHA]. 1807: a földeknek Eszaki vagy is pascuumra ki járo végeik [Szentbenedek MT; Told. 37]. 1830: a Hidvégi szálas északi szélén [Hidvég Hsz; EHA]. 1839/1840: a' Solymos Tó északi oldala alatti domb alatt [Dés; EHA]. 1864: Szárhegy helyége északi végén [GyHn 41].

Az adalékok némelyike hn-ként is felfogható.

2. eszacos oldalon levő; situat de poziția nordică; auf der Nordseite liegend. 1787: Az Észki Föld [Inaktelke K; KHn 202].

északnyugati nord-vestic; nordwestlich. 1855: az észak nyugotin* pedig két darab szántó 8 vékás [M.újfalu K; EHA. — *Ti. a szóban forgó földnek e részén].

északoeszka kics északi fekvésű föld; pämint aşezat spre nord; auf der Nordseite liegendes Feldstückchen. 1746: Azon életsken tul lévő eszkatskát fel méretvén hosszúsága . huszonhárom kötel [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 6].

észacos I. mn észak felé eső, északi fekvésű; cu poziția nordică, situat spre nord; auf der Nordseite liegend. 1684: Az Reked odalan ualo föld az föld eszacos uizes, s igen bokros [Gyulatelke K; SLt Am. 24]. 1715: A Levél Cserére menő eszacos föld [Nagyercse MT]. 1724: Csegezben az Falunak Eszacos odalán [Asz; Borb. I]. 1732: az udvarral által ellenb(en) levő Eszkes oldal [Nagyida K; Told. 11/70]. 1737: A Falu közönséges Erdeje alatt valo Eszkas Láb föld. A felső Kapusnál valo eszacos Zab vagy Alakor Föld [Nagyida K]. 1741: A Hidon innen az Eszkes oldalon [M. kályán K]. 1744: az Eszkes oldalon [M. kályán K]. 1747: (Az erdő) Verőfényes és Eszacos részével edgyütt [Nagyida K]. 1750: a Nagy Tekenős nevű eszkös (!) Erdő

[Koronka MT] | Az újj szőlő háta megett fekvő eszkös tseplesz Bokor [uo.; Told. 14/38]. 1751: A' Himberke, Verőfényes és Eszkas oldalával edgyütt [uo.]. 1757: az Atyám Pásztorával Keményes élire elé jöttünk és bé ereszkettünk ide az eszacos felibe a' bükbe [Gyszm; DE 3]. 1762/1779: A Vad kerten kívül az Eszacos oldalon [Szilágycseh]. 1768: Ezen föld azon Határban leg eszkossab helyen vagyon; jollehet irtovány volt, de már meg soványodván, nem ugy terem mint kéne [Kál MT; Berz. 2. 40/62]. 1771: Miklosáj eszkös Pusztájában [Nagyesküllő K; BHn 80]. 1786: a Kis Onas Eszacos oldalán [Korond Sz]. 1802: a kakasdi Torokba az észkas oldal alatt [Meggyesfva MT]. 1815: (A föld) sokkal eszkosabb Soványabb [Somkerék SzD; Ks 77. 19 Conscr. 155]. 1825: az Eszacos Nap keleti szobának Ajtaja fenyő Deszkából [Dés; DLt 595]. 1827: a Falu felső, és észszakos részibe | a Falu közepe felé az észkas soron [Cege SzD; Wass. Conscr. 52, 81]. 1848: Közép völgy eszkös oldalán [Vécke U]. 1864: Fagyos oldal eszkös hideg hely [M. valkó K; KHn 112].

Az adalékok némelyike hn-i jelű alakulatnak is felfogható.

Hn. 1725: az Eszacos oldal csak Bornyuk legelő helye volt [M. köblös SzD RLt Miron László (60) jb vall.]. 1744: az Eszkes oldalon (sz) [M. kályán K]. 1759: Az Eszacos vagy Borsa felé valo Forduloban [Doboka; DHn 12]. 1762/1792: A Somoson az Eszkes oldalon (sz) [Szilágycseh]. 1777: az Eszkes körülöben a Kolosvari uton alol [Borsa K; BHn 117]. 1788: Bala felől... az Erdő farkában nagy darab Láb föld az Eszkes oldalon [Nagyercse MT].

II. fn-i jelű haszn-ban: északi fekvésű föld, rég árnyék; pämint situat spre nord; Feldstück mit nördlicher Lage. 1577: Vitalius Balas... keoz erdeonek ualla az ghortian ezakossath [Jobbágyfa MT; Bál.]. 1579: ez Juteot (!) nekunk az Chere veolgiebeli rizibe izakeostul (!) [Néma MT; Told. 31/1]. 1685: Az Tibában az eszakasban az patak mellett (sz) [M. köblös SzD]. 1732: Vagyon a Verőfény oldalban, edgj nagy Gyümölcsös-kert vagj Bongor feles Szilva, sűrű Alma és Diofa, megjfa, 's sok Csemete, és feles külömb külömb féle őrövényokkal tellyes, szép Csere fiatalok, és egjéb Bokor is kivált az Eszkesin nevededett [Szentjakab SzD; Told. 11/67].

Hn. 1720/1805: ada... egy Tőkés Kertben lévő Tanorokotis a' Falunak Eszkes felől valo részében [Ehed MT]. 1732: A Ton fellýl az Eszkesb(en) [Nagyida K]. 1737: A Falunak also végén az Eszkasban vagyon a gyümölcsös és veteményes kert [Tancs K]. 1746: Az Eszkesen egy darab... föld [Kide K; BHn 91]. 1769: a' Rapo Eszkassán a' Gyümölcsös [Koronka MT]. 1785: az Eszkas felé [Gyerővásárhely K; KHn 151]. 1807: a Bükös Eszkosab(an) [M. dence SzD]. 1816: A' Régi Vágás' Eszkassának a tetején (e) [Nyomát MT]. 1866: az eszkös alatt (sz) [Meggyesfva MT].

A címszó jelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

északosság északi fekvés; pozitíve nordicä; nördliche Lage. 1780: az helynek soványasága, és esz-kosság mán a' Gabona termésre alkalmatlan föld [Nagyercse MT; Told. 79].

eszárt-esipke csipkefajta; un fel de dantelä; Spitzenart. 1707: Egy veres Simma beletlen Barson mente eszárt Cipke (!) kúrulette | Egj Nancancy Szin Barson szoknya egy tenérny Szejes eszárt Cspike öt rendel az Aljan [LLt Pasc. 146].

eszefogyatkozott hibbant (eszű); naïuc, zápácit; schwachsinnig. 1587: Az zegeny eze fogyatkozott lakatos Miert hogy feleo hogy twz Myat kart thegie(n) egez varasnak wegeztek eo kegnek valamy zwr kontessel Rwhazzak megh es wssenek wassat a labara legien az foghaznal es az warasseból etelere viseltesse(n) gondot Biro vra(m) [Kv TanJk I/1. 56].

eszelőges eszelős; zurliu, smintit; wahnsinnig. 1831: én ezen Fodor Péternét eszelőges (!), esztelennek eszmérem lenni [Torda; TVLt Közig. sztlan. — Nahájmél (!) Károlyné Lajos Borbára (29) vall.].

eszelős I. mn zurliu, smintit; wahn/irrsinnig. 1640: Szeken lako Sebe Janos Haiadon leaniat az Reclia elfutot ezeleős matkajanak Molnar Michaelnak keötelesege alol abszolulta [SzJk 48]. 1690: (Cselekedetért) halált érdemlene, de hogy oly Eszelős allapattyat Lattyuk mely által az jo és gonosz között különbséget tudna tenni (így!), ehhez kepest tezet az eo Nga szekinek hogy pro exemplo aliorum in publico loco kemenyen megh veretessek, és az Varosbul végh keppen ki hajtassek [Dés; Jk].

Szk: ~ szabású. 1592: Catus, Barbeli Balasne vallia Zouahoz kepest veottem ezembe hagi ezeliös zabasu zep Balintne [Kv; Tjk V/1. 281].

2. esztelen, eszeveszett; nebun, furios; Tolle. 1801: ugy tetszik rajtam ki öntvén eszelős mérgét, többeket sért [Kv; BfN gr. Kemény Sámuel lev.].

II. fn 1. smintit; der/die Wahnsinnige. 1740: Medre Angyel. Testvér öttse Grozav nevű, itt a' falub(an) Borzácson tekereg mint egy eszelős [Borzás SzD; Ks 89 Inv. 92].

eszem-izsom I. fn lakmározás; benchetuiálä; Schmauserei. 1813: Az ezen ötödik kérdésbe felírt szeméjék .. Minnyájon eszem izsomért örömet adják Lelkeket [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Borlän Nutz (48) col. vall.].

II. mn kb. (szertelenül) lakmározó, dáridózó; care benchetuięste; schmausend. 1764: ók frás tudatlan eszem izsom emberek [Udvarfva MT Told. 44. 29]. 1816 u.: Korhel eszem izsom emberek [K; KLev. 11]. 1818: eszem izsam Emberek [M.fráta K; i. h.]. 1825: Szilágyi Károly Urat esmerem ... Eszem izsom ember és prédáló [Bala MT; Told. 21]. — L. még *eszem-izsomság* al.

eszem-izsomság dáridózás; benchetuiálä; Schmauserei, Zecherei. 1816 u.: (Az ünnepnapokat)

a Papok és Korhel eszem izsom emberek állították fel, akik a dolgot nem szerették, hogy több idejek legyen az eszem izsomságra és dorbézlásra [K; KLev. 11].

eszendela 1. lényeg; esentä; Essenz, Wesen. 1801: Sem a dolgot a miről a határozás hozatott nem tudgja, Sem magáb(an) a dologb(an) nem forgott, de nem is tudgja valóságos essentiáját, hogj mi formán? és mitsoda okból tétettnek a szerént? [Ádamos KK; JHb Jósika Miklós ir.].

2. tömény kivonat; extract, esentä; Essenz. 1729: Az ilyen hideglelésnek neme, bõjtelessel és Imádcással; ne(m) chinini (!) porokkal és essentiaikkal üztetthetik ki [Almakér NK; HJ. Rétyi Péter lev.]. 1789: 10 darab Essentianak valo Űveg | Porok, Magok, Sirupok, Ungventumok, Spiritusok, Vizek, Essentia, Tincturák etc. [Mv; ConscrAp. 8, 73].

3. aszúbor-fajta; un soi de vin vechi; Art Ausbruchwein. 1753: 1736-ban termett Betzei essentia ... Egy félben levő Aszszu szőlő Bora [Marossztiakály AF; Told. 18]. 1832: Két nagyobb és két kisebb űvegekbe Essentia [Sáromberke MT; TSb 26].

E jel-re I. TESz; Balassa Iván: MNY LXXI, 307–8.

eszendela-főzés fierberea esentei; Essenzkochung. 1789: 7. darab Essentia főzéshez valo Űvegek Rf 2xr 20 [Mv ConscrAp. 13].

eszerint 1. az alábbiak szerint; conform celor de mai jos; demnach, wie folgt. 1587: az Mester rwhazattiara keolteotte(m) rea ez szerint, Az poszto meg niresereol fiztettem — /20 sinort veottem hozai — /60 seljeme es az szabonak czinalasatol fiztettem — /85 [Kv; Szám. 3/XXX. 35 Seres István sp kezével]. 1599: Nierges János. Hozot Ez zeren. 141 Veg kiznicertt 2 // 80 . 350. Iglay Siúegett 1 // 75 [Kv i. h. 8/XIV. 5 hj]. 1666: Viszki Paál ez szérent Harminczadoltata ki hozot jovait Pezmat, Alker-mestt, Terieket [UtI]. 1675: Az Donát Farkasné aszszonyom rákosi jószága mi karban áll, e szerint következik [Rákos Cs; CsVh 64]. 1678: Uzonbol vitte(ne)k el egyet-mast ez szerint Gyalog zaszlo(na)k valo kopia faszegekkel meg verve nr.4. Korneta(na)k valo kopiat nr. 1 [BLt I]. 1688: Liszt ez szerint: Első Fejernelk való Sax. Cub 8. / második Fejer Sax. Cub. 20. / [Radnót KK; UtI]. 1703: Az végső botásos kamarában az há-mori eszközöket találtuk ez szerint^a [CsVh 118. — ^aKöv. a fels.]. 1740: Az Mlgs nehaj Groff Kálnoki Borbára Asz(sz)ony eo Nga Temetése és eli Takaritatasa dolgosztam e' szerént Bartok Persi Asz(ony)na)k vállat borítottam [Ap. 5]. 1748: vittünk volt ezüst portékákat oda e-szerint: egy ezüst ibriket 12. kis kávé kalánotskaival edgyütt, egy Serviczet egész készületivel, egy pár bor hordó Crédentiát [Bögöz U Szentk.]. 1776: Csordapásztorokat fogadtunk eszerint csiktaplocai Gergely Lőrincet és ... várdotfalvi Boga Jó-

zsefet Szentgyörgy napjától fogva Szentmárton-napig [Taploca Cs; RSzF 188]. 1796: Fogadtam meg Szilágy Cseli Jozságonba kertésznek. Nagy Almásról való Szász Jánóst, kinek is Esztendei Fizést ígértem eszerint 10 Kesz pénzt harmintz ~ 30 Vonás Forintokat ángáriaként [Kraszna Sz; IB]. 1812: Pap Ferentz, Udvar Biro Ur Sz. Régeni Hermán János Uramnak fizetett légyen ki e szerint Czigli szárért per 21 xr ... Az avaték Czikli szárok, és kötőfékek reparatiojáért per 6 Rf [Nagynyulas K; IB. Herman János kezével]. 1840: Nagy Mihály találtattott e' szerint Az Jobb felől való részen az Nyak I-nas hust meg szurva egy fél Czolnyira hatva [Dés; DLt 848c]. — L. még HSzj *kerékfalazás és kötéltverő* al., RSzF 254].

2. úgy, amint itt következik; după cum urmează; wie folgt. 1630: az melj uallokat Vass Janos Vram mi elonkben Statuala azoknak hitt szore(n)t ualo uallasukat recipialok ez szőrent* [SzD; Wass. Deak István vszb kezével. — *Köv. a tanúvall.]. 1681: Hauasok jól megh ruminalvan es szorgalmatossan Investigálván, az ahoz tudo expertus hites szolgak által. talaltattak ez szerint* [JHb XXXII/52–3. — *Köv. a leírás.]. 1758: (A) Néhai Tar János Ur(am)rol maradat lako Házban bé menénk, az Divisiott incoaloq modo sequenti ez szerint [Asz; Borb. I]. 1813: Almási Aniska keményen meg hiteltettvén, kérdezettvén val e' szerint [Dés; DLt 162. 5].

3. (a) következőképpen; in felul următor; folgendermaßen. 1726: az ezüst Pénz ami kevés lesz az én holtam után takarittsa(na)k el belőlle, melly eltakarításom ez szerint léjgen* [JHb XXXV/21 Jósika Imre végr. — *Köv. a rendelkezés.]. 1754: Leveleket ugyan láttam, de nem olvastam, indorsálva, lévén e szerint: Getzi Csere levele. Pétzi Simon Csere levele [Mezőbánd MT Wass]. 1764: ezen alább inseralando Instructiot szorol szora el olvastuk az p(rae)titulalt Tktes Ur(am) előtt. Melj Instructio ez szerint sonal [Usz; JHb XVIII/9]. 1770: A Juh es Sertés Dezma, e' szerint volt, a kinek tiz volt, abból egy Baranyos Juhot Vettek, vagy, egy sertést tizből [Sülelmed Sz; BK]. 1818: Megvizsgálván a becsületes falusi szék mind a két feleknek feltételeket, a felkelhetőket tartozik Gegő György a két fiával egyenlő három részre elosztani. A belső jószágot pedig eszerint rendelvén: minthogy csak két fiú vagyon, következőképpen a kissebb marad az ősz házba [Jenőfva Cs; RSzF 244]. — L. még i. h. 271.

4. az említett módon, ily módon, eképpen; in adest fel/mod; in dieser Weise, dementsprechend. 1633: en az Előbeni czirkaloknakis ez szerint vallottam, mint most [F.venice F; Szád. Sztan Paszerey (45) vall.]. 1673: Mivel penigh Dru-sianna in capillis van ehez kepest minden nemű res mobiliseket, az eziust marháu kívül, fen had-tunk, ugj hogy aequiparaltassék, mindenekben, ezen fen hagjot jokból valamint szinten üdvözült attjok, Betlen Domokos Uram, elocálta volt Betlen Kata aszszonjt, meljben az peczetes Regist-

rumatis investigálván e szerint procedáltunk [Marossztkirály AF; IB]. 1712/1777: Mely e' szerint valo Divisionak erősségére vetettünk 100. Imperialis Taller vinculumat [Vaja MT; DobLev. I/79]. 1764: az sertésnek ez szerint lett meg találása és bizonyos ember kezénél lett el hagyása után Tordára jöttek volna az barom vásárra [Torda; Tjk V. 305]. 1776: Pétsi Simon, rendes uton módon is acquirált de ha úgy nem lehetett erőszakosonnis el foglalta a lakosoktól a' mit akart, s e szerint igen nagyon ki terjeszkedett volt Mező Bándon [Mezőbánd MT; Wass]. 1806: Melly procedura hogj altalam eszerent ment legjen vegb(en) arról adom ezen igaz hűtöm szerent költ bizonyosag levelet [Torockó; Bosla]. 1818: Ezen fenn írt kézbeadás mellett való osztozások a két feleknek mi előttünk és általunk eszerent ment végbe [Jenőfva Cs; RSzF 245].

5. ennek értelmében/megfelelően; in conformitate cu aceasta; demgemäß. dementsprechend. 1678: az mi kglmes Aszszonyuk (!) ő Nga altalam parancsolván Pogarasi Vicé Capitaný Madarasz Mátyás U(ram)nak hogy ... adasson Muskotely portt ött száz fontott Ittem Carabelyokb(a) valo töltést ezertt Porkolab Ur(am) jelen nem leteben, az Varbeli Eőreg Tizedes kezéből Balas Janostul Percipialtattam ez szerint, es az Udvari Magyar Gyalogok(na)k es őő Nga(na)k adattak [Fog.; Szád.]. 1761: mikor a tutajfakot ... a szekelyek a vizen MVásárhelyig Le szállítottak ő kegyelme mindenikben gantsot talalt, hogy ki hoszszu ki vastag ki vékony volt, és e szerint mindenikből ket ket forintot el is huzot [Harangláb MT; Ks CII. 20 Jos. Szarka de Kövesd (44) ns vall.]. 1776: Ezen Contractust el vinnők mind ketten P. Szegedíhez magához, s, Groff Lazárt oda híván, subscribáltatnok .. e' szerint el is hozók a Contractust .. és el vivők Tiszt. P. Szegedíhez magához [Szentdemeter U GyL. St. Henter (37) vall.]. 1813: (Az udvartól) olly parantsolatot vettem hogy a Birákat vigyem ki és jártassam körül az az egész fogást En e szerint a Birákokat ki vittem, és Testimoniumat készíttettem [F.berek-szó Sz; BfR III. 12/9].

6. ilyenformán; astfel, in felul acesta; dermaßen, in dieser Weise. 1756: A' miolta Tiszt Molduán Vonnya a' Fü felosztás(an) belé ártotta magát, és e' szerint nem akkor osztya a' Palu, a' mikor tettzenék, hanem a' mikor eo Kglménék Tettzik [Galac BN Wlt.]. 1763: amennyi kívántott annyi fát vágtunk le s e szerint a' helyet tisztítottuk, hol egy bogjátáskára valo helyet hol többet [Zágon Hsz; SzentkZs]. 1797: Az kívánsága a kortsomáros(na)k holnapjra két véka gabona egy egy Szekér fa minden Veder Bornak el árulásáért egy garas Apadasra Csepegésre ami illik hogy ki tudodjék s ugy eszerent a Gyertyára valois [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. 1806: A' Peteleiek ... azt állittyák, hogy az eső és víz miatt sok kár esvén, telát egyet másba véve egy egy Kalangya Alakor tsak két vékát ... eresztett volna. Eszerent a' 274. Kalangya zabbol szemül 411 véka, 394 Kalangya Alakorból pedig

1188 véka jöven ki [Felfalu MT; Born. G. XII. 11 Gyárfás József tt kezével]. 1825: eszerént nem hogy valakit Kiss Pall Ferentz Ur Regiusnak tett volna söt ellenzette [F.völál Hsz; Kp V. 346].

7. ezek szerint; prin urmare, asadar; demnach, dementsprechend. 1787: Már e szerint en a jövő héten ki szándékozom menni, és Karátsonnak az innettső felin bajason lát kegyelmed [Bolya NK; IB. gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez].

8. tehát; deci; also. 1781 k.: Álljon fel e' szerint a' Szent Békesség közöttünk, és adja a' Meny-béli Isten, hogy soha az meg se is bomoljon [Told.]. 1796: minthogy az actor 5 fennálló bizonyságokkal bizonyít, hogy ahová a kendere és a lenje volt ásztatva, oda senki kenderit a víz nem vitte, így eszerént tartoznak az inctusok 31/2 kalongya kenderet és 3 kalongya lent visszaadni, íftetett [Szár-hegy Cs; RSzF 162]. 1829: Valóságos szűkölkedőknek dolgat és élelmet adni nem pedig henyélő dolgat kerülő kudusakat* táplálni, használtattnak e' szerint a' nemesebb Tzélra határozat kegyes adományak [Kv; RLt 12 a kv-i dologház nyomt. szám. — *A nyomtatványban egy kéz ceruzajavításával: *koldusakat*].

eszerű ilyenforma/szerű; astfel (de); solcher-art, derartig. 1632: Also Porumbaki Uduar ház ... Bialok szama ... El mult niari bika boriü N 4. Ez szerw wszeő bial boriü N 2. [UC 14/38. 187 Porumbáki (F) urb.].

eszes 1. épeszü; normal, von gesundem Verstand. 1584: Catalin chizar Andrasne vallia Az Mayor dolgarol ezt tudom Teremy Martatol eszes koraba hallotta(m), hogy Bewchel Zanizlonak Atta Zaz f(orin)ton a' kertiuol cozwe tudom ezt(is) hogy gyermeksegeteol foghwa ez Bolond Angalitot vgia(n) Barat Istwa(n) tarta Newele fel Akor ez esz vala Az Azony, De gyermek Agiaba vesze megh Az esze [Kv; TJK IV/1. 357, 380]. 1626: az oduaron allok uala, latam hogj egj ueres lousas altal ieoue az uizen en Ki menek az kapun ... megh fogam az louanak az fekit mondam hogj houa megh* mert hizem ez esz Ember uagy [Szentgyörgy Cs; BLt 3. — *Más tintával megj-re javítva].

2. jóeszü, (nagy)on értelmes; destept, cuminte; klug, gescheit. 1594: Ez Mihály vajdának volt egy rokona Jane Vizter, ki kraiovai bán volt eszes és okos ember [Monfr. XXX, 92 Szamosközy István feljegyzése]. 1610: Gergely Janos eszes ember [Martonos U; UszT 33a]. 1644: Jambor esz Ember Borsos Thamas, Mert cziak ket zoulis Jo tanacot tud Anny [Mv; MvLt 291. 428a]. 1775: jámbor eszes kegyes és Templomot szerető és gyakorlo ember [Kövár Hsz; HSzJP].

3. okos; destept, intelligent; klug. 1653: (A) hitbéli változtatás megerőlténitette a nagy fejedelmeket, egymástól elidegenitette a népeket; és az alatt a nagy szultán Szulimán mint eszes ember ezt látván, akkor hantá a hársot, mikor hámlik vala [ETA I, 28 NSz]. 1766: A vevőnek Eszesnek kell lenni [Torda TJK V. 318].

Szk: ~ *bolond* okos-bolond. 1586: Biro vram-hoz találkozot vala egi eszes Bolond az ki haidw Tanchiot Jarattat vala lovaual, hogi meg nem menekodhetek eő kgme teolle kellett nekie adnom egj Csiszmara — /50 [Kv; Szám. 3/XXIV. 41].

4. kb. bölcs; injelept; weise. 1618: Allanak mi eleonkbe(n) egy feleol az bwchwlletes Egez Dees varos kepeben plena autoritassal az ezes es tekintetes Deesen .. lako Szeocz Georgy es Vajda Mihaly Vramek [Mv DLt 340].

eszesség 1. értelem; minte, intelligentia; Vers-tand. XVIII. sz. v.: Benne örögbedgyék a' nemes eszesség [Sár.].

2. okos/bölcs dolog; lucrü injelept; vernünftige Sache. 1653: Mondám, hogy a város népe igen haza takarodott vala; noha bizony nem volt eszesség töllök, mert nem volt semmi módja, mikor két fejedelem volt az országban* [ETA I, 69 NSz]. — *1602-ben Báthory Zsigmond, a fej. és Básta, a császári seregek főparancsnoka].

eszik 1. a minca; essen. 1564: a Kristus testét lelki szájjal eszi az igaz hitü ember, nem testi foggal rágya [ETA I, 21 BS]. 1570: Katalyn nehay zekely Thamasne vallya eo is szoksor adoth Enny az Malachnak | Es onnat mykor az azzonyok haza kesertek volna Mynth Erem Anjat, eo Ennyek es Innyok hozot volt | Anna Ban Janosne, Azt vallya hogj, . Latta aztis hogi egygywt eotek eo is eoth velk | Balogh Lőrinczne Anna, Azt vallya hogj ... Mentenek volt valamj drabantok hozza es ennyek valo (!) feozettenek volt vele, Es mykor Jmmar esnek volt, hyak az leant Borbarat hogi ennek velek, Azt felely nekyk hogi Ennem (!) Megiek Mert Nem Jlyk nekem veletek ennem Mostanis elegh zoo vagon hozzam, es Nem mend (!) oda Enny | Sos Mathe vallya .. Latta azt hogj Egygywt eottek [Kv; TJK III/2. 16, 32, 89, 148–9]. 1573: mikor haza Mentunk volna, otth Ennwkn es Innunk ada [Kv; i. h. 62a]. 1574: Zeoch Demeter egi estwe Meg Ieo valahonnat Bwskodwan sem cot sem Iwt leh fekw [Kv TJK III/3. 310]. 1579: az pattlangyüs (!) lazlo Nalom zalott volt Ewek velem költetem rea d. 6 [Kv; Szám. 1/XVIII. 9 Filstich István sp kezével]. 1584: Borbely Egiedne vallia mikor be keoteót volna, monda hogj egie(m), de en holot Az eleot soha semmit Ne(m) emezthettem megh, Ne(m) akarek enny, vegre vgia(n) ereowel etete, es Ne(m) tudom miteöl de amit Eöm az Nalla(m) meg marada, Es Jolis alwa(m) vtanna | Teremy Peternek Adot vala a' zemet birone eg czipochkat melyben hogj eowek Azoniom mingiarst eyel meg bolondula | Anna Kerekes Georgne vallia .. vochorara le wlenk es Immar Rottewkn vala [Kv; TJK IV/1. 245–6, 264]. 1585: Valazuto(n) Eöttwnk Ebedet hozattunk 2 Eytel bort d. 6. [Kv; Szám. 3/XXII. 66]. 1586: Feier peter vallia, Gazdagh Georgy egy kertbe hagot volna, es hogj keortwelt eottek volna hozot(is) volna onnat kj [Kv; TJK IV/1. 577]. 1589: azis mingiart oda ment oth eottek [Dés; DLt 226]. 1590: Keouetke-

zik az 1590 eztendeobeli keölchegh az Zegeniekre

Januariusban keöltötem mind husra halra es olayra, mert minden heten öttek olayost, de halat csak masod heten, fl. d. 31 (így!) | Az kazaloknak Aratoknak enyek hogy el wegeztek attam f. — d. 24. [Kv Szám. 4/XIX. 8, 4/XVII. 12] | mint effeli (!) szegeny Ember az mit feozetek mind zolgstul hozza wleok à ky le wlhet le wl az ky penigh ne(m) fel al es vgy eszeonk | en az mit feozetem volt ott maraztam eoket mielhogyz sendelt chinaltatok volt vellek, no ott evenek az en hamnal [UszT]. 1597: Battory Boldysar Nem Eött Ebbedet, Chak felestekemet [Kv Szám. 5/1. 17] | Baniai Geörgi Deakne, Margit Azzoni vallia akkor chieöteörteökeön uwnk^a enniek uachiorat az aratoknak [Kv; i. h. 1/V. 146. — *Olv. vñuk; értsd: vivénk]. 1596: az mely kenjeret elest Inne(n) hozol Sebesi Miklosnak eö vött volt abban ett Egheyi Georgys | Benedekfi Janost be hyuak a' zobaba Aszoniomis^a be mene pechenyet seöttete, enni ada Benedekfi Janos vra(m)nak mys eönk uelle negy eytel bort iuank megh [i. h. 11/47, 54. — *Helena relicta quondam primipilii Antoy Thibold]. 1599: Biro vram parancziolya valami szwrke Baratoknak ennik ualot aggyak negjen uoltak [Kv Szám. 8/XIII. 11 Szabó András sp kezével]. 1600: (A szeretője) ott halt ... Aztalos Jstwannal ..., megh ez Aztalos Jstwanne az vra mentheywel lepedezte be, es egy tanyerrol cottenek egy massal | Tiz buza giomlalonak Ennik attam, es attam(m) Nap sza(m)ot d 50 [Kv; Tjk VI/1. 395, Szám. 9/XII. 68]. 1603: Darabos mente magat hogy eo meegh ne(m) eott ne(m) izik, vgy monda Horwat Adam hogy nem is ereoltete(m) kegdet ..., kenalam Balast, hogy egiek, es veon benne egy falatot es megh ewe [Kv; Tjk VI/1. 669]. 1606: Ennik az veteönek es Boronalonak attam Egj eöreg kenieret [Kv; Szám. 12a/I. 33] | Deliberatum ... heted magaal megh Eskögyek az A hogy Az Alperesnek be haitasa miat holt megh az eö menes lóda, Azonnais hogy mit eot volna az marha [UszT 20/97]. 1613: (Az articsókából) öttem is, de elég rossz gyümölcs [BTN 67]. 1627: kapoztas hust mit adot eönni, bort Innia [Mv; MvLt 290. 25b]. 1628: az en Uram <z>idalmazot, gyalazot, seöt süttemben főztemben seni eöt [SzJk 22]. 1629: abboll à penzbeol se egyek se igyek [Kv; Tjk VII/3. 38]. 1634: egy Embernel evenk s ivank | az Czykbann is öttem az kit ott főztemek volt [Mv; MvLt 291. 8b, 22b]. 1637: aval az szekely Istuannal eleget et s iüt Padocz Istua(n), harmad napeghis el vendegeskettek egjütt [Mv; i. h. 112a]. 1638: akkor vaczoranis elege kinalak, de ugjan nem euek, sem iuek, hanem talam csak ketszer ha martot az etekben [Mv; i. h. 148b]. 1644: Ez keozben Eszwnk vala | Ez el mült Niarba(n) az mikor az Biro Antalek haza megh ege az dolgosoknak akarok vala Eonni vinni | azt Mondgia hogy Ne(m) mehet hanem Eögienek [Mv; i. h. 426b, 432a]. 1645: az lopott szölöt öttek, keöltöttek [Törtör SzD; Ks 42. C. 31]. 1653: haza Jöven etzakanak idejen, be menek az pituarba(n) etzakanak orajan, en övem (!)

es leis fekvem az pitvarba(n) [SzJk 70]. 1690: Lattam Janczit hogy Cserezyet szetek, öttek [Aranyosrákos TA; Borb. I „Thothöri Thamás feleseghe Biro Kisana aszony” (28) vall.]. 1693: az malom házban az molnarral eott s, ivutt [A. Jára TA; Berz. 7. LXV. 38]. 1697: az Mathe Georgi Lova az Kalongjab(an) eleget ett ... az ökrök elotte ettenek az Fűb(en) [Jobbágyfva MT; Bál. 50] | Öt(t)em ebédet Somlyón^a [AIN 154. — *Sz]. 1700: az el mult őszel Lopott szalonát süttötten(e)k és ötten(e)k a' Sztán Rotár kosárjánál [Csolnokos H; Szer.]. 1718: az ő Nga aztalanál ett s ivutt [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69] | ide olyan ember két uram: a' ki egyék es igyek vellek [Mezőbodon MT KJ. Fogarasi János lev.]. 1722 k.: a Minister tartozik enniek adnia kaszások(na)k [Felfalu MT; GörgJk 91]. 1747: láttam két katonát, kik az Monostorszegi fogadosnéval Máriával ... édgjütt az Piaczon övének [Kiskájon SzD; Ks 27. XVII.]. 1748: mikor nappal az Vram ... a maga hizo sertésinek enniek adatott, szüntelen ott kellett őzenünk a' mig öttenek, mivel a' Tatar Vr(am) sertési ki ötték előllök, étszakánként pedig ... mindenkor azok ötték meg előllök [Torda; Tjk III. 240]. 1754: a Tinot ... a mezőn tanáltuk meg s ugj öt mint a többi [Diósd Sz; WLt Elekes Gergelj (38) ns vall.]. 1764: az Krentse fia, és Faur Péter szolgálja ettenek egész Bőjten sirost [Torda; Tjk V. 205]. 1769: engemet nem ültettek az Asztalhoz mind az által ennem is innom eleget adtak [Szárhegy Cs; LLt]. 1780: nekem soha sem mondotta, hogy ennyi (!) ne adjak az ökröknek [Km; KLev.]. 1785: (A kalangya) allyából a Marhák éttenek [Miklósfva U; Ks 73. 55]. 1790: Vas fűvet éven döglett meg Bival Tehen Nro 1 [Ms; Töld. 9]. 1795: Hogy az Uradalmi Gornikokkal halásztottam a meg lehet ... törtenhetet vagj egj Pénteken Szombaton hogy nem volt mit egyem, ekkor magam is azon Kis Patarkotskában vélek el mentem, a mit fogtunk, meg ettem ottan [Dobra H; Ks Dévai urad. Mixtae relatoriae et documenta XXVI/1—2 Kiss Lukács volt krájník nyil.]. 1796: az Arviz majd minden Esztendőben hol meg iszapollya az egész rétet, hol pediglen a kész szenankatis el vészi, s az egész helyen majd mind Tálmoso fü terem, mellyet a szarvasmarha nem észí [Mohaly SzD; Wass]. 1797: láttam hogy ett és ivut | evett és ivutt^a [Sinfva TA; Borb. — *Uo. többször is így!]. 1798: a Bihaj tadjával edgjütt haza menek és a Bivalak(na)k enniek attam [Adámos KK; JHb XIX/58]. 1802: vatsoarához ülni akarván, az ötsémet hogy öis ennék felköltöttük, de ekkor is beteg lévén, nem ett [Mv; Born. XXXIX. 53 Jos. Bako de Siklod (30) táblai scriba vall.]. 1806: (A kocák) előttem ettenek jól [Dés; DLt 82/1810]. 1808: Mű a' lovat meg nem ütöttük; hanem lattuk hogy nem észik [F. rákos U; Falujk 36 Sebe János pap-not. kezével]. 1815: Prima Aprilis ... még mesze lévén addig sokot eszem 's iszom [Kóród KK; Ks 101]. 1818: et a Kolbászából [A. szovát K; KLev.]. 1824: az Bikák azon harmad ideji szénát ... nem észik [Dés; DLt 294]. 1837: egy keveset alszom és eszem [Ótorda;

TLt Praes. ir. 380/ 1844 Kassai F. Mihály ügyvéd lev.]. 1843: gyakran evett és ivott Orosz Józsefinél [Dés; DLt 65] | ő is ett a' lopottakból [K; KLev]. 1851: (A tehén) Szénát egy Szállot sem ett [Szép-lak KK; SLt évr. Bfró Sándor lev.]

Szk: ugorka enni. 1846: hová mennének talan bizony ugorka enni | Virág László mondottais hogy ő nem engedi a Czigányokat — mert nem szoktak azok ugorka enni menni [Dés; DLt 530/1847].

Sz: családval ette s eszi kenyerét. 1824: Csalásával ette s eszi kenyerét [Torda; KW] * egy kenyeret ~ vkivel egy asztalt tart vkivel. 1585: Molnár Janos vallia ez leany mindenkepen inchelketet vtanna(m), Aranios inget es kezkenet Ighirt Nem akarta(m) Neki engedny, ... Az Molnar Jacobbal Nem latta(m) hogy chak bezedes leót volnais, maga egy kenyeret eottem velle [Kv; Tjk IV/1. 507]. 1606: Tudom azt es Lattam hogy Slolya Jmreuel egy kenieret ottek [i. h. 20/107 „Slolya Lorincz” vall.] * egyszer evett benne, de nem eszik többször egyszer/egy úttal volt része benne, többet nem pipál. 1640: Hallattam azt Beörveinétül, hogy Molnár Istvánné panaszkodott öneki, hogy Kis András reá ment volt az dologra, de azt mondotta, hogy hiában az lustos vén kurva, mert eccer ott benne, de nem eszik többször [Mv; MvLt 291. 233—51a átírásban!] * vmi által/vmivel eszi kenyerét vmivel szerzi/keresi kenyerét. 1591: Zsigarto Matiasne, Marta azzoni . vallia, Latam hogy HaczoKa Thamast az bírák vonazolliak (!) vala es mikor az zabliaiat el akariak teole venni ... ezt mongia vala, Zereteo vram haggiatok beket, ne vegietek el zabliamat, mert en euel ezem kenieremet, ezt bizoni nem engedem el uennetek, hanem ha meghalok eleoezor [Kv; Tjk V/1. 89]. 1668: munkám által kerestem s' ötte(m) kenyeremet [KJ]. 1776: András Juon . magának keresheti é kenyerit vagy koldulásával eszi ? [H; Szer. vk] * ha sóst evett, igyék rá ha vétett, igya meg a levét. 1595: lassatok ha megh fogiatok, ha sóst ett igyek rea [UszT 10/41] * kenyerét eszi vkinek vki kenyerénél. 1573: Simon görögy ot Lakoth uala az ő kenyeret ette hozzwtelky ferencz kennyereh eotte mykor az dolog esseth [Frata K; SLt S. 11]. 1583: Nalla lakta(m) es kenyeret eottem [Kv; Tjk IV/1. 147—8]. 1748: Ezen immunitas-al pedig tsak az Acquirens gaudealhat, az Fia addig, míg Attya kenyerit eszi [Torda; Tjk III. 237]. XIX. sz. eleje: Most pedig az Anyosommal egybe veszvén az házból ki igazítottam hogy velem ha kenyeremet eszi s ruházattyára van tsak magának gondja ne veszekedjék, engem ne szidjon ne gazollyon Mivel rutul szidott gazolt [BFR 88/18 O. Horváthi] Süle Szimion kérv. — *Sz] * kenyerét nem ette, bocskordt nem szagolja. 1761: kenyered nem ettem, botskorodot nem szagatom [Majos MT; Told. 35] * kenyeret többet nem eszik. 1687: azt monda hogy ugj bantak volna vele' hogy kenjeret többet nem öt volna [Szentlélek Hsz; HSzjP] * megéri vele, ha pénzt ennék is. 1748: az Urá(na)kis marad annyí, hogy ha a gyermekei pénzt nem költiis, megéri vele; ha pénzt ennék is [Torda; Borb.] * micsoda

tízességgel enné kenyerét, ha . 1585: monda oztan Az varady tizedes ne haggiuk vgymond az my zegeny Athiank fiat mi chuda tizesegel enneok keniereunket ha zemeunk eleot meg hadnok eolny az my Athiank fiat mint tolwaioknak [Kv; Tjk IV/1. 486] * nem ad neki többé ennie. 1651: monda Mozes egi Aszszoni embernek hogi adgi ennem Kata mert nem adcz nekem teobet ennem [Zoltán Hsz; HSzjP. Johannes Desi col. vall.] * nem ~ sokat nem sokáig él. 1592: Tudom eztis hogi Ceklas Mihallial Igienetlenkedet, es feniegette, megh lad te vgimond esse lelek hogi ram teorz, de n(em) ezel megh hid sokat [Kv; Tjk V/1. 209] * nem ~ többet. 1633: Hallottam az Falabu Kathatol, hogi beszelli uala jm az en jegiese(m), az io iffiu legini azt mondgiak hogi el akar hadni, de am lassa az io legeni, tudgia az mint hagiót el engemet, teób varosokis uadnak, es en akar lunis heliemet talalo(m), de bizoni megh lattia azt hogi ne(m) eszik teób, am ellie(n) addig az megh elhet [Mv; MvLt 290. 138] * nem ~ több sóst. 1633: Hallottam . . Berej Janostoll hogi mo(n)-dotta, hogi ez el mult beítbe mikor Boros Gergeli az ablakara ment volt, ha az en fia(m) ne(m) volt volna ne(m) eott volna több sóst | ha az Böczem velle ne(m) volt volna bizoni ne(m) eott volna töb sóst, mert az puskanak az vegett az ablakra tötte volt mingiarast altal lötöte volna [Mv; i. h. 130] * nem ~ vele egy idből nem közösködik vele. 1638: neha el ütze az Aztaltul az feleséget Uarga Miklos, s azt mondotta hogi nem eszik eő nele egj talbol [Mv; i. h. 146b] * soha többet nem ~ 1644: keozeonnie az Ese leleók kurua fia hogi Oth Nem talaltam, Mert soha ne(m) Eót volna teobbet [Mv; i. h. 426a]. 1767: hallottam midőn meg nevezett Komanaí Boér eő Kegyelme Tisztarto Szegvári János U(r)amat rutul dífámálta Tolvajnak s or Gazdának Szídta, s Fenyegette ilyen Szokkal hogy ha tul kaplattyá az olton soha többet nem eszik [Királyhalm NK; Ks 67. 46. 24c Joh. Székelly (87) vall.]. 1769: tsak adná az Isten kezem közé az mezőn valahol el oltanám az luminájat soha nem ennék többet [T Told. 3a r. valló nyil.] * sóját, kenyerét eszi vkinek. 1698: haza jöve' Tisztarto Ur Veres Gergely Ur, s monda no az ki az en somot s kenyerémet eszi kellyén fél, jöjön is velém [Szászfalu Hsz; HSzjP].

2. 1846: (Meghalt) Kalo Ersébet, Csoka Mártonné 24 éves a fene ette a szemet [Nagykapus K: RAK 12].

eszik-izsik 1. a minca și a bea; essen und trinken. 1570: Orsolya Erzen Jarto Jacobane Azt vallyia hogi Twgiak hogy Egiek, egy hazban laknak egygywt esnek yznak [Kv Tjk III/2. 16e]. 1573: Magdolna Kiral Matene Azt vallia hogi eo latta kykel-leo varat Bertalan es gergel egi tarsasagba voltak es egygywt eotték Itak es haltak [Kv i. h. 282]. 1579: Az 22 Januáry Sombory Demeter postan volt Nalam Enny Jnya kert koltetem d. 9 [Kv; Szám. 1/XVIII. 7]. 1585: Az palffalvi teteonnis mikor feleltettek minden keolchegekkel az lofeiek Mihál deak mellett voltak eottem ittam keolcheghekben

[UstZ „Farkaslaki lazlo Janos weres drabant” vall.] 1592: Saswari Lukach, egi aztalnal eot, jut Niari Martonneul Gaspar Katussal kartiatis Jaccot az Azzoni Niarine Lukachal [Kv; Tjk V/1-197]. 1596: euek iuek nalam az zegenj legenj. [UstZ 11/54 „Helena relicta quondam primipilii Antony Thibold” vall.]. 1617: Varga Miklosnehoz lattam hogj elegie iartanak az katonak edgiwt eottenek ittanak [Mv; MvLt 290. 28b]. 1632: Ennek az Azzonnak es Georgi Deaknak etelek felöl tudom hogj eggiwt iartak laktak öttek ittak es az hazhoz mindenik egy arant vasarlott az mi szwkseges uolt de eggiwt valo halasokat nem lattam egizer tudom hogj Feltoti Giörgi ide iött vala es oda szallott vala, akkor mind eggiwt euenek iuanak lattam hog’ eggiwt iartak öttek ittak giakorta egi tanyrrolis öttenek de gonossagokat en nem lattam [Mv; i. h. 95a]. 1634: Falabu Janosni be mentenek, otis ettenek ittanak [Mv; i. h. 291. 22a]. 1684: eggiwt eotek, itak, egi Asztalnal [Torockó; Pk 7]. 1692: Felesége . . . egy Györi nevű leginnyel . . . öt, iottv, Ura othona nem létéb(en) [SzJk 265]. 1727: (A fakadékok) nem halálasak, az ott ben includalt emberek, minden irtozas nélkül vadnak, észnek isznak s az Felcserrel szüntelen vendégeskedn(e)k [Keresd NK; Ks 95 Csongrádi Parkas lev.]. 1733: azon legényt házánál paceálta s vélle ött, ivut [Dés; Jk]. 1816: Szőlősiis ett ivutt belőlle [K; KLev].

2. kedvére eszik és iszik, lakmározik; a minca si a bea dupá pofa inimi, a benchetui; schmausen. 1629: Leszaj Gieörj halla(m) hogj kuruaza valoba Fekete Katott, s azt monda hogj te az latrokat be givteöd, s azokkal eszel iszol s torbezlaz ugj mond [Mv; MvLt 290. 173a]. 1633: Annok oda hinatta Azzoniomat ott eöttek, jttak, lakoztak s szerelmeskettek [Mv; i. h. 121]. 1670: az J vellek ött, — iut, torbézlott [Kv; Tjk VIII/11. 12] | Causa Székiensis^a . . . egy Seres Gyurka nevű Jnas menten hazamhoz jöven . . . ött ijuut vendégeskedett . . . es . . . ött ijuut velle . . . magamat ördög hitű(ne)k, hamis lelkű(ne)k szidott [SzJk 229. — *Szék SzD]. 1692: Felesége . . . latráról^a sok idők alatt tisztatalanul conversalkodott, imide amoda járt mint a’ félék edgyütt öttek ittak lakoztak [SzJk 261. — *Elfrás lehet latrával h. a rákövetkező tisztatalanul alaki hatására]. 1733: (A) legennyel maga házánál ejjel nappal titkon ajto be zarolva ett ivutt, Csokolodott [Dés; Jk]. 1747: Gyakrabban ett, ivutt, vendégeskedett, és soha nem dolgozott, sok pénze volt, söt ditsekedett vélle hogj más hát ökre után nem tud ugj élni, mint ő a kinek edgj marhája sintsen [Torda; Tjk III. 188]. 1789: öttek ittak vendégeskedtek égyütt [Dés; DLt]. 1836: kénтелен . . . azon Czégéres Aszonnyal enni innya vele fertelmeskedni [M. légen K; KLev].

3. ts (vki javait) evéssel-ivással feléli/rég fogytja; a cheltui/prăpădi bunurile/averea cuiva prin mîncare și băutură; aufessen/speisen, verzehren. 1569: Az Arwa Marhayat ezik izzak minden napp zwntelen az eó hazaban jozagaban ha(!)nak [SL].

eszkába 1. iszkába

eszkadron lovasszázad, rég svadron; escadron; Eskadron. 1815: az Hohenzollern Regement Reserva Escadronjánál való Ispotallybéli szolgálatra még alkalmasnak találatott . . . Invalidus Köz ember Krizbay Márton [TVLt rtlen].

Az adalékban a címszó *eszkadron* ~ *eskhádon* ~ *eskhádon* olvasatával is számolhatni.

eszkadronos kapitány lovassági százados; cápitán de cavalerie; Rittmeister, Eskadron-Kommandant. 1826: Escadronos Kapitány Frenkó András [Egerbegy TA; Tlt Közig. ir. 1495].

észkes 1. északos

észkoeska 1. északocska.

eszkófia ? süvegféle; un fel de căciulă; Art Haube. 1546: az Egy, Ezkoffya es az Egy, rohanakwalo, komoka (!) mynd az keeth, nest gereznawal^a, es az haath arany gyry, mynd az yzymakos (!)^b penzewel Egyethembe, az my wolth. Ezek mynd, Banffy Bernalduak maradyanak, es, Ewee Legyenek [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19. — ^aA szöveg ilyen zavaros! ^bAlkalmasint tollbamondással író a *Lysimachos* szót írhatta el].

A fenti szó *szkófia* ~ *szkófia* hangalaki változtatát MA és PP 'Mitra, Cidaris' értelmezéssel közli, MA viszont a *mitra* szóhoz 'püspöksüveg, beretra, szkófia, szkófiom', a *cidaris*-hoz pedig a 'törökpatyolat, szkófia' értelmezést iktatja be. PP az előbbi szó esetében MA-t másolja, az utóbbiban a 'török patyolat' mellett a 'Főre-*való* szkófia' értelmezéssel él. Noha mindkét értelmezés női főrevalóra vonatkozik, a fenti egyetlen kijegyzésben azonban férfinak hagyományozott, nyestgerezés (nyestprémes) öltözködésről van szó, kétegyesen ugyan, de 'süvegféle' értelmezéssel számolunk. — Megjegyzendő, hogy a NySz első előfordulásként Heltai Cancionale-jából idéz egy csonkított adalékot, az idézet hibás jelzete miatt azonban a szöveg a hasonmásból (BHA V.) sem egészíthető ki.

észkos 1. északos

eszkotár, szkutár 1. számadó juhász, juhászgazda; scutar; Schäfermeister. 1627: Bodolai es Vzoni Juhok(na)k, Tehenek(ne)k, es egyeb eoregh labas marhak(na)k szamban adasa . . . Algja new Ezkotarnak, Feios Juhot Nro 1053. Ezekre kel be Jeoni 116 Teomlónék. 116 Ordanak es egj rend sajtnak. Ez idei Neosten barany Nro 399. Koos barant Nro 532 Meddw Juhot Nro. 27. Dizke Miurat (!) Nro 294. Dizke kost Nro 48. Eoregh kost Nro 28. Eoregh Czapot Nro. 6. Eoregh keczeke bakot Nro. 1. [Bodola Hsz; BLt 1 Inv.]. 1632: Boerok. Boer Ztoyka Bulia Urbéli Assessor. Raduly Namcul Izkotar az Juhok mellett [Ohába F; UC 14/38. 18] | Boer No 1. Komsa Boer, most Varhoz ualo Zkutar [Sebes F; i. h. 25]. 1637: Raduly Radulye . . . Zkotar . . . Ztan Furnanes (!) . . . Juhasz | ozkotar N. 1 [A.venice F; UC 14/42. 193] | Boyer: Radul Bants: Nil productit; Most Ur(unk) o Naga Zkutara [Bráza F; i. h. 117]. 1640: Nisztor Belana . . . Urunk szkutara [Kisberivói F; UC 14/48. 62]. 1671: az turo felől az oszko-

Zenamatis es minden egieb hazi ezkeözemet azonkeppe(n) hordatta es dulta [Uszt 15/31, 45, 79, 85]. 1673: Ezeknek kwwl semi hazj ezkeözök ninczenek sem kwn sem ben [HSzj *udvarház* al.]. 1629: mikor Borbely Ferencz ezt az Szantajnet el uette vala . . . elegh sok szep hazbeli ezkeöze vala, ontal kannak es egieb borbely Mihez valo szerszam; rez medenczek es agja lepellet egiüt [Mv; MvLt 290. 162b]. 1659: minden nemü hazbeli ezkeöket, Szuszekokat, hordokat, kádakat, láncokat . . . Janos Kristalynak hagyja [Gysz; LLt Fasc. 159]. 1701: Balasi Peter allattja hogj neki az meg irt Apja az szekérből es holmi ház bali eszközből részét egészen ki nem adta [Kissolyos U; BLev.]. 1719/1751: Az mi illeti az kóntós, és házbeli eszközök dolgát . . . fel osztottuk kinek kinek részt meg adván [Süketfva MT; DobLev. 1/95a]. 1808: egy avatég deszka ágyán, egy festett Ládátskáján, egy Jo fejő Tejes vedrén, és egy Sajtárján kívül egyéb Házi Eszközeit az exponens ur el nem vette [Szászkerd K; LLt]. 1849: ott oly sok minden házi Drága eszközök voltak hogj bajos egy helyt annyit tsak latni is [Héjjasfva NK; CsZ]. — L. még RettE 112–3 * *házi* ~. 1764: Cserei Elek urannak ott udvarháza lévén, mindenét felpraedálták, kézi eszközeit, lóra való szép cafragjait, fegyvereit felkötvyavetyélték [RettE 161].

2. tárgy; obiect; Ding, Gegenstand. 1588: Az egihazfiaktól ig' Veottek zamoth . . . marad nállok keesz penzwl, zalagul, Restantiaul minden kjweol Jaro ezwt es egieb ezkeöz kjweól, Akj tesszen f. 835/63 [Szám. 4/II. 18]. 1655/1754 k.: Ha mi rejtéket tsinális, szűkség hogj ugy tsinálta légyen a Remekes, hogj az nem valami vas szeggel vagy egieb akármínemü asztalos Mesterséghez nem illendő eszközzel nyílyék [Kv; AsztCJk 23]. 1702: több Eszközök töllök el vesztenek és mind attul fogva is kezekhez nem kerültek [Dés; Jk]. 1805: Orbán Mártont hogj ? miképpen? és minemü Eszközzel verte ütette és sebhette azon Személy? [Szentdemeter U; Told. 38 vk].

3. berendezési tárgy; mobilá; Einrichtungsgegenstand. 1838: A Várbeli Fogadoi eszközök . . . Az Ivo házbán vagyon egy kelneráj fenyő létzből van készölve Két avaték asztal edgyik a' Kelnerájba [Km; KmUlev. 2].

4. használati tárgy, készség; obiect de entrebuintare; Gebrauchsgegenstand. 1790: a Helységnek sovány terméklettségére nézve kézi Mesterséggel, kádársággal, Szekerek s egyéb Eszkezek tsinálásával keresik kenyereket [HSzj *házi mesterség* al.]. 1793: A' Tser(e) . . . Találatnak benne rakó Fának, Tengelynek, kerékfalnak, és Malomhoz tartozó holmi eszközöknek való Bifikák, imitt amott Talpnak való Tölgyfák is [Inaktelke K; EHA].

5. kellék, tartozék; piesä, accessori; Zubehör. 1677: az minemü Stomp vasak es egieb ezkeözök vadnak Arbíttereket ala viuen Igaz böcz (!) szerent vgi kel oztani hogi mindenik(ne)k egie(n)lo igassaga legien [Abrudbánya; Törzs]. 1622: Az Eötues Mwzert hozaja ualó ezkeöziuel megh beczwluen(n) p.f. 32. d. 96 [Kv, RDI, I. 119]. 1629: Borbely

Mihelyhez valo ezkeözeök, rez medenczek, Üsteök es egieb azokhoz valo szerszamok elegek voltanak [Mv; MvLt 290. 156b]. 1647: Az Uduar keozepin egy sendelyes labakon allo szeker szin, alatta egy reghi paraszt vasas Táár szeker ezkeceosteol [Mezőkirályfva KK; BK 48 Fasc. 16]. 1681: Öreg Sajtó minden hozza valo Eszközüvel jó Nro 1 [Vh; VhU 585]. 1758: az mikor . . . édes Anyja megholt akkor maradot 8 Ökör, Ött Tulok, Vaszas Szekér, Vaszas Borona, Eke, minden azokhoz tartozando eszközökkel [Csegez TA; Borb. II]. 1826: (Az erdőpusztítónak) marháját, szekerit, ahhoz tartozó eszközt, amit azok érnek, fogja communitiesunk bírságotlni [Árkos Hsz; KSzF 117]. 1849: A' Szekér szinbe Egy Batár — Minden meg kívántato jo eszközeivel edgyütt [Somkerék SzD; Ks 73/55]. — L. még HSzj *parasztiszekér* al.

6. hozzávaló, kellék; accessori, furnituri; Zubehör. 1658: 8 Xbr(is) Balpataki Uramnak adott Barcsai Akos Fejedelem, dalmanra, mentere valo failandist, melynek csinaltatására valo Ezkeöket vettem, Zöld makkos Gombokat, per fl. 2. // 80. Negy végh sinort, mentere, Dalmanra, nadragra, per fl. 2 // 80. Negy singh Gyapot vaszant dolmany ala, per, fl. — // 60. Egy viragos szattyant dolmany ala, per, fl. — // 75 Hozza valo ket lat selymet, per fl — // 70 [Borberek AF Wass. Perc. 51].

7. alkatrész; piesä; Bestandteil. 1688: a' Derck hegjen egj eoregh Saitonak egj agassa(n) kívül Orsojat mindennemü eszközt tüzzel meg egettek [Kv; UtI 2].

8. készülék; unealtä; Gerät. 1714: Gombkettőnek való Eszkez fl. Hung. 3 [Nsz/Fog.; RFkLt II. Apafi Mihály hagy. 50]. 1724: Holmj dib dáb fonal tekerő eszközök [Koronka MT Told. 27]. 1756: Sinórt verő Gombkötő eszköz 1 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 23].

9. készség; mijloc, dispozitiv; Vorrichtung. 1697: Azon szekerek mind legyenek hat hat ökrü jo ernyös szekerek, az minemüt hosszu utra szoktanak keszitteni, es azon legyen eggy vezeték kerek es tengely, item kerék kötő eszköz, fejsze, eggy öreg kótel, es ökör fejere valo hat instrangok [UszLt IX. 76. 27 gub.].

10. szerszám; sculä; Gerät, Werkzeug. 1590: Latok tahag immar Zolgait es Jobbagit mind felgytette. Azok pedig ott az megh mondott helyen . . . reank rohanua(n) fegiueres keszel dardakkal Zabliakkal es kylemb fele fegiueri ezkeözökkel raitunk valanak [UszT]. 1666/1793: furu, féjszi és egieb eszköz . . . övék légyen [A.csernátan Hsz; SzékFt 18]. 1796: A Bányához tartozó eszközök . . . Fisto 7. Puzka 5. Furu 20. Lövé Szerszám 7. Kapa 5. Czinkus 17. Csákány 14 [Tresztia H; Ks 115 Vegyes ir.]. 1807 k.: Jegyzéke Azon eszközök(ne)k melyek . . . a Császári Csik felé menő utnak meg tsinálására s igazítására készítették Vas bot 6 Kő hasogató Vas hasító szeg Den. 2 Targontza [UszL ComGub.].

Szk: ~nek való fa szerszámfa. 1782: a nagyobb szükségekre messzünnen valo Erdőkről más helyekről kntelenítettnek Eszköznek valo fákat nagy

költséggel szerzeni [T, Thor. XX/5] * *lóhos való* ~ lószerszám. 1749: (A kukorica) árrából vegien ő kglme^a négy Lovakat, azokhoz való hámozkat, pokroczoikat, nyeret és fékeket. Melly Török búzán(a)k árrából, hogj ha azon lovak, és azokhoz való eszközök ki nem telnének ..., tehát ... tar-tozn(a)k ő kglmek^b Fundust mutatni [Dés; Jk 532b. — *A város hadnagya.^bA városi tanács] * *nyilaló* ~ 'p' 1845: a malom építésihez meg kívántat materialék jó rendin a két három nyilalo 4 ölös gerendákon kívül is holnap reggel le küldetnek, a Mester ember holnap a Nyilalo eszközököt el akarja készíteni, s az után is nyilaltatni, azomba az a kívánata, addig a nyilaláshoz ne kezdjen míg, két levelet nem adunk [Kádás U; Pf. Pálfi Dávid lev.] * *vágó* ~ 1847: (Ha) a tüzelésre használandó Erdőbe valaki vágó eszközzel nyers fát vágua ... az ilj egyén előbb egy M. forint ... és a Pásztornak 10 xr díjj büntetésen marasztassák [Torockó; TLev. 10/9] * *vérenge-zésre való/vérengező* ~ öldöklő/öldő szerszám. 1767: B. Bánfi, és Henter János Uram részéről az egész Mocsi rész Jóságokat fel költettek fegyveresen, botokkal, vasvillakkal, s egyéb vérengező eszköz-ekkel ki küldették, hogy ha valaki bé akarná haj-tani^a ályanak ellent, s ne engedgyék [Mocs K; JHbK XLVIII/1. 13. — *A csordát]. 1806: miné-mű fegyvereket vagy vérengezésre való eszközöket látott ezeknél? [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII vk].

11. felszerelés; cele trebuincioase, utilaj, echipament; Aufrüstung/stattung. 1635: az Malom ház az regisegh miatt ige(n) el vészett vala; hane(m) Vayda Marton mas helyre fel eppitte, mind(en) fele ezkezőiwele [Abrudbánya; Törzs. Plese Nicolane (80) vall.]. 1636: egy olay üteő szin ..., uydön uy karfázott keőrös keőrül, minden olay üteő ezkezőiwele [Siménfva U; JHb Inv.]. 1785: A Ma-lomnak nevezetesebb Eszközei: A Felső és középső lőszelő kövek Szintén uj Csitsai jo kövek, az Felső alkő elhasadott, az also folyo kő is meg vásott nem vastagabb 4 ujnál, tsak alkőnek való. Az középső alkő sem tehet szolgáltatot úgy meg-vasott [Szu; Ks 73. 55].

Szk: *béres* ~ kb. gazdasági felszerelés. 1747: mindennémű szarvas, és szarvatlan marhák ... és egy szoval mindennémű szárnyas, és szárnyatlan majorság Házi és berés Eszközök, szekerek, s minden idei termés az Temetesi Solemnitásnak véghöz meneteleig, maradgyanak helyb(en) [Kv; Wass] * *cementhez való* ~ aranyfinomító felsze-relés. 1627: Cementes Filstich Peter vra(m)tól kwldeöttwnk Egj szekere(n) Egj Berbenche penzt ... es Czemtenhez való Eszközöketis nagy Banjara ... hogj az vto(n) az marhaba(n) vagj penzebe(n) kóborlas ne lenne. Azert az Haro(m) kapuból ment hatt Drabant el [Kv; Szám. 16/XXXIV. 214] * *gazdasági* ~. 1848: Marha okol-beli Gazdasági eszközök [Msz; Born. G XXIVd]. 1858: a tulajdonos Grof Urtol át vett gazdasági eszközök, marhák és vetések vissza adása hasonló betsérték mennyiség és minőség szerint kikötve van [Kendilóna/Kővári urad.; TKhf 15] * *konyhabeli/*

konyhára való ~ konyhaedény. 1681: Farkas Pá Konyha mester ur(na)k a Tábori alkalmatosságra e szerint adattak Konyhabeli eszközök^a [Uti. — *Köv. a fels.]. 1736: (A) konyhakocsi vagy tár-szekér, az kiben az konyhára való eszköz, tálok, tángyéro, nagy konyhára való réz kondérok, hat, hét, nyolcz ejteles ön palaczkok, pinczetokok [MetTr 362] * *tűzoltásra való* ~ tűzoltó felsze-relés. 1789: A' Tűz oltásra való Eszközök nintsen semmi, és az eddig ususb(an) vólt Korom Birákis meg szűntenek lenni a mostan kiadando Patens szerént a Falu szegény tehettsége szerént a szüksé-ges Instrumentumokat szereze meg [F.boldog-asszonyfva U; UszLt XIII. 97].

12. *feredni való* ~ fürdő-alkalmatosság; obiect pentru baie; Badezeug. 1714: Feredni való hoszzú eszköz két rezes füleivel vasok nélkül 115 fontbul allo fl. Hung. 69 [REkLt II. Apafi Mihály hagy. 48].

13. szer; substantia; Mittel. 1670: Foris Anna ... oly eszközt adot volt megh holt Pal Kovacznak tyuk many ratotba(n), hogy más nap megh holt [Kv; TanJk II/1. 703]. 1789: bé mentünk az Uttza felől valo Nagy Patika Házba, az holottis találtattak ezen alább irt moddal Specificált Eszközök és Portékák [Mv; ConscrAp. 42].

Szk: *étekhez való* ~ fűszerszám. 1621: Biro vramat meg talaltatua(n), Eczetert, Borsert es egyeb Étekhez való Eszkeozert, mierthogi seotert-ben erkeztene, s az piachon se(m) talalhattanak attam^a [Kv; Szám. 15b/XI. 56. — *Így az eredetiben fels. nélkül!].

14. *kötözni való* ~ ? kötszer; pansament; Verbandzeug/stoff. 1789: Hojagok Gyapott és egyéb Kötözni való eszközök Rf. xr 10 [Mv; ConscrAp. 44].

15. úrvacsorai edény/felszerelés, klenódiumok; vas pentru împărtășanie; Abendmahlkleinodien. 1704 e./1770 k.: A' Sombori Eklea(na)k előbbeni Eszközei el-predáltattak, hanem azok helyébe ezek szereztettek [Szászsszombor SzD; SzConscr. 100].

Szk: *eklézsiai* ~. 1715: Miolta ezen Zilahi Ecc-láb(an) fungálok az Ecclésiai és Sacramentomi eszközök ezek vóltak [Zilah; SzVJk 31] * *sakra-mentumi* ~ ök úrvacsorai edények, klenódiumok. 1683: Mivel az Egerhati Eccla Tellyességgel el pusztult, úgy hogy már csak vadak lakiak, s lakoi is el fogytanak ..., mellyhez kepest a' Sacramen-tumi eszközökis es harangjokis aballentalott volt [i. h. 117]. — L. még előbb *eklézsiai* ~ al. * *szent* ~ ök a. 'ua'. 1695: Isten itletiből a' Szent Templom tűzzel el ígvén ez itt meg irt szent edények igen el égtenek ... Az Igis Után, ez szent Eszközök szereztettek, ajándékoztattak Isten Dicsőségére [Nagyfalu Sz; SzVJk 51]. — b. 1643: Minek utanna syralmas karokon elege tö-reodtwnk es bankodtunk volna, fordítok elminket ez zent ezközök(ne)k^a Ujolahg való épétesenek go(n)dolkodasara [Dés; DLt 408. — *A villám-sújtotta templomnak és toronynak] * *templom-hoz való* ~ ök kegyszerek. 1634: Ezeken kwwl valami Araniam, mind massaban s mind vertwl,

és Tallerom .. Templomhoz ualo eo teozetek, ez-keozok lesznek mindeneket ... hagiok az itt-ben, az Varosban Colosuaroott leueo el romlott Templomnak epwletire [Wass 73/1].

16. út-mód; chip si cale; Mittel und Wege. 1643: eddiglen való io akaratsnak keoztunk megh maradasara, ennel iob eszkeozt fel nem talaltam [Gyalakuta MT; Bál. 1]. 1675/1681: ember ez Vilagon mire igyekezhetik jobban, mint hogy maganak az élő embereknel el felejtetheten es halhatatlan jo hirt s nevet szerezzen .. melynek meg nyeresére nagy eszköz lévén az érdemes hívek(ne)k valo kegyes adakozás [Vh; VhU 277-8]. 1843: az ottan volt Lent, Törökbuzát, kölest — mily eszközökkel, és mi modon kárositattak el ? [Bodola Hsz; BLt 12].

Szk: más ~re fakad más eszközhoz folyamodik, más lépésre szánja el/rá magát. 1813: (A) Czéh Mester ... ezen engedetlensége mián, kéntelenitetett osztán más eszközre fokadni, látván, hogy szép intő szova Semmit sem erne, ugy édgy dara-botska pofával, vagy Talpal réa vert [Dés; DLt 56. 7-8].

17. kb. végrehajtó közeg; organ executiv; Exekutivorgan. 1780: Professori életemnek semmi részéb(en) nem tapasztaltattott az, hogy a' Mlgos Fő Consistorium rendelkezéseinek resistáltam volna. Sőt sok féle Rendelése jöttek ezen Collegiumba, a' melyeknek végben vitelekre én tétettem esz-közzé [Ne; Borb II Kováts József rektor-prof. lev.].

18. 1767: kérjük a mi kegyelmes Istenünket, hogy az kedvünk ellen való időkbén is legyen mi mellettünk s szolgáltatassa ki ő szent felsége az eszközöket a mi megtartásunkra [RettE 209]. 1854: fiam Szentpály Sándor által részszerént erőhatalommal, részszerént tulajdonomnak meg fosztására alattomoson koholt contractusok és hamiss Levelek által is .. öreg napjaimra minden tulajdonomtól és így minden élhetőségem esz-közeitől meg fosztattattam [Kv; Végr.].

eszközfa 1. szerfa; lemn de unelte; Werk/ Gerät(e)holz. 1752: szekerrelis vittünk sokszor létzet, abrantsot és eszközfákat [Holtmaros MT; Told. 37/44]. 1808: azon Bányászok ... vesztegető modon hasznos eszköz fákból potolyák ki tűzi fá-jokat [Torockó; TLev. 7/13]. 1820: aproság eszköz fát lehet benne^a kapni [Sándoríva U; MvÁlt Udvarhelyszéki összeírások 352. 3. — "Az erdő-ben"]. 1830: Communitásunk tagjai épületbeli bornákat, eszközfákat, kerékfalat kérnek szükség-ekre a szokott tilalmas erdőből [Árkos Hsz; RSzF 115]. 1842: Csupán a fadu közönséges gyűlé-sében <a> szükséges eszköz fáknak cédula mellett való adás<a> engedtetett meg [Taploca Cs; RSzF 115-6].

2. épületfa; lemn de constructie; Bauholz. 1830: a' Görgényi^a Udvar hordatott volt a' Fűrész Ma-lom hely körül Eszköz fákat, de a' Remeteiek^b, az ök Határookra lévén az Eszköz fák le rakva, nem engedték meg az építést, azután az Udvar el-használta az Eszköz fákat [Born. G. XXIV. 1

Ant. Janko de Mikháza^c (48) vall. — "MT. ^aA nyarárdremeteiek (MT). "MT].

eszközöl 1. ' . ' 1827: A Kő pad Bel és Víz kere-kekkel es minden ahoz tartozo fa eszközlo porte-kakkal 10 Rf. [Uzon Hsz; BLt II. 11].

2. indító, kezdeményező; inihiator; Beweg. 1796: midőn Ital közbe némelly Czigányok ... ő Nga Béresseivel őszve vesztenek volna azon veszekedésnek ki volt, vagy Kik voltak indító, eszközöl okai, azokat ki ingerlette, minémű uszító és ingerlő szokkal élt azon Személy ? [K; Eszt-MK vk].

eszközmarha vagyontárgy obiect aflat in pose-sia cuiva, bun(uri); Besitzstück, Ehegut. 1585: En Balogdi Farkas Erre Emlekezem hogj Puskar Gaspar az w Testamentomaba(n) Az farkas vczaban valo hazat hagia testamentomaban az eo attia fianak Puskar Balasnak, Minden hazbeli marhakkal Egietemben, Es ott voltam mikor az hiazba be vittük De hogj en Tudnam Azt Miczioda Ezkeoz marhak voltanak ott, mit ert volna, ot az hazban Abban en semmit ne(m) tudok Mert azt senki megh nem beochwilleotte [Kv; TjK IV/1. 401a]. 1598: az my keues marham vala-minth Zegeni Embernek, zalona(m) kynyerem buzam zabom az feleth keth feöldes hordo serem es egy fel feöldes hordo serem Egieb Elessem es lazbelj ezkeoz marham feyer Ruha nemy es vgy minth feyze fwru kazam halo Ruham jn summa valamy marham neke(m) vala mindeneketh el veöttek teolle(m) [UszT 13/23].

eszközöl 1. dolgozik, munkálkodik; a lucra/ munci; arbeiten. 1785: (Az elkobzott) lánchban változás tanáltatik .. elszakasztották, eszközöl-vén véle annak utána [Taploca Cs; RSzF 260].

2. tesz; a face; tun. 1785: (Az elkobzott láncot) elszakasztották mely<et> nem vala szabad azon megtörvényezett portékával eszközölni [uo.; i. h.].

3. kb. lebonyolít; a asigura/face; abwickeln. 1846: hogy valamely történhető szerentsétlenség ki kerültessen szükséges ezen hídan valo közleke-dést azonnal felfüggeszteni, és a vizen általi köz-lekedést hajo által eszközölni [Dés; DLt 858/1847].

4. munkál; a realiza; schaffen. 1826: a' pa-naszlo Kelementelki Communitas ... még nagyob-ban való betelését 's béiszapoltatását^a szánt szán-dékoson igyekezte eszközölni tsak a' végett: hogy azt egészen a' Gyalakuti határba vettethesse [Msz; GyL. — "A patak árkanak]. 1828: a magokat elő adando dolgok el igazittása nem mindenkor, az igazság és Artikulusok szerént határozattatik el, hanem részre hajlás szerént, számba se vétetvén az öregebb és jobb jobb gondolkodásu tagoknak velekedések, a kik t.i. a Czéhnek jóvendőbeli hasznát és elő menetelét igyekeznének eszközölni [Dés; DLt 581].

5. kieszközöl; a obține; verschaffen. 1817: Instá-lom az Tetes Urat méltotassék az Instántziámra

választ eszközölni [Meggyesfva MT; DLev. XXXVII].

6. teremt; a face rost (de...); (er)schaffen. 1849: Krizsán Mária... kért hogy Kolozsvárt szolgálhatásra valami módot eszközölnék, én utasítottam ötöt Kolozsvárt a Biásini vendéglőbe, mint nagy cselédszerző piacra [Kv; Végr. Vall.].

eszközölhető véghezvihető, megvalósítható; executabil, realizabil; durchführbar. 1876: az orgonakar alatti oszlop helyet kell mást tenni, mi kevés költséggel eszközölhető [M.bikal K; RAK 324].

eszközöltet elvégeztet; a face să fie executat; vollbringen/ausführen lassen. 1862: ha a törvényesen felvett Jegyző könyvekben a Cs. kir. Cataster által megállított classificatio lenne basisul meghatározva, a mérés kezdetén a telekkönyv kivételét vagy lemásoltatását az illető Elöljáróság által eszközölteti és nekem kézbesíti [Kv; Ks 92].

eszközölthetetik kb. elkészíthetethetik; a se putea face/alcătu; verfertigt werden können. 1846: Az Ó hid függő alkotmányának elbonthatása, és feszítettnek fel allíthatása véget szükséges hogy a hid alá állás készíttessen bé verendő fenyő Czövek Segedelmé által... el készülvén az állás, az óhid folyó gerendái rolla fel szoríthatatnak, és az egész fel feszített alkotmány szerkezete eszközölthetetik [Dés; DLt 858/1847].

eszmélkedik 1. eszméltre tér; a-și veni în fire; zu(r) Besinnung kommen. 1768: szalada hozzám Boka Mitru felesége és monda nekem hogy mennyek szaporan mert Boka Mitrut meg ölte Nemes Toth Vonul és a Földön hever halva, én el mentem es az földén holt számban találam Boka Mitrut..., s viratta felé kezdett eszmélkedni... Boka Mitru [Kiskaján SzD; BK. Boka Petre (38) j b vall.].

2. amióta annyira eszmélkedett amióta eszt tudja; de cînd își aduce aminte; sein/ihr Lebtag, seitdem er/sie sich erinnern konnte. 1754: Én az mólta anyyéra eszmélkedtem Temesestieket tudom hogy ezen kevés irtást... az többivel edgyütt bírták és mind Huszjai* határt irtogatták nagy erdőből [Hosszúújfalú Sz; WLt Nekita Ón (47) j b vall. — *A település r. nevének -i képzős szárm.].

eszméltet emlékeztet; a-i aminti cuiva, a-i aduce cuiva aminte; erinnern. 1832: Eszmélteti ujabban is T. Uraimékát a Kollegyombeli Ns ifjuság számára gyűjtendő Buzabéli Segedelem iránt [Vaja MT; Hagymásbodoni ekl. könyve].

észrevehet 1. megpillanthat; a putea zări; bemerken/erblicken können. 1877: lévén jóval alább a vad Gyümölcsfák között meszsze, észre nem vehettem [Bos MT; Berz. 9 Fasc. 73].

2. felismerhet; a putea cunoaște; erkennen können. 1850: fel jött a Kortsomáros is egy rakás Katanával, melyekből négyet vebtünk észre ránk rohantak, de meg szaladtunk [Dés; DLt

1320-hoz Patzkár Tyrille (18) és Olámán Todor (16) béresei vall.].

3. észlelhet; a putea constata; wahrnehmen/gewahren können. 1737: én Kovács Maria Aszsonj(na)k... mellette laktam, ... csak sajdíthatam s vehettem volna észre ha nehezséges lett volna [Szelistye H; Born. XXXIX/16]. 1762: kötelességéb(en) lészen vala, mint ótvés Mester embernek nyilvánosan észre vehetvén, hogy nem igaz portekai légjenek azon Leánzonak, hanem gjanu fér hozzám, hogy az Kolosvári Ótvés Célh Constitutioja szerint a Tisztnek híré tégye minemű gjanus portékák találtottak [Torda; TJK V. 132]. 1826: hogy betegem tudva hajtotta volna ki a tehént, képzelné se lehet, sőt ha nyavalyáját észrevehette volna, se költségét, se fáradságát nem sajnálotta volna, minthogy igen jó és bőv tejű tehén volt [F.rákos U RSZF 222-3].

4. megfigyelhet; a putea observa; beobachten können. 1726: mint lett azon bornak el vitele és el folyása nem tudom észre sem vehetém, mint hogy ittas voltam [Mezőbánd MT; Berz. XV/14. 4-5]. 1772: mi ezt észre nem vehettük ben a házbán különben is már akkor borosatskák voltunk [Sályi TA; Mk V. VII/17 4 r tanú vall.]. 1784: azonal halék a Föld hidnál ujabban nagy lármát 's oda menék s hát Csáki Györgyöt ottan hurczalják, de ki huzta vonta azt észre nem vehettem [Béta U; IB „Agilis Szejes Péter” (57) vall.].

5. felfoghat; a putea pricepe; auffassen können. 1761: Igen csudálatosan kezd változni a világ, úgyhogy majd észre sem veheti az ember, mi formában lészen az világnak faciese nemsokára [RettE 119].

6. kivehet; a putea scoate (din); entnehmen können. 1737: Ngod az Ország gyűlésiben készlyön Septemberre fog dilatalodni az mint Méltosagos Gubernátor uram ő Excellentiája elmajból észre vehetém [Nsz; Ap. Kálnoki Mihály Apor Péterhez].

7. tapasztalhat; a putea băga de seama; erfahren können. 1750: engem hogy meg látának fel szökösének szegyenletemben paráznasagokat éppen nyilván nem vehettem észre, de egyebet nem gondolhatok hogy oly erdős helyen egy mászon feküvén cselekedtek volna [Kál MT Berz. 12. 92/61].

8. felfedezhet; a putea descoperi; bemerken/entdecken können. 1847: egy jukat mutattak a pásztorok, és amelybe ők mondások szerint — törött volna el a tsiko lába, — körülete mindenütt ugyan szemesen meg vizsgáltuk, mi jelét, jegyét vehetnők észre, a lába eltörésének, vért szórt vagy egyéb ollyas jegyét [Egyéb szórt, vagy vérséget a juk körül a köveken, minden szorgos ügyeletünk mellett se láthattunk, észre nem vehettünk [Dés; DLt 1541. 10].

9. megtudhat; a putea afla; erfahren können. 1737: Nagy busulással voltam bizony azonis, hogy Ngod itt való által menetelét az ősszel észre nem vehettem, bizony valamint s valahogy csak ki vergődtem volna Ngod Udvarlására [Ne; TL. Onadi B. Josef gr. Teleki Ádámhoz]. 1767: engemet gyakran el küldtettenek hazul hól Potsfalvára hol

együve hól máshuva, de mi okon küldezettenek en Semmit abban eszre nem Vehettem [Abosfva KK; Ks 4 St. Szabo (14) jv vall.].

10. ~i magát eszébe vehet, ráeszmélhet; a-şi putea da seama; auf etw. d(a)raufkommen. 1762: Az már vett Deliberatumból eszre vehette magát az I(nct)us ..., hogj az Novum mellett semmi Documentumakat nem exhibealt [Torda; TjK V 143].

észrevehetetlenül észlelhetetlenül; neobservabil; unmerklich, nicht wahrnehmbar. 1843: a Daru szín-te eszre vehetetlenül a farából Bittzent [DLt 622].

észrevehető látható; vizibil; sichtbar. 1806: Zsombori Joseff, kitsin inkább mintsem közép-szerű természetű .. egy alkalmasint észre vehető ki-növésel (: Czipo hátú:) [DLt 514 nyomt. kl.]. 1846: Benky Samuelnek ... van a' nyakának balfelől részén egy észrevehető veres sebforradás [Kv; DLt 1200 nyomt. kl.].

észrevehetőleg szemmel láthatóan; vädit; ersichtlich. 1817: A Kövesdi határ fekvése és terrenauma észre vehetőleg természetlenebb, bajosabb mivélésű, hogy sem az Három-széken lévő föld [Árkos Hsz/Mv; Kp V. 318].

észrevesz 1. megpillant; a zări; erblicken. 1694: vajjon Nagj Majorság Szőlő ... gjejúje igen ros, majd mindenüt: minek okáért a' marha: be is mehet reájja s kárt is tehet, a' mig eszre veszik [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialefr.]. 1730: minekutánna észre vöttem s utánna sietvén szaladást tött [Dés; Jk]. 1779: lássuk, hogy az erdő füstölőgni és égni kezd, melyet mihelyt észre vett Szántó István Uram ... elfutamodott töstént és csengettetett [Egerpatak Hsz; HSzjP]. 1823: Nms Csernátoni Samuel Uramot, aki az első Feleségemre, réa ment volt erőszakot akarván tenni rajta, a szolgám észre vette, és a Házamból ki rudalta [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/1827-hez]. — L. még RettE 154, 186–7, 302, 407.

2. (megpillant és) felismer; (a zări şi) a recunoaşte; erblickend erkennen. 1754: Nevezetesen a sokaság között eszre nem vettem kik hánták, de azt observáltam hogy nem valamelly különös Possessor Urnak jobbágjai tselekedték [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17a].

3. meglát; a observa/vedea; bemerken. 1788: az irt Erdő szélibe(n) egy néhány szál fak közli békaszáltatta(m) volt, de az ... Tiszt észrevénvén azan le kaszált és fel gyűjtet egy néhány villa hegyeskeket, mind felgyújtatta és elegettetté [Szentjakab TA; JHb XI/27]. 1850: vettem észre, hogy a szőlőbe Marhák rohantak bé, fel indultam a hegyre azokat lekeríteni [Dés; DLt 1320].

4. lát; a vedea; sehen. 1683: menti Kglis Uram a Felnagy magát hogy eő nem ismérte, nem is vőtte eszre ott valo mulatásokat [Brassó; KJ. G. Draudt a fej-hez]. 1725: Nagj Tamás ki Szabadulván a' Tatár rabságából hogj eszre vőtte hogj

azon helyett Marton Déák maga Számára irtattata ki mind maga Nagj Tamás erőssen ellenzette; mind pedég azután a' Felesége is Nagj Tamásné, s nem engedték pacifice bírni [Hévíz NK; JHbT]. 1748: a' pitvar ajtot is erőssen bé tsinaltnk, de tsak akkor vőtünk eszre hogj be rontottak*, s a lisztes sákunkatis ki rágták [Torda; TjK III. 241. — *Ti. a disznók]. 1814: egy hunyorítottást se vettem észre pedig éjjel nappal Házának gyakorloja vagyok [Kisborosnyó Hsz; HSzjP]. — L. még RettE 111, 125, 134; RSzF 169, 212, 289.

5. meghall; a afla/auzi; hören, vernehmen. 1804/1810: azzal Bajoné Iffiu Asszszonnyal jött három Czenk kutyák is oda érkezvén a Serteseket ugatni kezdettek ... s a Cenek ugatását a' Porthalmi ur két kutyai is észre vévén azok is oda nyargaltanak [Dés; DLt 82/1810].

6. hall; a auzi; hören. 1723: a fiais kún volt vasvillával, a mint Luka nagy(on) mongya nu déj nu déj supujne*, a fia eszre veszi az apja szavát be jű azis, és mongya apámott megh né vágd supujne [Hodák MT; Vgy. Nádra Urszuly (40) jv vall. — *Értsd: nu dai, nu dai, jupine! 'ne üss, ne üss, ténsuram!']. 1783: mit beszéllettek és mondottak Pócsa Uramnak nem vettem eszre [Feltorja Hsz; HSzjP Agneta Henter Gabrielis Köntzei cons. (34) vall.]. — L. még RettE 108–9.

7. észlel; a observa; wahrnehmen. 1731: Vise-lőséget Kováts Maria Assz(ony)na)k nem vettem észre [Mezőbánd MT; Born. XXXIX. 16 Maria Kis alias Egerházi (34) cons. pp N. Kis vall.]. 1744: ha valamit eszre veszen hogj kár tételre ügykeznék meg jelenti [Ks 8. XXIV. 5 „Gálfalvi Nagy Ferenc nb mpr” aláírással]. 1763: tartozik ... ha hol káromra, vagy bestelenségemre tzelőző állapotot észre venne hírré tenni [Nagyercse MT; Told. 22]. 1772: abban az időben mikor a' Királjfalvi Malomnak Gáttja meg köttetett, ezen Malomra a' Viz mindgjárt nagyon fel tojult, melljet az oda valo Molnár vévén eszre, ugj értettük hogj a' Jászoly Gáttját el rontotta [Ádamos KK; JHb XXVII/291]. 1806: (A pástör) Mihellyt a' sertésnek nyavallyáját észre vészi ... a' Gazdá(na)k hirt tégyen [Frákos U; Falujk 17aSzbe János pap-not. kezével]. — L. még RettE 218, 233–9, 297; RSzF 190–1.

8. érez; a simţi; fühlen. 1776: Ezen frást ennek a hamis lelkű vak Patakinak a markába nyomván, ő nem látta, hanem vette észre, hogy valami papirosat tettek a kezibe, elolvastatja a magam procuratorommal [RettE 366–7].

9. megérez; a mirosi; anriechen. 1779: mikor az én okraimet eszre vettek egyszer hallam hogy máz ökrök a' Réten Bónbólni kezdenek [Nyárádsz-benedek MT; Told. 46].

10. tapasztal; a constata; erfahren. 1728: eszre vévén annak az malignus ember(ne)k nagj Lucri cupiditassat; másképpen igyekeztem elméjét explorálni [Légen K; TL. Szilvási Boldizsár gr. Teleki Pálnak]. 1748: Gyermekeit sem vőttem észre hogy segítette volna [Torda; Borb.]. 1779: bizony leg kisebbet sem vettem eszre hogj Saki

László úr Farkas Péter el szabadittatásában munkalodott volna [Kv; SLt XL Mart. Ágoston Suki Jánoshoz]. 1820: ugy vészem észre hogy különböz színek 's titulusok alatt Adámosi kevés jövedelmemből ki akarsz forgatni [Kv; Pk 7]. — L. még RettE 102, 156, 192, 260.

11. megfigyel; a observa; beobachten. 1733: azt se vettem észre ki szekere légyen [Szentlélek Hsz; HSzJP]. 1747: lattam Pap Vankat tarsával hajtani tizen egy darab marhakat, harma benne ökrök volt az mint észre Vettem, az többi meddő Tehenek, kerek Sarral meg voltak jegyezve mint az Mezárosok szoktak [Szilágycseli; Ks 27. XVII].

12. felfigyel; a lua seama; aufhorchen. 1813: láb ujj hegyen jártak hogy Zakariás Ur észre ne vegye [Sszgy; HSzJP Szóts Joseff leánya Mária (16) vall.].

13. felfog; a pricepe; auffassen. 1729: Észre nem vészitek minden álnokságát [Kv; Pat.]. 1775: De idővel csak győzedelmet vett a testi erőtelenség rajtok és sokáig gonoszul éltek*. ... A leány észrevén a nagy bünt, az apácák közé ment RettE 346. — *Ti. a főúri apa a leányával viszonyt folytatott].

14. dít kivész vmiből vmit; a інтелеге din ; entnehmen. 1748: ugy irattya Ratiojában, hogy az Instructioimból vette észre azon ratiojában meg írott dolgot, holott az Contractusból tanolta ki [Torda; Tjk III. 232]. 1772: A mi az Budai^a Nemesek praetensiojált illeti ugy veszem észre kegyelmed Levelebből hogy jobb volna vellek compositiora menni [JHbK XXXIX/36 Haller János lev. — *Ti. a burjánosóbudai (bodonkúti K) nemesek].

15. felfedez; a descoperi; entdecken. 1714: észrevén, hogj el loptak az ökreket, utanna indul(ána)k, és elérik az ökrekkal egjütt [Ferdinánd; Told. 2]. 1734: egyebet nem parancsolt hogy (így!) be rakassm a pince ajtaját kövel, De azt ha az külsőt rakjuk be azt mingyárt észre vészik [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.]. 1757: Hadnagy Uram is élén a' gyanú perrel azért jött el ..., tsak hamar észre vette Hadnagy Uram hogy oda vagyon a' pénz [Somlyó Sz; Mk IX Vall. 190]. 1782: mikor vette észre az Exponens el vészéseket* viratta előtte vagj nappal? [Nyárádsztlászló MT; Sár. — *Ti. a lovakét]. 1804: a Grof Miko István Ur Tisztartaja észre vevén a kárt nékem mint Falus Bironak meg jelentette [Hídvég Hsz; Mk I. IV. 122]. L. még RettE 110, 206, 214—5, 240.

16. megtud; a afla; erfahren. 1722: két Muskatteljossal ki rugaskodta(m) hát szinte jó már Banderiumával, szánnal hordoval Antion Gazda, de nem hozott sok halat mert észre vette hogy Némekkel akarok ki menni [Fog.; KJMiss.]. 1740: észre vevén én, hogj Király Ferenczet meg düllatta, kérdém ugjan bizony Bíró Uram miért kell kelmednek Király Ferenczet meg düllatni ? [Sszgy; HSzJP J. Rákosi (39) pp vall.]. 1812: (A gróf) Grantzkit el fogattak, és a számtartói Házbán Lántzra tétette, melyet a Groffné észre

vén a' Strásákat el kergette és Grantzkit elszabadítottta [Héderfája KK; IB. Bordi István (32) jb vall.]. — L. még RettE 94, 132—3, 147—8, 158—9, 276.

17. ráébred/jön, fel/ráeszmél; a-și da seama (de ceva); sich einer Sache bewußt werden, auf etw. d(a)raufkommen. 1743: egyszer éjel el jöve s én fel ebredék hogy ugattak az kutyák s vóm észre hogy gonosz ember vagyon az udvaromon és az vasvillával eleget kergetém de bé nem érem, s meg sem ismérhetém hogy kicsuda az sötétb(en) [Szásznyfres SzD; Ks]. 1798: én is észre vevén hogj bizony hibáztunk volna azonnal kialtam Palit az Inast ki is latvan hogy miben légién a dolog töllem el partolt és haza szaladot [Ádamos KK; JHb XIX/58]. 1822: A' mi a' Veniczéből eredett vizet nézi, míg észre vettem volna, a' Sertések alolis ki folyt egy kevés csunyaság, de már azt rég el rekesztették [Dés; DLt 633]. L. még RettE 93, 94, 311—2.

18. ? észrevételez; a remarca/observa; bemerken. 1794/1795 Az aprobb iskolakrol azt veszi észre*, hogy az Atyák semmi modon arra nem vétethetnek hogy Gyermekeiket iskolákba jártassák, az honnan a' Mesterek is látván Tanítványoknak kevés számokat el kedvetlenednek és el restülnek [M. bíkal K; RAk 15. — *A színó-dus].

19. ~i magát észbe kap; a se trezi, a-și da seama; sich eines Beßren besinnen. 1721: Boldog Isten! hogy észre nem veszik némellyek magokat [Gyf; Ks 95]. 1759 a' Bogáti részt a' Páterek számára el foglalták észre vevén pedig az itt lakott Nemesek magokat hogj ha a' Páterek magokat bé tehetik, azután innét nem könnyen vethetik ki, hanem mind belyeb belyeb harapoznak [Girbó AF; JHb]. 1764: Őszve akart zürni-zavarni mindent, míg osztán észrevettük magunkat s ökegyelmére nem hajtottunk, hanem gazdai hivatalunkat követtük [RettE 169].

észreveszeget kb. észlelget; a tot observa; (immer häufiger) bemerken. 1767 A catholicus atyafiak korántsem úgy vélekednek felőlünk, mint eddig, sőt sokan veszegetik észre, hogy van s mint van a világ állapotja [RettE 119].

észrevétel 1. észrevevés; observare; Wahrnehmung, Bemerken. 1777: (A) Jobbágyok elszökések előtt akiknek Földeiket Feliben, és Czimborában általadták, azon emberek tudták azon emberek elsőkö szándékokat? Ha tudták, vette észre a' Tanu ezen Czimborásoknak amazok el szökő szándékoknak észre vételét (így!), és mitsoda jelekből? [BSz; KS vk].

2. observatie; Bemerkung. 1820 két ökrei közül edgyik ... a jobb oldalán el nyulva döglőve tanáltatott minden abbéli észre vételen kívül hogy vagy bódulése, vagy egyéb jelek által tapasztalni lehetett volna a meg döglött marhának rozsul létét [F. rákos U; Falujk 103 Barabás Áron pap-not. kezével]. 1837 a fel adott észre vételeket el esmerve az egész Szamadásnak meg

igazítására magokat ajánlatták [Kv; AsztCSzám. 114]. 1872: Elnök felolvastatja Kolcsár János gondnok 1871 diki számadásait, felszólítván az ekklá jelen lévő tagjait, hogy észrevételüket a kifogás alá eshető tételekre tegyék meg [M.bikal K; RAK 294].

észrevétetik 1. megpillantatik; a fi zárít; erblickt werden. 1846: juttem is osztán haza, még pedig nem az előbb neveztem Sikátoron, hanem a Felső Kodor uttzán le — azért változtattam meg ezen szándékomat hogy az Exponens által, ki már a Nyitrai Sikátorjáig ment volt Segítségért, észre ne vétessem [Dés; EHA].

2. észleltetik; a fi observat; wahrgenommen werden. 1840 nyolcz esztendőös barna ló az utó-lábain a' köröm balogos béjegje vagy más esmertető jegyei észre nem vétettek [DLt 860 nyomt. kl].

3. tapasztaltatik; a se constata; erfahren werden. 1755 ha holl hír tétel nélkül az marha dögi észre vétetnék az kemény büntetést el nem kerülük [HSzj marha-dög al.]. 1787 ha észre vétetik hogy ezen Rendelése az off(icio)latusnak tsak egy Héten negligáltatik, s az által vagy az Hidakban, vagy az Utakban defectus találatik, a Biro azonnal 25. páltza ütéssel büntettetik [Torockó; TLev. 3/2. 2].

4. felfedeztetik; a fi descoperit/observat; entdeckt werden. 1822: Szarvadi Farkas Ur egy bilétet a Kolosvári Komedia háznál százszor is használni nem szégyenli, hol észre vétetvén hamis-sága kiüzetetett [KvLt Gergelyi Bénéámin (28) kibédi ns vall.].

esztánai 1. sztánai

esztöke, esztököl 1. ösztöke, ösztökél

esztelen 1. mn 1. eszelős; smintit; wahnsinnig. 1640 Opre Radulie ... Edgy Bocseis Esztelen [A.szombatfva F; UC 14/48. 117]. 1688: (Egy jb) Kuldul, Esztelenis [A.porumbák F; ÁLt Urb. 1]. 1754: Szabó Klárátis bestelen fattya vetet, esztelen keringő kurvának tudom lenni [Altörja Hsz; HSzjP Anna Lukács cons. Clementis Mike (52) vall.]. 1812; a' Groffné Aszszony eö nsga ... a Groff eö nsgát mind örökké motskolta ... Futo Bolondnak, esztelennek, nyomoréknak, élhetetlennek, számárnak nevezgetvén [Héderfája KK; IB. Kolumbán Imreh (21) ns vall.]. 1831 és ezen Fodor Péternét eszelőges (!) esztelennek esmérme lenni [Torda; TVLt Közig. sztlan Nahájmél (!) Károlyné Lajos Borbára (29) vall.].

2. okatlan, dőre; nesábuít; töricht, albern. 1637 ige(n) io szo fogadok legyetek, ... alnokság és rausszágih dolgotokba(n) ne találtssek, a' mint immáris nemely uakmerő esztelen emberek, magu(n)k szolgáluk, es az Ispán eleöt zugolodtanak [Thor. 18/5 fej-i rend. a lázongó torockói bányászokhoz]. 1649 Az J nem tudatik miteöl uiseltetue(n) rut esztele(n) szokkal, boszorkany tuzre valo, puska por ala valo ven kofa fonnyat, salvu(u)m

sit Essez lelekkelis megh szitta [Kv; TjK VIII/4-366]. 1767 hallattam Beretzki Andrasné Sarasi Sara Aszszonyit, sok bolontságos es esztelen beszedeit beszellelte [Demeterfva MT; Ks 20. XIV. 9]. — L. még ETA I, 29.

II. fn eszelős személy; smintit; Wahnsinnige. 1648: apparentér mint ha megh akarnak vallatni ieszszek megh legyen keszen az Czigan ahoz valo eszkeőzeőkkel, es rettenczek kerdezzek tala(m) feltebe(n) megh jelenti, de ne(m) kel azert mint illie(n) esztelent kenozni [Kv; TjK VIII/4. 272]. 1786: Szabo Ferentz ... ez az Várost se szolgállya mivel hogy láttják olyan vakmerő esztelennek lenni nemis kivannyak hajtani [Torockó; TLev. 4/13].

esztelenség kb. eszevesztett oktalanság; nesábuít; Unsinn, Verrücktheit. 1653 (Zölyomi Dávid) egyébaránt is igen kevély, felfuvalkodott, istentelen, magamagesmeretlen esztelenséggel való ember vala [ETA I, 145 NSz]. 1703: Veres Gergelynek esztelensége, feleség tartásra alkalmatlan volta, egy néhány izbéli infidelis desertioja paráznságával valo kérkedezése; ennek felette, hogy feleségét prostitualta, maga küldvén a' Legényeket házához hogy feleségével paráználkodgya(n)k [SzjK 342].

esztelenül eszelősen; ca un smintit; wahnsinnig. 1831 Jakabfi János igaz hogy elméjében meg háborodott ember volt, még a' Czigányok közöttis ámbolygott esztelenül [Szenterzsébet U Borb. II Agilis Idősb Jakabfi Pál (65) vall.].

esztén 1. ezen, jelen; acest, curent; gegenwärtig, laufend. 1738: die Ima mensis Majj Elbuszvan betegsége és erőtelensége miatt Szabo Samuel Atyankfia a Nemes Város Varosi officumatol allott be helyette Ötves Szabo Mihály Atyankfia. Ezen meg irt esztendőnek fogytaig meg fizetvén mindazonáltal defungál (!) Varos Atyankfia(na)k eszten esztendőbeli fizetesnek tertialitassát [Dés; Jk 447a].

2. jövő vasárnap ~re a mai napot, azaz e vasárnapot követő vasárnapra; pe duminica asta într-o săptămină (deci tot pe duminica); auf den heutigén d. h. diesen Sonntag folgenden Sonntag. 1571 oly dologh talala ream, hogy semmi keppen fel nem mehetek az napra, hane(m) az Jeoweo wosarnapp eztenre fel megiek [Köröspatak Hsz; Bál. 79].

3. ~ ez nap a. ez a (szent) nap; această zi (sfintă); dieser (heilige) Tag. Szk: harmad ~ ez nap a mai (szent) naphoz/mához két hét; de azi în două săptămîni; heute in/über zwei Wochen. 1590 k.: Az teoruennek Az terhet hogy mind az A s mynd Az I az eo feleletek zerynth kj Bochyatya az teorueny bizonsagra harmad ezten ez nap kezdessek Az bizonsagh penteken es zombaton mynd Az Harom nap bizonitani mindenik felnek zabad legyen [Szu; UszT]. 1592 Por Thamas az menedeknek kecheti Cyki (!) Peternek Ideöt kér, mert hon ninch ... mikor harmad

ezten ez nap elő Jeo az menedek, Az vta(n) Jeo be az bizonsagh ha meg h ne(m) tartana [i.h.]. — b. nyolcadnap (a jövő hét ugyanezen napja); in a opta zi (aceeasi zi din săptămîna următoare); am achten Tag (derselbe Tag der nächsten Woche). 1594: vegheztekis varosul hogy ezen ez Napon Biro vram io reggelre be hywassa az .8. zamweo Vraimat [Kv; TanJk I/1. 230]. 1597 az Tiztwiseleok valasztassat, miert hogy az ideois reo-uid halasztottak ew kegmek warossul ez leowen-deo Giewlesre ezen ez napra [Kv; i.h. 288]. 1603 az mostany Adonak felvétését halasztottak ezen ez napigh [Kv; i.h. 458].

4. ~ *hétfő, kedd, szerda* ... a. ez a hétfői, keddi, szerdai nap; această zi de luni, marți, miercuri ...; dieser Tag von Montag, Dienstag, Mittwoch. Sz: *harmad ~ hétfő, kedd, szerda* ... a mai hétfői, keddi, szerdai ... naptól számított harmadik hétfő, kedd, szerda ...; a treia luni, marți, miercuri socotită de luna, marțea, miercurea aceasta; der dritte Montag, Dienstag, Mittwoch ... über den heutigen Tag von Montag, Dienstag, Mittwoch. 1572 az kinek Zalaga vagon az varos hazaba harmad Ezten cheotertekegh Meg valchia [Kv; TanJk V/3. 58b]. 1592: Az wdneok latuan eo kegmek alkalmatlan voltak, bizonios napot az zwretnek nem determinálhatnak, hanem biro vram harmad ezen zombaton eo kegmeket esmet giwiche be, es akkoron eo kegmek bizonios keppen akarnak az zwret dolgarol vegezni [Kv; i.h. I/1. 198]. b. most nyolcadnapja, vagyis egy héttel előbbi, ugyancsak hétfői, keddi, szerdai ... nap; acum opt zile, adică tot ziua de luni, marți, miercuri cu o săptămînă în urmă; heute vor acht Tagen, d.h. derselbe Montag, Dienstag, Mittwoch vor einer Woche. 1584 Zekeres Mihalne Anna vallia, Ezten vosarnap vala ez hogy ezt hallam Isac peter zaiabol, olyat chelekeszem vgmond hogy Minden meg chodallia [Kv; TJK IV/1. 207]. 1586: Sas Dienes, Borsay Mihaly valliak ... ez penigh ezen cheoteorteokeon vala keseon [Kv; i.h. 561]. 1599: Eszten Szombaton iönek az Meszarszekből mondak hogy leanyo(m)-hoz egy reszeg Koszak puskat fogot [Kv; TJK VI/1. 384]. — c. a mai naptól, vagyis hétfőtől, keddtől, szerdától számított nyolcadnap (a jövő hétként ugyanez a napja); a opta zi începînd de azi, adică de luni, marți, miercuri ... (aceeasi zi a săptămînii viitoare) von heute, d.h. über Montag, Dienstag, Mittwoch der achte Tag (derselbe Tag der kommenden Woche). 1572 Az zam adast eo k. Rendeltek Ezten hetfeore [Kv; TanJk V/3. 67b]. 1586 Az Juhok Immar Sem az tarcha-lazan sem az Zena fwben Nem lehetnek ..., vegeztet Azert hogy ezen zeredaigh ky haytassanak az tarcha hazarol es zeua fwbeol az Juhok [Kv; i.h. I/1. 30]. 1587 Az Zwret Napiat penigh wegezte eo kgmek hogy ezen vasarnap del Vta(n) ky keoltoozzenek, hetfeon az Al hegieket Zedhesek az eleobbi hatarigh [Kv; i.h. 55]. 1588 Az Zwret dolgarol zolwan .. vegheztek* hogy az zedes Ne halaggion towab hanem ezen kedden ky keoltoozzenek az Alhegiekre ..., es zereda(n)

zeggyenek [Kv; i.h. 87. — *Szept. 21-én]. 1590 Albert Pal Malomfaly Pal Jstuan Ellen dolgat p(ro)katorara tartia valamyl Nyl feol (!) veget ... ezen hetfeore [UszT]. 1665: Kömies Petér esztén vasarnap éstuere kiralyhalmán legyen [Feketehalom Br; Ks. 101 Petki István aláírásával]. 1667: Az hit napja penigh eszten szombaton legjen az Ur székin Szolgabiro Vr előtt [Cege SzD; Wass] * *jövő ~ hétfő, kedd, szerda* ..., *vasárnap* a mai hétfői, keddi, szerdai ... napra következő harmadik hétfői, keddi, szerdai ... nap; a treia zi de luni, marți, miercuri de după zilele de luni, marți, miercuri de caum; der dritte Montag, Dienstag, Mittwoch ... über den heutigen Montag, Dienstag, Mittwoch ... 1588: 24. Jvny in Vaárhegy hogy ha Babos Balinth az jeoweo ezen vasarnapra, mely Juliusnak 7 napia* vitezleo Lossonchy Mathenak az eo pinzeth, az f. 75 mellyen azt az jozagott weotte, meg aggya kez pinzwl tehát thartozzek Lossonchy Mate azt az jozagott meg erezteti Babos Balintnak [HSzjP. — *Vagyis június 24-e is vasárnap]. 1607: Ez Jwüeo ezte(n) keddeon hja* [Mv; MvLt 290. 13a. — *Olv.: hja (hfvja)]. — L. még *esztennap*.

eszten 1. ösztön

esztena 1. juhszállás; stinā; Schafhürde. 1596: egy harisniat es egy egy serleket (!) vittek el az eztenarol, ket nyreö ollot es ket gattiatit vittek el [UszT 11/107* „Olah Radul az Amade faluj” estenan valo major” vall. — *A *burdó* címszó al. a jelzet téves. Madéfvá Cs]. 1620 k. az Eztenahoz regy modgyok zerent az Mezeöben szarazto helyekett attanak [Csz; Ks 90]. 1625 ez eleot kett eztendeouel Balint Balasnak vala eztenaia rajta de my igazsaggal birta ne(m) tudom [Lokod U; UszT 3]. 1640: Boyer Sztancsul veczi nye vagon 11 .. közönségesen ott lako Bojersaggal birnak ket havastis edgik Sztinisora masik petriczo harom Iztina raitak [Kopácsel F; UC 14/48. 58] | Bogdan Boer megh halt fiai edgy Butian nevü havasnak mellien edgy Iztina vagon harmad reszet birjak [A.árpás F; i.h. 136]. 1641 Tudom ezt hogy ... Eztenayok uolt Chyutak Petereknek hogy megh ganeztattak az vtan eök birtak [Kászonimpérva; BCs]. 1679/1681 Az Esztenákrol az e(n) számomra jaro Berbecz és Sajtbeli adó szabadságomba(n) álvan aszt ha pinzül végyeme bé avagi marhajul; hasznosabb lévén a berbecz az Urbariumba Limitalt arraval, az arant azért inkab minden Esztenakrol öregh jó berbeczeket vétessen, s azokat annak ideje koran egiszer s mind adgya jo pinzen el [Vh; VhU 673]. 1715: az Iztinan kilentz polturara palinkat iunt volna meg oroz Andras [Bethlen SzD; BK]. 1720: 1719-ben leven Ser Fözö Bokor az Agjagfalvi emberek(nek) juhok mellett Batsok, ... a mirigytől le nyomatek és meg monda hogj az esztenara viselye(nek) gondot [Magyaros U; BNB 10/240]. 1717: sztenát vagy ammint most hijják szállást leg elsőben csináltam a Bájás

nevű helyben [Celna AF; EHA]. 1725 ezen Topliczai havason Vannak hol mi esztenak, az melyből is szokta(nak) adni minden esztenakról két két Berbecset két két Báránt négy negy Sajtot [Toplica MT; Eszt-Mk Inv. 20—1]. 1744: Vagjon ezen Gabonás házban .. Egy Esztenára való oltó kád [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12] | azon sztna, vagj juhok aklyla helye afféle bokros cserés hely volt, es az gazbol Kornis Ferencz Vram ó Nsga tisztartója tisztitatta ki [Szentmargita SzD; Ks 17/LXXXIV. 27]. 1761 Mardsinán Dumitru maga nyereg szerszámaait a' meringyés tarisnyájáb(a) téven a sztnának mellett levő ármingyen fára fel függesztette [Zalatna; Ks 113 Vegyes ir.]. 1766: Az Isztinához kevantato 2 veder és 4 Desaert Dr./96 Egy klintaért Dr./56 A Bacs-nak Convent(io)ba(n) Fl. 6 Dr. 12. 8 Mása So kert. 2: nagy Isztinákra valo Cseber Dr. 60 [Mezőcsán Ta; Ks 26. X]. 1784 azon Esztenában akkor volt Burduban 11 veder Turo [A.csernátion Hsz; HSzjP Laurentius Ventzell (41) pp Miles Pedestris vall.]. 1797 Az Esztana reparatiojara adatott* lb. 9 1/2 [Déva Ks 96. — *Pántvas]. 1808 ezen helyen volt az esztana, az Sztringa pedig az esztenán hátul Eszakfelől a ... Nagy bikfa tökénel azon hatul pedig vala a Meddű Kasár [Zágon Hsz; SzentkZs Beder Sándor (59) barátosi gy. katona vall.]. 1844 egy nappal minden év kezdetin előbb bé fejtven a' juhok, azon fejésén a' Bátsok 5. válto Rénus forintokat fizessenek az Esztenák számaihoz képest [Usz; UszL XI. 85/6. 20]. 1868 sem a 3ik Esztana, sem külső marhák bé fogadása a kül birtokosság belé édjézése nélkül ne történjen [Pálfa U; Pf]. — L. még RSzF 182, 184, 185—6; SzékFt 33.

A szóra és az esztenagazdálkodás erdélyi elterjedésére vonatkozólag I. Müveltség és hagyomány X (1863), 153—9 (az elterjedés térképes szemléltetésével) és AE 259—66. — I. h. még jónéhány, itt fel nem használt XVII. századi adalék.

Szk: ~ *tartatik*. 1808 Ezen Babotsa nevezetű helyen Esztana tartatván a Mlgs Szentkeresztű Udvartol ki árendálván az én Juhaimis az itten való esztenán lévén Nyírésre, s, turoért, sok rendben jöttem ide ezen helyre [Zágon Hsz; SzentkZs Beder Tamás (58) barátosi gyalogkatona vall.] * *~t csinál*. 1599 Az Bekes hada* eleott tudom hogy Gal Pal eztenat Juh zallast chinalt uala az peres feöldre, fejzejekkel epitek falujebol s eok birtak azulta [i.h. 14/48 Paulus Emreh de Abastfalua (50) jb vall. — *L. erre a *Bekes hada* címszót]. 1625 Balint Balas eztenat czenalt oda is akkoris az eztena helie(n) a' my fwa terme es kosar helie(n) lattam) hogj ő hort el Bagiba Zolia Pal [Lokod U; UszT 3]. 1641: az Atthyam czenalt uala Eztenat, hogy megh souanyodek my el hagyok [Kásonimpérfa; BCs]. 1724: Az igavonó marhák helyin sem erdőn sem mezőn esztenát senki ne csinállyon juhait ne jártassa valaki ez ellen cselekszik forint az büntetése [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 33.19]. — L. még SzékFt 33.20 * *~t csináltat*. 1672: Esztenát csinaltatott vala Huszár Peter Ur a Szász Ré-

geni határon Vajda Szent Iván felé valo forduló b(an) az Köneces uton feljül [Szászrégen; Eszt-Mk Cserei lev.]. 1761: Néhai Mikola László vrnak édjg Fejerdí nevű Jobbágya Szöllője pusztájában maradván Néhai Parkas Gergelly vram ez előtt jo darab idővel Isztinát tsináltatott réája, és az Juhait ottan tartatván magának fel fogta [Búrjánosóbuda*; JHbK XLIII/9. — *Később: Bodonkút K] * *~t erigál* juhszállást csinál. 1727 Az Középső Határban Esztenát erigálni senkinek nem szabad az más két határban szabad [Szotyor Hsz; SzékFt 36]. 1744 Groff Kornis Ferenc Uram ó Nsga Tisztartaja sztnat erigálván az utrumb(an) meg nevezet helyre, és az juh által pusztitatta el onnet azon gazt [Szentmargita SzD Ks 17/LXXXIV. 27] * *~t tart*. 1681 A havasokon penig szoktanak legh inkább, az Szasz varasi es szasz sebesi videkek Esztenakat tartani [VhU 56]. 1744 az meg nevezet okol helyet Kornis Ferencz Uram ó Nsga birta, esztenát és oklyot vagj sztrungát tartván rajta a juhait(nak) [Szentmargita SzD; Ks 17. LXXXIV. 27]. 1761 Vagyon a Falunak egy Szentséd nevű bükkös és fenyves havassa Gyergyó felé, a holott Nyárban Isztinájokat szokták tartani [Bogárfva U; JHbK LXVIII/146].

2. Jelzői haszn-ban; in functie atributivă; in attributivem Gebrauch esztenányi; de o stână; schafhürendengroß. 1761 az Al Torjai juh Pásztorok az egész esztina juhok szántszándékkal fegyveresen a pásztorok mellették lén* szerre bocsátja a buzában [Kvh; HSzjP. — *Tollvétség v. olvasási hiba lévén h. ?]. 1792: István Bertze olj tagos helyen meljen esztendönként Nyárban két esztana Juh szokott legelődni [Szováta MT; EHA]. 1828: a juhnyáj megszaporodván, és Noskolat nevezetű havasunkba három esztenanyájának* kellett-vén menni nyárolás végett; erre való nezet nem leszen szabad . a juhokon kívül semmi névvel nevezendő marhákot nyárolás végett hajtani és ottan tartani [Jenőfva Cs; RSzF 185. — *Az átfirt szövb-en a két szó egybeírása önkényes].

3. esztenafelszerelés és nyáj; stîna cu instalațiile și cu turma de oi; Schafhürde mitsamt der Einrichtung und Schafherde. 1741 Ditroí Mezei György több esztenás Társaival edgyütt a Topliczai Kásze Albe nevű havasra minden Czédula nélkül vitték volt fel, az esztenájokat a mely mián is barmokban az Plajasoktól károkat valoltanak [Ditró Cs; Ks 69. 50. 44].

4. esztenaház/kunyhó; casa/coliba de la stînă; Schäferhütte in der Schafhürde. 1679 Esztenák. Első. Szent Peteri külső Esztana. Ez in A(nno) 1679 czinaltatott; Pitvarának, szobajanak sövenyes oldalai kívül belől tapaszosok; Szalmával fedett Vagyo(n) ezen Pitvarba(n) Sajt nyomofa, Sajto, minden eszközeivel jo nro 1. Fejő veder nro 4 .. Szoba* . Diszno Hízalo Ezen Esztana mellett [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 123. — *Benne tejtermékek, bőrok, faedények]. 1862 A' havasi legelőken jelenleg jo állapotban lévő 's siszával fedett sztnák [Oprakercesora F; TSb 30].

Hn. 1740 Somkutfele való fordulob(an) esztene nevű hejbe(n) (sz) [Dés; EHA]. 1747: in ... oppido Deva Plateaque Isztina pataka [Déva; Ks 73. IV. 61]. 1748 Sztina nevű Patak [uo; i.h. 67]. 1766: Esztene nevű helyen [M.hermány U; RSzF 134]. 1773 Bot esztene (sz) [Újfalu Cs; EHA]. 1812 az magam balond egy ügyűségemből Levágtom a Méltóságos Udvar Marhá-joknak halo Kosárját az Esztene Dombon [Zágon Hsz; Szentk II]. 1813 A' Sztinánál való Láb [Szentmargita SzD; EHA]. 1824: A' Sztina Szöllő-be [Erdőszengyel MT; TSb 43]. 1830 Isztina pataka (sz) [Szentbenedek AF; DobLev. V/1163]. 1848: Isztina [Apanagyfalu SzD; SzDMon. II. 41]. 1864 Ujesztene új havasi legelő. Botesztene [Alfalu Cs; GyHn 62]. 1866 Esztene sorok [Mikóújfalú Hsz; EHA].

Ha. 1742 Sztinánál [Kovácskapolnok SzD; TKhf]. 1768: a Medve Mihály Uram Isztinájához [Mezőmadaras MT; BK]. 1799: Isztina [Mezőbodon MT; MkG Conscri.].

esztenabíró juhszállás-felügyelő; supraveghetor al stinii; Schafhürdenaufseher. 1778: Csíkszeredai városi mostani cántor Marton Ferenc ... orda-főző üstít az taplocai esztenára ... Jakab János az esztenán levő bácsnak szavával kikérte, hogy az esztenabíró és egész gazdaság akarja [Taploca Cs; RSzF 182]. 1783: Szabó Ferenc felszegi esztenabírónak contraversiója lévén az keze alatt levő gyűjtővel, azért, hogy még adóssa maradt 48 juhtej-túróval; ordával is ... 6 veder orda. Az gyűjtő Simó György allegálja, hogy az havasba az sok marha miatt az juhoknak nem volt ele-gendő, mit egyenek [Jenőfva Cs; i.h. 182–3]. 1784 Simon János ... Esztene bíró lévén a' Johos Gazdákkal egybe a' bé hajtott Johokat kezűnköz vettük vala [A.csernáton Hsz; HSzjP Joh. Hangán (33) jb vall.].

esztenagazda juhszállás-tulajdonos; stinaş, tir-las; Schafhürdenbesitzer. 1811 minthogy a szár-hegyi hovosok között esztenának Bük-Havas leg-jobbnak s nagyobbának intéztetik — s minden esztenagazdák is ezen havasból ... nagy hasznot hajtottak .. ezen havasban mindenkor 2 jó esztene meddűivel együtt jól megélhetnek [Szár-hegy Cs; RSzF 184].

esztenahely a juhszállás és környéke; tirlă, stina şi locul in jur; Schafhürdenställe. 1620 k. Az hol Eztena hely vago(n) oda egyenleo akar-atbol es kerelem zere(n)t vittek Iuhokott es az Ez-tenához regy modgyok zerent az Mezeöben szar-razto helyekett attanak [Cszs; Ks 90]. 1744 az Porgolát mellet az melly szénát az meg-nevezett sztina helyen ó Nsga csnálatott volt, és a Sztunganak vagy is juhak aklyja közepire takarított, és gyűjtetet volt, ... meg gyujtatta [Szentmargita SzD; Ks 17. LXXXIV. 27]. 1753 az Isztina helyet változtatniok kellett, és a Pa-kulár legény mondotta néki hogy az üst lábót vinné a' más új Isztinához [Hordó BN; SLt 24. J. 5 Grigore Ilyi (64) vall.]. 1801: Ezen sztina

helyet a Milgos Udvar Esztendönként a Berszá-nyoknak ki szokta adni arendára [A.üvegcsúr v. „Gerebenetz pataka” Hsz; HG].

esztene-levágás juhszállás-lerombolás; distru-gerea stinei; Abschaffen der Schafhürde. 1798 az Esztene le vagas utan* is a kökösi hataron legeltettek az Exponens Ur Juhait s a faluba a Pulugornál^b fejték egész nyaron [Kökös Hsz, Kp IV. 291. — *Más tanú: „Hogy az Eszténát el rontották”. ^b„Pulugor György házánál”].

esztene-nyáj turma de la stină/ale stinii; zur Schafhürde gehörende Schafherde. 1747 azon esztene nyáj^j más Falusi idegen emberek juhai-val elegyesleg voltak (így!) [Szacsva Hsz; HSzjP].

esztene-pénz kb. juhszállás-bér/díj; chiria/taxa pentru stină; Schafhürdengeld. 1845: Kováts Moses volt Levél Tárnok kéri: hogy az esztene pénz 11. évig folytatott kezelésiért az 1836-ban meg állított fizetés részire ki adattatni rendeltessék [Usz; UszLt XI. 85/6. 52].

esztenás. Csak szk-okban; numai in constructi¹ de cuvinte; nur in Wortkonstruktionen.: ~ bács számadójuhász, juhászgazda; baci, scutar; Schä-fermeister. 1807: az esztenás Bátsok mindenkor Puszták el fogása nélkül is a Nyáját a bikkos heljeken jártathatják [A.csernáton Hsz; HSzjP] * ~ cimborá juhszállásbeli társgazda; simbraş; an der Schafhürde mitbeteiliger Schäfermeister. XVII. sz. eleje Tudom azt hogy az Mihály Vayda ki jövetelenek előtt az Nujtodi Czivdeor Boldisar az Porro Giörg juhait az öve közzi hozta vala esztenas szimboranak* [i.h. Kovacs Istvan Osdo-laj (50) vall. — *Nyilván pongyola fogalmazás szimboraként h.; így értelmeztük] * ~ társ 'ua.; idem'. XVII. sz. eleje Tudom azt hogy harmad ideje Balogi Mathe es Nagi Ferenc össze szim-boraltak esztenas tarsul az Oroszfalviakkal [i.h.]. 1741: Ditroi Mezei György több esztenás Társaival edgyütt a Topliczai Kásze Albe nevű havasra minden Czédula nélkül vitték volt fel, az eszté-nájokot [Ditró Cs; Ks 69. 50. 44]. — L. még HSzj esztendés-társ al.

esztenatársaság juhszállásbeli gazdaközösség; simbră; Schafhürden-genossenschaft. 1778: Lé-vén contraversiója csíkvárdotfalvi esztenatársá-ságoknak, közönségesen mű előttünk lépének szép egyezségben [Taploca Cs; RSzF 182]. 1811 min-den esztendőben a szárhegyi esztenatársaságok egymás között vizsontagságot ne cselekedjenek a havasoknak nyerekedése végett ... Így hát, hogy az esztenatársaság ne nyerekedjék, így hatá-roztaték meg: hogy ezután minden esztendőben 2 esztene azon havasba* tétetődjék [Szárhegy Cs; i.h. 184. — *Ti. az esztenatartásra legjobbnak ftélt Bük-Havasba]. 1837: ezen folyó esztendőben a Puskás István esztenatársasága ... marad az Alsó Vezsen, a Tótok esztenatársasága megyen Mező Veszbe, a Cimbalmos Antal esztenatársasága

Bük havasnak a belső felibe [Szárhegy Cs; i.h. 185–6].

eszténatartás tinerea stinei; Schafhürdenhalten. 1796: Hogy az Eszténa tartásnak, birtokossa ... valakit veréssel vagy veretéssel fenyegetet volna ... nem hallottam [Oltszem Hsz; Mk II. 3/88. 6].

eszténatartó eszténával rendelkező; cel care are/tine stină; über Schafhürde verfügend. 1796: Oltszemin^a tsak a Mlgs G. Miko Udvar volt az Eszténa tarto birtokos [Mk II. 3/88. 4. — *Hsz].

eszténázó-hely juhszállásos legeltető hely; pășune cu stină; Weideplatz mit Schafhürde. 1763 ezen Zabráto Nevezetű helyel Küs Bota, Nagy Bota, Szurduk es Jo viz Eszténazo helyek egy Taxa alá vagynak foglaltatva [Zágon Hsz; Szentk-Zs].

eszténázat kosaraztat (kosarazó juhászatot folytatattat); a instala/așeza stină; pferchen lassen. 1769: Tudom világossan, hogy azon kérdésben forgó Lá Bastiáne nevezetű helyet N.G. Kornis Ferencz Ur körűlette való nagy darab helyel edgyütt circ. 40 Esztendőekkel ez előtt Isztinázattatta és Trágyáztatta Juh nyáj kosárokat készítettven oda [Szentmargita SzD; Ks 19. VI. 12 Filip Lupás (50) jb vall.].

esztendei 1. ez évi; din/pe anul acesta; dies-jährig. 1588 az esztendej Ado zedeo vrain Katonay Mihaly, es Gellien Imreh hoztanak be a Dicara f. 72/71 [Kv; Szám. 4/II. 9]. 1592 Valamely Zaz ember penigh, az estendei Adayabeli restantiaiat, ez oraig valo adajawal egygywt be nem hozza, tehat mingyarast ket annyn maraggion [Kv; TanJk I/1. 183].

2. egyévi; de/pe un an; einjährig, für ein Jahr. 1585 Az Notariusnak Attanak eztendej beribe f 100 [Kv; Szám. 3/XXIII. 8.]. 1681 az gondviselőnknek esztendeji fizetése fl 65/00 [Szu; CsVh 109–10]. 1737 Ha kik . . . Nemes Városunk Lakosi között a szükségűtől kinszerítettnek, nyilokat Esztendei hasznára; vagj tovább is el adhattya [Dés; Jk 478a]. 1789: ha meg indíthattya^a, esztendei hasznát néki adgya [Désfva KK; LLt. — *A malmot]. 1797 egy faragni tudo jo béres szolgának esztendői fizetése 12 magyar forint [HSzj béres-szolgá al.]. 1840 minden nap egy morhát ki vág — esztendei fizetése 42 ft [Kv; MészCLev.]. — L. még RSzF 303.

3. évi; pe anul; jährlich. 1586 Az Zamueweo Uraim Veottenek zamot ezen 1586 esztendei prouentusrol [Kv; Szám. 3/XXIX. 16]. 1637/1639 az An(n)o 1636 Eztendej varas adaia melyel Stenczel Imre Vram tartozot, Igazitatlan vagjon [Kv; RDL I. 111]. 1647: Ez utolso Juhok száma az 1646. Eztendei Inuentalas szerint vagion [Megyerék AF; BK 48. 16]. 1738 Váradi Mihály Atyánkfi(na)k I(ste)n ítélletiből, minden Javacsakája 's Haza elégett, az 1739dik Esztendei, minden féle quantuma relaxaltatik [Dés; Jk 505a].

1808 Albisi Nemes Bartos Samuel mint verus Poss(ess)or, az rendes Erdő bér letétele mellett, az 1809k Esztendei Erdőlésre bátorságosá tétetik [Bodok Hsz; BLev.].

Szk: (el)múlt ~ múlt évi, tavalyi. 1588 Es-megh fizettem egj Zolgalo leaniomnak, Ersebeth neveonek, az elmúlt eztendej zolgalatiaban f. 7 [Kv; Szám. 4/V. 40]. 1717: Múlt esztendei Borokis . . . éppen sovány, és erőtlének Voltak [Sárd AF; UtI]. 1720 semmi virág gjükerekkel vagy magokkal nem tud kedveskedni Ngodnak, mivel az el mult Esztendei sok betegsége mlat minden derek virági ki száratta(na)k [Ks 96 Bornemisza Imre lev. Nsz-ből]. 1779 a mult esztendei Enyedi fordulón kevés széna termesünk lévén rövid időn széna dolgából meg fogok szorulni [Ne; Told. 6].

4. ez ~ ez évi; pe anul acesta; dies-jährig. 1582 Ez Eztendej fiztetesseket Eozze vettwen tezen f. 1. 50 [Kv; Szám. 3/V. 55]. 1584: Az Ado zedeok Az Dicakra haylo Adoban Attak be f. 2. Marad az Ado Zedeo Vrainnal ez esztendeobe(n) Restantia, ez eztendej dicakra Nezeo Adoban, in summa f. 58 [Kv i.h. 3/XIV. 11]. 1621 Attam az kouacznak ez Eztendei szolgaltattara f. 13 [Kv i.h. 15b/VI. 5 Nagy Bálint mb szám-].

esztendeiglen vhány évig; cîțiva ani de zile; einige Jahre lang. 1562 1506. Budában az ifju Lajos király^a születik. Lajos király elég na gy ifju ságában tizenöt esztendeiglen regnálá [ETA I, 11 BS. — *A mohácsi csatában odaveszett II. Lajos]. 1580 Isten Iltesse es Tarchya megh Nagyságodatth, Jo Egissighben sok Eztendeyghlen [Palatka K; SLt S. 25]. 1584 Hegedews Georgy vallia tiz esgez esztendeigle(n) lakot mellette(m) . . . Zabo Cato [Kv; TjK IV/1. 215]. 1591 k.: Adorjan Gergelnet Attjank holtaiigh tartotta vensegeighle(n) közel 32 eztendeighlen [UszT]. 1608: Tarchya megh az Vristen Nagodat egéssegben bekessegben sok eztendeiglen bodogul [Muzsna U; TSb 21]. 1653 Ez volt az Anna aszszony az én nagyanyám . . . kit adott volt Borsos Sebestyén szüle-atyám házasságra a Nagy Szabó Boldisár fiának Szabó Jánosnak . . . kivel élt negyven esztendeiglen [ETA I, 21 NSz].

esztendő 1. kb. ez a nap, a mostani időpont/dátum; ziua de azi, termenul/data de azi; dieser Tag, das heutige Datum. 1571: Feria Quinta in festo beati Ioannis Euangeliste^a, post Creatione Noui Iudicis Congregatio do(mini) Centumviri Az polgar vrain zedyek az adot az Tyzta regestumal oly Moddal hogy esmet az Eztendő^a ely Icöwen Tyzta Regestumot adhasson Ele [Kv; TanJk V/3. 54a. — *Dec. 27, a számvétel napja. ^aA köv. év dec. 27-e].

2. **esztendeig** a. jövő ilyenkor; pină de acum într-un an; heute über ein Jahr/egy évig; timp de un an; bis ein Jahr. 1632: ha eztendeigh keresedis deen raitam nem vesz semmitt [Mv; MvLt 290. 94a]. 1832: Ha én a cselédek gabonája takarítását esztendeig úgy vinném, mint ahogy most

parantsoltatik esztendő végével ott lennék — hogy egy Xr fizetést sem kaphatnék ki [Torda; 1B. Demény János udv. tiszt lev.]. — b. jövő ilyenkorig; pină de acum într-un an; heute über ein | egy évre; pe un an; für ein Jahr. 1608 Az Szabo Lenart Arway hazat, ada Berben my eleottunk Szabo Mathiasnak 14 ftban Eztendeigh [Kv; RDL I. 83]. 1694 vettem fel Nagy Páll Uramtol Eosztendeig kölcsön száz magjari forintokat [JHb XXIX/6]. 1786 attam Nagy Mártan Uramnak kölcsen száz Vonás forintakat Eosztendeig [Kv Pk 2]. 1826 a Hely béli Tiszteletes Esperest és pap — a Notariusságot mostantol kezdve — Eosztendeig oly moddal vállalá fel ... hogy minden Gazda adgyon egy egy Mezei Széna bügját [Frákos U Falujk 150—1 Kőntzei Beniamin szb kezével]. — e. egy évre; pe un an; für ein Jahr. 1570 Myklos predicator feleol ... Jgh vegeztek, hagi Jewendére ha Megh Alkhatna vele az Magiarwchay vrain (egy l), Eztendére zerzedyenek meghe vele Varga Jakab valya, hogy Ew zeoch Gyęrgtwl fogadot egy hazat eztendeigh fl. 5 .. de ew chyak három hetigh lakot benne [Kv; TanJk V/3. 3. TjK III/2. 181]. 1600 Beoytfw szerdan^a szegeottem meg Georgy kowaczal esztendeigh [Kv; Szám. 9/XII. 62. — ^aHamvazó szerda; e szókó évben: febr. 16]. 1633 az mikor Vagasi Jstua(n) meghe szegődek azzal az Czauasi leannikauat, eztendeigh szegődek meghe uelle [Mv; MvLt 290. 132a]. 1665: Nekü(n)k esztendeigh köteles Papunk uala Feluiczí Ferencz Pap ... töllünk telbe csak el szőkek [Menaság Cs; LLt]. 1713 Szegődtem meg Eosztendeig Dajkának Monár Juditot, Leszen fizetése kész pénz fl. 15 .. egy perpeta elő ruha ... [Árapatak Hsz; HSzjP]. 1732 Minden forintra Eosztendeig egy vider must in teres [Szászsztyakab SzD; TSb 51]. 1824 Jövének müi előlönk Abraham Flass és Nyikolajj Tomponár nevezetü Berszányok, a' kikkel-is a' Pekete Hagymás nevezetü havasért ujjabban ilyen edgyezésre lépének, és lépénk Eosztendeig; hogy tartozzanak adni 200 Rf., négy Mázsa jó Túrot, Hatt Bărănyit [Szárhegy Cs; LLt]. — L. még RettE 185. — d. egy évig, egy éven át; timp de un an; bis ein Jahr. 1570: Besterchej Georgis azt kerthe volt az heliet az varostwl hagi Megh engednek neky az eo Tho heliet Beh kertheiny es Tylalmasba Thartany, Mellyet meghe Engedet volt az varas is neky. Megh arkolta volt keornywl es be Theowiselte volt, Es allot vgy Mint eztendeigh, De az wthan Az Magiar vchayak es Közep vchayak leh vontak volt az teouiselest [Kv; TjK III/2. 122]. 1600 Eosztendeigh laktam Farkaslakan Demie(n) Mihaly-nal [UszT 15/108 „Chiki Janos Kysfaludi, Zabád Zekely” (25) vall.]. 1632 Éu semmi gonoszságokat nem láttam maga egy udvaron esztendeig laktam velek [Mv; MvLt 290. 94b—8b átirásban!]. 1692: három szekről mennyen el, itt ne lakjék, hagi ha itt tanállyak fogadtassék meg és eszten-deig tartassék tömleczben [Kovácsna Hsz; HSzjP]. 1710: irtam volt uram Kgd(ne)k az Malom be

szendeljezese irant, mar I(ste)n jo voltából kesz, de Kaszoni kiralf biro uramtol meghe esztendeigh ugj alhatot volna [Kászónújfalu; BCs]. 1750: meg betegesedtem, betegenis vittének az magam házamnöz Szintén esztendeig Sindettem [Polyfva MT; Told. 29/45]. 1837 Sogorom Eosztendeig tarto terhes betegsége mián ki pusztulván majd mindeniből ... [Dés; DLt 263]. — L. még RettE 164, 172, 208, 283, 326. — e. egy év folyamán; in decurs de un an; während/im Laufe eines Jahres. 1726 Toroczka János Uram meg kialtatta hagi a kik azon Jozsagbol valok jöuenek Hazra, és két napokon Szolgálnanak csak edgj hétben a Sellérnek igérvén hat heteket esztendeig [Sajókeresztúr SzD; BLt 7]. 1762 Tizenöt ezer land-milicia állfttatik most fel .. mindenik ezemben lésznek mindenféle fő- és altisztek Eosztendeig egynek 11 hónapi szolgálátja lesz [RettE 142—3]. — f. egy év elteltéig; pină la scurgerea unui an; bis zum Ablauf eines Jahres. 1597 migh az Azzoni Chakan Janosne az Vra neüet viseli, kyualtkepen eztendeigh ugyan ne(m) verhetnek kj az Jozagbül ha gyermeke ne(m) volnais [UszT 12/5]. XVII. sz. eleje Ha ki az Mesterek keözwl ez hamar el mulando vilagbol ki keölteöznek, az eo meghe hagiót Eözüegie, az eo nála lako Inasual, Legenyuel az Keö miuet cziaak esztendeigh miueltetheti [Kv; KőmCART. 24]. 1776 a Nagy Aszszony hozzájok fordulván azt monda ... bársak Eosztendeig ne busítsátok vala az én Gyászos életemet mennyetek el huntzfutok [A.csernáton Hsz; HSzjP „Uxor Ladislai Gajdo Anna Paputs” (47) jb vall.]. — g. egy év alatt; într-un an; in einem Jahr, innerhalb eines Jahres. 1739 Mivel hagi ezen nyomorult város uthan vagjan pasus lévén bé az Bánátusba, szüntelen az alá s fel járo Ő Felsege vitézei az hol mit talál-nak Sokszor erővelis el vészik. De kivált szena és fü dolgából ... igen terhesen Sanyargattatunk, melly terh viselésünket nem Compatizálhatván akkár kiis meg gondolhattya hagi esztendeig micsoda expensát Causallyan [Hátszeg H; Ks 83]. 1749: az Sz. Demeteri Jozsag olyan Jozsagh hagi az szokatlan Gondviselő esztendeig is alig tud belé szokni, hagi rendivel tudgia az oeconomiat folytatni [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.].

Szk: esztendeig való egyévi. 1569 Eloszer Jgeryk eo kegmek az Zaz vrain Magokat ezzel hagi az ket Malomnak eztendeigh valo haznat nekyk Engedyk, Azon kywl valamy az Molnoknak epite-seleol valo keoltségtwl meghe marad [Kv; TanJk V/3. 1b]. 1590 Az kitt Directornak Eosztendeig valo fizetesek f 10 d. — [Kv; Szám. 4/XVI. 15—6]. 1655/1754 k.: Amely Ifju Legény peng esztendeig való szolgálattját ki-töltene-is, de mes-ter Remek tsinálásának előtte meg mátkásodnék, tartozzék büntetésben adni flor 3 [Kv; AztCjk 15]. 1703: mostan olyan nyomoru üdöb(en) leue(n) fel veszi az esztendeig valo szolgálatert a penzt [Kv; i.h. 55—6].

3. ~re a. jövőre, jövő ilyenkorra; pe anul viitor, anul viitor pe vremea aceea; nächstes Jahr um diese Zeit. 1653: Básta azért Kolosvárról

megindula, és mikor a közép-kapuhoz közelgetett volna, Básta ugyan felállott és ujjával fenyegetően mond: „Meglássatok azt, hogy jótémért megtréfálátok; de én is esztendőre adok néktek oly pohárt igen jó teli mértékkel, hogy meg nem ihatjátok. Várjátok el csak! [ETA I, 59 NSz]. — b. egy évre; pe un an; für ein Jahr. 1585 Fizettem az Negy barna Sybnak Ezenkepe(n) Perczhyeny Györgynek Eztendőre fizette(m) f. 6 d. 25 Rab Jakabnak fizette(m) ez-tendőre f. 6 d. 25* [Kv; Szám. 3/XXII. 79–80. — *Folytatódik a fels.]. 1657 Cziatlos Gyeörgy fizetése Esztendeore penz f. 12. ket bokor Czizma. Ket esztendőre mente dolmany [UtI]. 1734: esztendőre itiltetett Házberbeli részt adni a Nagj Varga utcaj Házra annuatim 4 / 4 forint [Dés; Jk II. 143b]. 1748 töllem esztendőre tsak két forint interest vött [Torda; Borb.]. 1785 (A kocsmárosnak) esztendőre 12. szekér fája 40. font sava [Varsolc Sz; Born. XXIXb/20 Kornis Krisztina conscr. 381]. 1814 én is bé voltam Szeződve esztendőre az Udvarba [Banyica K; BfR 117/1].

4. ez az év, a jelen év; anul acesta; dieses Jahr. 1585 Jgyarto Györgynek fizettem Eztendőbe(n) perre valo kölczhyegekről kyről zamot kel adny f. 10 Zolgalattara fizette(m) Igyarto Györgynek Eztendőre prokatorsagaert mellyet az Tanaczhy Jgert neky f. 25 [Kv; Szám. 3/XXII. 80]. 1676: azon hűsegtek szeke beli Solymárok-(na)k parancsolya meg; hogy az esztendőbe(n) altalok administralando nyölcz Sólymokat el kesztéven, véleek edgyütt ... Brassóban lenni el ne mulassak [UszLt IX. 76. 2 a fej. Usz-hez].

Szk: ~ ekkor a. tavaly ilyenkor. 1600 Eztendő ezkor panazolkodot ennekem Jakoch Andras, hogy Ferencz Janos gonoz akaroia volna [UszT 15/64 „Bodo Janos Zent Egyhazas Olahfalui, Zabad Zekely” vall.]. — b. jövő ilyenkor. 1581: Mykaron Thompa Istwanének kellett volna harangozny az Teobywel egyetembe Eztendeyg ekkoryg (így!) wettettem 5 font fa olayt p(ro) d. 35 [Kv Szám. 3/IV. 15] * ~ ez máj nap jövő ilyenkor, a jövő év ugyanezen napja. 1626: (Elszökött) Fellajtara Kelemen Istvan eztendeje ki telven tebb ho penzt fel nem veszen, hanem ok vetetlen eztendő ez maj napra megh leó, az az Nagi Pentekre [Melegföldvár SzD; SLt EF. 6]. 1680 borbereki Alvinczi Péter uram ... vállalván magára az csfki vas háromnak és vámnak vagy harminczadnak is gondviselését ... esztendő ez mai napig, erőss hüttel megh esküvék [Gyf; CsVh 67–8]. 1836 a' máj naptól kezdve Esztendő ez' máj napig ... bé állittatának kéz bé adás mellett a' következő F. Rakosi 6. pásztor Emberek^b [F. rákos U; Falujk 129. — *E szó beállittatish al sajtóhibás. *Köv. a nevek fels.] * ~ húshagyatkor tavaly húshagyókor. 1585 Sara Feyerdi Borgias Mihaly leania, Mostan Feyerwary Iosa zolgaloia ezt vallia, Engemet az ezten-deo húshagiatkor* hiúa Zabo ferenczne zolgalny eztendeigh zegeottem vala megh Zent Janos Napkort^b hagyam ell, kinek most vagion ezten-

deie [Kv; TjK IV/1. 493. — *Febr. 23. ^bVagy a szent születése napja (jún. 24), vagy fővételének ünnepe (aug. 29)] * ~ húshagyó vasárnapig jövő húshagyó vasárnapig. 1569 az Jozag olasba adot wolt Buday Gergely Egy haz helyet ..., azt arra wegeztwk hogy Buday Gergely Eztendew Hus hagyo wasarnapig* Meg Jgazyca [Diós K; JHbK XLIV/13. — *Vagy a húshagyó keddi előtti vasárnap (Esto mihi; febr. 20), vagy a rá következő (Invocavit; febr. 27)] * ~ ilyenkor jövő ilyenkor. 1724 (A) Karai Lakosok ké-renek az említett Mlts Groff Vrtol hetven Magyar forintot esztendeig kölcsön dolog fejiben, ugy hogy esztendő ilyenkor, ha meg akarja eő Venni a' Summat tartozzanak jo el kelhető Monetaul eő Nga(na)k meg adni [Szamosfva K; Ks 25. Fasc. sub B. 2]. 1810 el-kerülhetetlen szükségéitől kénszerítettven kért költsön hat vforintokat esztendő ilyenkorig .. igérvén egy szersmind hogy azon pénzt esztendő el-telvel betsülettel bé-fizeti [Marosvécs MT; DE 2] * ~ karácsonyig jövő karácsonyig. 1578: Eo kegmek egez warasul ez három faluknak gond-wisselesset hattak vgian é mostany ket ispanon Eztendeo karachionig [Kv; TanJk V/3. 106a] * ~ karácsonykor tavaly karácsonykor. 1585: Dorottia Zakal B(ene)dek Zolgaloia vallia, meegh eztendeo karachonkort latta(m) hogy volt fekete Gyeorgy Vendelebe, lopast hozza Ne(m) tudok [Kv TjK IV/1. 517] * ~ Kisasszony napiglan a jövő Kisasszony napig. 1589/XVII. sz. eleje Edgi Heti beres Legeni se válthassa es haghiassa el Gazdaiat semmi egieb wdeoben, hanem Kis Aszszonei napian* ott miuellienn esztendő Kis Aszszonei napiglan [Kv; KőmCART. 5–6. — *Szept. 8] * ~ számvétel-napig a jövő évi számadásnapig. 1586 (Az ispotálymester) eztendeo Altal az Zamwetel Napiatol fogwa ez-tendeo zamwetel Napiigh igazan megh Iria, hog megh latogiek my Ieo beleolle es my megien rea, hasznos voltę vagy Nem, Az Malom az zantas wetes [Kv; KvLt Vegyes III/21] * ~ Szent Gál/János nap(ja) jövő évi Szent Gál/János napja. 1570 eztendeo Zent gal* Napiara aggya meghy arrat [Kv; TjK III/2. 90. — *Okt. 16]. 1603 (A) feel dezmanak fel takartatasara tettzet eo kgnek hogy inneth felywl valasztassanak az varos keozzeol, ket vrain kik eztendeot teolczhenek benne es annak az fél dezmanak gondviselesereol eztendeo Zenth Janos napban* adgyanak zamot [Kv; TanJk 447. — *Vagy a szent születése napja (jún. 24), vagy fővételének ünnepe (aug. 29)].

5. egy év (egy naptári év vagy egy évnvi idő-tartam); un an (un an calendaristic sau perioada de un an); ein Jahr. 1542 Byzon kegelmes uram, hogy engemeth az fel eztendeyg oth thar-thoztatha k. zegen legen wolthomra nag kar wallasokra* [Fog.; LevT I, 17 Petrus Orozy Zalay Janos Poson m-i isp-hoz és Fog. vára urához. — *Elírásból, fogalmazási v. sajtóhibából kar wallasomra h.?). 1570: Zylagy Balint es Magary Bertalan ... valliak hogi egy Jdeoben kinek vagion Eztendeye, Kapa Andras es Jgarto Benedek vra(m)

hittak volt eeket az kowach Andras haza eleyben [Kv; TjK III/2. 140a]. 1590 Myert hogy mind az ket fel Bizony(s)agra fognak, Bizonichanak. Az A Bizonicha azt hogj teobbet teoitett eszten-donel ben(ne) az Jrtas feoldben [UszT]. 1671/1681: Innen volt a sok rosz, es ez utanis el nem kelhető vasnak veretése ., hogi ahoz nem értő embereket állattak a Banyakb(a) pinzért; eszten-doben ketszeris változtatvan őket [Vh; VhU 677]. 1780: a' Verős kovácsok Esztendőben egyszer, vagy kettzer is hit által meg czirkáltassanak és meg próbáltassanak Obligatiojoknak megtar-tásában [Torockó; TLev. 4a]. 1800 Sz. István Király napkor* mult Esztendeje [Dés; DLt. — *Aug. 20]. — L. még RettE 182, 211–2, 222, Szk: *vhány ~ alatt*. 1655 Én négy esztendő-k alatt szolgáltam Csepregi Mihály Uramat számado szolgájul [Gyf; CartTr II, 894]. 1787 ha az irt idő alatt valamelyik fél a' más félnek meg károsodását detegállyá, tsak atyafiságos insinua-tiora is, annyiaval inkább törvényes admonitiora rectificálni tartozik, negligálván pedig két Esz-tendő-k alatt a' károsodás insinuatitóját, ., ha nem akar a' más fél, annak utánna rectificálni nem tartozik [Kv; Ks 73. 55] * ~ *által való* egy egész évi. 1589 Attam az Vinczelernek Sass Dyenesnek, eztendeo által való zolgalattiaert f. 5 [Kv; Szám. 4/XI. 39] * ~ *betelésekor/betelésével* egy év leteltével. 1809 esztendő bé-telésével mind a' Capitalis summát, mind annak törvényes Inte-ressét hiba nélkül bé-fizetem [Marosvécs MT; DE 2]. 1818 Méltóztassanak M. Igeni Váradi Katol exequált Jussotkáját azon 620 Rforin-tok és 40 — Xrokb(an) által adni és engedni Esztendeig, praestálván mi egész betsülettel a legalis interressit ezen Summának, és Esztendő bé telésekor az egész 620 Rforint és 40 xr Summát is hiba nélkül [Migen AF; KmULev. 3] * ~ *eltelése után/eltelésével/eltelve* egy év múltán/múlva. 1765: azon summát Esztendő el telése utan mind-gyárt egy (!) etzersmind jo el kélhető pénzül letenni, és meg adni tartozzanak [Ks 18/LXXVIII. 15 gub-i scribák fog-a]. 1768: az Anyám . kívánságod tellyesítésre réa hajla, de olly for-mán hogj, esztendő eltelésivel minden haladék nélkül meg szerezni elne müllasd [Szilvás AF TKhf Alvintzi Gábor lev.] 1810 el-kerülhetet-len szükségteitől kényszeritettvén kért költsön hat vforintokat esztendő ilyenkorig igérvén egy szermind hogj azon pénz esztendő el-telve betsülettel bé-fizeti [Marosvécs MT; DE 2] * *esztendő (és) három/harmad nap* egy év meg három nap. 1561: ha valamely mesternek tortenik ez wilagbol ky multa Es az felesége az myet myel-tetni akarja. Egy egez eztendeig' es három napig mweltethesse Aztis ugy pengig hog' ha addig az o meg holt wranak newet wysely es meg tartya [Kv; ÓCart.]. 1590 Mikor megh ertette(m) en hogj te az en Irtowányomath kit enny Ideigh birta(m) be vetetted, nem Akarta(m) hogj eszten-döt haro(m) nappot teolch benne, az okon hosz-ta(m) el* | azerth Arattuk volt megh az J. vetette búszat, hogj ez J eztendeót es haro(m) nappot

ne teolchen benn [UszT. — *Ti. a földről a bú-zát]. 1633 Ha penigh egi mastol kewannjak, esz-tendő harom nap alatt, egyk az masiknak adgia ki penzbeli portiojat az eoreoksegekebeől [Kv; RDL I. 112]. 1780: Valamely Bányá el temetődett, és semmi jele a' Torok(na)k az illyen Bányák(na)k fel fogására Esztendő és harmad nap eltelvén, régi gazdáji admonealtassanak, kik ha ., immediate ., fel nem fognák, akárkitől szabadossan occupaltathatnak, fel fogattathat-nak [Torockó; TLev. 2/4bis 4–5] * ~ *múlva/múlván* egy év múltán. 1559: Walamely Mezaros penygh az Thewsersegeth walaztangya Maganak, es az Mezarlasnak ellene mond, Annak harom Ez-tendeigh ne legyen zabad, Mezarlani, de Bathor eztendew mwilwa az Warosnak kedveth lylle Az harom ezthendewnek ky thelesnek elewttew (!) es Alatta semmy okon Ne Mezarolhasson [Kv; TanJk V/1. 57]. 1635 Esztendő mulua megh jóue* [Girbó AF; Told. II/1a. — *Ti. a jób]. 1765 egy Borbándi Gótza Avram nevű ., adozó nemes Ember Sárdi Samukának leányát Feleségül vévén Esztendő mulva Férjétől meg szomo-rittatván azt deserálta, és redeált az apja házá-hoz [Marossztimre AF; Eszt-Mk Vall. 223]. 1784: azt monda Csáki György hogj aszt a vas villát tegye el mert Esztendő mulva is elékéri [Béta U; IB. Agilis Kisseb Széjes István (32) vall.] * ~ *től fogva* egy éve, egy év óta. 1709 A' Balásfalvi Ecclesia már esztendőől fogva vacal [REkLt Consist. jk I, 30]. 1827: Némely irigy, és Házom ellen már Esztendőől fogva atomba áskapáló, és Sinistre Vádaskodo Ellenségim által bé vádoltatván, házamhoz Biztossok küldettek [H; Ks 111 Vegyes ir.] * *vhány ~től fogva/fog-vánt* a. vhány év óta. 1591 a diofaknak haz-natt, Es egeob (!) giömolchóket, Birnik (!) nem Engette harom eztendőtől fogua [UszT]. 1592 Enys immar tiz eztendeoteol foghwanth, megh nem Vonwan faradsagomath minden leweleknak continentiait értelmeth, summa Ze-renth ky irtham [Kv; DiósyInd. 11]. 1695: mint egy tiz esztendőktől fogva oda lakik [Ne; Told. 44]. 1749 Tot János ., vagyis három eszten-dőtől fogva Taxát adott volna ., de ezen Taxát ki tette az erszenyb(e) nem tudom [Szind TA; DobLev. I/236. 11b St. Halmi de Thur* (40) us vall. — *A tőszomszédos Tordatúr] — L. még RettE 84–5, 245. — b. vhány éve. 1693 tizen-ket esztendőől fogva építtem* [Dés; Jk. — *Ti. a szőlőt]. 1758: Keserű Zsófia asszonyom, nagy gazdagságú, de igen magának való, fősvény vénasszony vala szegény, de már elmaradott tőle vagy nyolc esztendőől fogva [RettE 69–70]. * *be/eltelik esztendeje*. 1754: azon Tanorok bé gypültetés(ne)k az el hányásig még esztendeje bé nem tölt volt | (A) Tanorok körül lévő gypű-nek el hányására ., mikor még bé kerítésének esztendeje el nem tölt volna ., falustól ki men-tünk [Gálva KK; Ks 66, 44. 17a] * *elműlik esztendeje*. 1676: el mult esztendeje hogj appre-hendáltam másoktolis afféle földeket [Tövis AF; Bál. 1] * *ezelőtt ~vel* egy évvel ezelőtt. 1740:

Szalonnás Gábor tudom hogy ez előtt esztendővel Bátosban lakott [Cege SzD Wess]. 1771: Egri János ... apoplexia tactus ezelőtt esztendővel valamennyire convalescált volt s Hídalmásra jöven ott temporizált [RettE 256] * (immár) *időbb esztendejénél*. 1597: Zaz Balint farkas vezay Capitan wallia, Thudom azt hogy bozzús wolt zabo Mihaly Kadar Janosnera immar teob eztendeienel [Kv; Tjk VI/1. 33]. 1629 immar teob esztendeienel hogy dominiumjaba(n) vagy on J az haznak; Azert az teoruenj neki adjudicialya es az statuti ot in vigore hadgya [Kv; Tjk VII/3. 159]. 1793 több esztendeinél, miolta tsak nem szüntelen indulo(an) vagyok hogy Ngodnak alázatosan udvarolnyak [Folyva MT; Bál. 1] * *hitelik az ~*. 1578: Ezteendeigh valo zabadsagot engettek volt Tawal neky ... az Ezteendeo penigh megh zenth Myhal napba Telne ky [Kv; TanJk V/3. 13b] * *majd esztendeje* csaknem egy esztendeje. 1593: Ennek immar maid eztendeje lezen Zenth Mihaly napba, engemeth el hagioth, el yeoth hyty meleol [UszT]. 1632: maid vagio(n) eztendeje hogj iarogattak fel az varban [Mv MvLt 290. 79b]. 1694: (Az) Inast ennek előtte maid esztendeje hogy be szegődte volt a' B. Céh [Kv; AsztCjk 15] * *már (elmúlt) esztendeje*. 1762 Már esztendeje el mult miolta a' meg igirt, és repartiált 900. Tyroknak ki allittatásával bajoskodik a' Gubernium ... De ... feltett czélt el nem érhetette [Nsz; Ks 18. XCIII. 5]. 1843 már Esztendeje hogy engemet el hagyatt [Dés; DLt 65] * *most esztendeje*. 1585: Zent Janos Napkört hagyam ell, kinek most vagion eztendeie [Kv; Tjk IV/1. 493]. 1733: Tudgyuk nyilván, és bizonyosan hogy az Falu Közönséges meg egyezéséből gyujtották meg most esztendeje az Avarat, azon réthben [Árapataka Hsz; BLt 7 több jb és zs vall.]. 1748: a jövő héten ha I(ste)n segítene s.v. ganyéztatni akarok vala (így!) mivel most esztendeje a marha dög mián nem lehele [Somlyó Cs; Ap. 5 Bőjte Lőrinc Apor Péterhez]. 1844: Nemes Déés Várossa N. Réteni közös helyeinek fel mérésire és ki osztására most esztendeje költ egyezés szerént fel mérvén a' Fábíán Dombja alatti földetskét [Dés; EHA]. L. még RettE 179, 234.

6. (naptári) év; an (calendaristic); (Kalendar)jahr. 1539 ez leuel keolth Somboron* Wyz kerezth wthan walo wasarnap Ezzer ewth zaz harmynth kylenyz ezthendeoben [MNY XL, 136–7. — *K]. 1542: Ez leuel keth Pogarasban, Zenth Marthon nap vthan vasarnapon 1.5.4.2. ezthendewben [Fog.; LevT I, 19]. 1564: Költth Deesen hús hagyo napya(n) 1.5.64. eztendebe [Dés; BesztLt 11]. 1573: valasztottak eo k. ... Ez Ezteendeobe Be zedet es ely keolt varas Jwedelmenek zam vetelere Mind ket Nemzetbeol* [Kv; TanJk V/3. 93a. — *Köv. a nevek fels.]. 1636 az buzanak minden esztendőn szent marthon napia s az zabnak Karatson napia uolt praefigalt napia az Arbitor Uraktol [Körispatak U; Pf]. 1668 a ki most kinek iut mas esztendőn masnak iusson [Imecsfa Hsz; LIt]. 1748: minden esztendőn szűrt

borotskátis [Torda; Borb.]. 1801 also Répának vagynak Szálas tilalmas derék nagy élő tsere fa erdei, majd minden Esztendőben tsere makkot termő erdei [A.répa MT DLev. 5]. L. még SzO II, 227.

Szk: ~ *alatt* a. egész éven át. 1681 Mindenik bányakra valo Colatorok esztendő alatt szoktak duralni, es nemis szabados azokat adomanyert megh valtoztatni, vagy egyéb tekintetért [VhU 63–4]. — b. az év folyamán. 1767 Pálinkát tartoznake kortsomárolni azis esztendő alatt, hány veder vagy kupa kelhetne el? [Zaránd m; JhB LXVIII/2. 12 vk]. 1785 Városunkban Héti Vársárunk vagyon, melynek Vámjából Esztendő alatt bé kerül, mint egy ötven hatvan Mforint [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 11b]. 1812 ezen Joszágnak jövedelme a' Groffné Cziczomájára Tisztek és Cselédek fizetésére és az Haznak minden napi költségeire esztendő alatt a mi bé jött tökéletesen el kelhetett [Héderfája KK; IB. Got-hárd Sigmond (25) grófi sztt vall.] * ~ *elfolyása alatt* az év folyamán. 1802 Az Interveniensekre a' Varosan meg fordult külömbb külömb féle terhekre, melyek esztendő el folyása alatt a' közönségen meg fordultak hitelesen el költettek Mfor 539 Pénz 001/2 [Torockó; TLev. Pasc. 5] * ~ *fogytával* az év lejártával/teltével. 1805 Törvény alatt vagyunk, 's tudjuk hogj az Esztendő fogytával a' Mivelésnek meg kell szünnie [uo. i.h. 9/42] * ~ *forgása alatt/forgásában* az év folyamán. 1584 Menth ez tellies eztendeonek forgasaba Katonay Mihaly kezebe ... f 3454/20 [Kv Szám. 3/XIV. 19]. 1604: Jrolmos peter wallotta procatorra Swkey peter kowaczot az mellet az kik zolnak mindeneket el kezdet es követkézendő perejben Ezteendeo forgasaban [UszT 18/52]. 1646: az harmados Atia fiak esztendő forgasaba alat ha akarnak, az eo eostól marat Eörökseket ualthassák magokhoz [Kv; RDL I. 133] * *esztendő(n) esztendőt által* a. az év folyamán. 1582 Az malomnak zwkseges keoltsegere az Taligara es ahoz zwkseges zerzamyra, Az keth Taligas Lora, Zenara Zabra egez eztendeoth Altal keolteoth f. 84/99 [Kv; Szám. 3/VI. 12 Diósy Gergely not. kezével]. 1586 Emrich Bogner kezehez az Zam weweokteol es kiualtkepen az Ado Zedeo vram kezek által ez tellies esztendeo Altal Ment in Su(mm)a f. 1842 [Kv; i.h. 3/XXIV. 11]. 1599 Az egez estendé által kélt az segínkre es hazanepere húsra egitt masra f 21 d 40 [Kv. i.h. 8/VIII. 2 Val. Zigiario sen. isp. m. kezével]. 1676: Verestoronyi* Rationista esztendőt által mennyi és hányszor administral Pü szerszamat [UtI. — *Sz]. 1681 (A vaskő-hordóknak) semmi fizetések nem jár egyéb az hadi mencegél. Azomban esztendő által valamennyi marhas ember van közöttük, mindenik tartozik egy-egy eöreg teőkét vinni az eo nagysága fűrés malmára [CsVh 98]. 1827 A Colonusak egyenként Esztendőt által szakasztott szolgálatba vagy hetenként hány napí szolgálatot szoktak praestalni ? [Dob.; Wass. Conscri. 5]. — L. még RettE 417. — b. egész éven át. 1573: eo k. meg Ertettek Az zaz vram

keozwl Es azon kywlis teob Nepeknek panazol-
kodásokat az vonasnak terhe feleol, Mostis
Eo k. Meg beochwllyk az eo k. Igazításat Nemis
Akaryak kylecmben változtatni, hanem ez Ez-
tendő altal helyeiben (!) akaryak tartany, sem
zallitany sem Eoregbiteny [Kv; TanJk V/3. 73a].
1649 Kgmtek bőlzen megh itilheti, esztendot
altal menyé sok fele inség, szolgálat, Postaságh,
és gazdálkodás foroghion raitunk, es ezekre sohon-
nán semmi jovedelm(ü)nk ninczen [Dés; DLt
424]. 1755 Iros Vaj. Ezen egész Esztendő által
... költ el iroson 1 veder [Kiskend KK; Ks 71.
52 szám.]. 1762 az helyseget az Szöts Céh kéte-
lenítettik Esztendő által el tartani, mindenféle
szükségre meg kívántato barány bőrekkal [Torda;
Tjk V. 128]. 1785 Lo rendet, az kinek Lova
van, vagyis Loval valo postálkodást Esztendót
által egy Személy kilentz Márjással váltja meg
[Torockó; TLev. 6/1 Transm. 5a]. — e. egy (egész)
évre. 1571 latwan es ertwen az orzagnak az ha-
talmas teoreok Chazar birodalma ala valo jutassat,
esztendot altal kezek lezunk egy egy forint adót
fyzetny [SzO II, 391 a székelység panasza az
ogy-hez]. 1585 Eztendő altal a' három faluból
24 tiukkal tartoznak az Jspanoknak [Kv; Szám.
3/XVI. 48. — *A. és F.füle meg Asszonyfva TA].
1594 Teóruen zerent ualo adojobot lyt szerent
mongjak, hagi szent Mihali adaiait attanak ezten-
dő altal kez penzeöl f. 93 d — [Bagos Sz; UC
113/5. 16. — Vö. MNy LXI, 110]. 1696 interése
esztendót altal 3000 szöb karo [Gyeke K; LLt
Fasc. 75]. 1774 : En nekem pedig mint költsárnak
fizetésem semmi sints, hanem Czipo Praemondám
vagyon ... attanak ... ruházatra ... három
Esztendőre egy czondrát, Esztendót által két
rendbéli fejr változó, egy pár Harisnyát [Szent-
demeter U; LLt Vall. 24]. 1815 Az Erdő kerü-
lőnek Esztendót által fizetése [Bálványosvárálja
SzD; Ks 77. 19 Conser. 924] * ~nek száma
évszám. 1589 Atta(m) Nyreo Lazlonak hogy az
Zazlot meg festette es az varos Czimeret reya
Chialta, es az Chyllagot eztendeonek zamat Czi-
nobrionnal meg Irta f. — d. 85* [Kv; Szám.
4/VI. 28a. — *A Tanácsház „meghézására”
(fedésére) von. számadás-részlet] * ~ról ~re
évről évre, minden évben. 1599 k. rendelt wolth
segitségöl onnet Vy-warbol eztendöröl eztendőre
az Varosnak Tiz köből buzatt megh adatnia [Dés,
DLt 261]. 1600 : Az mezeön walo gyeömeölcsobis
rezt kewanlat, eztendöröl eztendőre az wegezes
zerent negy negy keöbeöl gyweöölchet kellet ad-
nom neked [UszT 15/86]. 1614/1616 Tudom azt
hogy az en Attyam Boldisar Praedicator harmad-
fél Esztendőig lakek Coloson, .. és mindenkor
esztendöröl esztendőre meg attak az nyoltz szaz
kö scot, vagy soul vagy penszül [Torda; RDL
I. 100]. 1710/1799 én Szabo Gergély az Város
földin épitettem egy kis árulo Kamarát, .. az
Várossal Convénialtam Esztendöröl esztendőre in
fl. Hung. 2 [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 289].
1783 esztendöröl esztendőre az adosságok fize-
tetlen marad(na)k [Torda; i.h. 15/6] * a feljebb/
felül való ~ben az elmúlt évben. 1664 : Kglms

Aszszonyom alazatossan jelentem, Ngd(na)k egy
Raduly Vlad nevű jobbágium az fellyül valo
esztendókben Recseről Desanba(n)* szökven ...
azoita az Ngod földén lakik [Szád. Boer Sigmond
a fejedelemasszonyhoz. — *Dézsán és Récsé F].
1685 az felljeb valo Esztendőben Csiszár Görgy
Ura(m) ... illetlen Czehűnkét betstelenitő szo-
vajval megh bantotta [Kv; ÖCJk] * a közelebb
(el)múlt ~ a múlt/tavalyi év. 1781 : az közelebb
elmúlt esztendőben ... Szökefalvi Sz Miklosi
Samuel Confrontator Co(mmi)ssarius Uram Adot
irogatott itten Adamosan* [Pk 7. — *KK] 1798 : a
Közelebb elmúlt esztendőben a Major házat mint
egy meg ígérték volt hogy Márton Györgynek
adják [Backamadaras MT; CsS]. 1819 : időköz-
ben pedig magais iddogalt, ezen idő közbe valo
szilvorum ivást pedig ... A közelebb mult Eszten-
dő dereka tájékán kezdette el [Kv; Pk 7] * az
elmúlt ~ben a múlt évben, tavaly. 1774 : vagyon
egy Joszága, mely is volt az el mult esztendőben
tubákkal beültetve [Zoltán Hsz; HSzjP Helena
Farkas (30) jb vall.]. 1798 : Pápainé Aszszonyom
ellen való Processust még az el-múlt Esztendőben
meg-indítottam, de ... most kaphattam Felelet-
tet elsőbben [Torda; Borb. II Kolosvári N. István
lev.] * az elmúlt ... ik ~ben. 1756 : Mikor az
elmúlt 1739-dik esztendőben el vette volt Kölön-
te Josef Uram feleségül Beke Sofiát menyí időt
lakot néhai Beke Pálnit? [F.csernáton Hsz; HSzj-
P vk] * az Úrnak ... esztendőjében. 1561 mind
mastaniaknak mynd iquendeknek tudasara aka-
riuk nvatny (!) Hog' az Wrnak ide ala meg írot
eztendeieben eg' megzokot es bizonios napon
Ez bolcz es tizeletes ferfiak ilyen ielentest
tonek mynekwnk [Kv; ÖCART.] * egy ~ fordulása
alatt egy év leforgása alatt. 1748 : Palinka is distrá-
haltatik ... egy Esztendő fordulása alatt mintégy
tizen öt veder [Burjánosóbuda; JHbK LX/18. 22.
— *Később Bodcnkút K] * egynehány ~től fogva
egynehány év óta. 1633 Marcsan Pettert mideön
vratlan Czavargo ember volt imar sok ideötül
egi nehany eztendeötül foghua, azfele emberhez
melo suspicio liuin fogatta meg .. Gauay
Pett Vram [BSz; Ks 41. F]. 1770 Minthogy
egynehány esztendótól fogva zaklattatnak a fis-
calitásban bíró nemesek, a Királyi Tábla is bé-
ment Marosvásárhelyről Szebenbe a múlt ősszel
[RettE 223] * ennek előtte valahány ~vel ezelőtt
vhány évvel. 1550 walkaj Mykles, mynt ennek
előtte hat esztendővel föld wamot vöth twlek
[Meregyó K; MNy XXIV, 291]. 1570 Alcz
Balaz ... ezt vallya, hogy mykor eothev vgy mint
ennek eleote 14 Eztendewel hytta volt Nagy
Jmreh hazat chinalny az ew vduaraban Mond
Nagy Jmrehnek* .. [Kv Tjk III/2. 61. — *Köv.
a nyil.]. 1792 : enek előtte egy néhány Esztendők-
kel ... ki fratott titkon hamis Testamentom
levellet a Mózes jusbéli Jóság szántó és kaszálók-
ról? [Szenterzsébet U; Borb. II vk Szakáts Ádám
nob. assessor kezével] * ennek előtte való ~ben
a múlt évben, tavaly. 1558 : En Melyk Anna
azcny Mykola Ferenczne tezek Jlylen testamen-
tmoth, hogy Ennek elewtthe walo Eztendew-

ben Az Mynemw testamentomoth tetthem wala, Azon testamentomot Ereyben Hagyon, chyak azokhoz Im ezeket Thewen [JHbK XLIII/21]. 1598: Andras Deak ... vallya ... ennek eleotte valo ezteendeoben mikor ... valamj lowak fognj ala menteonk volna az Tarchya hazara^a lowainkban ott megh fogank [Kv; T]k V/1. 263. — *A város határában tanyaszerű rész; a név előtagja máig él] * *ennek előtte való ~kben* az előző években. 1733 ennek előtte való esztendőkbénis ketele-nittetet Uolt Székely László Uram Aszszony Annával Kereszturi Anna Aszszonnyal együtt lévalni bizonyos számu penzt [Kilyén Hsz; MvRK] * *ezelőtt néhány ~vel* 'ua.' 1874 Ilyen a sors — ez előtt néhány esztendővel csak nem zsbongott házam a sok gyermektől — most tsak nem síri csendesség vagyon [Backamadaras MT; Pf. Losonczy József ref. lelkész lev.] * *ez jelen való ~*. 1639 (A felesége birtokát) mind ez ideig bekesegezen birta Gazdagh Ferencz Vasarhelt mind ez jelen ualo Ezteendeig az Gyermeki utan [Vajdasztiván MT; Borb. I]. 1770 Ez jelen való esztendő(en) . Pap Tyifornak éretlen eszü Fiia Szimion kaszálni kezdett közöttök [Bezded SzD; JHbK LIV/11. 24] * *foljó ~* jelen év. 1818 Ezen folyo esztendő Augusztus holnapja közepe táján egy Tutajos gazda nem birván másod magával rend felett Deszka Tutajával, ugy hozzá csapott Malmamhoz, hogy azon Szem-pillanatban izre porrá töretvén, a vizen el szorva darabonként el ment [Hadrév TA; TLt Adm. ir. 1527] * *harmadidei ~ben* tavalyelőtt. 1756 a' tavalyi és harmad idei esztendőb(en) Molduán Vonya a' Dézmának szépit el tsépeltette, és maga számára el vetette, már így magának szép gabonája terem [Galac BN; WLT Koltsár Ilia (30) jb vall.] * *hol egy, hol más ~ben*. 1803 Nagy Moses János . Tordai Mihálynak . hol egy hol más esztendőbe adott egy egy darab földet [Szentersébet U; Borb. II] * *jövendő ~* jövő év. 1602 : Ahwn mostan szaz lezzen, ott Ieouendeo eszteendeobe(n) magyar legyen" [Kv; TanJk I/1. 409. — *Ti. a tisztségviselő] * *katonai/militáris ~* katonai év. 1765 (A commissarius) mikor a Militaris Esztendő kezdetin az uj Birora az uj quantumért az emeritus Birora pedig az Restantiaért ki szállott mind a két Biron meg vette Diurnumát [Kisenyed AF; Eszt-Mk Vall. 284]. 1784 közelitvén az Uj Militaris esztendő, az oh Birák meg találták azon Mitgos Földös Urat, kinek részéről kellett az Uj Bironak vásoltattni [Torockó; TLt. 2/5. 246]. 1801 a folytában lévő Katonai Esztendőnek második angariajáról kün heverő Taxakrol szollo Laistrom [Kv; DLt]. 1825 Nemes Székelly Keresztur Várossa Allodiális Perceptor Kováts Imrénék 1825dik Katonai Esztendő ... 9ber 16 napjától fogva egész 8ber utolsó nap-jaig minden Perceptiojrol es erogatiojrol készült Számadása [Szkr; Borb. I] * *most uhány esztendeje*. 1724 : En bizony igazán tudom Hogy két Szolg(a)(ó)(ána)k is Pekri gyermeket epített Nözt-sen Evának, az után most két esztendeje egy Brsók nevü Asz(ony) ember Szolg(á)(ó)(á)ja(na)k

[Mezőbánd MT; BK. Szalay Mihály (65) ns vall.]. 1765 Most három Esztendeje az also vegi-ben ezen földnek az vegiben szántottam velle [Kissolymos U; Márkos lev.]. 1776 most 3 Esztendeje arato kaláka vala Kozma Györgynitt [Kovácsna Hsz; HSzjP]. — L. még RettE 284 * *tavalyi ~ben* tavaly, a múlt évben. 1547 : wala My nekwnk Az thawaly ezthendewben harom Pwzta Tho helywnk [Sv; MNY XXXVI. 52–3]. 1570 Nyrew Ambrws ezt vallia bithy zeren, hogy tawalj esztendőbe zwretthkor hogy az zeoleben volna, Megen oda Zabo Jmreh Kalmar Jllessel [Kv; T]k III/2. 90]. 1589 taualj eszte-deobe(n) en Irtok vala ez feoldbe(n) Zondj Istua(n) zamara [UszT]. 1673/1682 : az Király erdeje allyán az Alsó szovátiak meg szaporodva(n) kezdé-nek kapdosni az Komlosoldalo(n) penig soha nemis kapdostak, hanem im tsak az Tavalyi esztendő-benn [M. fráta K; SLt Q. 12 Egri Mihály (37) ns vall.]. 1746 az Magyar Keresztesen az Inak Sorte diuisionis jutott Török buza földét harmad esztendővel ennek előtte az J akarattja nélkül el változtatta és colálta tavalyi esztendőben pedig éjtzakának idején azon el változtatott földben termett Török búzát meg szedte és el vitte [Torda; T]k III. 2]. 1761 : Tavalyi Esztendő-ben termett tiszta buza Labra rakva, egy Asztagba Gelinea 300 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 11]. 1819 valósággal nemis ivutt, hanem inkább a Tavallyi Esztendő közepe tá-jékán kezdette magát jobban jobban az itálnak adni [Kv; Pk 2] * *új ~* a. új év. 1570* Az wy Ezteendeore valo Aiaideknak megh zerzere es az Naponkent valo keolcegre, Rendeltek eo kegek varoswl Az varas Erdeyet ely adny [Kv; TanJk V/3. 3a. — *Az ajándék 1. al. sajtóhibásan]. 1664 Is(te)n Ngodat az Uy esztendőnek minden reszeiben algia megh szűből keuanom [Sebesvár K; UtI]. 1735 Uj esztendő masod napjan Biro Uramni jöt Nemetnek vettünk kenyeret, kolbaszt, zabot, Den. 11 [Kvh; HSzjP]. 1792 ezen fel-teczet 1792 dik Ujj Esztendőnek első vagy-is Kis Karácson Napján [Dés; DLt]. 1804 a réánk viradando Ujj esztendőbenis áldgja meg az Ur Isten az Urat . . feleségemmel Susikával ed-gyütt szívesen kívánnnyúk [Ádamos KK; Pk 5]. — h. új év ↔ új évi ajándék. 1582 Januárj 15 Az mell kupatt Byro vram es kyrall Byro vram az feidelemnek vy ezthendeoben aiandekozott waros kepeben melyet veottwnk Bonchidaj Gergellj vramtoll . . f. 70 [Kv; Szám. 3/VIII. 1]. 1585 Amy az feyedelem vy ezteendeget Nezy. . . zerezzen Biro vram Az feidelemnek illendeo Ayandekot Az eleoby Mod zerenh, Es amellet Az harom p(rac)sidenseknekis illendeo Ayandekot vigienek [Kv; TanJk V/3. 1]. — c. új évi aján-dék. 1584 Az varosnak sok kwleomb kwleomb fele Zewksegire, ket Rendbelj Aiandekozásokra vgmint az vy eszteendeonek meg vitelekort, es az 2000 f(or)int Summanak meg vitelekort . . es minde(n) egieb sok zwksegekre ment f. 1228/31 [Kv; Szám. 3/XIV. 19]. 1589 egez warasswl Io newen weotttek hogy eo kegme az Regy Io

zokas zerynt Vrunkat eo Nagat az Vy Ezte(n)-
deowl megh talaltak Azonkeppen az wrakatis |
Myert hogy Regy zokaswnk zerynt eo kegmeK
Byro vram(nak) ala kel mwinkalodny az wy
Eztendeowl wrunkhoz kerywk eo kegmet hogy
cz wy Eztendeo mellett eo N(agat) talallya megh
Suplicationk által a harcm Rend(bely) Tartas
feleol [Kv TanJk I/1. 96, 98]. 1597 Kewettezyk
Rendt Zerendt Mykor B. vram Es Kyraly B.
wram Az vy Eztendeott, Allah wittek vrunknak
kynek kynek Myt Attag (!). Vrunknak Attag
vy Eztendeoben Egy Aranyos Mester Remeket
[Kv; Szám. I/5. 14, 94] * új ~ ajándéka.
1572: eo k. varosswl Byro vramat keryk azon
hogy mykor ala Megien vajda vrunkhoz az wj
Eztendeo Ayandekawal Teorekediek Az varas
zabadsagaiert Minden felelyert feckeppen penigh
az vam dolgaert [Kv; TanJk V/3. 59a]. 1582
az wy eztendeo aiandekiakor az az Januariusnak
23 Napien weottwnk wolt Bara Peter vramtull
Neg'zoneygett f 20. Byro vramek attak Feier-
waratt egikett Aykay Peternek ky az Len-
gyel Kyrat Bekessegerwl az hirt hozta [Kv Szám.
3/VIII. 30]. 1585 11 Ja(nuári) B. Vram Jndula
el feierwarra az wyeztendw Aiandekaual witemm
az vtra 1/4 font bechy safrant f 2 [Kv; i.h.
3/XVIII]. 1587 Megh ertettek Biro vramtol
Mit kellene eo kgmenek Az Vy eztendeo Ayandeka
mellett az Waros Jowara impetralnj [Kv;
TanJk I/1. 43]. 1593: Egy wiragos kupa melliet
Cancellariusnak attunk wy eztendeo aiandekaban
Niom 3 giratt 37 nehezeket [Kv; Szám. 5/XXI.
78]. 1609: Az Vy eztendeo Ayandekat Adtuk
meg Vrunknak Egi mester Remek kupat ... f
77 d 56 Azzoniunknak adtuk egy vduari pohart
... f 33 d 83 Kakoni Istvannak adtuk egi fede-
les vduari pohart ... f 17 d 33 [Kv; i.h. 126/IV.
296]. 1620 az eo felge Nagiob meltosaghra valo
menetelihez* kepest sokkal beczwilleteseb, es
nagiob ajandek kevantanek, az megh latogatasra
es salutalasra hogj nem mint eleotte valo Jdeok-
ben vy eztendeo ajandekkel zoktak eo kglmek
latogatni eo Felget es mellette leweo feo rendeket
[Kv; TanJk II/1. 289–90. — *Bethlen Gábor
királyi címe megszerzésére von.]. 1657 Attunk az
Ceh haz adajaba(n) Ujj Esztendő Ayandekaba
Biro V-nak egy szönyögött az szokas szerent
[Kv; SzCLev.]. 1662: Az Bironak uy esztendeo
aiandékia f 3 d 60 [Kv; i.h.] * új ~ fia. 'ua.;
idem'. 1830: küldünk néked Uj esztendő fiába
egy pár szép zseb keszkenyöt; Anyámnak egy
szép gála ruhát [Kv Pk 6 Pákei Krisztina fér-
jéhez].

7. gazdasági év; an economic; Wirtschafts-
jahr. 1873 a mostani esztendő termései a
buzaba vagy nagyon léhások vagy igen rit-
kák és aprók, a török buzába ugyan még kétsé-
gesek, de mivel a Tavasz mostohasága miat na-
gyon el késtek annál fogva a Canicularis napok-
ba apron lépnek be gyaníthatóbb a vékony re-
ménysegek [Déva; Ks 117 Vegyes ir.].

Szk: b6 ~ jó termő év. 1788 olyan jó indulása
vagy a Tavasznak, hogy mindenképpen bőv

esztendőt remélhetünk [Bencenc H; BK. Bara
Ferenc lev.] * esős ~. 1748 Midőn felette essős
esztendők járnak ritkán kaszállhatyák* meg
a Viz mián [Harasztkerék MT; EHA. — *A
vizenyős rétet] * közép termékeny/termő ~. 1797
minden kalcngya tiszta-buza közép termékeny
Esztendőben ereszt 1 1/2 ~ egy s fel vékát
egy Ember kapállatnyi szőlőnn közép termékeny
Esztendőben 3 ~ három veder meg-terem [Pujon
SzD; Wass Conscr. 535]. 1815 Dézmája Eszten-
dönként Közép termő Esztendőt véve min-
den procratiojából 10 tizből egyet [Virágosberek
SzD; Ks 77. 19. 439] * mostoha ~. 1813 a
Földős Uraságok több esztendőbéli eddig meg
tartott mezei terméseket ezen mostoha esztendő-
ben mind vagy elosztogatták vagy kész pénzért
el adták [Déva; Ks 117 Vegyes ir.] * szűk ~.
1784: ezen a földön igen alkalmatlan Tavasz
idő jár, külemb(en) ugy látom hogy az idén min-
den dolgok ugy mutatják magokat, hogy szűk
esztendő legyen, ha tsak az Isten a minden áldá-
sok(na)k attya tsudálatoson nem könyörül [Ben-
cenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

8. életév; an al viejji; Lebensjahr, Alter. 1646
It fekuznek az Vrbán el Nyvguvan Doboly Mi-
hálynak három szerelmes giermek kik alvttak
el az Vrbán 1646 eztendobeli pestisben Az Nagiob-
bik Kis Anna ki holt megh eletenek hetedik ezten-
deieiben Az második Mihok ki holt megh ele-
tenek harmadik eztendeieiben Az Kis Kata
holt megh eletenek negedik holnapia (!) [Kv
EM XXVIII, 301]. 1658 En Marus Vasarlhely
Eőregebik Szabo Ferencz ... Istennek szent aka-
ratyabol, szamos Esztendőket eltem, mert ez
jelen valo Esztendőm hetven nyolczadik Eszten-
dőben Megyen [Mv; Nagy Szabo Ferenc végr.].
1767 Én jóllehet régtskének látatom lenni Esz-
tendeimre nézve [Orbó (melyik ?); LLt 38/18].
1832 Száraz Ajtai providus Timár János, Getse
Pál selére, maga se tudja Esztendeje mennyiségét
[Zalán Hsz; HszJP].

Szk: ~re menendő/menő első évében járó. 1845
a Télen edgy Bornyuzo Tehen . és edgy kis
Esztendőre menő Tino meg döglötték [M.köblös
SzD; RLt Retteg S. jk 21] * vhány ~ben jár
vhányadik évében van. 1562: A János király fia*
immár^b tizenkét esztendőben jár vala [ETA I,
15 BS. — *János Zsigmond (szül. 1540), a későbbi
erdélyi fej. ^b1552-ben.]. 1653 én akkor-tájban
14 esztendőben jártam, s igen jól emlékezem reá
[i.h. 43]. 1858 A Lutz* most 6-ik Esztendőben
jár [HSzj 179 Luca al. — *Tehénnév] * vhány
~ben járó. 1627 Wicej Antal ki mostan Tizen
harom Esztendeobe Járo [Kv; KDL I. 132].
1629 Thasnadj Fazakas Pal vram házaz
társat Kerey Marta Aszszont az vr Jsten ez Ar-
nyek vilagbol ki veotte volna es maradtanak
teolle két Aruaj. Az nagibbik Kata mostan
niolcz Esztendeobe iáro. Az kisebbik Jlko ki
mostan Eőt Esztendeobe Járo [Kv; i.h. 146].
1658 el mentünk volna az Ouarba(n) Nehay Kan-
na giarto Ferencz ... felesége Szekely Sophaszony
Instantiaira es ott Jelen leue(n) az Relicta Jelente

Hogy .. marat uolna egy Fiaczkaja Ferkeő neü ki most uolna nyolcz ezteendőbe(n) iaro, es hogy annak az Varos teóruenje szereznt diu-siot akarna mj általunk celebralni [Kv; KJ]. 1771 Az asszony volt akkor* 15 esztendőben járó [RettE 258. — "Házasságkötéskor"] * *vhány* ~ *re menendő/menő*. 1684 2 esztendőre menendő bialy ökör borju 8 | 2 esztendőre menendő bialy bika nrő 1 [Ebesfva KK; UtI]. 1765 Két négy esztendőre menendő Téhén [Szászsztyakab SzD; Told. 8]. 1813 2 Esztendőre menendő Berbét Nro 1 [Alpestes H; Told. 18 Toldalagi Kata Ielt.]. 1833 Egy négy Esztendőre menendő pej, és egy három Esztendőre menendő vas szőrű csikok [Kv; Pat.].

9. szegődségi/szolgálati év; an de invoire/ser-viciu; Verdingungs/Dienstjahr. 1574 Anyamnak vgia(n) zokasa az hagi Nem Igen fizet szolgálóia-nak, hane(m) eztendeie vege fele Mind zitokal vereseg el wzy teolle [Kv; TjK III/3. 392a]. 1591 balaskonak eztendeye Zwzek napban telik, veres myklosnak Karacsonba(n) [Szava K; JHbK XIV/6]. 1791 Fogadtam meg Tetar Praecu-pot. Bungardi* Birámnok .. Az Esztendő akkor kezdődik mikor helybe be al az en Szolgálatomba, melyet fel kel irni akkor [IB. — "BN].

Szk: *betelik esztendeje*. 1805 A Nehai Migos L. Baronissa Josika Mária Aszszony O Ngat igen jól esmertem, mert Tisztartója voltam eszten-deig ... Meg esztendom be nem telvén, más Tisztett alkudott volt a Nehai L. Baronissa Aszszony O Nagysa [Szamosfva K; BLt 12] * *betölti esztendjét*. 1840: (Zsuzsánna leányomat) Deési kereskedő Kapitány Kristoff Ur tsalogatni kezdette, hogy Esztendjét be töltve ne ályon máshoz, hanem egyenesen hozzája [Dés; DLt 1268] * *eljö esztendeje* → *hitelik esztendeje*. * *eltelik esztendeje*. 1570: Gergel deak eo maga val-last Theot rola, hogy eztendeye ely Theolt, Es Megh elegitettek zolgalatyorol, Azert eo K. va-roswl nem erthy (!) az felet myt kewan [Kv; TanJk V/3. 6b]. 1591 ha balasko awagj Veres Myklos Zabád akorattyok zerynt akarnak meg Jwny, eztendeyek el telwen el boczassa [Szava K; JHbK XIV. 6]. 1672 A' Czehben Szolgaló Mester tartozzek a' Szolgaló mesterseget viselni; ha szintin mas Mester Ember allanais be utanna. Esztendeit pedig eltöltven tartozzek a' Czehnek rendi szerint a Szolgaló Mesterseg(ne)k Poharat el köszönni az utánna valo Mesterre [Dés; Jk]. 1750: in anno 1724 Majusban én magam Apli-caltatvan Ezen Koronkai Curiában Gondviselőnek még esztendőm el nem telvén, meg betegesedtem, betegis vittenek az magam házamhoz [Polyfva MT; Told. 29/45] * *eltölti esztendjét*. 1647 Az gyermek már be szegődött az Inctushoz, addig el nem vihetik teölle az migh esztendejét el nem teölti [Kv; TjK VII/4. 234] * *folyó* ~. 1810: azon folyó esztendőmöt hiba nélkül kitöl-töttem gazdámnál, és a következő 1810-dik esztendőre is ugyanezen gazdámnak kezemet bé-adván, új szegődség mellett szolgálatomban meg-maradtam [Szarhegy Cs; RSzF 274–5]. * *ismer-*

telő ~ kb. bemutatkozó/ismerkedő év, próbaév. 1852 vándorlásának idejét bé töltött legények, ha mestereknek felvétetni kívánnak, minék utánna az esmertető esztendőt el töltötték — kö-telesek a' remek esztendőt négy mű hejbe töl-teni [Dés; DLt 1312] * *hitelik esztendeje*. 1626: Kelemen Jstvan valamintül hamareb az eo Felge kek gialogj keősziben helyeben embert allathat, hivatlan hasza Jeő, de ha semmikeppen eleb ki nem alhatinajs (!), de eztendeje ki telven tedb ho penzt fel nem veszen, hanem ok vetet-len eztendeő ez maj napra megh Ieő [Melegföld-vár SzD; SLt EF. 6]. 1798 Fogadtam meg Fraj-nak Albert Márist mikor el jön vagy ki telik az esztendeje a viseltes Csizmajat is az Ujj melle hogy hozhassa el* [Banyica K; IB. Gombos István kezével. — "Értsd: a szolgálatból vihesse el]. 1801 Árgya Evais jelentette hogy hozzája is ne bizék, és közt ne tartson mert mihent ki telik Esztendeje mingyárt ki mégyen az házából, és többé soha sem szolgállya [Erdősztygyörgy MT; WH. Tanti György (40) cigány vall.] * *hitelli esztendjét*. 1570: Mywel ez Mostany Notariust zwksegeknek Jdeyen hyttak es Ezteendőre keote-letzek, Azt akaryak hogy vgian azon Legien No-tarius es eztendeyet ky Theolchye [Kv; TanJk V/3. 4b]. 1591 mikor megh zegeőttem Aszal az legennjel En nekem Arra keoteotte magath ha ki ne(m) teöltene esztendjet Engem el hadna, en eőtet megh foghassam mind(en) theorue(n) nelkil fejehez niulhassak [UzT]. 1694 Tövissi Mihálnak meg engedtetet hogy esztendjét töltse ki, az mint az Eccl(esiana)k nagyob resze meg marasztotta de csak terminusigh az uta(n) visellyen gondot magarol [SzJk 284]. 1798 Fogadtam meg Frajnak. . Albert Márist tartozik ... a fenn Tisztelt Migs Groffne aszszony eo Ngat hiven és mentől nagyobb igazsággal szolgal-ni esztendeit ki töltöni [Banyica K; IB].

10. idő; timp; Zeit. Szk: *inasi* ~ inasidő; an de ucenicie; Lehrlingsjahr. 1819 Ha valamely Inas Mesterét ... elhagyná ... s azután ujra kívánná Inasi Esztendjét folytatni, az illyen Inas ujra Szegődjön s a Szegődségért meg hatá-rozott taxát ujra tegye le, és az Inasi Esztendeje az utolszori szegődsékor kezdődjék [Kv; Mész-CLev.] * *tanuló* ~ 'ua; idem' 1665 Mikor az Inas tanuló Esztendeit el-töltvén, az Betsületes Czeh előtt fel-szabaditatik, és az Legényi Társa-ságban bé lépni kívánczik; tartozik a' Társaság-nak egy tál étekkel, egy darab petsenyével, és fél-veder borral [Kv; AsztCART. 11] * *remek* ~ → *vándorló* ~ * *vándorló* ~ vándorév. 1831 Is-ten Sagedelme által Vándorló Esztendeimet el-töltöttem ..., mostan pedig az Ns Szöts Czehnek Articulusa tartásánál fogva Remek esztendőmetis töltöm [Dés; DLt 451].

◇ Sz. XVIII. sz: mindennek a bolond Esz-tendőt ki kell töltöni [EMLt].

Ha. 1710 Esztendőket [Szentdemeter U; Pf].

esztendő-adó évi adó; impozit/dare anual(ă); Jahressteuer. 1643: az Elias Iorest Wladikasa-

gaban el maradt esztendő adot be kel szedetnunk. Kegyelmetek azért olah esperes uraim az alattok leveő olah papokon menteől hamareb azt az egy forintot felszedgye es az Janos papnak ... kezeben adgya [Gyf; Hurm. XV/II, 1109 Gelei Katona István erdélyi ref. püspök felhívása].

esztendőbeli 1. ezévi, idej; din anul acestă; diesjährlig. 1589 Dezmă Joch taualy es Az Idey es Az penzen veott Johy (I), volt Baranyós Az Eztendeoben 177 — Taualy Joch, es Az Eztendeobely Joch ... hott meg 31 [Kv; Szám. 4/XII. 9–10]. 1686 En Buczi Kozma ... leuالت Nemzetes Mező Bandj Kováts Istuán Ur(am)tol két száz ötven ... magyar Aranyakat úgy hogy esztendőbelj Viragh napjára tartozom meg adnom [Mv; MbK 60].

2. évi; anual; jährlich. 1570 Az hydelwy Egeth Nepeknek eo k. Ez eztendeobely adayokat megh Engettek eo kegek* [Kv; TanJk V/3. 8a. — *Ti. a tanács a tűzkárosultak évi adóját]. 1590: Az el múlt 1589 eztendőbeli eőszel perlenk my Vaghasiak Sikeőffalúakkal* valamj baro(m) be haytas felől, mikor be haytottak barmal(n)koth mene(n)k vtaunok, kerfwk ki Sikeofaluiaktol teőwne kezesre [UszT. — *Siikő (U) lakosaival]. 1668: (Járai Istvánt) ez esztendőbeli hadi expeditiőtul immunitaltuk ez levelünk által [Berz. 17a. LXXV/6 fej.]. 1700: a' Nemes Ország A(nn)o 1697. esztendőbeli Articulusa szerint első vétkéért ... a piacon meg palczatassak [Dés; Jk 315b]. 1774 Az Abosfalvi Tisztartot pediglen Fülöp Demetert ... Sz. Demeteri Három Esztendőbeli, és Abosfalván tett két Esztendőbeli dő béli, és Abosfalván tett két Esztendőbeli Functiojáról nem Ratiotináltatta volna Praefectus Uram [Mocs K; KS Conscr. 193 Mich. Antal (55) ns, tt vall.]. 1835: az 1622k Esztendőbeli által adásról szollo Contractus Szerent a Felső Sinfalviak(na)k gondviselések alá, úgy engedte tett vala az Also Sinfalvi Praedialis Hely hogy a Határt őrizzek, el foglalni ne engedgyék s magok se alnealják [Asz; Borb. II]. — L. még ETA I, 121; RSzF 129, 199, 300.

Szk: azelőtti ~ a megelőző évi. 1592: Az Vtan mikor fejer varra mene, hiatott vala oda, zam venni hogy az előtti eztendőbeli dologh felől zamoth vegyen [UszT] * (el)múlt ~ tavalyi, múlt évi. 1573 Eleosser eo k. varosswl az elymwl Eztendeobely vegezesseket mely Leot volt Az Byronak valasztasakor ... Mostanis Eo k. varosswl vgian azon vegezest Ereyebe hagyak es Confirballiak Minden Rendyben [Kv; TanJk V/3. 69a]. 1604: az el mult eztendeobely Egyhazfiak egy Vy kelyhet chinaltassanak [Kv; RDL I. 77]. 1661 Az el mult esztendőbeli Pestisnek Jdejen költöttunk ... kenierre, czipora, Borra ... f 5/88 [Kv; SzCLev]. — L. még RettE 215 * **elmúlt esztendőbeli** múlt évekbeli. 1586: az el mult esztendeokbeli malom birak Vraim Resigalwan tizeketh, Vvolagh eo kmgk varosul tablara Iartanak, es malombiraknak illie(n) vraimat valasztottanak* [Kv; TanJk I/1. 21. — *Köv. a nevek fels.]. 1675: Tordán lakó Lengyel István(n)

ez el mult felső esztendőkbéli egyik tulok Barom pásztor [Kv; TJk VIII/12. 15–6] * **előbbeni** ~ tavalyi. 1761: A Csengői Szőlő az előbbeni esztendőbeli kemény tél mián annyira meg romlot volt, hogy kellett az után egészen el homlítani, ujra meg építeni, meg trágyázni [Déva; Ks 94. 24. 4] * **eszen** ~ ezévi, folyó évi. 1738 die lma mensis Majy Elbucsuzvan betegsége és erőtlensége miatt ... Szabo Samuel Atyankfia a Nemes Város Varosi officiumatol allott be helyette ... Ötves Szabo Mihály Atyankfia. Ezen meg irt esztendőnek fogytaig meg fizetven mindazonáltal defungál (I) Varos Atyankfia(na)k eszen esztendőbeli fizetesnek tertialitassat [Dés; Jk 447a]. — L. még **eszen** al. * **ezelőtt való** ~ tavalyi, múlt évi. 1774: Zöld András Uram ez előt való Esztendőbeli Termésből adott el egy 8. ölös Szakaszz Szénat [Mocs K; Ks Conscr. 69] * **ez esztendőkbéli** múlt évekbeli. 1651 Fileki Borbely Istvan ... bizonyos szükségétől kiváltkeppen ez esztendőkbéli szűk üdöktől viseltetvén kenszerített volt el adni örök árron Nagj Tamás Vramnak ... egy Nemes Szőlejet [Déva; JHb 83] * **jövendő** ~ jövő évi. 1653: ez jövőendő Esztendőbeli Országunk kezezőnséges Gyulesit sokára halasztani nem akarjuk, ez okon ... rendtük aszt, ez jövőendő Esztendőbeli Boldogh Aszony havának tizen nyolczadik napjara ide Fejer Varra [Wass. fej.]. 1733: talám az jövő esztendőbeli szüreten idejében fog kglđ fel Serkenni [Borosbocsárd AF; Borb. II] * **minden** ~ 1799: a Polgár Rét nevű minden esztendőbeli kaszálló [Mv; MvLt Conscr.] * **mostani** ~ ezévi, jelenlegi. 1640: Mint hogi azért ő kegme mi köszöttunk iövendo eztendőre megh ne(m) maradot, az föld nem ő kegmet illeti, hanem ez mostani eztendőbeli uy predicatort [SzJk 49] * **tavalyi** ~ múlt évi. 1585 Az Tawaly esztendeobeli Summa [Kv; Szám. 3/XXIII. 20]. 1599: Ez Summához computaluan az tawaly eztendeobely partialban* be inseralt Summat teott mindenestool fl. 1418/31 [Kv; i.h. 8/XV. 22. — *Részlet-számadás]. 1606 Az tauálj eztendeobely tanúaszon zantanj megyünk vala [UszT 20/80]. 1718 Szakaturi Laszlo az Tavalyi Esztendőbeli futaskor innen el mene az havasra [Kendilóna SzD; TKI]. 1761 (A dereszték) közül kettő vagyon ... az Urak kaszálo helyeken fellyül mellyeknek tavalyi Esztendőbeli Taxájok volt Hf. 20 [Törösvár Br; BrÁlt Conscr. Dom. Törösvár 109. — Binder Pál kijegyzése].

esztendő-kötés határidő; termen; Termin, Frist. 1816: Super-leváltam Meltosagos Homorod Szentmártoni Biro Farkasne Asszonytol az Ujlaki Colonialis sessioakra 45 ~ negyven öt Rforintokat, melyb(en) meg háborított az tisztelt Asszony-ság Semmi részben általom ne szenvedhessen, az esztendő kötés* is legyen a' szerint, amint ... Tekintetes Török Adám ur által adatott auctionális levélben fel van téve [Gyerővásárhely K; Végr. — *Alább ua-on a lapon: az esztendő kötése is legyen 24. esztendő].

esztendő-közép év közepe; mijlccul anului; Jahresmitte. 1797 egy szekér szénának esztendő középben. Közép széna termő időben mi az ára? [Dob.; Wass. Conscr. 13 vk].

esztendőnként 1. évente, évenként; anual; jährlich. 1566: felseged^a oly deputatio lewelet meltoltassek adnya hogy az dezmak administratori es be zolgaltatoy ... az te felseged kegyelmes deputatio levelere adnak meg extendewnkent azt a summat az oskola mestereknek fizetésekre es az zegen tanulóknak taplalasara [SzO II, 206–7 egy-i végzés. — *János Zsigmond]. 1585 tartoznak^a az Ispanoknak eztrenga barannyal ez-tendőnkent [Kv; Szám. 3/XVI. 8. — *A város három faluja: A. és F.füle meg Asszonyfva (TA) j-b-ai]. 1652: igerenek esztendőnként az Praedikatornak ... Nemes es Közrendbeliek hogy adnak fat 20 öregh szekerral [Borzás Sz; SzVjk 47]. 1679: (Az örökség) birasaba(n) enis confirmalom ... Kalmi Palt, es Taxara boczatcm, oly Conditionnal hogy esztendőnként mind maga, ugy Posteritassi is az négy négy forint taxat megh adgyak [Vh; VhU 379 Thökölj Imre ad. lev.]. 1682 (A megyebfró) a templom földeiről, javairól, pénz-zeiről, jövedelmeiről esztendőnként számot tész az egyházi emberek előtt [Kozmás Cs; SzO VI, 432]. 1752: (A szőlő) termesit esztendőnként 3, 4 nap le takarítottak [Backamadaras MT; Told. 37/44]. 1774: a két patak Malom bé hozhat porral edgyút esztendőnként Molnár részen kívül Négy Száz véka gabonát [Szentdemeter U LLt Vall. 37–8]. 1822: a Pascuatiot a' többet igerendők esztendőnként kotya vetye által árendába szokták adni [K; HG Conscr. 512]. — L. még CsVh 97; MetTr 444–5.

Szk: ~ való évi. 1585 Az harangozonak ezeken kiweol esztendőnként való fizetesse Az Regy Mod szerint legie(n) f. 27 [Kv; Szám. 3/XIX. 7]. 1606 (A földnek) melljet ennek eleotte való wdeokban Arendaba birt Benedek Peter, Jo Akaratiokigh, esztendőnként való Arendaia volt ket ket forint [Ust 20/298]. 1711 Az iuhoknak esztendőnként ualo tuoriat sajtyát ordaját Számban adtam Szabó Mihály ur(amna)k [Búzásbcsenyő KK; Bfr IV. 30/26 Untyás Opra (40) j-b vall.]. 1801: A Bálványos Váralyai Reff. Ekkla Oskola Rectorának Esztendőnként való fizetése ... A Gyermekekre nézve Az Abetiztától, Declinistától fizetnek 34 Drt. a Comparistától, Conjugistától 68-t A Léányoktól 36-t [Szjk mell.] *minden ~ minden egyes évben. 1572 Egyhaz-fywis Elegh egy Es az Byrosagnak változasa zerezt Minden Ezztendőket (!) Egyzer Magiar Massor Zas legien [Kv; Tanjk V/3. 55a]. 1654/1681 Nyerges Tamboras Mihok ... Haczogh Varosombeli Nyeregh gyarto ... minden esztendőnként tartozzék számcmra négy négy nyeret olytant az mineműt paranczolom hogy csinallyon fizetés nélkül [VhU 470–1 Zólyomi Miklós ad. lev.]. 1714 Olá al(ia)s Szöcs András ... örökös jobbágy ... mikor So Váradon^a lakot is hol Nemez Csinálásával, hol szöcs Mestersegével, hol pedig más

egjeb fizetessel minden esztendőnként szolgál-tyát vegben vitte [Orbán lev. — *MT]. 1748: bővön vólt gabonája minden esztendőnként [Torda; Borb.].

2. évről évre; din an in an; von Jahr zu Jahr. 1571 sok helicken penig falu zabad eleo feoldeket el foglaltak es kyket be kerteltetek kyket kazalni tartnak benne, kyken lowokat tartyak ezttendek-
kint [SzO II, 325 a székely nemzet folyamodása]. 1604: az teorweny wgy Itelte volt, hogy az meg neuzet Irtast ezttendekont váltokoslag ellyek [Ust 18/3]. 1720 lévén a' két Falunak Szár-hegynék és Ditrónak két egyenlő részre osztott Havassai mellyeket eddigis esztendeként válto-goslag birt, a nevezett két Falu azokat ezutánis a' szerint birják utyait egyyút Csinallyák, orossák [Csz; LLt Fasc. 150]. 1742: Ha valakinek esztendeként nevedeknek vagy kevesednek vas tsinalásbéli része, tehát ettzer adott Hiti szerént tartozzék az akkori Biráknak, maga vas tsinalas-béli portiojának számát birre tenni [Torockó; TLv. 9/2. 2a]. 1812 a Fák Esztendőnként száradnak pusztulnak és az áltol az irtasak Nagya-badnak [O.bólkény MT Born. G. XIII. 14 Trutza Gabrila a Vanyi (42) vall. — L. még Retté 224. 288; RSzF 173.

3. egy-egy év (leforgása) alatt; in cite un an, in decurs de un an; je ein Jahr, während eines Jahres. 1744 Szász (!) s két száz forintot is ollykor esztendőnként meg arultanak azon Thóbéli ha-lakból egy részre [Tóhát TA; JHb XI/17. 13].

esztendőnkénti évi; anual; jährlich. 1829: A' Nemes Városnak fungens orássa és dobossa Foris Pál ... két egész esztendőkről nem fizetvén bé a' czinterembeli esztendőnkénti házbert ... kén-telen a' Consistorium atyafiságoson meg találni a' Tkts M(a)g(istra)tust [Dés; DLt 292]. 1840: Vagyon egy kő és sendély fedél alatt lévő velnyicze, mellynek tsak esztendőnkénti taxája a' mennyibe ki adható lenne vetetik fel [Somkerék/Kv, Ks 100 Nyilak könyve 26]. 1841 Jóságom adom által négy egymástól folyo Esztendőkig ... Esztendőnkénti 55 ~ ötven ött V. R.f.-int Arenda fizetés mellett Tekintetes Veres Samuel Urnak [Szava K; RLt O. 4].

esztendős 1. vány éves; de ani; . Jahre alt, jáhrig. 1573 az azzon kettosztete Bezedet monda Battya Battya Ne had lmar az Bn zeghen arwaymat semisse mert soha megh Nem attad az En rezeimet Mert chiak 13 extendeos volta(m) hagi Magadnak vallatad ha golobyst attal volna is erte aztis ely vette(m) volna azkor [Kv; Tjk III/3. 255]. 1629: Zaz Gaspar Lofu személy Zaczuay 32 extendős [Hsz; BLt I]. 1672: az ember az Básti járásakor 15 esztendős volt [Méra K; Aggm. A. 92]. 1736: maradot egj más kis fia 8. vagy 9. esztendős, mellyis edes egj volt azokkal a Fugitivusokkal [Beresztelek MT; Told. 25]. 1753 (Molnár vagy Szabó) Albert ... mikor eltávozott hány esztendős lehetett [Msz; IB vk]. — L. még Bogáts 13.

2. egyéves; de un an; einjährig. 1584: Annos Nagy Georgue vallia hogy eztendeos Ne(m) volt a' gyermek Nag Magos Beolcheobe volt [Kv; Tjk IV/1. 258]. 1607: az J. Ezten des koraba(n) Vette ezt az peoreos eokreot, s most Eoteodfw [Mv; MvLt 290. 15b]. 1675: Eöreghe es esztendos eme disznok nr 40/Eöreghe es esztendos artani harminczegi nr 31 [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1683: Esztendős Kanocska nro 2. Esztendős Artanyka nrő 11 [Szűv.; UtI]. 1700 Esztendős Kán Süldő nrő 50. Esztendős Eme nrő 6 [Sárkány F; UtI]. 1783: Maradott három süldő sertésmarha, esztendősök [Jenőfva Cs; RSzF 235]. 1793 Egy Vas deres tsitko esztendős metzetlen [Bodola Hsz; BLt]. 1809 Szilagyi Andrásnak és Feleségének esztendős Léányak Borbara meg és fojto Nathában [Nagykapus K; RAK 11]. 1813: a' Szöllőn kívüli lévő Erdő Esztendős vágott, szépen és jól indult [Udvarfva MT; Told. 42]. 3. ~ szegődött szolga egy évre beállott szolga; slugă angajată pentru un an; für ein Jahr verdingter Knecht. 1629: Ennekem ez el mult negy esztendőkben szolgám sem volt ki esztendeos zegeodeot Zolga leott volna [Kv; Tjk 5]. Ha. 1807 k. esztendősök [K; KLev].

esztendős szám 1. évszám; dată, an; Jahreszahl. 1589: Egy pechetes Arany gywreo Akyben 1533 eztendeo zam vagyon [Kv; KvLt Vegyes ir. I/2. 64]. 1679 Vagy(on) ezen Pinczében maradek ő bor, Czedulajan eztendő szám nincsen [Uzdiztpéter K; TL. Bajomi János inv. 84]. 1681: Vajda Hunyad vára ... Vár emelcsős kapuja (: ez felett vago(n) esztendő szám, 1480:) [Templombéli Asztalra való Zöld atlasz abrosz Nro 1 (: ez kis szélben) vagyon esztendő szám rajta ki varva 1666:] [Vh; VhU 502, 508, 541]. 1717 Van egy Harmas Szent György Aranja de az esztendő szám nincsen rajta [Ap. 5]. 2. életkor (az életévek száma); virsta; Alter. 1803: Ezek .. a 9. számból álló Bizonyosságok minyajon lak(na)k Sz. Eresbeten, kiknek Fennebb nevek után Conditiojokot és Esztendő számokat meg irtuk [Szenterzsébet U Borb. II].

esztendős számra évente, évenként; anual; jährlich. 1605 az arwak Zamara Eztendő Zamra egy egy weg abat agion [UszT 20/315].

esztennap 1. a mai nap; ziua de azi; der heutige Tag. Szk: ez elmúlt ~ ma egy hete, most nyolcadnapja, a múlt hétnek ugyanezen napja; aceeași zi din săptămîna trecută; derselbe Tag der vorigen Woche. 1642: az mikeppen ez el múlt esztennap ugy mint 28 Septembris Anno 1642. Nemes Biroval admonealtatta, most immar^a Assonya es Arvai kepeben jelen leven praesentalia Ficz Jstvan idejében léveo osztzo Levelekett es ha conformisok avagy nem igazizcak aequaliter el minden örökségeket, ki mutatodvan ultro citroq(ue) azokbol az eó iussok [„Nagymereghe” K; JHbK XVIII/20. — *Okt. 5-én] *harmad ~ a. most két hete, tizenöt nappal ezelőtt; cu două săptămîni/cu

cincisprezece zile în urmă; (heute) vor zwei Wochen, vor fünfzehn Tagen. 1597: azt tudom hogy harmad ezten napia lezen holnap napon Idest harmadik napia(n) Kis Aszonj hañanak hogy eggit volta(m) ebende(n) Dauid Antallal [UszT 12/35]. 1606: mikor teörwenjek lett harmad ezten nap Akkor jeöue(n) zekes helyreöl haza menüe(n) Vtokban az Lengiel faluj hatarban ... az orzagh vtan az A. falúbellek keozzúl nemellek Elekes Ambr(us), zekerreöl le vgorua(n), zablaia njakaban leue(n), es eöcze Elekes Lúkacz (igy!) le akartak vagdalmj [i.h. 20/75]. — b. mához két hét, a mai naptól számított tizenötödik nap; in două săptămîni, de azi în cincisprezece zile; heute über zwei Wochen/in fünfzehn Tagen. 1572 Eztis vegeztek eo k. varoswl hogy Byro vram Ez leowendeo zerdan megh kyaltassa Az Mostani zalagokat az kye Megh valchyak. Mert harmad eztennap ely leowen ely agyak Mint zinten az Regy zalgokat (!) [Kv; TanJk V/3. 59b]. 1590 Deliberatu(m) Vtraq(ue) partes Juxta suar(um) p(ro)pos(itio)nes bizonsitanak harmad ezten nap Sombato(n) es Vasarnap vegiek be az bizonsagokat hetfeon az teorwin legie(n) [USzT]. 1597: Ez pentek nap vala az teörüeny, hetfeó napra napzottak volt, vizonth megh mo(n)dgiak hogy Capitan Vra(m) akkor teoruent ne(m) tezen, vgj hadglak zombat napra, harmad ezten napra, Az harmad ezten naphoz tartottam en magamot, s eök ne(m) vartak, az alatt sententiaztak enge(m) [i.h. 11/30]. 1606: Ahogy teöb bizonsagi vadnak az A. zemelynek eskedgiek megh Azon hogy eó velle meg ne(m) alkutt az J: az eörekseg arra(n) harmad ezten nap. ha zek ne(m) leze(n) harmad ezten naps, de ez napo(n) notarius eleött eskedgyek megh [i.h. 20/360]. 1617: Ha penigh az harom falu^a tóruenj latoj megh büntetnek az harom falu uegezési szerent annak mégh sem engedné az meniré meg büntettek, harmad esztennapigh az korczomarasnak az bor arrat megh nem adna, kerje' az harom falu kert jaro biraja akar mellyk az bor arrat attul az embertül az kitt megh büntettek [Msz; Törzs. — *Bálintfva, Szentlászló, Madaras, mindhárom MT-ban].

2. ma/most nyolcadnapja; acum opt zile; heute/jetzt vor acht Tagen. 1570 Az Menes pastoroknak semmy Iwhot Nem Engednek az Tarcia hazan Tartany, my keppen Eztennapis Ely vegeztek volt [Kv; TanJk V/3. 12a]. 1598 Kenosfalua az mikeppe(n) hittá volt az falus birot Vas Emrehet teörüenihez, Ideotes vett volt ezten nap, egy tehen arranak megh fizetese feleöll [UszT 12/6]. 1604: vgj uagion hogj az eleott fogta uala megh az J. az A. Jobbagiat de ezten nap ada az teörüenj kezebe, akkor ne(m) vala éghes en ugj tudom raita [i.h. 18/164].

3. a jövő hét ugyanezen napja; aceeași zi a săptămîinii viitoare; derselbe Tag der kommenden Woche. 1569: Adam Tamas es Goldner Peter dolgok, ferie 2 ante Nattiuitat(is) Marię, Toruenzent talaltuk biro vram es Kyrál biro vram), hogy ezten napig az hazbol ky agyak Rezeket azoknak a kyk keuanyak, ha hul penyg ky ne(m)

agyak, az vtan az haszat fel kyaltassak [Kv; TjK III/1. 255]. 1570: Az Ispital dolgat es az Negy vrain dolgat, es az Quartarol es egieb dolgokat eo kmek halasztottak ezten napra [Kv; TanJk V/3. 11a]. 1590: Azt bizonyitsa megh az J. hogy akkor mikor az zek megh hatta volt az Jnek akkor rea hitta volt az Euictort az Menedeket eztennapra megh bizonyitsa [USzT]. 1606: megh kivonom az szegeoczeget es ell varja ezten Napigh [Nagyajta Hsz; HSzj *szegecség* al., HSzjP]. 1617: Deliber(atum) az techyk^a hogy meg is keressek Njlvaban Eztehen^b napigh az Tyzth Ertekezsek feleole [Kovácsna Hsz; HSzjP. — ^aTi. a törvényszéknek. ^bKijegyzésbeli vétség *Ezthen* h.?). 1623: Fogarasban az pattantiusek hazatt bwchiultesse megh. Mingiarast mytt Err mwnekött tudosyczyon feleölle mert megh akaryuk venni, ... Ezten napigh tudoscio(n) Mwnekött Rolla [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1634: Esztennap eo kegyelme az menedeket producalja [HSzj *szoiga* al.]. 1662: Mennien be Marton Gergeli Vram eszten napigh Brassoba, hya melleje az Szaszt mivel az eo puskaia miat eset az Olanen az leoves [Szszgy; HSzjP].

Szk: ~ot *hagy* nyolcadnapig haladékat ad; a da pásuire pinä in a opta zi; bis zum achten Tag Frist gewähren. 1579: vezettek hogy affele hitwan lowokat es kaczola lowakat onnet harmad napigh el haychyak, Az Jwhoknak penig myert, hogy mostan Baranyoznak eztennapot hagywa(n), Azokat is el haychyak onnet, hogy Az hely megh ne dogleleoggyek [Kv; TanJk V/3.].

esztenyi az Esztény (SzD) tn -i képzős szárm.; derivatul cu sufixul -i al toponimului Esztény/Stoiana; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form des ON Esztény din Stoiana; Esztényer. 1594: Az Ezytnj hataron ... az Erdeő felit Kendy Gabor az Ezteny Nemes Nipektewl el vette Azonkippen az Nemes Emberek Ritekbe(n) egy daraboth az eöwehez be kerteltete [RLt O. 5].

Magának a tn-nek a köv. f-zó adalékai idézhetők: 1598, 1654: Ezytn [THn 11]. 1710: Eszytn [i. h.]. 1722: Esztény. Esztinye [i. h.].

eszterág 1. esztrág

eszterga, esztergár strung; Drehbank. 1625: tál tokokat czinaltattunk az Asztalosokkal elseoben eoteot eoreget faraghtanak ki s megh enyuezték ... Item faraghtanak ki eot tanyer tokot megh is enyueztue(n) ... czinaltanak s keszitettenek, tiz medence tokot, melynek nyolczat ugyan magok faraghták kys miuel nagy voltak miat az kupas az Esztergab(an) vellek nem birt volna ... attunk f. 12. Az kettejteol penigh miuel az eztergaros faraghta ki ... fizettünk ... f 1/50 [Kv; Szám. 2/XXVII]. 1827: Udvarhelyszéki pállfalvi Demeter Ferenc ... elárendálá (!) a Maros melyéke nevezetű helyen ... egynéhány nyers nyárfákat ... két hét ételése alatt tángyér, fatál és borító csinálások szükségekre; és ígére a két hétre három esztergától 5, azaz öt Rforintot [Jenőfva Cs; RSzF 125–6].

Szk: ~ban/~ből *metszett* esztergályozott, esztergált. 1652: Egy hitvan fejér Pohár szék, rekesze Esztergaban meczet orsos, parkanyos [Görény MT; Törzs.]. 1699: (A) folyoso körül karfák között esztergában meczet orsokkal vagyon bé kerítve, kilencz oszlopok lévén karfáján fel nyulva [Szentdemeter U; LLt Inv. 10]. 1732: (A) tornáczból Eszak felé nyulik egy esztergab(an) metztett piramisokon, gombos cserefa könyöklős, cserefa lépcsős grádics a gyümölcsös kertbe [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc]. 1744: a Tornacza jó tágos alól téglá Pádimentomos feljúl virágos Deszka menyerezetű Sztergából metztett karos (!) fái [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]. 1798: Egy Esztergába metzet molnár páltza [Bodola Hsz; BLt] * ~val készült. 1789: Olaj sajtolni való 3. darab Eszköz, mely(ne)k ketteje merő Srofos vas, egyike pedig esztergával készült Fa facit Rít 4. x 48 [Mv; ConscrAp. 7].

Hn. 1849: Esztergár Keringőibe (sz) [Kőrös-patak U; EHA].

esztergált esztergályozott; strunjit; gedrechelt. 1799: egy Bikfa Lábakan, és Esztergált Gombokan álló Záros Tojokájú négy szegeletű kissebb Fenyő fa asztal [F. zsuk K; SLt Vegyes perir.].

esztergályos, esztergárius 1. esztergáros

esztergárolt esztergályozott, esztergált; strunjit; gedrechelt. 1815: egy fa gyökérből való pipa, fekete tsontból esztergárolt kurta szárral [DLt 473 nyomt. kl].

esztergáros, esztergárius 1. fn esztergályos; strungar; Drechsler. 1586: az esztergaros faragót valamj fat ket darabban —/6 [Kv; Szám. 3/XXIV. 19]. 1640: Sukete Mikul esztergaros [Braza F; UC 14/48. 87]. 1685 e. Esztergarius csinálta palcza Nro 2 [Borberek AF; MvRK Urb. 18, 20]. 1756: Takács Lenard Esztergallyos, rakott sőt festes munkát sem tud [Mv; Told. 16/42]. 1833: az Esztergariusak Resolutiojajert 30 xr. Az Esztergarusak Dolgában egy felelet Irásert 2 Rf 30 xr [Kv; AsztCSzám. 94] Esztergarius Szabo Josefűl az elmaradt 10 Rf [Kv; ACLv. Kül. Perc. 3]. 1844: Esztergajos Kováts László kérélmé melyb(en) az O Tordai platzon ... edgy sátor helyet kér mivei el adhatására [Esztergárius Kováts László [Torda; TVLt 318-hoz. 148].

Szn. 1595: Dobos Ferencz az varos dobossa ... czjnalattot .1. Gyalog Dobot, vtra válot ... Czjnalattot Esztergaros Györgyel 2 czont few verót [Kv; Szám. 6/XVIIa. 129 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

Szk: *tálmetsző* ~. 1637: Opra Vona ... Tal metző esztergaros [Fucsas F; UrbF 576].

II. Jelzői haszn-ban; cu functie atributivă; in attributivem Gebrauch: 1. esztergályos-; de strungari; Drechsler-. 1829: Az egyesült Fűsűs és Esztergarius Céh [Torda; TVLt 992].

Szk: ~ mesterséggel metszett esztergályozott, esztergált. 1736: Esztergáros mesterséggel metzett asztal 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 104].
2. esztergályos készítette; fácut de strungar; von Drechsler verfertigt. 1589 Egy thekereo Esztergaros Gusaly f. 1 [Kv; Inv. I/2. 37].

Ha. 1829 Esztergáriusak [Torda; TVL 992].

esztergároslegény esztergályossegéd; calfá de strungar; Drechslergehilfe. 1832 Jelentete Magát Esztergárius Legény Szabo Josef Remek Eszterdöre fizetet Sallariumat 1 Rf [Kv; AsztCLev. Kül. Perc. 1].

esztergározó szerszám esztergályozó szerszám; uncaita de strungarie; Drechslerwerkzeug. 1756 Tudom hogy tsak az Esztergarozó szerszámát is nagy kérelem szerint engedte oda neha neha Leonardnak estvéneként de maga soha nem tanította [Mv; Told. 16/42].

esztergáros 1. esztergáros

eszterha 1. (zsúp/nád ház)fedél; acoperiş (de paie/stuf); (Rohr/Schilf)dach. 1599: Zaz Balint az Capitan ..., zilagy jstwan Xdes es Chengery Ferench Xdes . vallyak: Elseoben az felseo inget az Balas hazanak az hajejajan (!) az kemeny mellet az eszterhaban talaluk megh sok kerdezkedések vtan tehat megh vallotta hogy amellet valo Zarwia meget az eszterhaban talaljak megh az mentetis .. aztis ott talaluk megh [Kv; TjK VI/1. 367]. 1679 az eszterhejat letettek de az tüzet azon emberseges emberek megh nem talalvan ... Hoher Daninak Felesege oda menven minden kereses nélkül az Tüzet fel veszi [Dés; Jk]. 1823 bé ment a ház bata megí és onnan a' Kamara eszterhejá(na)k a' Letzei(ne)k szegeit fűrészel el vagdalta, kevés üdövel azután eljött éjtaka felemelte amár (!) megsza-badított fedelet, bé bútt [Pirtosvávalja U Borb. II].

2. eres; streasînă; Dachtraufe. 1655 Adám Jánosnak levén két fiaczkája, az egyik valami kis kolcz puskával lödösvén, az eszterhába(n) talált löni, mely mia az Adám János háza megh gyulván ... az Kenosi Ferencz házais eléget [Mezőpagocsa MT; TSb 21]. 1685 e.: vagyon egy kis lugas az ház eszterhája iránt fel bocsátva [Borberek AF; MvRK Urb. 18]. 1732 az egész épület ujj, körös körül az eszterhájánál párkánjozott [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc]. 1825: Poklos uttzabeli Háza fala mellé az Eszterha alatt egy házat építtetvén [Mv Told. 23]. 1842 az eszterhárol le tsepő viz [Dés; DLt]. — L. még RettE 313.

Szk: ~ alja ereszalj. 1761: Ágasokra mező-ségi módra, szalma fedél alá építtetett ..., eszterha allyág faragott bikfa rakó fákkal kirakattatott ... viseltes Csűr [Szászvezződ NK; JHbK LXVIII/1. 214].

3. 'p' 1836 a' vas villát a' kert eszterhaja alól elé vevén mutatta né uram vas villa is van a' kezembe [Csekélaka AF; KCSl 16].

A 'kerítés házfédélszerű szalma- v. zsindefedele' jel-sel számolhatni.

Ha. 1838—1845: eszterje. Eszterő [MNyTK 107].

eszterha-tartó eresztartó-fa; stîlp de susţinere a streşinei; Tragbalken der Dachtraufe. 1732: (A ház) oldala lab fak mellett parkanyozot, es az allyan csipkezet deszkazatot, alaton, Sendely fedelit, két le nyulo eszterha tartok elegyes létzekkel tartyak [Nagyida K; Told. 11/70]. 1742 (A) Diofárol Flora Vonya fia . holmi eszterha tartot vágot [Kincsi KK; JHbK XXVIII/6]. 1799: A kemény(ne)k fel-állításáért, ki vevén annak kertelését, és a' létezésért ide értvén a fiók szarufák eszterha tarto és far szarufák elkészítését fel-állítását mind össze ezen munkaert adok ... három Mforintot [Kakasd MT; DLev. 4. XLI].

eszterha-vettető 'p' 1811: Az Udvar háznak előtte és háta meget vadnak fenyő Stompöllyökön álló Tornáczok gerendákba állítva mellyek a rajta lévő eszterha Vettetőkkal együt betsültettek 80 Rf [Spring AF; KvAKt Mss hung. 6].

esztimáció 1. becslés; estimatie; Schätzung. 1625: Wagon elegy belegy gyeongy nyom eggüt negyed fel nehezeket beoueon, er aestimatio szerint f. 7 [Kv; RDL I. 126]. 1639 az Diuisiohoz kezduen Bartha Mihalne jouait az on szerszamon es feier ruhan kiül aestimatioiok szerint fel szamlaluan ... teonek mind Egjütt Egj summaban f. 82 d 40 [Kv; i.h. 116]. 1671: Miuel hogy de praesenti emtor (!) nem talaltatott eleottwnk: Ahoz kepest Jnstructio(n)k szerint aestimatiotis nem peragaltathattunk [Dés; Borb. I egy-i biz. jel-e]. 1735: Az Szőlőkben esett és esendő károk aestimatioja iránt tett ilyen determinatio* [Torda; TjK I. 83. — *Köv. a becslés]. 1802 A Betsüsek ezek voltak* ..., kik is megeskettettek, és in facie loci vitték végben az aestimatiót [T BLt 12 Végiai Horváth Gáspár szb kezével. — *Köv. a nevek fels.]. — L. még HSzj 175 jakószürke al.; RSzF 277—8.

Szk: ~ba vesz. 1787 Kebler Lőrincz ... maga kerék gyárto mesterségehez meg kívántato épületeket ezen fundusra építhet, ellenben pedig haszontalan, és Super fluum (!) épületekkel a fundust ne aggrávalya, mert az illeténeket . aestimatioban a Mlgos Udvar nem vézi, vétetni sem engdi [Déva; Ks 73. III. 24]. * ~ba vétel → ~ba vesz * ~ra bocsát. 1764: mikor gr. Teleki Adám urat Kifor György, kit jobbágyságra keresett, megnyert 600 forintig, tíz darabból álló ménését aestimatióra bocsátotta [RettE 172].

2. becsérték/ár; valoare/preț de estimare; Schätzungswert. 1621 (A szu-i várat) bizonios summaban es conditiok alat neki inscribaltuk, ugj hajt a' mit rajta épített uagj építtene, azt io lelki ismeretw ahoz érteő hiuefnkel aestimaltatua(n), fele aestimatioia mindenkor az Inscriptio summahoz adycialtatua(n) tempore redemptionis persolualtatnek [Törzs. Bethlen Gábor ut.]. 1650/

1667: az épületek aestimatioit is mely légyen hiteles Vice király Birák, és Assessorok által egy-szersmind, ex suis deponaliák Szent peteri Gergely Uramnak [Backamadaras MT; Ks 15. XLVI. 20]. 1735: Determináltattott hogy az Aestimatio-ból a Decimát ki vévén adservaltassék in cassam, az hol pedig aestimacio nintsen tsak az excensio penzt [Torda; TJK I. 89]. 1794 (A) Léány Testvéreket ki fizessék az épületek aestimatio-jak szerént [Asz; Borb. I]. — L. még HSzj *brassói sóártó, elő-tengely, fentőzött kerék, kötött-kas és mosogató-cseber* al.

esztimacionális. E szk-ban; in această construc-
ție; in dieser Wortkonstruktion: ~ levél becsü-
lél; act de estimare; Schätzungsbrief. 1781
Hogy ezen praenotált Exmissionók szerent valo
Oculationk és aestimatioink mindenekben e'
szerént ment légyen véghez; miis ... adtuk ezen
aestimationalis Levelünkét [Ne; DobLev. III/559.
1b].

esztimál 1. becsül, értékkel; a estima/prețui;
schätzen, bewerten. 1627: wagon felso lombon
egí fertalj szoló az meliet estimaltak az szoleó
merók f. 14 | Jutot Eöt tehen, Borysis vagio(n)
keozte, mind Eggel mással beciwilleottwk az
Eöt tehenet tt f. 27 d. 50. Jtem Jutot Ket Tulok
... meliet aestimaltunk tt f. 11. d. — [Kv;
RDL I. 131–2]. 1666 Iste(n) s az igazsagh ze-
rent meg ruminálva(n) ez mostani időtt s alapotot
mint Attyafiak .. azon kő hazat telekivel ed-
gyűt aestimaltuk két száz forintra [Ne; Incz.
III. 5a]. 1694 Egy veressz abrosz aestimaltuk
den. 24 [Kilyén Hsz; BLt 4]. 1774: egy kis
Pajtacsakát, vagy is Istállót, s az mely régen ház
volt ad fh 2 . aestimaltak [Kásonújfalú; BCs].
1784: a társát az elveszett abrosznak megbecsül-
tettük három becsületes, ahhoz értő asszonyembe-
rek által, akik is két hűtös ember praesentiajában
aestimálták 1 magyar forintra [Árkos Hsz; RSzF
288]. — L. még RettE 214, 224, 293.

Szk: *vmihez/umi hőszé ~ vmi.* 1656 Az mely
Fejer ruhat, jnet is el keletett hozni Azo-
katis, in toto, az teőb fejer ruhak keozze aestimal-
tak es summaltak [Doboka; Mk Inv. 15]. 1758
az Relicta azzal nem Contentalodik, hanem
továb mégyen ... az Öss Jozságból estimálni
kell Dosához illendő jóvedelmű részecskét és az
Férje Házában meg kell hadni [Asz; Borb. I].
2. felbecsül/értékel; a evalua/aprecia; abschät-
zen, bewerten. 1617: (A házát) annak modgya es
szokása szerent aestimalnook [Gyf; Berz. 17].
1629 Herman Andras Vrammal ... az beőre-
kett mi aestimaltuk [Kv; TJK VII/3. 99]. 1720:
hivata minket Gróff Conspurgi Conspurg Pál
ur(am) eő Nga Simenfalvi udvarházához a
végre: hogy eő Nga, az mellj kő és fa épületeket,
kerteket építettet azon Simenfalvi Curiá(n), fun-
duson, Csűrös es veteményes kerteken, mű azokat
előbszőr accurate meg nézegetven, calculálva(n)
aestimálnok [Siménfva U; JHb XVIII/4]. 1774:
requirálván múnköt ... Providus Szabó János

.. hogy el mennénk Káson újfaluban azon jo-
szágra, ... hogy azon Jozságot fel mérnök, és
rajta levő épületeket aestimálnók [Kásonújfalú;
BCs]. — L. még RettE 224.

3. tisztel, becsül; a cinsti/stima; ehren, schät-
zen. 1770: Egy Nagy István nevű iszonyú fő-
vény ember tisztartója vagyon (: kit a szegény
úr is csak azért aestimált, hogy szerfelett magának
való sordidus ember volt:) [RettE 227]. 1773:
Teleki Pál úr Doboka vármegyei főispán ... A
jó embereket nem becsülte, kivált azokat, akik
a dolgokhoz jobban értettek, meg disputálták,
gyűlölte, az hizelkedőket pedig szerette és aesti-
málta [i.h. 315].

esztimálás becslés; apreciere, evaluare; Schät-
zung. 1801 Egy Lántzos késefa aestimalas szer-
ént ára 48 xr. | Egy Len mag rosta, aestimálás
szerént valo ára 3 xr. [HSzj *lancos-késefa, lenmag-
-rosta* al.].

esztimált 1. becsü szerinti; estimat; geschätzt/
wertet. 1659/1681: (A) házat adom szaz hatvan
forint summaban .. ugy hogy ... ki akarva(n)
valtani az specificat summát (Igy l), és az rajta
epitendő Épületeknek aestimált valoraval redi-
malhassak [Vh; VhU 223–4].

2. felbecsült; evaluat; (ab)geschätzt, bewertet.
1614 Ezeket az felliu meg Irt es Estimált Jokát
... adtuk Somlia* Fazakas Mihaly gonduse-
lese ala [Kv; RDL I. 95. — *Tollvétség Somliai
h.?). 1674 Apór Parkas Ur(am) ... az harmad-
fél száz forinthez téue(n) az aestimált épületek-
(ne)k arrát ... aual edgjüt ... adjak megh Ka-
szoni Márton Pap Ur(am)nak [Ksz; IB]. 1799
Ki menven az Estimált Nyilaknak, ki mutagatósa
végett, De a meg jelent Atyafiak, Gazdak,
a' Nyilakhoz nem állattak [Torockó; TLev. 5].

esztimáltat 1. becsültet; a pune să fie estimat;
schätzen lassen. 1637/1639 negy Gyenge Ezüst
vy kаланok. aestimaltattuk ad f. 4 [Kv; RDL
I. 111].

2. felbecsültet/értékeltet; a dispune să fie eva-
luat/apreciat; (ab)schätzen/bewerten lassen. 1621:
a' mit rajta épített. uagj építettene, azt io lelki
ismeretw ahoz érteő hiuefnkel aestimaltatua(n),
fele aestimatioia mindenkor az Inscriptio
summaiahoz adycialtatua(n) tempore redemptionis
persolualtatnek [Törzs. Bethlen Gábor gazd.
ut.]. 1735 Salanki Joseph ur(am) ... Házát s
Teleket aestimaltatva(n) aestimaltatott hatvan ~
60 magjar forintokra [Dés; Jk 165b]. 1801
Gyárfás Elek ur ki jővén az Tutorság alatt lévő
jokát estimáltatá [Albis Hsz; BLev.]. — L. még
RSzF 154.

esztimáltatás felbecsültetés; evaluare, apreciere;
Abschätzung. 1786 Kére bennünkett Titt. Retteti,
Sigmond Vr hogy ... Apahidi* Falu Végén a
régiség miatt deterialodott Malom aestimáltatá-
sára Disinteressatus Birák által mint Regiusok
mennénk el és ottan ... Tekintenők meg azt

hogyan az említett Malom deterioratioja az Exponens Vt gondviselésének, és Vigyázatlanága miatt kezdett volna pusztulásra hanyatlani, vagy pedig ha az Exponens Vt ugyan csak Curiose gondját nem viseltette volna eddig régen Véggéppel el pusztult volna [RLt O. 2. — *Apahida K].

esztímáltatik 1. becsültetik, értékeltetik; a fi estimat; abgeschätzt werden. 1637 uagion Egy hituani feieos tehen, mely aestimáltatott ad. f. 3 [Kv; RDL I. 24]. 1676: Az Thordai ház portekaval es pertinentiaival Atyafiak között aestimáltatott f. 150 [Torda; IB VI. 225/20]. 1686: Az Ötves miszerekből jutottanak különb különb féle díb dáb rosdás miszerek Nr. 23 darabok, kik mind edgiut aestimáltattanak ad fl. 2 [HSzj *útvös-műszer* al.]. 1767 régi Pojva ketrecz aestimáltatott ad hung flor — 50 [Kilyén Hsz; LLt]. — L. még HSzj *asztalos-fűrészt, fakó, fehérvári zabola, l. még Hszj asztalos-fűrészt, sugár, vagdaló-kés és veresderes* al.

2. felbecsültetik; a fi evaluat/apreciat; angeschätzt/gewertet werden. 1674: Ada hatalmatis ... Apor Farkas Ur(am) Tiszteletes Kászoni Márton Pap Ur(am)nak hogi az felljel neuenet ióságokra, bonumokra, és fundusokra szabadon építtethessenek, és tempore redemptionis, négi uagi eőt ahozz értő böczülletes Embérek által az épületek aestimáltassanak [Ksz; IB]. 1714: Inventarium Az Aszszony eő H(erceg)s(e)ge számára tartozando mindennemű Res Mobilisek(ne)k, melyek ... itt, és Fogaras Várában aestimáltattak, aestimáltattak, és az alab irt authentic szemelvények által specificáltattak [REkl. II. Apafi Mihály bagy. 1]. 1789 (A) Jozság a' mar le irt Epuletekkel aestimáltatott [Mv Conscrip. 18]. — L. még RettE 224.

esztimáltattathatik becsültettethetik; a putea fi estimat; abgeschätzt werden können. 1754 mire aestimáltattathatnak ezen kár nem tudom, mert el nem vagdolták a fákot [Tóhát AF JHb].

esztimátor I. *fn* becselő; prețuitor, estimator; Schätzer, Ästimator. 1674 Ada hatalmatis ha Apor Farkas Ur(am), successori, uagi legatariusi ki ióni negligálnák Kászoni Márton Pap Ur(am) successori, uagi legatariusi szabadoson, az felljel specificált mód szerint aestimatorokat ahozzelnek ki [Ksz; IB]. 1771 (A) károkat mindenütt el szemlélvén, az aestimatorok betsülték a' következők modon [Grohot H; Ks 80. XL. 17]. 1799: ki mentünk az Estimatorokkal az erdőre. lemitálni (!) [Torockó; TLev. 5]. — L. még RSzF 215—6.

II. Jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; in attributivem Gebrauch: becselő; estimator; Schätzungs-. 1777/1780 vagyon egy sóvényből font oldalú Tyuk ol szalma fedél alatt. Melly Tyuk ol a fellyebb meg irt Déési betsületes Aestimator Atsok Által Conscriose aestimáltatván betsü szerint való ára tézsen Hf 8 [Alparét SzD; JHbK LII/3. 90].

esztimium 1. becslés; estimare; Schätzung. 1767 el mentünk ... ő Nagysága ... Gabonajaban esett karnak estimumára [Kv; Ks 11. XLVI. 49].

2. becsérték; valoare de estimare; Schätzungswert. 1673 Beczülletes ahoz értő embereket hivatlan es ő kegyelmekkel edgyüt az haznak minden szege lynkat el jarvan, es ultro citro(ue) jol meg ruminalvan annak mostani üdö szerent valo arrat, ő kegyelmekkel edgyben advan voxunkat aestimalok az meg irt hazat ad fl. 300 mely aestimumot meg sokalvan Brassai Jstvan Uram in ea parte appellala az Nemes Tanaczra [Kv RDL I. 154].

esztováta 1. osztováta

esztrág gólya; barzá; Storch. 1690 Ki ki mind az ő utára indul .. meg az esztrág is az égben megismeri az ő idejét, az gerlicze, az daru, az fecske tudják mikor kell menni [VassNapl. 114].

? Hn. 1746 Esztrág nevű helyben [Bágyon TA; EHA]. 1796: az Esztorok (!) nevezetű helyben (k) [uo.; EHA].

esztrenga, esztronga 1. sztronga, sztrunga

esztrigyi 1. sztrigyí

eszű. Csak jelzői szk-ban; numai in constructii atributive; nur in attributiver Wortkonstruktion. 1. *csekély* ~ szűkeszű; redus mintal, inapoiat; schwachsinig. 1831 Egyed László csekély eszű ember volt, beszédin nem sokat lehetett fondálni [Szenterszéb U; Borb. II]. 1855 A személyzet kevés kivétellel, csekély eszű, gyalár emberek-ből állott [Újfe 157] * *egeket hasogató* ~ éleseszű, ager la minte; istet; scharfsinnig. 1775: a szegény Bíró Mózes nem volt egeket hasogató eszű ember [RettE 349] * *futó* ~ hóboros (eszű); cu gărgăuni la cap; verkehr. 1765: jozan életű Ifiunak nem itilljük, hanem futo eszűnek [Bodok Hsz; HSzjP St. Bjrnád (23) jb vall]. * *gyermeknél alábbvaló* ~ gyenge szellemi képességű; slab de minte; geistesschwach. 1755 Tudom, hogy a Testvér Bátyám. Gyermekeknél is mindenkor alább valo eszű ember volt [Illyeva Hsz; HSzjP Anna Fülöp (45) vall.] * *lobogó* ~ háborodott elméjű; smintit; verworren, verrückt. 1765 ép elméjűnek nem itilem, hanem ostobának lobogó eszűnek [Bodok Hsz; i.h. Fr. Bitai de All Doboly (61) vall.] * *nem teljes* ~ féleszű; netot, sárit; halb verrückt, nicht recht bei Verstand. 1624/1672 Bartok Andrasne Ilona ... nem volt teljes eszű elmeje okossaga [A.csernaton Hsz; i.h. G. Kelemen (60) pp vall.] 1736 amint sok Fatensek subinferályák nem teljes eszű az lincta; hanem féleszű, szavaiban tétovázó [Dés, Jk 198b] * *nem iisza* ~ zavarodott elméjű; tulburat la minte, zápácit; verworren. 1592: Zekel Andras ... vallia: ... Tudom aztis hogi zep Balintne ne(m) tizta ezv [Kv; Tjk V/1. 281] * *serény* ~ élénk eszű; cu minte agerá; scharfsinnig, geweckt. 1753/1781: Josika Imre ur, mint

igen serény eszű ember, ezt találja fel a maga hasznára, hogy a mostoháit arra inducálja hogy az utrizalt Portioakat néki adnák [Máda H; JHb LXXI/3. 260. 1] * *tétovászo* ~ ingatag eszű; nehótárit/sováitor la minte; von zögerndem Sinn, unschlüssig, 1775: Opra Mátyásné szörnyű Hazug és Tetovázó eszű [Kővár Hsz; HSzjP Helena és Clara Rapolti nb vall.].

2. *vidám* ~ vígkedélyű; vói, jovial; lebhaft. 1835: egy vidám eszű Ember ki vittelte az uj társaságot [Kv; JHb Lev.].

észvesztés felfordulás, zűrzavar; harababurá, talmes-balmes; Durcheinander, Wirrwar. 1570 ha két vagy három Embernek keozzwlek perlenek az Ellenek nem volna, ... Az zaz vraim azt Mongyak arra Jgenis ellenek vagion az perles, Melybeol Napoket (!) Nagiob haboruzagh Ezwestes es Jgentelenzagh Thamad [Kv; TanJk V/3. 3a].

észvesztő bajkeverő, békeháborító; turbulent, tulburátor al páci; unhellstiftend. 1585 Szabo Caspar vallia, Roz embernek es ezwezteo embernek monta chak viczej Andrast Nem Regen Danch leorincz ez penig Abbol indult vala hogy zenaioik vala egygywt es az oztosztat nem Mere Andras Danch leorinczre hinny| Zabo Ianos vallia ... hogy valamit ranta viczej Andras eleo, es monda Danch leorincznek, El Ne vid a' zenat, mert ihol Az Biro pechetj, Maga semmj pechet Nem vala Nalla, Monda ozta(n) Danch leorincz elegeh czigan vagy te, el Iarod iol tudom Attiadfiat, de ottis iol esmernek ky wagy, ezwezteo vagy mindenwth [Kv; Tjk IV/1. 515]. 1625 Martj Thamas ... az faluval egyet nem ertett, mindenben ezwezteo ember volt [Szentlélek Hsz; HSzjP Ferencz Gergeli pix. vall.].

étás 1. (élet)kor; vírstá; Alter. 1588 Bathory Chasparnak penigh Theórweny zerentt walo Aetassa wolt Ennek eleötte walo Eztendeókbemis, Azert eó kegyelmenek kellett volna ebben az dologban Agalny [Somlyó Sz; Wlt]. 1590 Az Nehay Markos Janos lengelffalui halala Elöött hatta volt az eó fianak Kis Markos Janosnak Tutorokka* ... kiktől Az Tútorsagoth keuan(n)ia megh Az Kis Markos Janos. Az Tútorok pedigh lattattjak ha melto keuansaghe vagy nem. Vgj teczik eo km(n)ek szekil (!)^b hogy myert Annysra valo aetassa ninchen Az gyermeknek Nem keuanhattja most megh [UszT. — *Köv. a nevek fels. ^bÉrtsd: székiül, székként]. 1756: azan Leankanak illető köntösső (!) vagion (!) én Nállam én el nem Tagadom mikor azt az étást el eri Igenis ki ádam [Retteg SzD; Ks 32. XXXVI]. 1761: Az régi jó szokás szer(e)nt Tizenkét Esztendősen fejjül való Pérfiúnak az Nagy harangal szaggassanak Hármát: ..., azon az Aetáson alól való Jffiaknak penig kezdgyék az kis Haranggal [Torockó; TLev. 2/2]. 1831: Ezen 9. számbol álló Vallok mindnyájon laknak ... SzÉrsébeten*, kiknekis Aetasokat, Conditiojokat, hitek után tett Vallomásai-

kat neveik után le irtuk [Borb. II. — *U]. — L. még RettE 62—3, 186, 270, 350; RSzF 183.

2. idő, kor; timp, vreme; Zeit. 1772: Nem acceptaltathatnak fassiojok, mert ... aetások felett való dologrol lelkek ismereti ellen vallanak | eó Excellenciaja Malma építtessit ... a' 80 esztendősek nem tudhatták, ezek aetások s emlékeztetések előtt esvén [Kük.; JHb LXVII/235, 248].

3. kor, emberöltő; epocă, generație; Zeit/Menschenalter. 1759: Amaz híres-neves Kabos Ferenc, kihez hasonló nemesember pénzére nézve nem volt ebben az aetásban | a mostani aetasban ez az egy legdicséretesebb, hogy aki jó hírét-nevét akarja megtartani, az részegeskedésről le kell mondani [RettE 87, 90—1]. 1772: Igen jóféle asszony* volt úgyhogy ebben az aetasban olyan Kabos leány nem születik, de meghala most három esztendeje [i.h. 284. — *Salánki Gáborné Kabos Judit].

etáshell vmely időbeli; din vremea ; zeitlich. 1724: hallottadé bizonyoson, hogj Néhai Dobolyi Lakatos Bálint, mint Feleségének legitimus Plenipotentiariusza ... Váro Juditot perlette volna a' fenn specificált jók iránt, de az akkori aetasbeli erőss emberek miatt az maga jussát nem consequalhatta? [Ne; DobLev. I/106. 1a vk].

etású vmilyen életkorú; de vírsta ...; von ... Alter. 1730: (Csiszár Sári) a' Torony* Udvarán példáson meg korbatsoltatik, és hogj itten eo benne, hasonló aetasu gjenghe Leanzok tovább ne botrankozzanak, az Atyafiak ez Város határáról ki iktassák mentől hamarabb [Kv; Tjk XV/7. 131. — *A városi börtön]. 1775/1802 A kisebb aetásu Hoszszezei Lakosok a contraversiás Helynek se proprietássárol, se Possessoriumról bizonyast nem tudnak mondani [BSz; JHb LXVII/3. 76—7]. L. még RettE 284, 287.

éte. Csak birt. szr-os alakban; numai in forme cu sufixe posesive; nur mit possessiver Personalendung: 1. étel; mincare; meine/deine Speise. 1582: Keolteottem Ez kilencz nap, my magunkra az Ispanokra es a zolgakra Etünkre es Jtaliunkra f. 4/37. [Kv; Szám. 3/V. 21 Lederer Mihály sp kezével]. 1583: Tawall Zamwettell vthan koltetthem: az zam weoweo vraime (!), etthere es Jtthara f 2 d 12 [Kv; i.h. 3/IX. 6]. 1585: Jiona Coloswary Mathene vallia ... voltam az a' fogadot ember ky az Anniaual banta(m) es az Annia Adot ennekem etemre minde(n) Nap egy egy penzt [Kv; Tjk IV/1. 438]. 1625: Juta Negy Nemet Attam etek es Jtokra d 50 | Juta Kuti Janos Fejeruarrol. Attam etere es itara f — d. 15 [Kv; Szám. 16/XXXV. 42, 52]. 1644: Suéges Janos arra azt mondga hogi azt szidgia eo az kinek ollian nagi gondgia vagyon az etere italara, * ruhazattira [Mv; MvLt 291. 403a]. 1655: Az kezdshöz hozza fogtak az Atsok kezdteőteőnk etekre d. 25 [Kv; SzCLev.]. 1782 minden munkára alkalmatlan, sőt még étit sem érdemi meg

[Zágon Hsz; HSzjP „reverendus D. Stephanus Dants Parochus” (44) vall].

Szk: *se ~, se ita*. 1771 k. Szivemnek nagy keserűségével írom és jelentem ..., hogy ... oly nagy bánatom, oly nagy és szüntelen való elmém-(ne)k hámkodása és nyughatatlansága, hogy a' miatt immár sem éte(m), se itom, sem nappali dolgaimnak folytatása, sem ejjeli álmom ügyibe és úgy a' mint kellene nem esik [Kv; Pk 2].

2. kb. fogyasztás; cantitate mincátá; Verbranch, Verzehrung. 1670/1740: Végezék aztis hogyha valaki Marhája valaki gabonájában kárt tézen, ha Hittel ki betsüllí marhája étét, tsak aszt fizesse meg, a káros Ember kereskegyék másokon, ha pedig hitivel ki nem betsüllí marhája étett mind fizesse meg a kárt éppen [Homoród-sztpál U; Wlt].

éte-ita. Csak birt. szr-os alakban; numai in forma cu suffixe possessive; nur mit possessiver Personalendung: étele-itala; mincare-băutura lui/ ei; seine ... Speis' und Trank. 1582 6 Marty Jutá Janos deak az feyedelem boraywal Biro V. hagy(asá)bol keolt etere itara d. 7 | Wettettem mynden napra ket legint . attam Etekre- Jtokra nyolcz napra hatt hatt pinzt d. 48 [Kv; Szám. 3/V. 9, 27 Lederer Mihály sp kezével]. 1585: Wiccy Gaspar Vramat es Ember Janost kuldek Kendy Sandorhoz Lonara Költöttek oda Jarat Etekre Ittokra d. 30 | Mykor Kayan-tora voltunk, Lukaczhy vrammal Igyarto györgyel Enmaga(m) zolga byroual költötte(m) Etwnkre Jtunkra az kuczhyra d. 22 [Kv; i.h. 3/XVIII, 23b, 3/XXII. 59]. 1591: 19 die Aprilis egy posta Lengyel orzagbol, közegő Ambrásnal zalot Eettore Jttara attam f — d. 16 | egy Nap estigh forgolot-tunk az Tarazzk Golyobis Eontesseben, akkor keolt-teotte(m) az vramira Itekre Itokra f — d 32 [Kv; i.h. 5/I. 23, 5/X. 12]. 1628 (Amint) hazas ember zokta felesegere etere itara ruhazattiar(a) gond-gia lenni, eő kegmenek en ream semmi gondgia nem volt: hanem az Atthiamtol taplaltatta(m) mind étellel itallal ruhazattal [Szjk 19]. 1660/1741: Egyfit veszel velle teis Kalotaszegh ... Belölled el vit nép mostan tsak keseregh Kiknek étek itok az keserű méregh [EM XXXVI, 146 Köröspataki B. János hist. éneke Vadadi Hegedűs Andras keze frásában]. 1661: költöttünk Etünkre Jtunkra f — //60* [Kv; SzCLev. — *Az eredeti-ben néhány sorral alább: költöttünk etelünkre, Italunkra f — //53]. 1753 A mint Szabo János Uram egy nap hoppoztatot, egy nap fővenyez-tetet, két napi étire itara attam 24 drt [Kvh; HSzjP].

Szk: *étire-itára való*. 1621 Jutá Endes Mihali három Zekj posta attam etere itara valot tt f —/— 6 | it Mulatua(n) az Fejruarj mester ... attam etere jtara valot tt f —/12 | Ket Keouari szabados hozuan ... eo Naganak ket karult ... attam(m) nekj etek jtokra valot /6 [Kv; Szám. 15b/IX. 55, 76, 84].

étek étel; mincare; Speise, Essen. 1568: mikor a frathai Gergely zolgai ethket wyznek uuolt az

vrokna, az bornemiza zolgayt latta hogy darab-fakkal vzik uolt az fratay Gergely zolgiait [Kv; Tjk III/1. 140 Michael chaplar vall.]. 1570: Katalin Kamotthy Boldyzar Zolgaloya vallya, hogi ew vasarnap az varas kohnyaba megen volt etthket venny [Kv; Tjk III/2. 73]. 1590 Elseo Tal etek Masodyk Tal etek ... Harmadyk tal etek [Kv; Szám. 4/XX. 37]. 1595: Elseo tal etek tsuka soba feőwe [Kv; i.h. 6/XVI. 1]. 1625 1 Tal Etek, Egj swlt kapp(a)n Diosasaval [Kv; i.h. 16/XXXIV. 232]. 1702: Mikor valamelly Mester Ember, avagy Legény a Czéhben be akar allani elsőben tartozzék he köszönő Pohárt adni, ugymint két két tál Etket minden Asztalra és egy Pecsenyet, két tisztesseges kenyerral, ket veder Borral, Egj Forintal [Dés; Jk]. 1734 a mi intertentiojokat illeti al minus minden ebé-den, vacsorán volt nyolcz tál etkek* [Kv; TK1 Mich. Kovács alias Literati (69) vall. — *Ti. Barcsai Jánosnak és gr. Teleki Sámuelnek]. 1740 Lengyel követeknek etekhez való bors safran eczet denar 25 [Kvh; HSzjP]. 1855: A becsesebb étkeket nem hozák előnkbe s nekőnk a távolból kelle végignéni miként csemegélik föl azt a választottak [Újfé 147]. — L. még MetTr 322, 324, 333—4, 362, 390, 395, 411, 428, 432, 445; RettE 90, 228.

Szk: *~ hordozni*. 1798/1821 Étek hordozni való két kis Deberke [Kv; Pk 5] * *~ süríteni*. 1582 Étek swriteni neg' kenierre attam(m) d. 8 [Kv; Szám. 3/VIII. 51] * *~ be való bor*. 1587 Miert hogj Cziak bort kit rowasra etekben valo bor nelkwl hordottak Biro vramtol 87 eitel bort, keoltettem Ebedre vohiorara f 8/34 [Kv; i.h. 3/XXX. 46] * *étel feladó asztal* tálaló asztal. 1694 Ablaki ennek* nro 3 ~hármak melljnek kettei világossag(na)k okáért valók: azok közzül is egjgik nagjobb, mellj az étet fel-adó Asztalra szolgál [Borberek AF BfR ifj. Bálpataki János kúria-leír. — *A „Konjha ház'-nak] * *étel fog vhonnan* ételt hord vhonnan. 1625: Vajda Ferenczis az vr Asztalarol fogot Etckett | Tiz Legennek, kik az vr keőrül vadnak husbol nem gazdalkotta(m), mivel hogy az vr konihajarol fognak Etket nekik [Kv; Szám. 16/XXXIV. 88, 95] * *étel fog vkinek* ételt hord vkinek | (asztalt) terít vkinek. 1736: Az tornak penig ez volt az rendi az papoknak és az deákoknak külön fogták más házban az-étket, más házban az férfi keserveseknek, más-ban az asszony keserveseknek, külön házban az uraknak, különben az nemességnek, másban az közrendnek; még az szegény koldusoknak is külön helyre fogták az étkeket [MetTr 410—1] * *borsos ~*. 1570 k. egyik borsos itek, az másik pecsenye legyen [Dés; DFaz. 6—7] * *bőjti ~ bőjtös étel*. 1748: itt valo Tisz(te)letes Péter Tisztelendő Attyaságának mint hogy most Bőjt vagyon, lehet panaszsza, az Bőjti étkek iránt [Szentdemeter U; Ks 83 Ambrus Gergely gond. lev.] * *fejér ~ sütemény*. 1621: Teyet Feyer Etekhez ... d 7 [Kv; Szám. 15b/XI. 20]. — L. még *fejér-étek* al. * *felkel az ~ az asztalról* fel-szedik az asztalt. 1583: Es egygyt igen zepe(n)

lakank, fel keolt vala Immar az etek az Aztalrol hane(m) mikor chak zepen bezelgetnenk eg Massal ez Iuhos Miklos ... Semy Jacobot ... veletle(n) agion wthę eg serleggel [Kv; Tjk IV/1. 169] * *hideg* ~? kocsonya. 1641: én mondám, hogy nem főztünk semmit, hanem ám egy tál hideg éték vagyon, s én kihozom, egyik benne [Mv; MVLt 291. 274b-7b átirásban!] * *meleg* ~. 1736 Mikor az fejedelem ebédlő palotájához értek, ott az grádcsnál leszállott az lóról*, gyalog úgy ment fel az étékfogókkal, lerakatta az étet, ott udvarlott míg vagy meleg étet, amint akkor nevezték, vagy az derék fogást el kellett hozni [MetTr 334. — *Az asztalnak] * *tejes* ~. 1598: Kis Jstwan Monostor kapubeli darabant ... vallja ... az azzonj valamj tejes etket kezith vala az legenj penigh az haz laban Al vala [Kv; Tjk V/1. 247]. * *túrós* ~. 1815: Pirangotnálak az Szen (l) Irás Szovaiból, hogy az Tálentamodot el ne ássod ... de Te aszt sem tudod, hogy az Tókk é vagy Turos Étek! [Kóród KK; Ks 101 gr. Kornis Gáspár lev. fiához] * *vajas* ~. 1736 Nem vala akkor vajas éték, hanem igaz szalonnás magyar étkek valának | az kin szorulás vagy kólika volt, nemet asztalhoz mentenek és vajas étet ettenek, és megindult az hasok [MetTr 291].

étékabárló-villa abárlóvilla; furculiță folosită la opărire muncărilor; Abbrühgabel. 1591 Étek Abarlo villa l [Kv Aggm. A. 53].

étékbelli ételbe való; pentru muncare, de pus în muncare; zur Speise gehörig. 1591 9 die Decemb(ri)s Battory Boldysar vram Jeße be wittem Ayandekat Biro vram akaratyawal ... kett dyzno feet f — d 10 Ettegbely Bortt 3 eyttel f — d 9 [Kv; Szám. 5/I. 47].

étékborító 1729 Egj igen Szep etek boritot ket tálával együtt onnazzottak legjenek igen szepen [Kvh; Ap. 5 Apor Péterné lelt.].

étékfogás fogás; fel de muncare; Gang. 1736 Valahány éték-fogás volt penig, mindannyiszor ujjabb-ujabb olyan pastétumokból csinált portékák voltak [MetTr 397].

étékfogó I. mn Szk: ~ tábla? tálca; tavă, plattou; Tablett, Platte. 1753: Étek fogó tábla N 25 Confect fogó Tábla N 5 [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1756: Étek fogó Új Tábla 8 [Nagyrapólt H; JHb XXXV/35. 14].

II. fn (udvari) éték-felszolgáló; slujitor care servește muncarea (la curte); Aufträger. Truchseß. 1609: Kemenczei Lazlonak vrunk Etek fogoiának ... attam(m) etelt italt [Kv; Szám. 126/IV 357]. 1621: veotte(m) ... Az etekfogoknak .6.* 3 ejtel bort f — /24 [Kv; i.h. 15b/IX. 79. — *Olv.: hatnak]. 1659: Etek Fogok Aszszonyunk Etek Fogoi ... Urunk eő Nga Innyaadoi ... Urunk eő nga Inassi [UTI]. 1667 Szent Andras Miklos (: Aszszonyunk(na)k eő Nganak edgyk Etekfogója:) [UTI]. 1670 k.: En T.T. Eszküszem

az Atya, Fiú, Szent Lelek, tellyes Szent Háromsag'á, és egy bizony eőrók Isten eleőt, hogy ... Etekfogói hivatalomb(an) híven, és igazán el járok, az eő Ngok eledelét minten ártalmas (: eledeknek:) eszközöknek elvegyítéseseől tehetsegem szerint oltalmazom, és tisztán fogom [UTI]. 1736: A fejedelem mikor ebédelte vagy vacsorált ... Feladván az konyhán az étet ezüst tálakban, mindenik étékfogónak selyemmel varrott keszkenyőket adtanak, azzal az étkes tálakat által kötötték s úgy vitték kezekben [MetTr 334]. — L. még i.h. 333, 362, 444.

Szk: fő-bejáró ~. 1625: Balaitj Janos Deaknak. Az vrunk eő felge feő be Járo Etek fogójának Attunk Etelt es Jtalt [Kv; Szám. 16/XXXIV. 60].

étéklő 1. mártás; sos; Tunke. 1586 Eies lehez alma hagima, peterszeliem, kenier az etek leben —/12 [Kv; Szám. 3/XXIV. 78]. 1593: veottem . Kortuelt etek leben f — d 2 [Kv; i.h. 5/XXI. 12]. 1621 A Czauusz konhajara ... Etek leben vittek bort egi ejtelt f — /16 Tiukmanjat d. 3 [Kv; i.h. 15b/IX. 69].

2. 1772 Grassalkovics Antal szegény, alaváló sorsból való volt. . egy csupra volt, mellyel a klastromokban, hol másutt, ha mi kis étéklevet kapogatott, belétette s úgy élegetett [RettE 263].

A 'leves' jel-sel is számolhatni.

étékmelegítő I. ma ételmelegítő; de/pentru încălzit muncarea; speisenwärmend. 1681: Asztalra való éték melegítő réz medencze vas Lábastol Nro 1 [BLev. 555].

II. fn ételmelegítő edény; vas de încălzit muncarea; Speisewärmer. 1630 Egy réz Etek melegítő. aestim: tt f. 1 d. 50 [Kv; RDL I. 147]. 1685 Etek melegítő vasból csinált Nro 1 [Borberrek AF; MvRK Urb. 14-5]. 1715 egy etek melegítő Szen fogójával edgjüt Gira 2 Lott 9 [BfR]. 1730 Etek melegítő, egy [Kv; Ks 15. LVIII. 6]. 1732 Egy etek melegítő Spiritus(na)k való nyeletlen Lot. 80 [Kv; Ks. Kornis Zsigmond lelt. 10]. 1758 Etek melegítő Nro 1 [Déva; Ks 76. IX. 8]. 1759/1779 Etek melegítő [H; CU]. — L. még HSzj *mázás-ételmelegítő* al.

étékszer élelmiszer; alimente; Lebensmittel. 1741 Vendeg leven bíro Uramnit etekszert de. 18 [Kvh; Bog. 13]. 1744 Mikor Sz. Kereszti Uram bíro uramnit volt ebeden vettünk etekszert d. 9 [Kvh; i.h. HSzjP].

étel 1. éték; muncare; Speise, Essen. 1572 Keomienais Etelt ad eleykbe hogy otth Enne nek Innanak [Kv Tjk III/3. 10-1]. 1586 15 Áprill: Jwta egy posta Eteőd magauat, lengiel orzagból, kinek leuele vala hogy etelt es Italt mindenut adianak Boldiszar gazdalkodot nekik eteleokre Jtalokra keolteotte(m) —/22 [Kv; Szám. 3/XXIV. 17]. 1625: Nagj Peter erkezw(e)n) Varadrol, kj az Budaj Teőreőkeőket el kiserte, Attam Etelt es Jtalt [Kv; i.h. 16/XXXIV. 53]. 1655:

Az keőszhöz hozza fogtak az Atsok keőlteőteőnk etekre d. 25 ... Megis keőlteőteőnk Etelekre itokra [Kv; SzCLEv.]. 1739: Kalnokine Aszszonyom Biro Uramnit leven etelire költőtünk de. 36 [Kvh; Bog. 13]. 1804: az asztalnál el őntöttem magamat az étellel [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 28].

Szk: ~hez ül evéshez/asztalhoz ül. 1573: eok ... Immar etelhez vlték volt Azomba az harang kondwlast hallottak ala fwtamtak az Tuz fele [Kv; TjK III/3. 189] * ~lel és itallal eltart vkit. 1606: En nagj Ferenczet vgj ... uallom be az en Jozago(m)ban hogj, az en leaniomual eggjw tlonauul, engemet holtomig Etelet es Jtallal Ruhazatal el Tarczjanak [UszT 20/361 Beőlőni oklandi praedikator nyil.] * ~lel kndl vkit. 1593: az Inast lattam hogi betegeskedet, etellelis kenaltam, de nem veotte [Kv; TjK V/1. 438]. 1778: Étel a' forró nyavallyákban a' betegnek igen kevés kívántatik ..., sokkal jobb őket semmiféle étellel nem kínálni [MvÁlt Mátyus, ConsSan. — L. Szini Karola kijegyzése] * ~lel tart vkit ételt ad vkinek. 1571: latyak azt eo k. varoswl Menyeszok gonoszagok Tamadnak az korchomarlásból hogy Etellel tartyak az Boron Ivokat az korchomarlo vram, Az Zeoleo Mywesekis egi Napy berywel egy hetenis az korchoman hewer az zabad kost Mellett [Kv; TanJk V/3. 41b] * ~re kap rákap az ételre/evésre. 1755: az mliolta az szegény Feleségem igen Sullyos Porro hideglelés(en) volt alig veheték ki, már szegény talám ételreis (!) kapna méreszlettem bātorkodni, mint régi jo Kegyes Patronus vramhoz vagy két Palaczkacsakat küldeni egy kevés jó borért hogy annyivalis ételre kapvan talám erősedik az által is [Kecset SzD; EMLt] * ~re való szer élelmiszer. 1667: Tehen husra, Tyukra, kolbászra, kaposztára, saytara, és egyéb etelre valo szerre keolteottunk ebédre, vaczyorára d 87 [Kv; SzCLEv.] * bőjtős ~. 1729: bőjtnek idején a' bőjtök (!) étel töltem tölt ki [Sővényfva KK; TSb 51] * ecetes ~. 1849: Mig a' szem borongatás ... folytatándatik az alatt etzetes étel, édes tej, turo, bor ... telyességgel el távolittandok [Étéd U; Pf] * főtt ~. 1827: Szengyörgy napjától fogva, az Buza Bér bé szolgáltatásaig rendre kéttzer napjába főtt étellel az oskola Tanított interteneállya Ekklesiánk [Visa K; SzConscr. mell.] * leves ~. 1736: Ha valaki leves ételt kalánnal akart enni, az fő helyre egy vagy két kalánt tettek, onnan lekérte s evett vele, s meg visszaadta [MetTr 330]. 1778: (A betegek) inkább gyengén meg savanyított Leves étellel. élegessenek [MvÁlt Mátyus, ConsSan. — L. Szini Karola kijegyzése].

Sz. 1843 már másoknak van a' tűznél ételek [Dés; DLt 586].

2. élelem; aliment; Essen. 1563: Zegin nepek itelyre ezh attá [Ádamos KK; JHb XXVIII/24]. 1573: Balogdy farkas, Azt vallia Azvtan eo adot volt valamj keolceget Etelekre, es vgj ozlottak ely onnat* [Kv; TjK III/3. 110. — *Az elbocsátott szolgálk]. 1670: szegődte(m) megh vincelesegre Bartok Istvannal ... igirtem enis fize-

tesire es etelere buzat 18 vekat [Dés; Ks 41. C. 10]. 1674: Igirtem Eteleire, 8 Veka lisztet, fel veka borsot, 1 veka kölest 1 veka aszszu almat [A.szovát K; Törzs]. 1794: a Cseplők ... a kisebbik Zab Asztagot Csepeljék el melyből mérést nem adunk hanem Etelekre Lisztet ket vékat [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1826: az őssen a' Falu mellett lévő Törökbuza korénak meg étetésiért egy napot kaszályanak magok ételeken azon panusért [M.köblös SzD; Bet. 3].

3. élelmezés; koszt; hranā, mincare; Kost, Verpflegung. 1596: myert hogy az gyermek Jobb anyja az ew leanyanak Viczey Anna Azzonnak vy hazassaganak keonniebsegeert az gyermeket kezehez veotte, hogy ew tarchia newellye fel, de Viczey Anna azzony az gyermek hazat, es kewlseo eőreőksegit bitya, Azert az gyermek etelere semmit nem deputaltunk [Kv; RDL I. 65]. 1697: Tudom azt is az Torok Varadrol kitol terheben eset volt* egi nehansor az gyermek(ne)k ugi mint ezen Torok palnak penzt kuldott etelere tartasara [M.gyerőmonostor K; SLt A et M. 36 Sinko Marton (80) vall. — *Az asszony]. 1710: az Arvá(na)k ... tartoznak ruhazattyára és ételére életég gondgyát viselni [Küküllővár KK; DobLev. I/67]. 1727: Az Falajtárom pedig ott éhezik a' Lovak mellet kegy(e)lmed ételire, s tisztájára gondot viselyen [Szentlélek Hsz; Ap. 2 Apor Péterné Bara Sigmondhoz]. 1809: Egy étel nélkül szenát takaro, gyomláló, kaszálló, arató es ehez hasonlonak bére 20 xr. [HSzj gyomláló al.].

Szk: ~ét tartja vkinek. 1736: Az uri, fő s nemeség fizetéssel tartotta etelit gyermekinek* [MetTr 425. — *Ti. a kv-i jezsuita iskolában tanuló gyermekeiknek] * ~lel táplál élelemmel/kosztalt tart, élelmez. 1646: Mostanis penig it fogua tartua(n) etellel nem tapalta eo miatta ehelis megh halhatot volna ha a sok jamborok nem tapaltak volna [Kv; TjK VIII/4. 54] * ~lel tart vkit etet/tart vkit. 1756: (Az attestatoriából) ki tecziz hogy tized magamal kell a házamnál a' Sot ennem, s azon kívül kéves Jobbágyatskaimat, s pénzes dolgassaimat etellel tartanom [Feldoboly Hsz; DobLev. I/279. 2b].

4. eleség; hranā, nutret; Nahrung, Proviant. XVI. sz. m. f. mikor megh dagad a Juh feoldi teokot kell wagdalnj es azt <az> etelbe nekik adnj [Mny XXI, 142 St. Galaczj kezével]. 1692: (Pávák) most többen lehetnek a következő őszidő mikor etelre be-szorulnak megh-mutattya számakat [Mezőbodon TA; BK Inv. 26]. 1797 k. Az Lovak Marhák jól vadn(a)k épen az Mezőn az szarazság mian az Marhak(na)k megh kevesse-det az etelek [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. 1812: A marháink már ezutan lábra kapnak, az etelek ... meg szaporodván, de edig tsak eheztek nem lévén Sem fü sem fa levél [RLt O. 1. D. Teleki József lev.].

5. evés; mincare; Essen. 1586: Adegh haza senky az zaz Vraim s e polgarok keozwll Ne Mennye(n) amegh Birot Ne(m) valaztnak, vgy hogy Etel eleot lehesse(n), Mind volaztas (!) s mind az Bsketes [Kv; TanJk I/1. 38]. 1632: néha az ételt

sem végezte el ez az Miklós asztalomnál, hanem ugyan süvegetlen általutott az asszonyhoz [Mv; MvLt 290. 79b–82b átfrásban!]. 1814 a' Kis Asszony azzal vette rá az ételre . hogy egyék mert aztot másunnan vala mellyik Háztoi küldötték [Sszgy; HSzjP]. 1853 küldék egy kis cukkerlit egyél étel után [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

6. 1801 En oly rosszul nem vagyok, hogy kötelesselem nem tehetném, de ételem álman, kedvem felette gyarlo, s bágyadtságom nagyon érzem [Kv; BfN gr. Kemény Sámuel lev.].

7. kb. fogyasztás; cantitate mîncă; Verbrauch, Verzehrung. 1786 : az mely kárt az hűtösök becsüllöttek, abban nem vették fel az marha ételit, hanem csak az kaszával való kárt* tételt [Taploca Cs; RSzF 173–4. — *A közlésben így!].

ételadás étel-fel/kiszolgálás; servirea mîncării; Aufwartung. 1602 Az zeoleo myweseknek fizetese es etel Adasok feleol aminth ez el mult gyweslesben vegeztenek volt mostannis azon vegezest ereyben hadgyak [Kv; TanJk I/1. 409].

ételadattutás étel-fel/kiszolgáltatás; servirea mîncării; Aufwartung, Bedienung. 1600 Az zeoleo myweseknek etel Adatatasa(na)k, es korchyoma(n) valo gazdalkotatasanak tilalmat biro vram kialtassa megh az ennek eleotte valo vegezesek zerenth [Kv TanJk I/1. 361].

ételbeli étkezésbeli, táplálkozásbeli; de mîncare; Speise-. 1718 : Pestis alkalmatosságával .. ā Super-Vivens tseledét őtt hagjván olly helyt* pro Qvarantana be zárva, elégséges étel és italbéli s melegbéli gondviselés alatt ... [KvLt I. 225 gub. — *Az elkülönített házban]. 1735 kevés nap mult el hogy az Urffi ... ebedgen és Vatsoráján vagj iros tészta vagj egjéb vajban rántott vagy főtt ne lőt volna, mindenekfelett Examenek alkalmatosságá(vel) ..., ugj feles sült, és egjébb etelbeli apparadekkal acco(mo)daltott mint vrfi [Kendilóna SzD; TKI Beniamin Cseh de Akna (29) ns vall.].

ételecske mîncărică; kleines Essen. 1791 4szer ételecskeje légyen* gyénge savanyuságu korpa Cibre, vagy megyből készített Levesetzke [Dés; DLt. — *Ti. a beteg gyermeknek]. 1840 : házánál a sints aki keves ételecskeinket meg készívenn gedelgesse öreg voltam tisztálással és egyéb házi szükséges dolgokkal [Dés; DLt 948].

ételféle falnivaló; de-ale gurii, mîncare; etwas zum Essen. 1621 : megh talualua(n) Damokos Jakab eo kekget Tanachiul hogy az gialogok eotet haza akarnak keserni eo kgk borbol es etel felebeol lennenek valami segitseggel Atta(m) nekiek pechieniet ... Czipott Attam Nro 20 [Kv; Szám. 15b/XI. 285].

ételfogó. E szk-ban; în această construcție de cuvinte; in dieser Wortkonstruktion : ~ tábla

? tálcá; platou, tavă; Platte. 1788 : Egy gyümölcs foga Szarvas Tabla .. Czipo szakasztó Szarvas Tabla Etel foga Tabla [Mv; TSb 47].

ételhordó. Csak szk-okban; numai în construcții; nur in Wortkonstruktionen : ~ fatălcă tavă de lemn pentru dus mîncare; hőlzerne Speisetragplatte. 1845 : Két étel hordó hosszukó fa tálcza [Kv; MkG Conscr.] * ~ kantár ételhordó szjv. zsinegháló; peteică, plasă; Speisetragnetz aus Riemen od. Schnur. 1797 egy étel hordo Kantár [Náznánfva MT; Berz. 4 22. N. 22] * ~ tábla kb. ételhordó deszka(lap); tablă/tăblie de lemn pentru dus mîncare; Speisetragbrett. 1797 : egy étel hordo Tábla [Náznánfva MT; Berz. 4. 22. N. 22]. 1816 Egy étel hordo tábla [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.] * szarvas ~ tábla kb. fogantyús ételhordó deszka(lap); tablă/tăblie de lemn pentru dus mîncare; Speisetragplatte mit Griff. 1797 : egy szarvas fteel hordo hoszszu tábla mely az föld népe számára ételt hordani tsináltott volt az Instellatiokor [Szu; UszLt XII. 87].

ételhordozó-csésze ételhordó edény; vas pentru dus mîncare; Essenträger, Menage. 1790 Leveses. és Etel hordozo Csésze Gombos fedel'el szijuba Nro 6 [Sv; Ks].

ételi appetitus' étvágy; poftă; Appetit. 1735 : Ha az ételi appetitus nem igen akar megjőni, kelletlen éppen nem jó enni, hanem egy két féléből elég leszen enni [Nsz; Ks Borosnyai N. Márton lev.].

étel-ital 1. étel és ital; mîncare și băutură; Speis' und Trank. 1572 : Im Mint Jarek aztalos Ilonawal Addegh Jara hozzam az toromba Ettelt Italt hordot vgy kert hogy hozzaya Jeolek, Az mely Napot hagiót vala ely Jeowek hozza Nem bochata azt Monda hogi ha engem zerecz ely Nem Megi haly it [Kv; TJk III/3. 7–8]. 1584 : Etelre, Italra es egieb Apro zewksegekre keolteot f 4 d. 31 [Kv; Szám. 3/XIII. 11]. 1591 Az fayedelem Madarazzanak Masod Magara attam Itelere Italara f — d 16 [Kv; i.h. 5/X. 19]. 1646 : Az B.C. kadait megh keotuen Abronczra, Szironira keotiesire etelre Italra keolteottwnk d. 68 [Kv; SzCLEv.]. 1731 : Groff Teleki Pál Ur Tutora és Curatora lévén Mlgs Groff és Generalis Teleki Samuel Urnak leg kissebb rövidsége sem volt eteleben, italában, és ruházásában [Szentpál K; TKI Puskás Vontsa (62) jb vall.]. 1758 : Eddig, áldassék az Úrnak szent neve érette, étel-sége kparancsolta ételemet-italomat érdemem felett [RettE 79]. 1794 : (A sváboknak) ételeken, italakan kívül volt fizetések 100. Forint [Mezőmadaras MT; BKGazd. Dregutz Timok (80) col. vall.]. XVIII. sz. : Ételem italom sűrű könnyhullatás [Barabás, SzO 390 rabének]. — L. még Barabás, SzO 390; RettE 98, 198.

Szk; étellel-italal eltart. 1798/1800 én el-talalak tégedet, étellel itallal, tsak a Templom-

b(a) járj, és imátkozzáj [Harasztkerék MT; Told. 30] * *étel-italall táplál.* 1600: Boytos Boldisár bolondos volt. Kadar Janos megh fogta be vittte az eomaga hazaba kybe Boytos lakot be rekeztette etellel ytallal mind eo taplalta beosegessen [Kv; Tjk VI/1. 462 „Dorothea cons. Christophori Zaz” vall.] * *étel-italall tart.* 1570 Erzebet zylwassay Gergelne ... vallya ... Jllienmodon zerzeodet volt megh Trombitas Demeter Zabo Janossal, hogy Etellel Itallal Tharta, Es Minden heten feyer Ingel gathyawal [Kv; Tjk III/2. 29]. 1592 Zabo Marton ... vallia fogsagaba Lukachot, Niarine tartotta etellel itallal [Kv; Tjk V/1. 201]. 1768: Nehai Várodi Jálnost ... néhai Groff Korniss István ur eő Excellentiája feles ideig gyámoltalanságáb(an) étellel itallal és ruházottal tartotta [Röd K; Ks 33 Röd III. 3]. 1774: minden gazdaemberre öt-hat katonát tétetett, kiket tartott a szegény unitárius gazdaember étellel-itallal [RettE 319] * *ételre-italra való.* 1819 a Decánnak kötelessége a Siráso Szerszámokra jó gondot viselni, ... a Sirásokra, italokra valott, a Siralmasoktól illendőleg ki kérni [Kv; MészCLev.].

2. evés-ivás; mincat si bánt; Essen und Trinken. 1639 Az ételt-italt, hegedülést, táncolást, mit hallottam, de én nem tudok semmit felőle, mert én nem viseltem senkire semmi gondot [Mv; MvLt 291. 188a–91a átirásban!]. 1653: Akkori napokban* hallottál volna egész Erdélyben minden helyeken a köznéptől sok esztelen disputatiót és pántolódást: falun, városban, étel-itallal között, estve-reggel, éjjel és nappal [ETA I. 29 NSz. — *A XVI. sz. közepe táján]. 1779 az ilyen dögös* időbenn etelben italban Mertek-azeknek kell lenni az Embernek [Ks 54. 84 Medietesnek instructio. — *Értsd: döghalásos, pestises]. 1721 világosson Constál az Incta Kabai Anna házassági kötelessége ellen idegen Nemzettel való Suspectiosa Conversatioja Kortsomakon és suspectus helyeken való étellel itallja ölelgetesse és csokolódása [Kv; Tjk XV/3. 20].

étélkészítés sütés-főzés; gätitul mincärilor; Speisebereitung. 1767 ha valaki az Ejtzakai hálásért 's nem étel készítésért etegné az Erdőt, akár különös, akár közönséges Cimborák ... külön, külön 12., forintig büntetessenek [Torockó; TLev. 7/1]. 1780 az étel készítés végett usualandó Erdők pedig így határozatnak* [uo. i.h. 2b. — *Köv. az erdők fels.].

ételmelegítő I. mn de incälzit mincarea; speisewärmend. Szk: ~ láda? 1807 Alkudtam meg MVásárhelyen Edgy étel melegítő Ládát [Mv; Told. 74].

II. fn ételmelegítő edény; vas de incälzit mincarea; Speisewärmer. 1849 rézbol csinált ételmelegítő egy darab [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

ételnemű élelmiszer; alimente; Lebensmittel. 1609: Miethogi Feyeruarat megh cziak etel nemw-

nek sem tehette ember zeret, itho(n) kellett be Sakoino(m), hagi eo kelmek megh ne fogiatkozannak [Kv; Szám. 126/IV. 295]. 1659 Vagion ket keöbel liszt, egy Keöbel Buza, ket szalona miuel az attya semit nem akar fel tudni etel nemuból, megh engettek az Attyanak mind az lisztit, buzat s az szalonat [Kv; RDL I. 143]. 1674: Szent Antal napján az régi szokás szerént az B: Céhek házánál fenn lévén Vénységül ... feoztünk kenyérre, és egyéb ételneműre keolteottünk f. 1 d 50 [Kv; SzCLev.].

ételrevaló élelmiszer; alimente; Lebensmittel. 1738: senki az külföldi emberek között; sem pedig Városunkbéli kenyérsütő Aszszonyok között tellyességgel semmi Gabonát, sem vaját, sem tyúkot, sem tojást egy szóval semmi ételre valót (: az egy szék húson kívül:) meg-venni 12 ~ Tizenkét óra előtt, ne mérészellyen(e)k [Dés; Jk 490].

etet, étet 1. vkinek ennie ad; a da de mincare cuiva; jm zu essen geben. 1590: mo(n)dgia eo kegielme hogy azthalomhoz le witete(m) es egy Etete(m)* mint effeli szegeny Ember az mit feozetek mind zolgastul hozza wleok a ky le wihet le wl az ky penigh ne(m) fel al es vgy eszeonk [USzT. — *A nyilatkozóval meggyanúsított leányt]. 1639: Azt is láttam, hogy az mely tányéron megtörte azt az fejért, az kit timsónak mondott, hogy az urát arról a tányérról etette, de maga nem ott [Mv; MvLt 291. 195–8b átirásban!]. 1732: Rádics Borbara Aszszonjt éjg házban vélem tartottam, és abban is hálottam, az holot magát ugj procuralhatta mint tetzet, főzhetet, magára moshatot az én tüzemnél egész Szabadcsága volt, sött gjakran vélem az enyemből is étettem [Kv; MvRK]. 1763 az I(nc)ta maga vétékét titkolni akarván az Uranak készítet pogatsa irant, hogy nem volna egérkövel készítve, edes annyával, s más idegen legenyelis azon pogatsából etetett [Torda; Tjk V. 180].

Szk: *erövel* ~. 1584 ereowel etete es .. amit Eöm az Nalla(m) meg marada [Kv; Tjk IV/1. 245] * *mérget* ~ *vkivel* mérget ad be vkinek. 1670 szant szandekkel eteteot olyan mergeot, mely mia .. megis holt [Kv; TanJk II/1. 703].

2. 1717 hallotta(m) hogy Becski Ura(m) etette Dobai Uram(m)al a maga ganéját [M.köblös SzD; RLt Pásztai Ferenczné Gávai Ilona (35) ns vall.] | Nem jut eszemb(e) hogy Dobai Ura(m)mal Becski Ura(m) etette volna a maga ganéját, én vélem eleget etette [uo.; i.h. Pataki Sámuel (40) ns vall.].

3. ~i magát kb. (ebédre) meghívatja magát; a face să fie invitat (la masă); sich (zum Mittagessen) einladen lassen. 1736 u. Itt Miklósvárszéken, kétség kívül más helyeken is, barátságosan éltek eleink egymással, rendre etették magokat: Ma hozzád megyünk ebédre, holnap a másíkhöz, azután hozzám jöjjetek [MetTrCs 457].

4. (jóságnak) ennie ad; a da de mincare animalului; füttern. 1599 Az Vduaro(m) etete(m) uala louamot [Bogárfva U; UszT 13/110]. 1769:

más nap nem munkalodhatnak az ökrökön az gazdák ha nem étetjük őket [Bögöz U; IB]. 1851: fél 5 orára meg érkezünk Ujvarra, nem ettünk suholt [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

5. abrakoltat; a lása sá se dea ca nutreț; füttern lassen. 1775/1781 Földes urunk Kun László ur eő Nga minden esztendőben több Alakort szokott volt vettetni, hogy sem mint Groff Kun István ur eő Nagysága, többnyire mind alakort étetvén Zab helyett a Lovaival, jobbnak ítélvén a Zabnál, az Alakort a Lónak [Máda H; JHb LXXI/3. 388].

6. legeltet; a paște; weiden. 1590/1593: mikor tul az Christoff vram Molnaba eorleny leottek, megh hadtak Nekik hogy ide altal az peres zygetczkere* ne hajchiak barmokat itetnj | it alat az Molnok alat az terbe zantnak volt az Christoff Vram biresey, es akkor az biresek az eo kgme zanto barmajt ide altal bohattak volt kj, es az zige-teczkebe hajtottak s it itették, akkor pedig az zygeteczkebe Jo few volt | egyzeris Ide az peres feőldre onnet altal nem hajtotta barmat itetnj [Bálványosváralja SzD; Ks. — "Dés és Szent-benedek határán a Kis-Szamosban lévő szigetcse-kére]. 1592/1593 mikor az deesi Malomba eorleot akkoris it itette barmat [uo.; Ks] | azon az poron-don ettetewk barmunkat | Az eorleónkis ot Itettek Mindenkor [Szentmargita SzD; Ks]. 1776: ki hajtotta volt ... ökreit ki az tallora az hol az ökröket szokta étetni az Falu [Nyárádkarácson-fva MT; Told. 76]. 1746: A' meg vett erdőb(en) lehessen az empor(na)k lovait szabadon étet-ni, el bótátani [Toroczkó; Bosla]. 1780: Gáspár Janos ki adá, hogj Kupás Pista, és a Bentzédi István szolgálja, ökreiket, azon Bab hely nevezetű Tanorokb(an) ettették [Tarcsafva U; Pf.]. 1803 a' Deberke mellett étetni ki eresztettem ökreimet [Dés; DLt 82/1810]. 1868 A vágattak* ugy hallam . . . hogy étetve lennének [M. derzse SzD; Bet. 4 Miklós József lev. *Értsd: a vágott erdőrészek].

Szk: cöveken ~. 1782 Az gabona között a marhát vagy cöveken vagy kötélnél fogva étesse minden [Oroszfalu Hsz; RSzF 171] * kantárszáron ~. 1782 (Ha a határpásztor) a gyepon étetni akarna, kantárszáron étessen; de egy lónál töb-bön tilalmasban menni nem szabad [uo.; i.h. 152] * kötélnél fogva ~ → cöveken ~ * ló ~ ni. 1685: egy darabocská ló étetni való hely [Nyárádtó MT; Told. 27]. 1765: azon helyet Ló étetni meg tiltották [Zentelke K; BfN Zentelki cs.].

7. (vetést v. füves helyet jószággal) etet; a lása sá pască (animalele o semănătură sau loc ierbos); (Saat od. Grasplatz) abweiden lassen. 1577: Aggyak ertenwnk hogy, Az mynemeo Vetes Buza, Zab kender es egijeb Mayorsag, a mezeon vagyon ... Most e valtozasban, Mynd feo nep lo feo mynd keosseg, Barmawal etetne Nyomottatna karossytana [BáthoryErdLev. I, 118]. 1592/1593 Tudom azt az porondos zigetet* . . . hogy feouenies kezde lennj zabadon Jtette minde(n) Ember marhajaial [Szásznyíres SzD; Ks. — "A Dés és Szentbene-

dek határán a Kis-Szamoson lévő peres szigetet]. 1687: A' melly Buzát ... vetett az Udvarbíró, ha a' Csehi katonák ejtszaka reá jártak, étették, kertit rontották, pusztították ... ? [KSz; Gram-Tr VIII]. 1751: (A kaszálót) Ökrökkel, Tehenekkel, Bornyokkal ... étetik praedáltatták [Balász-telke KK; IB. Mich. Rampler (60) jv vall.]. 1767 Eő Nga ... tsak maga hasznáért tiltotta el azon ökör tilalmast maga heverő kantzáival ellenb(e) éteti [Burjánosóbuda*; JHbK LVI/5. 14. — *Később: Bodonkút K]. 1799/1816 azon ó-szón ugyan azon kertben lévő Sarjut ... egjüt etet-tük ... s oda a marhákat bé tsaptuk a mezőről haza jöven [Dálnok Hsz; Kp IV. 317 „Nagy San-dor letzfalvi mostan Besenyőn lako paraszt” (28) vall.]. 1832: a vetéseket szánszándékos kicsapá-sokkal, marhákkal és még sertésekkel is gazol-tatják, a puha földet tapodtatják, étetik [Arkos Hsz; RSzF 154].

8. kb. rágat; a lása sá mănince/să roadă; fressen lassen. 1679: (A juhbőroket) job volna rudon tartani, mint sem imit amot az porban hevertetven az mollyal étetni [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 11].

9. marat; a coroda; brennen/ätzen lassen. 1580: Washoz es Achelhoz valo Etetes, vegy 1 loth timsot, 1 loth grispan, 1 loth zalamiakot, Ezeket törd özue es vesd 1/2 galichkouet, 1/2 loth Mercuriomot Az vizben ezeket es ha valamit akarz etetny velle, öttögesd rea egy kalannal [Nsz; MKsz 1896. 370].

etetés, étetés 1. mérgezés; étetés; otrăvire; Vergiftung. 1573: Orsola Sos Janosne Azt vallia hogi eo Nem hallota Kalmár Albertne azzal si-ratta volna leaniat hogi borbel Balint Ettetese myat holt volna megh | Ilona Nehai terek Miklos-ne Azt vallia hogi hallota Kalmár Albertne Monta hogi ganakodyk Barbel balint Inassara hogi az mely Irnes Bort az ez leanyanak vit volt azzal betegwt meg leania De Balint feleol semyt az Etetes dolgaba Nem Emlekezet [Kv; TjK III/3. 111]. 1582: Lucza Aztalos Balinthne vallia, Hallottam Mastol Az felesegenek etetes miat leot halalat de semmith Nem tudok benne [Kv; TjK IV/1. 73]. 1639: Én paráznságát nem láttam, sem tudom. Az étetése felől is nem tudok semmit [Mv; MvLt 291. 195b—8b átirásban]. 1722 Tudgyae nyilván az Tanu láttae vagy hallottae bizonyoson Hoszsza azon* lakott Nimeth Sigmon Uram(na)k halála miből történyt kivaltkpeppen etetes miat hol volna meg es hogy az Felesege Nemes Szőlősi Sofia Aszszony étette volna meg [Szentk vk. — *Hosszúaszó KK].

2. kb. táplálás; hrănire, nutrire; Füttern, Fütter-rung. 1842 a Serháznál ... Bráhával étetett sok marhának étetések [Dés; DLt 155].

3. legeltetés; pásunat; Weide. 1680: az Sos hidon alol valo nyilakra mennyen minden ember marhajanak ki eresztetere es etetesere [Dés; Jk 17a]. 1765: a Kereszthegy Havassának mezős része eleitől fogva olyan tilalomban volt, hogy még a' Gyergyó székieknek is a kik azon Utazta-

nak, nem volt különben szabad ottan Lovaiakat
étetni, hanem ha az ősvény közepiben a Pány-
vás kötélnek Tzövekjét fel ütötték, és így a meddig
a Tzövektől a Pányvás kötél el nyúlt, addig
az utazók(na)k marhájaknak étetésekre szabadság
engedtetett [Hodák MT; Born. G. VII. 36. —
4 r tanú vall.]. 1769 Tilalmas lészen ezután a
Vetés kertben a Gabonak között lévő, parlagon
valo ki eresztés, és étetés tavasztól fogva egészen
a közönséges Tarlo Szabaditasaig [Zetelaka U;
Uzsl. XII. 89]. 1782 (A) Marhák étetésekkkel.
tett kár meg bétűtetett [F. szuk K; SLt XLII
5. 11 Juráth Ignáth j. b. vall.]. 1860 az étetés vagy
legeltetés miatt a' vágat nem gyarapodhatott
[Szentdemeter U. EHA].

4. élés, használat; folosire; Gebrauch. 1737
Szénafü étetésről és annak hordásáról tartozzék
a Biro minden Esztendőben háromszor esketni
[Hszj örök-fal al.].

5. maratás; corodare; Ätzung, Beizung. 1580
Washoz es Achelhoz valo Etetes, vegy 1 loth tün-
söt, 1 loth grispan, 1 loth zalamiakat, Ezeket
törd özüe es vesd 1/2 galichkouet, 1/2 loth Mercu-
riomot Az vizben ezeket es ha valamit akarz etetny
velle, öttögesd rea egy kalánnal es Jo vyz Etetny
[Nsz; MKsz 1896. 370].

étetéses 1639 Egy mereo Aranyas Eteteses
fedeles labos pohar nyom m. 2 p. — f. 48 [Kv;
RDL I. 116].

étetett kb. (vinivel) tartott; hränit/tinut (cu
ceva); gefüttert. 1842 a Serháznál Bráhával
étetett sok marháinak étetések [Dés; DLt 155].

étetget lelegeltet; a paşte; weiden. 1829 a'
vetéseket lopva némelyek étetgetni kezdték vala
éjtzakának idején (Csókfyva MT; TSb 25).

étethet legeltethet; a putea paşte; weiden kön-
nen. 1592/1593 az Molnart .. megh kerdeztem
elejn hogy hun etethetem az barmot, de vgian azt
mondotta az Molnar, hogy wzd ala az Malom alól
valo keoz porondra* [Déce SzD; Ks. *Ti. a
Dés és Szentbenedek határán lévő kis-szamosi
homokszigetre].

étet-ítat enni-inni ad; a da de mincare şi de băut;
jm zu essen und zu trinken geben. 1684 Daniel
Deak Ur(am) az asztaláról holtig etette itatta,
tisztességesen tartotta s meg bötsüllötte [Toroc-
kósztyörgy; Pk 7].

étető, étető I. mn 1. pentru hränire; Fütte-
rungs-. 1833 Sertés étető cserfa Vállu [Katona
K; Ks 73. 55].

2. legeltető; de păşunat; Weide-. Szk: ökör ~ hely
loc de păşunat/pășune pentru boi; Ochsenweide-
platz. 1596 Sikkattius mezeő zelebe az eöker
etető hely zelebe [Szentgyházafalu U; EHA].

3. mérgező, mérge-; otrávitör; vergiftend. 1729
étető italt is adott be nem csak egy rendben, ha-
nem két három rendben is [Kovácsna Hsz; HszjP].

II. fn 1. mérge, rég, nyj étő; otravä; Gift. 1573
Breda leany Azzony hallotta Zabo Ianostwl my-
kor Nala Lakot hogi harman feoztek Eteteot
egy az eo felesége Masik zok ferenchne harma-
dik Nem Iwt ezeben kyt Mondot [Kv; Tjk III/3.
70]. 1603 Te ember ennekem keozeonniel hogy
el eonteottem az eteteot, melliet neked a' chiupor-
ba chinalt volt az feleséged kiwel megh akar etetnj
[Kv; Tjk VI/1. 689]. 1639 tudom azt hogy nem
tisztá szemelj engemetis penigh egy nihaszor in-
gerlet hogy valami keppen az urat el veszessem
kert hogy valami etetot aggiak nekj [Mv; MvLt
291. 198a]. 1692 (Az) Etető* mia ennekem két
paripam ... csak megh dagatozvan megh holtanak
[Dés; Jk. *Tollvétség; olv.: étető]. 1737:
Kilim Marton ... gaz és Házossága ellen való
Felesége tractálásával causalta aztis, hogy az
Felesége utolsó Szomorúságra és Kétségben esésre
vévén magát, étetött vött bé, azon rosz töttit ...
communicálván Férfjének, kihez képest már tud-
tára lévén az étetés Kilim Mártonnak Curál-
tatásában gyógyittásában, semmit sem mozdult
[Kv; Tjk XV/13.] 1751 vigyen étetött Miron
Péternek Kolosvárra, és agra bé néki hogy ne
kinlogyék többet az Tömlöczben [Gyeke K; Ks].
1793: Ettől a' czivodástól fogva, néhai Gróf
Toldalagi István Ur kezdte a' meg-étetéstől tar-
tani, 's nékem is mondotta: Fijam, Máris, vala-
hogy étetöt ne adjatok nékem [Koronka MT;
Told.]. 1820 (A) leánya étetöt vött volt bé bujába
a szeretőjéért de még nem holt még kinlodik
szegény nagy dolog a szeretet [Kv; GyL. Székely
István lev.].

2. mérgekeverő (mérget etető); otrávitör (care
amestecă otrávitör); Giftmischer(in). 1602: Wajda
Andrasne Klara czitaltatta wolt boier martonet,
Tiztesse(g) dolgaert, miert hogy Ettetönnnek mon-
ta, es az al peres miert zemellie zerint Jelen ne(m)
wolt ... az fel peres holt dyat keressy hogi öttet
Etetönnnek mondotta, Azert ugy tetzek az teorwin-
nek hogi dian wagio(n) érté [Uzst 16/90].

étetőfélben kb. fogyófélben; pe terminate; in
Abnahme begriffen. 1819: 1817-ben termett étető
félben lévő Sátés széna [Baca SzD; TSb 6].

étetőhely legeltető hely; loc de păşunat; Wei-
deplatz. 1680: az Sos hidon alól valo nyilakra
mennyen minden ember .. ott mind halás mind
etető hely engedtetik [Dés; Jk 17a]. 1730: Ezen
Malom mellett minden időben egy Darabocza
itető hely vagyon [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4].

étettét étet, lelegeltet; a lása să pască; weiden/
grasen lassen. 1764 a marháikat a Popak a tilal-
mas határ(b) ki csapják s ugy étettetik nagy
munkákkal el vetett vetésinket, gabonáinkot
[Polyán H; JHb XXXII/36. 9].

étfalvi az Étfalva (Hsz) tn -i képzős szárm.;
derivatul cu sufixul -i a toponimului Étfalva/
Étfäläu; mit -i Ableitungssuffix gebildete Form
des ON Étfalva: din Étfalva/Étfäläu; Étfalvaer.

1759 Etfalvi Nehai jare Ferencz [Albis Hsz; BLev.]. 1801: Etfalvi Baktsi Sigmond Vram [Hsz; Borb. II].

Szn. 1819/1831 Tordai Etfalvi Bálintné Sillo Borbára [Torda; Borb. II].

étkecske ételecske; mīncáricá; Speischen, kleines Essen. 1751: a' Tisztartok míg eö Excell(en)tiáo Erdeyben volt ... a konyháról fogtak egy ket Tal étketsket [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. 1759 az nap kezdett gyengén észre venni az Gyermekek nyelvcskéin szájánis hasanlo mozgást, ugyan tsak ezek mellett az gyenge étkecskéit meg ette, mulatott, jádzott [M.csesztve AF Ks. Mikes Antal lev.].

étkes ételes; cu mīncare; Speise-, EB-. 1736: mindenik étkefogónak selyemmel varrott keskenyöket adtanak, azzal az étkes tálakot által kötötték, s úgy vitték kezekben [MetTr 334].

étlen pe nemincate; ohne Essen, nüchtern. 1598 B: wram w kegelmek Tanaczwl Nap estig Etlen Mwīkalodwan az waross Nipinek walogatasaban ... w keg'elmek haglak hogy waczorara walot keszetessek w kegelmeknek [Kv; Szám. 7/XVIII. 54 Th. Masas sp kezével]. 1621 Miko Mihálynak etlen el ne(m) akarua(n) mennj . attam Czipot peczeniet f — /8 [Kv; i.h. 15b/IX. 73]. 1736: Hogy azért az község^a is etlen ne maradjon^b, az ökröt egészen megsütötték, megsülvén, abban egy falka kést ütöttek, az szarvát megaranyaszták, az bor csatornán kádakban folyt, egy falka kenyér tekenyőben ott állott, ott az kinek kellett, ivott, evett, vigan volt, senki nem tilalmazta [MetTr 386. — ^aA falu népe. ^bA nemesi lakodalmon]. 1786: az ollyan Szegény az kinek egy falattya nem volt mit egyék és mit tegjen az Tarisnyában az zugalodatt elégszer, hogy etlen és ehen hogy dolgozhassék [Torockó; TLev. 4/13. 26]. 1832: Nehogy ide hátrébb az üsse ki magát, hogy az emberek etlen nem jöhetvén szolgálata amiatt az Oeconomiában valami hátramaradás és Fogyatkozás essék — Még mostis majd meghalnak éhel hát még az őszön [Torda; IB. Demény János udv. tiszt. lev.]. — L. még RettE 184.

étlen-ítlan etlen-szomjan; pe nemincate si pe nebaute; ohne Trank und Speise. 1656: én napestig étlen-ítlan imitt-amott járok, vigyázok az nagyságod szolgálatjában, gyalog lantolok, mint egyfele törba menő állat [RákDiplÓ 475 Jac. Harsányi követ Konstantinápolyból a fej-hez].

étlenség 1. éhezés; flāminzire; Hungern. 1589 Restal a' diznokba 14. Myert hog' a' sanyarú telbe az etlenség es hidegseg mya megh vehemezzenek uolt, sem(m)it nem zaporottanak [Kv; Szám. 4/XI. 13]. 1676/1681: neki fog difficultas(ban) adatni ... ha az eö gondviseletsege (!) miatt éri valami veszedelem az ollyaten apro marhat, kivalkeppen az etlenség miatt [Vh; VhU 657]. 1722: az ittlenség mián dögleni kezdének

a Marhák [Szárhegy Cs; LLt]. 1819: A Miolta azon ros unokám iránt intézett Tudositassodát vettem, — azolta ... az etlenség és álmatlanság miatt, ugy reszketek mint a' Nyár Levél [M.régen MT; Pf]. — L. még SzO VII, 257.

2. éhség; foamete; Hunger. 1832 a nagy meleg — etlenség, és szonnyuság miat a bé zárt házba rosszul is lettek [Ne; KCsl 6].

étlen-szomjan pe nemincate si pe nebaute; ohne Trank und Speise. 1783 a' borjukat három napon tartotta etlen szomjan .., ugj hogj ingadozta(na)k akkor amidőn el bortsátotta [Doboka, Mk 16].

étő méreg; otravá; Gift. 1679 szemetet, ganéját, étőt ... az utra más ember ártalmokra ki hánt? [HSzj guzzalyoskodik al.]. 1752 hallannis írtozom hogy azt költötték hogy etőt csináltak volna bele és meg akartak volna valakit etetni véle [Altörja Hsz; HSzjP M. Vargyasi (26) jb vall.] | Csudálkozva hallom asztis, hogy kaveba csinált volna etőt, en aszt sem tudom mi az a kave [uo.; i.h. Andreas Vizi (25) pp vall.]. 1763 ha enni főztem gyanakodott hogy etőt tettem belé [Mezőpanit MT; MVJk II/4. 30 Süssanna Széki de M Panit-nak férje, St. Peter de eadem ellen indított válóperében tett nyil. (Sípós Gábor kijegyzése).

ette 1. mīncat, ros; gefressen. 1712 Major-ság és Dézma Zabot bolha ettét percipialt(am) [Vámosgálfva KK; UtI]. 1726: Bogár ette búza Sax. Cub. 6 [Görgény MT; Born. G, VII. 23]. 1788 Seprő Szám anglia moj ette Poszto | Szerdes moj ette jukatos anglia poszto Mente [Mv; TSb 47].

Sz. 1822 már mind ketten közelebb vagyunk a Koporsohoz, mint szú ette Bölcsőinkhez [Kv; IB].

2. marta; ros, mīncat; zerfressen. 1722 egy bokázo furu rosda ette [HSzj bokázó fúró al.].

étterem ebédő; sufragerie; Speisezimmer/saal. 1855 Az étterem^a közepén kihúzó asztal, négy nagy gombon álló erős bikfa lábakon [ÚjFE 177. — ^aKeczeli István kúriájában].

ettől az ez névm -tól ragos hasonult alakja; forma asimilatá a pronomei ez, prevázutá cu suffixul -tól; mit dem Suffix -tól versehene assimilierte Form des Fürwortes ez: I. Jelzői hasznában; in funcție atributivă; in attributivem Gebrauch: de (la) acesa/aceasta; davon. 1613: ettől az rut dologtul en megh idegenedem [KJ]. 1631 egy aszony ember ... mondotta ennekem hogj ettől az szalontajtul nehezeseget megh [Mv; MvLt 290. 237b]. 1636: ettől az Azzonytól vóttem uála egy Azzony állatt ingett [Mv; i.h. 291. 66a]. 1644: El Menenk, kereok ettwl az Z bo Georginetwl az ket forintot, Nem ada, hanc(m) az Annia ... kezes len Nekwnk az ket forintert [Mv; i.h. 431b]. 1793: Ettől a' czivodástól fogva,

ahai Gróf Toldalagi István Ur kezde a megtétéstől tartani [Koronka MT; Told.]. 1825: ettől a Lovatskától meg örömet meg nem menekdém, mivel e nélkül nem vagjok arra valo, hogj edjik Faluból a másikba Koldulni mehessek [TLt Köz. ir. 1470 Vutka Ilia Styopu kérv.].

II. sz. tőle; de la/de acesta/aceasta; davon/vor. 1593 eo kegmek ez mostani tereh viselest velwnk es zegini keossegwnkel egietembe visellic, az ket Birak vrainktol megh válua: de ez Birak vrainm kwwl semminemw rendek ... etteol zabados ne legien [Kv; TanJk I/1. 218]. 1681: Csuta Miklos ... Viszár Ivon ... Ettől^a az előt Dobossagal, Madaraszszaggal szolgaltak [Vh; VhU Urb. 23-4. — *A telektől] Puszta paraszt sessio no 4 Ettől aku pinz f 8 [Mácsó H; VhU 109]. 1759: Ettől is maradt egy fia, Henter István [RettE 87]. 1809: kénlenítettett a' Város azon Szalonnák(na)k Tetsi Istvan által valo el vitelit meg szenvedni, ne hogy ettől is mint Pataki István-tól a' Város meg pereltessék, és hirtoltassék [Szu; UszLt ComGub. 1753 u.]. 1845: Száglyi ... fűvócótól tűzig beszolgáló, s azt ettől védő, furott vas [Torockó; MNyTK 107]. — L. még MetTr 372; RettE 221, 255-6, 284, 286, 349, 360, 403.

III. nu-s szerk-ben; in constructii postpositionale; in postpositionalen Konstruktionen: ~ fogva ekkortól; de atunci; seit dem/diesem, diser. 1833 k. ferjem engemet arra birt Hogy az Hit mellé vissza állottam, 's ettől fogva egy két Hétig alkalmasint is tölt az üdő [Usz; Borb. II].

eucharisztia vall oltáriszentség; eucharistie; Altarsakrament. 1771: Azután az eucharisztia felett volt discursusunk [RettE 260].

európai european; europäisch. 1773: Némelyek azt mondják, hogy az európai potenciák megirgylték volna nagy gazdagságokat* [RettE 312. — *Ti. a jezsuitáknak]. 1800: Európai fővebb Változások [Koronka MT; TSb 8].

év esztendő; an; Jahr. 1566: az en hazomnal harmad ewe hogy Janos deyakny, az Lengyel gyergel wolt [Rovás NK; NszÁlt Lad. 63. 672 Nova col. post. „Balas phyl raway, Zebeny polgar mester Jobagya” vall. — Dani János kijegyzése]. 1606: Perel vala ezert harmad vagy negjed űj az Kiralybiro Vrajm eleött Circalasnak rendiben, Kadiczfalúa(n) león teörüenyek, Akkor el marada [UszT 20/80]. 1622: It Fekeznek Gerg Hemschnek ket ze(r)elmes Leani ... Katalin 17 Esten. Borka élt 15 évet [Kv; EM XXVIII, 291]. 1813 meg fogadtam T. Szen Györgyi Imre János fiát Jánost, kissebb Béresnek ... igérvén neki egész évre fizetésibe 18 forintat [Torockó; Bosla]. 1840: Nyihány Evek teldegeltek el [Dés; DLt 343]. 1844: egy nappal minden év kezdetén elébb bé fejetvén a' juhok, azon fejésén a' Bátsok 5. válto Rénus forintokot fizessenek az Esztenák számaihoz képest [Usz;

UszLt XI. 85/6. 20]. 1851 A' Tanorok minden évben használható [Erdősztyörgy MT; TSb 34]. — L. még RSzF 293-4; Újfe 157.

Szk: ~ről~re. 1867 a fő épület falai ... évről évre ismétlődő vakolást követelték [Búzás-bocsárd AF; DE 1] * jelen ~ ... 1847: e' jelen Évben a' Falusi Bíró az Udvarból lévén adva, a' Helység attól fog szolgálni minden Házról egy gyalog napot [Góc SzD; Wass] * új ~ új esztendő. 1866: A T.H. Esperes ur áldást kíván a' bé állott új évbe [Gyalu K; RAK 107].

évad. Csak e szk-ban; numai în această construcție; nur in dieser Wortkonstruktion: éjnek ~án éjnek idején; in timpul nopții; während der Nacht. 1590: (Jobbágyomat) Jango (!) Gaspar ..., zanzandekkal Eyel Bynek ey wadan, fegyweres kezzel utath megh alúan, werthe wagdalta [Gyerőmonostor K; KP].

evakuálódik kitisztul/ürül; a se evacua; sich entleeren. 1735: Mlgs Cecilia Kis-Aszszony gyomráb(an) megveszett téj feneklett meg, az melly vagy hányás vagy laxálás által ha magától nem evacualódik, sok változást most vagy ezután caussalhat [Nsz; Ks Borosnyai N. Márton lev.].

evakuáltat kiürített; a dispune să fie evacuat; evakuieren lassen. 1784 N. Enyedi Nemes Házaira hirem és akaratom ellen, sőt a K. Felséges Gubernium(na)k rendelése ellen, katona szállokat tettek, holott világos Törvényünk vagyon rolla, App. Const. Edicto 24^a, Hogy Hadakozásnak idején, Nemes Embernek Házára etc. Hadak ne szállittassanak. Méltoztatik Ngod^b es a' Tkts Tábla, igasságomban meg tartani, és Házaimat evacualtatni [Nagylak AF; DobLev. III/587. — *Az AC Pars V. Ed. XXIV ez olvasható: Hadakozásnak idején Nemes embereknek házaira, majorjira, Pap és Schola házakra a' hadak ne szállittassanak. ^bFejér m. főispánja].

evakuáltatik kiürítettik; a fi evacuat; entleert werden. 1690: Maga az Lotharingiai Herczeghis Szebent az mikor p(rae)sidaalta, azt mondotta, hogy Segesvart Medgyest és több akkor nem praesidaalt varasokat azt nem terheli, sem praesidiummal sem quartellyal, hogy mi es Udvarunk subsistalhasson, es Ország gyűlése et omnia quae ad Regimen pertineat maneat in Statu quo. Ha ezek nem evacualtatnak lehetetlen dolog sem magunk sem fő es aláb valo rendű hiveink semmi közönseges dologban procedalhasssanak es subsistalhasssanak [Ebesfva KK; Törzs. Bethlen Sámuel fej. ut.].

evangélikus I. mn lutheránus; luteran; lutheranisch. 1774 a Liliomok völgye nevű szép evangélikus könyvet a párnája alatt találták [RettE 339].

II. fn lutheránus (személy); (persoană) luteran(ă); Lutheraner. 1722: az Evangelicusok ususa szerint legyen egy bizonyos, értelmes és a' Me-

gyében elsőbb residentiaju ember, a' ki a megye pénzét procurálja [Hagymásbodon (MT) ekl. könyve]. 1761 Azt is mondják, hogy kevés van köztök, aki evangelicus ne volna [RettE 127].

evangélista evangelist; Evangelist. 1571 az Antichristusnak az ő találmányát ... minden szerzésével egyetemben ő megutálta és megvetette vala, és a prófétáknak és evangélistáknak tanítások és írásk szerént az egyedül való Atya-Istenről és annak az ő fiáról igaz vallásban vala [BTA I. 34 BS]. 1596 24. Aprilis. Aszszonyunk ő fge Sz. Mark Eüangelista Innepet* tartani akarván, uttetek Deakokat fel ex Collegio, vitte Gyaluig Brassai Peter 4 loal ... d 50 [Kv; Szám. 6/XXI. 20. — *Apr. 25-e]. 1627 Szent Mathe Euangelista kepe. Szent Mattias Apostol kepe [Kv; RDL I. 132]. 1628 u. Zent Lukacz Euangelista nap* tajban Magyar Orzagba(n) varadra ... Latogatni ki mentem vala [SzJk 31. — *Okt. 18]. 1838: Sz: Máté evangélista evangéliomos Könyvének 5 rész 46 vers [Torockó; Bosla].

evangélium 1. evanghelie; Evangelium. 1627: Atyai es Anyai reszből Wicej Mathenak iutot ... Negy deak Euangelium [Kv; RDL I. 132]. 1629 Negy Euangelium. Egy Grammaticaul d. 50 [Kv; i.h.]. 1736 a mint a sz: Evangelium tanittya, a Férjfi egy test a maga Felesegevel [Dés; Jk 192]. 1806: reggel az Evangéliumból olvastunk | Evangéliumot olvastunk [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 201. 1932].

2. evangéliumi tanítás; invätätura evangheliei; evangelische Lehre. 1561 ualaminemw articulosok istentelen Baluaniozasra ualok uolnanak mellyeket immar ewk az euangeliumnak igazsaga Ky az Christuse meg ielenese wtan le thöttek es el hattanak uolna [Kv; ÖArt.]. 1761 Spanyolország. Portugális, Szardinia is az evangéliomnak tisztá igazságát megismérték s az reformációt amplectáltak [RettE 119]. 1800 a Tiszt. Atyafiak Hadi Segedelmét adjanak, és ezen jo példa adásokkal az Evangéliom szerént halgatoioakat is fel indítják [M.bikal K; RAK 32].

Szk: beveszi az ~ot elfogadjá az evangéliumi tanítást. 1762 nemrégiben Portugália, Lustitánia alkalmisint bevette az evangéliumot [RettE 140].

evangéliumi (evangélikus) reformítus; reformat; (evangelisch) reformiert. 1762 Így confundálja Isten az embert*, aki világi dicsőségért a maga evangéliomi vallását elhagyja [RettE 139. — *Ti. a ref. Nagy Boldizsárt, aki a rk gr. Kornis Évával való házassága kedvéért érdekből „pá-pistává lőn”].

evangéliomos könyv a. a négy evangélium; cele patru evanghelii; die vier Evangelien. 1591 Egi hitwan Grammatica. Nemetwl Euangeliumos keönyv. Egi ueres breuiar [Kv; Aggm. A. 53]. 1732 találtunk egy Rómaj Missalet, egy kis magyar Evangéliomos könyvet, egy strigoni Ritualet, két uti oltárt [Kóród KK; Ks 12. I].

1791 Mise mondó könyv Nro 1 Ritualé Nro 1 Evangéliomos könyv Nro 1 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/37]. — b. evangélium; evanghelie; Evangelium, 1838 Sz: Máté evangélista evangéliomos Könyvének 5 rész 46 vers [Torockó; Bosla].

evog, évog 1. üveg

evögött 1. emiatt; de aceea; deshalb. 1570: annak vtanna Mykor Josa deakne ez veget myret zeoleyet el beochwiltette Theorwenbe fogta volna ... hogy teorwenbe allotak volna Josa deakne p(ro)curatora azt felelte Bachy gérgh ellen, hogy az parancholatot Meltatlan es pathwaroswl hozta es Nem Jgazan ely vele [Kv; TjK III/2. 108]. 1790: Contraversiája lévén karcfalvi Miháj Andrásné és fia Ferenc ökegyelmek között ... evögött, hogy panaszkodik Miháj Andrásné, hogy őtöt az fiának felesége nem bösüllenne úgy amint illenék [Jenőfva Cs; RSzF 239].

2. e célból; pentru aceea; deswegen. 1589: Az biro vgy zolla az keossegnek io Vraim, lam mentem vala enis, e vegett keonyeorgeny a feiedale(m)hez [Szu; UszT]. 1796 az oláh országi Vajda ... még egy uj Taxa Nemét ... parantsolt volt ugyan fel vétetni, és az véget a Marhákot megis számláltatta [Kv; Tlt Közig. ir. 623 gub.].

evögő 1. e célból; cu acest scop, cu scopul; zu diesem Zweck. 1570: Barbely Janos vallya hogy, Egy gyermeket kynek Laczko volt Newel Kakas Andras vram adoth ew hozza Ezwegre hogy az feyet magh gyogita(n) Mert Rwlth koros volt, ew Bantli wele Megis gogithotta volt [Kv; TjK III/2. 42]. 1597: talaltatnak oly emberek akik eomagok az kenierben sem ehetnek megis két három szolgat tarthanak ewegre hogi az ideo ele Ieöwe(n) az zeoleö myre iartassak [Kv; TanJk I/1. 294–5]. 1639 az Jarmos Bökreok(ne)k har-mat az kereskedeo Iffiu legenj szolganak Keczelej Gergelj Deaknak aiandekoztak, Ez uegre hogj az Nehaj Ferencz Deak vramnak kj oztogatot Res-tantjainak be szedeseben annal iob keduel for-golodgyek [Kv; RDL I. 116]. 1719/1751 Midőn hivattattunk volna . Süketfalvára* az néhai Tkts Nztz Tompai Boros Imreh Uram eö Ke-gyelme Siketfalvi Nemes lakó házához e' végre, hogy az eö Kegyelme Fiait és Leányit* meg edgyeztetnök [DobLev. I/95a. — *MT. *Köv. a nevek fels.]. 1815 A Kődi Telkeknek árendában valo adása iránt nekem .. méltoztatott volt pa-rantsolni .. En e végre ki mentem Kődre*, és egész a' lehetőségig azon igyekeztem, hogy Edes Nenemnek hasznot tsináljak, és kívánsága Szerént tselekedgyek [Újlak Sz; Végt. Rátz Dániel lev. — *Sz. — L. még RSzF 268; SzO IV, 141.

2. 1628 Magamatt en e' végre* igertem volt az en Mat(ka)mnak Nagi Andrasnak Jövendő hazassagra; hogi ha az en <a>ttiammal tőr hat hozza megiek: de azt nem czielekedte. azért <a v>egre tölle megj idegenedett. Masik oka,

mert egikor Rezezen az en Mattkam aual feniegetet hogi orromat ajakastol el <me>czyi holot meg h cziak iegiben volta(m) nalla es kenierett nem <ke>resett nekem; azért é vegreis hozza nem allok [SzJk 18. — A pongyola szövegezésben az 'alatti adalék jel-e: 'úgy', a 'alattié: 'amiatt'].

evehál (vmilyen) tisztségbe emel/helyez; a rica/instala (intr-o funcție); (in irgendein Amt) erheben, setzen. 1773: Nem tudom hova leszen Keceli Sándor és Ketheli László, kiket vármegye tisztségére addig s addig hogy evehált* [RettE 315. — *Teleki Pál, Doboka megyei főispán].

evenálódik kizsigerelődik; a fi stors; ausgeweidet werden. 1739: az itten fekvő gyalog Militia teli equilis Portioit a V(á)r(me)gyétől kívánnya . és a szegénység egészen mindenétől evaenallodott, hogy akár mit szenvedgyén sém praestálhattya [H; Ks 99].

eveniál 1. kivesz; a scoate; herausnehmen. 1623: Intlek s hagiom serio twnektek eo Fel(se)geteol arrol valo Immunistokat(!) p(ro)-ducalliatok, és ha eo Felge azokbol az keozeeoneses tereh viselesekbeől ne(m) evenialt volna benneteket, twis' . contribualni tartozzatok [DLt Bethlen István gubernátor rend.].

2. kijön; a iesi, a da o recoltă de sich ergeben. 1720 Az iten livo Piros Buza vot 138 kalongya Elcsipelven élsó buza evenialt belőle 211 veka [Szentpál K; TKI].

évenként 1. évente; annual; jährlich. 1858 Koteles a bérlo uraság számára még tíz véka aszu szilvát, harmintz véka aszu almát, tíz spárka kiszáritott pitonkát adni évenként [Kendilóna SzD; TKIh 15 a kövári uradalomra von.]. 1859 (A tőke) kamata évenként az egyház felügyelete alatti aggház szegényei közt egyenlően osztassék ki [Kv Végr.]. 1863 10. frt évenként fordíttasson árboltunk épségben tartására [Kv i.h.].

2. évről évre; din an in an; von Jahr zu Jahr. 1841 a' Szamos vize folyama mellett lévő kaszálo helyeiben a' fát szállító emberek tapodásai által tetemes károsítások évenként okoztatván az ebbéli meg károsításokat nagyságok magok fordítsák meg [Kv; KmULev. 2]. 1847: Ki mutatása Azon materiáléknak, melyek ezen Vár Hajdui számára Évenként készíteni kellett Montorokra meg kívántatik [Szúv; KLev.].

évenkénti évi; anual; jährlich, Jahres-. 1849 A Szamos Ujvári Szegények Intézetének örökös fundatioul ajállok 100 ~ Száz pengő forintot, hogy ennek évenkénti kamatja a Szamos Ujvári Szegények közt osztodjon [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.]. 1869: minden egyházi számadásokra nézve egy bekötött könyv készítették, és ebbe irattassanak be az évenkénti számadások [M.bikal K; RAk 177].

eventál tisztáz; a clarifica; klären. 1780: incongruenter impugnálja az I. Ur azt, a mit eleitől fogva facto proprio recognoscált, mert Possessoriumának circumstantiait ellenkező próbák eventálják [BSz; JHbK LIV/25. 19].

eventuális alkalmi, esetleges; ocasional, eventual; eventuell, gelegentlich. 1784: A mi pedig a Kohok és Verők épületéhez s igazításához való fakat illeti, minthogy ezek eventualis szükségek, ezektől nem tiltatnak el hogyl eféle szükségekre akár mikor is a Birákok hírekkel fákat vág hassanak [Torockó; TLev. 10/4].

eventál 1. halomra dönt, megdönt; a rásturna/combate; umstoßen. 1748: az Fatensek ... többire olyan alá valo személyek, kik(ne)k fassiojok Ne(me)s ember ellen nem tenealnak; de azokis edgyik a' masikat evertallya [BSz; JHb LXVII/3. 202]. 1762: az hoszámnak rendes folyása azon üdöb(en) az I(nct)an mindenkor meg volt, mely egészen evertállya az viselő Aszsz(ony)nak lehető állapottyát [Torda Tjk V. 97]. 1772 a' Commetaneusoknak ez iránt tett fassiojok oly erőss és ellene mondhatatlan igasságon fundáltatik, hogj ezt evertalni éppen nem lehet [Kük.; JHb LXVII/222].

2. kiforgat; a despuia; jn um etw. bringen. 1752: Koronkában Falu földére szállott egynehány szabad embereket eő Nagysága minden Bonumibol evertált [Mv; Told. 79].

3. feldúl; a devasta; verwüsten, zerstören. 1693: Tavasszal . vette meg az gallus Heidelbergát a Palatinusban, melyet is funditus evertált [IIAMN 332].

evertálhat megdönthet; a putea rásturna/combate; umtoßen können. 1762: az Deliberatumban ki irt ratiokat nem evertalhatván mostani Documtumival, hogy vigoraltassék, és Exececutiob(a) vétettessek, meg kivanom | ezen inductiot, nem tsak ebből evertálhatom, hogy . egy fatensis nem méri azt mondani, hogy az én tűzem miat éget volna el a széna, hanem abból is hogy az első fatens a ki szemmel latott bizonyság el méri azt mondani, hogy az bokor körül nagyobb helyt meg nem égett az avar, egy asztalnyi helynél [Torda; Tjk V. 87, 105].

evertálódik elpusztul; a pieri; zugrunde gehen. 1715/1722 u. Minthogy a Szász-Fülpösi Ref. Eccla majd végképpen evertalodott, azért conferálom azon Szász-Fülpösi Ecclába menendő, és lakását continuáló Reformatus Pap(na)k Beresztelki határonn, Lutz Patakán mostan három köre forgo, régi és malmomnak decimáját irrevocabiliter [GörgJk 86].

evertálathatik megdöntödhetik; a putea fi rásturnat/combätut; umgestoßen werden können. 1764 (A tanú) mind az előtt fassiojában; ki tette, s' mind másoknak önként beszéllette, hogj öket jól esméri, ezzel fassioja egészen nem evert-

tathatik, sőt . . . gyanu fér hozzá, miért alteralta fassioját . . . kiümben is in reliquo azon egy tenorral fateal mindenekben [Torda; Tjk V. 206].

evertáltatik 1. megdől; a se răsturna, a fi combátut; hinfällig/zunichte werden. 1765: Elégge evertaltatik tehát a Deliberatum második Fundamentuma is mely azt tartja, hogy Murvai a veszekedésre semmi alkalmatosságot nem szolgáltatott volna [Torda; Tjk V. 255].

2. leromboltatik; a fi dărimat; ab/niedergelassen werden. 1738 Nms Városunk Határának nagy p(rae)judiciumára, mind M.L.B. Haller György Ur ó Nga mind Néhaj Vasas Joseff ó kglme Relictája . . . Malmaik Gáttyát, Nms Városunk hire s akarattya ellen által köttették Határunkra; azért a Nms Haza Törvénye szerint Constanter végeztük, hogy azon(n) Gátak(na)k Határunkon való része funditús evertáltassék, a Csatáni^a Jobbágyok által [Dés; Jk 503a. — *Csatán, a város tőszomszédos faluja].

3. kipusztítottatik; a fi pustiit; ausgerottet werden. 1755: az Marha dőge miat csak nem minden facultasimból evertáltattam [F.zsuk K; SLt D. 8].

eves genyues; cu puroi, puruios; eit(e)rig. 1582: en is meg mondam hogi fel laba az koporsoba fel laba az földen en az aszonymnak engedelmebol es kiwansagara vgy foktam hoza es menel Jobban Tuttam vgy gygekeztem meg gyogidttany olyan rútsagot (!) yeott ki bellole mint egy ewes wer a kylybol [Kv; Tjk IV/1. 59d-e „Fassio Jo(ann)is Linzinger al(ia)s Borbely”].

evés mincare; Essen. 1837: az a hír is szárnyal, hogy lenne valamely titkos protocollumok melyben az olyatén jövedelmeket inferálják*, s azt köz gyűléseik alkalmatossággal (!), evésre és ivásra-is fordítják [Kv; AsztCSzám. 115. — *A céhmesterek].

éves vhány esztendő; de ani; einige Jahre alt. 1838: Első Bizanyito Pál György 68. Eves [Dés; DLt 8]. 1840 Eu lakásomra nézve Déési vagyok, élet időmre 33 éves [Dés; DLt 1039]. 1849 Jegy nélküli csuka szürke paripa, 4 éves, 14 markos, 2 hüvelykes, 2 vonásos [HSzj 170 csukaszürke al.]. 1854 halt meg Incze Roza 4 éves korában [Dés; RHak 58]. 1859 Az ugy nevezett nagy Erdő jo cserefas őt Eves vágott [Péterlaka AF; EHA].

evesedés (el)gennyedés/gennyesedés; supurare; Vereiterung. 1858: holt meg Jakabházi Josef 17 évben (asztalos inas:) combszu és lágy részi evesedésben [Dés; RHak 99].

evés-ivás mincat și băut; Essen und Trinken. 1713: Mind az két félnek . . . Relatoria(i)bol vilagoson ki jő Széki Tamásné Toth Lőrinc Ersoknak rut, feslet erkölce, az sz. hazassag elle(n)

valo magaviselése, masokkal valo evese ivasa, csokolodasi [Kv; Tjk XV/1. 102].

evet mokus; Sciurus vulgaris; veveriță; Eichhörnchen. Hn. 1779: szénafű vagy on az Kis evett nevű helyben [Taploca Cs; RSzF 247].

evethőr mokusprém; blană de veveriță; Eichhörnchenpelz. 1577 az vad beoreoketis farkas beoreoket roka beoreket nest beoreket vidra beoreket eweth beoreket georeny beoreket nywl beoreket es mindenfele vad beoreket megtiltottak nekünk zabad nem volt vennünk [SzO II, 325 a székely nemzet foly. az ország rendeihez]. 1618: Ferencj Mihálnak Eűet beőr araban ados <...>* [Kv; RDL I. 104 Andr. Junack keze írása. — *Az összeg jelzése kitőredezve].

evetes I. mn mokusos; cu veverițe; mit Eichhörnchen. Hn. 1864 evetes sorok [Gysz; GyHn 41].

II. fn (eredetileg) mokusban bővelkedő hely; (sens primar) loc cu multe veverițe; (ursprünglich) an Eichhörnchen reiche Ort. Hn. 1721: Az Evetesben (sz) [Dányán KK; EHA]. 1743: Az evetes előtt (sz) [uo.; EHA].

evett érett; copt; reif. 1834: mivel Szabo Sándor az őt szekér Evett Ganéjjalis a' ki váltást az alkalam szerént potolta tehát ezenn belőli fél hold földet szabadasann birhassa és Használhassa [Sinfva TA; Borb. I].

evez 1. a visli; rudern. Sz: ebben a hajóban ~ nek ugyanebben a helyzetben vannak; toți sint o apă și un pământ; sind in gleicher Lage. 1783: az Aszszony Alvintzíné Aszszonyom a' Sertes Causáját nem hadta félben, hanem keményen urgealtatta, hogy annak Idejében a midőn Törvent kéretett volt Excellentiádtol az Erdő Pásztorra Törvént Excellentiád nem láttatatt, ebben az Hajoban eveznek Groff Haller János Ur eo Nga, ugy Lázár Antalné Aszszonyom eo Nga is [JHbCs Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz].

2. 1801: minden plánéta maga Schverájában (!) evez [Ádamos KK; JHb Jósika Miklós lt].

evező vislaș; Ruderer. 1779 már bizonyos Időtől fogván tsak ugy lábbag Communitásunk Törvény nélküli; mint az Evezők kormányos nélkül [Torockó; Thor. 21/2a].

evezőlapát visla, lopată; Ruder, Riemen. 1825: Azon Királyi Sos Hajok(na)k 's Hajokbéli Requistumoknak neme és Száma s azoknak árra . . . Evedző lapát [JHb ad 215 Jósika János főispán ir.].

evezőrud csáklya; cange; Bootshaken. 1796: a' Révészek által hozván az hajót, azt nem hogy, mint egyebűt is szokás kötéllel ki kötötték volna, hanem tsak evedző rudjaikkal tartották [Déva; Ks 114 Vegyes ir. Jk 419].

évi esztendei; anual; jährlich. 1673 Somosfalvy* Mikola Ur(am), kezit Kazoni Andras Ur(am)ak beuuen az idere egy évi be utésre ezen Diosan liuo szanto földiben engede [Diós K; JHbK XXIII/27. — *Így Szamosfalvy h.]. 1683 Vagyan Harmad ivi Asztag nro 3. Vagyan negyed ivi Asztag nr 1. [Küküllővár KK; UtI]. 1863: (A) ház .. az évi házbérből időnként megnagyobbított [Kv; Végr.].

evidens nyilvánvaló; evident; evident, offenbar. 1717: En Ittilő Mester Uram s Dobai Uram kegyelmek előtt protestalok háláadotlonkodván ő klgmek mind eddiglen valo szorgalmatoskodásomért látom mind magok(na)k s mind az én gyermekimnek evidens károkat akorják inkább nevelni, mintsem távoztatni [Nagyrápolyt H; JHb XLVII/18].

evidentusban nyilvánvalóbban; mai evident; evident, handgreiflicher. 1603: Minek eleotte finalis sententiat p(ro)nuncialnak, tehát tettezyk hogy elseoben megh kenoztassek hogy evidentusban meg tettsek (!) minden chelekedethy [Kv; Tjk VI/1. 657].

evikelő szavatosság; garanție, chezășie; Gewähr. 1600 Gal György a mint Euictorra fogoth wolt, Wagassi Janosra hogy in facie sedis euincallia, Euincaltais, az bizonsaghis nylwa(n) megh tartotta, Az euictionak hele wago(n), es absolutaltatik [UszT 15/28]. 1613: mj Előtteónk paraznay Janos Vram Finta marton Vramnak es maradikianakys Euictiot Igfre hogi minden Teorunij szerint ualo haborgatok ellen megh Akaria oltalmazny azban az fellieől meghyrt Jozagjiban [Kv; JHb rtlen]. 1653: ily lött az végezés, és így ment véghez, mellyet jo lelki ismeretem szerint irok, sőt megh Ozdi Uram is jo lelki ismeret szerent más képpen nem referálhattya. Melyről producaltassa klgtek Ozdi Urammal mind az Contractusrol s mind az evictiorol valo reversálist, mert ezek kettőből elucescálnak [Kv; CartTr. 872 Casp. Veres Marti pastor eccl. orth. nyil.]. 1711: Az mely Szántó földeket és jobbágyokat az Néhay Mihálcz Mihály Ur(am) acquisitumából az Leányok(na)k per compositionem adnak, azoktól minden legitimus impeditorok ellen evictiót ígírének [Altörja HSz; Borb. I]. 1766: Akarja az A ő kegyelme az Evictiotis a' maga válláról el hárintani [Torda; Tjk V. 314]. 1847 (A cserébe adott földeket) a vásárló felek egyik a másiknak által adák és örökös birtokokba hagyák örökösön fiurol fiura maradványrol maradványra megh hatatlanul s nullum jussal Kirekesztvén innen minden Emberi elmétől Ki Gondolható törvényes lépéseket Eviktziot is fogadának a Két vásárló felek [Bözöd U; Borb. II Laszlo István székely as keze írásá].

Jöllehet a címszövebeli jogi fogalmat a mai joggyakorlat, ill. szokásjog nem ismeri, és így a fenn megadott jel. nem fedti pontosan az egykori evictio értelmét, Dósa, Ejt II, 511–3 szóhasználatát követve magunk is a fenti jelentéssel élünk. Magát az evictio szót már PPI jelentésadás mellőzésével tömören így

értelmezte: „Az eladásban arról való kötés, hogy az adó a' vévőt megoltalmazza az eladott jószágban”. (Ugyanezt ismétlik a többi kiadások is.) Dósa — a Hármaskönyvre hivatkozva — e magánjogi fogalmat így határozza meg: „Szavatosságnak (evictio, expeditoria cautio de evicione, tutoria cautio ...) nevezetük azon kötelezettsége a jogát másra szállítónak, mely szerint az átszállított jog birtokosát minden per útján háborgatók ellen védelmezni, s ha azt nem tenné vagy tehetné, kármentesíteni is tartozik. Ezen kötelezettség alapja lehet 1.) a törvény, mely valakit szavatosságra kényszerít még azon esetben is, ha magát arra nem kötelezte volna ... 2.) Egyezmény, mely szerint valaki magára szavatosságot vállal akár általánosán, azaz mindenestre, akár a kijelölt feltételek alatt” [i. h. 511–2. — *Így! de helyesen: minden esetben]. Az Ürészék 1004 modernbb megfogalmazásban hasonlóképpen nyilatkozik: „Evincal (evincere, evictio): szavatol. Evictor: szavatos, perjogi értelemben az, akire bizonyos jogügyletből kifolyólag az a kötelezettség hárul, hogy a másik felet perbe vonás esetén perében megvédje, vagy pervezetés esetén kárpótolja. A feudális jogviszonyok között pl. az ingatlanok eladása vagy cseréje mindig az átadó fél ilyen szavatossága mellett történt. Az evictio kötelezettsége az evictor utódaira is átszállott”. E jogi meghatározások kiegészítéseként megemlítenéd, hogy a szavatosságvállalásban — e címszó és a családijába tartozó címszók al. között adalékok tanúsága szerint — az eladó csak a törvényes úton háborgatók ellen vállalt oltalmat, az erőszakos foglalás vagy más törvénytelen úton esett tulajdonháborítás esetében nem.

Szk: ~ mellé hív. 1748 ezen Jozságbán pedig legitimus impetitoria nem vólt, ha lett volna is, engemet nem hivutt s hivattott evictio mellé, én pedig evincalni nem tartozom illegitimus impetitor ellen [Torda; Tjk III. 229–30] * ~ra fog. 1672 az Inctus Peter Deak Euictiora foga, az Nemzetes Sepsi Szekj Uzonj Kesiő Gergelj Uramra es feleségire Gereb Jloná Aszonra Az Töruenj megh itile hogj Euincalhattia [Ksz; BLt 3] * ~ra való fogás. 1816: a' mi Alpereseink az evictiora valo fogással, és az evictorok elé állításával, nem hogy használónak volna magoknak, hanem még kárt tettenek [Borb. II Mátyás Sámuel ügyvéd Mihálc Antalhoz] * ~t ad. 1653 Csepreghi Ura(m) errolis evictiot adgon, hogy ha Ozdi Uram(na)k azok(na)k az aranyok(na)k valora miá busulása következne, aztis magára levállya Csepreghi Ur(am) [Kv; CartTr II. 871 Casp. Veres Marti pastor eccl. orth. lev.] * ~t fogad. 1623 Euictiotis fogadanak mi előttwnk Benkeő Gieőrgi es Benkeő Gaspar az fellieb megh irt szena fw helyreől az vitezleő Retthy Istuannak es posteritasinakis minden teőruen szerent ualo haborgatok ellen [Márkosfva HSz; Borb. I]. 1693: az fen meg irt búcsúletes személyek evictiot is fogadának [Gyergyóújfalu Cs; LLt]. 1719 Ez denominált Földrűl Inczeh Balás Ur(am) Tisz: Inczeh Mihály Pap Uram(na)k, mind maga, s mind posteritassi kepéb(en) evictiot Fogada minden Törvénybeli haborgatok ellen [Angyalos HSz; Borb. II Albisi Bod Miklos angyalosi rektor kezével]. 1847 Eviktziot is fogadának a Két vásárló felek [Bögöz U; Borb. II] * ~t vállal magára. 1701: Biro Samuel Ura(m) azon Száz forintokat oda engedé . es Contentus lön azon említett Darab szanto földel. Evictiotis vállalal (na)k az megh irt Naglaki Emberek Birák es Esküttek magok és az egész Falu képeben Biro Samuel Ur(am)nak ... minden legitim(us) Impetitorok ellen [Nagylak AF; DobLev. I/55]. 1797 Evictiot is vállal Rosnyai Joseff Ur ... hogy az Örekesek(ne)k (!)* békességes bir(ó)dalmába

... Pálfi Joseff és Ferentz Urakat s Posteritassokat minden Legitimus Impetitorok ellen meg menti [Mezőbánd MT; MbK 108. — *Helyesen: Örekségnek]. 1845: ezennel a' venditor Ur Evictiot is vállalván magára a' Jozságnak utánna járandóival meg tartásában [Bözdűjfalu U; Borb. II]. 1847: A' vásár bátorságosítására nézve Evictiot is vállalja az eladó Úr magára [Mv; DE 3] * ~t vesz fel. 1584: azt a' hazat az varos vegie megh ... illien Conditioikal hog Kendy Janos az hazath az fl 600 Aggya, Es az Euictiot fel vegie mindenek ellen [Kv; TanJk V/3. 284]. 1613: ezek felet Euictiot veón fel my eleöttwnk Aztalos Miklos hogy ha ualaki Radnothj Jstua(n) vr(am)at, felesetet auagj maradekit valakj ez megh neűezet haz dolgaba(n) haboritanais, maga keoltseghe(n) faratsaga(n), megh oltalmazna eo kegmeket [Kv; RDL I. 92]. 1701: Mi előttünk Evictiotis vénen fel Hadnagy Mátyás Ur(am) azon Jobbagy iránt, hogy az Urat ő Nagat minden legitimus Impetitorok ellen evincallya [Cyf; Wlt] * ~t vesz magára. 1611: Bojer Peter Vram ez controversiakrol az evictiot maga es felesége kepebe az kiket inferaltak uolt Farkas Istua(n) Vra(m) es zolgaj ez ideig Bojer Peter es az felesége elle(n) magara uette, hasonlatos kepe(n) Farkas Istua(n) Vramis az zerent minde(n) euictiot magara uet [Fejér m.; Szád.] 1618 Evictiot veon magara, hogy Dees varosat az denotalt haznak, hozza tartozando eoreoksegiuel egietembe(n) pacificum dominiumiaban ... Evincallia [Mv; DLt 340]. 1733 ada Pap János ur(am) egy darab Zalogos szánto Földet ... tiz magyar forintokb(am) evictiot vévén magára ... hogy Gerendi Sándor Uramat bekességes bírásában ... megh oltalmazza [Nagylak AF; DobLev. I/156]. L. még SzO VI, 201.

eviktor kb. szavatos; garant, chezas; Gewährsmann. 1590: Azt bizonyítsa megh az J. hogy akkor mikor az zek megh hatta volt az Jnek akkorra rea hitta volt az Euictort az Menedeket eztennapra megh bizonyítsa [UstT]. 1641 Errejs rea köte magát Benkeő Gaspar, hogy ha jo Euictor ne(m) lehetne, arról az megh Irt Zalagos szena főről, az derek summaigh, mind pedig eddigh az harmincz forintigh, akar mi neuel neuzet Jonajbol, Igazat vehessen, Rethy Istua(n) Vra(m) Eő kgme [Altörja Hsz; Borb. I]. 1740: az I. ha az Evictor nem comparálva, vagy comparálva nem Evincálná vagy nem Ecincálhatná, tehát salvum légyen ő néki in merito magát defendálni [Torda; TjK I. 185]. 1815 A tudva levő Zalagos perben a Baro Apor Urak a processus ellen törvenytelenül tett Exceptionrol ... önkent le mondván exmissiot kertenek az Evictoraik elő állitasara a jövő perjodusig es ez megis adatottván Deliberatione a per e mellett megh állott [Mv Borb. II Mátyás Samuel ügyvéd lev.].

A jel-re[nézve]l. evic[i]o[al]. a[j]jegyzet.

Szk: ~ra fog. 1600: Gal Gyeörgy a mint Euictorra fogoth wolt, Wagassi Janosra hogy in

facie sedis euincallia, Euincaltais [UstT 15/28]. 1606 Az J Euictorra fog Daniel Peter vramra vgy mint Janosj Tamas aruainak Tutorara, protestal az J. ho[g] ha az Euictor nem mentene ne legien kesoő okoth adnj [i.h. 20/1].

eviktorság kb. szavatosság; garantié, chezás; Gewähr. Szk: felveszi az ~ot szavatosságot vállal. a garanta, a se pune chezas; Gewähr leisten. 1592 ha valami gjepes feoldek voltanak, az kikett fel nem oztottak volna, Zalanczj Georgj vram azhozis hozza Nyulhasson az eo reze zerinth Es azokbannys zanthasson Eo kme versendy Ianos fel vesze(n) az Euictorsagott, hogj mindenek elle(n) zalanczj vramott megh oltalmazza benne [Pókafva AF; JHb XXV/38]. 1601 bodony Marturam* az bodony Attyafiai ellen az ewiktorsagoth fel vewe [Póka MT Ks 90. — *Az eredeti szövegben ötször így!].

eviktrix szavatos (nő); garantié, chezás; Gewährleisterin. 1748 Certificalam meg Olajos Judith Aszszonyt az Exponens ő kglme nevével Nms Maros szek(nek) ... közölőb Celebrando G(ene)ralis Sedriajára ad Svam Diem Törvényre mint Eviktrixet [Mv; SLt 16. MV. 20].

evilági e földi, ez árnyékvilágbeli; pämintesc, din lumea pämintescă; zeitlich. 1777: Nehai Budai István Uram özvegye Székely Borbára Aszony Jelenté mi előttünk, hogy Mivel már Öregsége miat el erőtlenedet volna evilági terhes Gondoktól, meg kívánván üresedni ... maga saját Jozságát, Gyermekének osztályra kívánná bocsátani [Vajdasztiván MT; MbK X. 48].

evinkál 1. (megbízatásában meg) oltalmaz/véd: a proteja/apára (in misiunea sa); (in einem Auftrag) verteidigen, beschützen. 1589 ha ky a' Meszarosok kyweöl venne barmot ez piaczon vagy ez varos hataraba(n) Akar Mynemeo zyn Alat, titkon vagy nyilwa(n), tehát el vehessek es ket Resze a' tanache, harmada a' ket vigyazo embereke legien, melyben az varos Ighyri magát hogy Az Birakat es tanachot mindenkor Euincallia minde nek elle(n) [Kv; TanJk I/1. 110]. 1594: Az Ghonosz vtaknak meg latásara, ... valasztottak varosul illien vramait* ... Kiknek ... Autoritast Adtak hogy Az vizet zemely valogatas nélkül el Arkoltathassak ezertethessek, Akar kinek ellen mondasawal semmit sem gondolwa(n) vagy Zeoleo Wész miatta, vagy kert vagy vdwar mind azon altal hogy ... Negy vramait ez dolognak itilletiben es chekedetiben varosul mindenek ellen Euincallnak [Kv; TanJk I/1. 238. — *Köv. a nevek fels.].

2. (törvény előtt vkit vminek birtokában) megoltalmaz/véd; a proteja/apára (pe cineva in fața legii pentru posesiunea unui bun); (in vor dem Gericht im Besitz einer Sache) verteidigen. 1585: Ferenczy Antal vram és Volfard vram valliak hogy eok Nem emlekeznek arra hogy Hozzw Marton azt monta volna ..., hogy eo abban a' haz

reszben mellyet az Attia hazában Adot volna Olaios Georgnek fel venne az Euictiot, es Euincalni Olaios Georgieot [Kv; TjK IV/1. 413]. 1678: Buda Susanna Azzoni ... Evictiot veon magara, hogy Dees varosat az denotalt haznak pacificum dominiumaban ... Evincallia [Mv; DLt 340]. 1699 ha és Kglmeket valaki ezen jobbágy felől via juris vagy pedig alioquin impiedalna. az említett venditorok tartoznak mindenkor es mindenütt evincalni Nemz. Mihalcz Miklos Ur(a-m)ot feleségit és legatariussit [Szentmihály Cs; Borb. II]. 1772 tessék Nságodnak, mint szerető Condivisionalis jo Atyafiunak, a' ... Tkts Táblára illendő készülettel Compareálni, és a' p(rae)-notált Portio birtokába ... ő Nságát mint Condivisionalis Atyafi Evincalni [T; JHb XXXVII/17]. 1832: Többszer megnevezett ezen Jóságomban Horváth Ferentzet minden legitimus Impetitorok ellen evincalni tartozó lések [Széplak KK; SLt 22].

E jel-re 1. evikó al. a jegyzet.

3. bizonyít, tanúsít; a dovedi; bezeugen. 1764: evincalniis kész vagjok vivus fatensekkel, hogj az edjikk káros felesége lábában azon bőrhez hasanlo, és ezzel mindeneben edgjező botskor láttatott [Torda; TjK V. 204]. 1765: azt kell meg tudni Vallyon á Murvai János halála az Novizánsok életek menteségekkal esetté, ezenn Kérvést most sem evincállyák az Novizánsok bé adott Documentumokkal [uo; i.h. 256].

evinkálás oltalmazás; protejare, apārare; Verteidigung. 1624: Valaminemw karban esnenek, az Nem evincalas miat, tehát azt az kart haranghlabi Ferencz vramnak, maga tulaydon es saiat Ioszagan, es uduarhazan exequaltathassak [Mihályfa NK; JHb XXIII/6].

evinkálhat 1. megoltalmazhat/védhet; a putea proteja/apāra; verteidenen könnyen. 1591 soha teobzer, Versendy Janos, Versendy Sara azzony, es Versendy Susanna, sem pedig maradekiok Bolyay Gaspart, es Bolyay Adamoth hydegh-wyz weolgien, walo rez Jozzagokban meg nem haborgattiak Hogy ha pedig azokban eokeot vagy maradekiokat meg haboritanak, es nem Euincalhatnak, vagy Euincalni nem akarnak tehát Versendy Janos es maradekiok Ezer Arany forinton maraggyanak [Vessződ NK; JHb XXIII/2. 2]. 1623: Ha hol pedig nem Euincalhatnak auagi nem akarnak Euincalni tehát kész pénzwl tartozanak refundalni az feliéb meg neuzet summa pénz [Markosfva Hsz; Borb. I]. 1697 ha peniglen fogadása szerént nem Evincalni, Evincalhatná, vagy Evincalni sem akarná vel in toto, vel in aliqua saltem parte, tartozzek azon Summa pénz, azon helyen épített és azok mellé acquiralt helyek(ne)k s épületek(ne)k betű szerint valo quantumát refundalni [Fog; Borb. II]. 1790: majd azt allégállyuk, hogy rajta múlt, hogy nem évincálhattuk [Szásznyfres SzD; KsMiss I Lengyel János lev.], 1835: Ezen ... Jussainkra ...

az Evictiot in solidum fell vállalyak, és azon summák(na)k nagyobb biztosítására mostan találato, és az ezen általunk felvett zálog summán szerzendő Jozzagainkat optionaliter abba az esetben ha nem Evincalhatnók, le kötjük [Borb. II].

2. (be)bizonyíthat; a putea dovedi; beweisen könnyen. 1800: Ha kik ezen Ujj-Budai Él erdőhöz magok reale Jussokat ... nem evincálhatták, s mégis az igaz véreket költettnek, és fásasztanak, az olyanak ... convincaltassanak, mely Debita exequutioban üetetődni rendeltessék [JHb LXVII/4. 16. — *Újbuda Burjánosbúdával együtt később: Bodonkút (K)].

evinkáltatja magát oltalmaztatja magát; se lasá ocrotit; sich verteiden/beschützen lassen. 1736: Ugy latom Competentiajat egy Contractus-al akarja edocealni az A ő Kglme, de ... én Aval soha sem contrahaltam ..., a kivel contratizalt avval lássa pereljen, s lássa evincaltassa magát [Torda; TjK I. 104].

evinkáltatik megoltalmaztatik; a fi protejat; verteidigt werden. 1673 Ezen dolog(na)k effectumaba(n) penigh plenā autoritate, et evidenter assecuraltatnak Divisor Vr(am)ek az Nemes Várostol és evincaltat(na)k mindeneben [Kv; KvLt Vegyes ir. III. 143].

evitáló elhárítás; inläturare; Beseitigung. 1738 Mint hogj Városunk(a) sok Czigányok telepedtenek, kik miatt tűz által leendő kárunk(na)k eltávoztathatása végett és egjéb incommodumok(na)k is evitatiojára Concludáltatott hogj ... hajtattassanak ki a' Városrol [Dés; Jk 502b].

evitál 1. elhárít/távoztat; a inlätura/indepārta; beseitigen. 1720 mind a' quartelly tartásb(an) eshető Confusiokat, és difficultásokat evitálni mind pedig illendőképpen a' Militia Sustentatiojáról tempestivē provideálni akarván, ... az míg az egész Téli Quantum fel vettethetik ad Assignationes Commissariatus Provincialis a Militianak anticipállyanak [Ks 83 gub.].

2. kerül; a evita; (ver)meiden. 1738 a Szóts Czéh vagy az Principalis Inctus ... praemonialtatnak, hogy aféle enormis büntetéseket evitallyanak [Torda; TjK I. 172].

3. ' 1763 Hogj el szaladott az gyuladáskor Josi, ezért simpliciter vétkesnek nem lehet mondani ..., olj vétkes ... Miskais, mivel szintén ugj kívánta evitalni Gazdája házánál valo létit, midőn edgjütt szaladtanak el [uo; TjK V. 159].

evitálás elhárítás/kerülés; evitare, ocolire; Beseitigung/Vermeidung. 1714 Néhaj Mltgs Ur Jósika Gábor Ur(am) Successori ... az egymás közt továbbra is fenn maradando és állandó Attyafiságn(a)k conserva(ti)ojára, ugy ellemben az Atyafiak közt veszedelmes Successussal példás kárt tenni Szokott veszekedések(ne)k s collisiok(na)k evitálására, condescendálta(na)k attyafiságoson, Szabad jo akarattyok szerént [Ns; JHb XLV gub.].

evitáltathatik elháríttathatik/távoztathatik; a se putea evita/indepărta; beseitigt/vermieden werden können. 1737: Hogj pedig jövendőb(en) történhető Confusiók evitáltathassan(a)k tettzett azis, hogj a melly betsülletes atyánk fiainak örökös széna Rétytek lejénd ... szorossann Circumscribáltassanak [Dés; Jk 480].

evitáltatik elkerültetik; a fi evitat; vermieden werden. 1739: Arrólis szoross parancsolatunk lévén, hogj Várasunkb(an) feles számú Congregatiók evitáltassan(a)k, úgy mint Halott temetéskor, keresztelőkör, és egjéb alkalmatosságokkal [Dés; Jk 524b].

évnegyedes negyedévi, negyedéves; trimestrial; vierteljährlich. 1858: Év negyedes gyúles alkal-mával jött be feltétel pénz [Kv; AsztCSzám. 55].

evokáció perbehívás; chemare in judecată; Streitverkündung. 1629: Comparealvan egy feleol Paisos Istuan, mas feleol Thamas pap vram kepeben Istuan deak, s teonek ilyen jelentest, hogj az mely ellenkezesert az statutiokor Paisos Istuan curraltatot volt, tehát az Euocatio le szal, miuel Thamas Pap vram megh engedj hogj ... az kntra az eo hazatol menetelt czinaltathasson [Kv; TJk VII/3. 164]. 1638: czizmadia Jstvaunak ... megh fogattatasaert es ruhazattyanak ... hatalmasul valo el vitetisert (!) ... nyolczad napra az Evocatiojanak tenora szerint ok adasra az nagod szemelnye eleiben evocalok [Dés; DLt 400]. 1639 Melj abbeli ammonitionkot, es certificationkot es euocationknak rendit kegm(e)s urunk mies Ngod-(na)k Fide n(ost)ra mediante rescriballunk peczetunk alat kies attunk [Kozmás Cs; BLt 3 „Benedictus Balas de Szent Marton Jur. Assessor” keze írása]. 1674: Széccj Sérés László ... Uram instála azon ... Némzetés Gyórófi Georgi Ura(m) elót hogj eo kglme ille(n) extrema necessitássában szoros igjeb(en) szolgáljon, es azon evocatiot nyomja le es sopialja [Ks 90 Homoródsztmártoni Biro Gergely keze írása].

evokál perbe hív/idéz; a chema in judecată; Streit verkünden, gerichtlich belangen. 1589: Ezertt Euocaltam kegtek elejben az I. valahonnett valo gondolatiaba(n) ment rea egy Irtas feoldemre tulaydon hatalmaual vgian ezen Jele(n) valo 1589 extendeoben Vrnáp tayban Ekeiewel, feyzeiewel es igh foglalta ki kezembwl [Szentkirály U; UszT]. 1598 Mely valaz titelek vtan, harmad nap múlvan ... el menteonk Kozaruarra* ... es mindeniket kwléon kwléon ... az pinzek fel nem viteliert es az zallagos lozagnak megh ne(m) ereztisiert felged eleyben Euocalok, az feleol megh irt dologrul okot adnj [Dés; SLt BC. 9. — *A várossal tószomszédos Kozárvárra]. 1607 az Nagos Alia Farkasne aszoniomat Banffy Margit azzont ... Niolczad napra ok adasra az Nagd tablaiaara, Nagd eleyben Euocalok, es meg mondok hogj vagy lezen eo Jelen, vagy nem lezen, de az jelen leweo felnek Nagd teórvynt zolgaltatt [Kis-

falud MT; Ks NN. 25]. 1700 Nehai Csonokosi Bálint uram ... Deákok által ... Opris Pétert Cum suis Líberis repetaltattván fel nem atták, hane(m) asztan Tablára evocalták eo kglmeket ugj tudom hogj Perlettenekis [Csolnokos H; Szer. Gabriel Cserna (40) nb vall.]. 1758: az Cancellista tsak az Királyi Táblára szokott evocalni, a' Székekben s Vármegyékben pedig Assessorok és Szolga Birák által megyen az véghez [Mv; Ks Csiki István lev.].

Ha. 1624: euocalnok wket [Dés; DLt 353].

evokálás perbehívás/idezés; chemare in judecată; Streitverkündung, Vorladung. 1694: Naagod Méltosagos parontsolattya szerent Evocalok ... Földvari Ersebet Aszszont az Méltosagos Regium Gubernium törvényes táblájára ... ez fel kéréstől és Evocalastol fogva nyolczad napra [SLt AM. 25].

evokáltat perbe hívat/idéztet; a chema in judecată (prin organul competent); Streit verkünden lassen. 1597: Biro vramis ew kegne Janos Deakot az Thorday Camora Ispant ad futurum sede(m) euocaltassa az varmegie zekire [Kv; TanJk I/1. 289]. 1604: Azert Euocaltattam az Incamattot hogj In anno praeteriti temporis 1601. ... Viúe el Isten egy Atiankfiath hadba maradasban keozzilleonk Kachio Balast. Sofaluth, kinek maradanak aruay [UszT 18/49]. 1718 sok böcstelen beszedit a' B. Ceh tovább ne(m) szennedhetue(n) ... eo Kglmet ketelenittetett evocaltatni [Kv; AsztCJk 107]. 1850 (A) Püspöki szék azt határozta vala, hogj Fő tiszteletű Püspök aa, Esperes Csizsár Sámuel ... Esperessi hivatalálalól függesze fel, a közelébb tartandó köz-zsinatig, és oda Generális Director aa által evokáltassa [Nagykapus K; RAK 3].

evokáltatás 1. megidéztetés; citare (prin organul competent); Vorladung. 1733: a' Mlgs Vram Evocaltatasa Haller Pall vr által nem egyebett tézen hanem hogj: ha mi ollyas Levelek volnának, Mlgs Vramnal mélyyekre ott szűkség volna azt Communicalna [Kv; Ks 99 Ferenczi András lev.].

2. perbehívás/idéztetés; chemare in judecată (prin organul competent); Streitverkündung, Vorladung. 1767 még eddig halasztotta a Timár Czéhunk Evocaltatását [Hszj Hmárcéh al.]. 1850: Fő tiszteletű Püspök aa, Esperes Csizsár Sámuel ... függesze fel, a közelébb tartandó köz-zsinatig, és oda Generális Director aa által evokáltassa (: Az évocáltatás meg esett:) [Nagykapus K; RAK 3].

evokáltatik perbe fogatik; a fi chemat/dat in judecată; Streit verkündet werden. 1742: (Veres Sámuel) Bizonyoson Evocaltatott a' Fiscus által ... Törvényt nem allott, hanem elebalván Per Non venit Fejit Joszagát a'mittálta [Kisened AP; JHb Geor. Petrikovits (46) ns vall.].

evokatoria perbehívó/keresetlevél; act de chemare in judecată, actiune; Klageschrift. 1674:

Szécsj Sérés László Uram megh értvén ... hogy holmi alkalmatlanságokra nézve méljekkel vádolatot ... eo Nsaga Fiscális Directora által Notára Evocaltatnj akará, melj dologhrol már az evocátoria is készen volna, instála azon eo kglme Nemzés Gyórófi Georgi Ura(m) előt hogj eo kglme illje(n) extrema necessitássában szoros igjeb(en) szolgáljon, es azon evocatiot njomja le es sopialja [Ks Homoródsztmártoni Biro Gergely keze írásá]. 1830 a Felperesnek Evocatoria-jából nyilván ki tetzik, hogy a jelen lévő kereset azon osztálynak ennyi részébe léjendő meg semmisítésére intéztetett [Somb. II].

evolál kb. semmibe vesz; a nesocoti, a trece peste; außer acht lassen, für nichts achten. 1653 Jllien Conditiovall lön penig eo kegielmek köszzt, az Compositio, hogy valamellik fáll euolalna az Compositiott; 40 forintt uinculumo(n) maradgio(n) [Borb. I].

evő 1. care mánincă; essend, speisend. 1616 egy Zeoch Janos neveo kenyer eweo zolgamba Bele verthe kessyth [HSz] kenyérevő-szolga al.]. 2. tojás ~ kalánka linguriță pentru ouă; Eierlöffelchen. 1772 1 Fő szerszám reszelő egy tojás evő kalánkával [Egeres K; Ks].

evőkalán evőkanál, táj nagykalán; lingură (de supă); (EB)Löffel. 1798/1821: Egy régi modi gőmbőjég, és Virágos nyelvű evő Kalán [Kv; Pk 5]. 1801: Hét evő Kalány. Édgj Leveses kalány. Ot Apro Kávés Kalányok [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 4]. 1807: 15 evő Kalán, 2. nagy Leveses Kalán [DLt 378 nyomt.]. 1824: Nyoltz evő kalán Két kávés kalán [Dés; Újf. Újfalvi Samu hagy. 1]. 1836 Három evő Kalány ... Hét kávés kis Kalány [Apahida K; RLt O. 4]. 1874: Evő kalány Kávés kalány [TSb 7].

evőkalánnyal vhány evőkanálra való; pentru citeva linguri (de supă); einige Eßlöffel voll. 1836 Ezennel küldök üvegben valami nyál-hígító és erősítő orvosságot ... Méltotassék ebből óránként előbb tsak egy kis evő kalánnyit venni, s' ha nem émelyíti egy nagyobbbat óránként [Mv; Pf. dr. Engel József lev.].

evővaj asztali/csemegevaj; unt de masă; Tafelbutter. 1596: Ewueo way wagon eytel No. 40 [Kf; Szám. 6/XIX. 25].

évtized deceniu; Jahrzehnt. 1854: Egy sor évtized alatt szokatlan csend lön [Újfé 3].

evvel az ez névm.-vel ragos hasonult alakja; forma asimilată a pronumelui ez prevăzută cu sufixul -vel; mit dem Suffix -vel versehene assimilierte Form des Fürwortes ez: I. Jelzői használatban; cu funcție atributivă; in attributivem Gebrauch; ezzel; cu acest/această; mit diesem/dieser. 1564: Vigre az hadnagiok mij közinkbe euvel az okkal löuenek [SzO II, 180]. 1592: Nem Merek

benne olvasny ..., hanem bé tetetem mingyarth az keonyweth vele ewel az Borbara azzonnyal [Kv; TJk IV/1. 106]. 1602 En ewel az Farkas Mihaliál azon etczaka ... egyywt eoriztem ..., az thoronynak felseo feleben igazitam megh hagam neky minth vigyazzon [Kv; TJk VI/1. 622]. 1629: ez az puska eze az Darabonte, mert latta(m) hogj mind euvel az puskauál leöueöldöze [Mv; MvLt 290. 161a]. 1724: az Isten tudgja menyit busulok laczika nyavalyáján ... melyit hasát had kenegessek evel az rutás kenővel [Illyefva Hsz; Ap. 2 Apor Péterné Kálnoki Borbála férjéhez]. 1753 itt meg az széleken mind fel fokatt volt az jég most már azt váraim hogj evel az hideggel meg erősödnek [Kömlöd K; WLt Wesselenyi István feleségéhez]. — L. még ETA I, 96.

II. hsz 1. ezzel; cu acesta/aceasta; damit. 1585: Ezek (l) a' Saitoknak hatat becsüllettek 96 d ... ezen kiwul mi magunk zamara éwel egiete(m)-be(n) tartottunk meg hetet kinek az Arra f. 1 d. 6 [Kv Szám. 3/XVI. 44]. 1599 Gelyen Jmreh vramtol veottem fyw Zer Zamokat Euelis Zywkon ertek el velle [Kv; i.h. 4/VI. 11 Stenzely András sp kezével]. 1629: az ember le teöt volt harom tallert, s penztis mellette; s mondotta hogj ihon evel megh veheted [Mv; MvLt 290. 186a]. 1718: azt monda Tartsafalvi Mihály mikor Palfi Uramek jönnek vala had jöjjenek es egy vas villat ki vévén az rend alol, mert evel bizony edgyet megh hőjkölök bennök [Szentmihály U; Pf]. 1823: (A bankót) látván magamis, azt mondotam ted el ne mutogasd senkinek mert evel porul járj [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/1827-hez]. — L. még BáthoryErdLev. 284.

2. ilyesmivel, effélével, cu așa ceva; mit so etwas, derartig. 1557: dixisset Vargane Ewel Kewzonik meg az ebek hogj tartotta(m) wket [Kv; TJk III/1. 70]. 1769 tsak ez a' Köpönyeg alatt valo Pitty hányás, evel idöt s Pappiroszat Ngd(na)k töltöni sem kell vala [Mv; Told. 19/45].

3. az (imént) elmondottakkal, ezzel; cu cele spuse adineaui, cu asta/aceasta; mit den (vorher) Gesagten, damit. 1653 A mely négy éléfántot utánna visznek vala, nem láthatók a nagy sokaság miá ugyan jól, hanem evel akkor elmülék az a nap [ETA I, 134 Nsz]. 1677 Nehay Nagj Tamás komanai Udvarbiro lévén az el mult üdőkbe(n), egy es más uton Pusztán maradot bizonyos számu ház helyeket ... az fellyeb megh irt két házhelyek mellé applicálta, es euelis megh ne(m) elégdvén Rád Sutejka, Rád Kurtsuly, es Solomon Dureszkul nevő Jobbagja(ink)nak Eoreksegekhez is p(rae)tendalván vitsinsag(na)k p(rae)stalasara erőlteti őket [F; Szád.]. 1846: ezen feneb meg irt 2900 Rf Conventios pénz ... kedves Léányom Katona Klári agya ki, ezen feneb meg irt Légátárjussaimnak kecsében, es evel minden további ez aránti Evictio terie alol ment [Kv; Végr.].

4. és ekkor/azzal; și atunci, și cu asta; und dann/damit. 1631 lata(m) hogj egj legien meztelen zabliual forgodik vala ereössen keötniule

hogj adgja megh az vamat s megh en mondam hogy miert kersz azon vamat hiszem varasi cöreök-seges ember az, euel amazis el hagyja [Mv; MvLt 290. 235b]. 1653 „No mostan én csak elmegyek, ezt a választ megvizsem a bassának.” Evel elméne a követ [ETA I, 113 NSz]. 1803 evel tsak hirtelen ki orsozott az az idegeny Legeny [Berekesztúr MT; Berz. 3. 5. B. 1]. — L. még ETA I, 54, 128–9.

III. fm-ban a mm-ra utaló msz; cuvint prin care in propozitia principală se trimitte la propozitia secundară; im Hauptsatz auf den Nebensatz hinweisend a következőkkel, evvel; cu următoarele, cu aceasta; damit. 1573 feyr tamas ewel meg teobbyte wallassat, hogy egczet eoryz volt eo az hyt kapuban, Azon Megien ky adam jstwa(n) [Kv; Tjk III/3. 198]. 1602 Horwat Janos Theomeoswary Andrasne Catha azzonny betegh adgyban lewen referallya vgy vallasat mint az elseo ket vallok vallanak Ewel teobbity hogy eoys ott volt azon hazban, mikor Zeoch Andrasne az Negyedik ladara talalt volna [Kv; Tjk VI/1. 566–7]. 1639: Daniel Deakne Sore barbara Azony . minde(n) rizeiben azonkipe(n) val az mint vayda Szent Juany Szabo al(ia)s Fekete Janosne . . . Ciak hogy euel teobbity Az Aniammal ot volta(m) olah vasárhelt* mi viselteőnk adigh gondot az migh Feiruara jara Cziehriny Gergelyne [Szászcegő SzD; Borb. I. – *SzD]. 1759 Tisztartó Vram evel kérkedett hogy már most négy szekér sem vinné el az otthon valo vagyannyát [Marosludas TA; TKI].

exacerbáció keserűség; amărăciune; Betrübnis. 1618 jó reggel ismét hozzája mentem Görcsi Mehmet pasához és nagy emberséges salutatio után nagy exacerbatióval kezdte el az panaszkodást [BTN 126].

exaggerál hajtogat, mondogat; a tot spune; (immerfort) beteuern. 1618: Kamuti uram ugyan azt exaggerálá, hogy mindnyájan könyörögjenek császárnak, hogy mégis elengedje három vagy négy esztendeig* [BTN 89. *A török szultán az adót].

exakeió 1. behajtás/szedés; stringere, percepere; Erhebung, Beitreibung. 1596: Keonyeoreogh-nek Na(nak) Nagod Committalna megh hogy affele teoruintelen es zakatlan exactioktul zwenny megh es Zabaditana megh [Dés; Dlt 249]. 1626: Hadgynk azert es serio parancsolyuk is hüsegteknek . . . szabadosink taxajokat . . . bé szolgáltatva(n) őket . . . ne haborgassák . . . hane(m) az eő praenominált taxajoknak exactioja uta(n), őket mind(en) szabados kereskedesekb(en) . . . elni engedgyék [VhU 227 fej.]. 1740: Az fellyebb el mult Országos sokadalmok alkalmatosságával oriálodván a Szigyárto Mester emberek-(ne)k controversiájok a Thordai Varga Mester emberekkal a tseres botskor szijnak, vagathatása, arulhatasa, ugy a láto pénznek exaktioja iránt, hogy tudni illik melylik Mesterségen levők(ne)k

competállyon de jure annak exerceálhatása . . . constált a Magistrátus előtt hogy un(ice) a Szigyártokot illeti [Torda; Tjk I. 188]. 1765: a melyly normát a Qvantum exactiojára allított volt fel eő kegyelme, a szerént sokkal könnyebben költ fel az Eő Felsége qvantuma a szegénység kissebb terheltetésivel [M.igen AF; Eszt-Mk Vall. 325].

2. adóztatás; impunere; Besteuerung. 1653: Intem annakokaért Gondviselőimet, Biráimat, kenézimet, hogy ez mostan eleikbe(n) iratott punctumokat, ordinantiakat ugy visellyek szemek előtt, valamint az ellen czielekedni ne comperialtassanak, és Jobbagymat illetlen exactioval, bírslással ne bānczák [Czege SzD; Wass].

Szk: ~t cselekszik/tesz. 1614: Vagion sok panaszkodas az harminczadosok ellen, kik az zegensegennis akarmi kiczin marhatollis seot ciak arato es czepleo rezekbeollis illeten es mod nelkwl ualo exactiokat czelekednenek [Ks 87 egy-i végzés]. 1653: Az ki szegény eggyes állapattal vagion penigh, az ollyan igaz mentseggel s ne hazugsággal állassa dolgát, hogy kőrmén ne kapják az tőkeletlenségét. Ha ollyankor az én Gondviselőim méltatlan és képtelen exactiót tennének az ollyanokon, én lévén az Asz(sz)onyok, igaz expositioval állassák előttem dolgokat [Czege SzD; Wass]. 1673: Ha kik penig az olyan szabadosok és boérok közül valami illetlen exactiokat cselekednének az szegénység között, de facto megfogattassanak, és vitessenek praefectus atyánkfia eleiben [EOE XV, 344 törvéyszöv.]. ~t tesznek egymáson megadóztatják önnön magukat. 1652: Vagyon egy Eőreg' Teolgyfas Erdeő, melyet Apad (!) Erdejenek hynak. Ennek eleőtte regen, mikor ezt az joszagot az Apat Urak birtak Egy az Apat Urak kezdőwl az Colosvariak(na)k bizonyos summa penzen el atta volt. Veuen ezib(en) az Falu, minemw rettenetes kart fognak wk vallani. ha azt az Erdeőt twleők el szakaztyak. Rettenetes kitisnytlw foganagig, egymason exactiott teuen Az Summat az Apat Ur(na)k deponalua(n), így vehettek ki az Colosvariakat beleőle [Km; GyU 136].

3. szolgáltatás; rentă; Beistellung, Pflicht. 1621: Az Mezőre Lato vajmek penigh zwntelen az mezeőn forgolodgjanak es vigiazzanak, es az Apro kewekben ketteőt is egiben keőssenek, hogj igj az keőssége(n) feletten valo Exactio megh szwnniek [Kv; TanJk II/1. 236–7]. 1699 (A házhoz) árron jutottam és az sok rendeletlen portiózás rettenetes sok exactiok árrátis feljdl muljék ujj hogj egészen pénzemben áll, magam saját keresménjemet expendálván erette s reája [Mv, MbK 89].

Szk: ~t vehet. 1592: Layos Lewele, Conuenth pechety alath, hogy a' fenessy zeőleokrool se feőldbert se egieb exactiokat Ne vehessenek chak az igaz dezmath [Kv; DiósyInd. 26].

4. bírság; amendă; Geldstrafe. 1666: némely helyeken a tiszték legitime nem publicáltatván a szegénység közt, hogy csizmát s festett posztóból álló köntösöket ne viseljenek, mégis szegénységün-

ket, nem kevés exactiókkal terhelték [EOE XIV, 183–4 egy-i végzés].

5. számvétel; revizuirea socotelilor; Rechnungs-forderung. 1734 mostis jo szivel szolgaltunk volna, de senki emlékezetet sem tött azon dolgot, hogy ha pedig ennék utána vagy észet, vagy másszor élé hozodnék az Exaction szivel szolgálni el nem mulattyuk [A.csernátón Hsz; Ap. 2 Bialis Ferenc Apor Péternéhez]. 1741: pro Anno 1738, a' melly Ratiocinans atyánkfiai, az Exactoriol elmarattan(a)k, azok(na)k Ratiói, a' jövő Héten exigáltassan(a)k ... Hadnagy atyánkfiai(na)k injungáltatikis, hogj prolongáltatni az Exactiókat 's Censurákat ne engedje; hanem Sessiokat ültessen ő kglme [Dés; Jk 551a].

exakeiusabban pontosabban, tökéletesebben; mai exact; vollkommener. 1722: ne terheltessék Úr(am) kgd az mostani Szántartom Sinkai extractussát ad rectificandum kezembe küldeni, had elaboralhassa exactiusabban | elaborálhat exactiusabban [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.].

exaktor 1. adószedő; stringátor de dări; Steuer-einnehmer. 1795 ertik eo kegmek bizonioskeppen meny Restantia maradot el az Taualy Ado zedeo vrainnalis, eo kegmek ezekre nezue igen nehezen mehetnek az Ado vetesre, mert lattiak eo kegmek hogi hazontalan az Ado fel vetes, ha az Exactorok diligenter fel nem zedik [Kv; TanJk I/1. 252]. 1648: Enyedi Mihály Ura(m) ... azt mondotta, hogy minde(n) esztendeőb(e)n fel tettek, es fel szettek az adot, az Praelatusok es Exactorok houa teőttek ne(m) tudgya [Kv; TJk VIII/4. 306–7]. 1718 Magjari és Gutzi között Brinetz Fund(usá-nak) arrát percipiálta az Exactor f 10 [Kv; PolgK 134].

A fenti 2. és 3. adalék a fog. bizonytalansága miatt a 2. jel. alá is tartozik.

2. számvető; revizor de socoteli; Perzeptor. Rechnungsführer. 1572: Somliai Thamas deak exactor, Jloswai Miklos Craznai vice Jspan [WLt]. 1594: (A) kezdtwnk valo oztoztatasra bochattott Commissariusok Zykzay Jmreh deak feyerwari vduarbiro, es vásárhely Balinth deak Eő Nga Exactora [Abrudbánya; Törzs]. 1614/1616 Tudo(m) jól hogy annuatim meg attak az feiedelem annuentiajabol az Nyoltz szaz kő soot* az ott valo papoknak ugy lecatiookban (!) is oda volt írva az Kamora Jspanoknak az nyoltz szaz soo, az exactorokis acceptaltak szamadaskor [Torda; RDL I. 100]. 1625: Miuel Exactor vrain eleot szamot akarna(n)k adni az felged Zamara valo vasarlasainkrol es egyeb erogatioinkrol, azokrol valo Regestumunkal expediáltuk Feyerwarra ket tanachybeli atyankfiat azon dologhna el igazítására [Kv; Szám. 6/XVII]. 1700 Exactorok(na)k rendeltettének* ..., hogy eddig defungált Hadnagyságot es egyeb racionalt tiszteket viselt Atyank fiaitul minden nevel nevezendő Varos proventusairol szamot vegyenek [Dés; Jk

301. — *Köv. a nevek fels.]. 1802: (A) 35. szál fenyő fa gerendáknak miben léteket nem láttak az Exactorok; azért tartozzanak a' Szám adok ezen fakrol demonstrálni, hogy mennyit dolgoztattanak fel a' Hidra [Torockó; TLev. 5]. — L. még ETA I, 149; RettE 132; TT 1889. 518, 714.

exaktorális e szk-ban; in aceasta constructie; in dieser Wortkonstruktion: ~ papiros 'p' 1843: A K Monostori Papiros gyár ... haszonbérbe adatik ... által adatik Itato Papirosnak valo Exactoralis papiros huszon egy mázsa [Km; KmU-Lev. 2].

exaktorátus számvetőség; contabilitate; Perzeptorat, Rechnungsamt. 1749: eő Nga ... az Mlgos Exactoratus által, az Mlgos Regium Gubernium eleib(e) promoveallya, hogj micsoda Dulatások vadnak [Illyefva Hsz; Ap. 1]. 1757 néha küldött ugyan az Mltgs Exactoratus difficultásokat ki, de ... az melly Perceptor Cliense volt, arról el harántotta s mást adosított; meg [Fráta K; Ks 101 Cserei György lev.].

exactoria számvetőség; contabilitate; Perzeptorat, Rechnungsamt. 1696: Gjúla Fejérvárott a' Szamtartó házban gondviseletlenöl találtatott exactoria hitvá(n) ladabeli Levelek Registroma [BfN]. 1718: Mark Andras sz egjház utzáb(an) Peter kovátz árvái fundussa feléért ... az Exactorian meg fizetett f. 14 [Kv; PolgK 133]. 1749: Die 19 Januarii attam az Exactoriara Gyertyat N: 4 [Mv; MvLev. 3].

exámen 1. (felül)vizsgálat; (supra)revizie; Revision, Prüfung. 1672: az Radnothi kulcsarsagnak Tisztiben minden kezem alatt forgo jokrol mennel hamarab lehet Ratiomat Szamtartom Ratiójaval edgyút meg csinálva(n) exhibealtatván Praefectus vramnak eő kg(ne)k examenre be adom [Uti]. 1682: A 1677 et 78 Bor Peter levén Tiszt* Ratióit examenre be atta volt [Vh; VhU 681. — *Karkón, azaz Boroskrakkón (AF)].

2. vizsgálódás; cercetare, examinare; Prüfung, Untersuchung. 1742: Mi Torotzkó Városában lakó Hites személljek* ... látván ... az verős kovátsok között levő sok difficultásokat ... a' Verős kovátsokot egyben gyujtöttük, es . hoszszas Examen után azonon egyben gyült Verős kovátsok ... mondottanak illjen Punc tumokot* [Torockó; TLev. 9/2. — *Köv. a fels.].

Szk: ~be vet megvizsgál. 1592: eleob menwen eo kgmek tanachkozásokban, veottek eleo varosul es examenbe vetettek az Also tanach Byro polgar kewansagat, hogy ... fizetést kewannanak az varostol [Kv; TanJk I/1. 176].

3. vallatás, kikérdezés; interrogatoriu; Verhör/nehmung. 1737 a mikor a fen forgó Barázdát csinálták, akkor semmi esküvés es igaz Hit szerént valo examen nem volt [Szentmargita SzD; Ks 14. XXXVIII. 15]. 1809: (A) fen irt examen a fen irt mod szerént menven végben es a Detentus előtt fel olvastatván, minden hozzá tétel es

el vétel nélkül . helyben hagyta [Kissolymos U; UszLt ComGub. 1752].

Szk: *vkít ~re von vkít* vallatóra fog. 1765: examenre vonván őket, azt fateálják ..., hogy igenis voltak tolvajok, kik reámenvén az úr udvarára, meg akarták ölni az urat [RettE 187].

4. faggatás, vallatás; iscodire, interrogare; Ausfragerei, Vernehmung. 1762: nékem egj Néma Leányom vagion, kiis móst Viselő, és kemény examen, és verés után mutatta, hogj ... Merk Luka ... Száját bé dugván Leányomon erőszakott tett rajta, s bizonyal nem mástól, hanem Lukától viselő [Kóród KK; Ks 17. XXXI].

5. vizsga; examen; Prüfung. 1735 kevés nap mult el hogy az Urffi ... ebedgjen és Vatsoráján vagj iros tézta vagj egjébb vajban rántott vagy főtt ne lőtt volna, mindennekelett Examenek alkalmatosságá(Val) [Kendilóna SzD; TKI Beniamin Cseh de Akna (29) nb vall.]. 1780 Edes fiam ... hogy az most közeleb esett Exáment alkalmatosságával más eléb valo Clasisba viték azt is igen örülmö mivel ha magamat meg nem tsalom, azt hozom ki belőle hogy jól viseltes az edig valoban magadat és azért viték eléb [Borb. II Bethlen Kristina lev. Nsz-ből fiához]. 1824: Confirmáltak jo examentyek adása után Gondár Anna, Musika Anna [Burjánosóbuda^a; RAK 34. — *Később: Bodonkút K]. 1869: Idának hétfőn lesz ugyan az examene, de ha lehet mégis jöjjetek be szombaton, mert itthon vagyok [Dés; Borb. II]. 1871 Az iskolába járo gyermekeknek exámenjek volt május 7-én [Burjánosóbuda K; RAK 117]. — L. még RettE 62.

examinál 1. kikérdez, vallat; a interroga (a supune unni interrogatoriu); verhören. 1699: Az izentetett embert nemcsak arról examinálják, ha maga potentiariuskodott, hanem arról is, ha mást látott [Zalán Hsz; Barabás, SzO 388]. 1715: hívatam az Hidegvizi Örgökököt ... es examinálam ezen örgökököt azon hogy mi formában birja Mihaila Tolcs az paduricsa allatt valo földett [Hidegvíz NK; JHb XXVI/53]. 1772: Almási Mihály a' Torotzko Varossa Biroja jelével ... examináltak [Asz; Bosla]. — L. még RettE 187.

2. faggat; a descoase (pe cineva); ausfragen. 1722: Az Szkutárt én elő hívatám mingjárt examinálam az Mak(na)k dolgáról; ő aszt felelé bizony imit amot van így kevés az szélekbén az erdő(ne)k de hogy arra sok sertést szerezzünk ne(m) javallja [Fog; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1736: Mint hogy én Tavalyi Falus Biro voltam, az utrumb(an) forgo személy az én házomnál, és gond Viselésém alatt Sok izb(en) fordult meg, és egy alkalmatosságal magam is Examináltam arról hogy ki nevelte volna meg a Hasát | mikor Gjermeke lőtt, én vágtam az köldekit ..., én magamis eleget examináltam hogy kitől kapta volna [Szentegyed SzD; TKI].

3. fontolgat, mérlegel; a cüntări/cumpăni; erwägen, überlegen. 1629: Tanachynl eo keglmek Assumalvan Király falui Janos Deak es felesége Thoroczkej Anna keozot forgot teorvenyeket

tavali Birak vrainnak, es mind az eoszue feleleket az két felnek, es bizonsagokat mindeket megh visgalua(n) es examinalwan Teczet

hogy mivel ... az Incta ... az hazassaghnak rendi ellen viselte magát: Azert megh hallyon erette [Kv; TJk VII/3. 139].

examinálás 1. (felül)vizsgálat; (supra)revizie; Prüfung, Revision. 1648: rationkat tsak kezről kezre attak s el nem igazithattak, hanem harmadik kezén fordult meg Rationk(na)k Examinalasa melynek ilyen hoszsu időkre valo halladása miatt vagy(n) az mostani busulasunk [Alvinc AF; Szád. Casp. Bodo lev.].

2. faggatás; descoasere; Ausfragerei, Vernehmen. 1629: az eleobbi fassioiat^a az mellyet uallot uolt Ep elmeuel leuen eleotte eloluasok es megh examinalok hogy ha ugy emlekeznek az dologra az mint akkor uallot uolt, mely examinalasunkra ezkeppen ualla [Ks TU. 8. — *Lucas Szabo de szent Imreh (40) vall.].

examináltat 1. felülvizsgáltat; a dispune să se (supra)revizuiască; untersuchen lassen. 1682: a Tiszt, Ratioit examináltatta, difficultasit complanálta, es Groff ur(am)^a eő nga által final(itel) absolváltatott [Vh; VhU 682. — *Gr. Thökölyi Imre].

2. vallattat; a dispune să fie supus unui interrogatoriu; verhören lassen. 1681 Hunyad váraboz ... iratik lenni ötven két havas; mind azo(n) által mostan ugyan jól megh ruminalvan es szorgalmatossan Investigálván, az ahoz tudo expertus hites szolgak által; examináltatvanis ... — találtattak ez szerint^a [VhU 52—3. *Köv. a fels.].

examináltathatik 1. felülvizsgáltathatik; a putea fi suprarevizuit; geprüft/revidiert werden können. 1682 Thordai István Vr(am) lévően a Udvar biro, első esztendőre valo Ratiojat noha be atta volt eő kglme; mind azo(n) által nagyub részent a Documentumok hatra lévően, nem examináltathatott [VhU 680].

2. vallattathatik; a putea fi supus unui interrogatoriu; verhört werden können. 1599: Myert hogy az birak vrain megh teorwent nem pronncialtanak Tetczjk azert hogy az biraknak teorwent kel mondaniok Annak vtanna megh lattak eo kglmek ... ha p(er) torturam examináltathatike awagy ne(m) [Kv; TJk VI/1. 335].

examináltatik 1. felülvizsgáltatik; a fi suprarevizuit; revidiert/nachgeprüft werden. 1682: Jandruczki Györgi Vr(am) Ratioi ... examináltattak; Censura által revidéaltatván Complánáltattak | Várad Mihály vr(am) lévően az Udvarbiro^a Ratiojat eő kglme ezen Esztendőre be atta ugyan, es Gyarmathi István Vr(am) által examináltatott ugyan akkor mind azo(n) által mind az ideigis eő kglme nem replicált [Vh; VhU 680. — *Maros-ilyén (H)].

2. vallattatik; a fi supus unui interrogatoriu; verhört werden. 1645 (Az fogolynak) az plenger alatt nyelue kj vonattassek es a plengerre szegeztessek; Miel pedig ereos gyanuia vagyon reaja hogy Nem maga fejeteol czielekütte cziak ez nagi dolgot* azt kewannya hogy megh mondgya, alioquin per torturamis examinaltassek [Kv; Tjk VIII/4. 12. — *Árulást]. 1740 Szabo György ... examináltatván ejuralta hogy ezen Kapitany(na)k functioja alatt egy Pénztis nem adot [Torda; Tjk I. 182]. 1769: Ezek a Bizonsyságok ... minnyáján modo l(e)g(it)i(m)o Citaltattak, Adjuraltatt(a)k, examinalt(atak), és a p(rae)mittalt mod szerint Fataeltattak [Bögöz U; IB]. — L. még RettE 124, 187.

Szk: szeliden ~. 1809: szeliden examináltak, de merőben tagad mindent [Dés; DLt].

Az erdélyi régiségben a kínvallatással szemben a kikérdezős vallatást szelid vallatásnak nevezték.

3. kikérdeztek; a fi intrebat/chestionat; asugefragt werden. 1784: Igazé hogy az emlékezetben forgo hely mely felet most a Controversia vagyon és most oculatorokis examináltattak voltis a meg nevezett Galok bányászié [Torockó; Bosla vk].

exarált kb. papírra vető, írásba foglaló; care asterne pe hirtie/consemnează în scris; schriftlich abfassend. 1740: ha az A. ő kglme ezen Contractust exarált Regiusoktól, hiteles Testimoniumot hoz, hogj tulajdon azon Regiusok által lött azon Correctio úgy élbet vele [Dés; Jk 346].

exaráltak íratik, írásba foglaltatik; a fi scris/consemmat în scris; abgefaßt werden. 1740: azon Esztendőb(en) exaráltak a' Contractus [Dés; Jk 346a].

exardeskál haragra lobban; a se minia; erziernen. 1617 breuiter mind ezekre replicaluan, mostannis csak azt mondom, mint propositionibannis megh mondtam, hogi az lk engemet praeter omnem meritum meum tamq(ue) p(er)sonam innocentem diffamaltanak Meli diffama(las)ok ha nem leotennek volna, Taualy Biro Vram eo kglme nem exardescalt volna [Kv; RDL I. 11].

exarendáció haszonbérlet, rég, nyj árenda; arendá; Pacht. 1743 Deploalják pariter hogj ... nekik is elejek edgy Kerekü lisztelő Malmot erigalvan töllök is úgy vetetődöt el a Malom ... veszedelmes nekik toveb exarendatio alatt tartani [H; Ks 62/10].

exarendál 1. haszonbérbe/árendába (ki)ad; a da în arendă; verpachten. 1761: ezen Jozságot ... Groff Magyar Gyerő Monostori Kemény László Gubernator Vr eo Excellenciaja exarendalta volt [Mezőpagocsa MT; JHb XXIII/31. 9].

2. haszonbérbe/árendába vesz, rég, táj kiarendál; a lua în arendă; pachten. 1765: L. Baronissa Dániel Sofia kegyelmes Aszszonyom eő Exaja Dévai Rév Hajóját ... exarendaltam három esz-

tendőig [Déva; Ks 78. 20/5]. 1782/1799: A' Mészárszéket most a' mult Karátson előtt az Uraságtól árendáltak meg a Toroczkon lévő Mészárosaink ... Mészárosaink ... a' Mészár széket exarendáltak [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 334]. 1805 Toma Dás panaszo, hogy ők ez előtt való esztendőben egynehanyon exarendáltak egy Havast Mlgs Nalázi István Vrtol 70 vft esztendei Taxa mellett ..., de a' Havast még se használhatták békességesen; minthogy a' Korojesdi* Katonák réa menvén két lovakat el vitték [Füzed H; JF 36. — *H].

exarendált 1. haszonbérbe/árendába adott; dat în arendă; verpachtet. 1810: az exarendált pusztá udvarház [Torda; Pk 7]. 1839: kéntelenítettnek az Exponens Urak az exarendált Malmokat az Ur kezéből el venni, és ujba Licitaltatni és másnak kiadni, és ha mi hiányosság s rövidség ebből fog származni aztot az Uran fel vétetni s exequáltatni [Kv; KmULev. 2].

2. haszonbérbe/árendába vett, rég, nyj kiarendált; luat în arendă; gepachtet. 1763: Mélgos Groff Kornis Ferentz Ur ő Naga Mező Csáni rész portioját Arendaltam volt meg, három esztendeig medio tempore azon exarendált Jozságnak nemellj reszet ő Nagatol ki váltván, az kezemnél lévő Curiat cu(m) pertinentiis maga keze alá vötte [Szentmargita SzD; Ks 15. LXXIX. 3]. 1788: Haza jöven; . más lakost találtam az töllem exarendalt Házban [Déva; Ks 75. VIIb. 111].

exarendáltak haszonbérbe/árendába adatik; a fi dat în arendă; verpachtet werden. 1739: Mivel hogj az Regius Fiscus hatalma alatt vagjunk jól lehet hogy exarendaltat a város, de mind azan által minden fundustol esztendőnként tartazunk Taxát adni Hf. 4 három s négy napi dolgat praestálnunk kell mely is Circiter extendállya magát ad Rf. 153 xr. 20 [Hátszeg; Ks 83]. 1756: noha ezen hajok exarendaltattak, szokot mind azon által itt is a' Vám desumaltatni e' szerint [Déva; Ks 101].

exarendátor bérlő, rég árendátor; arendaş; Pächter. 1786: enis voltam Exarendatora a' Vas Dézmának Mlgs Groff Thoroczkaiz Sigmund Ur eő Naga részéről, de én sem engedtem el hanem eligáltam rajtak, mivel eő Nga sem engedte el én nekem [Torockó; TLev. 4/13. 13 St. Fejérvári (67) ub „Chirurgus Faktor” (!) vall.].

exaszperálhat felemelhet; a putea mări; erhöhen können. 1670: Crescentibus delictis crescunt et poenae, exasperalhatnok poenáját, de legyen igalmasságunk nyilván hogy minden demerita ignomiával ne(m) prosequallyuk [Szjk 110. — *A schismaticussággal vádolt papnak, Dioszegi Istvánnak].

exauktoráltak elbocsátatik; a i se da drumul; fort/weggelassen werden. 1711: plenipotentarius

generális Pálfi János uram ő excellentiája parancsolta igen serio: az eddig tractált bekesség punctumi szerint az hadak exauctoráltassanak [TT 1891. 293 SzZsN].

excedál 1. meghalad; a depási/ întrece; übertreffen/steigen. 1723: Aztis tudam hogy a Deési Vraimék gáttok a' Revolu(t)i-o előtt a' millyen volt, most ahoz képest magasság(ban) excedállya [Désakna; Ks 25. IV. 5].

2. (értékben) felül/meghalad; a întrece/depási (în valoare); (in Preis/Wert) übertreffen. 1699: Mint-hogy Pap Laszlo praetensioja Nehai Kórmóni Szabo Janos Relictajához Biro Ersebethhez excedállya az öttven forintott: ily gravioris ponderis dolog lévén: tettzet a' Törvénynek hogy Causajat leváltassa [Dés; Jk 297b]. 1735: Mivel ezen Causa az 50 forintott nem excedállya juxta Constitutio-nem nobilis oppidi non Transmittitur [Dés; Jk 156a].

3. túllép, meghalad; a depási, a trece de ; übertreffen/steigen, über etw. gehen. 1700 nem excedállya ez az Causa a' Szék authoritassát [Dés; Jk 314b]. 1747: Ezen C(aus)a nem apellaltathatik: Mivel az poena nem excedállya az Szék authoritassát [Torda; Tjk III. 123].

4. meg/túlhalad; a depási, a trece de ; übertreffen/treffen. 1735: excedalvan az 24 esztendő az Divisio nem retractaltatható [Torda; Tjk I. 81]. 1772: (Ez) az én calculusom szerint, úgy tetszik, hét millióra mégyen ... Ezen kívül a quantum is excedálja az egymilliót [RettE 276-7].

5. hatalmával visszaél; a abuza de puterea sa; (seine Macht) mißbrauchen. 1691 Ha kik azon Statiobeli Commissáriusok közül akár melly te-kéntetek alatt exorbitálni és excedálni compareáltat(na)k, ugymint az Administralo szegénység-(ne)k az mérésben, vagj egybe másba kárt tennének, azokat p(rae)missa admonitio(n)e érdemek szerint et cu(m) contento quaerulantium megh büntesse [Kv; Törzs. ut.]. 1784 Tudva lévén, hogy az Executorok közönségesen excedálni szoktanak, azoknak competentiajok úgy reguláztatik, hogy egy Executornak egy napra ne adattassék; hanem elegendő étel Fél kupa Bor, és egy peták patko Pénz [Torockó; TLev. 2/6. 2b].

6. túlmegy a mértéken, túlhaladja a mértéket; a întrece măsura; alle Grenzen übersteigen, über alle Maße gehen. 1681 a' Koh mesterek neha excedal(na)k; es egi Susztar 130 tereh szetenis erogáltak, a tilalom ellen [VhU 63]. 1787 (A verős kovács) aztis tartoztak a mivén készült több vasaival edgyütt a Vas valto házhöz masalasra bé vinni, hogy meg tudassék a másák és fontok számában nem excedálté a Constitutiok ellen [Torockó; TLev. 9/25].

7. féktelenkedik, rakoncátlanodik; a fi ne-infrinat/nesábuit; sich zügellos benehmen. 1769 mind a kétt Utrizált személy kiváltképpen a miolta Udvari szolgálatban férkeztek volt, úgy anyira kezdettek excedálni, hogy nem vala képpst (!) meg maradni véllek senkinek [Bukaresd H;

Ks]. 1781: Tapasztalván azt a' Communitás hogy mind a' Strásákkal mind másokkal a' kortsomá-kon virattig alkalmatlankadó 's utzákon keringő iffiuság szokott tsufolkodni s excedálni, azért ezen már gyakorlásba vett hibás ... s minden gonoszra ... utat nyitó szokásnak el törlésire rendeljük a' Strásálás ki állításában* [Torockó; TLev. 2/5. — *Köv. az intézkedés]. 1802: azt mondtam hogy az Apjának megmondom a' kiis majd meg tanította ötöt excedálni [Déva; Ks 115 Vegyes Ir.].

8. hirtelenkedik, szeleskedik; a se pripi/precipita; sich übereilen, übereilt handeln. 1758: természetem volt az is, hogy hirtelen meglaragudtam s olyankor excedáltam is, és arra nézve egyéb dolgokban is sokszor hirtelenkedtem, melynek sok-szor kárát vallottam. Kivált ifjabb koromban mindjárt ígértem akárkinek akármit, amim volt, melyet hol megadtam, hol pedig elmellőztem [RettE 81].

9. elhalálozik, kimúlik; a muri/deceda; hirscheiden. 1725: (Adósságát) minél hamaréb meg igyekszik fizetni csak az I(ste)n sullyos betegség-ből vegye fel, hogj ha penig casu quo e vivis ... excedálna vagy ha meg gyógyulna is de ... adósságát meg fizetni nem akarna ..., tehát az Dom(i-n)us Creditor Contentumot vehessen [DobLev. I/120].

excedáló féktelenkedő, rakoncátlanzkodó; ne-infrinat, nesábuit; sich zügellos benehmen. 1691 Az Passusnélkül lezzegő (!) nemeteket vagy ha passussal járnakis de ha ingje(n) elődni, szekereket marhakat venni akar(na)k, zabolázzák megh, ingjen élni, vecturakot vonni ne engedjenek, seot fogassák megh az olyan excedáló nemeteket, és külgjék be az Quartellyba [Kv; Törzs. ut.].

excedált meghaladott; trecut de ...; übertroffen, erlebt. 1776: Már hatvan Esztendőket excedalt Öreg ember Rádúj Nyikula nevű Széplaki Birám [Széplak KK; SLt 17 P. Horváth Ferencz lev.].

excellál (értékben) felülmúl, meghalad; a depási/entrece (în valoare); (in Wert) übersteigen/treffen. 1725: (A cserében) mint hogy Szegedi Szöcs Beniamin Ur(am) s Felesége Szathmári Kata Asz(sz)ony ... fele házbeli, fele pincebéli s fele udvarbéli részek valore excellállya az Dobolyi István és Pál Ur(a)m(ek) fen declaralt hazakot, superaddalanak ... negyven ket Magyar forintakat [DobLev. I/117].

excellenela. Csak birt. szr-os alakban; numai in forme cu sufixe posesive; nur in Form mit Possessivendung: 1. egysz 2. szem. birt. szr-gal; cu sufix posesiv de persoana a doua singular; mit Possessivendung 2 Ps Ez: nagyméltóságod; excelența voastră; Deine/Eure Exzellenz. XVIII. sz eleje: Nagj alázatosson Reménkedem Excellen-tiad ... személye előtt [F.vólál Hsz; HSzjP]. 1735: Az Excellentiád dinnyére való app-titassá

későre jött meg, minthogy már Lőrincz napja elmúlt és az időis látom vadulni s hidegülni kezdett, talán tovább is nem fogja appetálni Excellentiád [Nsz; Ks. Borosnyai N. Márton lev.]. 1788 allendoul maradtam Excellenciád(a)k alázótos Szolgája B. Dioszegi Sigmend mpria [Kecset SzD; TK1]. 1829 az Irotmányokot Excellentiád-nak alázatoson ide zárjuk [Km; KmULev. 3]. — L. még RettE 174, 271.

2. egysz. 3. szem. birt. szr-gal; cu suffixul posesiv de persoana a 3-a singular; mit Possessivendung 3 Ps Ez: ő (nagy)méltósága; excellența sa; Seine Exzellenz. 1717 Méltóságos Ccm(m)endans G(ene)ralis Excellentiája parancsolattjából [Kv; KvLt 1/220 gub.]. 1770 Udvarbiro Uram ő kgyime az Aszszony Excellentiája parancsolatján kívül is egész nyáron szolgáltatott, ezt mondván nem hajt az Aszszony Excellentiája parancsolatjára [Szélszeg Sz; BK].

3. tbsz 2. szem. birt. szr-gal; cu suffixul posesiv de persoana a doua plural; mit Possessivendung 2 Ps Mz: nagyméltóságtok; excellențele voastre; Eure Exzellenz. 1735 : alázatosan Instalok Excellentiátok(na)k ., méltóztassék úgymet fel venni [Kv; Pk 6]. 1739 Excellentiátoknal Ngatoknal elégséges bölcsesség vagyon, jobb(an) fél tenalhattya Excelltok Ngtok miképpen lehessen ezen v(á)rt(me)gyét könnyebíteni [H; Ks 99]. 1769 ottan kilentz vagy tiz napok alatt dolgocskáimat végezvén, Excellentiátoknak tiszteletekre sietek [TSb 13 gr. Teleki Sámuel lev.]. — L. még RettE 174.

Ha. 1718 : excellentiadot és nagyságtokot [Csz; SzO VII, 246].

excellenciás nagyméltóságú, kegyelmes; (de) excellență; Exzellenz-, gnädig. 1765 Az excellen-tiás titulusnak árát, batezer forintot sürgetik erősen [RettE 181]. 1815 : Excellen-tiás Úr, Ke-gyelm-es Uram! . vagyok Excellen-tiádnak Alázatos Szolgája Komornyik Sigmend [M.kecel Sz; Borb. II].

exenzió-pénz 1735 Determinaltattott hogy az Aestimatiobol a Decimát ki vévén adseraltassék in cassam, az hol pedig aestimatio nintsen tsak az excensio penzt [Torda; Tjk I. 89].

excepeió 1. jcg kifogás; Exceptie; Einrede/spruch. 1590 : Az Teorwenj megh Ertette, az tw kgetk Exceptioiat, Azert az teorwennek igj tezczik, hogj az Byzonjsagh be nem hozza, hogy Iango Gaspar kemlenj menth volna, Hanem Barta Andras, ez Jeowendeo kedden, az Biro hazanal Jambor zemeliekkal harmad magauál megh Eskedgiek, hogy Jango Gaspar, eo kemleny menth wolt [Gyerömenostor K; KP]. 1603 Az Azzony Kwchis Janosne ellen valo exceptioia is az Incusnak nem stal mert elegendeo exmissioia volt ky mellet legit(ime) extrahalta Kosa miklos Desy Andrassal az azzonnak vallassat [Kv; Tjk VI/1. 671]. 1733 p(ro)testalok ne láttassam meritumot tangalni, hanem csak exceptimat akarom sta-

bilialni [Torda; Tjk I. 20]. 1812 Méltóztatik által lát(eni) a Tekintetes Iudicium, hogy ez tsupa meritalis, és merőbe helytelen ki fogás is kövötközésképpen tsak ezen keresett protelatiojara kereszteltetett actoratus Exceptionok [Eölkény MT; Born. XIII. 16]. L. még RettE 319; RSzF 208–9.

2. ürügy, kifogás; pretext; Vorwand. 1643 ezt el halgatni, es halogatással imez amaz exception-al el mulatni ne merészelliétek [DLt 407 fej.].

excecpál elkülönlít; a separa; trennen, abscondern. 1735 Ez szerént Subdividalattván mind az Böldüci mind a' Csáni Határ, és kiki maga részét maga Lineájától excecpalvan, cnccludaltattott hogy senki ennek-utánna más részit ne invadallya, ne dézmallya [Mezőcsán TA; Born. X. 7].

excecpálás kijegyzés; excerptare (extragere dintr-un text/act) Ausschreibung. 1731 mindénféle maliciosusok(na)k excecpalására deputaltattanak* [Dés; Jk 410b. — *Köv. a nevek fels.]. 1737 Az Communis Inquisitiokbul minden féle malitiosusokra kik mi forman s hányan fatealtanak, azok(na)k excecpalására exmittaltattanak* [Dés; Jk 385a. — *Köv. a nevek fels.].

excecpálhat kijegyezhet; a putea extrage/excerpta, ausschreiben können. 1737 kit minek Utánna excecpálhatnak extractusb(a) revisiora az Tektes Ne(m)es Tanács eleibe Comportallya(na)k eo kglmek [Dés; Jk 385a]

excecpáltatik kiszedegettetik; a fi scos; ausgepickt werden. 1681 Noha ezen hunyadi Taxasok közöt vannak olyanokis, kik Taxajok mellett szolgálni tartozna(na)k, mind azo(n) által azok felől a hites Birak, se most, se a praecedens Vrbariumba(n) semmi rela(t)iot nem töttek; mind azo(n) által az producalt supplicatoria tót válaszkökbol az mennyire lehetet excecpaltatván, kinek kinek neve utan is iratot [VhU 70].

excesszivus 1. szertelen, nesábhuit; maßlos, übermäßig. 1722 effele excessivus Usorások meg Zaboláztassa(na)k és az eo Flge Kglmes akarattya a Szegenysege Sublevatiójával végben mennyen [Kv Ks 18/XCIII gub.].

2. féktelenkedő, zabolátlankodó; neinflinat, nestimpárat; zügellos, unbändig. 1783 méltóztassanak az itten valo Praesidiumbéli Commendans Vitéz Kapitány Urat requirálni, hogy elfogattassék ezen Excessivus ember és gonoszságaiért elvéjendő büntetése véget az I. Regimenthez küldetessék, mert ha szabadon léssen Falunkban; felette félünk egész Falustol, hogy Falunkat fel perseli [Mv MbK XI. 68].

excesszus 1. törvénytelen/erőszakos cselekedet; fapta illegal/violentă; unrechtmäßige/gewaltsame Tat, Gewaltakt. 1681 Ha ki Potentiat, vagy egyeb excessust patrál, a' Gornyik pecsetivel Bosorod nevü faluban citaltatván, elsőben ot

revidealtatik, ahöz értő böcsületes esküttek előtt; onna(n) szokott appellaltatni az Hunyadi Udvar bíró székére, holott az Nemes vár megye Convocatius Tisztei előtt fina(ite)r decídalítatik [VhU 57]. 1730 (A commissariusoknak) imponáltam volt, hogy nékem minden excessusáról az Militiának genuina informatiot tegyenek, hogy azok-(na)k orvoslását, annakutánna énis illendő helyeken munkalodhassam [Csapó KK; Ks 90 Kún László nyil.]. 1778: Etzken Miklos perversus Ember volt, mert Az Atyának maga Excessussai miat gyakor izben sok károkat tett [Albis Hsz; BLev.]. 1820: A' mi a' helybéli katonaság excessusait illeti az igaz, mert sok turma juhakat, és sok számú Lovakat tartván a' Legelőt étetik a' Colonusok Marhái elől [Nagyvajdafa F; MvÁlt Fogaras vidéki úrbéri összeír. Nagyvajdafa 10]. — L. még RettE 253, 345, 421.

2. kihágás; contravenție; Vergehen. 1674: Lengyel Simont ... citaltattuk Feo Hadnagy Ur(am) parancsiolattýából, vádoltatván azzal, hogy Husvét másod napján praedicatio alatt délest bort és sert adtanak volna, s, ugyan akkor némely becsüfűltes emberek szolgálai hol mi excessusokat is cselekedtetnek volna házoknál [Kv; Szám. 34/L. 13]. 1765 a Nemes Mag(istra)tus nem szenvedhetvén a sok panaszt, s' a Czehebeliek szán szándékos excessussakat, az helységnek miattok az talp, és botskor vételében lévő felettébb való karosíttatását a' szörös bocskor árulás közenségesen minden rendbeli embernek fel szabadíttatik [Torda; Tjk V. 239]. 1790: poenája duplicáltassék ..., s ha mégis továbbra ilyen excessusban comparéaltatnék, toties quoties a poenája duplicáltassék [Árkos Hsz; RSzF 154].

Szk: ~t cselekszik/tesz kihágást követ el. 1649: Bleghe ulagos(n) declaralta(m) volt elebbi p(ro)-p(ositio)mba es abbol emergalt p(ro)cessus seriessebe, miczioda excessust czelekedet az J az fiscus ellen mostan azokat ne(m) iteralo(m) hanz(m) recurrálok azokra [Kv; Tjk VIII/4. 376]. 1780: a' Mives és szolga pedig a' mi excessust tett törvényesen erdeme szerént büntetessék [Torockó; TLev. 9a].

3. (hivatali) túlkapás; abuz (de putere); Übergriff/schreiten. 1722: Az meg irt Kecsedi Emberek(ue)k Praedikátorok, miczioda excessusokat czelekedet és miért s kiknek miyet huzta vontá el s mi okon? [Kecsedi SzD; TL vk]. 1730: (A) Kapitány Ur(na)k több Sullyos excessusáról való informatioji is Commissarius Ur(na)k; mixta inquisitio által is elucescaltak [Csapó KK; Ks 90]. 1763: Azon időnek defluxussa alatt míg a Bíróságot viselte, nememű excessusokat, tud, látott, vagy hallat a' Tanu, hogy ... patralt, nevezetesen a' Titt. Aszsz(only) ó Nga Jobbágyain, vagy Sellerein, kiken mit huzott, vont, erőszakosan titkon vagy nyilván mit vitt Szekérel, vagy egyébként Gálfalvára ... a Titt. Aszszony ó Naga híre s akarattya ellen? [T; Mk V. VII/1. vk]. 1832: Szabo György Kapitány Urnak még más két excessussait is említettem es panasoltam t.i. volt Sztler társom Roth Ferentznek

25ig keményen való meg veretése és szolga Bíró Rátz Josef Urnakis oroszba (l) ugyan általa egy butyikos bottal feje be hasítását [BMLt].

4. kb. visszaélés; abuz, exces; Exzeß, Mißbrauch. 1780: Nagy excessus tapasztaltatván a' szolgálk fizetésének egymásra, kivált a' szegényekre nézve lett meg sokasíttásával, azért ezután az olyan szolgálknak, kik Új Esztendőtlől fogva egész Kerek esztendőre bé szegődvén, a' Gazdának bányáját egy Béres helyett ki járják, fizetések légven harmincz hat Vonás forint [Torockó; TLev. 8].

5. nemi kicsapongás, fajtalankodás; desfrü; Unzucht. 1648 megh kiuanniuk hogy az szerent az mint az bizoniságok be hoztak nyílua(n) nalo excessusat* conuincaltassék ..., azt á szemelt az kiuel furtius facto kezőedsult paraznasagh keppen el ugie Ecclesiát keűese(n) [Kv; Tjk VIII/4. 305. — „Leuaj Georgi"-nek]. 1673: Itt Colosvárbán szolgálván emberseges embereket* ... azután vacalván holmi excessusokat czelekedet ... az Colosvari nagy scholában eczakanak idejen talaltatva(n) egy deakkal ki edgy ingb(en) labra valóban volt, vele cohabitálot, és paranzkodott [Kv; Tjk VIII/11. 281. *Elizabetha Bogathi].

6. kb. többletkiadás/szolgáltatás; cheltuiälé in plus; Mehrausgabe/aufwand. 1691 az vice Tisztek(ne)k megh porontsoltatot urgealni kel őket szedgjük össze mindenül az quietantiakat az el mult novembri administraiokrol ugj az vitezek utozások alkalmatosságával ha holmi expensák vagy excessusok lettenek szorgalmatosan circallyak fel és az erogatiokrol hiteles Testimonialisokat vagy quietantiakat, az excessusokrol penigh tellyes inquisitiokat producallya(na)k in Commissariatu regni Szébenbe(n) holott az Admisistrált victualek és excessusok dolga jo rendb(en) allitattik, kinek kinek illendő dispositioja adatik [Kv; Törzs. instr.]. 1739 Az Militiával való Computust igyekeztünk hogy accuraté végezh vihesük, de á szűgényseg el ijtezket, felét sém merté recenseálni, azis a Militia nem agnoscállya excessus(na)k, az tavalyi normához ragaszkodván [H; Ks 99].

excessus-csináló féktelenkedő, zabolátlankodó; neinfriat, desfriat; Zügellose, Unbändige. 1639: parancsoljuk ... minden vármegyékben, szász székekben és városokban az oláh papoknak meg-circálására és azoknak illetlen czelekedeteknek refrenálására az oláh vladika Genadi Györgyöt ... bemenni megenjedje, az papokon való autoritást s excessus-csinálóknak büntetését magoknak ne vonja, hanem a vladikának engedje [Gyf; Veress, Doc. X. 62 a fej. Beszt-hez].

excidál 1. kihasít/szakít; a separa/defalca; ab/aussondern, (her)ausschneiden. 1595: (A) kj lab-bolt erdeoben, Excídalak penz nélkül, Az Also tanachbelj Vrainnak es prædicatoroknak, es az zamweweo Vrainnak. kj teoth f 24 [Kv; Szám. 6/XI. 32]. 1619 Mw Nylas Gaspar es Junck Andras hwttds ozto Bjrak leus(n) colosuarath mentwnk ... az Kwiseő Farkas vczaban lako Zabo Mihaj

hazahoz a vegre hogy az Zabo Mihály Aruaj kezdött m j ezeknek Attjaj dualitassat város teorueni zerint excidálnuk [Kv; RDL I. 107]. 1670: maga es fiay közöt leuő fen álló dolgokat Jgazittanak es az uaros törunenje szerent az tertiu-mot eccidálnok [Kv; i.h. 153].

2. feledésbe megy, elfelejtődik; a se uita, a se da uitării; in Vergessenheit geraten. 1719: A mi az Fejer egyet masokot illeti azok irántis tettem volt mentiőt Groff Mikes Mihály Ur(am) eo kglmének, de az időnek régisége miatt resolutioja ez iránt excidalt [Beszt.; Ks 83].

excidálás kihalítás/szakítás; separare, defalcare; Heraussschneiden, Ab/Aussondern. 1618 De minek előtte az dualitas excidallassahoz kezdetwk (!) volna, Vzdj Istua(n) ... keuana azt mi teö-lwnk ... az Aniaj harmadgiokat k j adnuk^a [Kv; RDL I. 104 Andr. Junck kezével. — ^aA javítás miatt á-nak is, ú-nak is olvasható].

excidáltatott kihalított/szakított; separat, defalcate; herausgeschnitten, ausgesondert. 1680: Székely Leórincz Vr(am)is kevannya az Bern-hard kis Anna részere Job Anyja Balk Anna Aszony decessussa uta(n) excidáltatott harmadot intacté eő kenek adatni [Kv; RDL I. 158].

excidál kihalst/szakít; a separa/defalca; aussondern. 1580 mikor ez walya puztanak wtolzor wege leo(n) p(er)lodesenek, az ket faluknak patronv-sy kozot akkoro(n) el oztotta Excidalta minden felnek az Eo portioyokat [Pókafva AF; JHb XXVI. 8]. 1611: hiúanak mwnek vgj mind az m j bechwlet-tes Vraink hogy Mihály Deak megh hold (!) es ket Arúa maradot vthana vgj mind Perkeő melj het eztendeős es Mihok melj ott eztendeős. hogj m j azoknak varosunknak teöruenie es zokasa zerent az Apioktol maradot yokbol az ket rezeket excidálnok es fel inventálnok [Kv; RDL I. 88]. 1705/XVIII. sz. eleje: adgyuk Borberek Istok-(na)k ... a Gyümölsös kert harmadat melyetis Excidálnunk kell [Ne; DobLev. I/59]. 1731: Durko István lakik a Malom mellett, mely helyet a malomhoz tartozo földből excidált a Provisor [Kásonjakabíva; BCs]. 1780/1784: azakat excidálván olyanoknak a kiknek irotványak nem voltanak [Galambod MT; Told. 29]. — L. még RettE 106, 167; RSzF 148, 233.

excidálendő kihalítendő/szakítendő; de separat/defalcate; was herauszuschneiden/auszusondern ist. 1668: reszemre excidált, es excidálendő Nemes sza(n)toföldeim [Noszoly SzD; Ks 41. E. 15].

excidálás kihalítás/szakítás; separare, defalcare; Aussonderung. 1580: az Nagy Kereky patro-nusok elozor metakat akarnak vala Erigalni, Nagy Kerek^a es azon Eormenszekess^b Newo falw kozt walya pwztának meg oztasara es meg Hatarozasara, Excindalasara [Pókafva AF; JHb XXVI/8. — ^aA tőszomszédos O.bogát előbbi neve.

^bÖrményszékes AF]. 1634: Ezek utan az mi ferfi es Aszonyember változotok voltanak azokatis diui-sor vrain az harmad(na)k excindalasakor megh beczwlwen, penzbeli részt itéltek cziak az aruának [Kv; RDL I. 105].

excidálhat kihalíthat/szakíthat; a putea separa/defalca; heraussschneiden/aussondern können. 1779: mivel az mi a más fiu résziből excidálod-nek, egészszen kezfben ment a Viduának, es onnan excindalhattya maga tettése szerént, mind a két természetű Jozságból [M.köblös SzD; RLt].

excidálódik kihalítódik/szakítódik; a se separa/defalca; herausgeschnitten/ausgesondert werden. 1694: azo(n) nagy Völgy ... az említet Tusoni utigh excindalodot [Mezőmehes TA; Wass]. 1779 az mi a más fiu résziből excidálodnek, egészszen kezfben ment a Viduának [M.köblös SzD; RLt. — A teljesebb szöw. excidálhat al.] 1821 ha nem excidálódik az én részem, hogy is tudok betsiül-tetni [Szőkefva KK; Ks 94 Vegyes lev.].

excidált kiszakított; separat, defalcate; heraus-geschnitten, ausgesondert. 1668 reszemre excin-dált es excindalendő Nemes sza(n)toföldeim [No-szoly SzD; Ks 41. E. 15]. 1736 (Az) excidált Nyil szénafüven alol a köz barázdáig 11 Nyil szénafü [Mezőcsán TA; DobLev. I/160. 17]. 1762: a Gerendben az;Krajnikok Számára excidált föld-döt, annak egy végiben lévő töviskéknek ki irtá-sokkal Szaparította [Roskány H; Ks 113. Vegyes ir.].

excidáltat kihalított/szakított; a dispune să se separe/defalce; heraussschneiden/aussondern las-sen. 1736: ha az szölövel osztolni kívánnak azon tölők levált Sum(m)át és szölőt restituillyak, Mark Istvánnak pedig része ben lévően tartozik az vidua excidaltatni [Torda; TJk I. 113]. 1761 a relicta kíványa Fekete Rebeka Asz(szony)nak mint in capillis maradt leány(na)k de bonis tam Aviticis qvam Aquisitis rátáját excidáltatni [Oroszfalu Hsz; BLev.]. 1810: még máig Sints kinek kinek a' maga portioja tisztán megkülömb-öztetve — ezért gyakorta Nehézség támad, mely elhárítására ezután Szükség ezen Táblákat excidáltatni [Varsolc Sz; Ks 76 Conscr. 337].

excidáltathatik kihalíthat/szakíthat; a se putea separa/defalca; herausgeschnitten/aus-gesondert werden können. 1672 meltan excindal-tathat azon debitumra, az Arvák(na)k házbeli része [Kv; TJk VIII/11. 181]. 1728 Mind hogj a megh irt Nms Curiából Jármí Juditth Aszszon-(na)k eő kglnek része szerint valo Rata Portioja nem excindaltathatott juta eő Kglnek Nms Curia helyett, edgy darab Pusztá [M.déllő TA; IB VI. 225/14].

excidáltatik kihalított/szakítottatik; a fi sepa-rat/defalcate; herausgeschnitten/ausgesondert wer-den. 1601: Elseoben eo kgmek városwl zolottanak

az plebania haznal valo ioknak Jnuentalasarol, es diuissioiarol, myert hogy az Vristen eo felge Erasmus vramatt plebanos Vramat ez vilagbol ky veotte excindaltassek az varosetol keoleon az relictaje es Arwae [Kv Tan Jk I/1. 381]. 1648 (A telek) most mingiart excindaltassek Kamuthi Miklosne Asz(szonyom)nak [O.fenes K; JHbK XLIX/32]. 1656 (A) Sokadalom mikor Falué léssen akkor egy héten Balogh László Ur(am) ne Korcsomarovoltassan, hanem az Falu árultassan bort, mely akkorj hét el telvén utánna mingiart az Falu Korcsomajából excindaltassek más hét Balogh László Ur(am) számára [Makfva MT DLev. 5]. 1713 : Kallai Janos Ur(am) Testamentomabol excindáltatott a Bilgezdi Eccl(esiana)k flor. 16 [SzVJk 55. — *Bürgözd Sz]. 1730 az olahfalvi^a ado mindenkor az ns Székre vettett quantumbol excindáltatik [Szu; Ks 99. — *Az egyházasoláhalvali (U)]. 1760 a mely mobile Bonumokot, Argentariat előbbeni Férjem házától hoztam ... azok intacte excindáltassanak én nekem [Oroszfalu Hsz; BLev]. 1762 Egy darabotska erdő a Kakasdi^a határon excindáltatik nekem Dósa Gergelynek [DLev. 2. XVB. 4. — *MT.]. 1781 h. excindaltassék egy egy Tonoroknak valo hely, hogy marhákat tarthasson [Told. 27]. L. még RSzF 251–2.

excindáltatott kiashtott/szakftott; separat, defalcit; herausgeschnitten/ausgesondert. 1737 Ha pedig az Osztajnak véginn, valamely betsülletes atyánkfának nem találja jutni Szenafü, az ollyak a pusztá ház-helyekre excindáltatott Rétből Con-soláltassanak [Dés; Jk 480b].

excipial 1. jog kifogással él, kifogást emel/tesz, rég kifog; a face intimpinare; Einwände erheben. 1593 Balogdi farkasnet Ideztek d 2 Jrua attunk feleletet melire excipialtak [Kv; Szám. 5/XX. 172/9]. 1628 Tetzett az z. zéknek hogy elsőben admeonealtassek z. Falusi Nagi Mihály a Propositiónak megh hallasara es Annak utánna ha excipialni akar ad quindenam part veuen az Propositioba(n) ad meritu(m) kel zollani [SzJk 29]. 1699 az J. Procuratora Almasi Jstva(n) ura(m) ... azzal excipialt hogy nem kellet volna az Anak Inhabitor(na)k irni az Jtt: a' Constitutio hom-lokan peng vilagossa(n) meg van irva az Inhabitor nev [Dés; Jk 269a]. 1735 Cum p(rotes)ta-(ti)one el varom a Dnus Anak exhibitait, es legyen saluvm azok ellen excipialnom Contendalnom, ex aduerto nekemis exhibealnom [Torda; TJk I. 94]. 1800 A Panaszoltatott Két Fél Communitas minden Fundamentum és helyes ok nélkül excipial ezen processus ellen [Szu; UszLt ComGub. 1753u.]. 1802: protestál és excipial azon Fatensek ellen [M.bikal K; RAK 85]. — L. még RettE 290, 293; RSzF 255.

2. kifogással él/hozakodik elő, húzódozik, vonakodik; a se codi, a invoca pretexte; sich ausreden. 1630 : minthogy akkor szolga Biro valék, es kenszerettenek arra, hogy Diomal foglalására mennyek es váltig excipialok vala, de ugyan el kelle menne(m) Diomálra [Ne; Bál. 82].

3. előhozakodik vmivel, mentegetőzik; a se scuza, a pretexta; sich entschuldigen, vorschützen. 1722 Még a Sárkányi Paptol a buzát kézhez nem vehetém, cséplőt ne(m) kaphat aval excipial [Fog; KJ. Rétyi Péter lev.].

4. kivesz; a scoate; ausnehmen. 1632 Az Kóver Istvan rezze Joszagot nem is adtuk oda az alkalom-koris Excipialtuk az Keover Istua(n) rezze Joszagot hogj nem adgiuk oda [Zágon Hsz; Borb. I. „Balthasar Jako de Szagon” (!34) vall.]. 1699: excipialni kell ... Ferencz Fiam(na)k egy ház helyet Ujj Bádon [Mv MbK 69].

5. ~ván kivéve; cu exceptia, in afară de ...; ausgenommen. 1668 En Jenei Gaspar obligalom magamat, teljes eletemb(en) valo bor nem issa-sagra excipialvan ilyen Casust, hogy harmad napi betegsegemb(en) a dolog ugy kivanvan hatod resz ejtelnyi bort szabad legyen nyavalyam terhenek könnyebbitesere meg Innom [SzJk 102]. 1674: becsülletes emberek(ne)k amazok mellett valo Tö-rekedesekert es interpositiojokert ... az Detereki (!) es Koki portiojokat simpliciter vissza eresztene nekiek, excipialván ... az Tohati portiot [Havadtó MT BLt 11 Isák György keze írása]. 1705: hagyom, és légálom holtom után az Fiu Agon lévő meg irt onokáimnak ..., excipialván az Szilvás kertet [Altörja Hsz; Borb II]. 1841: cum flor. 1 büntetessék excipialván^a a catholika részen való atyafiakat, réserválván öglmeket magok halatjak^b előtt való menetel [Dés; DFaz. 39. — *A sajtóhiba javításával *Értsd: halottjuk]. — L. még MetTrCs 447 SzékFt 30.

6. fogad vkit; a primi pe cineva; empfangen. 1722 Méltóságos Generalis Commendans ed Excellentiája holnap estvére ide érkezvén itt nem fog kézni, hanem uttyát Continuallya ... az oda ki valo Vármegjék ed Excellentiáját tisztességesen excipialták, eleibe menvén magok ki késérték, illendő Kglmetek(ne)k is prospiciálni, és a' meny-nyib(en) az üdönek rövid volta engedí menél tisztességesebb(en) lehet excipialni [Kv; Ks 18/ XCIII gub.]. 1736 Gubernátor Gróf Bánff György, hét drága szerszámokkal felöltöztetett vezetéki paripákat vitetvén maga előtt, fényes kísérő sereggel, az erdélyi akkori generalis commendans, gróf Rabutin eleiben ment, minthogy az akkori Leopoldus császár az lakadalomra invitatus lévén, maga képiben gróf Rabutint praeficiálta, ugy is excipialta az Gubernátor, mint magát a császárt [MetTr. 393].

excipialhat 1. kifogással élhet, kifogást emelhet; a putea face intimpinare; beanstanden können. 1629: az Inctanak exceptioja megh al ... s ki bohattatik bizonsagha allegatioja szerent; Mielhogy az leuel nem maga chirographuma, az ki ellen nem excipialhatna, hane(m) mas irta volna neuet inseraltak [Kv; TJk VII/3. 160]. 1671: Nekem ollyan deliberatumom ne(m) p(ro)-nuncialtatot mellyel el rekesztettem volna az exceptiotol, azért meltan excipialhatok, penes novu(m) [Kv; TJk VIII/11. 148]. 1700 nincs immar arra facultassa a' D. Inek hogy ... ellenem

excipialhasson [Dés; Jk 314]. 1723/1761: az I. nem excipialhat [Ne; DobLev. II/329. 13a].

2. kifogással hozakodhat elő; a se putea codi, a putea invoca pretexte, sich ausreden können. 1711 Racz Péter Becsbe akar menni admonialtattam el ne menyen, mert mind a potentiaert, mind a Vér árulásért prosequálni fogjuk, és annak idejében aval ne excipialhasson, hogy idegény országba levén, nem tartozik meg felelni [Marosszékirály AF; JHb XXIX/180]. 1718 Horánczki Gyurka elhagván az Urát már egy néhány hetigh elabalt, azért a' btes Celi mostan hadgya arra hogy többé ezen ifiu ne excipialhasson, es mys Celiül ne okoztassunk, ha el vetemedik ..., az hová tettzik neki, oda adgya a' B Céh [Kv; AsztCJk 106].

excipialtatik mentesül; a fi scutit; befreit/enthoben werden. 1681 Minden egész Telek után tartoznak husz husz véka Zabbal, melyet Aku Zabnak hinak Ezen aku Zab adozastul excipialtatnak a' Portatorok [Erdőhátság H; VhU 197] | Excipialtatnak ezen Contributio* alol a Szabadosok, puskasok, Portatorok; Az Acsok, keő vagok Birakis hasonló praetendálnak [VhU 64. *Ti. a szabadás, ill. zabvátság].

excizió kiszakítás/szakasztás; separare, defalcare; Aussondern. 1739 'A Posta Lovak Pascuatijára adando Rétnek oculatiojára 's excisiojára ... kimenni deputaltatnak' [Dés; Jk 515a. — *Köv. a nevek fels.]. 1760 (A) papok fundusainak s külső appertinentiáinak excisiojára járván ... Solymokón az ott lévő pusztatemplomba bementem [RettE 106–7]. 1802: Az Sombori fin ag két Tertiumanak Excisioja assignatioja harminc hat napokat foglalván magában ha romlik egy Sessiora Rh 2 xr 19* [M.zsombor K, Somb. II. — *A felmérésért].

excíroz 1. exercíroz

exekúció 1. ténykedés, eljárás, procedeu, activitate; Verfahren 1586 24 Maj Jndultunk Lukachj Vrammal, Rapoltra Comunizsalnj Egi kochin ... 29 Maj Rapolton az Captalannak, az Executiotwl es Relatoriatiol attam f. 2 [Kv; Szám. 3/XXIV 20]. 1605 Miért penig az Oszto Byraknak eddig valo exequítioikba(n) két aúagy haro(m) Czikkelyekbe(n) Akadalyok Volt, kit eme(n)dalatnj keüannak; o kme Biro Wram az Jöueo Szombatra gyücze be az Varost annak Complanalessara [Kv; TanJk I/1. 499]. 1653: Meli mi executionkat declaralt három eőregh emberek(ne)k hűteők vtan valo ki mutatasokból modo supra notato veghben viuen, irtuk megh Nagd(na)k az mi igaz hűtünk szerent, kezünk írassa es peczietünk alat ki aduan [Makfva MT; DLev. 5].

2. bírói eljárás; procedură judiciară; Gerichtsverfahren. 1605 akar kihez is, úgy mint tellyes Executorok menyenek ky ha a fel, ky az Jokba(n) vago(n) relúctal, és ellenkezik, tehát az Oszto Byrak az Princypalissal együt adgyak hirre, o

kgmeknek Tanaczúl Ó kk annak útanna dyrimalyak az akadalt és paranczolyanak, hogy az Exequútionak engedelmes legyen az ollya(n) fel [Kv; TanJk I/1. 499]. 1738: Néhai Imrefi Szűcs János o kgime Özvegje Markus Judith Asz(sz)ony, mint hogj gjámoltalan özvejségre jutott dolga, és maga, vagj meg-hólt Ura dolgát fojtatni nem tudván, Procuratorais itthon nem lévén az Executio ugjan suspendáltatik mig Procuratora jelen lehet [Dés; Jk 494b]. 1802 Petrityevity Horvát Miklos vr ... az el vágat Gátára nézve Executio nélkülít is a' Deliberatumnak egészen minden morossittás nélkülít eleget téssen [T; BLt 12 Végilai Horváth Gáspár szb kezével].

3. véghezvitel, végrehajtás; executare, ducere la capăt; Durchführung. 1605 Biro Vram ezeknek io es tiztesseges executioiara Tanachyauual viselien gondot hogy se zemelyekben se marhayokban megh ne bantodgyanak* senkyteol [Kv; TanJk I/1. 524. — *Ti. a jezsuiták]. 1651: (E) dolognak Executiojara attuk ez my sententia leuelúenket [Rákos Cs; Eszt-Mk]. 1698 Zalogjáért küldven a' Város Szolgait Hadnagy Ura(m) a' zalogott kezeiből ki ragadta; sótt azon Zaloglasnak executiojat turbalta [Dés; Jk 268b].

Szk: ~ba való vétel véghezvitel. 1776 az Farkasak már kilecz (!) kopomat mind az leg jóvát meg evék azon Gyilkosokra satisfactiot kérek nem egjebet pedig hanem hogj magok boreikkel tegjenek Contentumot nekem ennek pedig executioba(n) való vételére hatalmasabb, marcialisabb embert nem tudok mint Mosa Laszlo Uramot [Négerfva SzD; BfN. Bánfi Péter lev.] * ~ba vétetődik végbevitetik. 1698: Kacsó Ilona testet paraznasaggal meg mocskolta mely miat terehben esett; de rehel le tetele előtt, hogy meg pelengereztessek es veszszóztessék a ratioval ellenkezik ..., per hoc Causa p(rae)sens executioba(n) nem vetetődik valamig terhét le nem teszi [Dés; DLt 267b].

4. végrehajtás (rendelkeztetés, végzés v. ítélet); executare; Vollziehung. 1578 eo kegme Biro vram wltesse(n) birot ..., ha penigh az Teorwenyre elő nem Ieo, massodzor harmadzoris ideztesse rea, ha vgyan nem akar teorwent allany pronunciatasso(n) eo kegme, es exequiltassa(!) ha Nemesseget forgattja az exemquatio (!) ellen, abbol ozton megh laczyk ha akar elny velle vagy nem [Kv; TanJk V/3. 173b]. 1640 az Anak finalis Sententiaia adatik, es Executiora demandaltatik [Mv; DLev. 5]. 1670 N. Bányai Vr(am) eo kgime Sententiajának executioja mint hogy mosta(n) Rakosi Ur(amna)k eo kglmének szükséges képpe(n) az országh Gyűlésére captalani tisztí szerént el mennj, eo kgimek által dilatáltatik [Kv; TanJk II/1. 726]. 1734 Nem lehetett volna a hűdöt fel adni az also Sedrianak ratio (így !) mert midőn az A appellalta transmittaltak, mely transmissiois suspendallya a Deliberatum(na)k executiojat [Torda T Jk I. 35].

Szk: ~ba megy. 1771 A szegény Duserdin is megholt szerencséjére, minekelőtte az ellene pronuciált sententia exequítioba ment volna [RettE 250] * ~ba mehet. 1764: iterato Hadnagy Vram-

nak intimáltak, hogy eö kegyelme mint Executor Tiszt, ebben maga kötelességét, hivatallát ugj kövesse, hogy a Sententia debita Executioba mehessen, külemben in casu adverso a Mag(istra)tus solemniter p(ro)testal [Torda; Tjk V. 240] * ~ba való vétel végrehajtás. 1711 authoritassa lehessen és légyen az Societas(na)k az olly dolgok-(na)k decisiójára, és meritoma szerint léendő Deliberatomnak executioban való vételere [Dés; DLt 489]. 1794 Ezen dolog nem lévén Judicialis hanem tsak az Flgs Kir Pö Igazgato Tanács Rendelésének executioba való vétele azért inváltnak (!) a' parsok a V Tiszttséghez [Szu; Borb. II]. 1808 a Deliberatum reformáltatott és mi osztoztat Birákul ezen Deliberatumnak Executioban való vételére vissza utosítottunk [Asz; i.h.] * ~ba vehet. 1700 (E) Deliberationkat hogy jób modgyaval executioban vehessük Inspec-torok(na)k Uramek^a rendeltettnének kikis a' köz jóra . szorgalmatossa(n) rea vigyazzanak [Dés; Jk 312b. — *Előtte a nevek fels.] * ~ba vesz (ítéletet) végrehajt. 1784 az Torotzkai Birák az ollyan Causakotis folytatták; melyek mind Activitassakat, mind pedig Tudományakat exsuperállyák Deliberatumokat is executioban vésznek Büntetnek, mulctáznak és Birságiumokat szednek [Torockó; Tlev, 2/6] * ~ba vétet (ítéletet) végrehajtat. 1674 az dolgot az utolsó deliberatioja szerint executiob(a) vetettyuk ne is busitso(n) Tovab bennünköt [Törzs. Bornemisza Anna fejedelemsasszony vál. Galgai Rác Istvánné kérelemlevelére]. 1765 az elébbeni Deliberatum nem alteraltathatik, sött in omnibus punctis et clausulis helyben hagyatik, es Executioban vétetni itilitetik [Torda; Tjk V. 287]. 1808: A fen irt Appellata Felperes Rész ... ezen fen irt Itéletet Executioban vétetni kívánnya [Asz; Borb. II] * ~ba vétetik (ítélet) végrehajtatik. 1699 Hathazi Szabo Janosnak Nemes Juditnak ha hol ezen tul a' varason talaltatnek feje vetessek. A ferje Hathazi Szabo Jan(os) tavalyi sententiaia is executioba(n) vitesek hasonló keppen kiverettessek minthogy tudvan elt velle [Dés; Jk 300a]. 1773: kívánom külömb-külobféle diflamatiojáért* külön-külön emenda lingvae maradjon, es executioba vétessék [Taploca Cs; RSzF 254. — *A sajtóhiba javításá-
val] * ~ba vétetődik (ítélet) végrehajtdódik. 1671 Az Anak Fodor Janos(na)k Causaja final(ite)r decidalodottis, leve(n) czak az hatra, hogy vigore sententiae executiobannis véteteodgiek [Kv; Tjk VIII/11. 72]. 1746 az Inctusok novizaltanak volt, mely mellett mind ez mái napig nem procedáltak, azért az Jk Secundum prius Deliberatum vigoraltatván, hogy execu(ti)oba vétetődgyék itilitett [Torda; Tjk III. 100]. 1776 (Letevén) minden eddig ... tentált Processussokat, minthogy Executioban edgy sem vetetődött ... meg kívánom azért, hogy Dobai Klárának minden el maradot Ingatlan Javai két egyenlő Részekre osztassék (így!) [M.köblös SzD; RLt O. 1. 2–3] * ~ba vétetettik. 1762 az Deliberatumban ki irt ratiokat nem evertalhatván mostani Documen-

tumival, hogy vigoraltassék, és Executiob(a) vétetessék, meg kívánom [Torda; Tjk V. 87]. 1763: az elébbeni Deliberatum in omnibus punctis, et clausulis vigoraltatik es hogj ... Executiob(a) vétetessék, itilitett [uo.; i.h. 159] * ~ra megy. 1645 Banyai Janosnak nem volt ollyan teorvenye hogj az It Captiualtathassa, hane(m) Exequiortora kellet volna mennj es ha semmle nem leot volna vgy nyulhatott volna személyhez a varos priuilegiuma szerent [Kv; Tjk VIII/4. 7] * ~t szenved. 1738: Hadnagy Atyánkfia 6 kglme A mely Hidhoz kívántató fa restantia . még Várasunkon vagjon, azokat is mentül hamarébb hozassa meg, hogj rajtuk ne mullyon, és ne incusáltathassunk, annyivalis inkább Nms Várasunk Executiót ne szenvedjen [Dés; Jk 502a]. 1769 Keményen porontsollyuk a Falus Birák(na)k, Perceptorok(na)k és Esküttek(ne)k, hogj az Adonak fel hajtását minden haladék nélkül ugy szorgassák hogj külobben Kemény Executiót fognak szenvedni [UszLt XIII. 97] * ~t tess. 1669 k En ... Déés Városának választattot Pö Hadnagya, eskeszem ... hogj igaz Törvént szolgáltatok igaz executiót té-szek, és tététek az Törvény utan [Dés; Jk 12a] * ~t tétel → ~t tess.

5. végrehajtás (foglálás); sechestrare, punere de sechestrui; Beschlagnahme, Pfändung. 1573: Az Zek zinen az Tanach Eleot mikör az 33 flnt feleol valo p(er)ceptoriat hozot volna Executiortora Nyreo Kalman es arrol c(on)tendalnanak Kalmar Peterel, Monda Kalmar Peter hogi Neky Egieb Nimch egi zeolenel hyaba vegie ely azt [Kv Tjk III/3. 414]. 1599: mikola pal vramnak zolgay es Jobbagy ... Azt mondak hogj semmikepen eok vrok hire nekul be ne(m) bochiatnak hane(m) az my executionknak ellene mondanak, az mint hogj elleneis mondanak es be sem bochiatanak [Pöcsfva KK; JHbK XIV/37]. 1654 belöl alva(n) az kapuián Kenderesi Orsolia aszoni feligh ki vont fegiverel repulsiot tön az Executionk ellen maga szemelle szerent [Borsa K; Mk III. XXXVIII. 1002. — L. még erre MNY XLIII, 147, SzE 60–1]. 1755 admittalván az Executiót foglaltuk el karonak fel verésével egj kis hazhelyetskéjét Bagjon-nak felső vegin [Asz; Borb. I]. — L. még Retté 228, 244; SzO VII, 111.

Szk: az ~ admittaltatik a végrehajtás megenged-tetik. 1827 a' Törvényes Exequutio nem csak tentaltatott, hanem admittaltatott volna is [Erdő-sztgyörgy MT/Mv; TSb 51] * ~ alá ad/bocsát. 1791: az én Jozságomot executio alá nem bótstam [Mezőkövesd MT; MbK XII. 81]. 1813: én semmit executio alá nem adom (!) hanem a' magom részemet Tekintetes Borosnyai Urral el igazított [Szabéd MT; DE 3] * ~ alá megy végrehajtásra kerül. 1833: egyéb Javatskáink is executio alá fognak menni [M.zsombor K; SL] * ~ba vesz kvit végrehajt. 1713 kenszerite bennün-
ket hogj ki mennénk es az eö kglme resin való embereitis ... executioban Vennök az tilalmas Czegei Hodos ton levő halaszotért [Noszoly SzD; Wass] * ~ba vétetődik végrehaj-

tás alá kerül. 1737 Kis Marton ados Papai Istvannak huszonnyolcz vonás forintokkal, melyeket intra octavam meg fizessen alias executioban vetetődik [Torda; TjK I. 145] * ~ *jelfüggesztetik*. 1719/1737: Hunyadi Rosália Kérelem Levele, hogy a' Tar Anna Hunyadi Sámuel Divortiaja által ki viendő Executio fel függesztessék [Aranyosrákos TA; Borb. II] * ~ *jele* a (megesett/végbement) végrehajtás (külső) jele. 1835 a' bé bótstótt Executionnak jeleül az említettett részire az Udvarnak tsóvát úttettünk (Marosgombás AF; TSb 49) * ~ *jó* kb. végrehajtásra kerül sor. 1833: arra kéré, hogy mennék el itten lako Nemes Pétki Sámuel Uramhaz, és adnám tudtakra, hogy régebben Léválbt bizonyos Summáju adosságo(na)k ki nem fizethetése tekintetéből Törvényes Exequutio akarván jöni admoniáltatattis 156d napakra a pénzbe bé fizetni [Sinfva TA; Borb. I „Fogarasi Huszti István falu hitese Jégzője” kezével] * ~ *követi a falut* végrehajtás szakad a falura. 1720 A Bur Lázck Pia nem akarván menni, mondja az biro, ha valami executio van követi az Falut éretted, ide rēatok szállitom az executiot [H; Utl] * ~ *ra kihoz* végrehajtásra kihoz. 1685: ezen Makfalvi Mihály Déákné Gáspár Anna Asszony ellen hogy korcsomállott, Botos Péter ur(am) király biroságáb(an) executiora ki hozta volt, s kétt Eökrét el hajtátá, az edgyikett ... el hajtátá a' király biro az maga házához [Makfva MT; DLev. 5] * ~ *ra kivisz*. 1770: Ebédre Ugrócsra* mentem, ott találtam Sombori Sándor vramat. Kivünn executiora, de a falu repellált [RettE 228. — *K] * ~ *ra megy*. 1606 az .11. diznokert executiora mentek volt, megh kérték, teoruen(n)ek mondja zerint az J. falútól, de ne(m) attak megh [UstZ 20/75]. 1645 Banyai Janosnak nem volt olyan teorvenye hogy az It Captináltathassa, hane(m) Exequutioira kellet volna mennj es ha semmie nem leot volna ugy nyulhatot volna személyihez a varos priuilegiuma szerent [Kv; TjK VIII/4. 7] * ~ *t beocsát* enged a végrehajtásnak. 1829: a Dnalis Biro az Ajtot ki nyitván önkéntesen bé bótstótt mondván parantsolatom vagyon hogy az Executiot bocsássam bé [Felfalu MT; DE 2] * ~ *t celebrál* végrehajtást foganasótt. 1680: Olá Lapád* felé meg Indultunk, akarván menni azon faluban, hogy . executiot celebrálnánk az Certificatoria Relatoriat exhibeáltuk, és elis olvastuk [Törzs. — *AF] * ~ *t peragál* végrehajtást foganasótt. 1666 Executiot akarván peragálni előnkben júvén a Falu végre Apaffi Istvánne Asszonyom eö Naga procuratora az egész Faluval edgyütt Repulsiot tűnek mezetelen kardnak ki vonásával [O.budák BN; Ks 41. C. 7]. 1764: tsak ez az kérdés, l(e)g(iti)ma Executiot peragáltaké az Jk vagy nem? [Torda; TjK V. 220] * ~ *t peragálhat* végrehajtást foganasóthtat. 1677: az megh allo fel az megh nem allo félen ... az fen megh irt szaz Tallerokigh plenaria executiot peragalhassan [Ne; DobLev. I/25] * ~ *t szenved*. 1757: Minek előtte Keszeg György az Attya adossáágért Executiot szenvedett volna, én nem tudam ... , hogy az előtt Executiora certificálták é az

Fiát Györgyét [Gálfva KK; Ks 66. 45. 17c]. 1766 Örökké perlett, örökké jobbágyokat reptaltatott A losárdi Kifor György jobbágyásra való keresésében ugyan belesült, mert vagy ezer forintig exequitiót szenvedett [RettE 203]. — L. még i.h. 408 * ~ *tentáltatik* végrehajtás kíséreltetik meg. 1827 a' Törvényes Exequutio nem csak tentaltatatt, hanem admittaltatatt volna is [Erdősztygyörgy MT; TSb 51] * ~ *t tesz* végrehajtást foganasótt. 1664: executiot akarék tenni, előmb(en) alá Boros István Vr(amna)k egy Nagy János nevű szolgájja, az kezesseken valo Executio tetelt nem admittála [Fog.; Szád.]. 1667: az ... Kiraly Biro a(lta) azt az maradczagot ... kēretük, hogi ha szep szerent megh adnak Executiot nem tennenk [Asz; Borb. I]. 1750 Executiot tenni el nem mulattya [Msz; Berz. 18] * ~ *t tētet* végrehajtást foganasóttat. 1671 a' ki quonius modo eö kgymek kozul fel bontana ez ozfozast; az megh allo fel az megh nem allo félen azon helybeli csak egy tistelis . . executiot tetessen titethessen szay Imperialis Tallerokig [Kv; RLt I]. 1682 k. Nemzetes Szeplaki Petrityevit Horvát Miklos admonealtattja* Betlen Gergely Ur(am) Jobbagjt ... arról hogy azon el kborlot Jobagjt sistalljak kvlönben a magok kötese szerent szasz husz Magjar forintig executiot tetet [Kük.; SLt AX. 42. — *Köv. a nevek fels.] * ~ *t tētet*. 1622: Instala eo Kegleme azon, hogy valahul megh találhatni, az megh neuzett Andras Molnart, es Szaz Janost, mindenwt megh tartoztatuan teoruenire, igaz teorueni szerent dolgozat elis Jgazithatna, es melto exequutiótis tetethetne [Gyf; RDL I. 14]. 1691 . . melyben hogy ha eö kglme hiven s igazan el nem járna, tehat ez levelünk ereje által minden Törvénybéli Remediumokat ebből kik kötvén . . Hosszutelki Eva Asszony Sz Páli Ferencz Uram(na)k akar mi nével nevezendő javaiból Száz Aranyakig mindgarast executiot tetethessen [Vízakna AF Törzs]. — L. még ~ *t tētet* al. * ~ *t tētetet*. 1669 ha Enjedi Márto(n) Ur(am) ez aránt valo áruját megmásolni akarná Makai Mihály Ur(am) szaz Imperialis Tallerig ... executiot tetetessen, akar minemű s mi helyen lévo javaiból Enyedi Márto(n) Ur(am)(na)k (Borb. I) * ~ *t vehet* foglalhat (és árverezhet). 1719 ezen Birák erejivel minden pör patvar nélkül, Inczeh Balás Ur(am)(na)k akarminemű javaiból az meg irt Summáig Tisz: Inczeh Mihály Pap Urám executiot vehessen, es ezen Contractus in vigore meg maradjon [Angyalos Hsz; Borb. II Albisi Bod Miklos angyalosi rector kezével] * ~ *t vétet* vkin vkit végrehajtat. 1781 Azok közül, akik főbe vágtak, az egyik ez a lusta Lőrinciné, aki 202 forintig exequitiót vétetett rajtam, de mindent visszanyerem [RettE 417] * ~ *t visz* végrehajtást/végrehajtot visz vkihez. 1572: Pilstich Leorinch* ... vallia Mond vrberger Gergelnek vallode az ados lewelet, vagye Ados neky Mond hogy vgy vagion hogi En attham az lewelet ados vagiok neky ... Azutan eo hozza^b teobe Nem leot azert aros Myhal Nem kewant executiot viny [Kv; TjK III/3.

36. — *A volt bíró. ^aA bíróhoz] * ~t vizs ki vkire végrehajtást/végrehajtót vizs ki vkire. 1815 Szekely Mihály ötsém ... alig várta hogy bé állyon a Sz Istvan napi periódus, éppen midőn nevem napja volt, executiot vitt ki reám [Várfa TA; JHb Fasc. 48 br. Jósika István br. Jósika Jánoshoz] * ~t vizs vmire végrehajtást/végrehajtót vizs vmilyen ingatlanra. 1724: Hallottam hogj Ifju Jeremiásné Aszszonjom Executiót vitt volt a' meg nevezett házra, de mi formán nem tudom [Ne; DobLev. I/106. 8a „Anna Balog rel. nob. quondam Martini Dobolyi” (50) vall.] * ~t vizs végbe végrehajtást foganatosít. 1784 (Az) Udvar(na)k kapuja előtt midőn meg Seregettünk volna meg magyarázák nekünkis azt, hogy Executiót akarnának végben vinni [Buzd AF; Eszt-Mk] * ~t vitet végbe vkin. 1780 ez az selma, huncut Lőrinczné Lengyel Rebeka 202 forintig executiót vitetett végbe rajtam [RettE 412] * vkire/vkikre redszállítja az ~t vkinek/vkiknek nyakára hozza/szállítja a végrehajtást/a végrehajtót. 1720 Az Bur Láczk Pia nem akarván menni, mondja az biro, ha valami executio követi az Falut éretted, ide reátok szállitom az executiot [H; UtI].

6. foglalás; sechestrü; Beschlagnahme. 1599 De mikor az eo contradictioikra Nem akartunk volna az executiotul cessalnj miért hogj az eo felsege missillisse nekunk serio paranchiol vala hogj igenesen rea menuen el foglalliuk egj nagi Imre neüeo mikola pal vram zolgaia, az vra es mikola Ianos vram kepeben kardot vonuan monda Euuel es el tiltlak es repellalok az en vram es mikola Janos vram kepeben hogj ezt az Joszágot kemetek el ne foglallia mert az en vramekat illetj ver zarent [Pócsfa KK; JHbK XIV/37]. 1715 midőn volnek . az Balásházi* határban az Almás Vizen levő felső Malomnál azon Nemes Felső Processus(na)k Erdemes Vice Ispánnya Groff Keresztsegi Csáki István Uram Ó Naga részire el akarván foglalni, de Czegei Vas Daniel Ur(am) jobbagy Birája az Executiót félig három izben ki vont Szablával ob viálta (!) [Wass. — *Almásbalázsháza Sz]. 1805: magunk eleibe szollitván Balog Györgyét általa Földes Urát meg intettük az iránt hogy . harmad napra az eő nsza kezénél levő Zálogbol ki ítelt egy negyed rész Rétsei Joszágnak executiojára ki jönnek [Csekelaka AF KCsl 16].

Szk: ~ba vételtet foglaltat. 1674 Aranykut es felső Szovát nevű faluk köszt azon Szováti* határ szélyben levő darab föld félet, ki most köz határnak hivattatik ..., mivel azon Contractust az felső Szovátiak violáltak, executioiban akarjuk vettetni [K; SLt Q. 14. — *Később: M.szovát K].

7. behajtás; stringere, percepere; Er/Einhebung. 1597 Megh ertwen ew kegmeke warossúl Orzagh mostani vegezest, articúlüssat az Creditorok feleöl az adossagoknak Exequutioiarol noha lattatik varossúnk priulegiúmanak es reghy zokassínknak derogálny, de hogj ennek túllia(n) affele búsulassa se Bito vramnak se Tanachnak ne keowetkeznek vegeztek ew kegmeke Warossúl* [Kv;

TanJk I/1. 288. — *Köv. a végzés]. 1678: Az Kezeseg vinculuma Exequutiojaba(n) munkalkodot Deakok(na)k attam f 12/[UtI]. 1786: igen Nyomoruságban el egy nemelly, es olly nagy Szegénységgel hogy az Királyi adot se fizetheti könyön ambár Executioval szedik [Torockó; TLv. 4/13. 29]. 1809 az Executioiorol le szállott Szélybéli Katonaság mellett ejjel nappal nyughatatlan-kodom [Szu; UszLt ComGub. 1616].

Szk: ~ba vesz behajt, megvesz. 1706 Az Kurucz Jobbágyok independenter vad(na)k, sem Urok, sem az N. Szék törvényéhez ne(m) applicállyak magokat, attol ne(m) dependéálnak, potentiarus-kod(na)k, valami praetensiojok lévén, magok Autoritasokbol Executiob(a) vötték s vészik [UszLt XIII. 94] * elmegy az ~ vkire/vkikre nyakára/nyakukra megy az egzekúció. 1703 Az executio is kkre el megjen infalibiliter mind addig kken is lészen, mig ki nem potollya egas Restans dolgozit [i.h. IX. 77. 73 gub.] * kiszáll a katonai ~. 1853: leg szorosabb parancsul azt adá ki az Elnök* Ur, hogy az állam költsönt egy 3 nap alatt (egy!) ha bé nem fizettyúk katonai executio száll ki [Pálffy U Pf. Illyés Péter főbíró Pálffy Lajoshoz. — *Járási elnök] * rajta vagyon a német ~ vkinek nyakára a német egzekúció. 1731 (A falusbíró) keré ... Dindár Vramott, hogy succuralljon a Falu(na)k penzel, mintt hogy actu rajtok vagyon a Nemet executio, a Falu(na)k adojaért, s nints honan meg adni Dindár Vramis ..., hogy a rajtok lévő executiot amovealhassa rollak, adott (: 50:) ötven magyar forintokatt költsön [Káptalan AF; DobLev. I/98].

8. kivégzés; executie; Exekution, Hinrichtung. 1681: Szám tarto Ház Szobája Executiohoz valo két kéz pallos, hüvelyestől Nro 1 [Vh; VhU 521–2]. 1765 (Dujardin József) ágya fenekén találtanak két hóhérpallost, amellest sok különb-különbféle kínzó-szerszámokat. Az exequutioiban ilyen mesterséggel élt, mikor kínzotta az embereket, a malomba vitte, a malmot megeresztette, hogy a zúgás miá ne hallassék a szegény embereknek jajgatások. A megölettenek száma tizenhégvig kitudódott [RettE 187].

Szk: procedál az ~ban folytatja a kivégzéseket. 1759 A portugaliai király csak procedál az executioiban a rebellisek ellen [i.h. 82].

9. ~t ültet kb. számvételt/vizsgálatot rendeztet; a ordona sã se facã revizie/control; Rechnungsrevision anordnen lassen. 1766: a' Városnak mostani Tisztartaja Mészáros Györgj az el mult káztsoni Innepek elöt dördületkor egy napon, nem rendes, hanem rendetlen Executiót ültetvén perfunctorie Rationalt az Városnak kárára [Torda; Tjk V. 235–6].

exekucionális végrehajtást elrendelő végzés: rezolutie/hotárire de aducere la indeplinire; Exekutionsbeschluss. 1635: elmentwnk ad facies Arcis az kwlseö kapuia eleyben aholot igereöl igere mind az Execuctionalist s mind az eö Nagok közt valo Contractust ... el oluastattuk; es ott primum de reb(us) mobilib(us) satisfactiot kertwnk, aholot

semmit sem akarván adni az ott való Porkolab Nagy Peter; be indulánk az varba [Szászrégen; Vlt 17/1603].

exekúciós. E szk-ban; in această consucție; in dieser Wortkonstruktion ~ osztály bíróság v. per útján való osztály/osztozkodás; imparteală pe cale judiciară sau prin proces; Teilung durch Gericht od. Rechtshandel. 1832 én, sub F. lévő Relatoriam szerént admonéáltattam debito tempore hogy jöjjön, és osztozzunk Atyafiságosan vagy árbiterek által, mivel az osztozando Jok nem érdemlik a költséges Executios osztályt [M.köb-lös SzD; RLt].

exekúció-tétel végrehajtás; sechiestru; Beschlagnahme. 1664 Küldé el engemet Boér Sig(mon)d Vr(am) eő kgme, hogy .. az hátra maratt Summa Pénzt ... iobbágin exekúállam: Enis azért el menvén előmb(en) alá Boros István Vr(am)-nak egy Nagy János nevű szolgájja, az kezesseken való Executio tétel nem admittála [Fog.; Szád.]. 1667: egeniesen executio tételre el indulánk, melliet esze(kb)e veven Dali Miklos es Nagi Istvan, mindgiarast az Kirali Birotol Tilalomra törvent kereknek|az executio tétel(en) cessalánk [Asz; Borb. I].

exekútor I. 1. kb. a végrehajtó hatalom képviselője; executor; Exekutor, Pfänder. 1585: talál-tassa megh Biro Vra(m) Kendy Sandort panazol-koggyanak minemeeo zyn Alat Akarnak a Iesuitak lassan lassan magoknak Bíróságot venny ez varos-ba(n), es hogy eokis Exequutorok lenny akarnanak, holot chak az Büro az szabad varosokban exequutor [Kv; TanJk I/1. 14].

2. végrehajtó; portárel, executor; Exekutor, Pfänder. 1587 Myert penigh hogy az adossagnak megh kel fizetendny, es Idege(n) exequutort ide be ne(m) erezhethny Byro vram tanachywal hya be az ket Attiafiat, es az hazat bechywllek megh. Es az attioi nyilwan valo adossagit előbi (!) tuggyak ky, Annak vtanna az megh maradot summat ozzak megh es lassak menyé Iwt Thamas-nak, Es azt deputalliak Az adossoknak [Kv; TanJk V/3. 246b]. 1598 Az Actrix ennek előtte megh sententiaza volt az paztorth kire Executorokkal menth volth [UszT 12/7]. 1672 En altalam* T.N. Kis Buni Betlen Miklos Ur(am) Certificaltatja ad octavum Executiora, es jelentj ő kgme hogj Executorokat hoz kgdre ..., hatvan negj magyar forintokigh [Törzs. — „Joan. Mikola vice judex nob. com. Torda” által]. 1736 a Tktes Nms Tanátstól legitime exmittáltatott Erdemes Exe-cutorit* ..., a legitima Executiót nem admittálta; hanem egy kardnak félig való ki-vonásával Repellált [Dés Jk 205. — *Tollban maradhatott: kiküldvén]. 1802 alázatosan jelentem a' Tekin-tetes Executor uraknak, hogy a költségek tovább-i ok nélkült való szaporítására ugy látom a' Tör-vényes szokás ellen ezen Executiora több Execu-tor vrak, és igen feles számu Commetánéusok hivattak egyben a' Triumphans Aszszony ó Nsga által [T; BLt 12].

3. végrendeleti végrehajtó; executor testamen-tar; Testamentsovollzieher. 1709: Hallerköi Hallér István ur(am) rendeltetett Néhai Mgs Groff Apor István vr(am) eő Nga Testamentaria Dispositio-janak legh fővebb Executorává [Nsz; Ap. 5].

4. (ingatlan)foglaló, vég iktató, statualó; execu-tor, persoana care sechestrează un imobil; Exequent, Pfänder. 1605 Az Exequutorokkal el mentwnk az feold ziniere ..., Statualtattuk, es senki tilal-mat mw ellenunk nem teon [UszT 19/51]. 1791/1792 meg parantsolá a' Titt. Executor Ur a' Falus Biro(na)k hogy a' fennebb el betsült Száto Földeket maga Birtokában meg tartaná és senkit rá ne eresztene [Nsz; JHbK XII. 81]. 1844 a meg szomszédoltam Száto földet a' Tekintetes Executor Urak el foglalták, és kiis tsováztatták [Százazpatak Hsz; Berz. 17].

5. behajtó; incasator, perceptor; Steuereintrei-ber. 1758 Pünköst előtt való Pénteken Execu-tor lévén a Falunkb(an), a' Falú közönséges úttzá-ján Pénz hajtás kedviért midőn alá 's fel jártunk volna, ... hallánk ... Zenebonát, szobéli vesze-kedést [Betlensztmiklós KK; BK. Steph. Szőlősi (28) zs vall.]. 1790: ezen meg frt Bíróságnak pedig Exequutorai a Szőlős Gazdák légyenek és a mie talaltatik az ollyatén hfbázat Szemelly(ne)k abbol végyenek Contentumat [Karácsonfva MT; Told. 76]. 1828 az Fen irt Vinculumatt az meg allo Fel az meg nem allo Felen Exequalhassa az Arra rendelendő Executorak által [Asz; Borb. I „Aranyas Rákasi Csipkés István” ns kezével].

6. adószedő/végrehajtó; perceptor; Steuerein-nehmer, Receptor. 1711 Sz. Egyedre Ispany Uram küldet Bonczidarol Nemet Executorokat [Góc SzD; Wass. Nagy Ferencz jud. nobilium (33) vall.]. 1740 az Urffi az Nemet Executort meg kötöztette [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. 1765 az mii helyységünkre dirigaltatott Execu-torokis meg fordultak nállunk esztendő alatt tíz-szer s tizen egyszeris mulattak három, négy ött napokigis rajtunk ha tsak valamiképpen nem demereálhattuk Regius perceptor uramot [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 189] | (Az) Execu-torok egy egész hétig valának rajtunk, de szer-nyű vesztegetést tettenek, mind tsak mézet, vaját, rantottát kívántak enni, az két lovat minden nap háromszor abraklották, s vadásztak, a kopoknak szítált malé lisztből parancsolták ennijek készíteni [Karkó*; i.h. 245. — *Boroskrakkó AF] | az Exe-cutorok Biráinkat szídták verték ha pedig ajándékokskát adhattak Biráink nekik, s az inter-tentio dolgábanis kedvezhettek, akkor tsendesebben viselték magokat [Szeszcsor H; i.h. 256]. 1843: beszélte Szabo János — hogy 5. forint portió pénzel tartazott a' mult évről Collector Pek-ázel Jőseff a Szabo János feleségétől kérvén, — mivel azt felelte: — hogy vára kozzék míg a' Férje hazajő, azért egy katanát mint Executort ott hagyatt [Dés; DLt 586. 12].

Szk: udvari ~. 1770 a' Restantiat .. az udvari Executorok egészen meg vétetik rajtunk [F.várca Sz; EMLt].

7. *átv* hóhéra/gyilkosa vkinek; cäläul/ucigaşul cuiva; js Henker/Mörder. 1759: Bánffi Dienes sokaknak gyűlölségébe esvén, addig kerestek hozzá egy s más gáncsokat míg életét elfogyatták^b Bethlenben ... exequtora lévén Csáki László, ki is nagy ellensége^c volt ezen öreg Bánffi Dienesnek [RettE 92. — "Rátartisága miatt. ^bI. Apafi Mihály fejét vétette. ^cEnnek okára nézve l. i.h.].

A fog. homályos volta miatt lehetséges értelmezésként felvehető az is, hogy Csáki hajtatta végre Bethlenben a fej-i, ill. egy-i ítéletet.

8. 'p' 1718: A Török Lo egészszen executor (így l), a háta ki fokadat mostis, mindent kénalok velle olcson is oda adnok, de senkinek ne(m) kel [Fog.; K.J. Rétyi Péter lev.].

II. Jelzői jell-ű haszn-ban; in funcție cu caracter atributiv; in attributivartigem Gebrauch: 1. (ítéletet v. rendeletet) végrehajtó; executor (ai unei hotărîri judecătoreşti sau al unui ordin); exekutiv, Exekutions-. Szk: ~ főbíró. 1787/1836: az executor Pö Biro előtt protestaltanak a' hibás és Törvénytelen executio aránt? [Koronka MT; Told.] * ~ kancellista. 1807: az Executor Cancellisták látván Impertinentiajokat, visza mentenek az itélő mester urhoz Relációt tenni [M.fourrháza K; RLt O. 1.] * ~ tisz. 1760 Kolcsos kerített és mező Varasoknak s privilegiomos helyek(ne)k ara rendeltetett legitimus executor Tisztel [Retteg SzD; GyLMiss.]. 1792 engemet a Tit. Executor Tiszt Ur elsőben maga mellé a dolagnak folyásáról bizonyosságot tévő Regiusnak vagy Assessornak felvett [Msz; MbK XII. 86].

2. adószedő/végrehajtó; stringátor, perceptor; steuereinnehmend. Szk: ~ bakancsos. 1773: közikbe jöve egy litvány executor bakkancsos s fülem hallatára ... azt mondá nekik* [RettE 307. — *Köv. a kijelentés] * ~ gornyik. 1783 (A szénát, zabot, szalmát) Torotzkon kívül mindenik Falu administraltais, de a Torotzkai Birák administralni tellységgel nem akarják, sőt az a végre expediált Executor Gornyikokat illetlenül tractalták [Torda; TLv. 15/6] * ~ káplár. 1778 Executor kaplarnak egetbort, akavitat de. 6 [Kvh; Bogáts 13, HSzjP] * ~ katoná. 1740 (Az) Aknán^a quártélyozó becsülletes Locumtenens kapitannak egj Tisztességes Levelet kell írni, hogj adjon Perceptorink mellé két becsülletes Executor katonákat, kik Perceptor atyánkfiaival Házanként járjanak [Dés; Jk 532a. — *A tőszomszédos Désaknán. 1765 néha, s leg többszer két, s négy, néha öt Executor katonais volt [Kisened AF; Eszt-Mk Vall. 300] | az előttis az Kornis Gábor uram dispositioja alat grassáló feles Executor katonák exequálták a quantumot az sok költségis meg volt minden esztendőben [Sárd AF; i.h. 49] * ~ német. 1731 Az Portio penzb(en) az kik még Restantiariusok a bé jött Executor Németett réájok Vivén, addig míg plenaria Contentumot nem tesznek rullok el ne vitessek az Executor [Dés; Jk 416a]. 1735: az executor Nimettel járo Hollomezei Nemes ember, az Kövárvidéki meg nevezet embert, az Némettel edgjütt meg fogta [Csicsogyörgyfa SzD; TKI]. 1737:

az Executor Nemethnek el vádolá hogj a Németetis ötetis Hunczfutnak szidta volna [Gáncs/Retteg SzD; TKI].

Ha. 1606: Executorokat [UszT 20/300]. 1765: Executorokat [Kisened AF; Eszt-Mk Vall. 282]. 1814: eksekutarak [Szentháromság MT; Sár.].

exekutorság adószedőség/végrehajtóság; perceptie/serviciul de urmărire a dărilor; Steuereinnehmer/Exekutionsdienst | végrehajtóság; serviciul de urmărire a dărilor; Exekutions/Pfänderdienst. 1765: Okos Trifuj egy Roka bört adott volt Kornis Gábor Uramnak az Executorságért, s ugy consequálták volna mind ketten a Commissariusságot, s Executorságot [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 48].

Az exekútor al. felsorakoztatott más jel-kel alakult származékkal is számolhatni.

exekútor-társ adószedő/végrehajtó-társ; perceptor camarad; Steuereinnehmer/Pfändergefährte. 1740 az Urffi az Német Executor meg köztöztette, az alatt más Executornak hirivel esvén oda ment, és az meg kötözött Executor tarsát meg Szabadította [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

exekvál 1. ténykedik; a lucra/activa; tätig sein. 1593: Az my Nezy az Monostori deakok Ala leoweset temetesre ..., varosunknak legh feob zabadsagat illety hogj idege(n) hatarba lewo Ecclesiasticus Avagy Ecclesia Ez Zabad varossy Ecclesianak tiztibe hywatalliaba Awathia magat es ith Exequal [Kv; TanJk I/1. 215].

2. véghezvisz, végrehajt; a indeplini/execute; durchführen. 1653: Kemény János béménvén a vajdánéhoz, a mit végeztek exequálta is mindenben [ETA I, 156 NSz].

3. (határozatot v. ítéletet) végrehajt; a executa (o hotărîre/judecată); (Beschluss, Urteil) vollziehen. 1578 Az mely priuilegiumat Biro vram fel hozot ... mindenben hellien hagyak es ereiben tartyak, hogj azerent eo kegme Biro Vram tanachiawal, az bwntetesbe elő Mennie(n), es az waras wegezeset exequallya [Kv; TanJk V/3. 164a]. 1597 Az harmad ezten naphoz tartottam en magamot, s eők ne(m) vartak, az alatt sententiaztak enge(m), ebből jeottek volth exequalnj, s ezert tiltottam el [UszT 11/30]. 1612 Hadgiúk es Serio paranczioliúkis Kgteknek, ha hul Buzas Janost ... Cum suis Complicibus feltalalhattyak megh fogyatok, es ... magokra pedig mint gonoz teueokre, teoruent pronúcialliatok, es azt vgya(n) Exequalliatokis [Kv; PLPr 47 fej.].

4. ? teljesít; a indeplini; erfüllen. 1584: hallottam hogj teorwenniel ert volt valamit el feöldes Istwan, es Nem exequaltak a' zombatiak, Ne(m) akartak eleget tenny Neky es vgy verte volt fel a' zombati Kalmarokat [Kv; Tjk IV/1. 290 „Hozzw Istwan Aros legeni” vall.].

5. ? elszenvd/visel; a îndura/suporta; erleiden/ dulden. 1581 varassy Ember senky se lakodalomba se penigh korchioma(n) se egieb gywlekezetebe semmynemő fegywert ne vyssellie(n) ha kynel penigh megh talallyak az eleobby bwntetessel

bnwheggiek megh hogy fegyweret el wegiek es az megh Irt bwnwtetet exequallia mindenkeppe(n) Irremissibiliter es minde(n) Engedelemlnelkw [Kv; TanJk V/3. 241a]. 1593: Myerthogy Ne(m) Exequalta a' teorwent^a Buzay Mathias seot Meegh vgian Megh feniegette az Attiat. Azert harom palczawal veriek [Kv TJk V/1. 365. — *Ti. kalodáz-tatásra és az eklézsiakövetésre von. tanácsi hatá-rozatot].

6. adót hajt/szed; a stringe/percepe dári; Steuer einnehmen/trieben | végrehajt; a executata; vollzie-hen. 1829: Innep lévén azon nap exequalni nem lehet [A.esküllő K; Somb. II].

7. foglal, rég iktat, statual; a sechestra; exe-quiren, pfänden. 1597: Akar vala az kaptalan exequalny Teorekedeswnkre elis halastak masod napra, masod nap ismeg ... ott fel Jedzek az vicinusok neuit, es ki indula az kaptalan mi velwnk egygywt hogy exequalyon [Vessződ NK; JHb XXIII/3].

8. elfoglal, zár alá vesz; a popri, a face o prop-rire; beschlagnahmen. 1802: néhaji Bátyám anyi adosságokat hagyott fejemre maga után, hogy valamennyi josszága maradtott a Debitorok azokot, mind Exequálták, el foglalták [Kóród KK; Ks 101 Kornis Gáspár lev.].

9. behajt; a stringe/percepe; eintreiben. 1632: Parazna bírságis f. 1 Eccla keüetes ha hazassagh kiüwl uagion, ha hazassagbéli szemeli lezen Teór-ueny zerint Exequalliak^a [Fog.; UC 14/38. 111. — *Ti. behajtják az előbb jelzett bírságot]. 1654 az ideghe(n) nemes emberek kiktól valamit leval-tak^a minde(n) kedvezésnelküli exequallyak raytok [M.bükös AF; KemLev. 1425 Kemény Jánosné Kallay Susanna nem sk lev. — *Ti. más földesúr adós jö-a]. 1663 serio paranczolluk hűsegték-(ne)k minde(n) halogatas nélkül exequallyák az kezesek(n) az 33 f es 7 f. [UszLt IX. 75. 51 fej.]. 1716/1793 A kit tézsen a Falu Tilalmas Határanak Inspectorál az poenát constientiose

exequallja sine respectu personarum [A.cser-náton Hsz; SzékFt 30—1]. 1809 ha töbyszer a' Communitas nékem arántok^a panaszozni fog a' 12 Mforintokat rajtok exequalni el nem Mulatom [F.rákos U; Falujk 32 Szepesti Sándor szb nyilat-kozata. — *Ti. a molnárokra]. L. még RSzF 113, 120, 150, 174.

10. kb. vki ellen eljárást indít; a porni o procedurā judiciarā impotriva cuiva; ein Verfahren gegen jn führen/einleiten. 1767: Ha a' Birákok az irt Punctumok ellen delinquálok, értékre lévén a' delinquus Szemely, nem exequalnak — érdemek szerént meg nem büntetnek, in duplo büntetőd-jenek [Torokó; TLev. 7/1].

11. kivégez; a executata (un condemnata); exe-kutieren, hinrichten. 1637: Jgy sentenciasztatott uala penigh megh, hogy elseob(en) job kezét vagjak el, annak utanna vegyek fejet. Exequaltak^a volnais de mi Mattyas deak vrammal ... hogy oda érkeznek Bathorj Sigmondtol adatott gratiaual vgy sza-badított megh halaltol [Abrudbánya; Törzs. — *A kétértelmű fogalmazás miatt e szó az előbb adott 3. jel-sel is értelmezhető]. 1642: Kovacz

Marthon talaltatot volt Lopasban ... conuincal-tatua(n) lopasert exequalni akartak az tiztek, de Hohert nem kaphatua(n) vitetet Szamossuy-varban az tömlőczben [SzJk 59]. 1759: Lisboná-nak nagy része ... elsüllyedett, az holott is az inquisitio tömlőczben igen sok rab lévén (kiket aznap miseszolgáltatás után exequalni akartak), mind kiszabadultak [RettE 82].

12. megöl; a omori; töten. 1653 (Ha) valaki-nek gratiája nem leszen, ha előli találja valaki a hadi nép közül ..., tehát azt szabad leszen mint árulót exequalni^a [ETA I, 86 NSz. — *Básta nyil. 1603-ban].

exekválás 1. végrehajtás; ducere la indeplinire, executare; Durchführung. 1575 Hozza mynekwnk az nag:^a Jnhibitio lewelet az uitezleo frathay Janos hogy mi elmennenk az uitezleo Bodony balashoz, es tiltanak az Nag: sententiaianak exequa-lassatol [SLt S. 16. — *A fej-ét]. 1583 (E) dolog-nak exequalasara, az az ez bwnwtetesnek ky Zolgal-tatasara, az Biro tartozzek minden Wdeoben ereoth es segitseget Zemelj valogatas nelkw minden enge-detlenre adny [Kv; PolgK I]. 1592 Az rwdegh leginiek kereskedesereolis vgian akkorj vegezeshz tarchak eo kegmek magakat: Melynek exequala-sara tellies Authoritastis Igrwnk eo kegmeknek minden teorueni zerent valo dolgokban [Kv; TanJk I/1. 187].

2. ítélet-végrehajtás; executarea sentinței; Ur-teilsvollstreckung. 1736 szoros Detentio(an) tar-tassék az Incta, mig az Exequalás^a véghez megyen [Dés; Jk 220a. — *A testi büntetés és kicsapátás].

3. behajtás; stringere, percepere Eintreibung. 1621 Teglas Kata Eöttuen magiari forint(n) maradgio(n), mingiarast az Tanachibol annak exequalasara ket eskwtt Polgart ki kerwēn ... Teglas Kata(na)k akarmi neu(u)el neuzezendeő Jngo es Ingatla(n) Jouajbol Eoreoksegebeöl megh vehessenek, es satisfactioi tethessenek [Kv; RDL I. 115]. 1726 A törvényes processusokból eme-rgálandó pro<ventusok> exequalására a brachium eddig való mód szerint nem denegáltatik [Somlyó Cs; SzO VII. 323].

exekválatlan behajthatatlanul; nestrins, ne-perceptut; nicht eingenommen. 1807 az előbbi Calculusnak bővebb, és szemesebb meg vizsgálása után ugy találók, hogy 922 Mforintok és 24 D(é)nárok Exequalatlan maradtak volna [Mező-bánd MT TSb 47].

exekválhat 1. behajthat; a putea stringe/per-cepe; eintreiben können. 1611: az meg alo fel az meg nem alo felen ezen leuelnek ereyenel ket Nemes emberre (!) exequalhassa Jozaga(n) mar-haya(n) [Fejér m.; Szád.]. 1623: (A) compositioi ha ualamellyk fél ... uiolalna in uinculo quinqu-a-ginta aureoru(m) florenor(um) conuictus sit ..., melljet az megh álló fél az uiolans felen cziaak ezen bírák es leuel ereienel exequalhasson [Márkosfva Hsz; Borb. I]. 1684: (Az elszökött jobbagyot) ha nem reducálhatná, vagy reducálni nem akar-

nak ... az meg irt kezesek(ne)k akarhun lévő jövokból akar mely időben is az meg irt negyven negyven forintotok exequálhassak [Ks 67. 46. 24a „Csikszéki Delnej Csato Janos” kezével]. 1702 ha Sz Mihály napjara, azon egy köből buzát bé nem vinnék szolgáltat(ná)k tehát az megh említett Ur eo kglme két annyit rajtok exequálhasson exequáltathasson [Nagybún KK; 11]. 1828 ha penig valamelyik Fel ezen mostani örökös Edgyezesekett leg kűsebben is Haborgattni merészelné az Fen irt Vinculumatt az meg allo Fel az meg nem allo Felen Exequálhassa az Arra rendelendő Executorak által [Asz; Borb. I „Aranyas Rákasi Csipkés István” ns kezével]. L. még RSzF 123.

2. végrehajtást foganatosíthat; a putea efectua un sechestr; eine Pfändung vornehmen/durchführen können. 1639 (A kezeseket) megh dultathassak Es vehessek, akár mi nevel megh nevezeteő helieken Egi vice Espan vagi vice birovalis Exsequálhassanak [Dob.; Ks 41. F].

exekvált I. mn 1. elfoglalt (foglalással birtokba vett); ocupat (luat in posesie prin sechestr); besetzt. 1784 Az .. exequált Curiat a Pap Telkiek egy ruddal méregették a Deákok után [M.gorbó*; JHbK LIX/4. 34. — Később: Csákgorbo SzD]. 1818 Meltotassanak azon M. Igeni Várad Katától exequált Jussotskáját azon 620 Rforintok és 40. xrokb(an) által adni [M.igen AF KmULev. 3 Benkő Sámuel kérelme].

2. elfoglalt; sechestrat; beschlagnahmt. 1834 az elbetsültetett és exequált Jok [TSb 51].

3. foglalt (foglalással birtokba vett); ocupat (luat in posesie prin sechestr); besetzt, in Besitz genommen. 1784: Mekkora Nagyságu légyen azon Curianak exequált hely, minthogy a rud számot eszemben nem tartottam, Nem tudom [M.gorbó*; JHbK LIX/4. 29. *Csákgorbo SzD].

4. végrehajtott (végrehajtást szenvedett); căruia i s-a făcut un sechestr (care a fost supus unui sechestr); exequiert, gepfändet. 1656 reducalliak az megh dult exequ(a)lt kezesek azt a' fellieb megh irt Jobbagiot [BSz; RLt O. 5].

II. fn lefoglalt vagyontárgy bun/obiect sechestrat; beschlagnahmtes Besitztstück. 1818: mind vártuk hogy az executio végben menetele után 15öd napokig Szilágyi Adám és Felesége vagy kész pénz, vagy Complánatioval kezekhez viszzá vészik az exekváltakot, de ugy láttyuk, hogy annák vége [M.igen AF KmULev. 3 Benkő Sámuel lev.].

exekváltat 1. (ítéletet v. büntetést) végrehajtat; a dispune să fie executat (o sentință/pedeapsă); (Urteil, od. Strafe) vollstrecken lassen. 1578 az varos, proçatori almal melto bwntetessel procedallianak ellene, es ... ha ugyan nem akar teorwent allany pronncialtasso(n) eo kegeme, es exequaltassa [Kv; TanJk V/3. 173b]. 1612: (Könyörgött) azon nekwnk, hogy ha húl fel találhatnaya ez Exponens

Buzas Janost, az eo teob tarsayual edgiwt meg fogatnok, es elseoben az teolle el veott jokat restitualnok, magokra teoruent szolgáltatnank es exequaltatnokis [PLPr 47 fej.]. 1648 az Poenat . eo Ngaa ad quindenam Exequaltatna [Alvinc AF; Szád. Casp. Boda Petrus Zenas de Balliok-hoz]. L. még RSzF 113, 174.

2. végrehajtat; a dispune să fie sechestrat; pfänden lassen. 1867 Minden Papi, és Mesteri bérek fel hajttassanak addig, mert akkor öket exequaltatja a' T. Esperes a' kül hatóság által [Gyalu K; RAK 128. — *Ti. a gondnokokat].

3. végrehajtást foganatosíttat; a dispune să se efectueze un sechestr; eine Pfändung vornehmen lassen. 1778 azután Executiot kell Certificaltatni, s a' Magistratustól Executorokot kell ki kérni, s ha az alatt nem Complanalnak exequaltatni kell [Kv SL XL Ágoston Márton Suki Jánoshoz]. 1822 én ott sok versen exequáltattam [Mv; IB. gr. Korda Anna lev.].

4. behajtat; a dispune să se stringă/perceapă; eintreiben lassen. 1717 a' .. kezesen Száz Rhenens forintokat . exequaltassa s exequaltat-hassa [Kv Ks 89]. 1765 Executorokot küldött reánk tegnapi hat márijást ollyan Restantiát exquáltata a tavallyi Biron, melly executiora három márjás talpaságot költénk [Szeszcsor H; Eszt-Mk Vall. 259]. 1801 (Ha valaki) az Ecclesia gyüleseit el mulattya egy mforintig büntetessék meg, és azt el mulhatatlanul az Domesticus Curator Exequaltassa [M.köblös SzD; RLt].

5. (törvényesen) eltftelt; a face să fie condamnat (in mod legal); (gerichtlich) verurteilen lassen. 1629: parancsolom is minden rendbeli Tisztviselőim-nek ..., hogy Szikszai Mihaly Deakot ... senkinek, sem Varosbeli, és azonjívül valo emberekek instantiajara törvény nélkül megh ne haborgassák, haborgattassák, ha kinek mit vetene, törvény szerint exequaltassák [Vh; VhU 221]. 1655 Bizonyicza meg paraznasagat*, s ha talahattya (!) exequaltassa [Szjk 75. — *A feleségét].

6. kivégeztet; a dispune să fie executat/exterminat; hingerichtet lassen. 1653 (Zólyomi Dávidot) a törvény halálra itélé* de nem exequáltatá urunk, hanem Kóvárba küldé és ott tartatá miglen meghala [ETA I, 144–5 NSz. — *1633-ban].

exekváltatás 1. végrehajtatas; punerea sechestrului; Pfändung. 1635 az Vitezleő Geórgoh Janos .. en altala(m) tiltata Vice Ispan vrmat Herczegh Istvant es Pechj Simon vramatis az exequaltatastol [Szászrégen; VLt 17/1603]. 1682: Pő kapitány Toroczka Istva(n) becsuletes Hivünket rendeltük azo(n) summa(na)k szorgalmaztat-sara söt ha az szűkség ugi hozza azon summa meg adása iránt refractariuskodok elle(n) irott s includat Deliberationak hüseseg exequáltatására [Borb. I fej. — *A kivetett rendkívüli hadiadó].

2. behajtatás; incasare, percepere; Eintreibung. 1814: a Contemplatio szerént valo helylen Árok ki nyittatása, a ki nyittás meg akadályoztatása miatt származott károknak költségeknak faradt-ságoknak Exequaltatása parantsoltatik [Kövend

TA; Borb. II] | meg kerestetének bennünket ... a végre hogy egy bizonyos Executiot tennék Sinfalvi közönség ellen törvényesen meg bethűtetett feles károknak s ezeknek accessoriumainak Exequáltatása iránt [Asz; i.h.].

exekváltathat 1. végrehajtást foganatosíthat; a putea ordona punerea sub sechestrui; Pfändung vornehmen lassen können. 1607 ez Jwüeo hűshagio kedre kez penzwl Jgazat fogada: ha akkor nem contendalna Biro Ura(m) exequaltathasson | az megh Allo feél, az megh Ne(m) Allo feleo(n) Akkori terneni szerent valo Biro Authoritassaua az 1000 Magiari for(in)trol Exequaltathasso(n) es Jgazat vetethesseo(n) [Mv; MvLt 290. 8a, 14a].

2. behajthat; a putea dispune să fie strîns/perceput; einheben lassen können. 1637/1639: Grendely Georgj meszaros tartozik az maga nyelue uallasa szerent, harmincz kett forintal ... ezen Irsnak vigoraua, az harminczeott forintot eppen exequaltathassak raita [Kv; RDL I. 111]. 1652 ha ualamikeppén el budosnek .. negyven, negyven forintot exequaltathasson mindennemw ingo bingo marhaiokból* [Dob.; Ks 41. I. — "Ti. az elszököttért kezességet vállalkéből]. 1669 Ha valaki az Hadnagy elle(n) vakmerőkeppen fel tamadna böcstelenségel illetve ... f. 6 exequaltathasson (Dés; Jk 4b). 1717 (E) realis Divisio, mű előttünk így menven veghez, szaz Imperialis Taller Vinculum alatt, hogy ha penigh valamelylyik fél, Violalna, az megh allo fél azon az megh irt summat exequaltathassa [Kük.; DobLev. 1/108]. 1793: a megh allo fél a megh másalo felen Ötven forintat exequálhassan exequaltathassan [Mezőbánd MT; MbK XII. 90]. 1807 esztendő alatt a 860 ~ nyoltsszáz hatvan Rforintokat . . le fizettyük es ha Ebbe hátra állók lennének tehát akkor exequaltathassa [Kv Somb. II]. L. még SzO VI, 202—3.

exekváltathatik 1. behajthatathatik; a putea fi strîns/perceput; einheben lassen können. 1639 ha Rosa Mihaly Barczai Sigmond Uram eo Naga földérül el budosnek azon kezeseknek marhajokból vagy akar minémü jovokból az negyven, negyven forintot exequaltathassak, ... telliesseggel semminemü törvénybeli remediomok, sőt földes Urok(na)k szabadsága, es Fejedelem gratiajais nekik megh irt kezesek(ne)k ne használhassanak, hane(m) az megh irt sum(m)a raytok exequaltathassak [Arany H; BK].

2. végrehajthatatik; a putea fi sechestrui; pfänden lassen können. 1656: akar mi ki gondolható s neucl neuzendő remediomok ellene ne allhassanak, hanem szabadoson akadaly nélkül exequaltathassanak az kezesek akar hul [BSz; RLt O. 5].

Szk: *sejére* ~ vkinek fővétele végrehajthatatik. 1742: (Veres Sámuel) Bizonyoson Evocaltatott a' Fiscus által Törvényt nem allott, hanem elabaván Per Non venit Fejít Jóságát a'mittálta, a' mint hogy Jóságát elis foglaltatta a' Fiscus, de Fejire nem exequaltathatott, bé következén

az háboruság [Kisenyed AF; JHb G. Petrikovits (46) ns vall.].

exekváltatik 1. (büntetés) végrehajtatik; a fi executat (pedeapsa); (Strafe) vollstreckt werden. 1647: azt kiuanó(m) hogi minek eleötte az predeclarat peonak* rajta exequaltatnanak, annak eleötte pellengereztessek megh [SzJk 65. — *Olv.: pónák].

2. behajtatik; a fi strîns/perceput; eingehoben werden. 1642 az specificalt transactionban infligaltatot poena szaz forint exequaltassek az Dnus Inctuson [SzJk 58]. 1693: (Az) Attyafiak Bennünköt Arbitraltanak Száz Taller vinculum alatt, mely ä megh nem Allo felen Exequaltassek [Ne; DobLev. I/38. 1]. 1740: végeztetett hogy azon restantiáb(an) lévő Postálkodást kilencz Nemet forintig statim et de facto rajta exequaltassek [Torda; TJk I. 180]. 1799 (Ha) Interesseket bé nem fizetnék azan Debitoroktol a Capitalisok exequaltassanak [Megregy Sz; Somb. I].

3. kb. törvényes eljárás alá vonatik; a fi supus unei proceduri legale; gegen jn Gerichtsverfahren unternommen werden. 1635/1650: senki az fele Araniat az Fejedelem tilalma Ellen ne mereszellien vennj, mert valamely Ember megh tapasztalodik benne, feie jaszaga minden kegielem nélkül, az Feiedelem paranczolattia szerent exequaltatik [Kv; ÖCJk]. 1869 A magtári kamattal tartozok ... tartozásaikat . Jan 27n okvetlen fizessék be, különben exequaltatnak [M.bikal K; Rak 272].

4. kivégeztetik; a fi executat; hingerichtet werden. 1711 (Az asszony) sok rendbéli cselekedetiért mindenektől gyalázattal illetessék, senkivel perelhessen, véle penig mindenek perelhessenek Vegezetre mint nös parázna exequaltassék [Dés; Jk 359b—60a]. 1780: ennek utána a tisztek senkinek <ne> complanáljanak, hanem ha criminalis a vétek, exequáltassék, ha pedig nem az, pálcáztassék a parasztember [RettE 409]. 1796 a' Torotzkaiak ezen Kemény Itéletekkel nem gondolván, és Földes Uraik ellen, ujrais Rebellaiván kemény porontsolatot adott*, hogy ezen Torotzkaiak, ad debitam obediencia Militari manu reá szoritassanak és némellyek a' Corifeusok között Exequaltattanakis [Mv; TLev. 5/16 Transm. 95 tábl. — *A gub.].

exekváltató végrehajtató; acela care cere punerea sechestrului; derjenige, der die Pfändung vollstrecken läßt. 1784 hogy valaki fizetés ígérével engemet vagy mást hitegetett volna, hogy az Exequaltato Ur részére p(rae)tendált helyett tettzése szerént ki mutatnok, észre nem vettem [Gorbó* JHbK LIX/4]. *Csákgorbó SzD].

exekváltatott kivégeztetett; executat; hingerichtet. 1660 az napokban exequaltatott Boszorkany asszony Martha Anna [Kv; TJk VII/3. 263]. 1759 Portugaliában a feljebb megírt mód szerint exequáltatott fejedelmi személyeknek számtalan kincsét confiscálván a király ., a római pápától kérdezte meg, hogy mitévő legyen vele [RettE 83].

exekváltattatik behajtottatik; a fi strins/perceput; eingehoben werden. 1735 Barabás István kezét ada hogy ha többször machinalodnek Báltya ellen az egész convictio exequáltattassek rajta [Torda; T]k I. 96].

exekvendum lefoglalandó föld; pämint de ocupat; Grundstück, welches in Besitz zu nehmen ist. 1825 Insinerek által az exequendumokat fel méretette-és és mappiroztatta é? [Mv; Told. 7].

exekvia végtisztesség; ultimele onoruri; Begräbnisseier, letzte Ehre. 1697 Voltam az királné exequiáján [AIN 151].

exempló 1. adómentesség; scutire de dări; Steuerfreiheit. 1594 k. Latvan penigh ezt az raitunk ualo nagy inseget, es el uiselhetlen nagy igat, sokan keozwlwnk külemb kwlemb fele refugiomokat keresuen magoknak, nymélylek keozwllek ide Nagysagodhoz conflualnak, es exemptiot, auagy Nobilitatiott magoknak impetraluan immunisek leznek azokis az keozseneges tere uiselesteol, es ez keppen minden feleol mind az postasagnak, mind az zegeny uarosnak zwkseginek, es ado fizetesnek terhe, azokrolis zaltan zaluán reank teliesegel el nyomorottunk [Dés; DLt 247]. 1675/1760 k. nékiek az Első Hersában a' melly szöllejek vagyon, annak exemptioját jollehet három bizonyságokkal comprobállyák; de a' Collegiumnakis két bizonyysága lévén ellenben azoknál praestantiorabbak kik Dézmát adó(na)k mondják [Ne; DobLev. II/316. 11b]. 1799 az Boéroknek a közönséges Falu Terhe alol valo exémtiojok nem magok fejektől vagyon, hanem az Boérok intimalják nekiké [A.árpás F; TKI sub BB. IV/5 Mihály Gráma (60) vall.]. 1818 hivatalokra nézve az exemptiora érdemesek ... A Polgári rendből A' Biro ... Mind a' két rendből. A Collectorok* [Szu; UstZ 8/68. — *Folytatódik a fels.].

2. mentesítés, mentességadás; scutire, dispensare; Befreiung. 1681: Szakacs Janos Szemelyeben Nemes ember, Ez Szakács Mestersege után birja eze(n) örökségnek Medietassat, Zolyomi Miklos eö Nga exemptiojával [VhU 15–6].

3. mentesítés; scutire; Befreiung | kiváltságlevél; act/scrisoare de privilegiu; Freibrief. 1609 feidelemtul imar Exemptiomis vagion rula [Dés; DLt 312]. 1688 Ezen Exemptiojok volt sub Dato in Castello Borsien(se) 29. xbr(is) 1653 [F.porumbák F; Urb.14].

4. kivételezés; exceptare; Begünstigung. 1588: Elseobe zolwan eo kgmek a' parancholatok feleol mellyek az Igyarto Georgyne zemeliebe emanaltattak Tecczet eö kgmeknek varosul hagi vgmint ollian emberrel Ne veszekeggienek, hanem ... Az supplicatio ba ... Eleybe kel beosegesen vrunknak tamasztany, hogy soha ez varosba illien Arant Walo exemtlok Nem forgottanak [Kv; TanJk I/1. 67].

◇ **Szk.**: ~ *alá bocsát* ' '? 1791/1792: a' több, több költségnek el távoztatására nem Répellálok, hanem a' Mezőbándi Jozsága Férjemnek magáé,

azt exemptio alá bocsátam [Mezőkövesd MT; MbK XII. 81].

exemplonális I. mn e szk-ban; in această construcție; in dieser Wortkonstruktion ~ *levél* kiváltságlevél; act/scrisoare de privilegiu; Freibrief. 1663 Vitézlő Enyedi Szabo Márton ... házát még az boldog emlékezetű üdösbik Rakoczi Györgj kegyelmes Feiedelem nobilitálván minden féle Ado vévéstül, és tereh viselestül eximálta Annakutánna iffiabbik io emlékezetű Rakoczi György Feiedelem is azon hazrúl valo Exemptionalis levelet confirmalt vólt [Borb. I].

II. fn kiváltságlevél; act/scrisoare de privilegiu; Freibrief. 1681: Rudai Bogya Tobias Hunyadi hazrol adot exemptionalis(na)k valosagos paraja [VhU 251]. 1712: (Enyedi Jánost) minden nemű Ado fizetéstől immunizálta* ... Ahhoz képest Kglmetek(ne)k Serio poroncsollja is,^b magát ezen Commissionkhoz s Exemptionalisunkhoz tartani, s alkalmaztatni el ne mulassa [Kv; KvLt I/207. — *^{a-b}A gub.].

exemplós adó- és dézsmamentes; scutit de dări și de dijmă; steuer- und zeh(e)ntfrei. 1680: (A) patakon András és István Deak Uraimek(na)k vago(n) egy kő padra epítettett exemptios mal-mok [Szkorei F. Ált Urb. 71].

exemplár 1. példány; exemplar; Exemplar. 1602: Amy az Juramentumnak Tabulayat nezy arrol tettczet Tanachbely Vraimekkel egyetemben hogy megh Egy exemplart pechetelyenek, az Juramentumnak helyet Abban hagywan [Kv; TanJk I/1. 400]. 1621: Hozzú Thamastol hozzattunk uolt Hat Exemplarokat, meliből Enekeltek az Templomba(n) az Gradual el vezese utan, Azoknak be keötesteol fizetven Egy Exemplartol d. 15 [Kv Szám. 15b/IV. 11]. 1787 az Mlgs Familia ... ezen 10 kat a Dicasteriale Oeconomicum officiumnak ... pro Confirmatione ket exemplarban submittalya [Torockó; TLev. 9/20]. 1803: A fenn irt Napon én is vettem egy exemplart [Szu; UstZ ComGub. 1201 u.]. 1845: az Ujlaki és Ippi Jok egybe Csérelésekről irtam egy Contractust, ha tettzeni fog ott(an) Ujlakon meg egy exemplarba le lehet iratni [Ipp Sz; Végr.].

2. kb. kézirat; manuscris; Handschrift. 1653: A mint látom, az exemplárból, kit a szüle-apám irt, két levél kiszakadott belőle ... Mit irt légyen a kilencz esztendőre, azt nem tudhatom [ETA I, 35 NSz].

3. másolat; copie; Abschrift. 1613: Kiröl exemplarokat egy nehany rendbelieket, söt Originalokatis ha keuantatik saluüm legyen exhibealunk [Kv; PLPr 1612–15. 99].

4. minta; model; Muster, Modell. 1618 ^{én} soha szememmel sem láttam athnamét ^{én} bizony nem csinálók, mert még önagyaságának ... egész tanácsival egytűvé ülvé is gond volna azt feltalálni más exemplár nélkül [BTN 89].

5. frás minta; model de scris; Schreibvorlage. 1804: irtam egy déák exemplárt ... Délután ...

irtam egy szép Nemet exemplárt | a Rector egy exemplárt hagyott írni [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 7, 8]. 1817 a' Tanulok(na)k az Iskolába exemplárokat irtam [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.].

exempláris példás, mintaszerű; pilduito, exemplar; exemplarisch, beispielhaft. 1678–1683 Kolos monostorrol Pater Millej Istvan, és Derkaj Geörgi Uramekat, Kikis igen Is(te)n felő exemplaris io lelkj tanitok valanak, azon Feidelemmel* ki fizetek [Ks. Kornis Gáspár keze írása. *II. Rákóczi Györggyel].

exemplum példány; exemplar; Exemplar, Stück. 1748 Mit, és miképpen resolvált eő Felsege, a' Mitgos Ur fel botsáttatása iránt promoveált Instantiájára, hozzánk érkezett Kegyelmes Rescriptumának accludált exemplumából meg láthattya a' Mitgos Ur, és magát ahhoz dirigálhattya [Nsz; Ks 83 gub.].

exempta köztelher-mentes; scutit de sarcini publice/dári; abgabefrei. 1681: Ez Moczirla nevű hely, ez elöť Taxas volt a várhoz; most Bogdány Gjura exemptanak tartja; quo jure nem tudatik [VhU 36] | Nemes Peter ... Nemesnek mondgiak, hazatis exemptanak tartja; semmit rolla nem producalhat [Hátszeg; VhU 129–30].

exemptálhatja magát köztelher alól mentesíttet-heti magát; a putea cere să fie scutit de sarcini publice; sich von den Abgaben befreien lassen können. 1740 nem Constál előttünk ha abb(an) a' Nms szék(en), két Jobbágjokkal exemptálhattya a' valaki magát; vagj nem? [Dés; Jk 543b].

exemptus I. mn 1. (vmitől) mentes/mentesített; scutit; befreit, bar. 1542 Bott Istua(n) Major Ennekis az fia puskas exemptusok a szolgálat-tól [Mákó K; GyU 76]. 1781: a' város végein lévő rend szerént helyben lakó strásák, kiknek a szüntelen való vigyázás és strásálás ... kötölös-ségekben áll a' most rendelendő strásálás seriessi-ből exemptusok lesznek [Torockósztygyörgy; TLev. 2/5]. 1805 Almási Donáth An(drás) és Istvan

Armalisokot producalvan, valamint ez előť a köz terű viseléstől exemptusok voltak, akkoris azon Exemptioban meg hagyattak [Szu; Borb. II].

2. köztelherviseléstől mentes; scutit de sarcini publice; befreit von den öffentlichen Lasten. 1771 Az Molduvában járo Passuson lévő Vice Vámos, hasonlokeppe(n) az Őr állók Birája exemptusok | Alfaluban* Mathé István Szentedgyház Fia exemptus [Born. XXXIX. 52. — *Cs].

II. fn 1. köztelherviselés alól mentes ember; om scutit de sarcini publice; der von den öffentli-chen Lasten Befreite. 1770 Kászomb(an) Exemptusim fele portiozással Balás Máthé Felső Falub(an) Pál Mihály Impérb(en) Mihály Mathé Ur(am) Felső faluban [BCs].

2. kiváltságos személy; persoană privilegiată; Bevorrechtete. 1702: a' Kgltek Székire repartial-

tatott Pénz és Búza Quantum dolgát, minden Rendekre ugj repartiallya, az mint az közönséges igasság kívánnya, hogj ne hallattassanak ennek utánna azok az adozás és terehviselés alol magokat sokképpen ki vono exemptusok [Uzsl IX. 77. 45]. 1823 Fel Jegyzése Azon Nemes Birtokos Exemptusoknak, a' kik Ns Közép Szolnok Vár-megyében; a' Tks Universitas Határozásához kép-pest Birtokai (!) után Lovas 'Soldost állítani, vagy abbeli kötelességek váltságául 600 Rforkat fizetni tartozok voltak [Zilah; Végr.].

exerceál 1. gyakorol; a exercita; üben. 1759 Papoltz igen feles számu bizonyságokkal meg állította ..., hogy emberi emlékezettől ... actua-lis usussa birodalmába volt a nevezett helyek(ne)k mint önnön maga határanak, arról kárt harap-égésért valo büntetést fizetett, hasznát Taxáért elocálta és mint tulajdonára plenaria activitássát exercéálta [Hsz; SzentkG törvényszéki végzés]. 1796 a' Level Törvénytelen, erő nélkül valo; fillyen Privilegium mellett ... akár kinek is Pri-villegiale Jusst exercéálni lehetetlen [Mv; TLev. 5/16 Transm. 84 tábl.].

2. él vmivel; a folosi ceva; benützen. 1592: Noha az potentiara az kyt ot chyelekeottel Rea kerestelek, de azzal az En dominiu(m)omnak nem kellett Cessalny, es ez vtannis az dominiumot exercéálni akaro(m), mind addegh az migh lehet [Uzsl].

3. folytat, űz; a se ocupa, a practica; (be)trei-ben. 1592 az reegi kiraliok feiedelmek ydeieben

Mezeo varasban, Chiehes Eotwes nem lakot, hanem chiak valamy kontarok vezeotték, mertt soha azok az öh mewueket ygazan exercialny nem akarthak [Kv ÖCLEv.]. 1755 nemelj becsület-es Eötvös mester emberek egjedül csak Arany munkát mivelnek, és verő munkát soha nem exercéál-nak [Kv; ÖCJk]. 1764 Soha efféle kereskedést nem exercéáltam [Középlak K; BfR]. 1773 jókedvű, jó hegedűs volt, melyet most öregségében is exercéalt [RettE 310–1].

◇ **Szk: gonosz cselekedetekben magát ~ja.** 1749 Ezen okon kelletett ezen Detentakot Törvényre certificaltatnom, hogy . Inczedi Peter Vr(am) Thordai Kortsomaházánál katonákkal társalkod-van azokkal paráznalkod(na)k, házat fel verte-(ne)k. sőt az első Incta Ketskés Sára ez előťtis olyan gonosz tselekedetekben sokszor magát exercéalta, és fogságotis szenvedett érette [Torda; TJK III. 261] * **gonosságot ~ja.** 1756 ugy hal-lottam bizonyoson, hogj Molduán Vonya parazna ember volna, és hogy gyakor alkalmatossággal Asszony embereket vitetett volna fel az Udvar-ban, hogy gonosságot vélek exercéálja [Galac BN; Wlt Nagy Sigmund (54) jb vall.] * **hatalmas-ságot ~ja.** 1707 Mivel Kemény Kat Asszony Kolosvary Házat Protectionk alá vettfik: Annak okaert ... parancsollyuk hogy a' megh irt Asszony Hazára erőszakosson reá menni Seott hatalmasagokat exercéálni ... semmikeppen ne mérészellyek [Ks 11. XLVI. 17 fej.] * **könverzá-ciót ~ beszélgetést folytat.** 1739: Néhai Kibédi

Márton özvegye Fogarasi Mária Asz(sz)ony magais gjanús tanczolasokat, szánkázásokat és Pérfiakkal valo Conversatiokat exerceált [Dés; Jk 302a] * *marciálisságát* ~ja kb. erőszakoskodik. 1766 nem különben exerceálta az I. az mostani A(ctrixo)n valo martialisságát; mert esztis kevés időig szüntelen ostromlotta, verte, taglotta, kurvaszta [GörgJk 205] * *potentiát* ~ hatalmaskodást követ el, hatalmaskodik. 1606 Mjert az Actor az hul az potentiát exercealta az J. meg nem neuzej az vicinussat [Uoszt 20/97] * *vindiktát* ~ [vindiktáját] ~ja megbosszulja magát. 1600 az Nyreo legený, az megh holt kozak eleott magat be rekeztette volt bolthyaban es annak vthanna post moram Ajtajat nitotta megh, es vgy aggređialta az kozakott, ky noha mind eo rajta s mind peng egyebeken vindictat exercealt, . Tetczyk azert az theorwennek ..., hogy az kozaknak attia fia az orzagnak theorwenye zerent heted magawal rea eskeodgyenek [Kv; Tjk VI/1. 386]. 1670 mégh Censurája alat letebennis, publice privata vindictáját exercealuan es predikatorát szidogatua(n) (így!) [SzJk 110].

exerceálhat folytathat, úzhet; a se putea ocupa, a putea practica; (be)treiben können. Szk: *kereskedést* ~. 1740 az Thordai Varga Mester emberek peng, a tseres szíjjal való kereskedést exerceálhatták régi ususok szerént [Torda; Tjk I. 188] * *merkatúrát* ~ kereskedhetik. 1590 sok zynek vadnak, mely alatt az Warossy keossegh vgia(n) kereskedik tarsolkodik az Jdeghen vasasokal, hogy chak be hozhassa a varosba es it a varosba Mercaturat exercealhasson Brassayakal Segeswariakal az Jdegen Wasas ember [Kv; TanJk I/1. 126].

exerceálhatás gyakorolhatás; posibilitatea de a se ocupa/de a practica; die Möglichkeit der Ausübung. 1740 oriálován a Szígyártó Mester emberek(ne)k controversiájok a Thordai Varga Mester emberekkel a tseres botskor szíjnak, vagathatasa, arulhatasa, ugy a látó pénznek exactioja iránt, hogy melyik Mesterségen levők(ne)k competállyon annak exerceálhatása... constált a Magistrátus előtt hogy un(ice) a Szígyártokot illeti [Torda; Tjk I. 188].

exercitium 1. folytatás, úzés; practicare, exercitare; Ausübung, Betreibung. 1668 az Eotvesi mestersegnek exercitiumais el tiltatik teolle [Kv; ÖCJk].

2. idomítás, iskolázás; dresurá; Schulung, Dressur. 1737 Amely lovak már joban tanultának meg probálja őket az ugrato fa közé köttetvén, és a kinek inclynatiájok vagyon az ugráshoz, azokat ugordani tancza, az exercitium előtt | A lovak exercicziuma pedig minden héten négy nap légyen [JF lovászmeisteri ut.].

3. kb. fegyverforgatás; minuirea armelor; Waffenhandwerk. 1762 Az ellenségnek pedig, úgy mondják, hogy csak olyan népe, amely még harcon nem járt, hanem a hadakozás kezdetitől

fogva szüntelen az exercitiumot tanulta, vagyon betvenezer [RettE 145]. 1766 : Ott volt Mednyánszki generális feldtmarschal-lieutenant brigadéros, ki is az infantériát új exercitiumra tanftja [Lh. 198].

4. vallásgyakorlat; practicare religiei; Ausübung der Religion. 1653 (A szent helyet) A török örzi ; de nékik nincsen ott exercitiumok, hanem azért ők is illendőképpen becsületben tartják, de ott nem imádkoznak [ETA I, 120 NSz]. 1736 : Végtire az papjainkot Kolos-Monostorra csapák; mint menjenek bé csak Kolosvárrá, és ott csak micsodás exercitiumok légyen, arról articulust írnak az Approbatában [MetTr 424].

5. munkalat; lucrári; Arbeit, Übung. 1770 A synodus igen szép renddel ment véghez. Az exercitiumokban a thesisek voltak a Szentírásról és annak perfectiójáról, hasonlóképpen <hogy> az ecclesiában Szentírásnak lenni szükséges-e vagy nem; úgy szintén elégséges-e a hitnek megtanulására [RettE 239].

exerciroz kb. gyakorlatoztat; a face instructie (cu); exerzieren lassen. 1775 (Bethlen) Pál, vice-colonellus a Kálnoki huszárrégimentben, de onnat általtétetődött volt a Lusinczki regimentjébe, melynek okát némelyek azt mondják, hogy nem tudta volna exercirozni a regimentet mikor a császár idebé járt [RettE 350].

exercirozik 1. gyakorlatozik; a face instructie, exerzieren. 1773 : Nagysajón* a limitanea militia exercirozott | Két magyar gyalog regiment volt ott Kolozsvárnál a Köves Padon, a Gyulai és Halleré. Execiroztak [RettE 300, 303. — *BN].

2. katonásdit játszik; a se juca de-a soldații; Soldaten spielen. 1806 Katso exercerozott Károlyal [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 168].

exerciroztatik gyakorlatoztattatik; a fi pus să facă instructie; exerziert werden. 1753 Colonellus Vaji László ur maga akarattjabol Nemes Vár(mel)gye dispositioja ellen a Két Nemes Companiat Gyaluba orderezte a holotis kilecz napik Exerceroztas sonak [Hidalmás K; Ks 91].

exhaustiál 1. védtelenül hagy; a lipsi de (apărare); jm (den Schutz) entziehen. 1666/1701 az Hazát az szükségnek mivolta tanittya meg, melyik helyet és mint kell oltalmazni; azért eő kegk(ne)k is arra kell azt hadni, el híven bizonyosan, hogy Colosvárat mint vég helyet, ne(m) exhaustiálják soha úgy, hogy az helynek veszedelme követezzék, sőt mint szemek fényét úgy igyekezik oltalmazni [Kv; KvLt I/188 fej.].

2. (mindenből) kipusztít; a ruina pe cineva; (alles) vernichten. 1712 Ennékem ninczen (így!) mert az hoszas bujdosás, engemet exhaustiált mire jött(m) bé hazámban, magais jól tudgya [A.szálláspatak H; JHb Jósika István Jósika Imréhez]. 1739 A Szegénységet a' Szörnyű Inség és a Marha dőgi, mely mais grassál, majd minden vono mar-

hájából exhauriálta [Nagysajó BN Ks 99 Kemény Sámuel aláírásával].

3. felemészt; a inghiiti/consuma; verzehren/ brauchen. 1781 esztendő eltelvén számot vettem szolgáltatjáról, kártételiről és napszámok elvesztegetéséről, amelyek is exhauriálták volna az ő conventióját [Árkos Hsz; RSzF 271–2].

4. véghezvisz, végrehajt; a duce pinā la capāt, a inđepłini; durchführen, vollbringen. 1744 ment volt Kglđ(ne)k szoross Commissioja ezen Guberniale Consiliumtól . de ugy Látczik a dōlgot nem exhaurialta jól, és minket nem tudosit genuine [Ap. 1. A gub. Apor Péterhez].

exhauriálódik 1. kifosztódik; a fi despuat/jecmānit; beraubt/(aus)geplündert werden. 1706 Sardi Gaspar Ur(am) . mindenéből exhaurialodott minden accquisitu(m) es aviticum bonumi Tűz által meg emésztettek [Ne; DobLev. I/60]. 1714/1781 két versb(en) is eő Nagyságok mindenekből exhaurialodtak Gerend Lónán kétszer kellett pāsinton építeni, a mint most leg közelebb, tsak egy karó fark is az udvarház helyinn nem maradt, s ugy kellett eő Nagyságának építéshez kezdeni [Gerendlóna*; JHb LXXI/3. 469. — *Később Aranyoslóna TA]. 1721: az ide bé jövő Regimentekreis szükséges prospicialni, hogy tsak nagokra ne masirozzanak; légjen Commissariusok, a' ki a' Szegénségre vigyázhasson . . . , hogy így az olyan masirozásnak alkalmatosságával, a Szegénység mindenekből ne exhaurialodgyek, sőt inkább pro futuris conservaltassék [Nsz; Ks 18. XCIII gub.].

2. kifogy vmiből; a fi pe sfiřsite, a nu mai avea ceva; aus/zu Ende gehen. 1737 (A) porond hordás* iránt vagjon nagj defectus, a költségből pedig exhaurialódtunk, Concludáltuk azért hogj minden marhás Uraink 's Gazda-emberek egj egj nap porond hordásra küldjék szekereket [Dés; Jk 482b. — *Ti. a malomgáthoz].

exhauriáltatik 1. kifosztatik; a fi despuat/jecmānit; beraubt werden. 1604 Minthogy az sok kweomb kweomb fele nyawaliak miat tellyessegeel exhaúrialtattunk, es semminemw keez penzwnk ninchen hogy az mostany Sūmmat . megh adhatnuk eo kgmek azért Tanachywl keolcheoneozenek . . . mindenekeol [Kv; Tan-Jk I/1. 481]. 1696/1781 Badensis Hertzeg eő Felsége ez hazában érkezvén Hadakkal, holmi külső belső Jovok édes elejéktől Maradt vólt, Marhájok és egyéb keresmények, azoktól tellyességgel exhaúrialtattak vólt, ugy hogy semmiék többire nem maradt vólt [Branyicska H; JHb LXXI/3. 456–7].

2. kimeríttetik; a fi epuizat; erschöpft werden. 1789: asztot részenként elő vévén (amenyibe az előre bōtsátot 3om punctumok által nem exhauriatat:) a többit annak tartása szerént effectuálja, ami tudni illik investigalni valo lesz investigálja [T; Thor. XX/10].

exhauriáltatott kifosztatott; despuat, jecmānit; beraubt. 1739: Sōkszōri tapasztalt affectioja

s ezen Szegény Vármegyéhez contestált Patrociniuma Excelladnak indūcal hogy ez földhöz ragdott és minden tehetségiből exhauriáltatott Szegénységnek Státussa iránt Excellentiádat iteratō molestálni p(rae)summálo[m] [Nagysajó BN; Ks 99 Kemény Sámuel aláírásával].

exheredál kitagadás; dezmoštenire; Exheredieren, Enterben. 1779 Hallottam . . . , hogy . a maga Gyermekeinek meg tagadására, s a Kemény Joszágbol valo exhaeredatiojára . . . néhai Kemény Miklos Ur indította volna fel [Szászszombor SzD; KS. Gabr. Karutsi (58) past. ref. vall.].

exheredál (örökségből) kitagad; a dezmošten; exheredieren, enterben. 1764: Igen is Szabad a' keresményt testálni, de akár kinek is csak a' maga keresmennyel Szabad, nem penig azt a mit mások joszágából mint Tutor bé Szedett nem lehet azt másnak adni, 's édes gyermekeit abbol exhaeredalni [Nsz; Bet. 7].

exheredálhat (örökségből) kitagadhat; a putea dezmošten; exheredieren/enterben können. 1761 nem egyéb hát ezen kívánsága(na)k Consequentiája, hanem hogy egyik gyermekét* ex odio exhaeredálhatná a masikot ex Amore reszesse tehetné [Hsz; BLev. — *Az anya].

exheredáltat kitagadtat; a face să fie dezmoštenit; exheredieren lassen. 1779 Báro Kemény Miklos, és Sigmond urak eő Ngok indították fel a néhai Uratt, s eő Ngok vitték volna bé MVásárhelyre, s munkálottanak is, hogy az irtt gyermekeket eő Nagyságával meg tagadtassák, és a Kemény Joszágbol exhaeredaltossák [Szászszombor SzD; KS Kőmives Mihály (40) prov. vall.].

exhibeál 1. bead/nyújt; a inainta; einreichen. 1586 Eotweos Orban vallia, . . . En azt Ne(m) tudom tuttaye a' leany my vólt a' feleletben vagy Ne(m) tutta, Az tanach haz kapuia keoezt Ada a' leany kezebe hogy exhibeallia Igyarto Georgy elle(n) [Kv; T Jk IV/1. 598]. 1590: exhibealanak az szeken ket leület Vrunk eő Naga Somljo Bathori Sighmond Erdely vaidaeth [UzT]. 1609: imar elis keolt uolt azkor mikor nekeonk az gratiat exhibealtak [Dés; DLT 315]. 1640 az A Exhibeala az teoruenyben egi Intramentalist (!), . . . kiuel azt bizonitta meg hogi az eo Attia Balogh Janos Eskwte volna el azt az Chiuniaz a neuw vōlgiet tizen harmad magaua [Mv; DLev. 5]. 1735: Exhibealvan Inquisitoria Relatoriamat egyéb instrumentumokkal egyűtt, világoson elucescal, hogy . . . egyéb expensaimrolis . . . doceáltam [Torda; T Jk I. 94]. 1807 A Novizata Felperes részis ujjonnon exhibeálja az . . . Citalt 1758ban kōlt Divisionalist [Aranyosrákos TA; Borb. II]. — L. még RSzF 109, 226, 250, 271–2, 279.

2. felmutat; a prezenta; vorzeigen. 1715: Jelenyűk exhibeala nekünk Nemzts Colosvári Pataki Samuel Ura(m) Felesege Diosi Kata Aszonj

kepéb(en) N. D(o)b(o)ka var(me)gjei F<δ> Biro Nmtzs Ujhelji Ferencz Ura(m) vallato pecsétit [M.köblös Szd; RLt]. 1725/1764: Enyedi Miklós Uram exhibealvan minékünk ... Coronás királyunk kglmes Compulsorium Mandatumat, kére azon, hogy az mely Vallokat előnkben hívat azokat examinalvan vallásokat ... igazán meg írrok [Ne; DobLev. II/352. 2b].

3. bizonyítékait előterjeszti; a presenta dovezile; Beweise unterbreiten. 1563 az Torozkay wraym az Jeowendeo megh mondot Terminuson, Semmi okon, Magokot nem absentallyak, hanem az keresetrol Exhibealnak Annak wthanna az Thorweny diskwchyalya koztok [Kv; Thor. VIII/2]. 1670 Nem tartozunk velle, hogy exhibeallyuk rolla, mert magha tudja az I. hogy megh lött az mint fateallyais coram sedria(m) [Kv; Tjk VIII/11. 12]. 1735: fellyeb meg irt négy ratioimrol mindenikről exhibealni kész vagyok [Torda; Tjk I. 73]. 1773: dicat actor .. exhibeálni kész vagyok [Árkos Hsz; RSzF 225].

4. mutat; a aráta; zeigen. 1746 az I. admo-nealtatik, hogy az édes Annját deprecaván, az Annjával meg békellyék, és mint Léány egész engedelmességet exhibeállyon [Torda; Tjk III. 36].

5. előad; a expune; vortragen. 1647: nem accep-taltatik ez az relatoria mert ne(m) exhibealsz mi mellet colligaltattad az fasiokot [Kv; Tjk VII/4. 190]. 1770 Actrix et novizans . novumját eszerint exhibeálja. Minémü perlekedésem lett légyen énnekem . egy elkárosodott tehenem iránt ... a deliberatumból világosan kitészik [M.hermány U; RSzF 209–10].

6. nyilatkozik; a se pronunța; sich äußern. 1711 Zöldi László Ur(am), vgy exmittaltatott a n. Széktől, hogy eő Kgle világossabban exhibeállyon Néhai Csonka György Uram(na)k adott ötven és husz forintokrol [Dés; Jk 365b].

exhibeálendő beadandó/nyújtandó; de inaintat/prezentat; was zu unterbreiten/einzureichen ist. 1733 Constal exhibealando Citatoria Relatoriamnak seriesséből minemü dolgokert kellett az It in jus attrahalnóm [Torda; Tjk I. 20]. 1761 a mi illeti az A. Csernatoni jószágrol exhibealando Divisionalét és Contractust azt a Leány ág azért nem co(m)municalhatta a fiu ággal hogy azok masok literaléi, és tegnapi napon jött kezére [Oroszfalu Hsz; BLév.]. 1775 immineálván azért mostan, Esztendőnként exhibealando Ratiomnak, terminussa ... kérem minden respectussal s bizodalommal, méltotassák ... administraltatni* [Kv; SLt XXXIX Pákei Josef lev. — *Az előbbieken jelzett kölcsön kamatját].

exhibeálhat 1. beadhat/nyújthat; a putea inainta/prezenta; einreichen/unterbreiten können. 1607/1608: az Expositiokban declaralt zeöniegeket és fwggeőt, ennekem az szegeni Istenben el niugót Atiamfia Nenem Testamentaria dispositione legalta; kireöl azon Testamentaria dispositioiat exhibealhatom [Kv; JHbK III. 6]. 1734: Com-

promittavm (!) magat az A levatajaban Citatoria Relatoriajanak exhibitiojara, mellyet az I is ki-vanvan exhibealtatni és in facie sedriae el olvas-tatni az A igireti szerint nem exhibealhatha [Branyicska K; JHb XXXV/51. 28].

2. kb. bizonyíthat; a putea dovedi/proba; be-weisen können. 1711 mint hogy penig eő kglme mostis vilagosabba(n) nem exhibealhat; hanem arra Compromittallya magát, hogy kész juralni azon adossagairól producat documentumi mellett [Dés; Jk 365b].

exhibeált 1. beadott/nyújtott; inaintat, prezen-tat; unterbreitet/eingereicht. 1628: Seres Janosnak nyilua(n) valo igazsaga vagyon kewansagához, az mint exhibealt leueleibeöl es testisibeöl ki laczik [Kv; RDL I. 18]. 1650: Az Actor exhibealt Leuele, inkább hytelesek (így l) mint az Inctuse [Kisgalambfva U; UszT 2b]. 1775: (Az) eo kegyel-mének favealo Deliberatumot . annihilalták, a mint Ngodnak exhibeált Literáleimból világosan kitészik Sub Litera B [Torockó; Bosla]. 1834: Az Alperes Tulajdonos Possessoratus a' perrendébe exhibealt documentumai által meg mu-tatta mind proprietasit Iussat mind a' simultaneus usussát [Borb. I Asz törvényszéke]. — L. még RSzF 206–7, 279.

2. megjelölt; indicat; angegeben, bezeichnet. 1736: az illyen színü Paráznasághéli dolog, olyan occultum, hogj vóltaképpen annak idejét, Locusat meg-mondani bajos volna; azért az exhibeált Locus itten nem suffragál [Dés; Jk 218a].

exhibeáltat ? láttamoztat; a dispune să fie vizat mit einem Sichtvermerk versehen lassen. 1672: az Radnothi* kulcsarsagnak Tisztiben minden kezem alat forgo jokrol mennel hamareb lehet Ratiomat Szamtartom Ratiojaval edgyt meg csinálva(n) exhibealtatván Praefectus vramnak eő kg(ne)k examenre be adom [Utl. *KK].

exhibeáltatik beadatik/nyújtatik; a fi inaintat/prezentat; eingereicht/unterbreitet werden. 1724: a Pupillusok(na)k a mi kevés bonumotskajok maradot volt, azokrol semmi Regestrum, vagj Inventarium nem exhibealtatván [Ne; Dob-Lev. I/109]. 1734: Exhibealtatik egy Plenipoten-tialis level a M. A ur neve es petsettje alatt, melyet de loco credibili kellett volna legitime extra-halni, azért ez nem acceptaltathtik [Torda; Tjk I. 33]. 1784: Ami az Biro és számado Polgarok Ratiociniumat illeti minek utanna véghez me-nyen pro ulteriori Approbatione az Tekéntetes Táblánál exhibealtassák [Torockó; TLev. 2/6. 3b]. L. még DFaz. 25–6.

exhibeáltatott beadott/nyújtott; inaintat, pre-zentat; eingereicht/unterbreitet. 1637: Thomori Pal neue alat petset es subscriptio nélkül Exhibeal-tatot leuel [F.ucsá F; UC 14/42. 156]. 1672: az dms Contradictortol exhibealtatot sententia mely sonal nehaj őregbik Szekely Lőrincz adossá-gáról, semmiben ne(m) attingallya az Inek haz

reszeben adattatott boltot [Kv TJk VIII/11. 180]. 1781: Annak utánna a' Borbély Samuelné personalissaitol exhibealtatott Contractusakból és a' más két felek(ne)k magok recognitiojakból a' fel osztatt jussan fekvő zálog summat fel szamítván találtatik a' Régi Zalog 25 — huszanót Míorintok(na)k és 14 pénzek(ne)k [Asz; Borb. I]. Ha. 1784: exhibiáltatott [Asz; TLev. 4/9. 12a].

exhibiáló 1. beadás/nyújtás; inaintare, prezentare; Einreichung, Unterbreitung. 1734: Compro-mittalvam (!) magat az A levatajaban Citatoria Relatoriajanak exhibitiojara az A igireti szerint nem exhibealbhatta [Branyicska H; JHb XXXV/51. 28].

2. ? láttamozás; vizá; Sichtvermerk. 1681: számadásának idejét ne vontassa s ne is halogassa, hanem esztendeje el telvén, avagy tisztéből ki kelvén, egy holnap mulva mindenekről valo raciojat praefectusunk exhibicioja alatt exactorinknak be adja [Szu; CsVh 109].

exhibita 1. beadvány; petítie; Eingabe. 1700: Mint hogy az exhibitakból vilagossan constal hogy edgyik a' masikat ocsmány es emberseges embereket irtoztato es botrankoztato diffamatiokkal mocskolta ... mind ketten masok peldajara a piaczi kalodaba(n) tetessenek es estig ott pironkodgyanak vagy 12 forintal redimallyak magokat [Dés; Jk 310a]. 1735: Cum p(otes)ta(ti)one el varom a Dnus Anak exhibitait [Torda; TJk I. 94].

2. ? láttamozás; vizare; Sichtvermerk. 1602: senky borat be ne hozhassa, seot zeoleiet se zedhesse megh Addigh megh nem Adajat telyessegele megh fizety, mely fizetesreol az Adozedeok chedulul Adgyanak, mely chedulul az zeoleos ember az dezman tartozzek bemutatny, az dezmas penigh minden chedulara exhibitat ilyon [Kv; TanJk I/1. 418]. 1635: ha Szegedi Gergelyne Bontziday Katha Aszony deficialna az Hasznak proprietassagat nem engedik idejen keszre hogy teölleök abalienaltassek ... az Attyafiak egy protestatiot kevannak azt az Attyafiak hogy exhibitat irassunk rea mellyet meghis Jrattunk [Kv; RDL I. 23].

exhibiáltat beadat; a dispune să fie înaintat/prezentat; eingeben/reichen lassen. 1675: Az mi peniglen Actiojanak más reszit concernallya, hogy eo neki exmissioja adattassek, tudja a p(ro)cessust mikor novumot exhibiáltatott maga actioja szerént, akkor utrumot vévén inquiraltathatott volna, et sic hogy uttyat nem keovette impatatus talaltatott [Kv; TJk VIII/12. 104]. 1761: talám az Iikis magok leveleit .. exhibiáltatták s lectáztatták [Kv; PolgK 41–2].

exhibiáz láttamoz; a viza; mit einem Sichtvermerk versehen. 1761: observálya az A. hogy az Iik Conclusiojakban oly levelekre disgreidiálnak melyek in figura sedrae fel nem olvastatának, mint hogy lecta sints réájok írva (holott az A Exhibitái mind lectázva s exhibiázva vadnak:) [Kv; PolgK 41–2].

exhibiáztat láttamoztat; a face să fie vizat; mit einem Sichtvermerk versehen lassen. 1792: minekutánna Ngd a Plenipotentiát kezére vette, azonnal ne terheltessek Ngd Méltóságos Fő Ispány Türi András Urnak által küldeni, és kérni, hogy a Ns Vármegye Notáriussa által exhibiáztatván a receptivatio iránt exmittálja V Szolgabiro Köntzei Farkas és Assessor Rápolti Pál Urakat [KS 101 Tamási András lev. Brassóból.].

exhumiliáló megalázkodás; umilire; Erniedrigung, Unterwerfung. 1739: Katona al(ia)s Imre István, maga Paráznaság béli vétékét, magáb(a) szállván és önként meg-vallván, a Tktes Nms Tanácsot alázatos Instantiája által requirálta. A T. N. Tanács is, ebbéli maga exhumiliatioját respectálván, ... atyai Gratiáját mutatta hozzá [Dés; Jk 297b].

exigál 1. (adót v. járandóságot) be/felhajt; a stringe/percepe (dári sau retribuțiuni); (Steuer od. Bezüge) eintreiben/heben. 1591 k.: Az zegin megh romlot atiankfiay el fottanak akar my kichin Contributiot(is) Nagy Zaccolatással es fogsaga exigálnak [Dés; DLt 233]. 1605: Eo kgme biro vram Az varosnak adossytol exigalia minde(n) ok vetetlen az varos adossagit [Kv; TanJk I/1. 530]. 1632: Korcziomara elein két hordo bortt attak kezözikben, az harmadik(na)k az arrat szaraz korcziomaiul exigáltak raitok [Grid F; UC 14 38. 4–5]. 1653: Az ki penig szegény, marhátlan és erőtlen Pénzt azért töllök ne exigállyanak [Cege SzD; Wass]. 1702: Az Oláhfalviakon* praetendálván az Nemes Szék harmad idei 780., forint restantiat, aggraviuimok consideratioban vétetvén, azon restantiajok relaxáltatott, Kgltek ne háborgassa őket érette ... se ne exigállya rajtok [UszLt IX. 77. 43 gub. — *Szentegyházsoláhfalva (U) lakosain]. 1740: Minthogy ezek az Maguraiak igen szegénj állapottal van(na)k, az Dézmát nem igen exigálták töllök [Magura TA; Ks 89 Inv. 32].

2. beszed; a incasa/stringe; einheben/sammeln. 1677: En Samariai Marton volta(m) Az mi kglmes Urunk eő Nga Colosmonostori Harminczad Rationistaja az időb(en) tudom hogy Szeki Magyar Mihály Ur(am) hajtott volt egy nehani Eökröket mellyek(ne)k harminczadgyat exigálta(m) akkor [Dés; Törzs]. 1681: Az vásár vámot penig az hites Porkoláb tartozik exigálni [Hátszeg; VhU 150].

3. szed, vesz; a lua; nehmen. 1571: Az drabontok neweis valakyknek rawas byrthato marhajok vagyon, a regestromba be Irassanak De addig semmit ne exigállyanak rajtok, mig mas tanwsagok nem lezen [SzO III, 335–6 fej.]. 1605: Biro Vram viselyen zorgalmatos gondot az harminczadosra hogy semmy zokatlan harminczadott itt ne exigalion [Kv; TanJk I/1. 496]. 1681: Az jószágbeli Disznobul tizedet exigálnak [VhU 52]. 1727: A két hid között lévő Város házab(an) ... Egy ott napolo, vagy háló személytől exigallyon fel polturát [Dés; Jk 367]. 1823: Tül-

tassék meg Szeredai Domokosné, hogy a kapuja előtt lévő kis ültő Szinetskéért Semmi taxát a fázakasoktól ne exigáljon [Déva; Ks 91. C. 12].

exigálás 1. be/felhajtás; stringere, percepere Eintreibung/hebung. 1603: eo kgmek az restanti Sattcz adonak exigalasara valasztottak volt vasarhely Balinth Deak es Hannes Adam Vramekat [Kv; TanJk I/1. 440]. 1640: az szaraz korczoma arranak Exigalasat tollalvan, most minden falura esztendob(en) három három hordo bort szoktanak adni korczomara [Grid F; UC 14/48. 31].

2. szedés; percepere; Einhebung. 1729: Az Kordovány kiszitő Szamos Ujvári vagy Gerlai Örményeket az láto pénz exigalasokkal az Kordovány, vagy szattyán iránt Országos Sokadal-minkbol el idegenitettek [Dés; Jk].

exigálhat 1. be/felhajthat; a putea stringe/incasa; eintreiben/heben können. 1701: Ha mi portiot kellett a Dnus empor(na)k érettek Contribuálni ..., redimáltassék és refundáltassék a venditorokan vagj jobbágin exigálhassák az emporok vagy posteritások [Déva; JHb XXXVII/23]. 1737: amennyi kárt órankb(an) ahoz értő Mester emberrel deprehendáltatunk, annyit ő kglmenn exigálhassunk 's exigáltathassunk [Dés; Jk 469b–470a. — A teljesebb szöveg exigáltathat al.].

2. felvehet; a putea ridica/primi; aufnehmen/beheben können. 1630: Suki Benedeknek alázatos keőnyeőrgésére megh engettük, hogy ... annuatim neki Conferalt, száz forint ereő számu keő sókat ... az Dési aknankrul fogyatkozás nélkül exigálhassa [Gyf; Slt A. 45 fejj.].

exigált felszedett; strins, incasat; eingehoben. 1710: B: Che(ne)k választott B szamvevői Szekelly János es Kövendi Uramék producalak az B. Che(ne)k Che Mestereitől exigált minden fele perceptumokrol expensakrol meljek eo kgmek idejek alatt következtek [Kv; AsztCJk 74].

exigáltat 1. be/felhajtat; a dispune să fie strins/perceput; eintreiben/heben lassen. 1662: Ugy értjük Sokak háromszeki hiveink között Sokak (így!) az keőzőnséges contributiótól nem csak magok, hanem mások jóságatis oltalmazták, olyanok penigh kiknek az aránt valo jo példat kellene masok(nak) is adni; Azert Kglmed minden kedvezés nélkül az nemes ország rendélése szerint absq(ue) ullo personar(um) respectu csak exigáltassa minden rendeken [BLt 9 fej-i rend. Béldi Pálhoz]. 1679/1681: Minden nével nevezhetendő Proventusokat valamelyek ab antiquo voltak és vannak a' hunjadi Jozzagban, eo kglme az Urbarium szerint igazan exigáltassa [Vh; VhU 673]. 1753: mikor láttam eo kglme nem szorgalmatoskodik azon Interes pénznek felvételiben ..., ő Nga Militaris Executiot küldvén Segesvárrá, ugy exigáltatta azon Restantia Interes pénzt én számomra [Eszet-Mk Cserei ir. Cserei Mihály lev.].

2. szedet; a dispune să se ia; einheben lassen. 1681: Az ideghen emberek disznaibolis Tized, es

valtoja, 12 pínz: mind az által ez is úgi, ha más földes Vrak olcsobb(an) nem exigáltatnak; melyhez Tiszt Vramis Conformálja magát [VhU 65].

exigáltathat be/felhajthat; a putea dispune să fie strins/perceput; eintreiben/heben lassen können. 1729: a' meg álló fél a' meg nem álló félnek akár holott tanáltató bonumiból az fenn specificált 75. forint Summat csak egj Városi Szolgabiro általis exigálhassa, exigáltathassa [DobLev. I/138]. 1737: ha ... Orás János Atyánkfia ő kglme ante Horology renovationem, restaurationemque elábalna, tehát ő kglmet akár holott ... meg-foghassuk 's fogathassuk; amennyi kárt órankb(an) ahoz értő Mesteremberrel deprehendáltatunk, annyit ő kglmenn exigálhassunk 's exigáltathassunk és maga személyéhez is hozzá nyúlhassunk [Dés; Jk 469b–470a].

exigáltatik 1. behajtatik; a fi incasat/perceput; eingetrieben/gehoben werden. 1722: (Az) ország Gyűlésén ... a' Catalogus meg olvostatván, valaki absens(ne)k tapasztaltatik az Articularis poena irremissibiliter exigaltatik rajta [Kv; Wass. gub.]. 1738: ezen quantum ... a szegény Özvegj Instans Asz(szo)nytól ne exigáltassék [Dés; Jk 508a]. 1786: az Vasbol valo praestatiót Dézmát Esztendönként ki adgyák és ha valaki el maradt az Arendas üdön tul, azannis az utan exigáltatatt [Torockó; TLev. 4/13. 38].

2. szedetik; a se lua; eingehoben werden. 1632: Jeőuedelmek mindenben; ugymint Desmalasokban Eles be szolgáltatásban, Korbi neuw falnal ... egy foliasban Exigaltatik [Szeresztrén F; UC 14/38. 88]. 1681: Az Jozzágh beli disznobul Tized exigaltatik; ha tize nem telik per den 4 redimaltatik [VhU 58]. 1770: a' mi értünkre ezen a' Deesi vámon mind egy formán desummaltak, s más Vámosok általis desummáltatott exigáltatott az Vám [Dés; JHbK XI/8].

3. kb. előszedetik; a fi scos/luat; hervorgenommen werden. 1737: Reá vigyázzanak ... mind Malombírák, mind Pallér atyánkfiak ő kglmek, hogy a nap-szamosok jó es hejes rendel járjanak ... a kiktől egj szer nem mehetnének valamelly rationabilis ok miatt, tehát mászszor exigáltassék 's ki-hajtassék Tizedes atyánkfiak által [Dés; Jk 475a. — 'Malomgátjavításra].

4. kívántatik; a se cere; gewünscht werden. 1761: A Ki maga erején ekével ki mehettue, csak két napi szántás exigáltattnék attól [Szászvesz-zsöd NK; JHbK LXVIII/1. 227].

exigencia kíváncsi; exigentia, cerintă; Wunsch, Anliegen. 1746: Vass János nevű idegen jövevény ismételten ember immediatē a' Városrol el mennyen, és többször se a Városon, se a Város határán lenni ne comperialtassék. Külömben Cassáltatván mostan mitigalt Deliberatuma szoross büntetése lészen az mostani Productumok(na)k szoross exigentiaja sz(e)r(in)t [Torda; TJK III. 110–1].

exilium száműzetés/kivetés; exil; Exil, Verbannung. 1619: Ferdinandus nagy sokot exiliumba űzött, kik most is exiliumban vadnak [BTN 299]. 1634: Kakoni Ersebet Azzoni, mostan hazája kivől exiliumba(n) leven ... a z. zek ... varia az Inak personalis Comparitiojat [SzJk 42–3]. 1782: bizonyosan beszélük, hogy Olaszországba küldett^a volna hét esztendei exiliumba [RettE 418. — ^aA Szatmárban református-üldöző Károlyi Antal].

eximál 1. mentesít; a dispensa/scuti; befreien. 1578: Towabba wegezte eo kegmek eztis Miert az Espotal iozogat orzagh keozybe rotak, az kiralne Azzony penigh minden fele rowastul adozastul eximalta es zabadosa teotte, hogy Byro vram eo kegme az lewelet vinne ala, es eo Nagawal Confirmatna meg [Kv; TanJk V/3. 170b]. 1618/1669/1681: Hunyadon Santa Katha hazat conferaltuk Molnar Thamasnak minden örökségével mind Fiuról Fira es Leanyrul Leanyra birhassa es minden ado szedéstül vévástul eximaltuk [VhU 301 fej.]. 1690 k.: (A hódoltságot) az Ország eximalta volna az rend kivül valo nagj adozastul [UtI]. 1770: Vacsársib(an)^a felényire eximáltam a portiotul, egyéb fele szolgálattól egészen^b [Ksz; Bcs. — ^aCs. ^bHárom exemptust]. 1774: Puskások ezen Jozságban nintsenek ollyasak kik eximálva volnának [Mocs K; KS Conscr. 24].

2. felment; a scuti; befreien, entheben. 1631: a bello et lustrationibus usque ad beneplacitum eöteött eximaltuk [Gyf; Pf. fej.]. 1640: Santa Mattias .. Urunk eximalta az zolgalattól usque ad beneplacitum [Hévszamos^a; GyU 58. Ké-sőbb: Melegsamos K].
3. átv kiemel/vesz; a scoate; herausheben. 1625: Sepsi és Kézdi székekben való városinkot Sepsi Szent Györgyöt, Illyefalva városát, Kézdi Vásárhelyt és Bereczket ezutan magunk arra rendelt bizonyos emberünk által akarván dirigáltatni, hűségtek^a iurisdictionja alól ökök eximaltuk [Barabás, SzO 361. — ^aSepsi és Kézdi szék rendei]. 1676: Dan Milotin nevű . jobbagyunknak ... hűséges szolgálattat megh tekintvén, ez eddig való Jobbagyi es paraszti allapattyal, eximaluan immunitalom [Vh; VhU 367].

4. kivon, leszámít; a scădea; abrechnen. 1681: à 20 Mart ad 13 July (megh indulasatol^a fogva, aratasra valo megh állasigh:) vagyó(n) 17. hét, melyből husvet s Pünkösöd fél fel heteit eximalván léssen az egész hét Nr. 15 [VhU 61. ^aTi. a bányászásnak].

eximálándó 1800: Az Eximalando Sojóm-kői felső forduloban Szántók [M.fodorháza K; RLt O. 2].

eximált mentesített; scuti, dispensat; befreit. 1617: Feierwarmegieben Fogarasfeöldön Rheczien lako Boyer Janos adgia alazatos panaszkodasa által erteswnkre; hogy Eötött Boyer Peter a' haüasali Vaida Secretariüssa; négy feiedelmektwl bodog emlekezetw Praedecessorink-tul kegielmessen nekie adot Szabadsagiban, Im-

munitassiban, Eximalt Eöreöksegeben, praeter omnem Viam et processum Juris meltatlan habor-gatna [Fog.; Szád. fej.].

eximáltat mentesített; a face să fie scutit; befreien lassen. 1681: Szirbina Mihaly Ezen Öröksegh reghen a Balla elejeé volt ... aszt mond-gia hogi eximaltatta; de semmit rolla nem produ-calhat [Vh; VhU. 25–6]. 1684: az Czirila János ház helyét mind addigis mig Lipcsei Ur(am) eximaltatta mind ugy birtak mind paraszt fun-dusokat [M.igen AF; Incz. V. 55a].

Szk: *jobbágyságból* ~ jobbágyságtól mentesítet, jobbágyságból kivétet; a dispune să fie scos din rîndul iobagilor; von der Leibeigenschaft befreien lassen. 1662: (Buda Andre kéri) magat ... Feleségét mind ket agon levő maradékot (edigh örökös Jobbagyok lévén:) túllünk ... 40 Magyary forintokon ... eximaltatni es szabadosi hivatal-ban számláltatni ... alazatos könyörgésére ... Buda Andret, Feleségét, mind ket agon levő maradékot az örökös Jobbagysagbul eximallyuk és fel szabadittuk [Vh; VhU 320].

eximáltatás mentesítés; scutire; Befreiung. 1809: Már így e mostani Particularis Haza oltal-mára léendő Insurectio mi reánk ..., mig a Nemes Ország Rendei az adozás terhe aloll valo exi-maltatásunkat, a Törvények szerént ki nem esz-közlük, által nem láthatyuk miképpen terjedhes-sen [Asz; Borb. II].

eximáltatik mentesíttetik; a fi scutit; befreit werden. 1614: ennek utánna senki affele varoso-kon ne eximaltassek, seot a kik uolnanakis affelek kik leueleket az Colosuari Articulus után publi-caltattak uolna, ennek utánna a' fele levelek Inualidaltassanak [Ks 87 egy-i végzés]. 1681: Ezen öröksegh, a Fabian Sendor felesége Apja-nak Zolyomi Miklostol eö Ngatol eximaltatott volt bizonyos tekintetekre nézve [Vh; VhU 26]. 1737: Gyermek ágjas Aszszonyokkal bánó öreg-Aszszonyoknak vulgö (: Bábák(na)k:) rendelte-ttettenek Hejségünk(en) és Hittelis köteleztette-nek ezek^a. Ezen Öreg Aszszonyok, vagj Bábák eximaltatnak a Portio fizetésnek terhe alóll is [Dés; Jk 474a. — ^aKöv. a nevek fels.]. 1794: az Kenyeres familiának oly válasz adat-atott a' FK Guberniumbol hogy ök a Novella-ris Articulus után NT Udvarhelyszéken produ-calván es a terü's az extraordinariumok alol eximaltatván maradjanak usque eventum pro-ductionis az Armalistákat illető mentségek a-latt [Szu; Borb. II].

exisztál létezik, megvan; a exista; existieren. 1819: Szimedru Kozmész, Juon Kozmész, Nyikulae Déák, és Borsa Adám mindnyájon egy egy Szalmás fedelű Sövényből valo Házatskát és Kamarát építettek mely épületek ma is exis-tálnak az említett határon [Szentkirály H; Born. Vegyes ir. 4/43].

exisztáló létező; existent; existent, vorhanden 1796: hogy lehet tehát ma, a' magok fel adása szerint nem existáló Levelet az All Perestől kérni [Mv; TLev. 5/16 Transm. 20 tábl.].

exitus 1. kiadás; cheltuială; Ausgabe. 1582: Az Regestum be adassa vtan adot Zamot vgmint Karachon Masod napian Nemineo exitusrol zekerezesreöl ki theót f 80/73 [Kv; Szám. 3/VI. 11 Diósy Gergely not. kezével]. 1587: Eó kgmek varosul minde(n) leówedelmet, exitussat ez warosnak megh erttven Jowa hattak [Kv; TanJk I/1. 57]. 1625: Az exitusból subducualan az perceptiot keolteot teobbet f 240 [Kv Szám. 16/XXX. 39].

2. elszámolás; socoteală, decontare; Verrechnung. 1601: Az melj 3 forintos adott kapu zam zerint rendelték wala in subsid(io) regny Annak exitussa [Hsz; Törzs].

Szk: ~t ad számot ad. 1582: Thimar Mihaly az Safar Polgar zam adasza ... Vtolzor az Regestum be Adas vtan vy Regestum zerent adot exitust arrol Aki Nalla maradot volt, es semmiwel ados ne(m) maradott [Kv; Szám. 3/VI. 10].

3. (vég)eredmény; rezultat final; (End)ergebnis. 1586: Karachon eleot Valo harmad Napon az zam vetel exitussat el olwassak [Kv; TanJk I/1. 38]. 1658: Urunk . gyűlést hírdete a nyomorult, siralmas és romlott országnak. Mely gyűlésnek exitussa nem lön haszonra, hanem csak azt visgálták: ki volt indítottja a Lengyelországba való menetelnek [ETA I, 165–6 NSz].

4. kimenetel, vég; soartă, sfîrşit; Ausgang. Ende. 1619: teljes tehetséggel igyekezem az én uramnak, fejedelmeknek fejedelmi méltóságát s az szegény megnyomorodott országnak megmaradását ótalmaznom ilyen igyekezettel vagyok. Mi lészen az exitusa, azt csak az egy Isten tudja [BTN 214]. 1650/1667: Kendi János vramis ígéré arra magát, hogy szivese(n) procurálja maga kölcségen pereit és egyéb gondjáit (!) Csákány Györgynek és Isten jo exitussat adván, harmad igaz része simpliciter Kendi János vramé legjen [Kelemtelke MT; Ks NN. 25].

5. következmény, folyomány; urmare, consecinţă; Folge. 1653: Bástával néki* titokban tractája volt ... micsoda tracta lett legyen? az ezután az exitussából kilátszott vala. Mert Bástá alá méne Dévához, és ő maga kijöve hozzája, és kezibe adá magát Bástának az ügyefogyott álhatatlan szegény ember [ETA I, 73 NSz. — *Báthori Zsigmondnak].

exitus-mutatás elszámolás; socoteală, decontare; Verrechnung. 1586: Comprehendallion* minden Diversakat, keozeonseghes Aprolek keolchegeket effele keozeonseghes Aprolek keolchegnek haggya legh vtolzory Capitulumat az eo Exitus Mutatasanak [Kv; PolgK 21. — *Az ispán].

exkludál 1. átv kirekeszt/zár; a exclude; ausschließen. 1600: Mierthogy az Incamattusnak zoigal az bizonsagh, az A. azont penigle(n) telliessiggecl excludalliak, Deliberatum hogy az A in sua p(ro)pria persona iurallion, az haz es az

eóreksigh oza(n) neki maradgyo(n) [UszT 15/49]. 1629: ez kőuetkezendeő 1630 szent Pal fordulasa uapara Tóroczkay Zabo Jstuan, minden teorenybely remediumokat excludaluan, az ezer eóttzaz, negyuenkilencz forintot, és e<óttuen>nioles penzt tiszta, kesz penszül deponalja [Kv; RDL I. 144]. 1748: (A mesterasztal taksája) légjen a' közonséges Czéhé ne(m) az őregeké mivel a' miolta birjákis ő kglmek abutálta(na)k velle Czéhunk(na)k p(rae)judiciumara, mert a' Látó Mestéreteket és fen szolgálokat excludalták belőle [Torda; TJK III. 222]. 1766: az I. ő Kegjelmet a' magájébol nem excludálom [uo; TJK V. 318].

2. átv elvág/zár; a include; versperren. 1743: a' Rűtsi* Lakosok közül egj Néhány maga el hitt nyakas emberek ... nem szegjenlették a' Possesorokat a' Falu közonséges határanak ... ususat arcealni, excludálni, és totis Viribus impediálni [Ks 14. XXXII. 4. — *K].

exkludáltathatik kirekesztődhetik; a putea fi exclus; ausgeschlossen werden können. 1761: sub Nro 45. indigáltatik egy Divisionale ... hogy a leányok az oroszfalvi és osdolai jószágokb(an) és Jobbágyokban miként ostoződta(na)k velle nem excludaltathatik ma az p(rae)tendens leány ág [Oroszfalu Hsz; BLev.].

exkludáltatik 1. átv is kirekesztetik/záratik; a fi exclus; ausgeschlossen werden. 1640: sok helyen az Hazassok az kik egy teleken laknak es egy kenieren vadnak ... az Ministereknek Capitativ az Bert nem akarjak megh adni; ... az ollian temerarius emberek czieledestol excludaltassanak; es az egy keresztelesen kivéöl az Ministerek semmiben zo(l)galni ne tartozzanak, se temetesben, sem Copulalásban[SzJk 48–9]. 1678: Gyarmati Ferencz Ur(am) ... Felesege pediglen ligaba(n) vettetik es az Templomból excludaltatik ... Hogy ha pedigle(n) parázna feleséget mellette venné, p(rae)dikatori társaságunkból excludáltatik [i.h. 135]. XVIII. sz. eleje: ha valia mellyik Mester Ember vala mi nagy bünbe esnék, annak mindjártt az Műhelyt tilcsanak meg (így l), tervön (!)* föttáig, és az Czebol addig excludaltassék [Kv; PosztCart. — *Olv.: törvény]. 1780/1804: ha . arról is hitelesen demonstrálnak, hogy nem magok öntötték töltötték el Bányájokat, hanem önként magától romlott vagy mások által öntetett bé, az ilyen helyekről más torkon bé ment Occupánsok excludaltassanak [Torockó; TLev. 2/4bis. 5].

2. kitétetik; a fi dat afară; vor die Tür gesetzt werden. 1639: Vegezte ezt az Ecclia az Schola Mesterek feleöl hogi tartozzanak ... az obedientiara . kezetis be adni: mind Seniornak es Pastornak, ha peniglen erre obedientiaiat nem promittallia ne recipialtassek ha penigh promittallia es annak utánna nem praeztallia ignominiose ante terminum) Anni excludaltassek [SzJk 46].

exkommunikál 1. kiközösít; a excomunica; exkommunizieren, ausstoßen. 1720: Tetszett azért az

Szent Partialis Szék(ne)k Tekint(etes) Nemzetes Fekete Örsabeth Aszszonyt mint ártatlan felt Ferjetül Fogarasi Samueltól mint nyilván való paraznatol divortialni atq(ue) ad secunda vota transmittalni. M: Doctor Fogarasi Samuel Uramat pedig excommunicalni es Magistratus keze ala adjudicalni [IB a sóvényfalvi ref. partialis synodus hat. Mart. Papai not. kezével]. 1764: azok a szegény csíkiak mind pápisták voltak s pápisták miatt kellett levágattatniok. Be kacagnám, ha a pápa mind excommunicálna őket [RettE 161].

2. kirekeszt/kitaszít; a scoate/expulsa; auskegen/booten/stoben. 1736 u.: Cselekedné csak most valaki, nem olyan fő emberek, csak valami alávaló egy-házi nemese, minnyárt excommunicálnák az emberséges emberek consortiumából [MetTrCs].

3. megfoszt; a-i lua cuiva ceva; jm etv. nelmen/entziehen. 1724: Etsedi Uramtúl is Sajditottam ..., h(ogy) panaszkodott volna az Ifjú Asz(o)nj h(ogy) a dereka faj a Pekri rendkívül való dolga miatt*, es ha ki tudó(dik) ex communicállyák minden Jobbágyitúl [Szentkirály MT; BK. Kőrösi Mihály (48) nob. vall. — *Nemi von. nyil.].

exkommunikált kiközösített; excommunicat; exkommuniziert. 1795: Az Excommunicalt személyek hol és mikor kövessenek Ekklesiat? [M-bikal K; RAK 10].

exkommunikáltatik kiközösíttetik; a fi excommunicat; exkommuniziert werden. 1689: mivel nyilvánvaló hamis hitű parazna Feleségével Ballo Annokkal tudva szánt szándékkal post separationem cohabitált, és magát paráznává tőtte, Tetzett a' sz: Széknek, hogy Darna Mihály Ur(am) excommunicaltassék, és a' sz: Társaságtólis relegáltassék a' Felesége és maga dolgát penigh a külső Tisztek előtt igazíttassa [SzJk 241]. 1707: Deliberatum. Extremu(m) remedium a' Sz: g(ene)ralis azt deliberalta volt Nemai Istvánne Bagameri Anna felől hogy separatassék és excommunicaltassék [i.h. 331]. 1766: az A Aszszony mint nyilvánvalóság parázna az I. férjétől Divortialtatik, ligáztatik, excommunicaltatik Magistratus kezib(e) adjudicaltatik, és hogy az Onus(na)k két részét meg fizesse [GörgJk 207].

exkommunikátus kiközösített; excommunicat; Exkommunizierte. 1681: Fodor György feleségeuel Gereb Kataual kiua(n) cohabitatiott. Deliberatu(m). Excommunicatusok leue(n) arcealtatnak az Sacramtol, az Cohabitatiois nem engettetik [SzJk 155].

exkontentáció 1. kielégítés, rég megelégtetés | elégtétel; satisfactie; Befriedigung, Abfertigung. 1653/1655: Banyai János Csepregi Mihály Uram(na)k Plenipotentiar(ius) Procuratora protestal azon, hogy ha valamiképpen Rázmánj Jstvan Monostor Utzában lako, az hazat el cserélné, ante alios Creditor(es), mivel hogy törvénye van Principálissának legyen az excontentatio [Kv;

CartTr II. 877]. 1696: az Nehai Kovács Ferencz Ur(am) ver atyafiaival lett excontentatio [Mezőbánd MT; MbK 80]. 1779: tsak nem mindenek Fülíg Farkig el adosodván Ispány, szolgabiro, és Birák el unták és elfáradtak rajtunk az sok executiok(ban), es sok excontentatiokban [Torockó; Thor. 21/20]. 1839: kénteleníttetnek az Exponens Urak az arendált Malmokat az Ur kezéből el venni, és ujba Licitaltatni és másnak kiadni, ... tessék az Úrnak ... a Malmoknak az Ur kezéből leendő el vételre (!) készen lenni, és az Uradalomnak tellyes excontentatiojáról gondoskodni [Kv; Km-ULev. 2 Szabo József szb kezével].

2. kiegyenlítés; achitare; Begleichung. 1764: Azért hogy az el petsételt portékák exmissus As(s)or Atjánkfiai kezekben adattassanak tovább való adosság excontentatiojának el adatására, itilletett [Torda; Tjk III. 71].

exkontentál 1. kielégít, rég megelégtít; a satisfacie; befriedigen. 1629: tartozik az J. megh fizetni mostani monetaul integre ha penigh nem, tehát az akkori penznek mostani valora szerent tartozik excontentalni az At ad 15. diem [Kv; Tjk VII/3. 188]. 1659: az ezüstt marhábol excontentaltam volt Ferencz Fiamot [Altörja Hsz; Borb. I]. 1740: Nehai Hiripi Mihály Uram Unokáin(a)k Házokhoz senki ne nyúlhasson, mig engemet eddig való Expensáimról, azon árvák iránt nem excontentál..., minthogj, én, érettek felesen költöttem [Dés; Jk 328a]. 1757: Németi István. ... már engem excontentalt, én nem s kívántam egyebet tőlle, tsak az én káromat restituallya, a' többit én az Annya respectussáért el engedem néki [Somlyó Sz; Mk IX Vall. 191]. 1771: ha mindenekről ex Contentályais Nagyságodat. a Sz. Sombori Határon lévő két Lábót Aratásig fen kel hagyni Difficultasba [Szászsszombor SzD; IB. SzentMiklósi István ref. pap lev.].

2. kiegyenlített/fizet; a achita/plāti; begleichen. 1647: Az tebb meg említet és fel irt adosságokat, az Relicta ... mind magara ualalta, hogy eő kegelme azokat excontentalya [Kv; RDL I. 134]. 1682: (Berki Jstvan) Temetsegere valo kölcsieget, es az szolgálóiaual valo fizetsetet de bonis excontentaltuk [Kv; i.h. 161].

exkontentálhat 1. kielégíthet; a putea satisfacie; befriedigen können. 1706: Ezen industriámbol Csiky Márton Uramot valahogy és valamennyire exkontentálhatom [Ks 94 Thuroczy Károly lev.].

2. kiegyenlíthet/fizethet; a putea achita/plāti; begleichen können. 1671: Az mi pediglen az Szeőleők allapattyat illeti, ha valaki defectat foghna fel; minek előtte hozza foghna az epittesehez. beöchywltesse megh az pusztá helyyet; Azert hogy, ha mas azon helyhez praetendalna, azon beöchyw szerent excontentalhassa az mire beöchywleőttek volt pusztá allapattyaban [Dés; Borb. I ogy-i bizottság jel.].

3. ~ja magát (maga)magát kielégítheti; a se satisfacie; sich selbst begleichen können. 1793:

léváltam ... 60 Vforintok(at) Pakulár Lupujtol ... facultálom, s Szabadságot adok Pakulár Lupujnak, ha meg nem adhatnám ... minden némű jóvaimbol excontentalhassa magát [Déva; Ks 79. 24/17. 1/4].

exkontentáltat kielégített; a dispune să fie satisfăcut/indestulat; befriedigen lassen. 1644: az Rlcta excontentaltatta az haro(m) fiakat, Maxai Ferencz(ne)k adot heted fél Tallert [Mv; IB VI. 225/12].

exkontentáltatik 1. kielégítettetik; a fi satisfăcut/indestulat; befriedigt werden. 1646: Mivel az alperes Aszonnepek(ne)k az Vrok es fiok ... ez Actorokat es teob tarsiakat megh tolvallottak, azert kewansagok szerént melto hogy javokbol az malefactoroknak^a excontentaltassanak [Kv; Tjk VIII/4. 72. — *Értsd: a malefactorok javaiból]. 1732: Buzás György Atyankfia excontentaltassék elsőben [Dés; Jk 430a]. 1801: az Ecclesiak semmire kellő pusztá falakkal ne excontentaltassanak [Szókefva KK; Kp II. 58].

2. kiegyenlítettetik/fizettetetik; a fi achitat/plătit; beglichen werden. 1700 a' Borfogasnak usus fructussabol a Praedicatorok Biri^a ..., Schola Mester es Cantor fizetése excontentaltassék [Dés; Jk 307a. — *Értsd: bére].

exkreszkál át felmegy/rúg; a se ridica/urca; ausmachen. 1738: mint hogy feles summára excrescálna azon quartély p(rae)stálása ..., a Tktes Nms V(á)r(me)gje, nekünk azt, hogy refundálhatná, módja abb(an) alig [Dés; Jk 506a]. 1739 Dés Várossára mely pénz quantum repartíaltatott, mellyis excrescált Cum omnibus ad Rh: 130 addig ... ki ne adattassék, míg Perceptor atyánkfiak Registrumok nem investigáltak [Dés; Jk 515b].

exkubáló őrködő; care stă de pază; wachend. 1738 Kgld most ujonnan azt a sokat szenvedett nyomorult Beretz Várossát el akarja pusztítani, a' midőn az Ojtozi Passuson excubalo Militiának kivárató Servitz, Gyertya, Szalma praestálását ... a' nyakába vetette [Ap. 1 a gub. Apor Péterhez].

exkuelál át/megvizsgál; a examina/controla; (durch)prüfen. 1758: miis sat super abunde excutálván ... végezést ... minden punctumiban, és clausulajib(an) miis helyessnek itilvén ratihabéálljuk [Kv; KCJk 37b].

exkueláltat megvizsgáltat; a dispune să fie examinat/controlat; (durch)prüfen lassen. 1750: köszönöm háládó szível, hogy nem Sajnállya a' Mlgs Familia Léveleit excutiatlatni, és hogy a' Martonfalvi Zállagos Jóság Contractussa ki adásábanis difficultást nem moveal [Nsz; Ap. 3 "Alb. Somlyai de Csik Somlyó" lev.].

exkueláltatik megvizsgáltatik; a fi examinat/controlat; (durch)prüft werden. 1759: a Fogság-

ban levő Alexa meg unván az hoszas raboskodást, recuralt Memorialissa által a nemes Vármegyéhez, hogy mind két rész productumit adná elő, ... melyre condescendálván a Praetendens Mlgs Ur eő Excellentiajais, ... mind a két részről valo Productumok ruminaltattak, es excutiatlattana^a e szerént^b [BSz; GyL. — *Tollvétség excutiatlattanak h. ^bKöv. a vizsgálat eredményének részletezése].

exkulpál 1. ? vmilyen gyanú/vád alól tisztáz; a dezvinováti/disculpa; von dem Verdacht reinigen. 1776: az Incta Pars Documentumai exculpálják a' Kolosvárianusokat, mert Kolosvári Daniél soholt ... fel nem tétetik [M.köblös SzD; RLt O. 1. 7.].

2. ~ja magát kitisztázza magát a vád alól; a se dezvinováti/disculpa; sich von dem Verdacht reinigen. 1762 az I. magát a gyanu alól exculpálja [Torda; Tjk V. 92]. 1763: az A ... ujjabb fatenseket olvastat Documentumaiban, kikkel nem hogj magát exculpalna, elebben De-liberatumat reformálhatna, de sőt inkább Bőszörmenyi eő kegjelme Inassa részéről fatealt fatensek számát sokasította, és hogj maga Inassa Boros Miska által esett, azon tűznek gerjesztetése, bizonyította [uo.; i.h. 159].

exkulpáltathatik ártatlansága bebizonyulhat; a putea fi dezvinováti/disculpat; von dem Verdacht gereinigt werden können. 1752: Recomendalom azert bizodalmason az Mlgs Ur(na)k, azon Processust meltoztassék remittálni; ne kellessek ezen szegény Papnak^a az Törvénykezeshez kaptsolt, nehezségeket és költségeket szenvedni ... az midőn ugj is az mint latzik meltokeppen exculpáltathatik [TKI br. Bornemisza Ignác gr. Teleki Ádárhoz Nsz-ből. „Vajdaszegi Unitus Parochus Illye Popá"-nak].

exkurrál 1. (ki)megy; a merge/ieși; (hin)ausgehen. 1691 Én Szent Márton Maczkási Maczkási Ferencz többé ez Hazából az ő Felsége Ellen-ségihez ne(m) excurralok ..., sem titkon sem nyilván nem practikálok, sem irok, sem irogatok és izenetek [Kv; Ks 90]. 1726 Feleségem és Piai, mig, Feleségem özvejségben nevemet viseli meg ne különbözzenek, hanem edgjütt lakjanak és Jóságokat inkab oltalmazhassák és conserválhassák, az Feleségem Dispositiojától dependálljanak, és akarattyabol excurrallya(na)k az hová az dolog kívánnya [JHb XXXV. 21 Jósika Imre végr.]. 1765 Borbádon lakós Sárdi Szabó Samuka nevezetű Executor Commissarius ... az Executorokat egy, vagy más faluba bé szállitván, maga Samuka a Falukra excurrált, s magát insinuálván hogy ha discretizállyák, az Executorokat oda nem vinné, a szegénység discretizálta pénz s egyéb naturalékkal [Vajasd AF; Eszt-Mk Vall. 202].

2. kijár; a ieși; (hin)ausgehen. 1732: Az Korodi Hatar(na)k szűk volta miatt igen vékony a passuatio, ha a Commetaneus faluk határára nem

excurral(ua)k a korodi marhák, Nyárbanis te-
lelnek [Kóród KK; Ks 12. I]. 1736 kőrös-kőrül,
kivált Hunyadvármegyében, feles catholicus volt,
az hová az páterek gyakorta exkuráltak. L.
még i.h. 437.

3. kb. eltávozik; a plecá; weggehen. 1738
Mikor... Inspector Atyánk fiai közül valamelyik
excurral, olykor másokat substituállyanak [Dés;
Jk 504a].

4. kb. foglalatoskodik, fáradozik vmiért; a se
indefatig/trebálui; sich bemühen/beschäftigen.
1731: A Negjedik Tizedb(en) Szikszai Gombkötő
István szegénysege miatt élete Tapilására ex-
curralva(n) Tizedessegi hivatalyatt nem viheti
végb(e), eő kglme helyeb(e) azért Valasztottuk
Tizedes(ne)k Fazakas Márton Atyánkfiát [Dés;
Jk 418b].

5. kitér vmire; a se opri asupra unui lucru;
auf etw. eingehen. 1772: Én már talán csak a
holtakról írok ezután, mivel egyéb emlékezetre
mélto dolgok hogy estenek volna hazánkban nem
hallottam, külső országokra pedig excurralni nincs
miért, mivel afféléhez nehezen jut az ember [RettE
268].

exkurálhat kijárat; a putea ieși; (hin)ausgehen
können. 1720 mihent annyira való állapotban
lések hogj exkurálhassak, ha semmissé maradok
is, kevés jószágocskámát es egjébb Substantiács-
kámatis pinzé tészem... talám Isten reá Segit
hogj ezen hybernium el foljása alat énis azon nagj
terhet magamrol le tehetem [Borosbocsárd AF;
Ks 95 R. Boér Sámuel lev.].

exkuráló járó; care iese; (hin)ausgehend. 1697
Az azon Statiobeliek sőt azokon kivülis excuráló,
s, utazo vitézek miattis, vagy azon Statiobeli,
vagy ot környül lévő Falubéli szegényseghnek,
vagy akarkinek akarmi panaszok lehessen, azok-
nak mingjárt per Inquisitione(m) menyinyen vé-
gére [Kv; Törzs. instr.].

exkurzus kb. (külföldi) utazás; cälatorie (in
sträinătate); (ausländische) Reise. 1734 az Incu-
tusnak sok rendben engedtetett dilatio Considera-
tuban vetetödvén hogy kereskedő ember, és sok
excursussi vadnak, signanter az eleintenis az Felső
országokra portékákért menvén mig oda járt nem
engedte az Szk Causaját ellene continuáltatni
[Branyicska H; JHb XXXV/51. 24].

exkuzáció 1. mentség; scuză; Entschuldigung.
XVIII. sz. eleje ha az becsületes Czéh Attja
az táblát el jártotna es valamellik az Mester
Emberek közul azon nem obtemperálna, avagy
semmi bizonyos excusatit az bé nem jövetelére
adhatna, az el mulatásáért egy forintig büntessék
meg [Kv; PosztCART.]. 1740: (Ha) Város dolgá-
b(an) forgolodot, más ehez hasonló nagy szolgálat-
b(an), az illyenek(ne)k Excusatiojok lehet [Kv;
PésúsCJk 72]. 1765 Mostani Fő Biro Kornis
Gábor Uram sub poena 200. Florenor(um)
demandalta azon Investigationnak végbe vitelit,

melly szerint haladék, és minden excusatio nél-
kül szályunk ki az Investigatoria [M.borosbo-
csárd AF; Eszt-Mk Vall. 240].

2. mentekezés; dezvinovářire; Entschuldigung.
1761: Nem constálván az Inek Máramarosb(an)
való léte, de ha ott lett volna Causaját Procura-
tora al(ta)l folytathatta volna, per hoc excusatioja
nem stál [Torda; TJk V. 53].

exkuzál 1. ment; a scuza; entschuldigen. 1690
Ha az károkat kicsiditene, és azzal excusalna az
General, és még minket vadolna hogy Commissa-
riusokat nem rendeltünk az hadak melle, mondgya
azt réá, hogy az Commissariusok semmit sem
mernek az szegényseg mellett kemenyekdni [Ebes-
fva*; Törzs. Bethlen Sámuel fej. instr.-ja. — *Ké-
sőbb: Erzsébetváros]. 1745 más színű officium-
ban lévén ő Kglme Procuratora(na)k ki ki úgy
fogadgya, hogy az ő Kglme absentiaja senkit nem
excusal [Torda; TJk II. 69].

2. kiment; a cere scuze pentru cineva; entschul-
digen, rechtfertigen. 1750: En Mgs Gubernatorne
eő Excellenciaja előtt exkusalalak, hogy beteges
allappottal vagy [Zágon Hsz; Ks 99 Mikó Ferenc
feleségéhez].

3. ~ja magát a. mentegetőzik; a se scuza; sich
entschuldigen. 1671 az J. ... excusallia magát
avval hogy szegény ember volt [Kv; TJk VIII/
11. 32]. 1681 Daraba(n)t Istva(n) es Olah Istua(n)
botrankozast töttek paraznasaggal való kerkü-
ségekkel... a val excusallyiak magokat, trefába(n)
mondottak [SzJk 157]. 1741 látom excusallyais
magát, másként inkább hiszem Nagd parancsalat-
tyának obedialni fog [Kéménd H; Ks 101 Zejk
István lev.]. — L. még MetTr 458. — b. kiment
magát; a se scuza, a-și motiva absența; sich
entschuldigen. 1656 (A peres fél) Az elöt való
congregatiokor excusalta magát [SzJk 82]. 1739:
Az I. Czako Mihály Vram rationabiliter excusallýá
magát hogy miért nem lehet mostán az A Asz-
(szonyna)k keresetire meg felelni, ad futuram dila-
taltatik, hogy akkoron minden továbbra való halo-
gatas nélkül egész documentatio készen lévén
judiciumot obtinealhassa(na)k [Torda; TJk I.
179]. — c. menti magát, mentekezik; a se justifi-
ca/scuza; sich entschuldigen. 1722 Az extractus
preambulumaban Notalt errorrol, á számtarto
excussalja magát hogj maculatajaban nem ugy
van, Scribaja erralt [Fog; KJ. Rétyi Péter lev.].

exkuzálhat 1. tisztázhat; igazolhat; a putea
clarifica/justifica; rechtfertigen können. 1764:
találtak a szénában a legelő helyek körül egy
sértés állat egy nyérs hájat, veséjével edgjütt,
mellyet nem excusalhatnak hunet valok lettek
légjen [Torda; TJk V. 202].

2. ~ja magát a. mentheti magát; a se putea
dezvinovářti; sich rechtfertigen können. 1776
A levelet még 1-a Decembris 1775 datálta az agens
s most küldötte kezemhez ugyanó azt írja,
hogy ha 20 napok alatt magamat nem expedialom,
tehát nekie fel kell adni őfelségeknak, s... azért
tartóztatta eddig, id est usque ad 16-tum Februarii

1776. kezembe küldését, hogy magamat ne excusálhassam, hanem essék meg rajtam a veszély [RettE 364]. — b. mentegetőzhetik; a se putea scuza; sich entschuldigen können. 1731: Hogyi pedig senki magát ne excusálhassa, mindenik Tizedés mellé egj egj írástudo Senator Atyánkfia adhibealtassek, keze(k)b(e) adattatvá(n) ezenn mostani Conclusumunk; Az jövő Vasárnap Házanként el járják, el olvassák, jól meg értessek kivel kivel [Dés; Jk 417a].

exkuzáltathatik felmentetődhetik; a putea fi scutit; freigemacht/befreit werden können. 1784: az illyen rend béli Emberek magok privatumakban fáradozván az közönséges Tereh viseléstől nem excusáltathatnak, hanem, ha magok nem érkezhettek, fogadgyanak mást, ki őket suppleallya [Torockó; TLev. 2/6. 3a].

exkvíral 1. kikérdez/vallat; a interoga/audia; ausfragen, verhören. 1613: az mely zemelleykett mi előnben hiuanak azokatt personaliter hwtek zerint Exquiralu(n) quor(um) quid(em) fassione(n) Tenor tallis est* [Kük.; Ks 19. III. 12. — *Köv. a vall]. 1769/1802: A Bezdédi és Nagy Kristoltzi egyben folyo határok között orialodatt controversianak el igazittására ujjabbanis exmittáltatván Commissarius Uraimék, a vegre: hogy minden homalyosságokatt világosságra hozni, és azokat valamelyek ezen fenn forgo controversianak el igazittására, s finalis decisiojára szükségeseznek láttatnak exkvíralni ... és a Tablanak reportálni tartsak kötelességeeknek [BSz; JHb LXVII/3. 41].

2. kitudakol; a căuta să afle ceva; ausmitteln. 1745 Szükséges azért, hogy az Melgs Asz(sz)onyak hováhamarébb Inquisitione mediante exquirallyák az ide illő dimidietast, és akkorán osztassék két felé [Szurduk SzD; JHbK XXVI/5].

exkvíralás kitudakolás; aflare prin ştiricire; Ausmitt(e)lung. 1670: Aranyos szekb(en) Rakoson lakok* hivatva(n) minket ... az mezkoi^b nemzetes nehaj Paior Demeter Udvar hazához valo es az uta(n) járó szanto földek(ne)k, Rétek(ne)k, Erdők(ne)k es Berkek(ne)k exquiralasara perliustralasara es hagi azok felől inquiralna(n)k [Asz; Borb. I. — *Köv. az Aranyosrákoson (TA) lakók nevének fels. ^bAz uazon széki Mészkon lakó].

exkvíráltat kikerestet; a dispune să fie căutat; (her)aussuchen lassen. 1747/1752: A Mlgs Várodi Púspók Ur eő Exclájja penes Requisitorium innen az kolosvári káptalanbol vagyis Archivumbol holmi Leveleket exkvíráltatván azokat kiváltottam [Kv; JHbK XXIX/34].

exkvíráltatik kikerestetik/vizsgáltatik; a fi căutat; (her)angesucht werden. 1766: a' Városnak mostani Tisztartaja ... a Városnak keze alat megfordulo minden nemű proventussát maga számára ... distrahálya ... szükségesnek itilte

a Mag(istra)tus hogy a Nmes Var(me)gje Táblájától két Regius sollicitaltassék, kik által a p(rae)tendalt kár tételek exquiraltassanak [Torda; TJK V. 235–6].

exmissió 1. jog bizonyításra való kibocsátás; emiterea în vederea stringerii dovezilor; Emission zum Beweis. 1603: Az Azzony Kwchis Janosne ellen valo exceptioia is az inctusnak* nem stal mert elegendendeo exmissioia volt ky mellett extrahalta Kosa miklos Desy Andrassal az azzonnak vallasat [Kv TJK VI/1. 671. — *Kosa Miklosnak]. 1655 En Jgaz Kalmány Kolosvári Orthodoxa Scholanak Igazgatoja ... requirálván engemet Ozdi Thámás Ura(m) Rázmány István ellen valo exmissioja szerint, ha mit tudnék fide median(te) aperiálnám ... [Kv; CartTr II. 882–3]. 1711: satis superq(ue) docealta az Incta Szegedi Sára Aszszony exmissioja szerint, hogy az Incta előtt mások is boszorkány(na)k kiáltották szeméb(en) háta megéis; még is reá nem kereste az A Szaniszo Borka Aszszony citáltatvá(n) is némelleyeket; hane(m) azon rosz hir, név alatt fektit annyi esztendőkől fogva [Dés; Jk 365b]. 1770: tartozik az A Comproblni intra 8tavum, hogyha tul menté az I a maga határan avagy nem, az I. rekesztetik el pretensioja szerint az Exmissiot, es akkor ahoz illendő Deliberatum fog pronuntialtatni [Torockó; Bosla].

Szk: ~ra kérédzik bizonyításra való kibocsátását kéri. 1650 (A vádlott) vagi egyetresre, vagi vizbe vetesre iteltessek az boszorkansagert, es bubaiossagert, es exmissiora keredzik [UzT 8/64. 34b]. 1711 Procurator Stephanus Csernátóni de Csomafája . . . dicit ... az Inctus exmissiora kerezvén az előbbeni széken, hogy ad octavum ártatlanságáról comprobal. El jöven az octava akkoris nem Comparealt se nem Comprobal mostis jelen nincsen sem nem Comprobal [Dés, Jk 358b] * ~ra kívádkozik. 1784: Az inctus exmissiora kívádkozik az actionak meghallgatása után. Deliberátum. Datur exmissio [i.h. 278] * ~t hér/híván. 1680: Exmissiot kívának a Sz: Szektől [SzJk 148]. 1699: ártatlanságomnak comprobalasara exmissiot kívának [Dés; Jk 292b]. 1770: B. Szék Exmissiot kérek, hogy meg mutassam hogy ez A' mutagatta meg az határát [Torockó; Bosla]. 1781: Inctus ad haec*, honn nem lévén, kiralyi szolgálatban voltam, nem készülhettem a literálékból, párt kívának s exmissiot. Deliberatum. Pár adjudicáltatik, exmissio is eccersmind [Taploca Cs; RSzF 230–1. — *Ti. dicit.]. 1794: Az actor Baló János exmissiot kérvén magának, deliberátum kibocsátatik [M.hermány U; i.h. 218]. 1815 A tudva levő Zalogos perben a Baro Apor Urak exmissiot kertenek az Evictoraik elő álltasara a jövő perjudusig es ez megis adotttván Deliberatione a per e mellett meg állott [Mv; Borb. II Mátyás Samuel ügyvéd Mihály Antalhoz Altörjára] * ~t obtineál (bizonyításra való) kibocsátást kap/nyer. 1740: az Controversiában forgo szena fő dolga nem decidálodhatot, Exmissiot obtineálván egy versb(en) magá-

(na)k az I statuendum Evictorem [Torda; Tjk I. 186] * *vkinek ~ja adatik/adattatik* bizonyításra való kibocsátás adatik/engedtetik. 1675: Az mi peniglen Actiojának más reszit concernalya, hogy eo neki exmissioja adattassek, tudta ā p(ro)cessust mikor novumot exhibitaltatott ..., akkor utrumot vévén inquiraltathatott volna [Kv; Tjk VIII/12. 104]. 1698: ennekemis Exmissiom adatvan artatlansagomrol kesz lesznek docealni [Dés; Jk 273a].

2. kiküldetés; misiune, delegatie; Aussendung, Delegierung. 1729: az formalis ujjab oculatiot edgyik félis ne(m) kevanta, sőt nemis kevanhatta, mert az Ns Var(me)gye Exmissioja mellett egjszer legitimē peragalt oculationak indubitata authenticitaja vagyon, melyetis töb mint Száz Fatensek(nek) hűt szerent tett Passiojok roborál [Ks 25. IV. 17 M Kornis Zsigmond aláírásával]. 1778: amint Authenticatoria meltoztatott volt declaralni Tit Farkas Sigmond et Vajna Elek vrainkot, parantsolyon Exmissiojok irant, külömben dologb(an) nem boldogulok [Albis Hsz; BLev.]. 1827: (A nyomozás) nem a maga rendein menvén végbe; annak a V(árme)gyei és Katonai rendről mixtim kellett hivatalos exmissio mellett peragáldni [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110]. 3. kb. kiküldetési végzés; hotárré/decizie de trimitere in misiune/delegare; Aussendungsbeschluss. 1758: p(rae)sentiajokban elsőbenis az Certificatoria Relatoriat, utánna Nemes Székre dirigalt emlitet Tar Gergely Ur(am) Instantiáját, és arra meg irt Nms Szék indorsatioját exmissionkal edgyütt fel olvastuk, végre az Ammonitoriátis, melyeket ell végezvén eo kegyel(me)ktől bé kéredzettünk az emlitet Divisionak effectumban valo vételére [Asz; Borb. I]. 1826: Vévén a Tekintetes Biro Urnak ezenn esztendő és Holdnap 17-kén költ Exmissioját [Sszgy; HSzjP]. — L. még DFaz. 21.

exmissziós kiküldetésre vonatkozó; referitor la trimitere in misiune/delegatie; Emissions-, sich auf die Aussendung beziehend. 1780/1804: (Az) Exmissios Deliberatumokra, és egyébb aproság dolgokra a' szegénységnek taxálásával petsétet ne tégyenek, hanem az illyeneket tsak subscriptio alatt [Torockó; TLev. 40].

exmisszus I. *mn* kiküldött, kiküldetésben levő; trimis in misiune, delegat; delegiert, ausgesandt. 1701: becsületes Atyankfiait exmittaltunk oda, az kikis műdön az ott valo dolog ügyiben akarvan folytatni, keues respectust advan exmissus Atyankfiainak sok illetlenséggel voltak ellenek [Kv; AsztCJk 41]. 1746: Azért hogy az el petsételt portékák exmissus Ass(ess)or Atjánkfiai kezekben adattassanak tovább való adosság excontentationának el adatására, itilletett [Torda; Tjk III. 71]. 1779: exhibeálának mi előttünk egy Contractualis Levelet ... Grátza György és Pekete Samuel exmissus Táblai Cancellisták Regiusságok alatt költetett [Nagylak AF; DobLev. III/522. la].

II. *fn* (hivatalos) kiküldött; emisar/delegat (oficial); Emissar, Delegierte. 1762: az A... el ijjesztette az Exmissusakat, vagyis p(rae)tendenseket, hogy bé ne mérjenek menni házához kereskedni [Torda; Tjk V. 86].

exmittál 1. kibocsát; a elibera/emite; ausgeben; emittieren. 1798: senki a' Papok közül semmi féle koldusnak v. kéregetőnek, Bizonyosság vagy koldulo levelet adni ne mérészeljen, hanem azok(na)k a' kiket a' kir. Gubernium exmittal [Hagymásbodoni (MT) ekl. könyve].

2. kiküld; a delega; aussenden. 1691: azon Gyula Mihályne Csongradi Anna ellen valo praetensioinak és Controversiainak Sopialására bizonyos személyeket ugymint az Fejer Vár megyei Tiszteket exmittallya(na)k [Vízakna AF; Törzs. — Váradí Dániel kezével]. 1737: mikor ezenn Almafa iránt exoriáldott Controversián(a)k decisiojára 's Compositiojára, a Tktes Nms Tanács maga betsületes tagjait Exmittálta volna ..., akkoronnis az Incta, a jo alkalmatosságot elmúlatta, ki-nem ment [Dés, Jk 252b]. 1792: minekutánna Ngd a Plenipotentiát kezére vette, azonnal ne terheltelessék Ngd Méltóságos Fő Ispány Türi András Urnak .. által küldeni, és kéri, hogy a Ns Vármege Notáriussa által exhibitáztatván a receptivatio iránt exmittálja V Szolgabiro Köntzei Farkas és Assessor Rápolti Pál Urakat [Br; Ks 101 Tamási András lev.]. — L. még RettE 239.

3. ? kijelent/nyilatkozat; a declara; erklären. 1663/1728: Ha valaki lelekeződik toties quoties Eöt penzen maradgjon ha pedig ördög lelküvel, attaval és egjeb affele Isten ellen valo szitkokkal szitkozódnek toties quoties egj forint az birsága eszt pedig ha hütös ember hallja mox et de facto még büntettessek csak hogj exmittálja es comprobálja hogj nem rankorbol löt legjen [Szentmihály U; Törzs].

exmittálandó kiküldendő; care urmează să fie trimis; was auszusenden ist. 1782: (Az erdő) a mi hírünkkel bizonyos azon végre tőlünk exmittálando embereink praesentiajokban a Jobbágyink között fel nyilaztassék [Torockó; TLev. 4/6].

exmittált kiküldött; delegat; ausgesandt, delegiert. 1776: Nzetes Fogarasj Samuel Uram az Küköllön* erigált Malam Gattyanak ocululasaara exmittalt beczületes Tagjaihoz Inhibitionale mandatumát Véven az oculatiot turbalta [MbK 124. — *Sövényfán (KK)]. 1731: Admoneálják Atyafiságoson Inczédi Joseph vramat, Hogy a' melly Hellyeket az egész Atyafiak nagy károkkal hirek s' Akarattok ellen bé kerteltetett, a' keret eo kglme vitesse el, másként Authorálatnak három Lineából exmittált Atyánffiai, vágassák le a' Kertet az egy Vdvar Ház körül erigált kerten kívül [Kv; JHb XLII]. 1770: a Ttes Ne(me)s Vár megye Táblájától exmittált Commissarius urak, az ide valo Királyfalvi Malmot meg nézték [Királyfva KK; JHb LXVII/104]. 1801: oda magá-

nak Házát építvén, aztat . Nehai Teleki Laszlo Ur Ó Nagysága, mint tulajdon os Jóságáról el hányotta, melyet én szememmel láttom, a midőn el hányta a Nemes Varmegye által exmittált Tisztség [F.szöcs SzD; TKI].

exmittáltat kiküldet; a dispune să fie trimis; aussenden/delegieren lassen. 1802: A . ki bocsátott Commissárius Urakat intra Anniversarium ki nem hívhattván, azon Urakat újra exmittáltatni alázatosan instállyuk [Kv; JHb LXVII/4. 9].

exmittáltathatik kibocsáttathatik/küldettethetik; a putea fi eliberat/trimis; ausgesandt werden können. 1738: Dési Fazekas Farkas Sigmond ő kglme, maga Feleségéért Szabó Mátyás Máriáért lün kezés ., úgy hogj Törvényre elő allittya, . ha pedig nem sístálná Törvényre, a Törvény új hozván, az Executio ő kglmére 's Jóságára exmittáltathassék [Dés; Jk 496a].

exmittáltatik 1. (bizonyításra) kibocsáttatik; a fi eliberat (pentru stringerea de dovezi); (zur Beweisführung) emittiert werden. 1634: Barczaj Sigmond uram, felesége ellen ugi mint Kakoni Ersebet ellen, Propositioniat az z. zek előtt proponalvan es abban niluan valo paraznanak, órdón-gónék, varaslonak, elete utan mereggel valo olalkodonak, jelentven lenni, kivania az zent zektől hogi bizonyos Utromokkal exmittaltassek, hogi az Propositionian allegatlatot dolgokat világossan docealhassa [SzJk 43]. 1673: Causa Katonaiensis*. Kovács Istva(n) hűtőtlen feleségétől Sebesteny Annoktul absolutiot kévá(n). Exmittáltatik, vallasso(n) feleségeinek gonoszságáról [SzJk. 122. — *Katonai K]. 1711: Deliberatum Zöldi László Ur(am) ugy exmittaltatott a n: Széktől, hogy eő Kgle világossabban exhibeállyon Nehai Csonka György Ur(am)nak adott ötven és husz forintokrol [Dés; Jk 365b]. 1762: hogy az igazság inkább ki tetczhessék s' az fatensek fassiojiból ki jöt difformitás tolláltassék, a Parsok Communis Inquisitiona exmittaltatnak [Torda; TJk V. 72]. — L. még RSzF 213, 232, 234.

2. kiküldetik; a fi trimis in misiune, a fi delegat; ausgesandt/delegiert werden. 1675/1760 k.: midőn Péjér Vári Rekusitorok exmittáltattak volna az akkori Enyedi Nemes és Városi Rend között való Controversiának complánlására, akkor kik hagyattak meg mind személyeknek Nobilitatiojokb(an), mind pedig Házak(na)k . exemptiojában [Ne; DobLev. I/316. 10a]. 1699: Nemes Deesi Kallai Jan(os) Ura(m) exmittaltatik Feő Biro N. Keczei Janos Uramtol hozza meg Tecsői Lőkös István Ura(m) megholt Vercse szőrű lova bürít ha de p(rae)senti jelen vagyon [Dés; Jk II. 277a]. 1784: instál a' Querulus Comunitas hogy mennél hamarébb az Oculatorok exmittáltossa(na)k [Mv; Mt táblai határozat]. — L. még RettE 101–2, 276.

3. kb. (állásba) kirendeltetik; a fi detaşat (intr-un post); (in eine Stelle) delegiert/bestellt

werden. 1758: Doboka Vármegyében Solymos^a nevű Faluban . . . T. Popa al(ia)s Porkaláb Jerémia exmittaltatott vala, a' N Sajoi^b T. Popa Vrsz erőszakosonn fel kerekedett s reá szállott

Popa Jerémia eő kglmére, holott az Ecclesia inkább meg nyugodnék Popa Jerémia eő kglmével, mint T. Popa Vrszulyal [KvAKt Mss 28. — *Később Sajósolymos BN. ^bNagysajóról (BN) való].

exmittáltatott kiküldött; delegat; ausgesandt, delegiert. 1671: Az mi kgl Urunk eő Ngha méltóságos Tanácsa és ezen dologhrais destinált bocsátletes Orszagh Statusi deliberatiojából, mostan az mi kgl Urunktól Décs Várossának Nemes rendi között valo Complanatiojára exmittaltatott Commissariusok(na)k el igazétása [Dés; Jk 13b]. 1696: My Rosnyai Szabó István Biroság viselt, Halmágyi Mihály mostani Fő Biro, Kovács Szöcs Miklos, öreg Polgár, Kis Kádár Márton, Borbely Szöcs István Tanácsbeli, es olajos György Déák hites Notar(ius) minnyájan . . Maros Vásárhe-lyen lako tisztesseghéli Személyek es az Becsütletes Tanácstol exmittaltatott Divisorok [MbK 80]. 1736: a Tktes Nms Tanácstól legitime exmittáltatott Erdemes Executorit a legitima Executiot nem admittálta; hanem egy kardnak félgvaló ki-vonásával Repellált [Dés; Jk 205].

exolúció kiegyenlítés/fizetés; achitare, plati. Begleichung. 1726: Az actu Meg kívántatott költségeknek exolutiojára Vettettét flor hung 600 Melyből Minden Lineara proportionaltatik flor hg 200 [Kv JHb XLII. 123]. 1732: ha azon Debitumok(na)k exolutioja előtt A successor Vér Atyafiak arub(a) bocsátának Csonka Borbára Aszszonyanak . . immobile bonumit, Tehát . . legitime p(ro)hibealtassa(na)k a meg venni akarok [Dés; Jk 428a]. 1763: Felenyeden sellérkedett Opris Marián bizonyos summa pénzig multatztatván, azon Summa pénznek exolutiojára tehetetlen lévén . . kötelezi magát Fiuról Fiura örökös Jobbágyul Nehai K Dobolyi Ist(van) Ur Relictájának [Felenyed AF DobLev. II/339]. — L. még RettE 114.

exolvál 1. megfizet; a pläti; bezahlen. 1688: Ezeken kívül idvezült Anyám Aszony(om) adosagait sok helyekre aprokent exolvaltam [Szamosfva K; JHbK LVII. 34]. 1722: a két száz huszon öt forintokat jo el kelhető pénzekül meg adták, exolválták, és Bolgár Borbára Aszszonyis leváltá [Ne; DobLev. I/99]. 1733: Zabolaj Istva(n) Atyankfia tartozik exolválni . . az Rfl 21 [Dés. Jk 443a]. 1745: ő kglme a dohánt distrahallya, és akkor árrát továbbra való haladék nélkül exolvállya, itiltetett [Torda; TJk II. 55]. — L. még DFaz. 26.

2. kifizet; a achita; auszahlen. 1728: Lakatos Ferencz Atyankfia(na)k haza berib(en) Exolvallyon Hadnagy Atyankfia eő kglme fl hung. 4/76 [Dés; Jk 381a]. 1739: azon summából ő kglmek elsőbenis a Deliberatumokat exolvállyak [Torda; TJk I. 180]. 1767: Baro Josika Imre Ur ezen Sum-

mábol Arany Pénzüi Száz aranyakat, valentes Hung. f. 500. Exolvála, és . Baro Josika Antal Urfi Leválás [Gyéressztkirály TA; JHb XLV].

exolválás kiegyenlítés; achitare; Begleichung. 1734: Exhibialando Ammonitoria es Citatoria Relatoriam(na)k seriesséből Constal minemü liquidum Debitumnak nem exolválásáért ... kellett az It in Jus attrahalnóm [Branyicska H; JHb XXXV/51. 27].

exolválhat kiegyenlíthet, megfizethet; a putea achita/plāti; begleichen können. 1748: hogy .. azon terhes Deschanianum debitumat exsolválhassom fizettem is benne tíz ezer négy száz Rhenens forintokat [TKI gr. Teleki Ádám lev.].

exolváltathat kifizetethet; a putea dispune să fie plătit; auszahlen lassen können. 1734: Liquidatitván Censuraliter az Quantumból levő Pénz Perceptor Kallaj Joseph Atyankfia magánál maradt 43 nemethi forintig 57 1/2 grajczarig. Ungvari Joseph Atyankfia ... 18 nemet forintig melyet hogy nem exolváltathatnak, kinek kinek a Varoson lévő ő kglmek Házainak el foglalására exmittaltatnak* [Dés; Jk 448. *Köv. a nevek fels.].

exolváltatik kifizettetik; a fi plătit; ausgezahlt werden. 1733 k.: Az Cserépi lovam erővel töllem alkudtatott meg in et (!)* f.h. 150 ... nekem semmi sem exsolváltatott, hanem utollyára volt ilyen alkalom: ád: 1. öt gyermek lovat, mindeniket in et p(ro) f.h. 25 [TKI gr. Teleki Ádám lev. *Utána pro tollban maradt].

exoperáció kb. igyekezet; strădanie; Bemühung. 1740: Az Springeriána egyik Compagnia .. rajtunk vagyon, ha Ngod exopera(tio)ja által nem amováltathatik nem tudom hová légyünk [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

exoperál 1. kieszközöl; a obține; ermitteln. 1741: Instálak Nagd(na)k azan Springeriana Compagnia amotiojat in locis debitis meltoztassek exoperálni [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.]. 1809: meltoztassanak ... a' F.K. Guberniumnál exoperálni, hadd vehetném ki*. ..., ne maradjak 50 forint kárba [Szentlélek U; ÚszLt Com Gub. 16/7. *A befizetett összeget].

2. kb. kieszel/ókumlál; a născoci; ersinnen/denken. 1742: Váradí Intzédi Josef Uram ... a' maga piuzinek nem hogy Interest kívánta volna, hanem annak meg fizetésibenis maga keresett és exoperált favorabilis utakat és módokat [Marossztkirály AF; Incz. X. 6a].

exoperálás kidolgozás; elaborare; Ausarbeitung. 1741: (A) Punctumokra tejendő Resolutionnak exoperálására denomináltatnak 's authoráltatnak ... atyankfia* ő kglmek [Dés; Jk 547a. — *Előtte a nevek fels.].

exoperálhat 1764: Medve uram ígéré jóakarattját, hogy a genealogiát communicálja velem, minthogy nálunk semmi levél nincsen . Bárcsak addig élnek, míg valami lument exoperálhatnék posteritásimnak [RettE 173].

exoptál kíván; a dori/cere; wünschen. 1583/1584: Myert hogy penygh fogoth halamoth Byro keresere Megh ne(m) Attak Mindenyre Sigillatim penat Exoptalok az Theorwenteol Es Jsnet p(ro)-testalok Ktek Eleöth hogy zowok halwan liceat Enneke(m) Ad vltiora progredj [Újfalú K; Ks 42. B. 9].

exorál esd, kérve kér; a implora, a cere cu insistență; (inständig) bitten, beschwören. 1765: E felett lévén nekem is ottan Ngod Mlgs Praesidiuma alatt holmi Causajim assummálva és assumálándok is, azok(na)k lehető elő mozditásában Ngod Gratosum Patrociniumát alázatos engedelemmel exorálom [Torda; Borb. II Also Lajos lev.].

exorbitáló dtv kb. elhalászás/kaparintás; aca-parare, pop suflare; Wegschnappen/fischen. 1780: Ha valaki egyszer egész esztendőre mivest vagy Szolgát szegődött, 's ezt más valami factioval el-hodítani, vagy Udvar erejével el-venni attinállya (!), mivel az efféle exorbitatio tetemes kárt szokott okozni a' szegény Gazdának .. az ilyen flor. 12. büntetessék [Torockó; TLev. 9b].

exorbitál 1. kb. önkényeskedik; a acționa în mod arbitrar; willkürlich handeln. 1691: Ha kik azon Statiobeli Commissáriusok közül akár mely tekintetek alatt exorbitálni es excedálni comparelát(na)k, vgymint az administralo szegénység-(ne)k az mérésben, vagj egybe másba kárt tennének, azokat p(rae)missa admonitio(n)e érdemek szerént et cu(m) contento quaerulantium megh büntesse [Kv; Törzs]. 1739: Excellentiád Levelelőből fájdalmason értettük, hogy .. valami szolgabírák és Commissariusok .. sokat exorbitáltak, huztak vontak volna [H; Ks 99]. 1752: Szabadságok nincs exorbitálni mind ennek előtte volt [Mocs K; Ks 83]. 1765: ha valakire valami nehézsége völt olyankor igyekezze boszszuját ki tölteni, verte, káromlotta, tsufolta az olyan embert a kire az előtt haragudott, s lövöldözte az olyanoknak ebeit egy szóval sokat exorbitált, s Istentelenkedett [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 187].

2. kihágást követ el; a contraveni; eine Übertretung begehen. 1702: Ha kik ... Diszno hussal kereskednek tizenkét Oraig senkiis az hazi Gazdak karara Disznot ne mereszellyen venni, sőt ha kik ez ellen exorbitálnak Authoralvan Hadnagy Vramat Toties quoties tizen ket forintal büntesse [Dés; Jk 330a]. 1752: Thorotzkay Varosbeli lakosoknak Instantiajara teczet vala ű szegénységnek Conservatiojara, az Vas művelesnek, hoza tartozando Accessoriumival együt bizonyos modallitást szabni, az mellyetis tapasztalvan a Familia*, hogy nem hogy observálni kívannának, sőt meg

naponként az ellen exorbitálni Laczatnak [Torockó; TLév. 8/6. — * A Thoroczkaik].

exorbitáló kihágást elkövető; contravenient, cel care săvârșește o contravenție; eine Übertretung begehend. 1699 vegeztük hogy ... a' Szalonnának szintin a jova es a kőveri den. 12 fonty(a) az alab valonak penig //9. melyre szorgalmatossan vigyazzanak a' Huslatok es a' Vasar Birak es az exorbitálokat bűntessek toties quoties [Dés; Jk II. 277a].

exorbitánia kihágás; contravenție; Übertretung, Vergehen. 1708 tovább azért behúnt szemmel semmiképpen ennyi sokféle exorbitantiákat ő Felsége nem nézhetvén, jelenté ő Felsége, hogy generalis inquisitiót fog peraglatatni [TT 1890. 495 SzZsN]. 1737 Egy Onodi Mihály nevű nemes ember ... Militia mellet Stationalis Com(m)issarius(na)k subordináltatott volt, es functiojában sok exorbitantiákat es költséget tsinált a Város(na)k annyira hogy most sem Capax azon szegény Város belőle ki feselni [Vh; Ks 83].

exorbitáns kihágást elkövető; contravenient, cel care săvârșește o contravenție; Übertreter. 1702: ha kik eo kglmek között az kecske hust Berbecs hus gyanant adnak az olyan exorbitánsokat az Constitutiob(an) megh irt poena szerent bűntes(se)k [Dés; Jk 321b].

exorcizálás ördögűzés; exorcizare; Exorcismus, Teufelsbann. 1726: En tegnap ide jöven Püspök Vr(am) eleibe, ma is itt leszen mulatásunk a szegény obtessa exorcizálásán, a kiből tégnap 40 takarodott ki [Csíksztygyörgy Ap. 1 gr. Haller János Apor Péterhez].

exoriálódik keletkezik, támad; a se isca; entstehen. 1737 a kik(ne)k Házoiktól a tűz exoriálódik, exemplariter meg-büntettessen(e)k [Dés; Jk 474a].

exoriálódott keletkezett, támadt; ivit; entstanden. 1758 proponálván a betsületes czéhnek commembrumi közt exoriálódott a vénség, és czéh Mesteri hivatal iránt származott Controversiát néhai czéh Mester Goldschmidt Antal eo Kigyelme halálával melyre miis sat super abunde excutiálván .. végezést ... minden punctumiban és clausulajib(an) miis helyessnek itilvén ratihabéállyuk [Kv; KCJk 37b].

exoriált keletkezett, támadt; ivit, produs; entstanden. 1758: Anno 1758 Die 22da juny mi ide alább Subscribált Rectificatorok penes exmissionem Amplissimi Magistratus claudipolitani Ki menvén az betsületes Kolosvári Kádár czéhban bizonyoss exoriált Controversiának dirimálása végett [Kv; KCJk 37b].

expediál 1. kiküld; a trimite; aussenden. 1589: Vegeztek varosul eo kglmek, hogy Biro vra(m)

az ket Conuenteket kwlgie hozza Giereoffi Janos-hoz hogy Mennel hamarebb le Wegie a' vizet a' Waros hatararol Biro Vra(m) penigh holnap vtan zeredan estwe megh kemeltesse ha meghis a' hataron fekszik a' Wyz, ha ot talaltatik cheoteorteokeon eleghedendeo embert expediallion, kik amy (!) hatarunkon Walo Vizet megh halazzak [Kv; TanJk I/1. 105]. 1732 (A) Mester Ember ... elhivására expedialtuk Batoni Szabo István Atyánkfiait, Notarius Atyánkfia eo kglme ala rendeltessen ket oru szánat [Dés; Jk].

2. (vhova hivatalos megbízással) kiküld, meneszt, a trimite (cu delegatie oficială), a delega; delegieren, entsenden. 1650 Az B Szamueueő Vraimek, es az B. Tanacz Expedeallyak az Czonka Erdőre, Kozma Andras es Simandj Marto(n) Vraimekatt [Kv; Szám. 26/VI. 413]. 1680 Ezen Iuhok az havasson lévően ... expedialtuk azert azok szamlálására Bersz Boer nevű Assessort, az szarataj Birot Rad Barbucsot, es az szkutárt opira Possát [A.porumbák F; Ált Inv. 37]. 1737: tettzett expediálni Kolosvárra B. Varallyai Simon István és Cs. Zabolai István ő kglmeket Nztes Hunyadi Ferentz Urunkal lejendő Conferentiara [Dés; Jk 475a].

3. küld, indít; a trimite; (ab)schicken, (ent)senden. 1612 (Gerczy Andrast) szep Ajandekokkal expedialtúk vala az hatalmas Török Csaszar portaiara [PLPr 73 fej.]. 1625 kelletvén Kömjesekeket Fejeruarra Expedialnj hozatta(ni) 3. Ljzt(el) F(enesi) bort d. 36 [Kv; Szám. 16/XXXV. 160]. 1659 a' Tatarok be jüneteilekkor ket két Legent kelletet Expedialnom ez Jozsagrol Taborban, adtam nekik egy hopenzt fl. 8 [Borberek AF; Wass. Perc. 50]. 1739: Hadnagy atyánkfia expediállyon értelmes betsületes atyánkfiait, Fő-Biro és V. Ispán Urainkhoz [Dés; Jk 523a]. 1842: (A) Tanisnyákot két ökor szekeren. Expediáltam K. Vásárhelyre [Bereck Hsz; HSzjP]. — L. még ETA I, 117, 224 ToldE; Veress, Doc. X, 291.

4. útnak indít; a porni la drum (pe cineva) ab/fortschicken. 1625: erkezw(e)n, Magyar Orszagbol, Balashazy Laszlo, es az fenies Portara akarva(n) mennj, Vrunk eo felge keva(n)ta hogj elsőben Fogarasban mennien, hogj onnat expediallia [Kv; Szám. 16/XXXIV. 27]. 1740 azon Captivusokkal expedialtuk, hogj egész Szebenig kísérik azon két Rabokat Székelyhidi István és Kolosvári Horváth János atyánkfiait [Dés; Jk 536b]. 1752: Most közöllyőb expedialok Szovátrais Musnáj Uramhoz Tisztarto Uramot [Mocs K; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].

5. (hivatalos iratot) kiad/állít; a elibera/redacta (un act oficial); (amtliches Schreiben) ausfertigen/stellen. 1692: Én Homorod Szent Mártoni Biro Samuel ... az Erdélyi Guberniu(m) mellé literaru(m) et Archivari Conservátorrá rendeltetvén ... az kezembe forgo pecsétell semmiképpen ne(m) abutalok, sem maga(m) törvénytelen dolgozat, az mennyire eszembe vehetem, ne(m) expediálok [Bonchida K; Törzs]. 1767 Ezenn fennebb specificált Fatensek(ne)k hűtők után tett fassioját ... recipiálván meg irtuk és hogj mindenek-

b(en) legitime expedialtuk légjen fide nostra mediante p(rae)sentibus recognoscalkjuk [Siménfva U; Sf]. 1840 minthogy a dolgot elenyésztetni ígerte egy kupa bortis vettem, melyből ... magam is Darvas Uris valamint a Procedens Regius urak is ittunk s ottan helyt Contractust expediáltak szerencsétlen bu fejemre [Dés; DLT 166].

6. fogalmaz, szerkeszt; a concepe/redacta/alcătu; abfassen. 1766 Ne Sallynályon azért az Úr két Tanult 's Jö Expeditör Cancellistákat nevre emittálni. Ertettem hogy egy Dersi Pál nevű Betsületes Cancellista Jol Expeditál ki mellé a Circumstantia kívánván kelletik egy Chatolicus Cancellistais [Berve AF CartTr II, 832 gr. Gyulai Ferencz aláírásával].

7. kb. levelez (postáját intézi); a coresponda; korrespondieren. 1697: Posta nap, az szál(l)áson, expediálta(m) [AIN 152]. 1740: Hadnagy atyánk fia ő kglme, Nms Városunk sok igjes bajos dolgai b(an), szüntelen expediálni kintelenítettik, semmi költség pedig ő kglme keze alatt ne(m) lévén veráltak [Dés; Jk 527a].

8. 'p' 1764 mivel nem expediállják hunnat való volt a' bor^a, azt sem expediállják, mitsoda serts turás láttott szénafüvekben ..., ha Circumstantiak ilyen világosok, s' az karosis réá esküszik kárára nem effugiálhattya akar a' fel akasztásnak, akar a Homagium(na)k poenajat [Torda; TJK V. 204. — *Olv. bőr].

9. ~ja magát kb. tisztázza magát; a se dezvinováti; sich rechtfertigen. 1595 Myerthogy zam weweo vraink az Ispanoktól .. zamot vezwen, bizonios difficultassokkal terhelwen eoket, Adossa Teottek volt, ... ez Ieovendeo 1595bely zent Georgy napiara halaztottak* ..., addig az napigh minde(n) ok vetlen mindenik keoleon keoleon pro sui defensione et expeditione bizonitchyanak, és akkoron telliessegeel expediálják magokatt [Kv; Szám. 7/X. 40. — *Ti. a diffikultásokra való válaszádt]. 1735 ezen dologrol judiciuma pronunciatott, melyetis appellalt, ez alol meg kivanom expediállja elsőbenis magát [Torda; TJK I. 72]. — L. még RettE 132, 364.

expediálendő kiállítandó/adandó; de redactat/expediat; was auszustellen ist. 1820 k. Nemes Udvar Háza ... az ugy nevezett Tőkös Tonál lévő

8. Bugja szénát termő kaszálo Réttel edgyütt ... az arrol expediálendo Contractusban irt Conditioi szerint arendában adattatván; azon Ház mái napon Mű általunk Tekintetes Petrij* Joseff Urnak Transponáltott [Dés; RLt. — *Olv. Petrij; ez a Kis. v. Nagypetri (K) tn -i képzős szárm. lehet].

expediálhat (hivatalos iratot) kiállíthat/szerkeszt — het; a putea redacta (nn act oficial); (amtliches Schreiben) austellen können. 1747 A' mig pedig valamely Causa a' Torotzkai forumon foly, tehát addig külső Tisztekkel vagy Assessorokkal Semminemű Literale Instrumentumokat ne expediálhasson, se pedig Inquisitiót ne peragaltathasson [Torockó; TLev. 2/1]. 1769: én ha tudnám, hogi

edgijűtt meg egjezhetnénk, és uj Contractust expedialhatnank Aldoza Csótörtőkön estvére oda mennek a Melgos Urhoz [Kv; SLt XL Henter János Suki Jánoshoz]. L. még RettE 142.

expediált 1. küldött; trimis; entsandt. 1653 Bethlen Gábor ott marada Medgyesben. És a portára expediált urak oda menének hozzája [ETA I, 118 NSz]. 1809 Kolozvárrá Czitromakkal exped(iált) Expressus(na)k f. 2 [Déva; Ks 99].

2. kiadott/állított; eliberat, redactat; ausgestellt. 1767 A(nn)o 1761 23a May expediált attestatoriumból ki tettik miért kellett az It eő klmit Jure Convenialnom [Hsz; BLev.] | az expediált Leveleket p(eni)g divulgalnom nem szabad [Branyicska H; JHb XXXV/16. 9].

expediáltat kiadat/állítat; a dispune să fie eliberat/redactat; austellen/fertigen lassen. 1619 az leveleknek expeditiójokat is őnagysága az vezér Mehmet pasára relegálta ... minden dolgot Mehmet pasával expediáltott, annyi tekinteti vagyon most az Portán [BTN 220]. 1780/1804: valamedig akár mely Causa Torotzkai Birák előtt foly ... külső Tisztekkel Ass(ess)orokkal semmi nemű Literale Instrumentumokat senki ne expediáltasson [Torockó; TLev. 40—1]. 1818 Ha a' kedves sogor Ur procurátort constituálni ide bé nem jöhet .. ki potolhatya az(z)al, hogy két assessor előtt declárlván azt, hogy a' Constitu(tió)ra személy(ly)esen meg nem jelenhetik, hanem kívánná ez vagy amaz procurátort constituálni, s erről Testimomiumot expediáltatván, azon Testimomium mellett adattathatik király petséty(ty)e alatt való Constitu(tió) [Kv RLt O. 1 Gyáfás József lev.].

expediáltathatik szállíthatatik; a putea fi transportat; befördert werden können. 1789: a' Nádmez, Kaffe, Riskása Passus mellett expediáltathassanak [DLt].

expediáltatik 1. kiküldetik; a fi delegat/trimis; entsandt werden. 1723 Néhai Groff Kálnoki Adám Joszaginak Inventáltatni, s Urbárizáltatni kelletvén eze(n) Guberniális Cancelláriáról expediáltattak a végre két Cancellista Déakok [Ap. 1 gub]. 1744 Most p(ro)ximé Tiszt Vram es a Nemes Szék parancsolatlyából János Deák Vrammal expediáltatván a Székbeli Falukra, hogy ammovealnok a Contribualo Plebsel a Migs Regium Gubernium Confluxussára . és Száraz Ajtára érkezvén Száraz Ajtai Bartha János azt kérdi ha Posta Lovon vagyunké [Bölön Hsz; INyR Gazdag Gyorgy Mediocris (45) nb vall.]. 1765 ez a Borbély Istán a ne(me)s Szék(ne)k Assessora volt, Csegezb(e) expediáltott volt Com(m)issariusnak Várfalvi Nagj Miklóssal és ott vágták volt le [Aranyosrákos TA Borb. I Orosz István (70) nb vall.].

2. küldetik; a fi trimis entsandt werden. 1667: En Nemes Janos ki mostan az en kglmes ura(m) s az Nemes orsagtol az Fenjes portara követsegen

Expediáltatom. Recognoscalom. Hog adot en kezemhez az en kglmes Ura(m) ő Nga ... harom Ezer vert Aranjakot [Gyf; UtI]. 1730 Nehai Haller Györgj Urunk eő Excja kívánságára az mely földet adtunk volt eő Exjának életéig azon föld iránt valo requisitiora az eo Exja Mgos Pos-teritásihoz Expediáltatnak* [Dés; Jk 400b.

*Köv. a nevek fels.].

3. kiadatik/állíttatik; a fi eliberat/redactat; ausgefertigt/gestellt werden. 1691 Hogy penigh az Nemet Passusokkal fraudalenter ne járhas-
sának, azon lésznek hogy az Passusok Deákul expediáltassanak [Kv; Törzs. Instr.]. 1796 ök, mind ado fizetésére, mind pedig a D(omi)nális szolgálathoz teljesítésére alkalmatlanakká tétet-
nek, holat pediglen a Conscriptiókban is mellyek törvényesen expediáltottak ingrediálva vagynak [Kük.; JHb XX/23].

expediáltatott kiadatott/állíttatott; eliberat, redactat; ausgestellt | elküldetett; trimis; entsandt. 1735: Mint hogy az I tagadgya a missilis czedulat maga akarattjabol expediáltatott(na)k lenni, ad futurum az A ő kglme dilucidallya es comproballya akkor finalis decisio lészén [Torda; TJK I. 87].

expediáló 1. elintézés, lebonyolítás; rezolvare, desfășurare; Erledigung, Abwick(e)lung. 1736 Investigalvan penes appellationem az Parsoktol bé adott Literalekat az perben levő Atyafiak közt edes Attjoktol tett Testamentaria Divisio in omni parte az igazsággal egyezni, és per hoc helyyesnek lenni láttzik, ha szinte annak expeditiojában holmi tsekély hibák praetendaltatnakis [Torda TJK I. 111]. 1761 M: B Daniel Vrfi ő Nga nogatta azon munkának expeditioját*, de nekünk egjebb dolgaink occupatioja miatt időnk nem lévén, nem foghattunk hozzá mig Principalis Urunk ő Ngátol előnkben adatott egjeb particu-laris munkát el nem végeztünk [Branyicska H; JHb XXXV/46. 17. — *Más valló: akkor eléggé sürgette Mlgos Baro Josika Daniel Urfi ő Nga azon nevezett két Regiust hogj a munkát el készit-
tenék, de miért késleltették annyira, én azt nem tudom].

2. kibocsátás; eliberare; Erlassung. 1724 mi-helt a Lovakat elé állíttuk azonnal a Lovakat el viszik, s annyira hajtyak hogj fél holtan hozzák némellyiket vissza. Melj szerint Instálunk Ngodnak igen alázatosan, méltoztassék Ngod gratiose allaboralni, ha tsak annjiban is allevial-tassunk; hogy a Marsruták expeditioja ne Con-tinualtassék [Ne; Ks 83. A városi hadnagy a főispánhoz].

3. fogalmazás, szerkesztés; compunere, redac-tare; Abfassung. 1619: az leveleknek expeditiojokat is őnagysága az vezér Mehmet pasára relegálta ..., minden dolgot Mehmet pasával expediálta-tott, annyi tekinteti vagyon most az Portán [BTN 220]. 1751: Finna Mihályt Űsmeri a szék* incapaxnak lenni Ugy annyira hogy csak egy leg küssebb Relatoriácskának expeditiojara ia adhibiálni nem lehet [Ap. 5. — *Orbai szék].

4. hivatalos kiadmány/kiadvány; act (oficial); (amtliche) Ausfertigung. 1737: Azon Contractus ... expediáltatott egyik Regius Petki Samuel ur(am) Regiussaga alatt, kinek is Regiussaga-b(an) emanalt expeditio a Nms Vár(me)gyen Cassaltattak [Torda; TJK I. 138]. 1764: hogj azon Sz: kiralyi Ag Balas oly ember lett volna, ki másokat efféle expeditiokbol meg tsalt, az ante Novum vilagoson meg mutattatott ..., midőn olyan embernek lenni meg probaltatott bizonyo-son írása hiteles nem lehet [uo; TJK V. 195].

5. frás; ímscris; Schreiben. 1618 az Nagyságod erről való expeditioját az kajmekám igen nagy kedvesen vevé, hogy Nagyságod ezekről az hírekről így informálta [BTN 114].

6. előhozatal/terjesztés; inaintare, prezentare; Vorlegung, Unterbreitung. 1719 Nehai Antos Laszlo ur(am) Ratioinak Expeditiojara az Succes-sorokat Ammonealni kele [H; UtI].

7. kiküldetés; trimitere in misiune, delegare; Aussendung, Delegierung. 1741 praetendáltatik azis, hogj minden Expeditiókra, aequali nro adhibeáltassan(a)k a' Catholicusok az Reformatusok-kal [Dés; Jk 548a]. 1837: Nyugtatvány 3./ az az három pengő Rh forintokról, mellyeket M. Imp. Groff Széki Teleki Imre Ur eő Nagysága, a Jederi* Dimbrávabéli pitonka kaláka adása dol-gába véghez vitt expeditioert, Diurnumunkba

kezemhez küldetett légyen, ezennel meg es-mérem. Somkutpataka Steff János m. pr. Assessor [TKHf. — *Szt].

8. küldetés, megbízatás; misiune, însărcinare; Sendung, Auftrag. 1619: vadnak itt az Portán oly vezérek, hogy ha háromnak azmit itt adna is őnagysága, többet ér most véle, azmit Mehmet pasának ad ..., oly expeditioja vagyon most Mehmet pasának oda kifelé [BTN 224]. 1754: (A) detentust Farago Elek ő kigyelme allegálván maga Jobbágyának lenni maga Expeditiojában járonak Lovával és Fegyverével eliberálta Szász Jánostol és Udvari Biro Boldor Iuontol [Káptalan AF; TL].

9. hadjárat; campanie, expeditie militari; Kriegszug, Expedition. 1601 azmely pinz penigh ez ideigh kezhez iwtt, az Bizonios zwkseges be-
liekre, vgymint az vegbelieknek fizetesekre, az Pragay vtra, es az nyary expeditioikor keölchőn fel kertt pinznek meg adasara el keölt [Gyf; Ks 100 fej.]. 1613 Kire* azyrt my eleőtteőnk paraz-nay Janos vram az fellieöl meg yrt Jozagja Pinta marton vramtul Bizonios szüksigyrnt Japa-ratis 80 forintot kezpenzt vrunknak w felsiginek es az orzagjanak ez mostany expeditioiara [K; JHb rtlen. — *Frtsd: kére; f-ző alak!]. 1765: (Borbély István) igen sokáig nem élt Cségezb(en) lévén expeditio(b)au az mint hallottam Commissa-rius lévén att vágta le a Kuruczok [Aranyosrákos TA; Borb I Biro András (88) nb vall.].

10. hadi ~ hadjárat; campanie, expeditie mili-tari; Kriegszug. 1615 Banffy Janost, az fettei-megh irt mod kivl semmi nemw hadi expeditiokra ne erőltesse [Gyf; Told. 1]. 1632 Tudom hogy Kayczya Mihali az hadi Expeditio elbt

Lazar Istuannehez io akarattia zerentt köte magatt^a [Kozmás Cs; BLt 3 Petrus Marton de Kozmas (60) pp vall. — *Ti. j.b-nak]. 1667: Tusa Jakab Az Lengjel orszagj Hadi expeditioban teob keresztien Atjankfiayval Eggiüt tatarok keserves rabsagaban esven abbol valo szabadulasanak sanczat hogy meg fizesse magatol arra Elegh-telen [Martonfva Hsz; HSzjP]. 1714: Lakatos Bálint szabad ember lévén, ... Lázár István Uram mint hogj jakran (!) dolgoztata véle, bizonyos hadi expeditiorol meg mentete [Újfalú Cs; LLt Martinus Fabianus (! 66) vall.]. — L. még EM XLIII, 307.

expeditor 1. kb. iratszerkesztő; contopist; Verfasser. 1746 à Contractus ... az Expeditor Végh István ellen Hadnagyunk ő Kgl-től institualando legalis prosecutio végett benn hagyatik [Torda; TjK III. 24]. 1766 Ne Sallynályon azért az Úr két Tanult 's jó Expeditor Cancellistákat nevenre exmittálni. Ertettem hogy egy Dersi Pál nevű Betsületes Cancellista Jol Expedial ki mellé ... kellett egy Chatolicus Cancellistais [Berve AF; CartTr II. 83 gr. Gyulai Ferencz aláírásával]. 2. kb. fogalmazó; persoană care concepe un act in scris; Ver/Abfasser, Konzipient. 1765 désfalvi Simon János hatalmaz, derék, tanult ember, ifjúkorában gyönyörűséges szépíró, jó expeditor, nagy historicus, derék jurista [RettE 186].

expeditoria költségjegyzék; notă de cheltuieli; Kostennote, Expensarium. 1583 Ember Janos vram az taualj Zaz eotwenket forint Restantiaban es 14 penz Restantiaban Elseoben Adot Expeditioriat be, meljbeol constalt hogy azoknak akiknek Ados volt a varos fizetet f. 51 [Kv Szám. 3/X. 21].

expeditura-ház kb. (irat)-kiadóhivatal; biuro de expeditii (pentru acte, scripte); Schrift-Expedition. 1820 k. A nagyobbik szoba ajto nyillásán kívül Jobra, van egy jobatska mely a Posta Expeditura Háza volt [Dés; RLt].

expeditural hivatal (közhivatali) kiadóhivatal; biuro de expeditii (al unei instituții publice); (öffentliche) Administration, Ausgabestelle. 1836 az irt Passualis a nevezett könyörgők számokra az illető Gubernialis Expediturai Hivatal által ... ki adatni meg határozatott [Kv; TLt Közig. ir. 1075 gub.].

expeditus 1. küldött; trimis; entsandt. 1669 Jöttek meg a követek, kik expeditusok voltak a tractára, Eperjesre [II AMN 147]. 1692: ben az házban csak magát Sarközi Ur(ama)t találván, meg mondok hogy az eo kgle feleségéhez volnank expeditusok Borberekí U(ram)to(!) [DobLev. 1/37].

2. útra kész; gata pentru drum; reisefertig. 1679 Immár az magyar követ annyira expeditus, hogy ... két vagy három nap alatt megindul [BTN 323].

expektálhat elvárhat; a putea aștepta; erwarten können. 1748 Mindenekben mind edes Familiam mind magam részéről a Királyi Fiscusnak assistentiáját a' Kegyelmes Decretumoknak tenorak szerint méltán és bizvást expectalhatom [TKI Teleki Ádám kezével].

expektáns 1. 1763 u.: A' három esztendőnként esni szokott nagy Innepekben, meg Cantálván a' Városon minden Reformatus Gazdákat Négy Togás Déákok, azok közül kik Expektánsok(na)k nevezetnek, és Négy Neotralisták, ugy négy Discantisták, abból mindenikéből dupla portio a' Seniore, egy a' Contrascibájé, a' többi proportionaliter a' Cantáló Deákoké [Kv; BK Kv-i ref. koll. ir.].

2. várományos (törvényes örökös); mostenitor (legal), successor prezumtiv (de drept); (gesetzlicher) Erbe. 1805 minthogy Sz. István napi Periodus jelen vagyon B Bornemisza Josef utomb(an) ezen pénzből meg kínáltatom és a' blindé Parádét meg tészem, azután Nagyságodnak által adom, és azokat az expectánsokat tova 6a Septembris ki lehet fizetni [Dés; Ks I Thuróczy Károly lev.].

expektorálja magát kb. vki előtt feltárja gondolatait, kitarulkozik; a-și dezvălui/spune gândurile; jm die Gedanken aufschließen. 1729: Nem ketlem eddig vehetté az Aszszony Szébénből alázatosan írott levelemet, melyben kívántam magam elmemet az Asz(szony)n(a)k expectoralni [Darlac KK; Ap. I Haller János Apor Péterné Kálnoki Borbárához]. 1756 Németsi Istvánnak magamat geminē expectoraltam, hogy engemet az Annnya, és Báttya küldött az ő szabadítására [Kv; Mk IX Vall. 84].

expellál el/kiűz; a alunga/izgoni/sconate; ver/austreiben. 1877 Baro Bornemisza János Ur eo Nagysága edes Attya Just tartván a' Harsányok azon Papi Házokhoz törvényesen őket meg nyerte, és onnét expellalta [Görgénysztimre MT; Born. G. XVIII. 5 Lászlófi Joseff (70) ns vall.].

expendál 1. kiad; a da (afară); asusgeben. 1621 Az meli Buza pedegh Jnventarium szerenth nallunk uolt, Abban en nallam marat Tiz keöbeöl, kit houa Expendaltam az masik ratiomban specifficalom [Kv; Szám. 15b/VII. 15].

2. költ; a cheltui; asugeben. 1699 (A házhoz árron jutottam magam saját keresményemet expendálván erette s reája [Mv; MbK 89]. 1703 Az Szamoson lévő Hidas alá valo egyik hajo rosz lévén; Hadnagy Cserepi Samuel Vramat aethoral-tak, tiz forintig és hat veka buzaig hogy eo kgle csináltatására expendallyon [Dés; Jk 341b]. 1735: Szpáli Mihály Vramnak tisztességes asztalt tartottam három esztendeig, egyéb expensaimrolis, mellyeket reája expendaltam docealtam [Torda; TjK I. 94]. 1797: Udvar számára Tojasért

expendáltam 7 Rf 30 xr [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.].

expendált kiadott; dat, cheluit; asugegeben. 1643: ha mi, azokhoz* valo eöreöksegeket vagy pertinentiakat maga industriaival es költségevel Veres Istvan Ur(am) vagy successori medio tempore azon Joszaghoz reducalnanak idegen kéztől azokra expendalt keoltsegetis tartozzanak az capitalis summával egygüt refundalni ha kik redimalnak [Dob.; JHb III/70. — *Ti. a zálogos falunkhoz]. 1698: ha ezen megh irt Czigány Jobbágy irant valaki T. nemzs B. Boer Peter Uram ó kglme Ellen Törvenyt movealna, arra expendalt Kölcségetis, Tartozzek Górog András Ur(am) vagy ó kglme Posteritassa egészen refundalni [Fog.; Szád. Halmagyi Samuel szb kezével]. 1734: az lovat ... Kis Péter pedig hogy kezére vévén illendőken nem procuralta Negyed reszit ... fizesse meg ..., ezen kívül a Deliberatumert expendalt 24 pénztis refundállyak [Torda; TJk I. 42].

expenza kiadás; cheluitálá; Ausgabe. 1584: Minden Expensaiának Summaia teszen f 3422/75 [Kv; Szám. 3/XIV. 19]. 1609: Az Expensak tezenek f 20/95 [Kv; i.h. 126/IV. 23]. 1667 Hogy ha ... valami expensat vetne fel az Nemes orszagh, aztis tellyes tehetségekkel el kerulni igyekezze(ne)k [Wass. Követi ut.]. 1704 Számot adván a' B(ecsil)etes Céhnek Céh Attya Resti György, és Céh Mester Székely Janos Uramek, a' Btes Céhnek minden jövairól, mind a' depositumokrol, mind jövedelmiről, mind expensairol, a' B. Ceh is az eo Keglmek szám adásával bënë contentus lött [Kv; AsztCJk 57]. 1764: Madarasi Ján(os ók)glme expensáit in medietate megf(izeti) méltónak ítéltetett [Dés; DFaz. 23].

expenzúl költ; a cheluiti, ausgeben. 1595 Rendeltek volt eo kagmeok azoknak az zeoleoknak gongliawisselessereol Hoz Lukachot es Sniffner Mathiast, akiknek penz Adwan, kewetkezendoe kepen Expensaltanak* [Kv; Szám 6/XIII. 30. — *Köv. a kiadások fels.].

expenzió költség; cheluitálá; Ausgabe, Kosten. 1770: sok emberséges emberek interpositiójára, az litigáns pástör megegyezék azon, hogy a pástör fizessen öt magyar forintokat az actor gazzasszynak ..., lemondván expenziójokról [M.hermány U; RSzF 213].

experial 1. tapasztal; a observa erfahren. 1665/1754: meg bárdoltatni és meg gyalultatni* magamot többé nem hagyom, mert az igen nehéz bárdolásból és gyalulásból áll a' mint már experialtam [Kv; AsztCLEv 26. — *Célzás a legényavatás játékosan durva szertartására]. 1699: a Menyecskénék* mástul valo megh terhesittetését nyilva(n) láttuk, férjéhez is nagy kedvetlenséget hogy nem akar cohabitalni experialtuk [SzJk 317]. 1738: magunkis experialtuk, hogj ... az

Huhuban ... Malmaik Gáttát ... által kötteték Határunkra [Dés; Jk 503a]. 1772: adjuraltattam ... most feles Molnarokat s Malom mestereket, ollyosokat pedig, a' kik az én Malmomban ez előtt valo időkben laktanak, avagy ... mások Malmaikban lakván Malmamnak állását experialták [Kük; JHb LXVII/223].

2. tapasztalatot szerez; a face experientă; Erfahrung sammeln/machen. 1758 erősen vágytam Rhédei Pál úrfihoz, mivel ifjú legény lévén szüntelen nagyurak között járt-költ s én igen vágytam arra, gondolván azt, hogy a sok járás-kelésel csak többet tanulok s experialok [RettE 64]. 1801: Czéh Regulája szerént egyik sem kíván experialni, hanem alig, hogy tanulo Esztendőkből fel szabadulván, mingyárt Maisterek kívánnánk lenni [Kv; AsztCLEv.].

3. tapasztalatban van része; a avea experientă; Erfahrung haben. 1770 Gondolom a jövő nyáron többet experialunk, mivel kijött a guberniumból a commissio, hogy kétannyi naturáról providealtassunk a szegénységgel, mivel feles militia jó bé. Nekem elég bajom lészen, ha megmaradok tisztségemben [RettE 218].

4. megsejmel/tekint; a inspecta/vizita; besichtigen/schauen. 1757 mint hogi penig ... Fő Tiszt Urunk ... is szándékozik székünkben Hogi a Strásállásokatt experiallja ... hogiha, valamely Falun Keresztül mégien eö Nga, s az passus kérés Strásállás a ki adott Parantsolatok szerint nem Compariáltatik, az ólljan Falusi Birok; s hites Uttza Kapitany, s Strásák, bizonyoson tudgiak meg hogi, én bizony mingiart Tömeletre küldöm [Szkr; Borb. II Pávaj Sándor vice-királybíró kezével].

5. kémlel; a iscodi/spiona; aus/erspähnen. 1763 a törökkel hadakozás lévén, ez az mostani császár Franciscus az armadára lement volt és ott experialni akarván, az ellenség megsejtette s el is fogta volna, ha ez az Szilágyi Mihály nem lett volna [RettE 155].

6. ki/megtud; a afla; erfahren, vernehmen. 1759 az én értemre vámos hely volt Magyar Gorbón* mindenkoron, sőt mint az levelekből experialtam, az előtt is vámos hely volt [Alór SzD; JHbK XL/8. — *Később: Csákgigorbó SzD]. 1764 Csudálkozásra méltó dolog, hogy vesztegeték el ezen szép, örökös joggal birt jószágokat csak experialtam annyit benne, hogy akik bírják megijedeztek hogy turbáltatnak benne [RettE 165].

7. vmihez való jogát érvényesíti; a-și valida impune drepturile; js Recht zu etw. geltend machen. 1771 a Somlyaiánusok is, ha a' Lugosiánusok To helyét, mely a' Sz. Benedeki* határban vagyon, praetendállyák, experiallyák via Juris [DobLev. II/428. 13a. *AF].

8. jussát ~ja 'ua; idem. 1816 az Alsó Sinfalvi Hatarhaz tartazonak lenni praetendált Törökbuzával vetetni szokott Helyhez valo jussakat Törvény uttyán kívánták experialni ... a mint Kéjelmetek által praetendaltatik amazzal egj jussu és természetü heljhez valo

jussokat is Tessék Törvény uttyán experialni [Asz; Borb. II Rákosi Borbély János a szék assz-a kezevel].

experialás érvényesítés; validare; Gültigmachung. 1816 az Exponens Rész ... a köz Igazgatás rendin kívánta a Tkts Urak(ua)k és Kijelmetek(ne)k Törvéntelen tselekedeteket meg zaboláztatni, es ... a magak jussak(ua)k experialasa véget a Törvény uttyára utasítani [Asz; Borb. II].

experialhat 1. tapasztalhat; a putea observa; erfahren können. 1717: Considerálván a Major Cancellárián Lévdő Cancellistáknak Szebenben Szüntelen valo Continuuskodásokat, mely is micsoda drága és költséges hely legyen, ki ki magán experialhattya ... eddig valo Pénzbéli fizetéseket ... cum fl. Rhb(u)s 250/ augealtuk [Nsz; Ks 83]. 1722: Az igaz, az szerencse eszt az embert eppe(n) az vitorlaira ültette, experialhattja jobbanis ur(am) kglmeket enuekutánna [Fog; K.J. Rétyi Péter lev.]. 1774: az ide valo négy Sokadalom Esztendőt által 200. forintot bé hajt Boroknak el adásával együt a mennyben három Esztendőtől fogva experialhattam [Mocs K; KS conscr. „Jos. Osváth de Zetelaka cantor r. cat.” (31) vall.]. 2. kitapasztalhat/tudakolhat; a putea afla/știri; herausbekommen können. 1727/1751 műis hogy az igazságot, és valóságot jobban experialhassuk Elsőbben azon Controversiában lévő Havasokat magokkal a Peresekkel eő Kegyelmekek edjgjut meg jártuk [CartTr II. XXX. 2].

experientia 1. tapasztalat; experientia; Erfahrung. 1681: midőn mind mas emberséges emberek recommendatioja, s mind az magam experientiam megh mutatta volna elmémet ... Iffiabbik Orban Miklosnak hozzam valo tőkélletes hűségében ... adtam es conferaltam neki Vajda Hunyad Várához tartozando Havassimnak Pő Gornyiksagat [Vh; VhU Thökoly Imre ad. lev.] 1718 Pestis alkalmatosságával Szükség praeservatoria nézve gondot viselni az imit amót Bóltocskákban, és kunnyokban Sordidé magokat viselő, és Lako Emberekre, mivel experientia mutattya; hogj az afféle Szemetes lyukak taploi es Fomentum az afféle nyavalyáknak [Kv; KvLt I. 225 gub.]. 1769/1802 a Cometaneus Fatenseknek experientiajából világosan ki tetzik ... hogy mikor a Maknak termése vagon ... hizhatik meg s.v. 100 sertés [Torda; TjK III. 21–2]. — L. még RettE 300.

2. tapasztalatszerzés; cistigare de experientia; Sammlung von Erfahrungen. 1801: sok Esztendő-kig valo Experientia által gyűjtött Tudományu Hazafiak kezdettek szaporítani Cziehunkat [Kv; AsztCLev.].

experientiajű. Csak jelzői szk-ban; numai în construcții atributive; nur in attributiver Wortkonstruktion: *alkalmatos* ~ meglehetősen tapasztalt; cu destulă experientă; ziemlich erfahren.

1775: egy Török Ferenc nevű sokat járt költ és alkalmatos experientiajű, jó emberséges ember, Európán kívül Ázsiában és Egyiptomban is járt [RettE 360] * *derék* ~ derekasan/jócskán tapasztalt; cu multă experiență; sehr erfahren. 1773: (A felcser) derék experientiajű chyrurgus lévén, mindjárt megismerte s assecurálta, hogy ha eret vág rajta, megfordul, de nem engedte [i.h. 294] * *szép* ~ 'ua'. 1772: Székely Elek (: ifjú emberben szép experientiajű, becsületes, jó úriember:) | (Székely Eleknel) a mostani ifjú emberek között szebb tudományú, experientiajű és szebb magaviseletű embert Erdélyben nem obser-váltam [i.h. 264, 267].

experimentum tapasztalat; experientia; Erfahrung. 1772: (Daniel Istvánról) irt egy szép könyvet, melyben mind az őfelségének beadott instantiajűt, mind egyéb szép experimentumokat, úgy a kuruc-világot is, melyben kezdetitől fogva a végéig benne forgott, inserálta volt [RettE 274].

expertus 1. tapasztalt; cu experiență; erfahren. 1599: Haggiwk thy nektek*, es paranchioliwk hogy Varossy Byratockal egiete(m)be feo feo Expertus embereketh walaztvan arra az napra*, es helyre kwlgietek ide az Giwlisbe [Törzs. — *A fej. rend. *Ti. országgyűlés napjára]. 1681 Hauasok ... jól megh ruminalvan es szorgalmatossan Investigálván, az ahoz tudo expertus hites szolgak által ... talaltattak ez szerint [JHb XXXII. 51–3]. 1718 Pestis alkalmatosságával .. Tessék az Magistratusnak delegálni bizonyos betsülletes Embereket — Tanácsbol, es betsülletes Városnak expertus, és köz jora intentus Eőregek közzül hármat vagj négjet; kik is particulariter visellyenek gondot, a meg irt dolgokra* [Kv; KvLt I. 225 gub. — *Ti. az óvóintézkedésekre].

2. (vmiben) jártas; priceput/versat (în ceva); (in einer Sache) bewandert. 1763: (Szilágyi Mihály) ugyan a császár parancsolatjából, az armádára felhivatott (így l) s ott olyan commendónak tétetett, mely expertusabb embert illetett volna [RettE 155].

expirál 1. elműlik; a trece; vergehen. 1718 Szintén expirálván a két hybernalis holnapok*, melyre a téli kvartélyban localt Militianakis anticipált Qvantuma consum(m)áltatik, illendő, ujjabb Dispositiot tenni, de ulteriori Subsistentia ejusdem Militiae [Kv; Ks 83. — *A gub. leirat febr. 12-én kelt]. 1739: Mivel a Dominus Terrestris Vj esztendőitől fogva Sz. Mihály napig usuállya az Korcsomálást midőn expirál Sz. Mihály Napja, akkor az Korcsomákon az mi bor meg marad kénszerittetik az szegény város eo praetio meg fizetni a mennyin korcsomároltat volt [Hát-szeg; i.h.].

2. lejár/telik; a expira, a se implini; verstreichen/gehen. 1647: ha mit fizettek volna is mustul az D. actor(ua)k expirálua(n) az 3 esztendeo az ő fizetése fel ne tudodgiek, es az szolót Jonas Diak el ne foglalhassa [Kv; TjK VIII/4. 178]. 1703: parancsollyuk azert Kgk(ne)k ... hogy mind az

Antiqua Impositio Szerint valo Restantiat mind penig az Mostani fel vetisb(en) Kglđtekre háromlot embereket mind kesedelem es fogjatkozás nélkül ide Szebenbe el külden el ne mulassa ... Mint hogy már a dolgozo idő ad Summum két vagy három hetek alatt expirál(na)k, az alatt az idő alatt a Kglđtekre eset ember vagy Nap szám ki telhessék [UszLt IX. 77. 76 gub.]. 1752 : az Inquisitiót itt Motson az én Praesentiában végben nem tudám vitetni, mivel se Cseszven, se Motson Compulsoriumunk nintsen expirálván az ideje; ha nem expirált volna: haszontalan lett volna, mivel Szabo György Ur(am) nem az eo Excellentiája nevre, hanem a magáéra iratta [Mocs K; Ks 83].

3. megszűnik; a inceta; aufhören. 1731 : Nemes Városunk ött holnapai Korcsomája(na)k fojása egy holnapja, hogy expirált [Dés; Jk 423b].

4. érvényét veszti; a-şi pierde vigoarea/valabilitatea; ungültig werden, die Gültigkeit verlieren. 1604 : az a' hsz es eoreoksigh donatio alatt uolt foglaltatvan hoggiay Lukaczinak ualamint keole az alperesek kezéhez, az Donatio Imm(ar) expirált azért megh kiuno(m) ha zwksigh comprobiom Teoruintis kerek [UszT 18/19].

expirált lejárt; expirat; verfallen. 1762 nem lehet praesupponálni hogj az Inquisitor Regiusok contra fidem szánszándikosan Exponensek kárára expirált, vagj inkább nem is volt Compulsorium mellet Inquiraltanak volna [Torda; T Jk V. 136].

expiszkál 1. kitudakol; a ştiri; ausmitteln/kundschaften. 1590 : Az vas azért semmi keppen addegh be Ne Jeóhessen ez varos hatarara idegen ember zamara, hane(m) ha Coloswary ember eonneon maganak megh Weotte, sayat zamara idegen tarsa ebben Nem lewen, mellyben ha ketsegh latatnek, hittelis a' frausott expiscalliak [Kv; TanJk I/1. 126]. 1599 Az zeoleomywesek felcol penigh eo kgmek mostann's az elebbi edictumat observaltatny kewannyak, kerik eo kgmek biro vramat Tanachyawal egyetemben hogy eo kgmek diligenter inuestigalwan expiscalliak ... magok keozzeol ... kik infringaltak arrol valo edictumat [Kv; i.h. 337]. 1782 : Mi modon az olyan nyomorult özvegy, és más tsak nem Alamisnával elő személyeket kikhez ennek előtte az Groff Ur Gratiaját mutatta, vagy némellyeknek Jobbágyi szolgálattátt hívséges Tisztjeinek Sáfárlására bizván azzal consentalodott, de azokatis mostan az enlített Praefectus Ur(am) expiscalvan, mind el viselhetetlen szolgálat alá szoritotta [Torockó; Thor. XX/4].

2. kifürkész; a iscodi; ausforschen/spähen. 1806 a' Groffne kétszin aszszony és tsak próbállya Ngodat hogy expiscállya gondolatnyait [Mv; Ks 101 Thuroczy Károly lev.].

expianelő 1. tisztázás; clarificare; Klarlegung. 1729 mivel nekem azon dologban pronunciat Deliberatumban pregnans difficultasim occurálnak,

azoknak explanatioját et dilucidatioját bizodalommal recomendálom az Mlgs Guberniumnak [Ks 25. IV. 17. M Kornis Zsigmond aláírásával].

2. fejtegetés; analizá; Erörterung, Darlegung. 1772 : Borosnyai uram ... praemalta (!) a mi hit által leendő kegyelembeli idvességünknek igen szép explanatioával módját és rendit [RettE 281].

expianáltathat kifejtethet; a putea expune; erörtern/darlegen können. 1799 : Fenn hagygyák, hogy annak uttyán Itéletét a' Méltóságos Királyi Tablának bővebben explanáltathassák [Magyaroság TA; JHbK LX/6. 26].

expléálhat kiegészíthet/pótolhat; a putea integrit/completa; ergänzen/nachholen können. 1702 k. : a' Summát Nevelvén, és az Ecl(es)i)a jövődöben interesre ki adván, a' Mester fizetését könnyebben expléálhassák [Abrudbánya; Born. XXXIX. 6 Sebesi Beniamin kurátor kezével].

expléáltatik kipótoltatik; a fi integrit/completat; ergänzt werden. 1746 egy láb földett fel méretvén, hosszassága a patak mellett 22 kötél ... de minthogy az Urfi ő Nga része alábbatska Való, ennek gyengesége expléáltatik a felső Tó felett lévő szakadasban lévő kis foltatskával [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 8].

explikál előad, magyaráz; a expune/explica; vortragen, auslegen. 1804 a Rector explikált reggelre az Universalis historiabol azután exponáltam a Német Hübnerből jól [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 37].

explodál kivet; a exclude; austoben. 1639 : Az Ecclesia Christophorus Rivulinust recipialta ... mutatta (így!) Sz. Marthonra* hogi ha magát dissolute viselne^b es valamiben impingalna, minden kegiessegek remensege nélkül explodallia az societasbol [SzJk 44. — *Szépkényerűsztmártont (SzD) jelölte ki neki ekléziaként. ^bÚj egyházközségében].

explodáltatik kikergettetik/üzetik; a fi izgonit; ausgetrieben/gejagt werden. 1639 Nagi Istuane kit Rettegen* neminemeő sullios vetkeiert meg veezőztenek volt noha halalt erdemlet volna. De kegielemmel elven onnan explodaltatot [SzJk 44. — *SzD].

explorál 1. kifürkész; a iscodi; ausspähen. 1728 eszre véven ... annak az malignus ember(ne)k nagy Lucri cupiditassat; másképpen igyekeztem elmjét explorálni, es csak mostanság hamar kézre kerittse s incaptiváltatván őket nekem mingjárt hírré tegye, két Arannyat igrítem nekíe arra nagy örömmel fogadá, hogy Circiter három négy napok alatt meg keritti s incaptivállya többire őket [Légen K; TL. Szilvási Boldizsár gr. Teleki Pálhoz].

2. felderít; a recunoaste/cerceta; erkunden, aufklären. 1739 : egy erdőn keresztül akarván

menni (:öt hat Regimentet ugyan előre küldöttek explorálni:) az explorátorokat az fák melől harmincz ezerig valo jancsár puská szokál excipiáltak [Ks 99 Kornis Antal lev.].

explorátor felderítő; cercetas; Aufklärer. 1629: en akkor explorator voltam, mikoron az dologh eset [Kv; Tjk 29]. 1739 Landorfejérváron jockával alab az exploratorokat jancsár puská szokál excipiáltak [Ks 99 Kornis Antal lev.].

expó közös diákétkezés; masă/mîncare comună a elevilor; gemeinsamer Studententisch. 1870 k./1914: Expo: a közös étkezésnek, melyet a bennlakóknál convictusnak neveztek kifejtésnek egyik neve ... Sepsiszentgyörgyön így neveztek azt az ebédet, melyet az osztályfőnök ... egy városi jó gazdasszonynál .. az osztály számára kialakított Déiben egy hosszú, közös asztalnál ült le az egész osztály a tanítójával s oda hozták nagy fazakakban, csészékben az expót. A kosztépénzt az osztálytanító szedte be s fizette hetenként, havonként; számadását az igazgató vizsgálta felül [MvÉrt. 13].

exponál 1. elmond, előad; a spune/expune; vortragen. 1588: Vrunknak penigh exponalliak . Beregzazy Lukach, felesége es Vrbergerne Minimeo per foliással vadnak egybe keotelezw [Kv; Tanjk I/1. 67]. 1591 Kjs Istvan ne(m) szent Abrahamon lakjk az mynt eo exponallja hane(m) Czekfaluan [UstT]. 1673/1681: Az Supplicans Iro deakja bar iol megh gondolna, az Supplicatioban mitt irjon, es mint exponallja az dolgot, bar most eleb olvassa vala megh principalissanak igazságát, s külömben találta volna az dolgot lenni, az mint exponalta [VhU 463 Thökölly Imre vál.]. 1733: az Citatiokban in longum et latum sok labyrinthussal ne ellyenek a Causansok, hanem Cum brevi declaratione merito Causae a dolgot exponalljak [Torda; Tjk I. 20]. 1804 Reznek Josefne exponallja, hogj Sigmond György más katonákkal északán idején házára mentek [Hsz; HSzjP]. — I. még RSzF 166, 279, 282.

2. kifejt, ismertet; a explica/prezenta; darlegen. 1607/1608 Elegge Exponaltuk az mi Euocatori-anknak Seriesseben az mi Actionknak formaiat, az I(n)cta ellen, de megis hogi Vilagosban megh mutassuk keresetwnknak veleiet az eő Nagha Tablaia eleőt Azt mongiuk hogi . megh neuzeet Testamentumban nekwnk legált iokat, mind ez ideighlennis megh nem attak hane(m) oda maradt [Kv; JHbK XII. 6].

3. isk? kb (idegen nyelvű szöveg-et) preparál; a prepara (un text in limbă străină); (fremdsprachlichen Text) präparieren. 1804: irtam egy déák exemplárt ... Délután exponáltam a Német Hübnerből jol, irtam egy szép Nemet exemplárt [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 7]. 1807 dél előtt nem igen fájin ember voltam, a Cícero épistoláiból exponáltam [Dés; i.h. 230].

4. mond/nevez vminek; a numi; nennem. 1763 ő Felsége előtt engemet Instantiájában(n) nomi-

nanter notoriusnak exponált, holott én gyermek-ségemtől fogva ő Felségéhez és édes Hazámhoz minden Circumstantiákban szolgálatomat hűség-gel gyakorlottam [Nsz; Told. 33/22].

5. vmit szed/vesz vhonnan; a scoate/scorni ceva; etw. hernehmen. 1593: Ötödör, mondgia hogi engedetlen woltam az Capitani vram tötte törvinnek, en nem zegtem meg az Capitani Vram Torujniet, ha abból exponallja az hul p(ro)mit-talta hog' mas Eskottoket zerzettonk wolna, ezt meg bizonitom en ... nem en tottem mas Eskot-teket, hanem az falu [UstT].

6. 1776 Lesneken és Bujtoron hány szekér szénát teremhető fölgye van az Exponens Aszszony-nak és azok közzül vane vagy egy exponalva a marosnak [H; Szer. vk].

7. kb. vkit kijelöl vmire; a desemna pe cineva pentru ceva; jd zu etw. bestimmen. 1770 a nemesség mindenütt regisztráltván, a gubernium-ba beküldötték a communitások. A gubernium fogta s akiket akart exponálta ad producendum, akiket akart, nem. Én is kitétettem noha a gubernium nem akart [RettE 241].

8. ~ja magát kiteszi a nevét, említi saját személyét; a-și pune numele, a aminti propria sa persoană; (eigene Person) nennen, erwählen. 1762: Meg olvastatvan az Utrumok, melyeket in sui defensam peragaltatott Inquisitionnak végben vitele végett concinaltatott az I. constal. hogi magat exponalja mindenik Punctumban, de ... nem annyib(an) magat lattatik menteni véle, mint másokat intricalni, generice fel tévén, kik, mit cselekedtenek, mondottak [Torda; Tjk V. 142].

exponálhat előadhat, kifejthet; a putea expune/spune; vortragen/darlegen können. 1653/1655: Nekem ugj tetzik ha más valami nem interveniál, ebből igen nagy derék dologh nem következhet-nék, mind az által mivel magais szemben akar Ngddal lenni, jobban exponálhattya, es declarálhattya is eő kglme dolgát Ngd előtt* [Kv; CartTr II. 873 Gasp. Veres Marti past. eccl. orth lev. — *Kemény János tanácsúr és Fogaras főkapitánya előtt].

exponált jelzett, mondott; arătat, semnalat; angegeben. 1758 a szén Ágy Hely a' kö Udvar, és a' Róst hely Bartok Andrásé legyen az exponált Negyven vonás Forintokért [Torockó; Bosla]. 1769: az utrumban exponált időben ezen Rétet kaszáltotta meg ... Jánosi István Vram [Páncél-cseh SzD; RLt O. I Dénes Péter (53) zs vall.]. 1780: Nro 26. exhibealt Conscriptio egyebet Nem firmálhat exponált Vtruma szerént, hanem tsak Actuale Possessorum az I. Vrnak [BSz; JHbK LIV/25. 18].

exponáltat kb. bemutatatt; a face să fie prezentat; vorstellen lassen. 1592 eo Vrunknak vgy exponaltatott volt en kepe(m)n hogy Ennek eleotteis lofeiek voltwnk volna mind maga(m) s mind penigh eleiuk s vgyis yratta az nobilitatiot

En penigh wgy Alkwtt(m) megh velle hogy enge-
mett vgy mint Jobbagiot parazt Embert nemesi-
teszen megh [UszT].

exponáltatik 1. elmondatik, előadatik; a fi
expus/spus; vorgetragen werden. 1756 igaz dolog
hogy Processusunk mint exponaltat a Szerént
volt [Bukuresd H; Ks 62/4]. 1763 Jako Ferencz-
né részéről exponáltatik, hogy egy Dragonos ka-
tona verte, rugodta, vondoza [Lisznyó Hsz;
HSzjP]. 1826 A Bépanaszlot ... a maga számára
20 véka Gabonát költsönöztetett Molnár Károly
Urtól, Eke interesre a szerént a mint exponaltatik
[Nagycsán TA; TLt Közig. ir. 1528]. — L. még
DFaz. 22.

2. feljegyeztetik/tüntettetik; a fi notat/indi-
cat; aufgezeichnet/angegeben werden. 1743: tar-
toznak administralni a Grohotiak. Száraz Kor-
csomáért, hogy Urasság borát az Falujokban ne
vectitállyák, praestálnak Ribicsoraiakkal és Uj-
barestiekkal, a melly Ribicsoray Diariumában
exponaltatott fl. rh. 20 [H; Ks 62/6]. 1756: Mint-
hogy pedig ezen kertésznek fizetése, és az instru-
mentumok procuratioji sokat absorbealtanak, a'
kertnek proventusa nem exponaltatik [Déva; Ks
101].

3. kiemeltetik/vétetik; a fi scos; herausgehoben
werden. 1778 Választassék edgj értelmes Borbély
a betegek látogatására, ki is tudja a' Pestisnek
mi voltát discernálni más féle nyavalyáktól, és
mihent történnék valakin az Pestisnek jele, az
olly Borbély exponáltassék, más nem Infectus
Emberek Consortiumából, és az által légien Csurá-
lással az ollyanoknak [Kv KvLt I/225 gub.].

exponens I. fn 1. folyamodó/kérelmező (fél);
petitionar; Ansucher, Gesuchsteller. 1678: az
feleol megh nevezet exponenst kiualkeppen valo
protectionok ala akaruan uenni; Hadgyuk es serio
parancziollyukis ez leuelünk latuan ... minden
illegitimus impeditorok ellen, de kiualkeppen Ko-
uacz Mathe ellen megh oltalmaztatok [Gyf; Borb.
I fej.]. 1641 eő nekik uagion Szeőren Var-
megieben egy Kis Joszagoczkaik melliet Nehai
Nemes Gaman Miklos quartalicium adot uolt ki
nekik, s miuel Eőrdőgh Pal Moldouaban lakik,
es ez exponensekis mind tauul lak(na)k attol, ...
annak az Joszagoczkanak conduiselet biztak
uolna Karansebesben lako Nemes Josika Farkasra
[JHb XXXVIII/40 fej.]. 1770 az Exponensnek
betegskedese, hogy Contractust csinálly(na)k nem
engette [Gyertyános/Torockó; Bosla].

2. vallattató (személy); cel care dispune in-
terogarea; der/die (den) Verhör Anordnende. 1670
Felsegednek mint kegielmes Vrunknak ezt adhat-
tunk ertesere, Hoza mw nekwnk az nemzetes es
vitezleo Lazar Istuan Giergio zekben Zarhegien
lako az Felseged parancziolatjat ... meliben
paranczol Felseged mw nekwnk teőb hiuey közöt
Hogy az kiket az exponens mw eleonkbe hina
auag más atal hiuatna az Felseged parancziolati-
ual azokat meg esketteőtnőek es vallasokot igazan
hit zerent fel Irnok es peczet alat az exponensnek

adnok [Gysz; Törzs]. 1673: az kiket az Exponens
my eleonkbe Citalt megh felettettwk es ualattuk
[Cszs; LLt Regestr. cs.]. 1679: paranczolja N(agy-
ságod) mj nekwnk hogy az kiket az Exponens
előnkbe(n) hiuat azokat eőreős (!) hwtel megh
esketteőnk es uallasokot fel Iratnok [Blt 3]. 1752:
azért engedelmes léven az Exponens keresen(e)k
... el mentünk ... [Backamadaras MT; Borb.
XIV. 12]. 1813 Barátosi Josef ... Egykor a'
Czéh Gyűlésében az Exponenst mint Feo Czéh
Mestert minémű iszonyotos káromkodások kö-
zött szidta; a' Feleségetis mikkel motskolta?
[Dés; DLt 56. 4 vk]. 1826 Ezt a helyet ... eleitől
fogva amostani (!) Exponenseknek elejekis hasz-
náltak [Albis Hsz; BLEv. Vall. 4].

II. Jelzői haszn-ban; in functie atributivă; in
attributivem Gebrauch. 1. panaszos; reclamant,
piríj; klagend. 1670 ha ugy teczik az Exponens
megh bantodot felnek, czinaltassa megh az sővényt
igaz határában [Kv; TanJk II/1. 753]. 1776:
kivánt ugyan az Exponens Mlgs Groff Aszszony
ő Excellja némely költséges Melioratiokat ...
de a Proprietarius által, és leg kisebb épület vagy
Melioratio tételtől is Törvényesen el-tiltatott [Kv;
JHb VI/33].

2. vallattató; care dispune interogarea; den
Verhör anordnend; 1650: az mely bizonsagokot
az Exponens azzony eleonkben allatot azokat
erős hvtel megh eskőthők [UszT 8/64. 57a].
1764: hallottam hogy az utrizált Exponens urn(a)k
utrizált erdeje az Miklosakara es Tsesztvere
menő őreg utig extendalodnek [Szászújfalú AF;
JHb XXVIII. 64. — *Miklósakara és Csesztve AF].
1800 Hers Jakob Sido mintegy 42 esztendő a
Mlgs Grof Exponens Aszszony ő Nga Sajo Mar-
tyabeli Palinka Főző Conventiossa [Somkerék
SzD; JF]. 1828: az Exponens Mlgs Grof Urak eo
Ngak Allodialis Erdejek [Cege SzD Wass]. 1837:
hajadon léány Nemes Sarkadi Anna 20 esztendő a
a Tktes Exp(onen)s ur főzője [Dob.; Bet. I].

exponensné felperes-nő; reclamantă; Klägerin.
1774 az karjai mind kékek voltak az Exponens-
nének Laszlo Jutkának | az Exponensné ... oda
hivatván hogy assuk fel az szőlőt az Telek(en)
[Szőkefva KK; Ks 66. 45. 17c].

exporrált kifejtett; expus, prezentat; dargelegt.
1767 Instantiajab(an) exporralt actioját
ceallya az Instans [Torda; T]k V. 49].

exposzoló 1. előterjesztés; expunere, memoriu;
Vorlegung, Unterbreitung. 1607/1608 az Expositi-
onokban declaralt zeőnieket es fwwgeőt, ennekem
az szegeni Istenben el niugőt Atiamfia Nenem Tes-
tamentaria dispositione legalta [Kv; JHbK III.
6]. 1671 Erreis szemben hiuattua(n) eo kglket
mindkett reszről pro et contra ruminatua(n) az
dolgott, az expositio wresnek nem talaltatott [Dés;
Borb. I egy-i bizottság jel.]. 1738: Amint repetalt
Expositiojokból látzik a Nemes Miklosvár Széki-
eknek, nem fundamentum nélkül sollicitálják az
Incl. Pestvarmegiana Legio Bagasiájának rollok

... más socia Székre valo translocatioját [Ap. 1. – A gub. Apor Péterhez]. 1802 Meg olvasván, én a Szarvadi Farkasné Aszszony Expositioját, es az A Betű alatt a mellé zárt Testimonilist, tsudalatos, és előttem ismételten ki tételeket olvasok azokb(an) [Torda; TLt Közig. ir. „Gálffi Joseff viceispány” kezével].

2. ? kérelem; cerere; Ansuchen. 1599: az Actor c(on)tendal az gratianak expositioja ellen, es azt mongya hogy sinistre exponáltak az vetket, holott nem jelentettek meg, kiwált keppen Bachy Georgy hogy az eo vranak hazatt stupralta megh gonoz paraznasagauat [Kv; T]k VI/1. 372].

3. kb. közlés, állítás; comunicare, afirmatie; Behauptung; Mitteilung. 1673/1681: V. Hunyadon Lako Csizmadia Alexa válasza. Ha igaz az Expositioja, mostoha Leanyanak szerencsejeigh negi forint Taxanal többre ne erőltessenek [VhU 440 Thököly Imre vál.]. 1766/1802: a Mlgs Actorak duplici via fundáltak praetensiojokban, amidőn Instantiajakkbeli expositiojakot látván törvény utyan kívül fundáltak lenni attol elallottanak, s más menedékebb utat kerestének [BSz; JHb LXVII/3. 8]. 1792: azon is különösön kérem, hogy minden különös expositioikat vizsgáljan meg jol [Bezéd SzD; Bál. 1].

4. isk ? kb. (idegen nyelvű szövé.) preparálás; preparare (a unui text într-o limbă străină); Präparierung (eines fremdsprachlichen Textes). 1804: Dél előtt a Letzke rozsorszatska volt, az expositio hasonlokeppen [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 15]. 1807: dél előtt igen rossz voltam kiwált az expositioba [Dés; i.h. 346].

5. 'p' 1784: A Controversiáb(an) lévő Malomnak, Arkok(na)k, és az egész expositio(na)k oculatiojára Commissariusok(na)k exmittáltottának [Mv; Mt táblai hat. – *Köv. a nevek fels.].

expozitúrájú. E jelzős szk-ban; în această construcție atributivă; in dieser attributiven Wortkonstruktion: bársony ~ bársonyrátétes; cu garnitură de catifea; mit samtenem Aufsatz. 1732: Egy téli nustos Sűveg az eleje fekete bársony expozitúrájú tettzin poszto ezüst kapcsos [Kv; Ks 6 Kornis Zsigmond lelt.].

expozitus kirendelt; delegat; beigeordnet, bestellt. 1718: Pestis alkalmatosságával interdicaltassek, mind az Expositus Borbélynak mind pedig az Temetők(ne)k Senkivel Szemben, és discursusban nem Infectussal ne allyanak [Kv; KvLt I/225 gub.].

expresszál 1. kimond; a spune/arăta/prescrie; (aus)sagen, vorschreiben. 1736: Decret. Trip. Part. 2dae, Titt. 26 ... világosonn expressállya, hogy minden Hivatalb(an) három dolgot kell megmagyarázni, úgymint; a Személyt, az időt mikor volt, az hejet hol volt [Dés; Jk 217a]. 1744: Világoson expressállya az Articulus, hogy a mely helységeknek nyomot fel venni és meg fizetni, nem tartoznak vagy nem akarnak, masok se tartozzonak nekik fizetni [T; TLev. 15/1].

2. mond; a zice/spune; sagen. 1753: edgyik Sessiot az melyet az Patak es utt között valonak az Specificalt Relatoriab(an) expressáltak az meg nevezet Regiusok azt meg nem tudak mutatni [Kük.; Ks 8. XXV. 11].

3. megjelöl; a indica; bezeichnen. 1739: Mint-hogj minden Citatiokb(an); vagj Hivatalokb(an), necessarii expressari debent: Tempus, Locus et Persona; itt pedig, a' Patratum hol esett nincsen expressalva p(rae)sens Causa Corruit [Dés; Jk 311a].

expresszált megírt/nevezett; scris, numit; angeführt/gegeben. 1729: Ha az Deliberatumb(an) expresszált újab oculatiot ugj kellene érteni, hogy puré és praecisē az Ns Vár(me)gye azt indagaltassa, hogj az Desi malom pro nunc azokat az károkat Causallyae ... az immár perágált oculatiois intacte maradhatna [Ks 25. IV. 17 M]. 1762: az Jstván nevezetű közönséges erdő ... vagon az Utrumban expresszált vicinitassokban [Bögöz U; IB. Petrus Orbán (50) jb vall.]. 1772: Iosika Imre Vrat ő Nságát Admonealám az Instructioban Expresszált Joszágnak Conservatioja végett meg jelenni á Nms Kolos V(ár)me)gyei Continua Táblán [T; JHb XXXVII. 17].

expresszáltatik 1. kimondatik; se spune/arăta, (aus)gesagt werden. 1738: (A Tripartitumban) generaliter expresszáltatik, hogj akármi nemű dolgok felőlilis a Paraszt Emberek, magok személyekb(en) nem perelhetnek a Nemeseikkel [Dés; Jk 275a].

2. megratit; a fi scris; geschrieben werden. 1738: azon Relatoriáb(an) tsak obsits Német iratik 's adatik ki sem az hogj hova való; vagy hol lakik; sem pedig neve azon(n) Németnek nem expresszáltatik .. hogj Contentumot vehessen Lénárt Csizsár Márton ő kgime, nem lehet [Dés; Jk 266b]. 1764: (A tanúknak) is aetassok és Conditiojok in p(rae)missis expresszáltatván Hitek utann tett Feleleteket meg irtuk és a p(rae)titulált Exponensu(n)e(k) subscriptionk es szokott petsétü(n)k alatt ki adtuk [Bögöz U; IB. Högyl Bedő Samuel nemes ember kezével].

3. kb. vmire hivatkozás történik; a se face referire; auf etw. Bezug nehmen. 1761: sub nro 46. á mely Testamentum expresszáltatik p(rae)tenállya á leány ág, hogy publicē fel olvastassék, és az iránt maga reflexioját sub suis rationibus tesse [Oroszfalu Hsz; BLév.].

expresszió kijelentés; declarație; Äußerung. 1760 k.: a' két Levél homályos volt, de az harmadikban nyilvánosság expressziók tétetődtek le, de Ngd atyafiságtalan idegenséggel félre téven nemis válaszolt az harmadikra, a' két elsőit is tsak mellőzte [TKI gr. Teleki Ádám lev.].

expresszus 1. fn 1. megbízott; insärcinat, delegat; Beauftragte. 1705: ezen 19. forint adosságot Fejérvári János vr(am) ... fizesse meg a Borbely János vr(am) expresszusának Gergely András

Uram(na)k [Dés; Jk 349b]. 1755: Szebenb(e) ment expressusom(na)k uti költséget Rhf. 1 Xr. 24 ... Fogaras Földire ment Expressusok(na)k xr. 51 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 29b]. 1764: in hoc Anno Domini 1764 maga expressussa által requiraltatván minket Nztos Mihályi Joseff uram keretett arra hogy menenk el Bögözben .. egy Néhány Bizonyosságok Passioja-(na)k recipiasara [Bögöz U; IB]. 1800: Ezen Expressusam által küldendő válaszát el várom [Gerebenes TA; Ks 34 Szásznyíres (I.9)]. 1826: A Tit. Márkális Székre járt két Expressusnak Intertentiojokra és Diurnumokra külön külön napjára Xfr. 50 [Szk; Borb. I]. L. még ÚjFE 394.

2. kb. küldött; trimis; Abgesandte. 1737: az Ország Gyűlése Continuatiójára Szent Marton napra ... ide a Fő Tisztek a Deputatusok, Királyi Tabla Fiai, Itélő Mester, Minden Regalis-ták, és Taxás Varosok Expressusai conflualni tart-sák szoross kötölőségek(ne)k, és el ne mulassák [Ap. 1 a gub. Apor Péterhez]. 1744: Magamis láttam a Cursust a melyben írták, hogy Conflu-állyunk a Kőpeczi Gyűlésbe, hogy miképpen expediállyunk (!) Expressussunkot, s magamis voltam oda [Százazajta Hsz; INyR 54].

II. Jelzői jelű haszn-ban; in functie cu caracter de atribut; in attributivem Gebrauch ~ ember kiküldött; trimis; Abgesandte, Delegierte. 1708: ok aszt mondák a' három Expressus emberek hogy az iránt valo Expensája a' Falunak ha szemely szerént minden embert meg esküt(né)nek a Faluban sokra menne [Fog. KJ. Fogarasi János lev.].

exprimál 1. közöl; a comunica; mitteilen. 1586: Iria megh az Zamwetel Napian Meny bora maradoth, egy Summaba c(om)putalwan, az Bo-rok zámát Exprimallia [Kv; KvLt Vegyes III. 19].

2. ? kifejez; a exprima; ausdrücken, zum Ausdruck bringen. 1592: (Gazdájától) felesége el zeokfen, Lukach vtanna ment, velle egi zallason lakot, egi hazba hált, eyel agiara fekwtt ... teneret chokolgatta, gonoz indulatit nielueuel exprimalta [Kv; TJk V/1. 207].

exprimálhat kifejezhet; a putea exprima; ausdrücken können. 1721: Szivem fájdalmit, édes Hazánknak rendkívül valo boldogtalanságát szememmel látván, nem exprimálhatom elégséges képpen [Gyf; Ks 95].

exprimált megírt, belefoglalt; scris, cuprins; verfaßt, eingeschlossen. 1795: Meg eskotték azért eghez Zaz emberwl feienkent eo kgmek varosul, Az Articulusban exprimált es eleikben Irwa Adot Forma Iur(a)m(en)ti zerent [Kv · TanJk I/1. 255].

expobáltatik szemére vették vmi; a se face un reproş; Vorwurf gemacht werden. 1751: most is olyan mocskos, gaz iras, Abecista iras jött Kézből hogy írtozunk be adni, ez előttis expobáltatott vala' Ns Sepszi Szek(ne)k az ilyen [Nsz-

Ap. 3 Dombi János Apor Péterhez]. 1789: Székely Elek(ne)k a protocolumból observált kötelessége el mulatása expobáltassék [Csíkszereda; UslL XIII/97].

expungáltatik kitoröltetik; a fi şters; ausgestrichen werden. 1770: parancsolt a gubernium, hogy prosequáljam ökegyelmét, aminthogy prosequálván potentiarius terminust ejtvén notárius Dési uram a deliberatumban, rettenetesen megharagudott. Violenter kívánta végben vinni, hogy az az terminus expungáltassék, de bizony ott maradt az in perpetuum [RettE 243]. 1774: meg kívánnya a' Czéh hogy contra Supplicantes cum poena emendae linguae ezen sérelmes expositiojok expungáltassék [Kv; MészCLEv.].

expurgáció magatisztázás; dezvinovăţire, justificare; Selbstrechtfertigung. 1628 u.: ez elebi Sentencjamatt allegatiom szerent kiuno(m) kiadatni, Protestalua(n) aszon hogy ez uta(n) ha talalnais mentőt Maga mellé, ez prefigált napot el mulatua(n), maga expurgatioiara nem engedem [SzJk 34]. 1666: Kővári Janosnak harmadmagával valo expurgatiot itiltek eo' kegmek: De azon Kővárj Janos az expurgatiot negligalta, mind az által az Ecclesiat concillálta [O.vásárhely/Cege SzD; Wass. Gazdag Sándor ns vall.].

expurgál 1. kitisztázza magát (a gyanú/vád alól); a se justifica/dezvinovăţi; sich rechtfertigen/klarstellen. 1759: Sajka Josif p(e)d(ig) Felesgestől és Muntyán Lapadát heted magokkal magokot szava bé vehető emberekkel magokot* expurgálni tartoznak, expurgálván p(e)d(ig) az Káros Asszony maga kárát hitelesen verificallya [Tyej H; Ks LXII/19. — a'így, feleslegesen ismételve!].

2. ~ja magát kb. (ki)tisztázza magát (vmilyen gyanúsítás/vád alól); a se dezvinovăţi/justifica; sich rechtfertigen. 1613: Mikor en velem tractatol volna az haza menes felől, akkor is nekem ... illien keppen izentell, hogy cziaik haza mennek tehát minden nemű suspicioboll magat (!) expurgallia, enis ea conditione mentem haza [KJ. — A feleség válasza válopörben Joan. Csanalosy ass. kezével]. 1629: Az Ak is penigh semmi oly bizonyos factumat rea nem bizonjítottak hanem az testisek az mit be hoznak chyak suspiciok, Azért tertiose expurgallia magat az Incta hogy eo nem boszorkany es az boszorkanj búhajossaghoz semmit nem tud nem ert [Kv; TJk VII/3. 207]. 1691: tetczet az eo Nga szekinek miglen az A magat azon mocskos hir nev alol nem Expurgallia, addigh az I. semmivelis nem tartozik [Dés; Jk 123b]. 1765: gyanum lévén réája kényszeritettem hogy gyanum aoll magát expurgallia, de mai napig Sem akarván Sem magát expurgalni, Sem kantzamat meg fizetni [Pintoág H; Ks 113 Vegyes ir.].

expurgálás tisztázás; dezvinovăţire; Rechtfertigung. 1599: Zam weweo vrain Ispansagbely tiztekben bizonios terhekkal sulliosítottak volt eoket*, kikbeol valo expurgalasokra eo kgmek

varosul eeket kys bochyatottak vala, melyekbeol valo ky expurgalasara reportaltanak mostan bizo-
nios tanuknak vallasokat [Kv; TanJk I/1. 334b.
— „Radnothy Jstwan, es Alczner Georgy”
sp-t].

expurgálhatja magát kb. (ki)tisztázhatja magát
(vmilyen gyanúsítás/vád alól); a se putea dezvi-
nováfi/justifica; sich klarstellen/rechtfertigen kön-
nen. 1698: meg kívánom a' jure, ha magat abbol
az infamiabol Suo modo nem expurgallhattya
mint paraznat szoktak megverni a' szerint meg
büntettessek es verettessek [Dés; Jk 269b].

exszekvesztrál '9' 1621: exsequestralliak . ab-
bali igassagokat Zereday Janos v. Teókes Istuan-
nak [Szentháromság MT; Berz. 8. 72/23].

exszolvál 1. exolvál

exszuperál meghalad; a depăși; übertreffen.
1784: az Torotzkai Birák A Törvéntételekbenis
már annyira terjedtek, hogy az olyan Causakotis
folytatták, melyek mind Activitassakat, mind pe-
dig Tudományakat, és a Törvényben valo cogni-
tíjokat exszuperállják [Torockó; TLev. 2/6].

exszurgál 1. exurgál

extál 1. van; a exista; geben, vorhanden sein.
1758: Amire Bornemizza Gergely vram kerd az Kal-
mar Peter Haza reze el adasa feleol arrol Captalan
pechetes lewele extal, en annal sem teobbet sem
kewesbet az dologban ne(m) thúdok ami ot vagion
irwa [Kv; T]jk V/1. 155 Georgius Zent Juani
irwa [Kv; T]jk V/1. 155 Georgius Zent Juani
Requisitor Colosmonostoriens(is) vall.]. 1613: az
... haz, ... melljet ennek eleotte ualo Ezte(n)-
deókbe(n) Beöczú zerint Radnothy Jstua(n) vram-
nak adot volt Nyolczfian forinton, kyreol eo keg-
menel leuel(is) Extall [Kv; RDL I. 92]. 1654:
[Erről] ugia(n) sententiajais extalt az D. Actornak
[Amadéva Cs; Eszt-Mk]. 1679: a' Nemes ország-
nak az Jobbagy, es Conventios szolgakrol Arti-
culussa extal [Wass. fej]. 1705: Annak feletle
azon just es jóságokot, melyeket én ... thuri
Ferencz Uramtol ... vettem . melyről levél extál
[Altörja Hsz; Borb. II Alsó Torjay Mihálcz
Miklos senior test-a Nic. Márton scholae magister
pp keze írásában]. 1775: [Erről] fenn álló hiteles
bizonyása is egy személyből álló extál [Taploca
Cs; RSzF 247]. 1786: Nyilvánosság Királyi
rendelés extál arrol, hogy ... minden folyo és
Száraz portékák bizonyos mértékek szerint distrá-
háltassanak [Torockó; TLev. 9/24].

2. (meg)van; a fi/exista; existieren, vorhanden
sein. 1719: Imecs-falvi aquisitumok belső és külső
az meljékről extálnak Constructusum [Imecsfa
Hsz; Borb. I]. 1767: Rupturankrol valo eo Naga-
tol adott Levelünk nálunk extál [Sztanisa H;
JHb LXVIII/2. 36].

3. áll, olvasható; se zice, se poate citi; stehen,
zu lesen sein. 1616: Mind pedig az mire fúdnak
ezen Actorok, hogy az feiedelmektől jo Annúenti-

aiok volna rolla, azokban extal, az Feiedel-
meknek keg(yel)mes akarattyok ... Ezekkel az
Leuélekkel elegsegessen bizonyitnak [Kv; RDL
I. 100]. 1677: Vagyon egy öreg üst Annoké, fi-
zesse ki a többit belölle, az mint böczúje az divi-
sionalisba(n) extal [Kv; i.h. 155b].

4. vmi áll/igaz; a fi adevărat; gelten, wahr/
gewiß sein. 1622: Az Hoyaj Zeölöt extal hogy
kilenczuen forinto(n) ueotte uolt az Attyok meljé-
ről pechites leuelis uagyon [Kv; RDL I. 119].

5. kitűnik; a reiesi; hervorgehen. 1599: az ve-
teknek my volta az gratiabol manifeste extal
[Kv; T]jk VI/1. 372]. 1613: Tudom azt hogj
Rethi Istva(n) Ur az Kóver Istva(n) Jozzagat,
valamit bir mind zalagon biria, mert sok rendbeli
levelejb(en) vagiok biro melljekbol vilagosba(n)
extal [Altörja Hsz; Borb. I. — Czinpa (!) István
Deak (50) ns vall.]. 1694: Tiszt uramek előtt
raciocináltam usque ad Summa(m) flor. 129 //
den 53 melly extal az Deliberatumokból [Kilyén
Hsz; BLt 4]. 1705: Alsó Torján, Fejér Vár Me-
gyében Alsó Voláli határookban, Markos Falván
Kézdi Székb(en) és egyebütt is akár hol; és mások-
tól is á mit vettem, mind itt, s mind másutt extál
az Leveleimből, kitől mit vettem [Altörja Hsz;
Borb. II Alsó Torjay Mihálcz Miklos sen. végr.
Nic. Márton pp kezével].

extáló levő; existent; befindlich. 1775: O
Eccl(es)i)a Erdeje tö szomszédságában exstáló
Magura nevezetű alkalmas darab Erdő [Apahida
AF; EHA].

extendál 1. tart vmeddig; a ține; reichen. 1694:
Adig extendal az külső Kaputol fogván az Közepső
Kapuig valo Fiscalis alkalmatosságoktol valo
Inventatio [Kővár; JHb Inv.].

2. terjed/rűg vmeddig; a se întinde; sich aus-
dehnen. 1801: Nehai atyám nekem mutatta ...
földünk mellett, hogy a Dél felől valo részben,
mennyire extendál földem és azon tul belljebb ne
kaszáljok, mert azon föld pusztájában maradt
Jobbágy föld [F.szőcs SzD; TKI Kornye Togyer
(50) col. vall.].

3. rűg vmennyire; a se urca la .; etw. betra-
gen, (aus)machen. 1716: ezen Csűres kert jo tágas,
... Szelességét az udvarral edgyít meg mérvén,
extendál 81 : id est nyolczvan edgy ólnire [Doboka;
JHb III/68]. 1730: vásároltak bé fa Com(mis)-
s(ariu)s Ur(am)ék fát Curr. 20 extendalt ad
Hf 18 Den. 59 [Kv Szám. 56/XIX. 25].

4. ~ja magát rűg vmennyire; a face, a se urca
la betragen, (aus)machen. 1739: Mivel hog
az Regius Fiscus hatalma alat vagjunk jo lehe
hogy exarendaltatat a város, de mind azan ált:
minden fundustol esztendónként tartazunk Ta
xát adni Hf. 4 háram s néj napi dolgat praestál
nunk kell melly is Circiter extendállya magát ad
Rf 153 xr. 20 |a malom kőnek hozatása ...
extendállya magát ad Hf 10 [Hátszeg; Ks 83].

5. kiterjeszt; a extinde: ausbreiten/dehnen. 1778:
a Condidens Felek Szemat Benedeken* kivű
egyebütt lévő helyeken situált Bonumokrais ...

ki terjedtek légyenek ... mű Itéletünket egyebűtt lévő Bonumokra, ne extendalljuk, hanem tsak azokra, a melyeket Néhai Trauzner Sigmond Uram itten Szt Benedeken birt [DobLev. III/ 513. 1b. — *Szentbenedek AF].

extendálandó (vmeddig) terjedő; care se întinde; ausdehnend. 1735/1760: a Forrai Határ szeleig extendalando ... Láb föld in toto jutat a Mlgs Groff Bethlen Vrfiak(na)k [Elekes AF; DobLev. I/164. 2].

extendálhat 1. kiterjeszthet; a putea extinde; ausdehnen können. 1590: Myerthogyn peg Biro vram tanachawal egiembe az sok kileomb kileomb fele egieb gondok miath, Nem zynthe elegheden-deokeppen extendalhattiak gondwisseleseketh ez karo vigiazasban, Azert Az Capitan vrainys erre vigiazzanak [Kv; TanJk I/1. 126].

2. kiterjedhet; a se putea extinde (asupra); sich (aus)dehnen können. 1785: az Thorotzkai Lakosak Joszagak elvesztésére sententiáztattak, mely Sententia tsak királyi B neficiumbol Joszá-gat Szabadas Jussal biro Személyekre extendál-hat [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 20b].

3. (meg)nagyobbíthat; a putea mări; vergrößern/ größer machen können. 1760: Ezen Locus Curialist extendalhatni á szerént az miképpen á Titt. Domi-nus Terrestrisnek tettzik levén in contiguitate Teritory Pagensis, mely hely még eddig az Ura-ság részére nem usualtatott [Báld K; BLt].

extendálódhatik 1. felmehet, rúghat; a se putea urca/ridica; betragen können. 1742: Vagyon Sendelyes kő Malom ..., ebből jövő haszon mennyire extendálódhatnék nem tudatik [Pálos NK; Ks 10. XL. 19].

2. emelkedhetik; a se putea urca; sich erhöhen können. 1696: azon Háznak válorának Intezetiben tovább ezer forintoknál nem mehettünk: Mert ha szintén láttatne kis az mostani időre többet érni ez az örökség, de ha annak mostani hasznát és kárát s terhétis ... ponderalni kezdjük; ugyis valora tovább nem extendalodhatik [Mv; MbK 80].

extendálódható terjedő, rúgó; care se urcă la ...; ausdehnend, reichend. 1735/1826: mennyire extendálódható Károkat tétetett azon tilalmas Erdőben? [SzentkZs Lodormányi dözma 58].

extendálódik 1. (vmeddig) terjed/rúg; a se întinde (pînă la ...); sich ausdehnen, reichen. 1714: azon Romasziaknál* zállgban (!) lévő határnak széli extendálotod ... Pojána neău helyben lévő kő-vig [Algyógy H; BK ad nro 431 Bár Péter (43) jv vall. — *Romosz (H) lakosainál]. 1728: a' Maros Széllég egy jó darab parondos hely vőlt láttjuk ..., hogy meddig extendálódott akkor az Maros, a' mint mostis mindenűt a' Maros régi folyásának petya meg láttzik Bábolna felől [Fólt H; BK sub nro 137]. 1784: ezen Pojána Boldi-soinak hogy tovább extendalódnék határa mint tempore Executionis által adattatott, nem tudom [Gorbó SzD; JHbK LIX/4].

2. kiterjed; a se extinde; sich auf etw. erstrek-ken. 1740: ezen Tkts Ns Penteki szek authori-tasa penig tsak 12 for(intra) extendalodik az ítélet tételre, azért a' modernus A Causája(na)k incompetens foruma ezen Penteki Processus [Tor-da; TjK I. 184].

3. (vmennyi ideig) tart; a dura/tine; dauern. 1711: Felséges urunk, fejedelmünk kijövetelért suspendáltassék is az fegyver és extendálódjék bárcsak két hétig [TT 1891. 293—4 SzZsN].

4. (vmeddig) ér/nyúlik; a ajunge (pînă ...); sich ausdehnen/erstrecken. 1694: Ebből az hazból ki jövőn, es mellet az haznak megjen fel az felső Contigna(ti)ora egj reghi hitvan fa Garadics, az mely Garadics(na)k felső vege extendalodik az meg irt hazon valo mas hazra, az mely ház mosta(n) pusza [Kővár; JHb Inv.].

5. ' ' 1692: Ezen hazra a kéménnek a' mely része extendalodik ezen része allyáb(an) vagyon csinálva gyalult furesz deszkából—való. 4. Sza-kaszokra Pohar szék, hozza—való kis asztalá-val (A) kémény köből, es teglából valo es ide alabb megh—irt házakra extendálódik, es me-gyen fel — s — ki [Mezőbodon TA; EMLt Inv. 5, 8].

6. kb. nagyobbodik; a se mări; größer werden. 1740: a' mint a' más Mlgs Poss(e)ssor Urak kertjei extendálódnak, ugj ennek kertjét is terjeszthetni, ha épittetik Curia ezen funduson [Gyéressztki-rály TA; Ks 89 Inv. 12].

7. (vmennyire) rúg; a se urca (la ...); betragen, ausmachen. 1706: A' mult őszszel az Armadától ár Viz modgyára el borittatván ... igen sok ká-raink estenek mely is extendálódik sok extra-ordinaria Expensainkkal edgyütt circit. ad Rh.f. 100 000 ~ Száz ezerig [Kv; KvLt I/93 Kv városa a gubernátorhoz]. 1711: (A) kölcsön adott es vett penz ... az Calculus szerent extendalodatt ad hung. fl 3200 [H; JHb XXIV/3]. 1718/XVIII. sz.: A' Maladon vagy Porondon vagion egj Irtás, mely négy falcza földre extendálódik [Szélszeg Sz; Berz 7. 68. 1]. 1759: Tessék azért keggjelmednek a Törvényes Dost levalni akármennyire extendalo-dik készek deponalni [Ne; DobLev.]. 1784: addig kell ennek a kaszállonak is extendálodni, mint a több Aranyai embereknek Nyiljok [Arany H; JHb XXXI/51. 49] — L. még MetTrCs 447.

extendáltathatik (fel)mehet, rúghat; a se putea urca la ...; betragen/ausmachen können. 1674: Mivel az Vr Cornis Gaspar Vr(am) eo kme szegeny megh halt feleséginek minde(n) nemű Iouaib(an) tertialitast harmadosagot praetendalt ..., me-liek sokra extendaltathtanaka, ... engedek oda az parafernomot, az egieb Anniok(na)k eleteb(en) ayandekozot bonomokkal [Szentdemeter U; Ks 90].

extendáltatik 1. kiterjesztetik; a se extinde; ausgedehnt werden. 1648: hogy ezen egyinas keozoott valo Atyafisagos vegezes jeouendeoris extendaltassek, . . . illyen mutua, es reciproca suc-cessiotis chinalanak [O.fenes K; JHbK XLIX/32].

2. növeltetik; a fi mǎrit; erhöht werden. 1681: csak szinten az Aku Zab fizető jobbgi sessioja specificaltatik az harmadik Lineab(an), azért, hogy megh tudathassék avagy csak hic et nunc az Aku Zab mennyire extendaltassék [VhU 205].

extenuál csökkent, gyengít; a cădea/slăbi; vermindern, schwächer machen. 1619: Csodálom, hol s ki találja az olyan fabulákat, kivel oly igen extenuálják ezeknek* vireseket*? mivel s hol vették országokat el? [BTN 215. — *Ti a törököknek katonaságát].

extenuáltatik csökken, gyengül; a scădea/slăbi; abnehmen, geringer werden. 1619: (A törökök) Ez nagy sok üdőtől fogva, hol fottak-vesztek volna, azmivel ezeknek viresék extenuáltatott volna? Itt is azki szájának mit szeret, olyan hírt költ [BTN 215].

extenzló 1. terjedelem, kiterjedés; întindere; Ausbreitung/dehnung. 1758: (A) kapunak extensioja in latitudinem facit org. 2, in altitudinem 1 1/4 [Kiskapus K; Mk]. 1791: A' melly praevincinált és extensiojára nézve meg-is mért Curialis helyen vagynak ezen alább declaralando épületek [Búzamező SzD; Ks 74/56 Conscr. 5].

2. kb. méret; mǎsurǎ; Maß. XVIII. sz.: a Mobiliaok egymás között fel osztva, abból kiki maga gyászszát készítése maga tetzése szerint, oly extensioval a mint akarja [Ks 23. XXIIb].

extenzlójú. Csak jelzős szk-ban; numai în construcții atributive; nur in attributiver Wortkonstruktion: (vmilyen) terjedelmű, kiterjedésű; de întindere; von Ausbreitung/dehnung. 1791: Hát azon Curiahoz tartozó Csűrös, Veteményes és Gyümölcsös Kertek vagynak-e? ezek mitsoda extensiojuk? [BSz; Ks 74. 56 vk].

Szk; jó; ~ jókora kiterjedésű. 1760: Vagyon ... a ... Curia contiguitásában egy jó extensioju Veteményes kert [Novoly K; BLt] * kicsiny ~. 1775/1802: azon kis rész Erdőtske, oly kicsiny extensioju, hogy respective Erdőnek sem lehetne mondani, és akár mely bőv mak termés idejénis ... 10 Sertés ha meg hizhatnék rajta [BSz; JHb LXVII. 3. 96–7] * nagy ~. 1760: Vagyon in Trieri ez Marha legéltető hely, és oly nagy extensioju, hogy minden esztendőben az egész falu minden féle Lásbas Marhájanak Pascua-tiojára elégséges [Hasadát TA; EHA].

exterminalió '?' 1764: Ugy reménlem vala — hogy a Szüretnek ha tsak némely részt is együtt tőthetyük, de talám a szőlőnek reménytelen Savanyúsága ijesztette el Mlgs Ötsém Úr(amat) mindazáltal mi még Sem esünk kétségbe(e) a jo bornak tellyességgel valo exterminatioja aránt [Borb. II Nic. Kendeffi lev.].

exterminal kiűz, rég kicsap/ver; a alunga/expulsa; vertreiben/jagen. 1609: Varasunk Zabadsaganakis felett derogálna ha az illien nitkes

Zemelliet varasunkbul nem exterminálnok [Dés; DLt 315].

exterminaltatik kiűzetik, rég kicsapatik; a fi alungat/expulsa; vertrieben werden. 1727: Kertész Ersébetnek Contál világosan nyilván valo Nős paráznsága ... Teczett azért az Törvénynek, hogj az Piaczon ... Hohér általl meg Csapattasék, és ezen Nemes Városrul in Perpetuum Exterminaltassek [Dés; Jk]. 1745: az J egy ide valo Blényesi Márton nevű Szóttel paráznságban találtatott ..., meg kívánom, hogy hohér által pellengérben meg tsapattasék és exterminaltassek [Torda; TJK II. 96]. 1767: 1-ma Aprilis Spanyolországból a jezuita szerzet extermináltatott ... Minden jószágokat ott kellett hagyni [RettE 210].

extirpáció irtás; táiere, defrişare; Rodung. 1737: ha kik(ne)k olly extirpationból valo földök találtatik* ..., az ollyanok(na)k kezeknél meg maradj(a)k [Dés; Jk 474b. — *Ti. a tőszomszédos Csatán jb-ai közül].

extirpál 1. kiirt; a extirpa; ausrotten. 1702: az köztánk valo Controversiat deplánálják, sőt radicitus extirpálják és az békességre tágas utat mutatnak, hogy ennek utánna mind földes vraink mind pedig a mű posteritasunk egymás ellen valo Rancor nélkül lehessenek [Torockó; TLev. 4/3. 2].

2. irt; a tăia/defrişa; roden, abholzen. 1747: Barbusza Kratson ... proponálja, hogy ennek előtte circiter husz Esztendővel egy Darabocza Erdőt in Koszta névu helylyen extirpálván azt Pénzén vett Szilva fákkal bé dltötte [H; Ks LXII. 62]. 1769/1802: 26 Esztendőktől fogva a Bezdédi Lakosak magok határakban .. minemű Bükmakkos Erdőken extirpáltak? [Torda; TJK III. 43].

3. ? kipusztít; a distruge/nimici; vertilgen, ausrotten. 1763: Igyekezte azonban elmés utakon M. Groff Toldalagi László Vr a' Koronaiakot extirpálni [Mv; Told. 33/26].

extirpálás kiirtás; extirpare; Ausrottung, Vertilgung. 1711: szükségesnek lenni íteltük ez universalis gonoszának extirpálására; az Arany, Oroszlános Tallér és Oláh Zlotok váloga iránt e determinációt tenni* [Nsz; KvLt I/201 gub. rend. — *Köv. a hat.].

extirpátor irtóéke; extirpator; Rodepflug, Extirpator. 1835: az idén készített igen jó hét vasu extirpatoroknak nagyon sok hasznát vevém e mult 3 napokon mert az egyéb aránt rőszul számlo földekbe a leg jobb vetéseket tetetik ezekkel szőrnű nagy napszám nyereség mellett [Zsibó Sz; WLt Kelemen Benjámin lev.].

extirpátum irtvány, irtás; teren difrişat, laz; Rodung. 1794: Ki birja mostan ezen szánto Földet s mitsada Jussal Dézmájáraé vagy mint tulajdon extirpatumat birni praetendállya? [Kük; JHb XX/9. 2 vk].

extirpátúra irtvány, irtás; teren defrişat, 1az; Rodung. 1807: Ezen nyilat a' Hirzusora nevezetű árok körül belé ruго extirpaturak ... nagyon meg Csorbásván ... adatott annak potlására ... 8400 □ öl [P.gezés NK; Told 30]. 1822: az én allodiális erdőmben birt egy extirpaturát ... el vettem, és betsületesen recompénzáltam neki egy belső, minden esztendőben használható telekkel [K; KLev.].

extollálja magát magamagát dicséri/magasztalja; a se láuda; sich loben. 1618: azt se ítélje Nagyságod, hogy Nagyságodnak valamely jámbor szolgáit detraháljam s azzal magamat extolláljam [BTN 105].

extolláltatik '?' 1599: valaminemeeo marhaikat el vetettek volt eo kgmek zam weweo Vraim teollook, ha kik azok keozzeol deoggel nem extollaltattanak, mindeneket megh Adattnak nekyek [Kv; TanJk I/1. 334b–5a].

extorelő zsarolás; şantaj, extorcure; Erpressung. 1742: (A vámbérlők) megh nem elegendvén az Ns Haza törvénye szerint két pénzelt ... vésznek denar. 12 melyis ... az vámost is megh haladgja, mely nagj extortioja miat a Contrasnak minden utazók és kereskedők el kerülük azon vámos hidat [Somb. I].

extorkeál 1. kisajtol/présel; a stoarce; auspressen. 1673: Belenyesi Szabo Istva(n) Vr(am) mind addégh ott fogságban tartassék valamigh igaz Divisiót ... az kikkel illik nem celebrál, és így etiam cum brachio extorqueallyák eo kglmek azok(na)k az eo igaz Jussokat az kiket concernal [Kv; PolgK 143]. 1699: a Kgltek Székiben lévő Statio beli Vitezek(ne)k ... az két két véka Buzát adassa meg kglk ... mert másképpen rosszszabb lészen, ha a Militia in defectu Panis erőszakoson extorkeallya a Majusi Kenyerét [Uzsl IX. 76. 68 gub.]. 1719: (A katonák) lovokot elvevén egy s két hétig s tovább is oda rontván, nyargalván mind lovokra az egy forintot, mind magokra a személyes adót rájuk vetik és extorkeálják is [Cszs; SzO VII. 263]. 1753: Zabotis akarnak extorkeálnj a Companiak lovai Számára akj halhatatlan dolog ... assignatiojak nincsen tsak magok Fejkekből akarják ordereznj [Hidalmás K; Ks 91].

2. kicsikar; a smulge/scoate; von jm etw. erpressen. 1737: (Tordai János) ám bátor láttassék extorkeálni Farkas Dávid o kglmétől egj Csikót ... de mint hogj már akkor ... agonizálván(n) és épp 's józan elmével nem lévén ... Farkas Dávid atyánkfia ... azonn ló nem hagjatik Tordai János o kglménél [Dés; Jk 488b]. 1746: (A) Popánál mulatván Karakai Antal uram, a Felnagjhoz ménvén enivalot 's Bort extorkeált a' Felnagjtol [Ap. 1 a brassai tanács lev.].

3. kb. összekapar; a stringe/aduna; zusammen-scharen. 1763: Keresztes János exponallya hogj ... 'extorkealtak 71 forintot, ugj szabadult ki az arestumbol [Kökös Hsz; HSzjP].

4. átv szed/vesz vhonnan vmit; a scoate/lna (de undeva); (her)nehmen. 1784: ezen vádnak pedig fundamentumát a' mint sajdithattynk extorqválták abbol, s erigálták azon egyiken hogj midőn a' mi szegény Városunkban lévő Uraság Kortsoma házaira, Malmaira és más Nemesek házaira rohantak 's azokat aggreáliáltak, nem resistatunk (!) [Torokkó; TLev. 4/12. — 'A felkelők].

extorkeálhat kicsikarhat; a putea smulge/scoate; erpressen können. 1606: (A kölcsönt kérő) mind maga feyett feleséget, gyermekest, keőteőtte uolt, Filstich Peter vramnak hogj ha meg nem adhatnaya tehát mindenut hozzaja nyulhasson es eo kgme per detentionemis extorkealhassa rayta [Kv Ks 33 Györgyfa 22].

extorkeált kicsikart; smuls, scos; erpreßt. 1737: már akkor ... agonizálván(n) és épp 's józan elmével nem lévén ... Farkas Dávid atyánkfia ... azért az másod izb(en) extorkeált igeretit Farkas Dávid Atyánkfiának per se annihiliáltak [Dés; Jk 488b].

extorzió zsarolás; şantaj, extorcure; Erpressung. Szk: ~t vesz zsarol; a şantaja/extorca; erpressen. 1759: (Gr. Teleki Ádám gondviselője) A' Jozságbeli Embereket miként tractálta ... és a' szegénység miatt irtózik tőle? kitől mitsoda extorsiokat vett ? [Marosludas TA; TKI vk.] az említett Tisztarto ... A' Jobbágjokon extorsiokat vett, mivel Gabugján Gligortol egy Disznót, a' Fiátol egy Méhet vett el [uo.; TKI Koma Ojne (55) jb vall.].

extradál kiad; a elibera; ausgeben/liefern. 1732: (Az adósok) laistroma subscriptionk alatt extradálva vagjon [Szemerja Hsz; SVJk]. 1758: Melly ... Patensek minyajan Nms Fejér V(ár) megye Also járásában Cintosán Lakok ... Kiknek is Passiojakat recipiálnv. Nagatak(na)k kegyelmetek(ne)k le irván tulajdon Subscriptio(n)k és Petsetü(n)k alatt Extradaltuk Fide Nostra mediante [Fejér m.; TKI 19. 42].

extradátáz kb. kiad; a elibera; ausgeben. 1746: Attyafisagos poroncsolattya sz(er)l(n)t Mlgos Battyám Uram(na)k fel kerestettem azon Boer Gabor ur(ral) follyt Causajat Korda Sigmond Ur(amna)k az Prothocolumbol, mellyet Notarius Uram ki is irt es maga neve alatt extradátazta is, és im ez uttal küldöm Mlgos Battyám Ur(amna)k [Nsz; Ap. 1 gr. Mikes István lev.]. 1797: azon Itélete ... ki vévén ... extradátazva küldem [Körösbánya H; Ks 80. XL. 25 Kis Gergely lev.]. 1828: (A listát) én extradátáztam el iratván az Archivum számára [Dés; DLt 87/1829].

extrafájin elsőrendű, igen finom; extrafin, foarte fin; sehr/extrafein. 1802: 10 butelia Extra f(ein) barabantia fa Olaj 11 Rf ... 30 butelia Ext(ra) fein brabantzer Oloj 33 Rf [Déva; Ks 120. III. 8]. 1808: 1 B. extrafájin rozsolis [Mv; Told. 22].

extrahál 1. kivon; a scădea; substrahieren, abziehen. 1598: Ez Summatt az derek perceptioknak Summajabol extrahalan marad Adossa f2/59 [Kv; Szám. 8/III. 33].

2. szerez; a obține, a face rost; verschaffen. 1612: mj tollünk Varadon missilist extrahaltanak Bölöny Gaspar ellen [Kv; PLPr 21]. 1614: Fazekas Peter kert uolt Bereczki Mathetol f 7, . . . megh uitte uolt neki, de . . . fel nem vöte hane(m) donatot extrahalt ra [Szentlászló MT; UszLt VI/56. 61]. 1635: az Waga Czeh . . . Bathori Sigmund Fejedelemtel, oly priuilegiumot extrahaltanak (így!) az Tanaczj engedelembeol, hogy az Csismasiak, ha az eo Czehekben nem allananak, miuelniek szabad ne legyen [Kv; Céhir. I. 15]. 1708: a' Bethleni halaszok . . . oda mente(ne)k bé Szebenb(e) hogj magok(na)k Protectiot extrahallya(na)k [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1745: azt tudomis bizonyoson, hogj ezen mostani Nemes Eltető Familia extrahalta azon Armalist az en üdömben jól Emlekezem reája [Zilah; Wass. Mich. Bartha (64) jud. prim. vall.]. 1796: a' Torotzkaik most sem Armalist, sem valamí vjj Privilegiumot nem Extrahaltak, hanem kérik egy olly Privilegalis Levélnek ki adattatását, melly Turutzko várossának mint Libera Willának régentén adattatott [Mv; TLev. 5/16 Transm. 77 tábl.].

extrahálhat szerezhet; a putea obține/face rost; verschaffen können. 1698: Galgai Rác István Turk Popa Simont Specificalt három Fyaival . . . jobbágyi állapottyokból s kötelességek alol örökösön fel Szabadíta, manumittálá . . . egész fakultást engedvén . . . hogy magok(na)k ezen Manumisio mellett s erejével . . . Nemes Levelet Armalist szerezhessenek, extrahalhassanak á kitől ilik [Törzs]. 1706: A' mult őszszel az Armadától ár Viz modgára el borittatván . . . igen sok káraink estenek, nagjok reszént azokról Quietantiaink nincsenek, mint hogy nem is extrahálhattunk az akkori Zürzavarban [Kv; KvLt I/193 a város a gubernátorhoz].

extrahált ? kb. szerzett, kivett; obținut, scos; verschaffen, erworben. 1628 u.: az Jllien extrahalt mandatumoknak vigorok annihiltatnak (így!) [Szjk 33]. 1740: constál világoson . . . a Szebeni Magistratustol extrahált hiteles testimonialisokból, hogy a Cseres szijnak vágatása, arultatása . . . competal . . . unice a Szigyártó Céhek [Torda; TJK I. 188]. 1768: (A) Királyi Táblán kőlt Deliberatumot apellálván, azon dologra extrahált egy Praeceptor(i)a Mandatumért M. Groff Toldalagi László Ur(am) ő Nsga kezébe küldött(em) Hí 4 [DobLev. II/390–21b].

extraháltat kb. szerzettet, kivétet; a pune să se scoată/să se obțină; verschaffen/entnehmen lassen. 1690: Intyük azért Kgdet . . . azon buzat . . . fel keszitettni es Brassoban az ott levő ő Fel. Anno-nae officialissa kezehez adstralhatni (!) rolla hite-

les qvietantiat extrahaltattvan semmi keppen ne posthabeallya [Fog.; Borb. I].

extraháltatik kb. kiváltatik/vétetik; a se scoate; ausgelöst/genommen werden. 1721: (Az elkorcsuárolt borról) Testimonium(na)k is kellett extrahaltatni arrul hany penzen adatott ejtele [Dés; Ks 26. XIV. 1].

extra-ház . ' 1801: Inventariuma A' Ns Bolgár Városi Dévai Kortsomájának az Extra házban . Az Ajtója Zárral jó Költs nélkül [Déva; Ks 108 Vegyes ir.].

extrakelő kb. kiadmány; act, inscrist, document; Ausfertigung. 1801: valaki téssen valamiben akár mi kevés határozást, aztot Törvényesen nem tsak illik, hanem tartozik is hivatalbol azt ki adni, azon határozást, tulajdon Extractioja alatt [Ádamos KK; JHb Jósika Miklós ir.].

extraktizáltatás kb. kivonat, foglalat; extras; Auszug. 1761: á Literale instrumentumok . p(ro)ducáltatván azok(na)k extractizáltatása á pársok(na)k oly véggel demandáltatott hogy prae-vice com(m)unicáltatván ki ki azon instrumentumok ellen maga reflexioját tehesse [Oroszfalu Hsz; BLev.].

extraktizáltatik kívánatoltatik; a se extrage; ausgezogen/exzerpiert werden. 1760: a' fiak p(ro)ducaltak minden literaléket egy ládáb(an) . . . Az láda el petsételtetett . . . minél hamaréb lehet nyitassék fel, és á mik á substrata materiát illetik azok extractizaltassa(na)k és á melyik ellen valamelyik félnek ellen vetése exceptiója lenne, égy mással com(m)unicállya [Oroszfalu Hsz; BLev.].

extraktum ? kb. elszámolás; socoteală; Verrechnung. 1621: Anno 1620. vgy mint Taualy Zam adasunknak idein (: a mint az Extractumbol megh teczik;) marat uolt kezwnknel vgy mint fl. 244 [Kv; Szám. 15b/IV. 2].

extraktus 1. kb. elszámolás; socoteală; Verrechnung. 1648: die 30. Julii be adot extractus szerent regi es tavaly temleő turo es orda volt temlőkben no. 423 [Fog.; RGI 525]. 1722: ne terheltelessék Ur(am) Kgd az mostani Számtartom Sinkai extractussát ad rectificandum kezembe küldení, had elaboralhassa exactiusobban [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1793: Az Aratást ha végzi, Régissal lábánkent a kalangyákat megszámlálja, s testimoniumat vévén a' szerént tégye Extractusba [JF 36 LevK 297 Vég Mihály pref. ut. a drági tt-hoz].

2. kb. kivonat, foglalat; extras; Auszug. 1759: a' Néhai Kun Sigmundné Maxai Susanna Testamentumának Extractussát hís acclusis paribus communicalyak Kglmdel, a végre, hogj az abban expressált . . . kérdésekre . . . a Gubernium resolválhasson [JHb LXVI gub.]. 1807: ket Kontzból

allo Protocollumot készítettünk, a' melyben a' rendelések Extractussai bé irattassanak [M.bikal K; Rák 39].

extraktusocska kics kb. (rövid) elszámolás; so-cotealá scurtá; (kurze) Verrechnung. 1672: Ebes-falvi Kastélyban eddig bé iöt Majorság, dézma, és egyéb gyülevész borokrol valo rövid Extractusocska | Almakereki Majorság, dezma, Kilenczed es egyéb gyülevész borokrol valo Extractusocska [Uti].

extraneus I. *mn* idegen (más helységből való); stráin (de altá localitate); orstfremd. 1796: Mikor a barótiakkal határt vetettünk Sánta havas tetejin, hogy akkor 3-rom becsületes extraneus embereket hívtunk, azoknak két napra intertentiót és diurnumot fizettem [Bodos Hsz; RSzF 297—8]. L. még i.h. 300.

II. *fn* idegen személy (más helységből való személy); persoană străină (persoană din altă localitate); Orstfremde. 1699: masok(na)k halaszni meg ne engedgyek sőt halojokat varsajokat ne(m) csak az ide valok(na)k; de az Extraneusoknakis ha a' Déésj hataro(n) elfojo Szamoson talatnak halaszatokkal edgyüt szabadosan elvehesek [Dés; Jk 300]. 1734: Idegenektől vagyis Extraneusoktól is, Palinkát, Eget bort, Mehser, Szalad Sert . senki be venni sub eadem poena . ne mereszlye [Dés; Jk 446a]. 1803: Hatodra* járt három emberem extraneusokkal [Bodos Hsz; RSzF. 298. *Határrész]. — L. még i.h. 302.

extraordinaria I. rendkívüli közmunka; muncă obştească extraordinară; außerordentliche öffentliche Arbeit. 1711: Sémme Extraordinariakba ugj mint fű, fa hordásb(an), Száncz ásásban ... particepek ném voltanak eő kglmek [Cskszereda; Born. XXXIX. 50]. 1738: a szolgáló fél igen kevés falunkban, mert szombati szolgáló vagyon nro 15, kik is immunisok minden extraordinariákából és szolgálatoikból [Szent Simon és Szentimre Cs; SzO VII, 392]. 1739: extra Ordinariakkal forspantassal az szegény várost éppen ezen Sellérek Segíteni nem akarják [Hátszeg; Ks 83].

2. rendkívüli kiadás; cheltuieli extraordinare; außerordentliche Ausgabe, Extraausgabe. 1741: eddigs elég vexánk volt a Militiatol, kátele-nítettünk massunt kölcsenezet pénzél és az Extraordinariak fundussából mostanig potolni [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.].

extraordináris rendkívüli; extraordinar; außerordentlich. 1665: az Mesterek(ne)k egyb(en) valo gywlesck Szombat napon szokot volna ugyan celebratátj ..., mindazonáltal, (: az dolognak mi voltához kepest:) egyeb wdeobenis neha szokott extra ordináris Céh tetetnj [Kv; ÖCJk].

extraordinarium rendkívüli közteher; sarcină publică extraordinară; außerordentliche öffentliche Last. 1794: az Kenyeres familiának oly vá-lasz adattatott a' FK Guberniumbol hogy ók a No-

vellaris Articulus után NT Udvarhelyszéken produ-calván és a terü 's az extraordinatiumok alol eximáltatván maradjanak usque eventum productionis az Armalistákat illető menteségek alatt, de a F Kir Guberniumnak Kegyelmes Decretuma azt parantsolja hogy az illetén emberek kik eddig elé a' közönséges terheket viselték Ar-malistai praetextus alatt a' közönséges tere alol ki ne vétessenek [Szu; Borb II]. 1817: valamint a' Magistrualisták, ugy az egy Orátoris az Extra Ordinariumoktol ment légyen [Szu; UszLt VIII. 68].

extraszeriális soronkívüli; peste rind; außerordentlich. 1765: midön seriest sollicitaltam, azt felelte, igen ifiu a Causám, noha Extra-serialis vala [Gyf; Eszt-Mk Vall. 338—9].

extravillánium külsőség, külterület; extravilan; Vorort. 1803: az Osztályos Biztosság ... a' tisz-teltt Mlgs Báro Al-peres Urat a' Nova Sessiokban-is, valamint szintén egyéb Extra villanumokban, fele részesnek itéli [Torda; JHb XIII/68]. 1810: vagynak ... illetén osztatlan akár minémű in-tra és extravillániumok? [Dob; Ks 76 Conscr. 11]. 1828: A' Telek ... Extravillanumai Szán-tok* [Szentegyed SzD; Wass. — *Köv. a földék fels.].

extremítás végszükség, végső szorultság; nece-sitate extremă; äußerste Not. 1663: ez extremítás és méltatlanul megvettetés ne kényszerítés* ked-vünk és akarattunk ellen való dolgokra bennünket [SzO VI, 284. — *A kiadványban így! Ez való-színűleg tollvétség v. sajtóhiba kényszerítésen h.].

Szk: utolsó ~ra jut dolga végszükségbe kerül. 1761: Székely András ... kapitány ... maga fe-lől igen nagyot állított kevely ember volt, de most ugj megaláztatott, hogy csaknem utolsó extre-mításra jutott dolga [RettE 121] * utolsó ~ra ju-tott időben végszükség/végső szorultság idején. 1719: az mostani Szük és utolsó Extremitásra jutot időb(en) ... ada Cserében ... Magyar Dá-lyán* lévő ös örökös fél ülés Joszáját [Hr I. 4. — *Később: Székelydália U].

extruálhat felállíthat/húzhat, emelhet; a putea ridică/construi; errichten können. 1605: Megh er-tettek az Thorda vchay haznal valo swtheo haz-epittetesenek karos voltat ... helyen hattak az eot fertali bely Capitan vrain oculalasa zerenth valo deliberatiot hogy coregh swtheo hazat ne ex-truealhasson ott [Kv; TanJk I/1. 508].

extruáltat felállított/húzat, emeltet; a dispune să fie ridicat/construit; errichten lassen. 1761: az oldalbol sok ásással Simmitott helyre földből fel vett kő fundamentumra téglából két contigná-tiora ... eő Nga ... Frantzia szarvazatú cserép fedél alá extruáltatott párkányozott oldalú és szegeletű felhő szin formára festett oldalú szép Uri Udvarházat [Szászvevessződ NK; JHbK LXVIII/1. 210].

extruáltatlik létesíttetik; a fi inftintat; hergesteltjins Leben gerufen werden. 1775: Citállyuk az Banyak(na)k Verőknek nevezeteket, melyek ... e helyben impopolált Páter Familiásoktól erigáltatván, s extruáltatván, ... a magok nevekre úgy mint: Simonnak, Göndölnek, Tobisnak etc. nevezettek [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 18b].

exturbál kihány/űz; a da afară, a alunga/scoate; (hin)austreiben/werfen. 1643: az a' fundus Eosteol maraduan Lazar Peterre, elegeges okot nem adhatott volna az Eoreokeos el idegenítésre, es így gyermeki s Attyafiai Contradicaluan, exturbáltak volna, az meg irt fundusnak birasaban, Nagy Jstuan maradékit [K; Ks 65. 43.10]. 1657: ha vala ki ... ezen Jozagha(na)k bekese-gés Urasagából Exturbalna . any ereo Iauajt es Jozagat el foglalhassa [Felvinc TA; JHbK XXIV/20]. 1709: Senkiis életeig belőle* ne exturbállya hanem szabadon bírhasa, s birjais [Kv Pk 6. — *A házból]. 1765: a fagarasi dominium ilyen tőlnek is idején exturbálni akarja őket [HalmágyiNtr. 231]. 1803: a Házból exturbállyák* [Kv; MészCLEv. — *A nem fizető lakót]. — L. még ETA I, 105.

exturbálás kihányás/űzés; alungare, scoatere; Austreibung. 1727: az exturbáláskor Trauzner Thamás vrainkat senki sem ütötte meg egy ujjal is | azon exturbálás után David Ferencz vram adott Szabadcságot Trauzner Ferencz és Thamás vrainek(na)k az el menetelre [Gergelyfája AF; JHb XXVII/5].

exturbálhat kihányhat/űzhet; a putea da afară, a putea alunga/scoate; austreiben können. 1654: mindenik fel a maga reszeről három három ember-seges teorueny tudo embereket, es egyet kezdül valasztua(n) tamazzak azoknak discussioikra, hogy ha teorueny nélkül meltan exturbalhattake, a' megh neuzet portioikból Szilagyi Janosne Asz-(szonyoma)t? auagy nem? [Medgyes; Wass]. 1733: avar csak hogy ő kglme a Városban lakik engemet még nem exturbalhat azon Jozágból mivel én is miolta Tordan lakom nem úgy mint Sellér, hanem mint rendemen valo ember minden serviczet es adot úgy supportaltam [Torda; TJK I. 16–7].

exturbáltat kihányat/űzet; a dispune să fie dat afară/să fie alungat/scos; austreiben lassen. 1673 k.: Törvénytelenül sem magát, sem maradékit nem exturbaltatom* [VhU 319 Thökoly Imre ad. lev. — *Ti. az adományozott telekből]. 1752: Valameddig a praecenseált épületeket egészen el nem készitik, maradgyon az említett Vidua Asz-szony a' Bodoki egész Curiában, ... neis lehessen exturbáltatni [Bodola Hsz; Ks 22. XXIB].

exturbáltatlik kiűzetik; a fi dat afară, a fi alungat/scos; ausgetrieben/gejagt werden. 1672: Erkezett be a pataki collegium Fejérvárra, mely exturbáltatott a persecutio miatt, melyre adtak

okot az egyenetlen magyarok, a pedig semmit sem vétett, mégis ő lakolt [AMN 151]. 1727: heftű eczaka mentek be azon portioba(n) kedre viradolag és Csőtörtőkön viradolag ex turbaltat-tak onnan [Gergelyfája AF; JHb XXVII/5]. 1765: Fogaras földén Sinkán feles boérok lakván, és mivel ezek, mint unitusok a fegyvert fel nem akarták venni, házokból és jószágokból exturbáltatván, vonták volt magokat a határnak fel-ső részére az erdő aljára [HalmágyiNtr 231].

exuáltatlik megfosztatik; a fi destituit; entho-ben werden. 1760: Br Henter Dávid úr gubernialis consiliarius és provincialis cancellarius urat öfel-sége felhívatván Bécsbe, exuáltatott minden tisztségeitől [RettE 114].

exulál kiűz; a expulsa; ausjagen/treiben. 1594: Az Bizonsagnak vekonsagahoz kepest, teczet Az tanachnak hogy ez városrol Exulalliak ez azzont, Aliduin ha it tanaltatik ez vta(n), megh Werik [Kv; TJK V/1. 460].

exundáló kiáradás/öntés; revársare; Überströmung. 1701: azon gátnak dugaszszából az nagy hidon fellyül valo parton az Marosnak ... exun-datiok idején, az két hid között igen ki szokott menni a vize [Mv; Berz. 13. II. 24]. 1723: Valo dolog hogj mikor exunda(tio)ja van a viz(ne)k a' Nagj Szamos fel tolya a' Másikat [Dés; Ks 25. IV. 5]. 1784: Nyárb(an) a' Kis Szováta vizenek exundatioját, Télben pediglen ki dollását Artatlan Malmínknak tulajdonyitták, holott ... minek e-lötte a' mi Malmunk oda nem építetett völtis nyárb(an) a' nagy Arviz(ne)k idején mindenkor exundált [Szováta MT; Mt]. 1817: A Gyogy viz meg Áradása Alkalmatosságával Lendvay kapi-tany Ur a gátból embereivel Annyit le vétet-t a mennyivel az exundatiotól a maga Udvarát és Csúrit Securizálhassa [Algyógy H; Born. Ve-gyes X. 81 Zsuzian Gavrilá (40) vall.].

exundál kiárad/önt; a se revársa; überströmen. 1718: (Az Olt) ha exundalni találna, a Hidon in-nen csinál magának heljet, és a Hid szárazan marad [Fog.; Ks Rétyi Péter lev.]. 1740: Vete-ményes Kert ... ez idén exundálván az Aranjos el-mosta a' veteménjt rólja [Gyéréssztkirály TA; Ks 89 Inv. 12]. 1784: (A Kisszóváta vize) nyárb(an) a' nagy Arviz(ne)k idején mindenkor exundált [Szováta MT; Mt].

exurgál 1. rúg, felmegy; a se urca, ridica; be-tragen, ausmachen. 1725: Csinaltattam Teleki Sa-muel ur(na)k egj pár Veres Kordovány Csizmát kús Sarkantyujával és egjéb készületeivel edgütt exurgál ad Flor. 2 [K; TKI]. 1740: bőltsen meg-ítélheti Ngod menyi vágo Marha nem kíván-tatik, azokból emergált károk is notabilis Summára exurgál [Kéménd H; Ks 101 Zejk István lev.]. 1787: Lakatos Samuel vásárlása exurgál ad Hf 6. Dr 58 [Mv; MvLev. Csizsár György hagy.].

2. kitesz vmennyit; a face, a se urca la ...; ausmachen. 1777/1800: mikor a Juh ketsével egyetemben tizre nem exurgál edgyet szokot meg váltani a D(en) 10 [O.vásárhely SzD; JHbK LII/3. 271].

3. kiemelkedik/nő; a iesi/creste; (her)ausheben/wachsen. XVIII. sz. eleje: az melly Lonak a' füle meget egy tenyernyivel hajlik meg a nyaka, es Szellyessen a' Szűgyibül exurgál a nyaka Királyi Lovak; a' félék leg inkább a' Szerruza (!) Lovak [JHb 17. 10 lótarási instr.].

4. halad, megy; a progresa; gehen. 1737: minden Ökrös és Lovas Gazda emberek, most legközelebb a jövő Héten eg(g)j eg(g)j Szekér vagj Szán tövisset vigjen vagj vitessen (így l); annak utánna pedig, minek utánna e meg-lészen, és a Gát kótás annyira exsurgál hasonló képpen Ökrös és Lovas Gazda Ember eg(g)j eg(g)j Szekér porondot és és (így l) követset vigjen vagy vitessen [Dés; Jk 470a].

ez¹ mut névm I. Jelzői haszn-ban; in functie atributivă; in attributivem Gebrauch 1. acest(a), aceasta, aceasta; dieser/ies. 1508: ez leuel kewit koloswart keden, letare eleuth valo vosarnap eleuth* [EM XXIX, 26 Cheh István végr. — *Márc. 28-án]. 1540: igen akarnak meg thwdny es ertheny, hogy az wrak myhez thartyak magokat es ez orzagoth, ewk elezer ez wrakthol akarnak eertheny [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1559: Ha penigh walaky megh thalthathnek hogy ez ylyen wewth Barmoth el adna, az olyan ember hwz forynthon Maradgyon [Kv; TanJk V/1. 58]. 1568: Ursula R(elict) a Emerici Alch arra vgy Emlkezik hogy ez keres benedek hazanal lakot ..., de akor az keres benedeknek hazarol zabad chypeges volt, az zely gergel haza fele [Kv; Tjk III/1. 216]. 1584: Takaro Ianos vallia Hallotta ezt(is) Tető Ianostol mert eo zolgaia volt Akor ez Andras, hogy feddette volna ez Andrast [Kv; Tjk IV/1. 350]. 1591: egyczer oda az en tanorok kertemben hiuatanak ..., ennekem mondanak hogy Jo Azony teneked igen nagy ez a tanorok hanem ini el veezkw felett, es en teollem el veouek akkor erőuel az feoldemnek felett [Szu; UstT]. 1592: mellieket mostan ... meg akar waltany, ezeők az tok es feőldek [Péterlaka MT; BfN]. 1618/1695: Soha nem tudom hogy részek és közők let volna ez az Jóságához [Kide K; Mk III. XXXVIII. 1012]. 1629: ez az puska eze az Dara-bonte [Mv; MvLt 290. 161a]. 1657/1667: ez levél tenorának meg allására, praestálására és effectuálására magukat és successorokat kötelezék [Gyalakuta MT; Ks NN. 25]. 1675: tetczett, hogy ez jövő htfőhöz egy hétre mind a' két fél, készen legye(n) [Kv; Tjk VIII/12. 9]. 1765: hárman ezek a Léányok egy test verek valának [Kissoly-mos U; Márkos lev.]. 1784: Mondotta Mlgs Groff Ur ő Nga, hogy ez effélék meg vilagosította vegett fel küldi az régi Urbariumot [Torockó; TLev. 4/9. 11a].

Szk: ~ éjjel az éjjel/éjszaka, ezen az éjszakán. 1573: Ez eyel semyt Nem alwtunk [Kv; Tjk III/3. 57]. 1630: Eo Magatol az Leantol aztis hal-lotta(m) hogj eoneki mind el laposodot az fara, addig niomottak az Gróf szolgálai ez ejel [Mv; MvLt 290. 198b] * ~ éjjelre. 1597: Anna az-zony Zok Peterne ... wallia ... az azzony monda enneke(m), Nem thúdom, zerelmes azzon-niom meggiek mert az wram ream tanakozot hogj ez eyelre megh eöl, soha nem tudom howa leg-giek [Kv; Tjk VI/1. 94] * ~ elmúlt időzoban ezen az áldozócsütörtökön. 1592: Toluai Boldisar ... vallia ... Ez el mult Aldozoba megíwnk vala Eniedre, latam hogj Meggiesi Boldisarne, es Mol-douas Mathene az legimniel ... egi zelbe wlnek vala az zekerbe [Kv; Tjk V/1. 268] * ~ el-múlt esztendőben a múlt években. 1582: Miert penigh hogj eo kegmek varassul errol bőségessen wegeztek ez el mult esztendokbe, keryk Biro vra-mat hogj eo kegmek elő kereswe(n), Moderallya a zere(n)t a dolgot a mint Iobban twggyak eo kegmek [Kv; TanJk V/3. 249b] * ~ elmúlt időben régebben. 1570: Zeoch adam ... vallia hogj Ez ely mwlt Jdeokban hitak volt Ewtet Zabo Georgne hazához [Kv; Tjk III/2. 2]. 1574: Vrbéger gergel azt vallia hogj Eo adot volt fl. 100 Ezwstre Zabo Simonnak Ez ely mwlt Ideokban [Kv; Tjk III/3. 314] * ~ elmúlt napokban a (múlt) napokban. 1573: Orsolia Kerekes Lwkach-ne Azt vallia, hogj Ez ely mwlt Napokban ... hal-lotta hogj az Montya (!) volt Ieremias Menhart-nak hat kwrwa Az anyam az keozbe wthy volt Eoklewl [Kv; i.h. 149] * ~ elmúlt nyáron/nyáron a múlt nyáron. 1572 k: Mikor el üaltanak üala egj mastül ez el múlt niaroni (!) a Kovaz (!) fra ioué Battiamhoz s mondek nekye mit piron-kottok Janos úram üed haza az orsolia azzont [Kv; i.h. 44a „Albert Deakne tanü üallassa“]. 1604: Vagion wuegh tanier mely az ablaktol megj maradot az el múlt nyarban nyolch szazig [Kv; RDL I. 77] * ~ elmúlt vasárnap a múlt vasár-nap. 1592: Chizar ferencz ezzel teobbiti* Ez el mult vasarnap talala ream az az ember, akkinek Zabo Thamas az hazat atta [Kv; Tjk V/1. 220. — *Ti. az előző vallóhoz képest vall-át] * ~ este az este, tegnap este. 1568: azt monda hogj ne(m) tutta hogj az felesége kurua, ez estne agiat vete neke(m) az pituarba maga a latrokal a hazba takarodek, es Taligas Margittal, Es vgy hatta(m) (!) Eyel latorsagokat [Kv; Tjk III/1. 225] * ~ esztendei (az) idei. 1579: Az zoleo dolgarol így wegeztek eo kegmek, hogj az Arwak ez esztendey haznat el wegyek, Annak vtanna el takartassak zepe(n) [Kv; TanJk V/3. 196b]. 1592: Valamely Zaz ember penigh, ez eztendei Adayabeli restanti-aiat ez oraig valo adajawal eggwtt eppen ez leoweo vosarnapigh be nem hozna, tehat mingyarast ket annyn maraggion [Kv; i.h. I/1. 183] * ~ esztendőben az idén. 1595: Aiandekozasra fw vraknak ez eztendeoben f 71/40 [Kv; Szám. 6/XI. 10] * ~ esztendőn erre az évre. 1576: Deputaltuk ez eztendőn az paniti Dezmat Bathory Janosnak, Haggyuk azert hogj haggyad Bekeuel be takar-

tan[Gyf; WLt fej.] * ~ *éven* ez év folyamán. 1582: Az Erdeo Birak Attanak be ez Ewen el Adoth Erdeo Arrabol f 100 [Kv; Szám. 3/VI. 7] * ~ *idei* az idei. 1587: Az Tawaly Saytbol kyt kezemhez attak Arwtattam keez pinz f. 1 d. 50. Ez Ideybennis adattam el 10 f. 1. d. 37. [Kv; Szám. 3/XXXIV. 28 Zabo György isp. m. kezével]. 1594: Ratio Pecorum. A Somloy Maiorban Restal felebs tehén No. 16 ezeknek ez jdei borja Restal No. 16. [Somlyó Sz; UC 78. 7/8]. 1627: Vagion eoregh dizno Nro 38 ... Apro malacz ezidei vagion Nro. 40 [Rücs MT, BLt 1 Inv.]. 1679: Ez idej Szaraz Körtvély Qr. 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 35]. 1770: Karácsonlt fogva eddig döglötték el közüllök, két Lud, két kakas Pujka, és két Tojo Pujka, ez idei aprolek Pislene-ken kívül [Balázsfa; UtI] * ~ *ideig* mostanáig, a mai napig. 1569: A halaltol^a fogwa ez Jdeig Jgy tudom [Mezőbánd MT; VLt 7/692. — *Értsd: a döghaláltól (pestistől)]. 1607: te birtad ez Jdeygh a en reszemet is... sem engem sem az attiamótt ki nem fizetted [UszT 11/113]. 1639: Meszöbodont^a és Tohát^b Bely portiot, mind az ott valo Tokal egyt Törven nélkül kezemből ki boczatom es ki ereszttem Ugy mind azon altal hogy ez ideig kiczin hosznoczkait mindeneknek Bekesgesen el takarithassa [Bethlen SzD; BLt 1 Barkoczy Anna mpr. — *^b MT]. 1726: sem Fogarasi ur(am idejében sem az utan nem folyt azon sokadalom, ez ideig [Mezőbánd MT; Berz. XV/19. 4] * ~ *ideiglen* 'ua'. 1569: az Molnoknak gongia viselese Mind az hozza valo dolgosok az Thanachtwl figyenek Mint Ez Jdeighen [Kv; TanJk V/3. 1b]. 1589: (Az) en orotot feoldemnek vagio(n) niolcz ezte(n)deie hogy epitenie keztem ez Jdeighen birtam [Szentkirály U UszT]. 1638: az üdeoteol foguant az mit az tutrix az fiaira Andrasra keolteott uolna ez Ideighen arrol az fiaual szamot akarna uetnj [Kv; RDL I. 115] * ~ *ideig való* eddigi. 1570: Illyen Modon Alkwatt Megh egy massal hogy Moreh Ambrus Megh engedyehe felesegenek az Jdeigh valo vethket kyt Lopasawal mywelt Az More Ambrus Azt Montha felesegenek hogy en hyremmel ezeleot sem Mywelted, De ha Myweltedis ennek wtanna, Neh Mywellyed, Ez Jdeigh valot soha zemedre nem vetem [Kv; TJk III/2. 148.]. 1572: Eleosser eo k. valasztanak Minden fertalbol ket ket Embert, kyknek eo k. hatalmat ad rea hogy Mindennek eleot zorgalmatossagat Ez Ideig valo restanciakat fely zediek [Kv; TanJk V/3. 54a] * ~ *idén/ideén* az ideén. 1579: Az Regeny Peter suplicatioiat meg ertette eo kegmek keryk eo kegmeket Byro vramat tanachiawal hogy a mint ez elot valo eztendeobe az subsidiumot meg Attak neky Azonkeppe(n) ez ydeon is aggya meg eo kegmek [Kv; TanJk V/3. 186b]. 1589: eggiut eliek az fat mi czierezniz le zedett ez Ide(n) Zaz matthias rolla aztis megh oia Lukaczj Georgiel [UszT]. 1602: En az taualy Eztendeobe czienker Jstuan Engedelmbeol birtam a tanorokot, Ez Jdenis Eo akarattialbol czinaltam be [Szent-ábrahám U; UszT 17/38]. 1638: ez iden megh szedgie az szeölööt, ahun enis megh engede(m) [Mv;

MvLt 291. 140a]. 1689: Desányi Radul beresse is, tavalyi esztendőben, es ez időn mig, el szökött, látta(m) szemeimmel hogy ... az öliben tartotta ... az Aszszonyát [Kopácsel F; BK. Vlád Muntyán Leánya Alixa (18) zs vall.]. 1708: Az el mult két hetekben a' Kuruczok miatt a' kik itt meg fordulta(nak) Semmi hasznát nem vehetők a' Jozsagnak most kezdettenek immár ismet valamennyire szot fogadni, de a' mely jo üdött el mulatának ez iden azt el nem érvük [Fog; KJ. Fogarasi János lev.]. 1717: Ez üdön zab, Arpa ném térémvén buzánkot kezdetti (!) abrakolni, az masirozo Militia [Cs; IrNyR]. 1790: A' Törökbuzák meglehetősök több Törökbuzát reméni ő kgle ez idén, mint vólt tavaly [Nsz; TL. Málnási László ref. főkonz. lelkész lev.] * ~ *időben*. 1614: Ez időben a fővezért császár a persákra nagy haddal küldvén, maga helyébe kajmekámnak hagyá Gicsi Hadon Nehemet bassát, egy igen eszes vén vezért [ToldE 224] * ~ *idő közben* ekkoriban. 1552: Zylay Ferench azirt ez iddw kwzbe gyakkorta orakkath hagyoth es nappokath az haz adasnak, de ellweb ellweb halladoth [Torda; LevT I, 94] * ~ *korban* ekkoriban, ez idő tájt. 1614/1616: Ezt úgy tudom, mert ez korbanis forgottam ott Coloson, az Kamara Jsjan körül, irtam az Regestromat [Torda; RDL I. 100 Michael Lite-ratus Nyilas ns nyil.] * ~ *mai napig* mind a mai napig. 1740 k.: Sz. Margitán^a incaptiválván, ez mái napig is ezen Lonai^b Tómléczen méltatlanul detineáltatunk [TKI. *SzD. ^bKendilónai (SzD)]. 1762: eo Excellenciaja Lukáts György nevű Beresset meg Zallaglották az Ik ugy tudgyuk hogy ez mái napig is magoknál tartják a Zállagot [Bögöz U; IB]. 1814: (A bírő) 20 tőkét magának fírad-sága jutalmául el tartván, ez mái napig kezemhez nem kaphattam [Hadrév TA; TLt Adm. ir. 1527] * ~ *mai napiglan* 'ua'. 1583: Egy feleol az wytezleo Almadj Gaspar zawaj^a, mas feleol Orros Kelemen palotkaj Az my Theorekedesunkre es keozikbe walo zolasunkra Ieowenek Illyen Igyenessegre es Bykesegre, Hogy az Mynemeo perek keozteok leottek volna Ez May Napiglan .. tellyesseggel le zalitottak [M.palatka K; JHbK IX. 21. — *Az előbbivel tőzsomszédos Szavából (K) való] * ~ *mai napon*. 1552: azth iriak, hogh ez may napon itth lennenek es w altallok akkarua az hazath kezwnkben adni [Torda; LevT I. 94]. 1770: ez mai napon az egész csordánkat bé hajtatta Lendvai Vram Radnotra^a [Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev. — *KK] * ~ *mai napra*. 1573: Veg Marton Azt vallia hogy Mond Zolden Enneke(m) ne fyzes beocel^a Mert Twdod hogy kes penzt Igetetek ez May Napra [Kv; TJk III/3. 208. — *Értsd: becsüvel, becsü szerint] * ~ *mai naptól fogván* mától fogva/kezdve. 1588: Ez may naptol fogua(n) Senkynek egy lege(n)nekis mesterremeiket Bene (!) uegiek valakynek az mester Remek Bemutatasa kor Nemzetseg leuele es tanulo leuele Jelen nem leze(n) [Kv; ÓCart.] * ~ *minap* a napokban. 1570: Ez mynap Rea panazlot hercegh Antal vramnak hogy hytta Biro pechetywel ne(m) Jeot,

Es ez okaert megh fogatta volt Byro vram Thywadart [Kv; Tjk III/2. 12]. 1592: Tothazi Mihali junior vallia... ez minap mikor oda mentem volna, kerdem Niarinet, mire tartana ott az Inast, ha az vraual perbe vagion [Kv; Tjk V/1. 200]. 1631: ez minap tala(n) ugia(n) szinte(n) bor dezmalaskor valank egiut [Mv; MvLt 290. 229]. * ~ *minapi* a minapi. 1567: erdel orzagbely hyweink harom nemzeteol ez mynapy rez zerint walo gyeolesekbe egienleo akarattal vezgezek* [Törzs. — *Köv. a hat.] * ~ *minapiban/minapon* a minap. 1540: Balassy Imreh ez mynapon Karoly Sygmondnak az dolgoth thytkon meg yelentette wolth, es Sygmond azt myndenek bezelette [Kv; LevT I, 10 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez] 1606: Azert aztth kiuniük, hogy bekesegessek legienek, ne szalagollianak, minth ez mi napiban, merth ennek előtte, soha ne(m) haborítottak, sem szallaglassal, sem fenyekekkel, megh cziak szep szoualis [UszT 18/11]. 1634: En hozzam joue ez minapiban ez fogoly leanyso es en mondek neki; Te leany nem egiedul vagy te [Mv; MvLt 291. 32a] * ~ *napig* a mai napig. 1570: Es zallion leh Minden gywlcsegh per patthuar valam yezbeol Ez Napigh Thamadt volna [Kv; TanJk V/3]. 1590: (A földet) En teollem ez napigh sem kerte senkj [Szu; UszT] * ~ *napságtól fogva* mostantól, a mai naptól kezdve. 1592: Ez okaert ez napságtól fogva, se buza, se zena, se erdeo hordasara, se semmire, vasarnapon ne menien..., megh tarcha az Innepet tiz forint bwn tetes alat [Kv; TanJk I/1. 199]. 1597: engettem kezebe Fuka mihalt ez napságtól fogva minden eoreoksegeüel [Girolt/Szükerék SzD; JHbK XVII/24]. 1629: ez napságtól fogva tied legien Ura(m) mind feleségem haza(m) giermekem, mert most szinte ugj lattam veled mint tulajdon magammal az feleségemet [Mv; MvLt 290. 152a]. 1651: (A birtokot) ez napságtól fogva birnys akaria aszonio(m) eo Nga [Szászcegő SzD; JHbK XIX/26]. 1690: ez napságtól fogva Lakatos Mihalyt Czeh mesterunk(ne)k nem agnoscallyak [Dés; Jk] * ~ *nyárbán/nyáron* ezen a nyáron, most a nyáron. 1629: Ez niarba Kis aszony napba(n) az Tordai sokadalomb(a) latta(m) Simonfi Gasparnet [Mv; MvLt 290. 188b]. 1679: Itt az első haznál az kerites az o vár felől tsak fel tamasztatott ez nyaron epitessek megh [Dés; Jk 39b] * ~ *oháért* a. ez okból, ezért. 1555 k.: Ez okayrt* kewyer-gewnk Ew feleségének [LLt. — *Öt sorral alább: ezokert]. 1560: Mindenha egy arant kel a twznek eggny, es Ne legyen Igen Nagy, hogy az arany Meg ne oluagyon az cement porban Ezokaert Igen Jol kel reaya vigyaznod az twz melletth [Ns; MKsz 1896. 351]. 1570: Az alperes parthazewé Kathalin Jllien Tyzteletlen dolgokat keol tet hozzaya, hogy valam y Approlekot Aranfonalat es Selmeth vytte volna Ely, es ezokaert Nem akarna neky semmyt adny Sem Zolgalatiaba sem az Annyatwl Maradt kewes penzadosagba [Kv; Tjk III/2. 53]. 1584: Eleozzeor myert constal hogj azzoniom procatora es gongia viseleie beteg, ez okaert Zichy Janosnak beteg haladekot kiwanok

[Mv; Bál. 80]. 1696: ha szintén láttatneki az mostani időre többet érni ez az örökség, de ha annak mostani hasznát és kárát s terhétis ponderalni kezdjük; ugys valora tovább nem extendalodhatik, ez okaert azon valora mostannis maragdyon meg [Mv; MbK 80]. 1796: minthogy azon nyilat az communitas nem személynek, hanem jószág után adta, ezokaért tetszett, hogy az incta azon nyilat visszavegye, és az actornak, mikor a jószágot kiváltja, minden fizetés nélkül az kezeihez menjen [M.hermány U; RSzF 110]. — L. még i.h. 206–7. — b. azzal a céllal, azért, avégre. 1569: Az Nemes hazba Ez Iowendő Zent mihal Napigh Engette Jztrigy Ianos lakny Chyrenj clara Azzonth laknj (így l). Ez okaerth hogy onneth Epithesse az mely hazath mosth mas helyben, oth Manikon Chynaltatny kezdeth [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. 1770: megvagon az becsületes falu pásztorfogadás contractusának 3-dik conditziójában, hogy ha valamely gazda számadás dolgából törvént indított az jámbor falu gazdái előtt, ott minden törvénybeli remediumokkal élhessen mind a gazda, mind a pásztor. Ez okáért élhetett novummal az inctus pásztor [M.hermány U; RSzF 209] * ~ *ohért* tehát, ezért, következképp. 1607: Az migh penigh vyob adot zedwnk fel, az igen keső lezen, Ez okert kenzerítettwnk magunk között pinzt zedni [Gyf; Ks 100 fej.] * ~ *okokból*. 1567: Ez okokból azért my az meg mondot mestereknek kereseket igazaknak itilwen lenni az o vegeseket (!)* az my priuilegiomunkba vewok [Kv; ÖCart. — * Az 1627-i más-ban: vezegéseket] * ~ *okon* a. ez okból, ezért. 1602: vitt volt egy púskat palastot oda az hazhoz..., en pedig ver leűen ahoz, nem akartam hogy wdöt teoltsen. Eois penze vtan akarta Volna byrni, Enis penze(m) vtan byrni Akartam, ez okon ne(m) tagado(m) hogy az púskat palastot ki ne(m) tettem volna az hazból [UszT 16/70]. 1635: Continualni akarjuk vala executionkat de... latua(n) hogy feltekert puskakkal lancziakkal fegyueres kezzel sokan drabantok kerezwtl allottak... ez okon illie(n) hatalmas repulsiora megh kelle allanunk [Szászrégen; VLT 17/1603]. 1790: Még eddig különös varmegye gyűlése nem volt, ez okon az Armáda számára Sem(m)it se igérhettünk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] — b. az okból, azért. 1596: naznagisaga miat egjzer az A rendi a' chjrcalasból hatra maratt..., az tizedes kyldesere annelkyis el kellett volna men(n)y, de ez okon feo keppe(n) a' hogy hatra hatta volt zikseges dolgaert ugjan el kellett volna men(n)y [UszT 10/48]. 1631: Kolosuaratt, Valasz utj Istuant megh sententiasztak vala, ez okon hogy ejel az Varos cirkaloit megh vagdalta uolt [Abrudbánya; Törzs]. 1733: Tobis Gergelj uti A... kerde... mi okon appellált kegjelmed ide az köz emberek eleiben, J dicit en ez okon appellaltam, hogj nekém az b; Birak azekin lött törvenjünk suljos(na)k teczet [Torockó; Bosla]. 1773: Ez okon citáltattam az inctus, hogy... tolvajnak difalmálta (!) és azzal is, hogy a házáól faggyat és pendejt loptam volna [Taploca Cs; RSzF 254].

– e. azon/ezen a címen. 1595: azt a hazat még
az előtt vette a' my mostoha Atiank Hamoros
Janos Deak ... Ez okonnis zabad volt my okaert
my nekónk hatta mynt penzen vettet [Szu; UstT
9/50]. 1674: Istvándi István vramat citáltattuk,
ez okon, hogy propria sua autoritaté Colosvári
residentias émbert itt az városban megh fogott
[Kv; Szám. 34/L. 5]. 1784: Csíkjenőfalvi primipi-
lus Vizi Péter törvényben hitta csíkjenőfalvi Bíró
Albertet ez okon, hogy ezelőtt 4 esztendőkkel .
az juhaink mellett őszli legeltetésnek idein egy tár-
saságban lévén az juhok mellett az actor fia az
inctus fiával ... elkarosodott az actornak ... egy
fekete kos báránya [Jenőfva Cs; RSzF 259]. –
d. azzal a céllal, azért, avégre. 1598: egy hitwan
chatornat le vetettünk ez okon hogi ha ala essik
embert ne serchen [Kv; Szám. 16/ XXXIV. 241].
1699: az Nemes Vármegjétől exmittaltattu(n)k
egj bizonyos terminusra ugj mint ez jelen valo
1699 esztendőben esendő Pvnkóst hovának* 19
napjára ez okon hogy eo klmek között ha lehet
bekesegset es megh egjezest munkalodgju(n)k
[Dob.; SLt AM. 13. – *Május]. – e. tehát, e-
zért, következőképpen. 1585: Herczegh Caspar
vram feo Bíró lewen Jgenbeól ... zan zandekal
Felekre hozta ky korchomarlasnak okaert az ide-
gen Borth ..., holot feo Bíró volt, kinek inkab
kellett volna otalmazny az Waros zabadsagat
hogy nem mint az ellen veteny, Ez okon ...
teobbel bwntessek [Kv; TanJk I/1. 7]. 1637: Ke-
leme(n) Janos ur(am) eletygh, es Colomban Ke-
resztesek(ne)k eletekigh ualo menedeket fogada,
de igh hogy ha Kelemen Janos uramnak elseoben
holta teörtennek, hogy sem mint Colomban Ke-
resztesek(ne)k, es igh ez okon elegseges nem lenne
az mensgre az Kelemen Janos ur(am) posteritasa
az mentsegre, adgion az posteritasa f(lore)n] 20
[Szentgyörgy Cs; IB]. 1781: Én a marhája
megkötését hír nélkül meg sem mertem volna pró-
bálni, ez okon nincsen helyen (!) az indebita vexa
retorsiojának [Árkos Hsz; RSzF 272] * ~ *örá-
iglan* mindmáig. 1587: Vniowal az ket Nemzet
eozwe keotelezwen magat* ez varosban egy Arant
valo igassaggal eelt, es mostis Bel, seótt azzal
allot megh az ket Nemzetnek eggiessege ez oraig-
lan [Kv; TanJk I/1. 57. – * Hivatkozás a kv-i
magyarság és szászág 1458-beli, Mátyás királytól
1468-ban megerősített városkormányzási egyezsége
(erre nézve l. röviden Csánki V, 313)] * ~
s *amaz* ez és az. 1812: Zugalodott ugyan a Groff
ottan ottan, de a Groffné mindezekre Csak azt
felelte: ez 's, amaz Groffnénekis olyan* van, én
sem akarok alább valo lenni [Héderfája KK; IB.
Magyar János (19) grófi kertészlegény vall. –
*Ti. holmija] * ~ s ~ ilyen meg olyan, ilyen-
olyan. 1599: The Nagj hasu ez s ez illek kúrua
Rhada Andras [Dés; Eszt-Mk]. 1622: Az kato-
náktól hallottam, hogy Barca Gergelyné két urú
boszorkány, ez s ez lélek kurvának szidták [Mv;
MvLt 290. 27a–30b átirásban !]. – L. még *esse*,
essez al. * ~ *télben* (ezen) a télen. 1593: Rab
Anna ... vallia: Ez telbe menek be Nimet Meni-
hartne hazához, tahat Varga Jmrehne ott vagion

nagi betegen [Kv; TjK V/1. 385] * ~ *t és t.*
1657: azon kísérok nagy sok javait, ugy mint ter-
hes jó lovait ragadozták el ő maga szemeláttára
mellőle ... mikor mondották, hogy: „kegyelmes
uram! fm elvevők ezt s ezt a vezetékét kezemből!”
– arra csak azt felelte, hogy „jól vagyunk velle.”
[ETA I, 163–4 NSz] * ~ *vagy amaz* a. ez vagy
az. 1794 k.: a Birtokosság ha régi is ki nem rekesz-
ti azt hogy ez vagy amaz Föld, közből ne ne* fo-
gattatott volna fel [Somb. I. – *Így kétszer !].
1818: Ha a' kedves Sogor Ur procurátort consti-
tuálni ide bé nem jöhet ... ki potolhatya az(z)al,
hogy két assessor előtt declarálván azt, hogy a'
Constitu(t)ora személy(ly)esen meg nem jelenhetik,
hanem kívánná ez vagy amaz procurátort consti-
tuálni [Kv; RLt 6. 1 Gyárfás József lev.]. –
b. ilyen vagy olyan. 1851: nem ijesztgetik szegény
fejét mindegyre ez vagy amaz bajban lételével, 's
nem sáptnak annyit a' flülsé, mint edes kedves
drágalatos leánya szokott [Kv; Pk 7] * ~ *vé-
gekve* nézve végett. 1652: Hogy annakokaert az
it valo Ecclesianak Curatori es Moderatori keoszul
is ez mostani nagy egygyetlen(n)segh ki gyom-
laltatnek es a' tökeletes attyafiui szeretett plantat-
tatnek szivekbe(n) elmejekbe(n) ..., ez vegekre
nézve ilyen punctumokot akartunk a' Curator es
Moderator Uraim eleibe(n) adni* [Kv; KvRLt
X. A. 1. – *Köv. a javaslat] * *mind ~ mái napig*
mind ez ideig. 1764: az mely erdő ... Keresztes
nevű erdőnek pronuntiatatot . mind ez mái
napig ... bekessegesen birtak [Csombord AF;
JHb XXVIII/64]. 1775: Kováts Peterné és Ja-
kabné egj testverek voltanak, es Orbai székbén
Barátoson feles jóságok jutván egj aránt fel
osztották, es mind ez mái napig is ugj birják s
ugj bírták az posteritasok [Borb. II Adamus
Török de Felső Csernátón* (50) ns vall. – *Hsz].
II. fn-i jell-ű haszn-ban; in functie cu caracter
de substantiv; in substantivartigem Gebrauch:
1. acesta, aceasta; dies. 1567 az tiztbely nepek-
nek kik ualamey kosseg elot wadnak hwsegekre
fokeppen ez bizattatoth [Kv; ÖCART.]. 1573:
Nem Mondok egebet hogy ez en raytam Zantszan-
dekál leon Kapa Myhaltwi es felesagetwl [Kv;
TjK III/2. 64–5]. 1586 ez peres feold ... keoz
feold volt. Eztt ezebe úeue Balatffy Sigmond
vgy asata vtanna valo Iczaka hol Emytt, hol
amott Agasokat fel [Csapó KK; JHb XX/48].
1629 Rab Gergely egj czomo penzt hozza oda eiel,
es az orromhoz úti mondua(n) penz volna ez eszek
[Mv; MvLt 290. 35b]. 1772: a' Gátrol le foljo
Viz a' Silipről le menönel sebessebben nem megjen
sőt még ugj tettzik, mintha ez amaz által vágná
[Ádamos KK; JHb LXVII/2. 319]. 1796 Gyü-
möltés kevés lesz mivel ennek előtte három hettel
itten Jég eső volt es ez sok kárt tett az gyümöltés
fákba [Banyica K; IB. Combos István lev.].
Szk: ~ *t s t.* 1645: czak ast mondta s est s
est czinald megh edes Batyam [Szárhegy Cs;
LLt].

2. a -*h* többesjeles és a -*i* tárgyragos formák
alaki viselkedése; comportarea morfologică a for-
melor de plural cu desinența -*h* și a celor de acu-

zativ in -t; morphologische Erscheinungsformen der Mz-Endung $\clubsuit$ und Akk-Endung -t: ezek. 1560 (A) vegezes zerent az my Anyank az ew ezekbe valo rezet valakinek akarta zabadon hatta es el hagyhatta valhatta varas teruene zerent [Kv; SLT ST. 6]. 1572: Nyarzojak kyk Az Hataryasban woltnak ... Ezek Mynden dolgoth Eggarant wlnak [Nyárszó K; KP]. 1583 Ezeoknek 16 keoblet attwk el f 8 ... Ezon el adot Bwzanak Jntroitusza Bwzanak tezen f 193 d 40 [Kv; Szám. 3/XII. 1 malomszám.]. 1585: azt monda, eolietek wkett minden rea(m) (így!), mert ezek az harom az en gilkossym [M.valkó K; KP. Jmreh Gaspar jb vall]. 1589 u Ezeokban az mit byzonithattok byzonittok az byzonsagh mellet az Teorwentt is kerom [UszT]. 1593: lassa megh arról kegték zekj, ha ennekem arról addik kel felelne(m) migh ezeknek törwenek el wallik, en azth mondom hogy addik ne(m) tartozom felelny, migh ezeknek nem zakad wighe [i.h.] Ezeoket chelekedtetted per potentjam [Szu; i.h.]. 1606 mind ezók az kiköt meg neüeztem keczetben . laknak uduarhely zekben ezók küül is vadnak rez iozagak, ezön iozaghoz ualok [i.h. 20/47]. 1677: ezen Negj Fundustis Remitala Sarosi Janas Ur(am)nak minden edig azakhaz birt földkel . Bojer Sigmund Ura(m) minden közit ezekrül el véve [F; Szád.]. 1731 ezen elő szamlalt emberek és ezeknek Elejek mind ös örökös Jobbagyi voltanak az Vrnak Kemeny György Vrnak és Meltoságos Eleinek [F.gezés NK; KA Opra Rusz (80) jb vall.]. 1791 Az Exponens Baktsi Sigmund Miklos, és Elek Uraimekat ismértem Sigmundnak az Attya István Miklosnak György, Elekek Ádám, ezeket is értem és ismértem [Hsz; Borb. II]. 1822: Cserép és Téglá készítésekre meg kívántato költségeket ezekben találtam [TVLt Közíg. ir. 631].

Ha. 1593 ezekben [Szu; UszT]. 1752 ezekrül [SVJk]. 1843 ezekből [Bözöd U Borb. II].

ezeket. ?1503 Az en Hutom szerynth^a Irattam ezeket . . . dopzay györgy dyak előth [Szentlélek Hsz; MNy LX, 105. — ^aÍgy, de nem másolási v. sajtóhiba szerynth h. ?]. 1567 Ezeket el vegeztem monda az azzyon^a [Kv; TjK III/1. 95. — ^aKöv. a nyil.]. 1558: Az mynemmw testamontomoth tetthtem wala, Azon testamontomoth Ereyeben Hagyom, chyak azokhoz Im ezeket Thewen [JHbK XLIII/21 Mikola Ferencné Melyk Anna végr.]. 1777 ez első Punctumra tsak ezeket tudom enumeralni^a [Kendilóna SzD; TL Cseh Benjamin de Miske vall. — ^aKöv. a hagyatéki tárgyak fels.]. 1572: Azerth Az haborusagoth Az Mynth My Lättok Indetoya (így!), olah Bykaly tossa Lupsa Es Erdeo falwy Kys Myhal Ezoketh Lattok hogy Az dolognak fewkepen Jndetoy woltnak [Nyárszó K; KP]. 1584: mikor maglas gergelj ezeoket meg vallotta volna ... [Dés; DLt 213]. 1593 Ezeoket chelekedtetted per potentjam [Szu; UszT]. 1603: Ezeket chyellekotte En raytam ez al peres az w maga uduaran Kusmodon uduarhelyszekben [i.h. 18/67]. 1644:

Ezeóket Zememmel lattam [Mv; MvLt 291. 429a]. 1690 ezeket noha maga eő kglme engedelmeből Zalogasította volt Szegeny Atyank meg iis (!) az eo kglme jobbagyi ezeknekis nagyab reszit Colalyak Tölünk potentiose foglaltan foglalyak [Fog.; Szád.]. 1782 hallottam Sako Mihálytól Ekárt Jakabtól, és Barta Mihálytól, kitől a Zallogos rétek el vetetődtek, hogy Praefectus Uram ezeket valami egyezésre ki hivta [Torockó; Thor. XX/4 Fr. Bartok (59) jb vall.].

ezt. 1508 Thowabyá ez felyul meg Mondoth Anna Azzon Ada my elewtunk myndenekrül, Az Zwky Istwannak menedekedt ezt my az my pechetewkel (!) ezt meg erewssytotwk [Kv; EM XXIX, 261, 263 Chel István kezével]. 1547: ha kedegylen ezt walaky megy Bonthana. Wgian elewth the legien dolga mynth az eleby Kwththes wolth [Sv; MNy XXXVI, 53]. 1552: az vduar-biro izente volna ezt Kun Lazarnak [Torda; LevT I, 95]. 1568 Elizabet c(on)sors Jacobi Nagy fassa, hogy azt monta Henteler Jacobne ...^a es ezt hallott(am) hogy mongia vala Mezaros Martone ...^b [Kv; TjK III/1. 185. — ^{a-b}Köv. a nyil.]. 1573: Mykor Jmmar az lewel Magyarazasson Nem Alkhattnanak Mellyk Lewelet Magyaraznak Monda Almady Andras, az eo deyakyanak olwasd eztt, feyerwary Ambrws azt Monda way had olwassak ezt [Sófva BN; RLt O. 5]. 1590 Azt nem tagadam mondam busultomban biszon Jambor felesedg volna de esztet ne(m) tartod wgy azt mint illenek [UszT]. 1606: En ezt nem tudom ha az faluert mikor kezes löt ez harom Ember ha lötteke ezeokis az Negj Emberert kezesök vagy nem [Vargyas U UszT 20/313 „Sos gieörgy wargiasj” lib. vall. — ^aVargyas U]. 1681: Eszt (és többet nem is:) percipialván Páter János uram gondviselője Jenei István uram kezébül, adtuk inventáriumban mostani tiszt Eñdes Miklós uramnak [CsVh 94]. 1726: Eztet pedig az Borjukertet adák ő kegyelmék falu képeben [Taploca Cs; SándorO 274]. 1732 Eztet alázatosan akarám porigálni az M: Ur(na)k melyről alázat(o)son követem [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1743: Eztet most írja be hazánk törvényibe [Apor Péter verses műv. I, 333]. 1753: eztet adtam Bedő Ádám kezibe [Bikva Hsz; Törzs. Lud. Kore sen (60) pp vall.]. 1756 k.: Noha eztet meg atták légyen Juramentumokat készek confirmálni [Déva; Ks 94. 24. 3]. 1768: eztet bizonyitytyák [Szentlászó TA; LLt]. 1770: meg szántatnám a garat végínél valo nagy Dinye földet de eztet leg később mivel igen kövér [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.]. 1776: ha magának is fog tetzeni Eñdes szivem Anikom esztet cselekszem [GyL gr. Lázár János lev.]. 1786: esztet-is azon Interesből kelleitk fizetnem [Ks 21. XV. 33 gr. Kornis Zsigmond lev.]. 1788: jo Istálló szekérszínivel volt, eszt mind elégette [HSzj istálló al.] alma lészen keves, de ha Isten ezetis meg marasztana, amit meg mutatott, és földünk az ellenség be útítstól oltalmazná, szükségét nem várhatnánk [Bencenc H; BK. Bara

Perenc lev.). 1812 : nemis cselekedtem volna eztet, ha ittas nem lettem volna [Déva; Ks 119f]. 1814 : Repellált ezt mondván cum protestatione : A Falu nevébenn és képbenn Repellalok ide Senki bé ne lépjk [Asz; Borb. II]. 1817 k. : A Procurator elvette a' Testimoniumat, és levítte a' Groffné szállására, 's egy darab idő mulva fel hozta, aztat allegálva hogy Nagyságod fizessen indebitat, mivel hogy a' Recursust nem proséqualta 's az élébbeni Itélet vétessék elég tételbe — eztet meg is Itélte a' Papság [Héderfája KK; JB. Veress István tt lev.]. 1843 : mikor eztet* cselekedtem akkor meg ifiu Legény voltam [Bágyon TA; KLev. Torók István (26) vall. — *Ugyanígy Nutzuj János (21) un. valló is!].

Ha. 1764 : eztet [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. 1765 esztet [Torda; Tjk V. 256]. 1767 esztet [Kincsi KK; LLt Fasc. 129]. 1769 : esztet [Dicsősztmárton KK; Ks 19/VIII. 41] | eztet [M.köbölös SzD; RLt]. 1770 : esztet [Disznajó MT; LLt]. 1772 : eztet [Ádamos KK; JHb LXVII/285]. 1776 : eztet [Szentdemeter U; Gyl. St. Henter (37) vall.] | eztet [Nsz; Gyl. hiv.] | eztet [Kóród KK; Gyl. G. Vizi (30) rk kántor vall.]. 1784 : eztet [Mv; LakCLev.]. 1785 : eztet [Torokó; TLev. 9/22]. 1789 : eztet [Kálnok Hsz; Palotay 18–9]. 1790 : Esztet [JHb Jósika János anyjához]. 1793 : eztet [Mihályesd H; Ks 79. XXVI. 8 1/2]. 1794 : eztet [Kv; CsS]. 1798 : eztet [Szentkatalin Hsz; Mk IX. 109. 5]. 1801 : eztet [Kv; Lázár István P. Horváth Ferenchez]. 1806 : eztet [Szu; UszLt ComGub. 1753 u.]. 1810 : esztet [Frakos U Falujk 60b]. 1817 : eztet [Héderfája KK; IB]. 1819 : eztet [Várfa TA; Borb.].

III. nu-s szerk-ekben; in constructii postpositionale; in postpositionalen Konstruktionen: ~ alatt; in timpul acesta; während dessen. 1597 Ez alat penigh az tartoztatás alat Biro vram ew kegne az kewiseo vasart az Capitanok tizedek* által zorgalmatoson eoriztesse [Kv; TanJk I/1. 298. — *Igy, de alkalmasint tizedesek h.] * ~ alól de aceasta; davon. 1776 : Valaminthogy tellyes igyekezete volt a Groffnének (!), a B. Henterrel valo Mátkság elrontásáb(an), ugy Vásárhellyreis nem egyébert ment, hanem hogy ez alól Kis Aszszonyát* fel szabadithassa [Egrestő KK; Gyl. Jos. Szalai (45) vall. — *Értsd : a leányát] * ~ által ezzel; prin acesta; dadurch, durch dies. 1761 : Állítottak volt is Balázsfalvára oly gymnasiumot, melyben ötszáz tanuló megvolt ..., de Isten azt most ez által a zúrzavar által pro nunc elszélesztette [RettE 117] * ~ ek előtt inainte acestora; vor diesen. 1547 : My fogank Jamborokath Sarpathaky Lewrychiewth Dempsedy Matheth Heyasfalwy wythaliosth, Es Elekwssy Myklos deyakoth es Sarpathaky Janost Ezwk eleoth My Illyen Chiereth thewenk . | Ezewk elewth Ismegy (!) Bochiatta My Kewwnkben [Sv; MNY XXXVI, 53] * ~ ek felett ezenfelül; pe deasupra, in plus; überdem/dies. 1585 Ezek felet tiz f(örin)tot es tiz keobeol buzat Aggianak segítsekre, Az Meray Zabab Rrdeobeolis segítchek* [Kv; TanJk I/1. 17. —

*A tűzkárosult méraiakat (K)]. 1615 Es ezek felet kiuna aszt, hogy ha w neki holta törtennek, es az felesége vagy maradeki el akarnának az Vari Miklos földéről menni, bekenel bocziassa Vari Miklos [Msz; Törzs] * ~ ek iránt ezekre nézve; cu privire la acestea; in Anbetracht deren. 1739 : Ezek iránt engemet és ezen el-alélt Vármegyét consólálni .. méltotassék alázatosón kérem [Nagysajó BN; Ks 99 Kemény Sámuel aláírásával] * ~ ek kívül ezen/ezenek kívül; in afară de aceasta/acestea; außer diesem/er/en. 1595 : Azt itillye megh a' teörüen, ha resze wagyon az marhaban ... Ezek keouyl az eo maga az Aszoni resze vgyan eo maganal volt, ehaz kepest megh itilhetni nyeny volt [Szu; UszT 10/10]. 1606 : mind ezók az kiköt meg néueztem keczetben* ... laknak ezók küülis uadnak rez iozagok, ezön iozaghoz ualok [i.h. 20/47. — *Kecset U] * ~ ek mellett ezeken kívül; pe lngă/in afară de acestea; außerdem/diesen. 1602 : ezek mellett minde(n) marhak akar my newel neweztessenek, miket kezehez wett mind az arrol ualo Registru(m)mal megh kewannjuk [i.h. 16/3] * ~ eknek felette ezen felül; pe deasupra; überdies/dem. 1590 : Hoztanak egy Jesuuitat Moldoabol Batory Jstúanak vitték Eoteod magauál ... Attam etelt Jtalt nekyek ... Ezeknek felette kolteottem Reyaiok tt d. 40 [Kv; Szám. 4/XXI. 31 Kis István sp kezével] * ~ eknek utána : după acestea; nach diesen. 1598 Ezeknek wtanna Keremis mint bizódalmas vr<aimat> hogy eo kegelmeok legien segítsegl az en keuez el teuelyedet Jozagomnak recuperalasaban [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pal végr.]. 1603 Ezeknek wtanna megis zolnj kezdenk köziek hogj hadnak el az Egienetlenseget, alkonanak kwlömben [UszT 17/64]. 1644 : Ezeknek Vtanna Leikemett Jstennek Ajanlam, es Testemett az eo Anjanak az Feöldnek [Kv; RDL I. 132 végr.] * ~ ekre nézve ezeket tekintetbe véve; avind in vedere acestea; in Anbetracht deren. 1595 : ertik eo kegmek bizonioskeppen meny Restantia maradot el az Taualy Ado zedeo vrainmalis, eo kgmek ezekre nezue igen nehezen mehettenek az Ado vetesre, mert lattiak eo kegmek hogi hazontalan az Ado fel vetes, ha az Exattorok diligenter fel nem zedik [Kv; TanJk I/1. 252] * ~ ek szerint eszerint; astfel, asadar; demnach/entsprechend. 1758 ezen lako fundushoz edgyüt Coacquiraltak Csongvai Fiaktol darab (igy !) Jozágat, ennekis fele illeti az Actort, Atyai jussan megént felinek az harmada, ezekből ezek szerént kívánnya az Actor maga rata portiojât excindaltatni [Asz; Borb. I] * ~ ek után ennek végeztével; după aceea; nach diesen. 1589/XVII. sz. cleje : Ha penigh ez Legeny nem az Varasi tagh volna, tartozzek az Varas könyuebeis magát bę iratni es be eskewni; Es ezek uta(n), ugi mint edgik az teób mesterek keözwl, ez Varosnak es Cehnek minden szabadsagauál élhessen es esörüendzhessen [Kv; KömCART. 12]. 1618 : Ezek utan eleo alla Varga Miklos, és Jmreh Marton protestaluan, ezt mondak Kortomaz Georgi őr, im megh Eskwuel de ez utannis, Embereket üszwnk ki, megh lattattiwk az giepwt, kire monda Korto-

maz Georgi, mit gondolok üle [Vajdasztván MT; RDL I. 12]. 1804: a Rector explikált egy keveset delutánra, azután exponáltunk, jól rezolváltunk, ezekután a Rector írást hagyott, 's a Monétát nyakamba akasztván el ment jó kedvel [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 31] * ~ *ellen* a. a mondottak ellenére; in ciuda celor spuse; trotz den Gesagten. 1579 valaky talaltatyk hogy ez elle(n) chyelekeznek. Az baromnak el veztessewel bwnettessek megh [Kv; TanJk V/3. 191b]. — b. ezzel szemben, ennek cáfolatára; fařa de aceasta; demgegenüber/entgegen. 1666 az D. A ez ellen semmit nem Comprobalhat jouainak el praedalsa felől [Marossztygyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. — c. ellene; împotriva; dagegen. 1570: Repas Myhal vallya, hogy Illyen modon zolt Mogiuro Estwan ... Im azért Jeothwnk hogy kegnek kéneregywnk, Azert en azt Mondom hogy ha K. en Raytam Soha nem keressy, En sem keressem eo rayta, Ez ellen semyt otth Nem zolt alch Gasparne [Kv; Tjk III/2. 175] * ~ *iránt*. 1781 Michael Csüdör M(iles) P(edestris) de Kézdi Almás (50) Fatetur hallottam ... hogy monda Székely Istvánnak, hogy forgodgyál kereszt fiam ez iránt az föld iránt [Almás Hsz; HSzJP] * ~ *kívül* a. ezen kívül; in afară de aceasta; außerdem. 1581: Ez kívül valakinek én adós vagyok, az én marhámból mindeneket megelőgítsenek előszer [SzO IV, 77]. — b. ennek ellenére; cu toate acestea; trotzdem. 1593: senki ez városban se az hostatban zabot ne vegien, hanem ha masut zeret tezi, hazanal hat hat penznel fellieb vekaiat ne aggia, mert ha valaki ez kwwl chelekedik; teolle el vezik [Kv; TanJk I/1. 220] * ~ *mellett* mellette; lingă; daneben. 1694 iffju Bálpataki János U(r)am) Borberek háza ... Udvarára, nyílik az uttzárol, két felé nyíló, párkánjos fenyő deszkás kapu; ... Vagyon ez mellett, vas sarkoko(n), pántoko(n) forgó ... félszer paraszt Ajtó (Borberek AF; BfRj). 1760: Vagyon ... a Curia contiguitásában egy jó extensioju Veteményes kert, melyben Egres, veress szőlő, és Megy fák vagy-nak, ez mellett Gyümölcsös kert [Novoly K; BLt].

Az es névm-nak ebbe, ebben, ebből, ehhez, ennek, ennél, erre, erről, ettől, evel, ezalatt, ezáltal, ezen, esáltal, ezzel ragos formában, ill. névutós szerk-ben állandósult szárm-ait l. önálló címszóként.

ez² hat névelő a, az; -(u)l, -a; der, die, das. 1544: Ezth ez vallasth My ky felliu meg Newezethwnk wona Irathok az my kerezthyen hithiwnk zerenth [Százszsombor kör. SzD; MNy XXXVI, 52]. 1546: Bogathy Chaspar ezzel ez keez penzel, az Zekel feelden aaron maasz fakat wegyn az ew haza epylessere [Panot*; DanielO 5. — *Az eredetiben így; mivel uo. Dég (KK) is előfordul, ez esetben talán az ettől távolabb, de a Kis-Kükiüllő mentén fekvő Pánádról lehet szó]. XVI. sz. köz.: En Barabassy Farkas ... ezt ez lewlet anak Byzonsagara atam pecjetemnek alata es my kvtnuk (!) llen kötes lon hogy kytol Jsten megj otalmazn ha melyenek tortyne magu(n)k zakata tahat Jozagu(n)k egy mazra zalyon [Héder-

fája kör. KK; BfN VI. 125/126]. 1568 Minket hittak vala az vízhordo Tamas hazahoz, es kerik vala az Testamentomot, de víz hordo Tamas azt monda hogy, nynchyen, ez ez emberek vg Tftak hogy egyet mas el ne ozolyon az haztul [Kv; Tjk III/1. 190]. 1572 Dorottia Zabo lazlonc, Azt vallia hallotta hogy Zeoch Benedekne ... Mongia volt te bestie temyad valom ez ez kart [Kv; Tjk III/3. 19] | en az erdeoth mind az falwal Breddel¹ es maygraddal² egyetembe per manus Apprehendalta(m) Es Dragffi Janos vtan Menny vrak voltanak ehez ez Jozaghoz mind a<tti>am Bteig czyak azok birtak [Wlt. — *^bBréd és Mojgrád (Sz)]. 1581 ha penigh Erre ez kolchenezesre valamy Interesse megie(n), teha az Attiafiak tartozzek (!) aztis visselnely [Kv; TanJk V/3. 247a]. 1590: te az zekre ne(m) mehetel volna panazlany, merth ennek ez ket falúnak vegezese vagio(n) hogy az Birak az hat eskettek előtt legie(n) teorwenj Effeli (!) dologban [UszT]. 1591: ebbe ez dologban semmit nem tud, sem hallot sem latot [Kv; Tjk V/1. 104]. 1597 My ezrol ez dologrol ennibe emlekeznk [Girót SzD; Ks]. 1606: az effele eörksegh ozlasos en velem, mely helyben en vagiok jmmar fiú agh, az J. aszonj pedig angj, mas az hogj az kj elseób agh ebben ez feöldben, es hosza tartozandojban [UszT 20/29]. 1630: En ezen ez el mult Czeöteörteökeön talalta(m) rea az giermekre az kamora szekben [Mv; MvLt 290. 191a]. 1638 monda Lakatos Giorgjne, Czikor Giorgjnenek hogy ezt ez en penzemen vet feöldemetis el uonszod innet [Mv; i.h. 291. 164b]. — L. még MKsz 1896. 285–6.

ezalatt 1. ez idő alatt; in timpul acesta; währenddessen. 1585: ez Alat eo kgmek gondolkodnak ez feleol [Kv; TanJk I/1. 15]. 1590: kewesen varosul iol haznoson Ahoz Ne(m) niulhatnak, hane(m) zwksegh egy mast illien(n) Nagy dologra megh Varnj, Ez alat penigh varosul kérk eo kgmeket az Serelmeseket, hogy Ne Indullianak, hanem wariának, Ne hertelenkeggienek Az Zeghenj keossegre bozzusagbol kichin zikrabol Nagy Niawallat Az Varosra gonoz hirt Newet Ne hozzanak [Kv; i.h. 142]. 1657 Ezalatt pedig napról napra keresedik vala az urunk hada, és az ehég miá szoron-gattatik vala [ETA I, 162 NSz].

2. eközben; între timp; in/dazwischen. 1586: Ez alat eg' azonyallat alla ele Peterrel eg' mandatumot ada be az azony [Kv; Szám. 3/XXV. 7]. 1590 k. (A földet) En teollem ez napigh sem kerte senkj, ez alath egy zegin varosy Ember hozzam esek, Annak engedem feleth eo orotta meg is [Szu; UszT]. 1603: Noha penigh ez alat Raduly vaida ellenseg keppe(n) reank ieouen, my raitunk zerencsielensegett eitett, de azért Istennek kegielmessegebeol annira maratunk hogy sem eo teolle sem naglob ereotwl tartasunk ninche(n) [Ks 38. I. 8 az erd-i rendek Kornis Boldizsárhoz és Zsigmondhoz]. 1632 ez alat mys berekezteök Zakmarit, az uta(n) ereössen rugta teörte az ajtot Erdeli Mihok [Mv; MvLt 290. 78a]. 1682 (Berki Jstvan) el kezdven szolgaltatiat in Anno 1671

mind ez ideigis számadatlan volt, ... perceptioiarol szamot nem adot, erős hüt alat adot reversalisa szerintis, hanem ez alat megh betegedven számadatlan megh holt [Kv; RDL I. 161]. 1858: a terminus után tiz napot elvárva, ha ez alatt is a rátát ki nem fizetném, a tulajdonos Grof Ur örökössei jogosítva légyenek a terminus eltelte után fizetetlen lévő haszonbéri részletet hatos kamatjával felhajtani [Kendilóna SzD; TKhf 15].

I. még ETA I, 55, 61, 80, 83, 99, 100, 102, 110, 153, 156, 159-162.

ezáltal ezzel; prin aceasta; dadurch. 1796: ezáltal, hogy annak validitását impugnálja az Ail Peres Ur, bizonyította ... azt, hogy a' Levél kezénél vagyon [Mv; TLev. 5/16 Transm. 67 tábl.]. 1810: az actor a szolgálója által való ságos lopott pálinkát s malachúst házánál elkölteni engedte feleségétől, sőt még együtt felvendégeskedtek, és a szolgálóját ezáltal tolvajságra tanították [Szárhegy Cs; RSzF 265]. 1813 Minthogy illy sok rendbéli vakmerőségét látván ... Dobolyi Mihály Uram Baratosi Joseffnének, tehát ez által haragra gerjesztette az Exponenst, kéntelen volt asztán keményebb Eszközökkel az engedelmes-ségre hajtani [Dés; DLt 56. 8]. 1826: nem is szükséges a' Com(m)issiot most akadályoztatni, mert nem jött executiora csak oculatoria, 's ez által a' tisztelt Grof Ur, ha mi helyes és törvényes okai lesznek, annak a' maga útján való orvoslásától el nem rekesztetik ez által [Msz; GyL]. 1841 A' Fűrés malomnak nints sem ajtója sem kapuja — sem pedig ablaka ez által a' fűrészhez tartozó vass eszközök, 's ki gyártott anyagok az elorzás veszélyének ki tévék [Kv; KmuLev. 2 László János mérnök kezével].

ezaránt l. eziránt

ezekbeli az ezekre/említettetkre vonatkozó; referitor la acestea/la cele amintite; diesbezüglich. 1589/XVII. sz. eleje Szwksegh penigh es mello dologh, hoi minden tartomanioknak, keosseghnek, rendeknek, polgari tarsasagnak az eo Teorueny, rendtartasi, erősege, es ezekbeli Articulusok, melyek ... megh romlottanak volna megh iobbittassanak [Kv; KómcART. 2].

ezelőtti 1. ennek előtte; mai inainte, altădată; vormal. 1568: ez elottis, adoth volt nekyk Egy Egy hordo borth, es ez penzt az vtan az szolo keueresere ada [Kv; Tjk III/1. 229]. 1570: az ky három legent Thartot ez Eleot Ezwtan Ne Tharcion [Kv; Tjk III/2.]. 1596 Hogy pedigh bele menth, eleozer az minor potentia(n) zollunk hosza, Affelet mynth hogy ez eleotti is en birtam es enym az fellyel megh Irt eoreksegh, fiamra szabadsagot keuanok benne [Uzst 11/57. — *Ti. az örökségbe, örökölt telekbe]. 1634: Töki Istva(n) en velemis hivatala haza az szolgulat melle Körtouelyfai Martho(n)t, enneke(m) azt mondotta hogy haza meny(e)n, ha embersegesen tartya, ne(m) ugy mint ez elott

[Mv; MvLt 291. 4a]. 1710/1792 (A földet kapta) az Arannys hegy völgyiben valo sárnak el tartásáért, minthogy ez ez elottis ezen dologért biratott [Albis Hsz; BLev. Transs. 29]. 1793: azt beszéllé, hogy ... Benkő János Király Bíró Urnál kotsis es lett volna ez elott [Angyalos Hsz; HSzjP]. 1825 A' Kornis nevezetü réthben egy Tábla ez elott nyoltz oll szelességü volt, de a' Szamos Lotsogtatásával el apadvan, most egy fertály szekér szenát termő hely [Árpástó SzD; EHA].

Szk: ~ jó darab idővel. 1761 Fejerdí nevű Jobbágya Szöllője pusztájában maradván Néhai Parkas Gergely vram ez elott jo darab idővel Isztinát tsináltatott réája [Burjánosóbuda*]; JHBK XLIII/9. — *Később: Bodonkút K] * ~ jóval. 1793: Még ez elott joval Natsád parantsolatját tisztelettel vettem vala [Bősháza Sz; JF 36 LevK 163] * ~ kevés/nem sok idővel nemrégiben. 1770 idősb br. Inczédi Samuel igen jó úri ember vala és ... maga is ezelőtt nem sok idővel csak nemesi számban volt [RettE 229]. 1773 Most jó lenne a kajántai és bogártelki templomoknak visszaadásokat solicitálni, melyet ezelőtt kevés idővel vettek el a rossz emberek [i.h. 313] * ~ néhány esztendővel. 1570: Marthon Nyreo Josa zolgaya, Ezt vallia hoi zolgalt Kys myhalt Ez eleot Minth három Ezteendeowel [Kv; Tjk III/2. 128]. 1579: egy desy ember Sylwaszy Balas newo ... ez eloth ennyhan ezteendowel kwlomb kwlomb fele kar wallas es hozzw Betegsegh myath megh fogyatkozwan kezeryteth (!) oroksegheth el adny [Dés; DLt 205]. 1638 k.: <...>porny* Thamas az attiaual iedtt ide ez eleot 20 esztendeouel Keoreos Maros keozzw [Km; GyU 28]. — *A név két-három első betűje az eredetiben ki-törödzett]. 1656 ez eleot ket, uagy harom) esztendeouel jeoué az Hadnagy uagy egy nehany magával hozza(m), es fel keolte agyambol ejel [Kv; CartTr II. 1017]. 1722 az utrumb(an) fel tött darab széna rétecské(nek) osztása még ez elott Cir(citer) 50 Esztendővel el kezdődött, és még véghez nem ment [Varsolc Sz; Ks 76 Conscr. 334]. 1757 a nagy pestis ... ezelőtt mintegy harminckilenc esztendővel volt [Csomortán Cs; EHA]. 1784: Ez elott mintegy négy Esztendővel [Málnás Hsz; HSzjP]. 1848 ezelőtt mint egy két évvel [Kv; Végr.].

2. ~ lévő ezelőtti, de mai inainte, de altădată, precedent; vorig/herig. 1776 az ez elott lévő Possessorok Soha Káálnában Örökösök nem lehetek, Zállag képpen birván azon Jóságot [Kálna SzD; Ks 39. XV. 2].

3. ~ való a. ezelőtti; precedent, de mai inainte; vorig/herig. 1552 Ez ellwth vallo lewellwnkbe megh irtwk valla nag(nak), hogh az haz dolga miben volth [Torda; LevT I, 94]. 1582: Az Mezaros vrain dolga feleol eo keg(me)k egez varosul megh beochyulik ez eleot valo wegezesseket, Es most(is) vgian Ahoz tarthak (!) Magokat [Kv; Tanjk V/3. 252b]. 1757: Mü, elöttünk való Altercatiojókot, mindenik félnek meghalgatván, és a Bányákra exmittált negy

Oculátorok(na)k Relatívójokat meg vizsgálván, mind ez előtt való, és mostani Controversiájokat tolláljuk [Torockó; Bosla]. — b. eddigi; de pinā acum, precedent; bishierig. 1590 : (A nótárius) tarchyon zolgal oljlat a' ky Jlljen beteges wdeobe supportalhassa ... ezenth chelekettek ez eleotho valo Notariussokis [Kv; TanJk I/1. 132].

Szk: ~ *esztendőben* a múlt évben, a tavaly. 1579 Az Regeny Peter suplicatioiat meg értette eo kegmek keryk eo kegmeket Byro vramat tanachialwal hogy a mint ez előt valo eztendeobe az subsidiumot meg Attak neky Azonkeppe(n) ez ydeon is aggya meg eo kegmek [Kv i.h. V/3. 186b]. 1805 : ez előtt való esztendőben egynehanon exárendáltak egy Havast Mlgs Nalátzi István Vrtol 70 vft esztendei Taxa mellett [Füzesd H; JF 36] * ~ *esztendőre* a múlt évre, a tavalyra. 1608 : Az tavaly ez előtt való eztendeóreis meg ados kegtek het forinttal es egi vereő dyznoval [Kv; Told. 4] * ~ *időkbén*. 1578 : ez eleot valo Jdeokbe az also tanachybely vram walaztottak az egyház fiakat [Kv; TanJk V/3. 161a]. 1599 : lattam a' lengelfaluiak ott eöriztek diznajokot et eleótt ualo ydeokbe(n), hul tegnáp az tyzet chinaltak wala [UszT 14/12 Paulus Dyenes de Fanchal (40) pp vall.]. 1635 : Ez eleot ualo wdeokbennis feiedelmi tiztinknek ... eleget akaruan tenni; minden rendbeli hýveinknek ... az Octavalis teórueniekét ki szolgaltatni akartuk volna, de ... abban halasztast kellett tennünk [Wass. fej.]. 1796 : a' Torotzkai Parasztok ... ha szintén ez előtt való időkbén bitangoltákis az Uraság Erdejét ..., ezzel mind azon által Földes Uraiknak ... erdejekhez Just nem formalhatnának [Mv; TLev. 5/16 Transm. 51–2] * ~ *napon* tegnáp. 1584 : Ez eleot valo Napon penigh hozza(m) Ieót vala ez Ven Azzony [Kv; TjK IV/1. 262].

ezelőtti előbbi, megelőző; de mai inainte, precedent; vorig/herig. 1705 : Ketskeméti Istvánnak ez előtti káronkodásáért olyan deliberatuma lótt, hogy, hogy pro exemplo alior(um) ha többször efféleben comperialtikit meg páczáztatik a piacon [Dés; Jk 349a]. 1753 : Nagy ruinában vagyon az eklézsiában mind a templom mind az harangláb. Ezeknek ... reperálására ezelőtti vizitatókor az eklézsia serio praemonealtatott [Mezőköbölki K; ETF 107. 16]. 1792 noha Városunk nem tsak közönségesen, hanem annak különös Lakossai is a Só áruulás ez előtti ussussában voltak, Sajnoson kell mind azon által ézenünk, hogy ezen Szokásnak ellenére a Só Áruulásnak Beneficiumával . égy is nem élhet [Zilah; Borb. II hiv.]. 1804 : Ha valaki marhája vad által elkárosítottik, ha a lábán haza nem hajthatják a pásztorok, tartoznak az árát az ezelőtti usus szerint 15 napok alatt megfizetni [Kisbacon U RSzF 194].

Szk: ~ *esztendőkbén/években*. 1792 meg ez eloti Esztendőkbén az N. Rapolti Hatarbol egy darab Reth ... az Padi Lakosok birodalmokra foglalodat volt [H; JHb XXXI. 31]. 1831 : Ez előtti Esztendőkbé itt a Piatzan Zsemle Árulo voltam [Torda; TVLt Köz. ir. szltan]. 1849 :

kinyilatkozattá, hogy azon gyermek, kit ezelőtti években a' menyetske szült, tulajdon édes gyermeke [Kv; Végr. Vall. 61].

ezen¹ *mut névm* I. Jelzői haszn-ban; in functie atributivă; in attributivem Gebrauch; 1. e, ez; acest(a), această, aceasta; dieser/e/es. 1583 : Ezen eladot Bwzanak Introitusza Bwzanak tezen f 193 d 40 [Kv; Szám. 3/XII. 1]. 1591 : Nem akarom az vertcöl el Jdegenittenj az okon kerteltem wolt be ezen felljel meg Jrt eőreőkegetth [UszT]. 1592 Ezeon 1592 Eztendőben hws wet nap taiaiban [i.h.]. 1603 Holtom esvin Penighlen Ezen Feleségem maradekjan kívül el ne köthesse senki sem en maradekim el ne köthessek, hanem Ezen Feleségem maradekjanak [M.fráta K; Bál 93]. 1701 ezen parancsolatinkat minél nagjobra terjedet s terjed ez az gonosz, annál szorossabban vegje efféctumba(n) [UszLt IX. 77. 30 gub.]. 1755 : véllek eleget szantottam ezen Földben [Árpástó SzD; Ks 17/LXXXIV. 12]. 1768 : ezen közőlebb el mult Nyáronnis [Abafája MT; Told. 17a Huszár lev.]. 1802 : hat nevezetes részekre vagy Ágokra határozottatott ezen Falunak^a Bördalma [Torda; JHb XIII/9. — *Ti. Komjátszegnek (TA)]. 1849 : Egy hoszszu ládais van ezen gabonásba [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

2. ugyane/ez; același, aceeași; der/die/dasselbe. 1579 adank ezen megh newezött Lazlo papnak az zep mezón harmad feel hold zanto feőldeket [Uzon Hsz; Kp 1]. 1584 : Ezeon Meg Mondatot keolchyet keoltotte(m) en Magamra es az Molnarokra tezen 45 d [Kv; Szám. 3/XIII. 16].

3. az ~ előtt álló ugyan hsz-val való tapadásos összetétellé válás útján; format prin compunere cu adverbul *ugyan* care precedă pe *ezen*; mit dem vor ~ stehenden Adverb *ugyan* im Begriff zu kontrahierter Zusammensetzung zu werden: ugyanez/az; același; aceeași, der/die/dasselbe. 1554 En Borlobassy Janos Hedwiffay vga (!) ezwn zenth myklos nap elwt valo kedwn Engetem Ez en vramnak Es atyamffyanak Egy El zwkw Jobagom [Hédérfa K; BfN]. 1582 : Augusti 8 Iwan Mate witte az Varadi mestert Tordara Neg' louon Byro Vram hagyasaboll fizettem f 1 ... Feier Benedek esmet vizi vgian ezen mester deakitt vtanna Tordara Neg louon fizettem f 1 [Kv; Szám. 3/VIII. 14].

Ha. 1587 Ezeon [Kv; Szám. 3/XXXIII. 1]. 1593 : Ezeon [Szu; UszT]. 1600 ezen [i.h. 15/28]. 1670 : Ezön [Andrásfa U; Told. 21].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; in întrebuințare caracter substantival; in substantivartigem Gebrauch; 1. e, ez; acesta, aceasta; der, die, das; dieser/e/es. 1569 : Wadas myhalne tot ferencz [Kr; Bál. Jobbagya ezent valla hywty szerynt [Kr; Bál. 78]. 1573 : Boncziday gergel es Kepyro ferencz, ezent vallyak hogy hallottak zaybol (!) eottwes Leorincznek hogy montha hogy egy volt eottwes Balintal es teoreok Lazlonewal, es wweges Albertnewal [Kv; TjK III/3. 257]. 1651 : ezent is vallá Fileki Borbely Istva(n) atyánkfia, hogy Nagi Tamas Vramtol levált summa pénz elagit-

te ki az Eöcsét Nagy Istvánt [Déva; JHb]. 1672 : ezeneket* nagyub bizonyosagra Varosunk szokott pecseti mellet Czeheknek pecsetivel megerössíték [Dés; Jk. — *Ti. az articulásokat]. 1714 : monda, hogj ezen széna fű is mijenk Pocsa Uramékkal mindenűt, nekém mint Tutornak még mutogata, ezent is meljen most allunk [Damokosfva/Hatolyka Hsz; HSzjP]. 1731 : Széna fű ... edgy darab ... Ezent Pakurárok birják [Impérfva Cs; JHb Inv. Kászon Impér I/25 sub K].

2. ugyane/ez; acelaşi, aceeaşi; der/die/dasselbe. 1592 : Vgian Ezenreol Lazlo kiralis paranchol, Joannes S(e)c(un)dus, ezent paranczolta [Kv; DiósyInd. 51]. 1592/1594 : Ach Gergely hiti vtan vallia ... Albert Zeibert fide median(te) idem fate-tur : Nyreð Daud hiti vtan vallia ezent [Kv; RDL I. 63]. 1606 : ebe az dölögba en ezt tudo(m). Az en frater(m) Gergeli Deakis ezent mo(n)gja fide median(n)te mert wys Jgj hallotta ezt az felül megh Jrt dölgot [UszT 20/361]. 1681 : Minden napi szölgalattal tartoz(na)k, es minden fele szölgalatott tartoznak supportalni ..., Sz : Kiralyrol es Also Nadasdrol is ezent kell érteni [VhU 84].

3. ugyanaz; acelaşi lucru; dasselbe, ebendas-selbe. 1570 : Nagy Neste, Ezent vallja mynth az Eleotte valo vallo [Kv; TjK III/2. 79]. 1586 : Jloná Iffiú Janosne ezeneket vallia Amiket Az vra [Kv; TjK IV/1. 587]. 1592/1593 : Torma Janos hwti Vthan ezent vallia mint az felieol megh irt Tanu [Mikeháza SzD; Ks 35. V. 12].

4. ~ előtt álló ugyan hsz-val való tapadásos összetétellel válás útján; format prin compunere cu adverbul ugyan care precede pe ezen; mit dem vor ezen stehenden Adverb ugyan im Begriff zu kontrahierter Zusammensetzung zu werden : ugyane/az; acelaşi, aceeaşi; der/die/dasselbe. 1571 : Kegyelmetek vgyan ezenekkel eoreoztesse meg*, es a be takarasarays vyseltessen gondot [Báthory ErdLev. I, 118 fej.]. 1591 : Themesuari Gergeli hiti vtan vgian ezent vallia [Kv; TjK V/1. 65]. 1616 : Varga Thamasne Sophj Azzoni .. Jobbaga hiti uta(n) vgia(n) ezent vallia [Bh; Told. I]. 1680 : Vagjon ugjan ezen vizen az o naga Iob-bagynak egy Vanyalojak [A.porumbák F; ÁLT Urb. 51].

ezen³ az ez névm -n ragos alakja; forma cu sufixul adverbial -n a pronumelui ez; mit -n Adverbialsuffix versehene Form des Fw. ez. I. Jelzői haszn-ban; in funcție atributivă; in attributivem Gebrauch : pe/in/peste acesta, aceasta; an, auf, in, über diesem/dieser/diesem. 1594 : ha ez Lowas Jstwan el zeoknek, Ezeken az felliw meg irt kezeseken Azzoniom eo kgme, vagy az eo kgme gyermeke Niolzwan forintig Igazat vehessenek [Méhes TA; Wass]. 1618 : Ezen az császárnak frott levelen voltak ilyen miraculumok, hogy az meg-holt vitézeknek az gyermekek az vérbe mártották az kezeket, és azzal pecsétlették meg az császár-nak frott levelet [BTN 132]. 1630 : En ezen ez el mult Czeoteörteökeön találta(m) rea az gyermekekre az kamora szekben [Mv; MvLt 290. 191a]. 1780/1784 : ezenn az utan fenyül valo két darab ep

szőlők [Koronka MT; Told. 29]. 1804 : Nem két-lem, hogy Nsgod előttis tudva ne volna az Erdőnek ezenn a' mi környékünkenn, s nevezetesenn a' mi Falunknak, a' melynek egy szál fája sintsen szűk volna [Cserefva MT; IB. Szilágyi Elek gr. Toldalagi Lászlóhoz].

Szk : ~ az úton így. 1832 : ha ugy méltoztatnak ezután parantsolni hogy a Cselédnek valo Gabona addig rostáltassék, mig minden legkisebb rossz mag ki hullyon — ugy arra nézve instalok Irás-béli parantsolatot mert ezen az uton, minden bizonyal minden három vékából egy fél véka — ha több nem, el fog apadni [Torda; IB. Dimény János udv. tiszt lev.].

II. hsz 1. e helyen; aici, în locul acesta; an diesem Ort, hier, da. 1677 : vagyon jó deszka fedél alatt tornáczos nyári ház ... Ezenis belül menve vagyon egy tornácz [CsVh 51-2]. 1842 : A' Csere fő nevezetű helyen lévő Erdő ... ezenis tsak bokrok voltak [Kakasd MT; DE 2].

2. e dolgon; asupra acestui lucru, în legătură cu acest lucru; an dieser Sache, daran. 1547 : wala My nekwnk ... harom Pwztha Tho helywnk ... My Ezewn nem thwdwnk wala megy Alkodny [MNy XXXVI, 53]. 1593 : megh meretem az bort, hat az 9 penz arra, ne(m) leon Jo Egy Eytel, miuel hogy hirem nelkw keztek volt ky azonniss bosszonkodam, s ezennis bosszonkoda(m) [UszT]. 1797 : Az Ötvösnél a Munka nem kész meg tsak a két So tarto van ki kovatsolva de ezénis meg sok dolog van [Panyica K; IB. Gombos István lev.].

3. ekkor, erre; atunci, în acel moment; hier/ darauf. 1568 : St(ep)hanus filius Ambrosi zabo fassus e(st) ... Ezt lattam hogy az Kadar Markosne leanyaual haborog vala az Nemetne, es az anya meg Juta azon kozbe mongya vala az leanya neky; húl Jarz Engem Jgen verenek, es ezen Kadar markosne arcúl wtthe az Nemetnet [Kv; TjK III/1. 214]. 1573 : my az wraymmal zolank Neky hogy Nezne es Beochwlene Megy Jstwan wramat, hogy Beteges Ezen Eztt Monda Bator [RLt O. 5]. 1637 : Ezen csak be iöue Kovacz Janos egj nagi faval ... s ugj megh üte ket szer az Nagi darab faual, hogj mindgjart le esek Ersok [Mv; MvLt 291. 95a]. 1781 : Kérdettük, miért rekesztette meg a marhánkat. Ezt a törvény-telen ember szokta cselekedni. Ezen engemet és a fiamat özveszida tolvajnak [Árkos Hsz; RSzF 270]. L. még i.h. 281.

4. arra; ca să, pentru; derauf. 1570 : egy nap Zabo Balinthne kery volt eotet ezen hogy Be Mennéh az Thoromba es zolna az fogolnak Balogh Janosnak [Kv; TjK III/2. 64]. 1586 : Igyarto Georgy kere ezen hogy zolnank a' leannak, Kerdeznok megh ha az lewel Iras Vrbegeorne Akarattiból volnaye [Kv; TjK IV/1. 595]. 1615/1616 : talala meg minket az Nehai Rögör Fenessi Martonne Süuegh Borbara aszszon kerue(n) ezen felette szorgalmatosson hogy nemü nemü igassaganak elő vitelere ne fogyatkoznank meg

vagy inkább ő ne fogyatkoznak meg [Kv; RDi. I. 110].

5. arról; *din cauza/pentru aceasta*; *davon*, *darüber*. 1573: Ezen vallatom eóket hogy satoromra iot es minemw egtelen bezedekkel rutolt ... utannais míg el ment satoromtól egtelen sokal ram kiáltot az torday sokadalomkor ... Ezekben ha myt tudnak mongiak megy [Kv; TjK III/3. 268a]. 1602: Valentinus Hencz *fassus est* ... az azzony ... panazolkodott ezen, mondwan, Im nem tudom howa lewek el az en pazorom mind az barmokkal egyetemben [Kv; TjK VI/1. 585].

6. ebben; *in aceasta*; *darin*, 1798 úgy egyezének a' D(omi)nalis Birák, hogy tsináljon mindenik Biro egy Cincust .. ezen így meg edgyezvén .. hozzá fogának a' Cincus huzáshoz [Illyeva Hsz; BLt 2].

7. azért; *pentru ca .../ca să ...*; *darum*. 1570: (Kérte) hogy Be Mennéh az Thoromba es volna az fogolnak Balogh Janosnak ezen hogy adna megh Marhayat [Kv; TjK III/2. 64]. 1588. Az Juhos emberek ... keonieoreognak ezen, hogy, amégh az zenan tartiak, Adegh lehessen ez határban, Annak vtanna el haytanak [Kv; Tan]k I/1. 68. — *A juh]. 1594 k.: Keonieorgwnk Nagysagodnak ezennis ..., hogy Nagod ezekbeolis prospicialna oly kegyelmesen az Nagod zegeny Nyomorult varosanak meg maradasara, hogy azok miattis el ne nyomorodgiunk [Dés; DLt 247]. 1631: ezennis eóreókke aldóm eő szent felseghenek szent neuet, hagi engemet ... külső iouaiualis, minden erdemem felett megh latogatot volt [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 1]. 1706: (A kőfal felrakásán) eddég elé erónk felett is munkálodtunk; de mivel már, ugjan el állottunk á mindennapi szolgálatban; alázatossan instálunk ezen is hogj segitessünk másunnét is ez munkában [Kv; KvLt I. 193 Kv városa a gub-hoz].

III. nu-s szerk-ben; *in constructii postpozitionale*; *in postpositionaler Konstruktion*: *ezenen kívül* az említettéken/mondottakon kívül; *pe lingă cele spuse/amintite*; *außer den Erwähnten/Gesagten*. 1609 Ezökön kövöl az Biro tizen harmad magauál vagjon, kjk eskwt polgarok es ezökel egyetömben vrunk ő Felsege gongyat es dolgait es az szegeni varas gongiat viseljk az varas Notariussauál egjetömben [Gyalu K; Sennyei 47/11]. 1628/1635 Ezenen kwwl regj apro es lous garasokot megh nem zamlaltak [Bodola Hsz; BLt nehaj Béli Kelemen lett.]. 1669: ezekön kívűl peniglen minden földet ... ada Szeredai Mihalj Uram ő kenek [Szentháromság MT; Berz. 8. 72. 26]. 1815: minden Falunak légyen két meghatározott Bábjá, Első és Második, másoknak ezenen kívül a' bábáskodás keményen tiltassék meg [Kv; TVLt rtlen. 1293. sz. gub-i rend.]. — L. még MetTr 331 * *ezenen kívül való* in afara acestora; *außerhalb dieser befindlich*. 1593: Illik minden weghezesekekne elötte megh tapogatni azt vgimint illien megh gywlekezet varosban, Michoda dolghok forghanak, es ha Jsten

zerent valoke, es Az varos zabadsaga zerent valoke, vagy ezeken kyweol valok [Kv; Tan]k I/1. 224] * ~ *alól* mai jos de acesta/aceasta; *unterhalb dieses/dieser*. 1772: a' Mikos Malomtól fogva le eddig a' Kükölli árka szélesebb, Martyai alacsanobbak, folyása egjenesebb ..., ezen alól pedig ezek mind ellenkezőképpen vadnak [Ádamos KK. JHb LXVII/298] * ~ *belőli* ezen belül eső; *care se află înăuntrul acestuia/acesteia*; *innerhalb dieses/dieser liegend*. 1834: mivel Szabo Sándor ... 5 az az öt szekér Evett Ganéjjalis a' ki váltást az alkalam szerént potolta tehát ezenen belőli fél hold földet szabadassan birhassa es Használhassa [Sinfva TA; Borb. I. Kolosi Moses ns kezével] * ~ *felül* a. ennél fennebb/magasabban, mai sus de acesta/aceasta; *höher als dieses/ejes liegend*. 1728 Erdő ..., Vagjon ezen feljül egy kis darab Cseretske [Aranykút K; Ks 55. 73 gr. Petky Dávid inv.]. 1732: egy kis kender föld orotványból való ..., emellet más kis orotvány ... Ezen felyül más orotvány [Mezősámsond MT; Berz. 5. 42. 59]. — b. e fölött; *deasupra acestuia/acesteia*; *darüber*. 1789: A' Pintze ajto előtt egy Mosár törő Tőke ..., ezen feljül a' Gerendáb(a) szegzeve egy pár le függő Vas Karika [Mv; ConscrAp. 16] * ~ *kívül* ennél kinnebb; mai in afară de acesta/aceasta; *mehr draußen/auswärts als dieses*. 1818 Küjjel ezen vagyon ... más darab * [Kilyén Hsz; LLt. — *Ti. föld] * ~ *túl* a. dincolo de aceasta (și) mai departe; *darüber hinaus*. 1638 k. Ezen túl vagio(n) az eo felseghe tswreós kerte az mely foglal be egi nihani pusztá haz liett [Km. GyU 30]. 1681/1748: Ezen túl a' Szantsali határ szellyebéli Vápáb(an) édgi darab földgye [Balázs-fva; EHA]. 1761: Ezen túl tsak közöll ... földben ásott pintze [Spring AF; JHbK LVIII/1. 498]. — b. ezen az időponton túl; *după această dată*; *über diesen Zeitpunkt hinaus*. 1780: Terminussa a' Kohók es Verők keresésének, 'a tiltogatásának léssen az egész Banya miveles ideje', mellynek utolsó napja el-telvé, ezen túl a' kohók es verők beli munka folyásával, sem a' keresésnek sem a' Tiltásnak ereje nem léssen [Torockó; TLt. 3b. — *Újévtől számítva 12 hét].

ezenben 1. eközben, ezalatt; *in timpul acesta*, *intre timp*; *währenddessen*, *inzwischen*. 1590 Ki tekintek az ablakon senkit nem lathatek Ezenbe ieoue ki Varga Casparne kerde kit zidot [Kv; TjK V/1. 18]. 1603: Nicolaus Kosa *fassus est* Darabos mente magat hogy eo meegh ne(m) eott nem izik, vgy monda Horwat Adam hogy nem is ereöltete(m) kegdet. Ezenben minthogy vala meegh egy Darab soldor az Aztalon, kenalam Balast, hogy egiek, es veon benne egy falatot es megh ewe [Kv; TjK VI/1. 669].

2. nyomban, tüstént; *imediat*, *pe loc*; *im Nu*, *auf der Stelle*. 1592: Nagi Mihalj vallia Ezenhagi halla Tamas, zabliara vetekezek es ezem-mind, be vgi chapanak mind ketten eozue eccersmind, Istuan egy villaual, Tamas zabliaual [Kv; TjK V/1. 261]. 1606 osúat Janos be mene az keört, uely fa ala, ... monda osúat Janos, ... Zallj

le rulla, Ezenbe le zalla* [Uoszt 20/195 Joannes Dersi de Gagi pp vall. — *Ti., Lukacz Vra(m)''].
3. ekkor, erre; atunci; hierauf. 1572: Ezonben Mys el futamank Es demeter deakys lora Ewle Es Ell futa [Bh; KP]. 1584: Mondanak a' katho-nak, Ad ide erezd Nekewnk az Agarakat, Monda Istwa(n) deak Ne(m) ereszte(m) Mert az Agar sem vetet neked Ezenbe fel chattananak a' katho-nak es Monda egy Magos feierbely Eold vagd az Neste lelek Curwa fiat [Kv; Tjk IV/1. 312].
1591 mikor egibe czaptak volna az elseo czapas semmibe mene, masodzor hogi eozne czapanak, vgi talala Haczkoi Thamas az Biro kezet hogi csak az beoren marada megh. Ezembe Haczkoi Thamas fel ragada az biro zabliaiat ..., az Bon-czidaiaik nag' sokan rea rohananak [Kv Tjk V/1. 87].

ezenféle efféle; asemena, la fel; derartig. 1582: Chaky Dienes Lelte meg' Byro vramatt lewele altall, hog eo kegmek vitettnak az Parlagi Pall Koporso keowett Zilahig Kis Myhall vitte hat louon fizettem f 3 d. 75. Teomeoswari Andras ezen fele keouett vitt eot louon fizettem f 3 d 12 [Kv; Szám. 3/VIII. 12]. 1592: Markos Thamas is vgian ezen fele derebant portekait uizi Tordaigh 6. Iowan f 1 d 50 [Kv; i. h. 5/XIV. 78—9 Eppel Péter sp kezével]. 1673 tegnap az dragányok fizetésére adott ezenféle pénzből* ötvenöt forintot [AUt 194. *A radnóti jövedelemből].

ezenfelül pe deasupra, pe lingă aceasta; über-dies. 1800: a' Béresnek husz Forint kész pénz fizetése volt a szolgálonak tizen öt ezen fellyül köntös mindeniknek [Msz; DLev. 3. XXXV. 6].

ezenformán ily módon; in felul acesta, astfel; auf diese Weise. XVIII* sz. eleje: az ora mulatás ezen formán tartassék, ha az rendelt ora után jőne, és be izenés nélkül be menne^b, az büntetés legyen tizen két pénz [Kv; PosztCart. 20. — *A beizenés címszóban sajtóhíval. ^bA céhgyűlésre hívott mester].

ezenképpen 1. ugyanígy, ugyanilyen módon; tot așa, in acelaș mod; ebenso, gleicherweise. 1565: Mynden Brassay, Lugassy Awagy Karan-sebassy, Akar honneth walo, ky halat hoz, vag' chikot ide az Warosra, Egesz harom Nap tartozza-nak arwly Nylwankeppen ... Ezenképpen Zylwat, Almuth, Dioth es egieb giewmeólchyeót, kith Zanon es Zekeren hoznak harmad napigh tartozzek Nylwankeppen Arwly es Apronkenh el Adny [Kv; PolgK 6]. 1585: Fizettem az Negy barna Sybna Ezenkeppe(n) Perczhyeny Györgynek Eztendőre fizette(m) f. 6 d. 25 [Kv; Szám. 3/XXII. 79—80].

2. ekképpen, így; in așa fel, așa; dermaßen/art. 1577: Thowabba ezen képpen Szekelsegbely Jo-szagok feleolllys teonek illyen végezést es rende-lést my eleottwnk: Hogy a' my Bos Joszagok va-gyon akarmy newen neweztessenek azokatys myn-

deneketh myndenwtt kette osztnak [Uzon Hsz; BLt 7]. 1579 Miert hogy penigh teorweny kyweol senkit ne(m) zokot az varas bwntetny, vegeztek ..., hogy ha ky akar agallion mellettek Ezenkep-pe(n) Azert elő Menwen az dologba, bwntesse az teorweny a ky vetkes [Kv; TanJk V/3. 198b]. 1599 nem tartozunk sem bizonitanj erreol sem Iuralnj, Mert eo maga historice ezenkeppen felelthe megh hogy az dologh Indultatott [Dés; Eszt-Mk]. 1606: (Az alperes) 1.6.06 eztendoben ugi mint küs karaczo(n) nap <rea> ment nemes uduarha-za(m)ra zenamot czi<u>ro(m)ból el hordatta hazahoz, ... azon czivro(m)nek fődelet azon ha-za(m)nal egi istallo(m)ra fődette ... megint ismet uduar haza(m)ban tüzet tettetet. 2 nap ot uolt, Es ezön kepeu hatalmaskodo<t> [Uoszt 20/19]. 1640: Börveinét is ezenképpen hallotta azt, hogy mondotta az éktelen szót [Mv; MvLt 291.233a—51a átirásban !].

ezenkívül ezenfelül; afară de/pe lingă aceasta; überdies. 1568: (Anyja) holta vtanis egyeb ne(m) marat, hane(m) egy hitua(n) derekal, egy fogas, egy aztal, aztys Testamentomba, barla Janosnak hatta, es ezen kwl senkynek semit nem hagyoth, mert semy ne(m) volt [Kv; Tjk III/1. 203]. 1588: Az Notariusnak Sallariumara attunk f. 100. Ezen kywel az Regestum Jgazitasert ... attam f. 8 [Kv; Szám. 4/I. 4]. 1589: Ezen küöls kuleomb kuleomb fele wdeokben, vöttem mind eoreg es apro uassat | Ezen kewül az Massa haz Jowedelme f. 2/94 [Kv; i. h. 4/IX. 10, 4/XI. 24]. 1591 Ezen kwul Jsmet Jakab kowaczj es Barta Lazar leonek^a diokjgh hogy ez felliel megh Irt szemelieket Nem haborgatia [Uoszt. — *Utána tollban maradt: kezesek]. 1594 k. Vagion ezen kiwlis sok nyualiank es bantasunk [Dés; DLt 247]. 1599 Ezen kiwl en semmit nem tudok [Uoszt 15/187]. 1613 mjnden arany ezeöst es egieb fele draga marhakatt Kouaczyczy Sigmond vajda Hunyadgjara uitte Ezen köueöl Kouaczyczy Istuanis keth Arany Laczyoth (!) veöth kezehez Brassoban [Nagysajó BN; JHbK XXIII/31]. 1621 ezen kyl Kar Jstuan vramnak semmi nemw dominiomja ne legeni (!) [Szöke-fva KK; RDL I. 113]. 1625: Ezen kuul hoztak az Vasarbirak az piacrol Cipot [Kv; Szám. 6/XXXV. 66]. 1631: elegy maradot volt en nekem az Attiamtul Ezen küüllis maradot egj nehany taller [Mv; MvLt 290. 259a]. 1667: Ezen kül megh Edgeztünk azonis [Imecsfa Hsz; LLt]. 1684: Ezen küül teöb emberek feöldeib(en) valo kapdosásit is ... tudom bizonyossan [Csikfva MT; Bál. 50]. 1689: Ha mihez penigle(n) ed kglmek eze(n) kwl p(rae)tendálnak ahoz nekemis szom vagon [Szökefva KK; Szád. Sárosi János nyil.]. 1701: Ezen küül a' Legény ezen cselekedetiert büntettessek meltokeppe(n) a' Társaságban [Kv; AsztCjk 43]. 1734: az lovat fizesse meg ..., ezen kívül a Deliberatumert expendalt 24 pénzitis refundállják [Torda; Tjk I. 42]. 1789: ezen küül sok izben versen láttam onnat holmit hordani [Dés; DLt]. 1835: töllek, évenként 1 for. 51.

xr. Taxa vétetik, ezen kívül a' Szombati és országos vásároknak az Árendátorok által meg szoktak vasmoltatni [Torda; TLt Praes. ir. 1012].

ezenközben eközben; între timp; in/dazwischen. 1568: hamis hitőnek monda eotues gergel, es ezen kozben az Céh kozikbe alla es meg bekeltete oket [Kv; TjK III/1. 179]. 1588 Ezenkeozbe az vegezet nap eleo Jeo, Az en fiaim oda mennek azokhoz az kikert kezesek voltak [Zsákíva Sz; WLt Mich. Talas j b vall.]. 1590: Ezen közbe Ismeth Erte(m) hogy El akarjak az hasznath uóny kaszalnj akarjak [ÚszT]. 1632: eze(n) közbe(n) megh kette(n) ot feddódenek en el menek dolgo(m)-ra [Mv; MvLt 290. 103a]. 1831: ezen közbe oda toppanván a' Tektes Ferentzi Károly ur Kocsissa így kiáltott utannom* [Dés; DLt 332. 8–9. *Köv. a kérés].

ezennel 1. nyomban, tüstént, azonnal; pe loc, indatá, imediat; auf der Stelle, sogleich. 1570 Zeoch Demeter, gyakorta mykor az vra hon nem volt, Rea Be ment chipte harapta, es Intete hogy Engedne Nely, Gereznat es elegh keolcheget adna nekj, Aztis monta Nely Myne(m) (!) sokara lezen chynallywk be az Ablakot hogy szeotet legen, Ezennel megh lezen, De eo Nem Engedet neky [Kv; TjK III/2. 81]. 1589 bizony ezennel kialtast tizek mert nem affeli ember* vagiok az kinek vilz [Dés; DLt 226. — *Asszonyi nyil.]. 1614: tudom azt hogy Bathori Gabor Dengeleghineuel <ed>gywt czyak ketten egy hazban haltak, Tudom aztis hogy also Inghben Jeótt ki az hazbol Dengeleghine kiben az fegyedelem volth, s Izenteis en teölle(m) az fegyedelemnek, fekegyek le Immar eó felsége, enis ezennel majd le fekke(m) [Medgyes; VLt 53/5267 L. Vitez (20) fam. et serv. Nic. Teőkeőly vall.]. XVIII. sz eleje Az melly lő gengén epül, gyengén eszik, az holdnak harmadik hetiben Szemin valóját, Lencsējétt, inyit, vetesd megh, a farkas fogát ütesd ki, ezennel épülni kezd [JHb 17. 10 lőtartási ut.]. 1815: tessék ... a Tkts Urnak, a' fen forgo Fiát illető Leveles Ládákát ezennel, vagy legy tovább 15öd napok alatt magához el hordatni [Somb. II].

2. az imént; adineauri; soeben; vorhin. 1573 Mond az Azzony hagi leot az* ha az en* chiak ezennel Menek ely Innet, Mond Ianos No valamikor Ment de az meg leon [Kv; TjK III/3. 280. — *Ti. a szidalom. — *Tollban maradt: uram].

3. *hiv* ez alkalommal, ezáltal; cu acest prilej, acum; zu dieser Gelegenheit. 1815 Küldött egy kőtes dohányt, melyet ezennel én is bátorokodtam Nagod(na)k leküldeni mint mustrát [Banyica K; IB]. 1826: a K Guberniumot ... tudositani, és egyszermind az ezennel közlőtteknek vissza küldése mellett a Könyörgő Feladása iránt is tudositast tenni elne mulassák [Kv; DLt 889 a gub. Dés városához. — Kiss András kijegyzése]. 1836: (A) körül mért helyettségét ezennel 5% eőt válto Réns Forintokra meg erőnek meg is betsültük [Dés; DLt 556]. 1840: Ezennel ezek meghallgattatván s kéréseknek hely engedtetve, lépénk a

következendő egyességre és határozásra [Taploca Cs; RSzF 200]. 1849: Kelemen Béni ... annyit mondott, hogy ő Krizsán Mária számára 12ét köntöst nem készített, mire Kronstädter Josef viszhangolta, hogy ezennel is ragaszkodik vallomásához [Kv; Végr. Vall. 80].

4. *hiv* prin prezenta/aceasta; hiermit. 1783: Meltonak ítélte a Nemes Eklésia, hogy illy Ditséretes magaviselésiért innenis absolutiot végyen a mint hogy ezennel absolváltatik is [Zilah; Borb. II]. 1803: ezennel solemniter inhihéaltatták Ngodat tudva lévő erdőbéli Nyiljok akármirészen lehet irreptiojától, annak vágatásától prédáltatásától [Ádamos KK; JHb XIX/64]. 1813: elszenvedhetetlen gyűlölséget is érezvén a Mlgs Aszszony iránt, tehát törvényesen kíván a Mlgs Aszszonytól ezennel divortialtatni [Kük.; IB ut.]. 1846: az ado mennyiséghez arányzott kiosztás vagy rovatal meg készítettén ..., sietünk azt további kezelés, s a' kellett elszedetés végett ezennel beadni [K; KLev.]. 1865: Alolirt Bodor Elek ezennel minden engem illető vagyont szegény egyetlen egy testvérem Bodor Annának hagyom (így!) [Kv; Végr.].

ezentől 1. mindjárt, tüstént; numaideci, indatá; sofort. 1540: imar az nemetkek raythok wadnak, es a therekek ezenthel raythok lesznek [Kv; LevT I, 9]. 1573: Az Battya kery hogy ky ne hannya mert az Annya adot valna helt neky*, Mond erre Jsmet Esse kurwafy ky ezenteol ky ne(m) hannya, oda Jndul hogy ky hannya, Vincze Ada(m). meg fogya karyat hogy ne Bochassa oda [Kv; TjK V. — *A tűzifának]. 1583: Ersebet Kochis Georgine vallia, hallottam Az leannak Zayabol syr vala: oh lellem Mely NagN iomorusagba esem ezentewl, Mert Im rea kenzeritenek Rengeo Anna es Borbelj Ianos hogy az valliam, hogy engemet ez Igiarto Georgy gonoz eletnek chelekedetire Akart volna kenzeriteny [Kv; TjK IV/1. 126]. 1653: ne hadgyunk rosz hirt koporsokrajhs holtunk vtan, az ki immar igen közel vagyon mert ez az világ ezentől mind az kettőnkűl el mulik [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. 1751: Király ezentől indulok Bőitsekett hozzád szollitok [Hétfalu Br; EM LI. 125 bethl. játék].

2. mostantól fogva/kezdve, ezentől; de acum înainte, de (pe)acum; von nun an, fortan. 1700: Ezentől barattsagossa(n) es mint keresztye(n) enberhez illik egy massal jo szomszédcsagban elnek eó kmeK [Dés; Jk].

ezentől 1. mostantól fogva/kezdve, mátol fogva; de acum/azi înainte; künftig(hin), fortan. 1571: Byro vram kyaltassa megh hogy senky Ezentwl seh zeoloe Mywesnek seh Boro* Iwonak Enny Neh Adyon [Kv; TanjK V/3. 41b. — *Tollvétség Boron h.]. 1653: Ezeket az írásokat régi minútáimból én Nagy Szabó Ferencz, kezeimmel kezdettem kiírni..., és ma végeztem el. Ezentől a mi illendő lészen, meglátom mire segít Isten ő szent felsége [ETA I, 155 NSz]. 1698: adgyo(n) Reversalist es alicson kezes: hogy ezentul hasonló botrankortato cselekedetől supersedeal [Dés; Jk 274]. 1768: ezen

tul ne tarcsón számot klmed a Torozkai Jozsághoz meg se kertelesse mert ... én el arendáltam Szóts Peter Uramtol [Szentlélek Cs; BLt 7]. 1787: Majorságot Tojást s egyebetis bővebben küldhetek ezentul ha meg tudom hogy Nsgtok Szebenbe meddig fognak mulatni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1800: azon Irtásokat senkinek szabad ne legyen ezen tul tágosítani az oly Erdőkben, melyek nem az irtó Ember földes Uráé [Mv; TSb 24]. 1. még RSzF 125.

2. ezután; dupá aceasta; hie/hernach. 1590: az az Ember azt mondotta neki szemebe, En neke(m) te Peter hitedre tiztessegedre fogattad vala hogy megh elegittez az Roka Beörbol, Azert megh nem elegittel enge(m), de ezentul bar megh ne ad, de En nallom hited ninchen [USzT]. 1699: Ezen malom négy kövü, melynek folyo kövei ige(n) megh vásottak, alkövei penig el hasattak és el vástak, ugj hogy ezen tul csak hamar mind az folyo kövek helyiben mind penig az al kövek helyiben mas kívántatik [Fejér m.; LLt Gyulafi László lelt.]. 1749: az itt valo Malomnak gáttját el múlhatlanul meg kellenék köttetnem már ezentul, mivel lehetetlen szakadás meg maradjon tul, mivel lehetetlen szakadás meg maradjon [O. csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.]. 1773: az Istemi providentia valamint eddig, ugy ezentul el nem hágy, tö kélletesen hiszem [Nsz; Borb. II Motok András lev.].

ezer számn I. Jelzői haszn-ban; in constructii attributive; in attributivem Gebrauch: 1. o mie; tausend. 1503: ezer oth zaz harom ezte(n)doben [? Szentlélek Hsz; MNy LX, 106]. 1546: Ezer forynth ketheel alath . . . reya hyhassak [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. 1584: Az vta(n) egy erdeobe valami kalmarokat vert fel es marhaiokat el veotte vgmint ket Awagy teob ezer ftig [Kv; TjK IV/1. 290]. 1587: 29. Juny Veottem ezen Swteohazhoz Eott Ezeor Sendelt f. 5 Ittem Veottem Ezeort f. 1 d. 25 Veottem heazo zeget ezen Swteohaz Epitessere 13. Ezeort d. 35 [Kv; Szám. 3/XXX. 8 Zabo György isp. m. kezével] 1614: Zent egyhazas olahfalú es Kopolnas olahfalú eszer fwresz dezkaual tartoznak Egieb szolgatlaiok ninch [UszLt VI/56. 97]. 1657: kerenek ... Dobrai Anna azonitol Ezer Greczi tallerokat [Felvinc TA; JHbK XXIV/20]. 1718: Kivánnak a Hid Mesterek hét ezer Szekér Veszszót és ezer Szekér Tövisszet [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1760: Annalis Szolgálatyok penig ez vólt. ezer Séndelyt Csináltanak [Hesdát TA; BLt]. 1779: azon sóhajtozott, hogy a felső országon így-amúgy élnek s egy burgernek ennyi-amanyi ezer forintja vagyon [RettE 400]. 1812: tartozzanak Tavasszal az első Vizen a Maros partyán Két Fertály Tutajat 1000 Ezer Szöllő Karoval meg terhelve Számba adni [Toplica MT; DE 2].

Szk: ~ és egy, két sb. 1572: Coloswarat Eppel Petermenel vagion egy Ladaia, melybe vagion Ezer forint es harminc a vagy a thayba [Fog.; SLt S. 10]. 1586: Exemptis kbertainor(um) Dicis de Numero Dicar(um) Universal(ium) manebunt dicę Nro: 1003 1/2 Ez Ezer es harom vonas, es egy fertali

kwleon kwleon hat hat forintra zamlaltatwan ez tellies esztendeonek Adoya tezen f: 619/50 | veottem Eót ezer es het zaz szendelt ezeruel f 5/50| az ezer es Niolcz zaz forintba(n) Amy le zalthatna, Biro vram ... theoreokeoggyek Aggya eleybe eo Nganak, a' keossegek zertelen valo megh Epedeset az Draga Wdeoben [Kv; Szám. 3/XI. 187, 3/XXIV. 16, TanJk I/1. 32]. 1598: az Commissarius vraknak adott volt az varos keolchjeon f 2000, ... Melynek Ezer es zaz harmincz ket forintia fizetetlen vagion [Kv; Szám. 40/IV]. 1655/1660: (Amíg) az Ezer és száz forintokat ... Dálnoki Leórincz Vramnak, le nem teszem, addigh szabados Dominiumjában legyen az megh nevezett ház [Kv; RDL I. 30] * ~-ezer. 1726: az Feleségemnek hagjok ezer aranyokat ..., minde-nik Fiamnakis ezer ezer aranyot az Szebeni Ládából [JHb XXXV/21 br. Jósika Imre végr.].

2. túlzó nagyon sok; foarte mult; sehr viel. 1736: az magok ártatlanságát már ezer uton megmutatták volt [MetTr 424]. 1756: egy kitsiny láda ... a' Sarka is az eb attának volt ezer esztendő, tsak tzigányoson volt belé eresztve [Kv; Mk IX Vall. 57].

Szk: ~ örömmel nagy örömmel. 1785: én ezer örömmel cselekszem mindent familiámért, de Hivatalam a mostani állapotokban bizony nem engedi [Szentbenedek SzD; Ks 21. XV. 33 gr. Kornis Zsigmond Kornis Istvánhoz].

Sz: ha ~ lelke lett volna is ... 1771: ő kigyelme most jött ... Herepéről bort hozván ... és látta miként kenlodtanak az ökrök, ha ezer lelkek lett volna, el kellett volna romlani [Mezőmadaras MT; BK]. 1797: Imre Daniel tizszer tizenketzer a' puskáját hozza sütte, en mindenkor a' Végit egy kosztal le üttem, mert ha le nem üttem volna ezer Lelke lett volna (így l) még is meg kellett volna halni [Málnás Hsz; Mk II. 8/260. lh Mihály István (29) vall.].

II. fn-i jelű haszn-ban; in functie cu caracter substantival; in substantivartigem Gebrauch: 1. ezer darab; o mie de bucăți; Tausend (Stück). 1543: (A) wajda .. azthys mongya, hogy az boyereketh aggyok kez kezben, awagy, Brassoban awagy Zobonben, kez ozthan nem ezerth* hanem hatezerthys adnya [LevT I, 23. — *Értsd: forintot]. 1585: hoztak ... haza Eot ezert*, az arra Eot ezernek teze(n) f 10 d 88 [Kv; Szám. 3/XIX. 42. — *Értsd: tetőcserepet]. 1621: Hyazo Cserepett az nagy Templomhoz veott(un)k Ezertt fl. 15 [Kv; i.h. 15b/IV, 16]. 1625: Vrnk eo felsege menyegzoye lakodalmaba igertek ... tsukot eze-reth [Kovácsna Hsz; HSzjP]. 1687: Maga ő kgme vorette Lécz szeget ezert [Szád.]. 1717: kaposzta Palantat Circiter négy ezerig már el rakták [Darlac KK; Ks 96 Fogarasi Péter lev.]. 1764: a' Ns V(ár)(me)gye fizet néki*, minden ezerért Tizenegy sustákat, egy, egy, Véka Török búzát, melyből minden harmadik ezerre buza adatik a Török buza helyet, e' mellet minden Ezerre egy font Turo, és minden száz Ézerre, egy egy masá Só igitetett [Dob; Borb. I St. Fogarasi hites vármegyei not. kezével. — *A téglavetőnek]. 1776: Eddig 12 ezer

forintot praetendált rajtam, már most 29 ezeret [RettE 364]. 1822: Az egeteskor egy katlanban 10 ezeret rakván abból az ajjában égetetlen szokott maradni ezer [Torda; TVLt Köz. ir. 631].

Szk: ~ és egy, *hető sib*. 1585: 12 Juny, vettem heazo zeget három ezert es eot zazat ... 29 July, ... vettem Sendel zeget ezert es ket zazat [Kv; Szám. 3/XVII. 7–8, 11]. 1587: Veottem három zeker Sendelt oda ala Az egyk zekeren volt Negy Ezeor es zaz [Kv; i.h. 3/XXXIV. 13].

2. *tűző is ezer személy; o mie de persoane; Tausend (Personen)*. 1614: maganak ... az feyedelemnek Zayabol hallottam hogy mondotta: Soha kedvesb testw embert ne(m) kostoltam Dengeleg-hinenél, maga immar egy nehany zazal volt keozom kit megh Ezerigh ne(m) teolthettem hane(m) ha rea teolteom, oztan az utan megh terek [Nsz; VLt 53/5267 G. Virginas de Ratisbona (25) vall.]. 1631: Azt is tudom, hogy házbeli eszközét vagdalta s rontotta el az ura, szidta is az asszont, hogy lélek esse, lélek kurva, mást szeretsz ezeret — úgymond [Mv; MvLt 290. 44b–8a átirásban!].

Szk: ~iben egy ezer közül egy. 1742: Kolosvár éppen most pestisedet még, az kik meg Pestisédnek, az (így l) tiz tizen két ora alatt meg hal, ezeriben égy ha még él harmad napig [Ap. 2 Apor Péter feleségéhez] * olyan ~nél különb. 1653: Vas Daniel v(ram) olyan ezernél kwlőmb ember, csak az kis kormét sem érte volna Meszaros Peter [Ne; KemLev. 1394].

3. rendsz tsbz-ban; de obiceila plural; gewöhnlich in Mz.: nagy-nagy mennyiség; mii si mii, multe; Tausende. 1838: itt bezzeg van pálinka főző hely, ezerekkel lehet főzetni szilvából, azon kívül van r(en)geteg szabad erdő, ketskéket <le>het ezerekkel tartani [Nagyrápolt H; Bosla. B. Mlake Ferenc lev.].

4. ~iben (vagy) egyszer nagy néha/ritkán; rare-ori; selten. 1762: az A. Néhai edes Anyát Bőjte Judith Aszsz(ony)yt soha semmiben nem segéllette ... Nem hogy segéllette volna, sőt ellenben mikor betegségében ezeriben vagy egjczer oda mentis, nem egyébert ment hanem hogy az mie volt, attol meg fosztaná [Torda; Tjk V. 77]. 1830: Te valójába szinte meg sem érdemled hogy néked irjak, mert te olyan rest vagy, hogy nékem sem(m)iképen nem irsz, s mikor ezeriben egyszer irszis, szokásod szerint 4 leg-felyebb 5 sort [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez, Gál Miklóshoz] * ~iben valamikor 'ua.; idem'. 1771: (A malom) akár mely Nagy árviz idejébenis forgatt, Vagy ha meg állotis ezeribe Valamikor, Csak addig állott, még a viz meg fordult, vagy egy Etszaka Vagy még annyit sem [Kük.; JHb XX/26. 2 vk].

5. birt. szr-os alakban; cu sufix posesival; mit possessiver Personalendung; vmből ezer darab; o mie de bucăți din ceva; Tausend Stück von etw. 1587: Veottem heazo zegett 37. Ezeort Ezeoret veottem d. 30 [Kv; Szám. 3/XXXIV. 13 Zabo György isp. m. kezével]. 1677: Tizen hat ezer sindely nerettem fel az sindeliezőkkel ezerit egy forintert [Berz. 17. XII]. 1776: A haranglábbhoz ... egy cigánytól kétezer zsendelyszeg vettem, ezerit

a den, 60 [Kv; ETF 107. 13–4]. 1811: Csűr ... van fedve Siszával ... Sisza vagyon a fedelezettyin három Ezer mellynek Ezerit per 30 xr. véve tésszen 90 xr [Spring AF; KvAkKt Mss hung. 6].

6. ~ével ezresével; cu miile; zu Tausenden. 1585: (Zsindelyt) wettu(n)k Zok Petertol ket ezert, ezerevel egy forinton [Kv; Szám. 3/XIX. 39]. 1586: Hol egiwt hol maswt miért hogi akkor talban szendelt nem hoznak vala veottem Eót ezer es het zaz szendelt ezereuel f 5/50 [Kv; i.h. 3/XXXIV. 16].

7. ezres, ezek; mie, mii; Tausend, Tausende. 1770: ő azt praetendálja, hogy én ezereket importáló bonumokat vesztegettem el az anyjának [RettE 235]. 1777: Csudálkoztam rajta, hogy ... a sok ezerekből melyet ki húsz, ki negyvenezer forintnak mond lenni, egy pénz se volt nála, hanem a senior-tól kért 20 forintot [i.h. 382]. 1788: B. Josika Moses édes atyám után, igen nehéz és terhes Törvényes processusokat ... kellett folytatnom, mely-n(e)k folytatása egy néhány ezerekben nékem fel került [Branyicska H; JHb XXXI/26].

8. ezred; regiment; Regiment. 1653: szembe lönk Nagy Andrással, és minket a Szilasi ezérébe rendele [ETA I, 107 NSz]. 1677: az Magyar Ignyek mostani valo el nyomatanak alkalmatosságával Magyarországbul ki bujdosott ... pro nunc Major Ur(am) ezérében lako Nemes Vitézlő Szendrei Kis Mihály [Uti]. 1762: Tizenöt ezer land-milicia állittatik most fel, melyben 12 ezer gyalog, 3 ezer huszár és dragonyos lesz. Egy obrister lesz a com-mendánsa, de mindenik ezerben lésznek mindenféle fő és altisztek, mint a több regimentekben [RettE 142–3].

ezerbelli (vmelyik) ezredbeli; din(tr-un) regi-ment; aus (irgendeinem) Regiment. 1706: Vaj László Ur(am) ezerebeli katonák ... az Udvarházra jöven az ablakból két vessződ vasat el vittek [Hsz; Törzs. Rákóczi inv.]. 1709: Krucsay János uram ezerebeli adjutant, Somlyódi István [Tt 1890. 759 SzZsN]. 1714: Enis lévén ezerebeli kato-na ..., Rabutin Ge(ner)alisnak ki mentelivel (!) be jöttünk Deesig [Dés; Ks 26. XIII Joh. Sándor ns concivis (50) vall.].

ezered ezred; regiment; Regiment. 1834: A' Fő Hertzeg Joseff Lovas Ezeredje [Dés; DLt 1114]. 1841: Oláh Ezeredhez tartozo Hadnagy [K; KLev.]. 1846: a' Főherczeg Ferdinánd ezeredében katona is volt [DLt 1008 nyomt.].

ezeredbeli (vmilyen) ezredbeli; din regimentul; aus dem ... Regiment. 1846: Székely gyalog ezeredbeli Máthé Antal | Oláh Ezeredbeli Gligor Nicolae Pánfiloga [DLt 1238].

ezeredi ezredbeli; de/din regiment; Regiments. 1848: ezeredi építész Goldschmidt János [Dés; DLt].

ezeredmagával cu o mie de oameni; tausend-selbst. 1655: Az fővornik vagyon Rusivede felé más

fél ezred magával [RákDiplÖ. 229 Joh. Boros Kalugarenbői a fej-hez]. 1683: Az Chám Urunk (na)k is azt írja, hogy két száz ezred magával jó [Parásmár (I) Br; KJMiss.]. 1762: Egy generálisa ... egynéhány ezredmagával ... azon várta, melyben fogva volt, reámenvén violálta, a cárt kiszabadította [RettE 144].

ezeres-főkapitány tábornok; general; General. 1708: brigadéracs (I) lovas ezeres-főkapitány Bezzerédi Imrénnek, vice-kapitányának, Ratka Ádám-nak Patakon hóhér által fejek vétetik [TT 1890. 508 SzZsN].

ezereskapitány ezredes; colonel; Oberst. 1708: ezeres-kapitán Rácz András levén az commendó, maga mintegy hatszázad magával portára megyen [TT 1890. 500 SzZsN]. 1710: (Bánházi Pál fia) István ... vitéz emberré vált, Dragul ezeres-kapitány vicéje lőtt [TT 1891. 284 ua.]. 1753: Ertük életben Nehai Csáki Laszlot az oregetis ..., a fiatal Lászlótis tudjuk az Ezeres kapitánt hogy Hadadban holt meg [Nagyalmás K; JHb XXX. 9 Stephanus Szabo (66) és Stephanus Andras alias Varga (70) vall.].

ezerhetedfélszáz ezerhatszázötven; o mie șase-sute cincizeci; tausendsechshundertfünzig. 1658: Ezerhetedfél száz gyalogok van, az havasalföldi vajda személyivel [Sv; TML I, 303 Barcsay Gáspár Teleki Mihályhoz].

ezeriziglen spíte/generații de-a rîndul de o mie; tausendmal, im Verlaufe der Generationen. 1787: Áldassék az Isten, ami (I) atyáink(na)k Istene mind örökkön örökké, ki az ő nagybusulásában meg emlékezett irgalmasságáról melyet ígért az ötlet felők(ne)k ezer iziglen és meg kegyelmezett a Nsgtok életének emberi reménység felett [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

ezerképpen ezerféleképpen; in o mie de feluri; tausenderleiweise. 1566: kegyes adományat felsegednek az hatalmas Isten ezer képpen hasznoson meg fizeti te felsegednek [SzO II, 207 egy-i végzés].

ezernyi igen sok; foarte mult, mii de ...; sehr viel. Szk: ~ ezer megszámlálhatatlanul sok; nemumárat de mult, miriade; unzählbar viel, Tausende und aber Tausende. 1822: a Sokszor említett boszorkánysággal (I) tele Bernárd Benedek, hozzá hasonló boszorkányos Groff Mikes Jóni etc. ... minden nyugodalmat meg-gátáló, ezernyi ezer (I) a Füleimbe Fejembe ... kialtozó ördög, kutyá, veszett ... teremtetekkel rajtam ördöngösködnék [Kv; RLt ismeretlen rk pap panasza].

ezerszer de o mie de ori; tausendmal. 1629: ezerszer megh eskenne(m) hogy meg az Nadraga szijais hogy kin vala azt is özue takargata s el daga [Mv; MvLt 290. 184b]. 1632: az kd feleollem el szelledet panaszkodassi miatt ezerszer nagjub

bantason uagion nekem kdtul hogi sem en tullem k(ne)k [Kv; Ks 41. D. 21 Lad. Bornemisza lev.]. 1724: meg esküszöm ezerszeris hogy mindenikkel volt dolga [Náznániva MT; BK. Etsedi Sámuel (25) ns vall.]. 1770: Szilvási Ádám ex praecipitantia vette volt el az kolozsvári Endes Péter leányát Borbárát, de ezerszer megbánta [RettE 237]. 1788: Kedves Samueledet pedig Druszája ezerszer tsokolja [Szászalmás KK; IB. gr. Toldi Zsigmond gr. Bethlen Sámuelhez]. 1827: ezerszer tsokol 's vár Lelkem Miklosam szerető hived Titi [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

ezerszín ezerszínű; de o mie de culori; tausendfarbig. 1763: 1 Tróké Ezer szín ezüst széles Csipkés szoknya [Nsz; Szer.].

ezért az ez mut névm -ért ragos alakja; forma cu sufixul -ért a pronumelui demonstrativ ez; mit -ért Endung versehene Form des hinweisenden Fürworts ez: I. Jelzői jell -ű haszn-ban; in funcție cu caracter atributiv; in attributivartigem Gebrauch: pentru acest(a)/această/aceasta; für diesen/e/es. 1564: kegyelmes Uramnak ne legyen nehezege ezért az en könyörgesemert-is en ream Nagodnak [Zutor K; EMLt]. 1589/XVII. sz. eleje: Ha penigh cziak Rako mesterseghoz akar állani, es rakast tanulni, ezért az Rakasert, ugi mint, nem oly nehez mesterseget, harom esztendeot szollallon minden jnas, akar ki fia legien, apród esztendeowl [Kv KőmCart. 4]. 1603: Hez Mattias Fenessy vallia: ... Erre en azt monda(m) hogy miért mondot ezt ha ezért az zodertis megh ver az jsten [Kv; Tjk VI/1. 692].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; in funcție cu caracter de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: a jelzett/szóban forgó dologért; pentru aceasta; für dies. 1585: az Zaz embereknek be giwtesere a' harangozo eonneon keoltsegen tartozik a' Nagj harangot megh vonatny kiteol semmy fizetesse nem volt, Azert minden Eztendeo(n)kent ezért Iarion tritici cb 4 [Kv; Szám. 3/XIX. 7]. 1590: en ram azon keppen tamattal es engemetis nagj rúttitkokkal illetel Jobbagiddal halalomra Igiekezett. Ezert pedig valaminek az teóruenj mond-gia vagj toluajnak vagj vt Allonak terhet mütattja Azt keouettjwk raitad [UszT]. XVIII. sz. eleje: Kun Miklos ... jó nagj haragval mondván kö Teremtetek miatokat vagjok ebben, de egben csinallatokat az hazat mert még fizetek ezért [Karatna Hsz; HSzJP Bodo Andrasne Illyes Klára (30) vall.]. 1843: Az Ószón mult Esztendeje Dékány lévén az Ujj Hegye 4 Marhát bé hajtattam, ezért pálinkát kapva ingert kaptam ... ki mentem leskődni a Szőlőbe [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.].

III. hsz 1. emiatt; pentru aceasta, pentru acest motiv; darum, deswegen. 1568: ez Nagy Andras adoth az koszege Andras hazatol, a ky felol most perel ky Regy Restantia volt Rayta f. 6 d. 24. Es az hazat ezért engettww neky [Kv; Tjk III/1. 213]. 1591: Fozto Istna(m) en neke(m) aszt mon-

dotta hogy megh vernek teged eszerth, merth vrad(is) megh hatta hogy megh verjenek merth ne(m) aszerth fogadott eö teged hogy kúráalkod-gyal hane(m) hogy az lohoz lass [UszT 13/70]. 1602: wttamatt meg allotta hatalmaeül; az feöldre le Eytett, az vtt allasnak terhen vagion, Annak felette hagi az feoldre le Eytett, ezertis 24 gyran vagion [i.h. 17/19]. 1639: megh lad te beste kopasz lelek kuruafia hogy bizony megh kel ezirt hainod [Mv; MvLt 291. 207b]. 1727: Baló István ... lopta volt el a penzt és fel kellett volna akadni, ha a p(rae)titulalt Ur eö Nga meg nem váltotta volna az akasztó fátol. . . ezért kötötte magát ide, az Mgs Udvárhoz örökös Jobbágjúl [Hévíz NK; JHbT]. 1753: en többször levelemben kigyelmedet sogoromnak nominalni el nem mulatom; most az edczer ha ugy eset alazatosan követem kigyelmedet; ezért nem kel vala engemet pírangatni leveliben [Lőrincfa MT; SLt XLII. 13 Suki László Gálfalvi Ádámhoz]. 1810: még máig Sints kinek kinek a' maga portioja tisztán megkülömböztetve — ezért gyakorta Nehézség támad, mely elhárítására ezután Szükség ezen Táblákot excindáltatni [Varsolc Sz; Ks 76 Conscri. 337].

Szk: ~ vagy imezért. 1579: minde(n) zam ado t,zt visseleo ember senkit ky nem vewe(n) vgy keozwllie(n) Rea hogy valamikor eo kegmek elő zolyttia eoket ... kezen legien hogy semmy mentseget ne vesse(n) Akor hogy ezert vagy Imezert ne(m) alhat elő [Kv; TanJk V/3. 202b].

2. amiatt, azért; de/pentru aceea; deshalb/ wegen. 1570: Ezerth Ideztem ty kgltek Eleyben ez Paloczky Janosth es czynek balinthot hogy az el Multh wdokben ... hatalmawal harom fertaly zolometh el Merette [Kv; TjK III/2. 166d]. 1588: Sombori vram minden oknelkwi az en ket fiamat meg fogta oth tartotta, de leges leg Jnkab ezert kapoth az en fiaimon hogy az en fiam azt mongia mond ky volna az a ky ezt az en vramnak meg mondana [Zsákíva Sz; WLt Mich Talas jb vall.]. 1589 k.: Masodczor ezert eset az gira birsagh hogy az ay kapuiat beraktak vala varas akarattiabul [SzÜ; UszT]. 1724: Etsedi öszve veszet Pekrivel, miért, ezért, m(ert) egy Leány vagion ott nála, a kitis kinez, vér, hogy miért n(em) enged neki [Mezőkirályíva KK; BK. Szakáts Simon (30) jb vall.].

3. évégett; cu acest scop; zu diesem Zwecke, deshalb. 1571: (Aki) penigh hon lewen vgian azon oranak ely Theolte wtan sem Akarna leony d 25 vegenek rayta kedwezeselekwl Ezert penighen az lffyva Zaz vram az ely oslasnak vtanna Mindiarast zalagot zedeseenek azoktwt kyk wakmereo-szegre vetyk magokat [Kv; TanJk V/3. 31a]. 1579: ö Naga lenele volt nála hog segytsegel legyünk nekyek ha züksek hat Embert es adgyünk melejek Enny es Innua kerenek es Ezert es hog chak legent ne adgyak melehek (!) atam kölcheget nekyek d. 25 [Kv; Szám. 1/XVIII.24]. 1607: minkett harman ky viuenek hogi Bizonyjagokatt mjud az kett felnek be veönök my ezertt

az hluatak zerentt elmentjnk az felíwl megí irtt napon es Eztendeoben Kereztt wr varosaban [UszT 20/351].

4. avégett; pentru aceea; zu diesem Zwecke, deshalb. 1570: Esmet alah hyttak eotet az byzonsagot, Es Mond Zabo Jmreh ezert hywalak ala Jo Ambrws vra(m), hogy ... Kalmar Jiles nem akarya kylémben venny az zeoleot, hane(m) hogi aztis hozza aggiam az mely Darabot Boregetenek attam wala, Azert aztis oda adom neky Keged elewt [Kv; TjK III/2. 91 Nyreo Ambrws vall.]. 1612/1613: edes Geörgi Vram, ezert iövek kegd elejbe, hogy kegk(ne)k protestalliak, mert eu az en Vrammal nem lakhatom [F.balázsíva BN; KJ]. 1612/1723: ez előtt ugy mint négy Esztendővel hivtuk vólt kglmetek eleiben a' Bodoni Vraimékat Törvényel, ezért, hogy ide a' mi Templomunkhoz vólnának megyések; Azert azt kívánnók, hogy ... ök is ide hozzánk* tartásák a' Megyét [Hagy-másbodoni (MT) eklézsia könyve. — "Ti. Koron-kához]. 1625: ezert tottem az tilalmat hogj nem engedem hogj masnak aggia az A. (igy!) mert engemet illet uerre [UszT 24a].

IV. ksz tehát; deci; also. 1593: mondgia hogi engedetlen wolttam az Capitani vram tötte törvinnek, en nem zegtem meg az Capitani Vram Torujnit ... en chak eggik, az kissebbik uoltam, az Lo feö valaztot az jobagiok es drabantok közzöl, az drabant es Vrnk ö Naga Jobbagyi valaztottak az lofeyek közzöl, ezert meg nem zegtem az ö kge Torviniit nem en tottem mas Eskotteket, hane(m) az falu [UszT]. 1765: Már ezen 1765. esztendőre többet nem írok, hanem ezen esztendőnek járását megírván. concludálom. Ami illeti ezért ezen esztendőt, a tavalyi lágy és sáros tél miá igen alkalmatlan idők voltak [RettE 194].

ezideiglen mindeddig; pină acum; bishor/bis jetzt. 1589: Ezertt Euocaltam kegtek elejben az I. valahonnet valo gondolatiaba(n) ment rea egy Irtas feoldemre tulajdon hatalmaval ... es igh foglalta ki kezembwl mely en orotot feoldemnek vagio(n) niolcz ezte(n)deie hogy epitenie keztem ez Jdeiglen birtam az erdeiet en veztettem el rolla vgy annira hogy cziaik zantany kel vala [Szent-király U; UszT].

eziránt I. erre nézve; in această privință; diesbezüglich, in dieser Hinsicht. 1652: ha Isten jotetsesebol egyikünk(ne)k valamelyiket ez halando vilaghi életből kiszollitana előb az masikunknal, tehát job modgyával dolgainkat irasban hadni, disponalni Testamentumban Istenessen akarok tenni [igy!] hogy ez aránt Feleséghe-mel egywttt ne latassunk ghondviseletlenek(ne)k lenni holtunk utannis [Kv; RDL I. 139]. 1679/1681: előre senkinek ne fizettesse(n) hogi sem én, sem a' Tisztek kart ez arant ne valya-(na)k [Vh; VhU 676]. 1719: A mi az Fejer egyet masokot illeti azok irántis tettem volt ment-tiót Groff Mikes Mihály Ur(am) eo Kglménék, de az időnek régisége miatt resolutioja ez iránt exci-dált [Beszt.; Ks 83]. 1757: Kérdés támad ez

iránt is: Ha az az vizek folyamában találató Arany ott termetté, vagy Mineralis Hegyekből devolvalodat oda? [Zalatna AF; JHb]. 1806: Ezaránt megszólították törvényben gergyóremetei gyalogkatona Szóts Barabás őkegyelmit [Szárhegy Cs; RSzF 263–4]. 1856: vélek lépniem ezaránt kötelevére [Komolló Hsz; Bet. 4 Sylvester Dávid lev.].

2. ~ való a. erre vonatkozó; cu privire la aceasta; diesbezüglich. 1656: ez iránt való parancsolatunk ellen penigh cselekedni hűségtek semmi uton ne mereszellyen, és minket ne busitassor [Gyf; DLt 439 fej.]. 1681: Így értvén azért Kglmed ez iránt való rendelésünket, adasson mindgyárast Száz font aggyu Port oda [Szád. Bornemisza Anna fej. assz. Boer Zsigmond fog-i vicekapitányhoz]. 1704: ez iránt való opinioját egj hét alatt declarályia [Uzsl IX. 77. 78 gub.]. 1745: Minthogy Thordai István vr(am) ... a' Ns Vármegye számára Militiát szedvén assistentiával vólt ..., respectuán a Ns Tanács fő Biro Vr(am) ez iránt való interpositioját is, hogy az akkori hét forint portiojából 3. forintot fizessen még, és a négye relaxáltassék [Torda; Tjk II. 5. — * Értsd hozzá: határozottat]. 1786: Mű azért engedelmeskedni kívánván a Titlt. Udvar Biro Uram ez iránt való kérésének, el mentünk és ottan az mely vallokat ... convocaltatott ... Fassiojakat irtuk meg műis Ngod(na)k és Kglmetek(ne)k [Msz; Gyl hiv.]. — b. ebbéli; in privinta aceasta; diesbetreffend/bezüglich. 1697: nemely vakmerő Emberek miat gyakran tapasztaltuk ez aránt való fogyatkozásunkat [Dés; Jk]. 1699: ez iránt Valo joakarattyát kglđ(ne)k vévén én ne(m) igyekeztem kglđet infestálni [Palatka K; SLt A.J. 17 Palotkai István P. Horváth Miklóshoz]. 1703: Méltotassék Kglmetek ez iránt való megh Terheletésünkett s Fajdalmas megh bántódásunkatt Attjai kegyes Szemell Tekintetben venni és Istenesen megh orvosolni [Fog.; UtI].

eziránti erre vonatkozó, ezt illető; referitor la aceasta; diesbezüglich/betreffend. 1814: Ezen ajánlásunk remélvén hogy Ngod előttis nem lészen megvető, ... Nagyságod(na)k ez aránti maga ki nyilatkoztatását minden esetre elvárván [Dés; Borb. II.]. 1846: ezen feneb meg irt 2000 Rf Conventios pénzt kedves Léányom Katona Klári agya ki, ezen feneb meg irt Légátárusaimnak kezében és evel minden további ez aránti Evictio terhe alol ment [Kv; Végr.].

ezred 1. ezerez

ezután 1. ezek után; după acestea; nach diesen. 1539/1675: Ezer forint keotel alat keotek magokat harma(n) küelon külön, hogy soha azzal az Sententiával elni nem akarnak hane(m) el szaggattjak, ha penigh ezutan elnenek .. az Ezer forint keotelet megh vehessek, az indito felen [SLt T. 10 kápt.]. 1568: Joannes Barbel p(ro)curator ... fas(sus) est, hogy ... Ezt monda Dienes deak, Ez

vtan f. 32 adnays kakas Andras Nem lenne p(ro)curatora Mert Egyszer ky hagyta tytoket belole, es effele dologert az Tablanis szo esek [Kv; Tjk III/2. 218]. 1598/1635: ez mellet egieb fele ingo jouaimbanis azen ertekem szerint mindenekből reztt attam) uala neki* meliekett eo akkor en tollem annyera ualo jo neue(n) vót uala, hogy ugian kótestis teott uala ..., hogy ha eo ez uta(n) en rayta(m) kedvem ellen akarna kapdosni, tehatt tolle mindeneket ki foghialhassak [Mv; MvLt APol. I. 68. — *,Koteles Jstuan"-nak, kisebbik fiának]. 1656: (Nagy Istvánt) reconciliatoria admittalta az szent Ecclesia, de ily okkal hogy ha ez utan azon vetekekben esnek, minden törvény nélkül meg ölettessek [SzJk 80]. 1718: ha még ez utánis, akár ben, akár kin való alkalmatosság osztatlannak találattik, azonokatis Szép Atyafiságoson és igazságoson osszák három egyenes részekre [M.nádas K; RLt]. 1753: ha a Palorol valaki bele talál esni ez után, a soha ez után onnan ki nem jó ki nem mász eddig ha bé hullot is csak ki verdődött, de már olly fel dugodot a víz hogj szinte a pallot éri némelykor [Nyáradkarácsonyfa MT Berz. 15. XXXII/7].

2. ezentúl; de acum inainte; fortan/hin. 1570: Thakacz Antal ezt vallyia, ... Ezek sok Jdeie hogy egymastwl kywlén lagnak, Jm vgy zerzettwk eoket egybe hogy Minden vettkeket ky Eddegh volt Megh engettek egy Masnak es ez vthan Jamborwl es Thyztonsegel Thartyak egy Mast, ha penigh az azzon gonoz eletw lenne Ez vtannis, tehát Theorwenye eleote legen [Kv; Tjk III/2. 147]. 1625: az Gatt kötesen alol mingiart mint egj három lepesni szellessegiut (l) ualo porondos köveczes es hazontalan feoldet ismertünk hogj altal szakasztot volna az uiz; kit ha az uiz el ne(m) uizen ez utánis az Azzoniom Jobagja birhattia [Uzst 176]. 1632: Hamar Istok rutul megh szidogata Niuzo Giurkat s feniegete is, amazis monda hogi megh lad azt hogi bizonj el nem sznuenedem egjebkor én nem hatta(m) el az oldalamrol a vaskot, de bizonj nem hagjom ez után [Mv; MvLt 290. 71b]. 1653: már az Cziki Vrajm keozul még czyak latogatasara sem mehet senki el eő kegyelmenek* kit le ne(m) szidogat*, s anal ne(m) szid hogy czyak gusalysoba(n) jarnak eő kegyelméhez, de ugy mennyenek hogy eddig sem paranczyolt Czikka(n) az konty s ez után sem paranczyol [Szárhegy Cs; Törzs. Lázár István apósához, Petki Istvánhoz. — *Talan Petki Juditnak. *A férj, talán Damokos János]. 1728: Vegeztük hogy ezután a gát építése el vezegeseig Tizedes Atyankfiai ki ki maga tizedgyivel napestig ott Continuskodgyék s pallerkodgyék [Dés; Jk 381b]. 1774: meg parancsolák, hogy ez után senkiis az ki rendelt üdöken kívül ne mérészelne kortsomároltatni [A.jára TA; BLt 12]. 1803: a' mi kevés fundussa kész Pénzben vagon a' Czéhnaq némely Mester Embereknél ki adva, annak ezután Esztendőnként minden egy forint után 5 pénz Interesse folljon [Kv; FésűsC]k 23–4]. 1818: az Jsten szeretni fog ezután is 's nem hágy el [Kv; Pk 3].

3. szk-ban: ~ leendő/leendő ezutáni; de acum inainte; künftig. 1647: (A fejedelem mindent) neki

cedalt; ez után lejendő proüentusául együtt [BK 48. 16]. 1782: az eddig való, 's ez után téendő kölcségeket is magunkra veszük [Dés; Ks 21. XV. 33 gr. Kornis Zsigmond gr. Kornis Istvánhsz.] * ~ való 'ua.; ideml 1621: hadgiuk es poronchiolliuk... Kornis Ferenczet introducaluanis a' uarba, à mit eddig epitet azt mingiarast, es ez után ualo epiteseket annuatim mindenkor conciençiose megh beochwluen, arrol ualo docume(n)tumat adgia mind mi nekwnk mind az építető parsnak [Törzs. fej.]. 1807: ezután való hasznokot equális (így!) használhassák és vehessék, úgy hogy ezután a fűrészbe legküssebb romlás vagy hiba*, együtt tartoznak mindeneket reperálni [Szarhegy Cs; RSzF 242. — *Tollban maradhatott: lenne]. 1822: Ezt kívánnák írásban tenni jövődébéli emlékezetnek, hogy ezután is ezen egységet folytatni teljesítsék az ezután való becsületes communitásbéli atyafiak is [Jenőfva Cs; i.h. 100]. 1850: az ezután való sorsomat nem tudom hogy lesz nem tudjuk hogy mere visznek [DLt 860 Erdődi Károly dési újonc leve Gyf-ról].

4. ~ következő a. következő; următor; folgend, nächst. 1826: minden Ember... ez után következő Falu notáriusának Tartozik egy egy Mezei bugja szénát adni [Frákos U; Falujk 150]. — b. kb. ezutánvaló, utód; urmaş; Nachfolger(in)/komme. 1827: adgyuk tudtára és emlékeztire mindeneknek az kiknek illik mostaniaknak és ezután következőknek ezen írásunknak rendiben, hogy [Asz; Borb. I].

5. azután; apoi; dann. 1597: Andreas Benchel fassus est... monda neki kiraly Biro vram... Jo atiamfia Ersebet im latod atiadfiat, mosta(n) azert gywltwnk eozne az iambor iffiú legeny Urbeger Balint keret tegedet hazas tarsul (: teobeketis newezenek kiket ne(m) illik megh mondanom;) Azert vgmmond lassad wallamellyik keozzewleok teczik azt walazd ne ves ezuta(n) my reank my egykhez se(m) kenzeritwnk [Kv; Tjk VI/1. 62]. 1604: En ot allottam fwleml hallottam hogi Tiboldi Jsak orgazdanak Zida az birot s az polgart... az lowatis el weue tollel, Ez után, monda hogi az bironj wizi mind az louat, mind az borsot, de fel rakodek az lora s haza mene ne(m) az bironj [Ust 18/146]. 1819: Az időközbeli pálinka iváson kívül Reggelenként Kávézni is Szokot a N. Ur, ez után mindgyárt Szilvoriomotis ivutt [Kv; Pk 2].

6. ~ ra a. ezután; de acum înainte; hinfirt, künftig(hin). 1815: Mostanig Sok Szekér Fát hordotak el ezen Erdőkből épületre, de mint hogy nagyon meg ritkult, olyan bővön mint eddig használni nem lehet ezutánra [Virágosberek SzD; Ks 77. 19. 398]. 1828: Mészáros Atyánkfiainak az Idegen Bőrök által okoztatott károkat magunkis fájlalva ezutánra el távoztatni magunkat ajánljuk [Torockó; TLev. 13/3]. — b. ezentúlra, az elkövetkező időkre; pentru viitor, de aici încolo; künftighin, für die Zukunft. 1872: barátságába magamot ez utánra is ajálva, maradtam hiv szerető,

és minden joba partaloja és barátja Balázs János [Csehétva U; Pf].

7. ~tól mostantól fogva/kezdve; de acum înainte, de pe acum; von jetzt an. 1575: Az ado zedeo vram penig vgy chelekedenek az Adonak fely zedeseben hogi az Regulakat kyket Eleykben attanak varoszwl el Iarjanak benne es fely zedyek az adot, Mert ez vtanteol (!) Adot Nem vetnek [Kv; TanJk V/3. 120a].

◇ Szk: eddig is, ~ is. 1679: Templum Parochialis házak es schóla körül eddigis ez utannis az mire érkezünk s erkezhetünk el követjük s el követtyük [Dés; Jk 39b] * (vala) mint eddig, úgy ~ is. 1675: ha azon ókrók(ne)k dolgáról való pert nyerikis, edgyütt nyerjék ha vesztikis edgyütt veszessék, mint eddigh, ugy ez utannis edgyarant kölcsenek fáradozzanak [Cege SzD; Wass. Math. Rétyi eccl. orth.* pastor (38) vall. — *Értsd: ref.]. 1715: Fogarasi Sammel wr(am) az Possessorokkal, és falusi lakosokkal eő Ngokkal s eő kglkel, mint eddig, ugy ezutannis jo correspondentiat tartson [Mezőbánd MT; MbK 117]. 1760: Elég bánatb(an) vagyok illy reméntelen hová tovább nagyobb(an) sértegető vexám miatt, tudván a Korda Vr(am) sok színű illegális practicaajt jobb(an) is valamint eddig, ugy ezutannis ellent kel állani [Igenpataka AF; TL gr. Teleki László aláírásával].

ezutáni de acum înainte; künftig, kommend. 1826: a mostoni arendator örmény a Zsellérek által birt részt elvette volt ugyan de azt ezutanni időkre töllök Nem lesz szabad elvenni; mert másképpen ők el pusztulnak [Mezőbánd MT; TSb 26]. 1846: (A híd) ezutáni járhatásra alkalmassá tétetődik [Dés; DLt 858/1847]. 1861: A Migs Egyh. Fő Tanástol egy statitikai minta példány küldetik, a' Statitikai Főbb Hivataltol, és ennek nyomán a Helytartóságtól, melyben utasítás adatik a' statiztikai Tabellák ezutáni készítésére [Gyalu K; RAK 60].

ezután ilyen módon; in felul acesta; auf diese Weise. 1747: némelj Falu földeit Ecclesia Földének nevezték, és Ecclesia földének változtatván színelvén, ez utonnis a Possessorokat belöllök ki rekesztették [Kük; Ks 17/LXXXII. 8].

ezúttal ez alkalommal; cu acest prilej; zu dieser Gelegenheit. 1569: Rernald balas addig Zolt az három falunak, hogy hagyyanak Bekesseget Nekyek ez vtal teobe Nem Zantyak [Mezőbánd MT; VLt 7/692 Mathias Zent peteri de Band vall.]. 1653: elmene a bassa haza a törökkel, és Bethlen Gábor székebe üle a pusztá országban*. Mert többet rabla 25 ezer embernél ezúttal Erdélyben a tatár és a török [ETA I, 115–6 NSz. — *1613-ban]. 1746: A' másik Incta... jollehet importaltatik, hogy... holmikot szállott, de nem oly nyilván és terhesen, mely szerint ez úttal az Actrix impetitiaja alóll Simpliciter absolvattatik

[Torda; TjK III. 100]. 1784: küldek ez uttal Herédég 40 pizstrang halat melyet Ludesdről hoztam [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1809: Publicaltott* az Rabok előtt, es ez uttal 25 ~ 25 Páltza ütések rajtok el verettettek [UzslT ComGub. 1668–9. — *Ti az ítélet]. — L. még RettE 131–2; RSzF 152, 155, 221.

Szk: most ~. 1699: a' negyvenhét forintos Portionak... befizetésére Bor fogast rendeltünk mely kezdődik most ez uttal 1. Maii [Dés; Jk 281a]. 1745: Hogy V. Arany váltó Jakab Péter vr(am) maga italára egy hordó idegen helyen termett bort most ez úttal bé hozathasson tali conditione engedtetett hogy* [Torda; TjK II. 34. — *Köv. a nyil]. 1844: alig várom hogy mehesek talám az Isten meg őriz betegségtől most ezuttal [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

ezüst 1. ezüstmű; argint; Silber. 1558 k.: az chelekedesnek wegeben Marad teneked az tők lueg feneken cristaly zino kequed. Melynek egy reze változtath 100 p(ar)s keneseoth, Jo es tekeltes ezwste [Nsz; MKsz 1896. 286]. 1560: eg' mes-teris az o mihellebe az legennek ne haggion az om-maga zwksegere többet chinalni hanem eg' ruhara ualo gombot egy felsew ruhara ualo horgot. En-nekis penig az eswstit az legény az mesteretol ueg'e. Senki toabba ne mereslyen zolgaianak darab ewzstel nag' arannyal fizetni [Kv; ÓCART.]. 1573 k.: Az zekelek feli Tamadasakor hagiolt volt eo Nala chialky Myhal kwpakat es Bothwen egy gira Ezwsteot egi Ladaban [Kv; TjK III/3. 106b]. 1592: Jut ezembe hagi az ewzsteot pliknek mongia vala, kire monda Nimeti Istuan neki, na(m) az eleot neke(m) comorlasnak mondog vala [Kv; TjK V/1. 246]. 1622: vala ket ezüst pohara..., de az Ezüstöt hol uette es kitül maradat en nem tudom [Mv; MvLt 290. 64b]. 1638: nem lattam hogy senkyjs titko(n) Materias követ vagatot á vagy futatot volna Ezüstöt [Torockó; Thor. XVI/1. Fr. Ekkat* (39) jé vall. — *Tollvétség Ekkat h.]. 1645: Sorkantyut is czinyaltam... de nem emle-kezem ra kit s miczoda ewzstból czinyaltam [Szár-hegy Cs; LLt] | egj eszustebe foglalt szerezzen diott [Gysz; LLt]. 1693: Ezüstben foglalva va-lamj kő flo: 3. // [Ne; DobLev. I/37. 4]. 1724: Az Ezüstet magam olvasztottam meg az ötvesnél: de ot bizony nem volt olyan rezes ezüst [Altörja Hsz; Ap. 2 Apor Péterné lev.]. 1776: Hét Lot Ezüstből álló Gombotskák [M.köblös SzD; RLt O. 1. 34. 1]. 1789: Tíz pár ezüstel futatott réz nyelvű kés, 2. pár romladozott köztek. vale(nt) Rf 2. x1 — [Mv; ConscrAp. 3]. 1798/1821: Egy ugy nevezett Forgács pártá őv Lántzával s azon lévő Monetával együtt az ezüstye 11 próbás [Kv; Pk 5]. 1842: Két sárga réz gyertya tarto, kettő bronzirozott, kettő ezüstel futatva [Dés; Újf. 3 Újfalvi György hagy.]. — L. még MetTr 318; MetTrCs 444.

Szk: apró ~. 1622: Ualamj Zokniara ualo ka-rikak apro ewzsteók es mereő eőhoz ualo ket remék

nio(m) egiwt m p 31 tt f. 9. d. 68 [Kv; RDL I. 119] * apróság ~. 1798: Holmi gűlevész ap-róság ezüstök egj rongjba [Mv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.]. * diribdarab ~. 1628: Valami szabilara valo dirib darab ewzst egy ruhah(a) kőtte [Gyalu/Kv; JHbK XII/44. 5]. 1792: Dirib darab ezüstök tizenöt darabban [Kv; SLt 17]. 1816: Négy Lot és három könting dirib darab ezust [Mv; MvLev.]. * égetett ~ '?' 1789: Másfél Lot, és fél könting égetett ezüst val. Rf 2 [Mv; ConscrAp. 2]. 1824: Harmintzkét és fél lot dirib darab eűst, 1 1/2 könting égetett ezüst [Dés; Újf. 1 Újfalvi Samu hagy. 1] * grandált ~ granulált/szemcsézett ezüst. 1646/1648 k.: talaltam azon kűs Saczkoba(n) enneheny forint a kilencz es tizen nyolcz Penzes Dutka es egy keves granalt ezüstöt melyett abbol a' Dutkabol granaltak volt, mikor az leanyom fel akarya Vala Vetetny dutka penzitt [Born. XXXVIII/141 St. Bethlei Husztban (Mm) kelt feljegyzése]. 1676: Belinyesi György Eotvös-höz adtam Gránallott finom ezüstöt mas fel tallertis adván forrasztására [UtI] * gűlevész ~ → apróság ~ * képrő ~ ezüstmű/fűst. 1661: Vasarlotham Giulai Martonne Aszonyomtol ket könyű Kepirő (!) Ezüstöt [Kv; AsztCJk 15b] * kiégetett ~ '?' 1582: Jlona Bothweos Gheörgne... vallia Az feleseghe Annya mikor perlet Zilagiwal Akkor hozot Apro theóredekek es ky egetet ewzsteot es lithwan theóredezet kopchot(is) ..., Mondwan hog Igen el Zegenyedeth [Kv; TjK IV/1. 26] * olvasztott ~. 1816: Egy darab olvasztott ezüst rudba 16 Lothok [Kv; Born. IV. 41] * tiszta ~ merő ezüst, színezüst. 1748: Lát-tam tiszta ezüstből álló arannyas Szarvast edgyet, Tengelitzes ezüst arannyas pohárt edgyet [Torda; Szentk. Sig. Pap (50) ns vall.] * töredék ~ → kiégetett ~ * töredezett/törő ~ tört ezüst. 1586: Nyreo Marton vallia Ezt hallottük Pesty Janos zayabol, ha Beregazy Lukach ennekem Io ewzsteot Adot volna hat Io Mywet chinalta(m) volna, de teoreó ewzst wala Azert Ne(m) chinal-hatta(m) semmit beleolle [Kv; TjK IV/1. 614]. 1587: meg az el mwlt vetelkor attanak vala zam veueo vrain valamj teóredezeot ewzsteot Ezt penig az vegre attak vala eő kegameok hagi az scola Mester rwhaiat Czinaltassam bellettessem [Kv; Szám. 3/XXX. 2]. 1637/1639: teoredek ezüst ha-rom boglarral [Kv; RDL I. 111] * vont ~. a. ezüstsál. 1752: Egy finom vont ezüstből tsinált Sinor óv [Ks; Kornis Ferenc lelt.]. — b. ? ezüstsál-ból készült. 1576: wagon egy partha ew. Wonth ezeost az Agya [Szamosfya K; JHbK XVIII/7. 21]. 1620: Egj uont ewzst zokniabol Bali' reze f 12 d — [Kv; RDL I. 97. — *A Bálint név bece-alakja]. 1628: Mas eőreóg fekw ladaban Egy uont ewzst cziaffragh. Egy arannias Uiragos Bar-soni czaphragh. Egy tóltót Uerez skarlatin czia-fragh. Egy uont ewzst Zöld uiragu kaftan [Gyalu/Kv; JHbK XIV/44. 9]. 1657: Egy kwsded szerw vont Ewzst peremes szoknia vall [Mihályfya NK; JHb XXII/42]. 1758: Egy vont ezüst Király szin Szoknya [Nsz; TSb 21]. — L. még BTN³ 279.

2. ezüsthalmi/tárgy; argintărie, obiect de argint; Silberzeug/sachen. 1562: Az Ezwsth Aranyrwl walo ozlas, Ezek keth Aranyas kwpa, Egy cheze kykbe vagyon hath gyra, tyzen Egy nehezek, Egy Mosdo Medenche, hath gyra, Es hath Nehezek benne, Egy kysded Arany lancz Negwen hath arany forynth [KP]. 1575: Ezewsteomett Araniamath Rwhaimath es egieb Ingo bingo es allo marhaymat ... hagiom az en szerelmes gazdam azzonnak [Szentanna MT; LLt 99/8. — * Ti feleségemnek]. 1597: Merai Thamas . vallia .. az ewst kezoet latek egi kis feier boglaroczkat [Kv; Tjk V/1. 180]. 1593: Giulai Miklos vallia: Semlieswteo Istuan hiua engemet valami ewst marha mernj ... en ne(m) emlekezem arra, merteme ket fele vagi ne(m) meritem, de en ot hagiom az ewstet [Kv; i.h. 348]. 1604: az Gergely varga reze marha, penz, ewst es arany es minden nevel néűezet fel keleo marhak es eoreoksegek Janos deake, es maradekie legienek [Sóvárád MT; Berz. 15. XXXIX/2]. 1763: az Ezüsteket Mikó Miklos Ur(am) ... más helyre rakosgatta [az Ótves a Praedikátorral egjűtt az Ezüsteket meg meregettek egyik Nemes Ember pedig fel irta a mint mérték [Kórd KK; Ks 22. XXIIa]. 1827: Néhai édes Atyámtól nékem utoljára adott Láda ezüst menyen a' Leányom részibe, 's az Fiu Testverei Ezüstyekkel adjustáltasék [Szentbenedek SzD; Ks 14. XLIIb gr. Teleki Anna végr.]. 1846: Ezüstet amit emaritatioba, vgy néhai édes Anyám halála után kaptam aszt Kedves Leányom Katana Klári kőz osztályra agya ki [Kv Végr.]. 1865: Minden ezüstem ékszeireim és fejrém néműm osztassanak fel az ezen végredeletemhez mellékelt jegyzék szerint [Kv i.h. 3].

3. ezüst evőeszköz-készlet; tacimuri de argint, argintărie; Silberservice/gerät. 1863: Néhai fiam Károly keresztleányának ... a hat személyre való ezüstöt még életemben átadtam [Kv; i.h.].

4. ezüstlemez; placă de argint; Silberblatt. 1586: Az Varas pechitit viobban mecchettette(m) Thanachj akarattiatból, Ezwsteot Czinaltak rea az foganto niomoiara — p. 15 beouon az Ezwsti arra teszen f. 2/50 [Kv; Szám. 3/XXIV. 2]. 1622: Banfj Petternek vagio(n) egj palossa .. az keresztj buriott ewstet, de az regjsegnek miata a' rosda kj hasította [Kv; RDL I. 119 Tótházi Eötes Mihály hagy.]. 1714: Ház formára tsinalt, ezustell borított, s figurakkal ékesített fáb(an) Asztali Óra fl. Hung. 60 | Körvély fabul valo s feketére festett kisseb Almariom, ezüstet boritot Vasas fűleivel [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 45, 54].

5. ezüstpénz; bani de argint; Silbergeld. 1708: Az szolgáló Faluktól ... az Eles buzat, vaját vago marhakat alkalmasint meg atták, de az Ado pénz mellet marhajok uta(n) Tartoznak, ezüst es hal, Eles baranj és kaposzta penz Roka bőr arra mind hátra vagyon [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1849: kifizettem a volt fogadosné és mosonéját összesen 24. frt 52. xrt ezüstben [Kv; Végr. Vall. 8].

6. ezüstsál; fir de argint; Silberfaden. 1576: vagion egy partha ew ..., a ket zylynn mynd ezeostel chynaltak kerwl [Szamosfva Kv; JHbK XVIII/7. 2]. 1645: Veres Barsonj Izokphiommal varrot, Masik Veres skarlat Izokphiommal s eszüstet uarrot [Gyszm; LLt Fasc. 120]. 1727: Kek Selyemmel ezüstet Varot agyra valo ket, Vánkos hajavál együt [Marossztyörgy MT; Petki Zsuzsanna kel.]. 1742: Egy búdöskő szín forma ezüstet aranyal szőtt szoknya [Ne; Told. 19]. 1788: Egy tettzin sejemmel ezüstet botokán kötött fűző [Mv; TSb 47]. 1813: Egy ezüstet varrott ripsz magyar kontós, hozzá valo vállal eszüst keszülettel [Szász-vessződ NK; Told. 27]. — L. még BTN 279.

7. ? ezüstcsipke; dantelă de argint; Silberpitze. 1682: Attam Egi fel uiseltes Tegla szín kamoka szokniat, Ennek is az allian Negi rend Ezüst uolt, de ualla nem uolt [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.].

8. ezüstfűst/fólia; foitj/poleială deargint; Blatt-silber. 1729: (Vettem) Cinobriumot „36 ... Jo féle aranyat egy könyvet fl. 4., 80 Ezüstöt egy könyvet fl. 1., 20 [Born. XXXIX/6]. 1789: 7 Könyv Ezüst, és tiz Könyvetske Rf 5. xr 24 [Mv Conscrip. 25].

9. Jelzői haszn-ban is: ezüsből való; de argint; silbern. 1549/1752: hagyok négy kalánt ezüstet [Szentanna MT; LLt]. 1560: Eöth Aranyas kalan Nyolch Ezwst feyeren keöz [JHb QQ Temeswary János reg.]. 1570: Besprimy Myhal vallya, hogy ew chinalt Trombitas Demeternek ket gywreot egyk aran masik ewst [Kv; Tjk 111/2. 24]. 1683 k.: Vadnak két Aranyas Poharak ezüstök kívül es belőlis szep Aranyassok [Nagyfalu Sz; SzVk 51]. 1736: ott kengyel s minden ezüst volt [MetTr 374].

Szk: ~ *capás pohár*. 1752: Egi ezüst kívül belől Aranyas Czapás Pohár [Nsz; Told. 2] * ~ *úti pohárszék*. 1755: (Adott) Egi ezüst uti Könyvi szerű pohár Széket, melyet tarisnyában lehet hordozni [Petek U; TGsz 51] * *merő* ~ tisztá ezüst, színezüst. 1576: wagian ket ezeostes kes myndenynek mereo ezeost A hywele A keseknekys A wege mereo ezeost [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 2]. 1612: Egy Ezüstös Zablya visselt merő ezüst az keresztj [Kv; PLPr 68] * *merő* ~ *bicsak*. 1560: Egy merő Ezwst bychak mynden zerzamawal [JHb QQ Temeswary János reg.] * *merő* ~ *hűvelj* színezüst kardhűvelj. 1637/1639: Egy mereo Ezüst hűfűely, Gyeongyos keűes [Kv; RDL I. 111] * *merő* ~ *kehely*. 1737: Egy Aranyas merő ezüst Kehely [Mv; MvRLt] * *merőden* ~ 1717: Egy köves, aranyos kard, merőden ezüst, czapában [DanielAd. 96].

Ha. 1818: ezüstek, ezüstet [Dés; DLt 434]. 1822: Ezüstek [Mv; CsS].

ezüstabárló kövesztő ezüstedény; vas de argint pentru fiert/opărit; silbernes Abschoß/Abbrühtopf. 1717: Egy ezüst Abárló [MNY XXXVIII, 53].

ezüstalma kb. ezüsigömb; glob de argint; Silberkugel. 1714: Gombos Nad Paltza ezüstalmával

fl. Hung. 4. [Nsz/Fog.; REklt II. Apafi Mihály hagy. 37].

ezüst-ampolna vas liturgic de argint; Silberampel. 1751: E szerint vadnak a' Templóm Egygyet-másj... Egy ezüst pár aropolna pelvissivel együt 1 [uo.; Ks 20. X]. 1823: két kis ezüst aranyozott aropolna, aranyozott ezüst tálával együtt [Szentbenedek SzD; Ks 38. V. Clenodia fam.].

ezüst-apparátus ezüstkészlet; argintarie; Silber-service/gerät. 1748: Láttam... kávéhoz való ezüst apparátusokat [Torda; Szentk. „Sig. Pap” (50) ns vall.]. 1772: fejedelmi szép, jóféle gyöngyöket, asztali ezüst apparatust adott néki [RettE 271].

ezüst-arany arannyal elegyes ezüst; (cu fire) de aur și de argint; golden-silbern. 1628/1635: Egi kek uiragos barsonj kerek zoknia, az all(n) ket rend aran perem, az uallan ezust arani fonalbol elegittet perem [Bodola Hsz; BLt 5 Néhai Béldi Kelemen lelt.]. 1683: Christopholl hét levél Szkofium öt levele sarga kettei fejez Ezüst arany fonal nem tanaltatott [Uti]. 1736: minden czifraság az mentéjeken* az vitézkötés, az penig az mint kitől kitől, kinek skófiumból, kinek ezüst arany fonalból, kinek tiszta selyemből, kinek elegyesen [MetTr 353. — *Ti. az erdélyieknek].

Szk: elegyes ~ 'ua.' 1686: Edgj vont elegyes ezüst Arany paplan az kerületi Sima karmasin szín atlacz [BK Bánfi Ferencné Bethlen Krisztina lelt.].

ezüst-aranyemű ezüst és arany holmi; obiecte de argint și de aur; Gold- und Silberzeug. 1865: Kedves unokámnak Antos Klárának hagyom... házasság telkemem... minden e háznál található felkelhetőkkel, ki vévén a' kész pénzt ezüst-arany neműt és drágaságokat [Kv Vég.].

ezüst-aranyos 1. aranyozott ezüst; argint aurit; vergoldetes Silber. 1560: Eg' Nag partha Ew Ezüst Aranyas feerfinak walo [JHb QQ Temeswary Janos reg.]. 1573: Kalmar Istwan vallia puskar Mwnstrantiat hozot eleh, ki zep ezüst aranyas volt, es egi kehlietis de az Rez volt [Kv; TjK III/3. 170—1]. 1636: Egy párta Eö, melinek az Cziattia réz, Az boglari Ezüst Aranyasok nro. 12 [Kv RDL I. 109].

Szk: ~ boglár. 1688: Fekete Czápával borított kard sűrű ezüst Aranyas lapos boglárokkal meg hányva [Beszt; Ks S. Misc. 27] * ~ buzogány. 1652: Egy ezüst aranyas Buzogány Egy portai nyakb(an) vető azüstes aranyas kard fekete cza-p(ás) [Nsz; IB] * ~ csat. 1736: az heveder-övek híre sem volt, hanem szép selyem-övet viseltek, némelyeknek az végén majcz volt, ezüst aranyos csattal, pikkelyekkel a végén meg ezüst [MetTr 352] * ~ fejű szeg. 1736: az koporsót ezüst, aranyos fejű szegekkel igen gazdagul küllyel bé verték, és hogy aranyas fejű szeg jobban

kiadja magát, a koporsót fekete biborral vonták be s azt szegeztek a koporsóra és arany fejű szegekkel [i.h. 404] * ~ forgácsöv. 1695: Egy Ezüst aranyas forgácsöv [Hsz; LLt] * ~ gomb. 1758: Melyre walo Ezüst Aranyas bokor gombok — 8 [MúzRadák Sulyok I. inv. — Tomai László kijegyzése]. 1675: Szeldeli (!) kisb. Fiának volna zálogb(an) nálla két ezüst aranyas gombja in fl. 1 // 50 ..., az gombok(na)k... nehezékjé adgya per d. 27. mivel aranyas [Kv; VIII/12. 27]. 1752: Apró ezüst aranyos gömbölyék gombok 54 [Marossztkirály AF; Told. 19] * ~ gyertyatartó. 1595: Egy ezüst Aranyas gyertyatartó [Zsombor K; SL. Sombori László reg.] * ~ gyóntató-kehely aranyozott ezüst úrvacsora-pohár. 1728: Labas ezüst gjontato aranyas kehely [Étfva-Zoltán Hsz; SVJK] * ~ gyűrű. 1622: Tiz ezüst aranyas gyeörök... beczwltek tt. f. 3 d. 40.. Hatt ezüst gyeörök tt. f. 2 d. [Kv; RDL I. 119] * ~ hordócska. 1699: egy ezüst aranyas hordoczká tokostol [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150] * ~ hüvely. 1684/1687: Attam Egi Ezüst aranyas egi bokor kesnek ualo hiuliett, kinek az uegin egi kis ezüst gombocská uolt [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.] * ~ kanna. 1735: Egy Ezüst Aranyas Trebeles Kanna 34 1/2 Betsi lat [Kv kör.; RLt] * ~ kapocs. 1674: Tizen-négy bokor, Asszony ember(ne)k való eöregy ezüst aranyas kapocs [Szászvárosi ref. lt. Halics Mihály lt.]. 1732: Egy arany drága paszomántos öv, ezüst aranyos és köves nagy kapcsokkal szép munkás czirádákkal [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 5, 7] * ~ kard. 1736: Ritka volt akkor az ezüst aranyas kard, senki nem es viselte más, hanem az embereknek igen nagyja [MetTr 371] * ~ karia. 1560: egy ferfynak való ezusth Aranyas karyka [JHb QQ] * ? ~ katonakengyel → ~ kengyel * ~ kengyel. 1673: Két bokor Tatar nyeregbe való ezüst aranyas kengyel [Fog.; Uti]. 1681: Egy pár Uj katona ezüstt aranyos Kengyellel tarka majcz (!) le kotó szijjal vas csattokkal (egy!) [Uti] * ~ kupa. 1699: Harom ezüst aranyas fedeles trebelezet viragos labas kupak [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150] * ~ lábas. 1732: a lada penig teli vala ezüst aranjos lábos cza-pa poharakkal, draga gjemantos aran gyűrűkkel, ... aran perczekel medáljokkal, függőkkel [Kv; Szentk.] * ~ láncöv. 1723: Vagyon öt sing -s- három fertály és egy perczentés ezüst aranyas dio beles Lántz öv [Koronka MT; Told. 29/2] * ~ lednypohár. 1620: Egi ezüst aranyos Leani pohár [K.] * ~ menyecskepohár. 1752: Edgy ezüst aranyas Menyetske pohár [Marossztkirály AF; Told. 19] * ~ moszárágyú. 1732: Egy ezüst aranyos Mosár ágyú belé járó pohárocskával fedelestől [Ks Kornis Zsigmond lelt. 36] * ~ mosdómedence. 1697: Ezüst aranyas viragos trebellett mosdó medencze [Szentmargita SzD; KGy]. 1733: Egi ezüst aranyas viragos mosdó medencze [Hr] * ~ pártaöv. 1682/1687: Attam Egi ötuen forintos Ezüst aranyas Parta öuet, Lancz formara tsinaltat, kinek az liatan mindenik szemnek aranyas ezüst boglárak voltak [Fog.; Borb. II.

Rákosi Anna kel.] * ~ *pohár*. 1696: Edgy szerecsen diobol csinált ezüst aranjos Pohár [Buza MT; LLt 193B]. 1699: Ezüst arannas pohár nro 1 [LLt Fasc. 28 Litt. C]. 1748: Láttam ... tiszta ezüsből álló arannas Szarvast edgyet, Tengeltzes ezüst arannas pohárt edgyet [Torda; Szentk. „Sig. Pap” (50) ns vall.]. 1803: Egy ezüst, Arannas pontzolások ki ülő virágu talpas magos tsőtörtös szép Pohár [Dicsősztmárton; UnVJk 111] * ~ *reszketőű*. 1764: Egy ezüst Arannas Galamb figurájú reszkető tő [Kál MT; Berz. 6. Fasc. 54. L. val 2] * ~ *sarkantyú*. 1732: Egy pár régi nagy ezüst arannas Sarkantyú talpaló lánca [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 36] * ~ *szeresdm*. 1736: Mikor peng valamely úr lakodalomba ment, vagy főtisztnek instellálták, vagy akarmi pompára ment, az hintó előtt hol hat, hol nyolcz ezüst arannas szerszámban s némelykor köves, gyöngyös szerszámban öltözött úri lovakat vezettének török boncsosokon*; ott kengyel s minden ezüst volt [MetTr 374. — *Olv. helyesen: *boncsosokon*?] * ~ *tángyér*. 1687/1722: adott egy ezüst arannas tangyért [Marosvécs MT; GörgJk 96]. 1722 k.: edgy ezüst arannas Tánnyér [Beresztelke MT; i.h. 8c]. 1756: Vagyon egy arannas ezüst pohár Egy Ezüst arannas Tángyér [Galambod MT; MRConscr. — Tomai László ki-jegyzése] * ~ *tollas buzogány*. 1736: Az ifju legények, az kiktől ki tölt viseltek ezüst arannas tollas buzogánt, bársónnyal volt borítva a nyele [MetTr 349] * ~ *villacska*. 1657: Egy kette teőreött Ezüst Arannas villacska [Mihályfa NK; JHb XXII/42].

2. ezüst- és aranyfonalból horgolt, kötött v. vert; impletit sau tricatat din fire de argint și de aur; aus Silber- und Goldfaden gestrickt od. geklöppelt. 1697: Felvinczi Sigmnd Ur(am) hozott ... Radnotra* egy ugjan széles Portai Fékét, és egy Magyar Megjszin Barsonnal borított s körül Ezüst Aranjos Csipkeuel, Csipkezet Magyar Nyeret [JHbK XXXII/25 Sig. Korda (35) vall. — *KK]. 1716: Egy hajszin viragos barsonj Aszszonj ember mente ezüst aranjos csipke körülette [Beszt.; Told. 8].

ezüstbádóg ezüstlemez; placă de argint; Silberplatte. 1657: Edgy Ezüst Gyertya formara csinált Badoklól Gyertya tarto [Wass. Wass Judit kel.]. 1714: Vas Magyar Bodzegen, a gomb-(na)k teteje ezüst bagjggal s a' Markolattjanak peng also része meg aranjozt ezüstös Virágokkal ki rakott fl. Hung. 12 | Helenus fabul negj Szegletes Almarion ezüst bagjggal ékesített Magyar Nyereg, kék és Vörös seljemma be burított, aran s ezüst Skofium Virágokkal ki varrot, első része almaval hatulso peng ezüst bagjggal borított [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 6. 16].

ezüsthánya mină de argint; Silberbergwerk. 1637: Alázatosan uetük az Nagod tegnapi resolutioiat, hagi Nagod maga akarna Colaltatni az Thoroczky eszüst es en baniat [Torockószti-

györgy; TLev. 8/2 Thoroczky László, István és Zsigmond a fej-hez]. 1719: Senki is életének el vesztése alatt titkon és hir nélkül, maga hasznara alattomban ön, Ezüst Bányát ne kezdgyen, hanem hirt tegyen azok(na)k, az kik(ne)k illik elsőben, ... ha ki tudodik hogy el titkolt valamelyik valamit, minden kegyelem nélkül fel akasztatik [Torockó; TLev. 8/3]. 1773: Hollo (: ezüst és onbánya:) [Ditró Cs; GyHn 33].

ezüsthányászság ezüsthányász-mesterség; minerit argintifer; Silberbergbau. 1782/1799: Közönségesen eleitől fogva úgy ... tudom Városunk: irásából, melyeket a' Tábla sem contravertal, sőt régi Historicusokból is ki lehet nyomozni hogy mint Zalakna, Abrudbánya, és Offenbánya, ez is Bányász Városnak irattatik; Mint hogy itt eleitől fogva a' Ferri Cultura, s még talám egyeb Bányászság is gyakoroltatott s tsak nem régebben is az Ezüst Bányászság gyakoroltatott [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 329—30].

? **ezüst-barnapénz** '?'. 1637/1639: vagjon régi Ezüst ozipora. p. 8. Matyas királj Ezüst barna penze. m. 1. p. 36 [Kv; RDL I. 111].

ezüstheti literă de argint; silberner Buchstabe. 1803: Ezüst Pohár (: hat boglárával:) az egyik boglár(na)k Bütüin illyen ezüst betü: I a' második boglár bütüin K [Csókfa MT; UnVJk 234].

ezüsthilikom ezüstserleg; pocal/cupă de argint; Silberbecher/pokal. 1840 k.: Egy ezüst Vilikom négy Sítel és Koronával ahoz tartozik hét le vitt Sítelk (egy!) [Kv; AsztCart. 29]. 1877 1 aranyozott ezüst bilikom [Kv; Kornis-osztózs lelt.].

ezüsthoglár rozetă de argint; Silberspange. 1682/1687: Attam Egi ötuen forintos Ezüst arannas Parta ouet. Lancz formara Csinaltat, kinek az hatan mindenik szemnek arannas ezüst boglárak uoltak [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. 1736: Egy tall(ros forma) sejem ... pántlika Rajta levő ezüst boglárával [Kv; RLt Somai Sándor és Sándor és Sára oszt.]. 1755: Egy ezüstes gyermek oldalára valo Kard, hozzá valo ezüst boglárakkal és Csattakkal edgyütt [Petek U; TGSz 51]. 1801: MKöblősen az én házamnál jelen létemben a három Léányim*, Néhai első Feleségemtől maradt belső portékáikban, ugy mint Néhai Édes Annakéban, Fejér Gyöngyben, Arany és Ezüst Boglárakban, edgy más között meg osztottnak szép Atyafisággal [M.köblős SzD; RLt O. 2. — *Ret-tegi István leányai].

Szk: nyakba való ~. 1749: Az Inctus edgy sákot lopott ... illyen portortékkal (!) ... három nyakba való ezüst toglár ... mely portékákat is lopott ... Turban lako Pro(vi)dus Andreka György és Felesége Dotye hazckolt [Torda; TJK III. 267].

ezüsthoglárka mică rozetă de argint; kleine Silberspange. 1744: ezüst Csatt 12. kis ezüst boglárak rajtok [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

ezüstboglároeska mică rozetă de argint; kleine Silberspange. 1734: Szór Selyemmel kötött fő-kötő-ezüst fonállal boglarskaval rakat [Born. XXXVIII. 3 Kornis Krisztina lelt.].

ezüstbogláros ezüstboglárú; cu rozetă de argint; mit Silberspange (versehen). 1596: Sophicanak esmet jutot egy zalagh zewgyeleo ezewst bogláros f 13. zalagban [Kv; RDL I. 65]. 1728: Vagjon egy ezüst bogláros aranjas kehelj [Besenyő Hsz; SV Jk]. 1743: Egy Ezüstös kard ahhoz való kard szíjjával ezüst tsattas bogláros [O.fenes K; JHbK XXIX/28]. 1767: egy Pár Czézás Lora való Ezüst de meg aranyozott Tsattas-Bogláros Hámoz [Kóród KK; Ks 21. XVIII. 78].

ezüstboglárú ezüstbogláros; cu rozetă de argint; mit Silberspange (versehen). 1676: Adott Egy fekete maiczos rövid csattu, 13 ezüst boglárú párta övezékét, mely szíjjával (!), maiczával együtt f. 12 // [Kv; RDL I. 155a].

ezüst-borstartó ezüst-borsoló; piperniță de argint; silberne Pfefferbüchse. 1820: egy kitsi ezüst borstartot [Szászvevsszód NK; Told. 19].

ezüstbuzdogány buzdogan de argint; Silberkeule, silberner Streitkolben. 1771: hegyes törökkel egy filigránd munka ezüst buzdogány és más ezüst buzdogánnyal ezüstös baltával [Kendilóna SzD; TL. Teleki Pál hagy. Cseh Benjámín de Miske vall.]. 1793: egy ezüst buzdogány filegran munka [TL Conscr.].

ezüst-cánkli ezüstcsipke; dantelă de argint/din fire de argint; Silberzacken. 1768: Kék pántlikás Mór szoknya vállastol, tizenkét rend keskeny ezüst Tzántli a' vállán [Császári SzD; Wass gr. Wass Ágnes köntösei közt.] Egy kék sejem Tofata (!) ujj agy takaro keskeny ezüst Czándlival köröds körül meg hányva [Karmaszin (!) szín Selyem agy takaro, veres bagasiaval bérlelve keskeny ezüst Czántlival körül varva [Szárhely Cs; LLt Fasc. 109, 112]. 1782: Karmasin szín atlaltzbol ket rend béli, ezüst tzánklival készített váll Mejtartostol szoknyajaval edgyütt [A.balásfa BN; LLt]. 1789: Egy aranyos fűző pántlika és négy Sing ezüst czángli [T; TLt]. 1804: egy gyöngy szín atlaltz Magyar Szoknya mely ki van varva színes selymekkel, egy hozzá való Magyar Vél ezüst kötessel, ehez való ezüst szánkli fűzőnek való [Koronka MT Told. 19].

ezüst-cánkli ezüstcsipkés; cu dantelă de argint/din fire de argint; mit Silberzacken (versehen), silbergeack. 1797: Egy ezüst czánkli rojtos csákó [Koronka MT Told. 34].

ezüst-capapohár ságrénbőrszerűen (szemcsés felületűre) megmunkált ezüstpohár pahar de argint lucrat ca pielea de saşrin (cu suprafaţă granulată) chagrinartig bearbeiteter Silberbecher. 1658: ada

... Egy ezüst czapa-pohart [Balázstelke KK Kp III. 84]. 1692: Négy egy áránnyu ezüst czapa pohár belől, kívül a Szélye aranyas [Bilak BN JHbK I. 36]. 1739: Három ezüst és egészen Aranyas egymásb(a) járo szép Vri czapa pohárok. [Szászkerked K; LLt Fasc. 96]. 1766: Ezüst czapa pohár Arany nélkül egybe járo [Szárhely Cs; i.h.].

ezüst-cibórium ezüst áldozókehely; potir liturgic de argint; silberner Opferkelch. 1823: Egy nagy aranyozott drága ciborium [Szentbenedek SzD; Ks 38. V. Clenodia fam.].

ezüstcímer blazon de argint; Silberwappen 1736: (A testet) mikor osztán az sírban bétették, az pánczéiban lévőtl elvették az fekete zászlót és kardot, azokat esszerontották és az sírban az koporsó mellé bétették, az ezüst címert az templom belső oldalára felszegezték [MetTr 410]. 1790: Kengyel futo kasketlira való Kornis, ezüst Cimer [Sv Ks].

ezüst cukrozó ezüst-cukorszóró; zaharniță de presărat din argint; silberner Zuckerstreuer. 1818: egy ezüst Czukrozó mastani modira tsinálva [DLt 513 nyomt.].

ezüstcsat 1. cataramă/pafta de argint; Silberspange/schnalle. 1591: Samuel deakneie ket ezust chiat edvre valo f. 6 [Kv; Aggm. A. 53]. 1650: Hatthazj Ferencz Czim(eres) Pos(ta) Jtt Varakozua(n) az Eőtuesek uta(n) ualamj Ezüst Czattokert Gaz(dalkodtam) d. 25 [Kv Szám. 26/VI. 404]. 1744: ezüst Csatt 12. kis ezüst boglarkák rajtok [Szentdemeter U LLt Fasc. 67]. 1763: Két nagy ezüst Csatt Övre valo [Hsz; Ks 23. XXXb].

2. ezüst (könyv)kapocs; pafta de argint pentru cărți; silbernes Buchschloß. 1866: (A) Köz synat Fő Tárgya lévén a' Mjgs Fő Tiszteletű Püspök Jubileuma az emlék egy diszesen ezüst csattokkal ellátott Biblia legyen, mely 60 for. o. ér [Gyalu K; RAK 111].

ezüstcsatocska pafta mică de argint; kleine Silberschnalle. 1768: Ezüst tsattotska 1 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1818: Négy Sor nyakba való Gránát, a' végibe egy 4 szegeletű ezüst meg aranyozott Csattocska, megér 25 Rf [Kv; Pk 5].

ezüstcsatos ezüstcsatú; cu pafta/cataramă de argint; mit silberner Schnalle (versehen). 1625: Wagon egy ezüst maiczos cziattos bogláros aranyos parta eo [Kv; RDL I. 126]. 1691: pár ezüst csattos bársonyos edrv, eresztő siyastol [Szentdemeter U; Ks 31. XXXa]. 1767: egy Pár Czézás Lora való Ezüst de meg aranyozott Tsattas-Bogláros Hámoz [Kóród KK; Ks 21. XVIII. 78].

ezüstcsatú ezüstcsatos; cu pafta de argint; mit silberner Schnalle (versehen). 1637/1639: Egy

fekete majcsú, bert(ús) Ezüst csatju 14 boglar raita parta eő f. 18 d. — [Kv; RDL I. 111].

ezüstsersgő ezüstsörgő; zurgălu de argint; Silberschelle. 1638/XVIII. sz. k.: adatott tizenkét Solymot, mindeniken két két ezüst Csergő [Fog.; Told. 27].

ezüstsésze ceașcă de argint; Silbertasse. 1560: Egy kys Aranas belől chezeh zarwas few vagion benne keöz (így!). Mas Ezwsthe cheze dërëk modra walo [JHb QQ Temeswary Janos reg.]. 1597: Zegennek eltebe(n) elegend hazy ezkeoz marhaia wala, ezewst marhaia nem thudom volte neme hanem latta(m) walami ezewst chezeket poharokat [Kv; Tjk V/1. 120]. 1693: Egy ezust viragos Cseszet Testalt az Uy Thordai Ecclesianak [Ne; DobLev. I/38. 4b]. 1703: hat öreg lábas ezüst csésze [Zabola Hsz; HSzjP]. 1781: Hoszszuko csipkés szélű Gyűmölts alá valo ezüst csésze [Nsz; Told. 3].

ezüstsészéske ceșcuță de argint; Silbernapfchen. 1740: Egi Liktarium alá valo hollyagos virágu ezüst Csészéske [Ne; Told. 19].

ezüstsiga ezüst-csigadisz (lószerzám-rész); podoabă de argint în formă de melc (la harnașament); silberner Schneekenschmuck verziert. 1709: Rhedel Mihaly Uram edgj Lora valo ezüst Csigás szerszámot Csináltatott [Wass. Árva Matskási Ersebet inv.].

ezüstsígás ezüstsízával díszített; ornamentat cu podoabe de argint în formă de melc; mit silbernem Schneekenschmuck verziert. 1709: Rhedel Mihaly Uram edgj Lora valo ezüst Csigás szerszámot Csináltatott [Wass. Árva Matskási Ersebet inv.].

ezüstsipke ezüstszálból horgolt, kötött v. vert csipke; dantelă de argint/din fire de argint; Silberspitze. 1648: Bor seprű szín Atlacz szoknia elő ruhastol ezüst csipke rayta [Mk Kapi Krisztina kel. 3]. 1692: Egy tetszin metzet bársony mente, széles ezüst csipkével prémezve nuszt lábbal bétel, gyöngyös ezüst fonalból valo gombok rayta [Bilak BN; JHbK L. 36]. 1711: 13 Lott Ezüst és Arany Csipke 39 // — 3 Fél véges keskeny Rez Csipke . 1 Font Sellyem Csipke 20 // [Ap. 5 Apor Péter lelt.]. 1734: Egy karmazin szín Anglia vall Ezüst csipke 3. rendel és Galand rajta. Egy viseltes veres szőr materia szoknya virágos elő ruhastol, körülötte keskeny ezüst Csipke s Galand [Kv; Pk 6]. 1776: egy Kávé Szín Aranyos ezüstől (!) váll, Ezüst Csipkével, ezust horog rajta [M.köblös SzD; RLt Sombori Klára és Sándor lelt.]. 1809: Egy kék sellyem Lévantín ezüst virágu vigánó, az allyára való fél sing Szélességű plásos (!) ezüst csipkével [Koronka MT Told. 19]. 1874: Egy nagy batiz perkált takaró a szélén ezüst csipke és varrással [Szucság K; RAK 64].

ezüstsipkés ezüstsipkével díszített; împodobit cu dantelă de argint; mit Silberspitze verziert. 1745: Edgj Kőkörcsén szín ezüstös Terczenella, ezüst csipkés szoknya hoza való vállával [Marossztkirály AF; Told. 19]. 1763: 1. Zöld aranyos váll, edgy rozsa szín ezüst Csipkés mely tartojakkal edgyütt mindenikben igen szép Selyemel varrott párna héjj (így!) [Nsz; Szer. Özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes lelt.].

ezüstdrót ezüsthuzal; sirmă de argint; Silberdraht. 1570: ez ferench lakot eo Nalok eottves Inas volt, Es az haz hean egy Erzenbe kyt otth Reyteget volt talt (!) volt valamj ezwst drottot es Aranyozot penzt [Kv; Tjk III/2. 109]. 1692: Egy ezüst drótból valo korda öv gazdagon csínálva [Bilak BN; JHbK L. 36].

ezüstdrótos ezüsthuzalos; cu sirmă de argint; mit Silberdrath versehen, Silberdraht-. 1770: mentere valo negi ezüst drotos hoszszu gombok [Told. 19]. 1805: Egy Török vas úti kard, aczélos Német hüvelyben, ezüst drotos Magyar kard maroklatyával [Mv; TGsz 52].

ezüst-dutka háromgarasos ezüstérme/pénz; ducaț/monedă de argint; Silbergeld. 1653: Igen rüt fertelmes állapotra jutottunk vala a régi apró pénzért. Olyan Bethlen Gábor garasát egy forintért másfelet adnak, három jó ezüst dukáért egy forintot örömet adott (így!) [ETA I, 140—1. NSz]. 1693: Egy kis Ruhában kötve garas pénz 1 // 70. három ezüst dutka Tizenket apró ő pénz [Ne; DobLev. I/38. 8b].

ezüst-dutkapénz háromgarasos ezüstérmecske; monedă de argint; Silbergeld. 1629: ada Gezsi Istuan pap Ombozi szűz Anna Azzoninak in paratis flo 35 melinek az negj forintia Ezust dutka pénz az kétt forintia regj ő pénz az tobbi ez mostani udob(en) iaro iő pe(n)z [M.palatka (K) kör.; RLt O. 5]. 1661: Egi Bőr giűszőben ezüsst dutka pinz ... Ugian más Ruha Saczkobannis Dutka pinz [Ks; Kornis Gáspár lelt.].

ezüstedény vas de argint; Silbergefäß. 1777: (Gr. Bethlen Rozáliának) jegyezgetnök fel minden Smukk-jait. Ezüst = edényeit [Nsz; JHbB 406]. 1778: (Ellátták) sok mindenféle drága ezüst és porcelán edényekkel [RettE 383].

ezüst-egyetmás ezüstholmi; argintărie; Silberzeug. 1775: Gazdagsággal sem bír, hogy azért ölték volna meg, hanem — mondják — valami ezüst egyet-másai voltak körülötte, azért ha megölték [RettE 348].

ezüstére minereu de argint; Silbererz. 1762: senkiis, valakinek a' Supremum Montanisticum officiumtol, Patense lészen, az Ezüst és on Ercz-(ne)k keresésétől nem tiltatik, se meg nem gátoltatik [Torockósztyörgy; TLev. 8/7].

ezüsterszény portmoneu/pungă de argint; Silberbeutel/börse. 1814: Egy ezüst erszény s egy emlékezet pénz 5 Lott [Kv; Born. IV. 41]. 1816: Egy kis ezüst erszény ezüst monétával 5 Lothok [Kv; Born. IV. 41].

ezüst-éteklelegítő vas de argint pentru încălzit mîncarea; silberner Speise(n)wärmer. 1732: Egy Ezüst Spiritusos Láncon függő éték melegítő karikával Lot. 80 [Ks; Kornis Zsigmond lelt. 10].

ezüst-evőkalán lingură de argint; Silberlöffel. 1710: Kett kitsiny lud mony^a evő ezüst kalán [Told. 19. — *A lud mony kihúzza]. 1774: Tizenkét ezüst évő és egy gazdálkodo Ezüst kalánok [MNY XXXVIII, 132].

ezüst-farkvas kb. ezüst-törvég; capătul unui pumnal de argint; silbernes Dolchende. 1719: k. het hegyes tör vegere valo ezüst fark vasak, egyik boritekos aranyosok [LLt Fasc. 115].

ezüstfazék oală de argint; Silbertopf. 1771: alkalmasint másfél ejteles édes Táj főzésre valo ezüst Fazék [Kendilóna SzD; TL. Teleki Pál hagy.].

ezüstfestékes ezüstfestésű; vopsit/poleit cu argint, argintat; silbergemalt. 1789: Egy Cserfa Deszkából tsinoson készült áruló Asztal ..., mely-(ne)k közepiben a Nehai Vladár Familiája Czimere vagyon szép Czirádáson ki rakva Felső részén ezen Asztalnak a' két szélyin vagyon 2. oszlop, az allya és teteje arany és ezüst festékes [Mv ConscrAp. 42–3].

ezüst-lésütartó suport de argint pentru pieptene; silberner Kammbehälter. 1837: 1. ezüst fűsű tarto [Doboka; Bet. 1].

ezüst-figura kb. ezüstcifrázat; figurină de argint; Silberfigur. 1714: Oláh Nyereg, Vörös bارسony Vankossal, arany Skofium Virágokkal ki varrott körös körül aran j sinorral elől s hatul meg aranjozott ezüst bagjoggal, s figurakkal... ékesített [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 16].

ezüstlindza ezüstcsésze; ceașcă de argint; Silbertasse/napf. 1732: Egy ezüst fingyiákokt öblítő arannyos csésze 23 Lot [Ks 73. 55 gr. Kornis Zsigmond hagy.].

A kifejezésből valamelyes valószínűséggel az *ezüst-aranyos csésze* szk is kiemezhető, és így az *ezüst-aranyos* címszó al. felsorolt szk-ok számát is gyarapíthatná.

ezüstfodor ? ezüstrezgő; tresă de argint; Silbertresse. 1627: Egj mosdo, egj medencze*. Egj ezwt fodor [BLt I Béldi Kelemen lelt. — *Elírás is lehet *mosdó medencze* h.].

A kifejezésbeli tárgyakat kupák, egy pohár és egy sorleg árságában soroljuk fel.

ezüstfodortartó ? ezüstrezgő-tartó (drót); suport pentru tresă de argint; Silbertressendraht. 1628/1635: Egj ezwt fodor tarto, feljira ezwt [Bodola Hsz; BLt 5 Nehai Béldi Kelemen lelt.]. 1629: Egj vegh seljem prem. Egj ezwt fodor tarto [Gysz; LLt Fasc. 155].

ezüstfonal ezüstszál; fir de argint; Silberfaden. 1576: Wagion egy feyr kerek Skatwlabá Ezeost fonal Arany fonal .. Ezekbeol wettem ki Annok zeoksegere mas fel theowel [Szamosfva K; JHbK XVIII/5–7]. 1584: (A kalmárok) minden fele Selyem marhat veggel aggianak. Arany es Ezewst fonalath fontiawal [Kv; KvLt Vegyes III. 4]. 1628: Egj czjnadoff fodros ezustfonallal uarrot azzonj embernek ualo ingh [Bodola Hsz; BLt 5 Nehai Béldi Kelemen lelt.]. 1633: Zabo Jacobabne igen szep skophiumos kezeneot uarra Abruginak, az madarak(na)k megh az labokis Arani, es ezwt fonal uolt [Mv; MvLt 290. 28a]. 1669: Boer Sigmund Ura(m) adott egj szederjes Gránát Mentet, száros gombut, ezüst fonalual szöttet [Fog.; Szád.]. 1700: Egy Nuszt lábbal berlet tetczin Skarlát mente Tiszta ezüst fonal széles. Sarga Szkofium viragú Gomb szár rajta Szironyos Szkofium Gomb rajta [Hr 1/20]. 1736: (A lóding-szlj) meg volt vagy skófiommal vagy ezüst vagy arany fonallal varrva [MetTr 370]. 1760: Egy ortza törő ezüst és arany fonallal varrott gyolts Kendő [Mv; TGsz 2]. 1836: Egy kised Zabolai Kendő, a vége ezüst fonallal ki varva Rh fl. 1 [Kv; Pk 3].

ezüstfonalas ezüstszálás; cu fire de argint; (mit) Silberfaden. 1681: Barack virág szín ött virágu ezustt fonalas czafrag [UTl]. 1688: Lora valo szér-szám ezüst fonalas Majczos fele Agya szűgyelője ritkas szellyes boglar ral megh hányvá [Beszt. Ks S. Misc. 27]. 1752: Egy Barack Virág Szin ezüst fonalas keszkenyő [Nsz; Told. 2].

ezüstfonal-gomb nasture din fire de argint; Knopf aus Silberfaden. 1752: egy Viselt Caffé színű Mente, ezüst fonál gombokkal [Esz-Mk gr. Pekriné (csak így!) lelt.].

ezüstfonal-prém ezüstszálás szegély; tiv din fire de argint; Bräme aus Silberfaden, Silberfadenbräme. 1625: Vrunk eo felge parancholattara keot-tettünk keonteos premezni valo ezüst fonal premet, mellyet az eo felge Zabojanak Baranyaj Janosnak adua(n) kezében ... fizettünk az munkajától f. 12 [Kv; Szám. XXVII. 1].

ezüstfonal-szövés fesáturá cu fire de argint; Silbergadenwirken/weben. 1714: Persiai öltezett, ezüst fonal szövésel és aran j figurákkal, rövid, és bö uyaival, nagjob reszről Barsonj szín Atlas Materiaval bélelt fl. Hung. 60. — [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy.].

ezüstfonal-varrás cusáturá cu fire de argint; Silberfadennaht. 1743: Egy pár Czafrag a valo

ezüst fonal Varrás régi meg is feketedett [O.fenes K; JHbK XXIX/28].

ezüstdforgács-pártaöv ezüstdfajta; un fel de cordon]briu de argint; Art Silbergürtel. 1755: adok által Ko'osvárat lakó Tyukodi Pál Vram Feleségének Lukáts Kata Ötsém Asz(szonya)k egy küsded fekete ládában egy hatvan forintot érő ezüstd Forgáts párta övet, egy ezüstd kötással kezszítettett Szekfü szín Bársony vállat [Aranyosrákos TA; Borb. II. néhai Székely György relic-tája Csapkés Borbára végr. Szaniszló Sigmond kézírásában].

ezüstdforint fiorin de argint; Silberflorin/gulden. 1823: méltoztassék az asztalos Cz(h)nak ujjabbanis meg parantsolni hogy ide tóva nem utositván többszöri Czéh gyűjtetésekért több ezüstd forintok fizetésétől meg kimilvén Remekre botsásson [Kv; AsztCLev.]. 1836: A fenn álló Törvények szerént Inne napokon éjjél előtt, Senkinek a' katlan alá gyujtani nem szabad ... mely ellen vétők büntetődnek egy ezüstd forintig [Zilah; ZFaz.]. 1840: 'Sigonak adtam három ezüstd forintot [M.köblös SzD; RLt]. 1844: hogy ha elő pénzül egy ezüstd forintot adnak, ugy bizonyosan irnak párt, különben nem, mert sokan rajtok hagy-ták a párokat [Szárzpaták Hsz; Berz. 17]. 1845: mint (!) két felek Vinculumotis tevének egyik a' más közí 25 Ezüs Forintokat [Bözödújfalú U; Borb. II].

ezüstdforma ezüstdnek látszó/tetsző; ca argintie; silberartig. 1744: Czapas ezüstd forma kis Pixis benne 18 réz Gomb egj darab termés kláris [Szentdemeter U LLt Fasc. 67].

ezüstd-frándzlifüző 1768: Egy arany Frándzli füdző Egy ezüstd Frándzli füdző [LLt Fasc. 112].

ezüstdfüző ezüstd-füzdősinór; şiret/şnur de argint pentru incheiat/legat; silberne Heftschnur, silbernes Heftband. 1693: Egy ezüstd füző egy kis darab romlot ezüstd lantzal [Ne; DobLev. I/38. 8b]. 1789: vettem kezemhez egj aranj Czángli füdzött tiz Singet, egy ezüstd füdzött tiz Singet [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.].

ezüstd-füzdőfü ac de argint pentru incheiat cu şnur/şiret; silberne Heft/schnürnadel. 1752: egy ezüstd füzdő Tő [Esz. gr. Pekriné lelt.].

ezüstdgaland ezüstdpántlika/szalag; panglică de argint; silbernes Band, Silberband. 1648: Fekete viragos Barsony nyary palast fekete boytos Barsonyal bellet hatt rendel Szeles ezüstd csipke rayta. Masik nyari palast ugian fekete boytos Barsonios ezüstd gallon huszon ött rendel [Mk Kapi Krisztina kel.]. 1674: vöttem Katonak fel lot keskeny Ezüstd gallont de 90. Vöttem(m) Folthi Kata szamara ... 3 singh ezüstd galla(n)t szoknja allyara [Beszt.;

Törzs]. 1676: vet volt folti Pannusnak 3 forintan 3madfel lot Ezüstd gallontot Katonak az kék kanavacz szoknyajához . vöttemk 20 lot ezüstd gallont keskent [uo.; i.h.]. 1736: Mind urak, fő nemesség az köntösököt sinór helyett galanddal kezgették bé, az urak ezüstd, arany galandban, az nemesek selyem galandban [MetTr 351-2].

ezüstdgalandos ezüstdpántlikás/szalagos; cu panglică de argint; mit Silberband versehen. 1700: Egy haj szín Atlacz Szoknya Ezüstd keskeny Galandos vállával előruhájával hasonloval kgyos Ezüstd kapsok az vállán [Hr I/20]. 1704: egy viseltes ezüstd galandos üstöknymtato [LLt Fasc. 75].

ezüstdgalandosan cu panglică de argint; mit Silberband versehen. 1700: Egy Veres bársony Melyre valo keskeny Ezüstd Csapkevel merőben Liliomoson Czifrázva körül ezüstd galandoson szegve nestel berlet [Hr I/20].

ezüstdgalon 1. ezüstdgaland

ezüstdgaras 1. groş de argint; Silbergroschen. 1790: 11 M for és 56 penzt ezüstd Petákokb(an) küldek egj ezüstd Garast és két réz krájtzárt hozzá téve [Babuc K; Pk 2] | Harmintz kilentz uj ezüstd garas [Mv; MvLev. Boka Katalin hagy. 5]. 1806: (Panaszolta) az actor, hogy .. 20 Rforintok s két ezüstd garasa putyilárisával együtt ... elveszett volna [Szárhegy Cs; RSzF 262]. 1835: a' kik öt esztendők alatt — évenként egy egy ezüstd garast adni magokat ígérík — a libellusban írják fel: s majd az uj év el jöttével a Domesticus Curator által szedessék bé [Nagykapus K; RAK 10].

2. egyh (új évi) ~ ezüstdgaras-adomány; groş de dajdie din argint; Silbergroschengabe. 1835: A' melly Ekklesiákban az ezüstd garasok fel Szedettek a' Tiszt. Pap. és Megye Biro, vagy más írás tudo írja alája nevét a' Libellusba a' Summának [Hagymásbodoni* ekl. könyve. — *MT]. 1840: az uj évi ezüstd garasok minden Ekklesiákban pontosan szedettessenek fel [Nagykapus K; RAK 16 esp-i kl].

? **ezüstd-gazdálkodókalán** ezüstd-merőkanál; polonic de argint; silberner Schöpföffel. 1800: Hattattabb nyaku, — hosszukzo formán, ezüstd gazdálkado kalány [TGsz 52]. 1807: el-lopott ... Egy ezüstd Gazdálkodo kalánt [DLt 623 nyomt. kl].

ezüstdgomb 1. nasture de argint; Silberknopfen. 1562: Atlac dolmany veres, kyn Ezwsth Aranyazoth gomb vagon [K; KP]. 1589: Egy Granat dolmany ewzst gombok raytha valet f. 9 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 34]. 1628/1635: Egy zederes uiselt granat keoppenegh tizen egj ezust go(m)b rajta, fekete seljembol czenalt zarak rajta [Bodola Hsz; BLt 5 Néhai Béli Kelemen lelt]. 1657: uolt, ket Ezwst Gwređ egi Eszüst Gomb [Aranyosrákos TA; Borb. I]. 1687: Tizenhat rosás ezüstd gombokat

makkostol [Déva; Szer.]. 1693: Egy Zöld Rasa mente belletlen tizenöt Ezüst gomb rajta [Ne; DobLev. I/38. 8b]. 1721: Küsfaludi Joseph Uram adot volt Néhai Küsfaludi Ferencz Uramnak egy rendbeli dolományra való ezüst gombokot [Peselek*; HSzjP. — *Később: Kézdikővár Hsz.]. 1748: holmi dirib darab ezüst gombok [Koronka MT; Told. 11/92]. 1812: Egy Egszín kék Poszto Mente, fekete Bárány bőr Bérlessel és ezüst Gombokkal [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 13]. — 1. még RettE 89.

2. *fülbe való* ~ ezüst fülbevaló-gombocskák; cercebuton de argint; silbernes Ohrknöpfchen. 1749: Az Inctus ... edgj sákot lopott ... ilyen portortékkal (1) ... edgj hoszu gjolts oláh fersing ingestől, ... három fülbe való ezüst gomb mely porekakatis lopott ... Turban^a lako Promelly Andreka György és Felesége Dotye hazoktol lakat alol [Torda; TjK III. 267. — *Túr TA].

3. ? ezüst-ékszer-gombocské; bijuterie în formă de globuleț din argint; silbernes Schmuckkugelchen. 1787: hat ezüst tő, melyek közül négynek a végébe veres kláris Gyöngy, kettejének pedig ezüst gomb vagyon [Mv MvLev. Csizsár György hagy. 15].

4. *cap/măciulie de argint*; Silberkopf. XIX. sz. eleje: Egy gyűkér-Bot ezüst gombal [BK Inv.].

ezüstgombocskák 1. *nasture mic de argint*; Silberknöpfchen. 1597: Kún Palne, Cathalin vallia ... Lattam Susannanál apro ewst gomboczkakat [Kv; TjK V/1. 181]. 1662: Egy Failandis Veres szokniat, az mellien apro Ezüst gombocscikak [Kv; RDL I. 146]. 1682/1687: Attam Egi Uy Angliai Ueres Mentett, Ez is uolt megh premezu egi rend feier ezüst galonnal. Tizen Niolcz feier ezüst gombocskak raita [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. 1720: Vagyon Egy Csomoban fűzve egy pár Palastra való kapocz es ket ezüst gombocskák, 4 ezüst karikácska, valami kapocsokkák Nro 8 ket kis boglárocskák [Kv Pk 6].

2. *ezüstgombocské*; globuşor de argint; Silberklumpchen/kugelchen. 1682/1687: Attam Egi Ezüst aranyas egi bokor kesnek ualo hiueliett, kinek az uegin egi kis ezüst gombocskák volt [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. 1714: Atzéljos Pantzér, melljn(e)k nyakra valója meg aranjozott ezüst gombocskákkal ékesített s hasonló kesztyőkkel [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 51–2]. 1788: Fekete Selyem sinor óv ezüst gombocskákkal gombozva [Mv; TSb 47].

ezüstgombos 1. *cu nasturi de argint*; mit Silberknopf (versehen). 1635: az ezüst Gombos dolomány ember kuldotte el az kett lovát az vizre, kett gERMektol [Mv; MvLt 291. 48b]. 1693: Edgj viola szín Sályá keskeny tsipkés, ezüst apro gombos rokamállal bellet mente flo. 13.// [Ne; DobLev. I/37. 4]. 1714: Pistokának Egy Angliai szederjes horvatos, hiuzzal rokaval bellet, Scofiumos bogár hatu sinoros 16 öreg s apro tekervényes rosás ezüst gombos makkostol mentet^a [Kv; Pk 6. —

Ti. szabattam]. 1734/1784: a Méltosagos Exponeus Ur vitt magával egy veres kurta Anglia Mentét ... Ugyan más rendbéli Anglia poszto köntöst Szederjest, Dolmannyal és Nadrággal együtt, mind az Dolmány mind pedig az Mente ezüst Gombosok voltak [TKI „St. Székely de Gyergyó” (26) kővárhosszúfalusi racionista vall. *Az angliaposzto-köntös al. a sajtóhibás évszám javításával].

2. *ezüstfejű*; cu cap/măciulie de argint; mit Silberkopf versehen. 1754: Ezüst gombos nád páltza Flor. hung. 4 [Nsz; Told. 19 Osz. 17].

ezüst-gombszár cheotoare de nasture din argint; silberner Knopfstiel. 1691: Egy mentére való ezüst Gomb száár [Szentdemeter U; Ks 31. XXXa].

ezüstgyártó ezüstműves; argintar; Silberschmied. Szn: 1582: Honesta puella Catherina Seruitrix Georgy Ezwstiartho [Kv; TjK IV/1. 4].

ezüst-gyertyatartó sfejnic de argint; silberner Leuchter. 1634: a ket Eoreg ewst Giortya tartot chak ide az Monostori Templumhoz applicallyak, az ott lako Iesuita Paterek [Wass. Wass János végr.]. 1736: már az asztal ... minden készülettel el volt készítve, ott ezüst sőtartók, estwe ezüst gyertyatartók, hamu-vevők, azon kívül az szín oldalán feles gyertyatartók voltanak, azokban osztán estve mind viaszgyertya égett [MetTr 382]. 1826: Hat ezüst gyetya tartok Ladátskájokkal együtt A.K.A. Betű Jegyekkel, melyek közül egynek kalapja nintsen [Koronka MT; Told. 19 gr. Toldalagi Lászlóné gr. Korda Anna ajándékaik közt].

ezüst-gyöntatópohár ezüst-úrasztali/vacsorai pohár; pahar/pocal de argint pentru împărtășanie; silberner Abendmahlbecher/pokal. 1728: Egi ezüst gjontato virages pohar [Martonos Hsz.; SVJk]. 1729: Egi gjontato ezüst pohar aranyas [Árapatak Hsz; i.h.].

ezüst-gyöntatópoharaeska ezüst úrasztali/vacsorai pohárka; mic pahar/pocal de argint pentru împărtășanie; silbernes Abendmahlbecherlein. 1728: Vagyon egi ezüst gyontato poharoczkák [Sepsitzkirály Hsz; SVJk].

ezüstgyöngyös cu mărgel de argint; mit Silberperlen (versehen). 1637/1639: vagyon Arany Kesentyü melynek az allya Ezüst Geongjeos, Türkese Rubintos fűzeses formara cynalt aestimáltuk másfel száz forintra [Kv; RDL I. 111].

ezüstgyűrű inel de argint; Silberring. 1573: Lakatos Albert azt vallia, hagi ... meg Nytotata^a ... De egebet ne(m) latot hane(m) egi darab zeold karasiat, valamly pozto zelt, Es egi Ezwst gywrwt, Es egy falka papirossat, penzt semyt Nem latot [Kv; TjK III/3. 123. — *A ládát].

1595: ket ezvst gywrje maratt volt az edes Annyatol [UszT 10/49]. 1600: Hoggia Andras egy feőre walo pathiolatoth, egy ezost gywreoth, ... egyeb aprolek marhatis hatalmas witt el, azth tudo(m) [Szombatfva U; UszLt Törv. ir. II/2. F. 201]. 1602: negy ezvst gyureot Salane maganal tartat [Kv; TjK VI/1. 601]. 1622: Tiz ezvst aranyas gyeörok beczwltek tt. f. 3 d. 4o ... Hatt ezvst gyeörok tt. f. 2 d. — [Kv; RDL I. 119]. 1651: Simon Istuanne Moricz Anna Annoru(m) 70 . ig val . . borbelt gergeljenek ket part (!) couejt ket aranj giurojet, ezust giuroketjs ket zoknjat palastjat ezust kapczioi rajta derekalijt parnajt on kannajt talajt tanjerit, egieb minden hazbelj jouajt valamije <v>olt, Barla myklos vit (!) el [Torda; Borb. I]. 1817: Egy ezüst gyűrű jo fele gránátos fövel [Mv MvLev. Simonffi Zsuzsanna hagy. 3].

ezüstgyűrűcske ineluş de argint; Silberringlein. 1629: uette(m) vala egjszer ket ezüst gjűrűczkét teöle [Mv; MvLt 290. 181a].

ezüst-hajtű ac de păr din argint; silberne Haarnadel. 1755: Egy Ezüst Haj tö [Mezőbánd MT; MbK VIII. 19 Kovács Ágnes kel.]. 1761: néhai Kováts Ágnes aszszonj tisztességes Uri készületű köntösököt viselt ..., ezüst haj töt, Zöld sima bársony vállat, és több ezekhez hasonló Uri portékákat és köntösöket [uo.; MbK IX. 28]. 1766: Egy ezüst hajto s ezüst pártaba valo Spada [Lesnyek H; Szer. Harsányi Éva lelt.]. 1797: Vagyon Ezüst Hajtő 1 [Körtvélyfája MT; Llt].

ezüsthám harnaşament de argint; silbernes Pferdegesshirr. 1595: (Vitte) Wrunk ö fge ezüst hamait Barsonyost es egyeb szerszámot Ujáríg zabo Andras 4 loual |Hoztak vala Wrunk kuczissi Ezwst hamokat, hogy meg foldozak az mi raita meg zakadozot volt [Kv; Szám. 6/XVIIa. 95, 184 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

ezüsthátú ezüsthátas; suport de argint (al periei); mit silbernem Rücken. 1804: egy ezüst hátú köntös kefe [Koronka MT; Told. 19].

ezüst-homlokelső fruntar de argint; silbernes Stirnband. 1637/1639: Egi Ezüst lora ualo homlok-ele, meliben uagjon ualamj Crisolitus almandinok amatist, es Egi njolecz szegű topasius njom p. 27. — f. 13. d. — Kv; RDL I. 111].

ezüsthordócska butoiaş de argint; Silberfäßchen. 1692: Egy ezüst hordocska aranyas abroncsokkal belől aranyas [Bilak BN; JHbK 2. 36].

ezüsthorog cirilig de aur; Silberhaken. 1770: Egy Kavé szin aranyos Ezüstés Materia váll Mejtartostol Ezüst kötéssel ezüst Horgával [Kiseshiüllő K; RLt O. 4]. 1776: Egy kék kréditor Szoknya egy Kavé Szin Aranyos ezüstől* váll, Ezüst Csipkével, ezüst horog rajta [M.köblös SzD; RLt

Sombori Klára és Sándor lelt. — *Tollvétség *ezüstös* h. a rákövetkező szóvég hatására].

ezüsthúszas ezüst-húszkrajcáros; monedă din argint de douăzeci de creiţari; silberner Zwanzig-Kreuzer. 1815: minden azon részen volt ujjasakat, építményeket meg Betsültettünk ..., folyo ezüst Huszasakba értve, in Suma 350, Renes Forintakra [Orsova MT; Born. G. XV/13 Pop Illya (63) vall.]. 1824: mivel Ezüst Húszasakban mégyen most a' Pénz ezekben légyen a kiváltás [Asz; Borb. I]. 1835: feb. 2 napjáról költ Levele mellet ... küldött 16 ezüst huszosokat vettem, és ezennel quietalomis az aránt [Kv; Pf Körmöti János lev.]. 1842: Kére vagy is lévőla előttünk N: Vas Mihály ... Ifjab Vas Jánostol 60 az az hatvan m forintot vagyis annyi ezüst huszasokat [Bözd U; Borb. II]. 1843: a' Szijából egy ezüst huszast ki vévén — abtol a bor arrát ki fizette [Dés; DLt 1842. évi iratok közt]. 1849: A' szemvizet küldöm, az ezüst huszast is a' követőtől viszzá utasítottam, méltóztassék tölle által venni [Étéd U Pf. Kendi Ferenc lev.].

ezüsthüvelykés cuţit cu teacă de argint; silbernes Scheidenmesser. 1574: ket Ezws (!) hwely kes, ezeket hagiom az En Ewyczeynnnek [Gyf; XXI/12. 3].

ezüsthüvelyű ezüsthüvelyes/tokos; cu teacă din argint; mit silberner Scheide [versehen]. 1574: Vichey Ianos es Iffiabik zeoch Mihal Azt val-liak hogy Ez ely mult Napokban Hwszar ferenchis oda Ieot, Leott Emlkezet Arrol hogy Hwszar ferenchneis volna egi ezvst hywelw dakos [Kv; TjK III/3. 373].

ezüstibrik ezüstkanna; ibric de argint; Silber-töpfchen. 1732: Egy ezüst herba téh főző orras ibrik Lrt 34 [Ks. Kornis Zsigmond lelt.]. 1748: az Aszszonynak Korda Sigmondné Aszsonymnak ..., vittünk volt ezüst portékákat oda e szerint: egy ezüst ibriket 12 kis kávé kalánotskaival edgyütt [Bögöz U; Szentk. „Julia Szabó” (22) vall.]. 1807: ezüst Ibrik, a' melynek is mind két felöl valo oldala bé vagyon hojpadva [Gyalakuta MT; Llt 106/1]. 1854: Feleségem a pénzt kezére vette s még egy annyéval fel potolta vásárol vele egy ezüst Ibriket [Uzon Hsz; Kp V. 389 Kispál György kezével].

ezüstiskatulya ezüstdoboz; cutie de argint; Silberdose. 1752: Egy Ezüst Nadmeztarto Iskatuja hat ezüst kalankajával [Marossztkirály AF; Told. 19]. 1757: Egy ezüst nádmezes Iskatulya [Jobbágyfva MT; Bál. 71]. 1773: Egy Nadméz tarto ezüst Iskatúlya [RLt Salánki Ráchel lelt.].

ezüstkalán ezüstkanál; lingură de argint; Silberlöffel. 1580: 6 sima ezvst Colan [MNY XXXV, 56]. 1582: kerlek Attiamfia Gruz Peter Menny el Igen hamar, mihelt meg villamodik Az Zen egetheo

Tot Mihaltol .., kerd meg' a Katalinthe Mon-
giad azt ... Az Kalmancey legennek vagion
Nalla(m) Negwen forinthia, ket ewst kalannia, eg
Arany gywreya, annak kerem meg az leant [Kv;
Tjk IV/1. 34]. 1592: az mi marhaia penze wolt
es eoreokseghe azokbolis az en reszemet megh
kewanom mind penzt buzat on kamat (!) ewst
marhat kalant mindent Akar mi newel neweztes-
senek [UszT]. 1630: Egy Ewst Kalán (Kv; RDL
I. 147). 1644: Vagio(n) ket vagj haro(m) Ezust
Calano(m) [Mv; MvLt 291. 437a]. 1687: Egy
ezüst kalant Horvat Adam, es Tisza Barbara nevek
vagon rea meczeve [Déva; Szer.]. 1700: egy ket-
tőben tört ezüst kalan | Egy ezüst kalány, mely-
(ne)k az vegiben egy gomb, és egy ember kep
vagon ontve [Ne; DobLev. I/50] 1748: Elegy
belegy Ezüst kalán Nro 12 [Koronka MT; Told.
11/92]. 1797: Ezüst enni valo kalányok ... kettő
igen el vékonyodat [Körtvélyfája MT; LLt].
1849: 12 ezüst kalan [Kv; Végr. Vall. 55].

Szk: becsináltos ~. 1823: egy bétsináltos ezüst
kalán [Bet. 3] * cserleves ~. 1637/1639: at-
tunk ... Egy csyer leueles Ezüst kalant nyo(m)
p. 12 [Kv; RDL. I. 111] * lapos nyelvű ~. 1700:
jutat Sárának egy lapos nyelvű ezüst ka-
lán, egy Türkösös Arany Gyűrővel együtt [Ne;
DobLev. I/50] * lengyel ~. 1580: 6 sima lengel
ezüst kalán [Mny XXXV 56] * nádmézes po-
rozo ~. cukorszórozó ezüstkanál. 1804: egy nádmézes
porozo horgos jukatos ezüst kalán [Koronka MT;
Told. 19] * özlábás/lábú ~. 1596: Nyolcz Eoz
labw ewst kalan m 1 p 47 [Kv; RDL I. 65].
1714: egy öz lábos ezüst kalán [Kv; Pk 6] *
velővájó ~. 1788: Egy fekete Tokban egy velő
vájó ezüst kalán [Nsz; CsS].

ezüstkalánka ezüst kiskanál; linguriță de arg-
int; Silberlöffelchen. 1733: Edgj ezüst kalánka
[Marosztkirály AF; Told. 18]. 1752: Egy Ezüst
Nadmeztarto Iskutuja hat ezüst kalánkajaval [uo.,
i.h. 19].

ezüstkalánoska ezüst kiskanál; linguriță de arg-
int; Silberlöffelchen. 1693: Jankonak egy e-
züst Kalánoska [Ne; DobLev. I/38. 9]. 1744:
Gömböljég nyelvű régi ezüst kalánotska [Szent-
demeter U; LLt Fasc. 67].

ezüstkanesó cană de argint; Silberkanne/krug.
1732: Egy ezüst orros kancso Apór István és
Farkas Susánna czimerivel Lot 23 1/2 [Kv Ks.
Kornis Zsigmond lelt. 12].

ezüstkanna cană de argint; Silberkanne. 1595:
Egy eoreogh Sjma ewst kanna az zelj Aranjas
M 5 p 26 [Zsombor K; Sombori László reg.].
1598: Gerendy Istuannak hattam egj Ejteles e-
zwt kannat [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.].
1604: Egy ewst kanna meliben vagion m 3 p 46
[Kv; RDL I. 77]. 1686: Edgj Ezüst kanna kívül
belől Aranyas [BK. Bánfi Farkasné Bethlen
Krisztina kel.]. 1726: Az szegeny G Apór Jstvan-
tol ream maradot fejér ezüst kannát, az kiből ő

szegeny Urmos bort szokot vala innya, hagyom
Apor Joseph Fiamnak atok alatt, hogy emlekezetre
meg tarcsa [Ap. 3 Apór Péter végr.]. 1842: Egy mes-
terséges szép ezüst Canna meg aranyozva. Készit-
tette M. Gy. Monostori Mlgs Kabos Ferentz Ur
Feleségével Mlgs Katona Eva Ur asszonyal 1782e.
[M.nádas K Rak 93].

Szk: numizmas ~ érmekkel díszített ezüstkan-
na. XVIII. sz. köz.: Nagy füles numizmas ezüst
kanna [LLt. Fasc. 109] * trébellett ~. 1699: Egy
gerezdes kívül belől aranyas trébellett ezüst kanna
mely nyom 10. girat [Kv; KvRLt X. A. 43b].
1735: Egy Aranyos Trébellett ezüst kanna [Maros-
ztkirály AF Told. 2].

ezüstkannácska cană mică de argint; Silber-
kännchen. 1598: hattam az Gazda Azzonnak, egj
eoregh Serleget, kin az en magam neuem es Czi-
mere(m) rajta vagion egj rottiaz (!) ewst Kan-
naczykat, es egj eozue Jaro Aranyas kupaczykat
[Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.].

ezüstkantár căpăstru de argint; Silberzaum.
1757: Egy ezüst kantár, és Szügyellő kék selyem
mojszra varva [Jobbágyfa MT; Bál. 71].

ezüstkápájú ezüst puskarész; parte de armă
din argint; silberner Gewehrteil. 1823: Egy ezüst
kápau (!) Török Puska [BK Inv.].

ezüstkapcsos 1. ezüst ruhakapcsos; cu pafte de
argint; mit Silberhaken/heftel. 1732: Egy téli
nustos Süveg az eleje fekete bársony expositurája
tettzin poszto ezüst kapcsos [Kv Ks. Kornis
Zsigmond lelt.].

Szk: ~ palást. 1647: az Captiua . lopot volt
egy ewst kapoczios palastot [Kv; Tjk VIII/4.
443] * ~ paszomántövecske. 1788: Egy ezüst kap-
csos ... paszamánt övetske [Mv TSb 47] * ~
váll. 1693: Edgj veres bársony Arany tsipkés,
<ga>landos ezüst kaptcsos váll flo: 15. // [Ne;
DobLev. I/37].

2. ezüst könyvzáró-kapcsos; cu pafte de arg-
int pentru carte; mit Silberschließe, silberner
Klausur. 1734: Egy ezüstös szegeletű ezüst kap-
csos Psalterium [Kv; Pk 6 néh. Pákei Jánosné
Almási Judit javainak memorialisa].

ezüstkapocs 1. ezüst-ruhakapocs; pafte de arg-
int; Silberhaken/heftel. 1563: Ezüst kapocs, hat 6
[ETA I, 36 BS]. 1591: Kún Palne, Cathalin val-
lia ... Lattam Susannanal apro ewst gombocz-
kakat valami ewst kapczokat, ket eoregh
bokrot, valami apro boglarokatis [Kv; Tjk V/1.
181]. 1596: Egy wisselt granat nadragh ewst
kapochiawal egietembe(n). . f 4. Mas egy zakado-
zot granat nadragh ewst kapchiostol f 1/60
[Kv; RDL I. 65]. 1605: egy bokor Ewst kapch
Aranyas kjt harom forinton veottwnk volt [UszT
19/65]. 1628/1635: Egj azzonj embernek ualo ui-
selt ingh, niolcz ezust kapocz rajta, fejer uarrasos
[Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen lelt.].
1674: Hat bokor, rokollyára valo apro ezüst ka-

potcs [Szászvárosi ref. It Halics Mihály lelt.]. 1723: Vagyon vállra való ezüst kapots nro 12 [Koronka MT: Told. 29/2]. 1763: 1. Plus Lájblí más kreditor Lájblí 14 pár aranyas ezüst kaptsokkal [Nsz; Szer.]. 1827: Ezüst kapocs, mellynek karimája négy ezüst götsötskékel ki-van tzfázva [Kv; DLt 1156].

2. ezüst könyvzáró-kapocs; pafta de argint pentru cărți; silberne Klausur, Silberschließe. 1714: Magyar Biblia ezüst kaptsokkal fedele Karmazin meg aranyozott in 8 fl. Hung. 5 [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy.]. 1759: Sz: írás könyve barát írással, és ezüst kapoczkokkal 1 [Kóród KK; Ks 20/X].

ezüstkara fin ezüstkanna; cană de argint; Silberkanne/karaffine. 1732: Egy ezüst penna tarto kara fin [Kv; Ks. Kornis Zsigmond lelt. 19].

ezüstkard sabie de argint; silbernes Schwert. 1622: Jutot Istoknak egy ezüst ala való kard ki hwyeljeben vaglo(n) [Kv; RDL I. 119]. 1757: Egy fekete Czapás Aranyos ezüst Kard [Jobbágyfa MT; Bál. 71]. 1843: Egy magyarka hozzá egy ezüst kard egy fekete bőr kard kötő és egy kis kalpag [Kv; EMLt].

ezüstkarka cerc/inel de argint; Silberring. 1595: küldtem Dyák Mihálytól 3 ezüst karikát, két darab lapos ezüstöcskét . 1 aranyat, 2 tallért [SzO V, 159 Fejes Mihály, alsócsernátoni (Hsz) ember lev. feleségéhez a havasélvi hadakozásból]. 1615: Negy ezüst karka felseo Inghhez valo [Kv; RDL I. 96b]. 1693: Andrisnak. Egy kard szablya (így l) tarsolyostol Lodingostol Ezüst karikastol, kolcsostoll [Ne; DobLev. I/38. 10]. 1714: Magyar Bodzoganj*, a' gomb(na)k felső, Markolattjan(a)k pedig alsó 'sze meg aranjozott ezüst Bagjoggal s a közöpi onlo ezüst karikkakkal környül vett [REkLt Apafi Mihály hagy. 6. *Uo. még többször így!]. 1736: Az lódingnak egyik felin rendszerént volt az puskakolcs aczélből megzománczozva, az az lóding alatt, réz karikához vagy ezüst karikához volt sinórral vagy szíjjal varva [MetTr 370].

Szk: aranyos ~ 1668: Egy karmasin vont Arany Val Arany zipkevel, es Arany Keskeny galonval cifraz aranyas ezüst karka rajta [Mk. Kapi György lelt.].

ezüstkarkácska cerculeț/ineluş de argint; Silberringlein. 1615: Egy kezkenőre ualo Geongiös gomb, ezüst karikaczkak raita f — d 50 [Kv; RDL I. 96b]. 1720: ket ezüst gombocska, 4 ezüst karkácska, valami kapocskák Nro 8. ket kis boglárocska. Valami elegy belegy pénzecskék [Kv; Pk 6]. 1764: Egy Kis ezüst Karikácska [Pókafva AF; Kath.].

ezüst-karikakapocs ezüst-karikás csat; paftă de argint in formă de cerculeț; silberne Ringspange. 1625: egy arany szín dupla tafota Zoknya mellyen ezüst karka kapocziok vadnak es arany prem az vallon estim: f. 15 [Kv; RDL I. 126].

ezüstkarmás ezüstperemes; cu margine de argint; mit Silberrand. 1842: Kerek Pipa tarto égj 16 hosszu, 3 kurta száru cserép pipákkal két tajték pipa ezüst kupakkal, egy cserép pipa ezüst karimás [Dés; Újf. 3 Újfalvi György hagy.].

ezüstkáva '?' 1793: Egy tös párna ezüst Káva 5 1/2 lotos 11 probás [Mv; Told. 4].

ezüst-kávélbrik ezüst kávéskanna; ibric de cafea din argint; silbernes Kaffeekännchen. 1820: egy más hasonló Ferslagba az asztali ekesség egyik része egy arannyal futatott ezüst poharat, Egy ezüst kávé fa nyelű Ibriket [Szászvezzsöd NK; Told. 19].

ezüst-kávéskalán linguriță de cafea din argint; silberner Kaffeelöffel. 1828: 6 ezüst kávés kalán, egy bétsináltos ezüst kalán [Bet. 3].

ezüstkahely potir de argint; Silberbecher/pokal. 1730: a kóródj* Templohoz valo ezüst má, egy ezüst kehelly Patenajávall edgyütt, egy Am-polna Tálacsakájávall. Egy Ciborium Arannas. Egy nagy Monstrantia. Egy köves magos kereszt [Kv; Ks 15. LVIII. — * Kóród KK]. 1749: a' két ezüst Kahely Brassoban ötves kezénél vagyon [Sszgy; SVJk].

ezüstkahelyecske potir mic de argint; Silbercherlein. 1728: Vagjon egy ezüst kahelyecske (l) a rannas kareju [Szacsva Hsz; SVJk].

ezüstkengyel scăriță de argint; silberner Steigbügel. 1628: Egy bokor ezüst kengyel, negy ghira ezüst benne [Bodola Hsz; BLt]. 1656: Az en keglmes Uram(na)k hagiom az vertyse Lovamot, ny köves portai legh szeb szerszámmal Tenger szín barsonnial borított ezüst niereggel, ezüst kengyellel [Ádamos KK; Bál. 93]. 1736: (Az úrfinak) ezüst kengyelekben lábai, cizmáján aranyos sarkantyú gyémánttal vagy rubinttal smaraggdal megrakva, utána az sas tollas, párducz-, tigris-, farkasbőrös szolga [MetTr 347].

ezüstkerecske cruce de argint; Silberkreuz. 1823: Egy nagy ezüst aranyazott feszületes kereszt [Szentbenedek SzD; Ks 38. V Clenodia fam.].

? ezüstkerecske ezüstrámájú; cu ramă de argint; mit Silberrahmen versehen. 1857: Ezüst kerecske (l)* túkor [Bodola Hsz; BLt II. 11. *Tollvétség lehet keretű h.].

ezüstkés ezüstnyelű kés; cuțit cu miner de argint; Messer mit silbernem Stiel. 1812: Ugyan az Ex(pone)ns Groff ertol hallottam aztis, hogy edj néhány pár ezüst kését villáival kalánnyáival edgyütt ... el vitte magával a Groffnéja [Hé-derfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.]. 1818: Hat pár Ezüst Kések, mind együtt nyomnak 24 Lotot, ... a' Vaskokkal ... 102 Rf. [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina kel.].

ezüstkészület 1. kb. ezüst-díszítés; ornamentatie de argint; Silberverzierung/schmuck. 1772: Köntösök veres rókatorkos mente, dolmány, nadrág, öv, kalpag. ezüst készülettel [RettE 269]. 1790: Bekecsre való ezüst uj készület Pakét 1 Bekecsre való arany készület [Sv; Ks]. 1793: Egyik Szoknya Gyöngy Szin válostol együt ezüst készület... Egyik cukor papir Szin Szoknya, kék vál ezüst Készülettel [M.köblös SzD; RLt Kolosi Krisztina lelt.]. 1813: Egy ezüsttel varrott ripsz magyar köntös, hozzá való vállal ezüst készülettel [Szászvevsszód NK; Told. 47].

2. ezüst-asztaldísz; decorație de argint pentru masă; silberner Tafelschmuck. 1767: Egy Aufsattot, vagyis Asztal közepire való Ezüst készületet tudok [Kóród KK; Ks 21. XVIII. 78].

ezüstkészületű ezüstcifrázatú/díszű; cu ornamentatie de argint; mit Silberverzierung. 1805: Pistolyok... 9. Egy pár Lüttichi, ezüst készületű horgas kápájú. General Laudoné volt | Pistolyok

10. Egy pár Francia virágos csőjű, ezüst készületű, kerek kápájú. Jos. Qualek neve rajta A' General Devinsé volt [Mv; TGsz 52].

ezüstkók ezüstgomb; nasture de argint; Silberknopf. 1791: Egy Szőlő venike páltza ezüst kokkal... Más venike páltza ord. csont kokkal [Mv; MvLev.].

ezüst-koppantó mucarniță de argint; silberne Licht(putz)schere. 1775: Ezüst Gyertyatartozhoz ezüst Koppantostol lészen praetensioja [Szászkered K; LLt Fasc. 110]. 1837: 1 ezüst koppantó táztájával edjűtt [Doboka; Bet. 1].

ezüst-kordaöv ezüst-övfejta; un fel de cordon din argint; Art Silbergürtel. 1633: Attam egy Ezeost korda eouett gombost [Ks; Vesselényi Kata kel.].

ezüstkorona coroană de argint; Silberkrone. 1823: Egy skatolyába egy nagy aranyazott ezüst, emalírozott és kővekkal kirakott gyöngyös drága korona, kereszt nélkül [Szentbenedek SzD; Ks 38. V. Clenodia fam.].

ezüstkorsó ulcior/cană de argint; Silberkrug. 1586: 19 feb: Marton viszen Somborra Ezwst korst Medenchiet az lo haton [Kv; Szám. 3/XXIV. 47]. 1744: Egy nagy ezüst (: mosdohoz való) munkás, füles, és Csatorna száju két fontnyis Korsó, vagj ibrik, Fenék hijjával, aranyos [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

Szk: bugyogós ~. 1767: Égj Ezüst Bugyogos korso [Búzásbesenyő KK; Ks 21. XVIII. 78] * vízivó ~. 1679: Egy ezüst viz ivo korso fejer [Mny XXXVIII, 386].

ezüstkő ezüstérc; minereu de argint; Silbererz. 1779: Ha kik vas bányákat (így l), az kőzöt-is Ezüst, ön, vagy réz kőveket ha találnak, mint hogy találnak is, hozzák az ön Futatokban, Ló

terrirel (l) .. meg fizetnek betsülettel [Toroc-kosztgyörgy TLev. 8/3].

ezüstkösöntyű vmilyen ezüstékszer; bijuterie de argint; Silberspange, silbernes Halsband. 1563: Ezüst kapocs, hat 6. Ezüst köszöntyű, egy l. Pártaöv, egy l [ETA I, 36, BS]. 1676: az Sarkany Jstva(n) mustoha Leánya(na)k Egy Ezüst későseontyút adott eő kg(m)e [Wass. Inv.].

Az utótag jel-beli bizonytalanságára nézve l. TESz-t és a köszöntyű címszót.

ezüstkötés ezüst vert csipke; dantelă de argint confecționată cu игліта; geklöppelte Silberspitze. 1628/1635: Matériak: Keskenj arani perem huzon ket singh... Keskeni ezüst perem tizen negjed fel singh Egj keotes ezüst negjes keotes... Mas aranj negjes keotes [Bodola Hsz; BLt 5 Néhai Béli Kelemen lelt.]. 1674: Vötte(m) Folthi Kato számára... 3 lot Ezüst kötest szoknyajara lottyat flo 2 de 40; [Beszt.; Törzs]. 1727: Egy Gazdagon ezüstös rosa Szin Szoknya Szelyes ezüst kötes rayta Vallastol [Marossztgyörgy MT; Ks gr. Petki Zsuzsanna kel.]. 1764: Conferalt T. Nzts Szekely Balintne Aszszonyom a Cathedrara egj Frantzia posztobol valo tisztességes boritekot ki körös környül ezüst kötéssel meg ekesítettett [Kilyén Hsz; SVJk]. 1755: Egy Zöld Sima Barsony Váll... Más kék Sellyem kreditor Váll két rend Aranyos kötéssel harmadik váll szór Virágos materia három rend ezüst kötéssel [Mezőbánd MT; MbK VIII. 19 Kovács Ágnes kel.]. 1790: Egy rendbéli szederjes Creditor Szoknya vállostol ezüst kötéssel [A. jára TA; BLt II. 12]. 1804: egy gyöngy szin atlaz Magyar szoknya egy hozzá való Magyar Vál ezüst kötéssel .. egy pár inguj és kar kötőnek való ezüst kötés [Koronka MT; Told. 19 gr. Toldalagi Anna menyasszonyi kel.].

ezüstkötésecske ezüst csipkécske; dantelută de argint; Silberspitzchen. 1761: öt darab szedett pántlika, melynek szélén arany és ezüst botokan vert kötésecske vagyon [Koronka MT; Told. 8].

ezüstkötéses ezüstcsipkés; cu dantelă de argint; mit Silberspitze versehen. 1707: egy fekete ezüst kötéses viragos barsony hitván váll 18 bokor ezüst kapocs rajta és négy ezüst Karika [Kv; Pk 6]. 1734: Kőkőrcsén Szin Arany és Ezüst virágos Szótt ugyan Aranyos Ezüst kötéses Szoknya [Börn. XXXVIII/3 Kornis Krisztina lelt.]. — l. még DanielAd. 88.

ezüst-kredencia ezüstszekevény; bufet de argint; Silberkredenz. 1792: A nagyobbik ezüst kredencia A küssebbik credencia [Kv; SLt 17].

ezüstkulesocska cheița de argint; Silberschlüsselchen. 1772: 1 Iro Lada zárjához való ezüst koltoskájával együtt [Egeres K; Ks].

ezüstkupa cupă/pocal de argint; Silberbecher/pokal. 1549/1752: Az én Leányom(na)k Orsola

Aszszony(na)k hagjok négy kalánt ezustet egj ezüst kupát és egj ezust pohárt [Szentanna MT; LLt]. 1585: Dorottea Eotweós Mihalne vallia, tudom hogy puskar Casparnak ket ewst kupaya vala Nallunk [Kv; Tjk IV/1. 401]. 1604: Ele hozata ... az zöniegöt és az Ezwst kupat [Uszt 18/167]. 1736: (A pohárszék) némelyik része volt csak tiszta aranyas, virágos, fedéles, ezüst kupából [MetTr 383].

ezüstkupak ezüst-pipakupak; capac de lulea din argint; silberner Pfeifendeckel. 1842: két tájték pipa ezüst kupakkal [Dés; Újf. 3 Újfalvi György hagy.].

ezütláb 1. picior de argint; Silberfuß. 1714: Gyermekek valo 4 ezust lábön allo Ladatska fedelének belső részén vagjon egj Tüker, Ladatskab(an) penig kisetske Vidlatska gyűszű, két Pixis, három fedeles Palacz mind ezüstös s meg aranyozott fl. Hung. 30 [Nsz/Fog.; REkIt II. Apafi Mihály hagy.].

2. kb. ezüstállvány; suport de argint; Silbergestell. 1752: egj nagy Servitz minden hozzá valójával úgy mint Egy ezüstös Tábla, egy Csésze tartó ezüst láb hozzá való Csésze kettő, egyik nagyobb, másik kisebb [Marossztkirály AF Told. 19].

ezütlábas cratiță de argint; Silbertopf/kasse-rol(le). 1771: alkalmasint másfél ejteles édes Tej főzésre valo ezüst Fazék, rátotta főzésre egy ezüst Lábos ezüst nyelével [Kendilóna SzD; TL. Teleki Pál hagy. Cseh Benjámin de Miske kezével].

ezütládácska ezütládikó; ládiță de argint; Silberkästchen. 1604: Egy kis ewst ladachka negy szegw, ormozatos fedelw, partazasa aranyas labas, vagion benne m. 2 p. 39 [Kv; RDL I. 77]. 1629: egy ezüst ladaczkaban vagyon szaz aranya [Kv; Tjk 5].

ezütláne lanț de argint; Silberkette. 1595: Egy Aranjas zablja ket boglar rajta keowesek az kerezthjn ewst lanch [Zsombor K; SL. Sombori László reg.]. 1629: Egj eoregh parta eo teorkeses gjeongjeos ezüst lanch az vegjben [Gysz; LLt Fasc. 155]. 1693: Egy ezüst fűző, egy kis darab romlot ezüst lantzal [Ne; DobLev. I/38. 8b]. 1737: Komlosi Samuel ... Bányaí Katatt tsokolta, szopta, édesgette szolgálói fizetesin fejül valo discretiot felesen adott; úgy mint: tallért, szoknyát, mentett, roka torkos melyre valót, fűzőt, ezüst lánczat, ezüst tőjével [Kv; Tjk XV/13. 9]. 1781: ezüst Nyakra valo Lánczokat csináltatatt volt, de azakat el adván, azak helyiben mindeniknek az Nyakara Joféle Gyöngyeket szerzet [Mv; DLev. 4. XXVI. 1].

ezütláncoeska lăntșor de argint; Silberkettchen. 1820: Egy ezüst lántzotska, ... a' Léánka nyakába [Mv; MvLev.].

ezütláneolás ? lánchurkos ezüstszinór; snur de argint cu ochiuri in lanț; gekettelte Silberschnur. 1790: Egy Skatulyába, holmi dirib darab ezüst, arany lántzolás, paszamánt és égj néhány régi Pénz [Mv; MvLev. Kis Ferenc ács hagy. 3].

ezütláne-öv cordon din lanț de argint; silberner Kettengürtel. 1600: Ezüst lanch 6 2 [Gyalu K; Sennyei 11/47]. 1693: Egj diobeles ezüst lanch eöv 17 // [Ne; DobLev. I/37. 4]. 1697: Egy ezüst Láncz eö, Egy aranyas forgács ezüst lanch eö [KGy]. 1751: Vagyon ... egy szép ezüst Láncz övem, esztet hagyom az ó vári Pater Franciscanusok Templomában az nagy oltáron lévő B. Szűz Maria Képére [Kv; LLt 1/10].

ezüst-lászlí ezüst mellény; veston de argint; Silberlatzel/werte. 1749: Adanak ... Egy Aranyos igen Szép Czirádákkal gyenge Sellyem virágokkal elegyesleg készült Lászlí, és Palatint, és Ugyan más ehhez hasonló készületű ezüst Lászlí és Palatint [Koronka MT; Told. 12/2].

ezüstlevél ezüstküst/fólia; foitja/poleială de argint; Blattsilber. 1789: 101 Könyv Sárga réz Levél, és egy félbe lévő Rf 2. xr 16 ... 6 Könyv ordinar ezüst Levél Rf 1 xr 30 [Mv; ConscrAp. 24].

ezüst-leveseskalún ezüst-nagykanál; lingură de supă din argint; silberner Suppenlöffel. 1780: (Látam) kún hagyva ... egy nagy ezüst Leveses kalánt [Bethlen SzD; BK].

ezüst-luszter ezüstküster; lustru/policandru de argint; Silberluster. 1823: Két ezüst falra való luszter, aranyozott levelekkel ki rakott szárával édgýűtt [Szentbenedek SzD; Ks 38. V. Clenotia fam.].

ezüst-maje ? ezüstpántlika/szalag; panglică de argint; Silberband. 1630: Egy Dombos Czattin parta Eö, Ezwst maiczon Nro: 14 boglár nyom m. 1. p. 33. aestim: tt f. 37. d 50 [Kv; RDL I. 147].

ezüst-majcos ? ezüstpántlikás/szalagos; cu panglică de argint; mit Silberband versehen. 1611: Egj oh ewst maicos parta eö test alamos czattal [Kv; RDL I. 88]. 1625: Wagon egy ezüst maiczos czattos boglaros aranyos parta eo ... er i. 62/50 [Kv i.h. 126]. 1640: Jutot Baginak egj parta eö uy ezüst mayczos, mely eöben uagion két gira es egi Taller [Kv; i.h. — *Becenév [vö. Nyelvtfirt. 59. 33]].

ezüst-majeú ? ezüst-majcos; cu panglică de argint; mit Silberband. 1637/1639: Parta Eovek beol Jutot Imreok(ne)k Egj geongeos türkeses Granatos ezüst maiczu parta Eö M. 3 p. 24. f. 70 [Kv; RDL I. 111].

ezüstmankójú ezüstkampós; cu miner de argint; mit Silberkrücke versehen. 1768: Egy Perspectivás

ezüst Mankóju Nád Páltzát [Ks; 19/I. 6A „Bodokról” hozott portékák” közt. — *Hsz].

A címszó utótagjának jel-re l. MTsz, TESz.

ezüstmarha ezüsthalmi/nemű; argintárie; Silberzeug. 1507: Az tobyt mynt Ezüst marhamat myndenemet hagyom az peternek, hog tanytassag (!) es az Eskolat el ne hagyassak vele [NyÍrk VI, 187 Cheh István végr.]. 1560: nylwan vagyon hog mikor Lepeny Istuan az my Atyank Margit azzont Swky istuan megy hagyot feleséget az my anyankat el vette uolt Sok arany es ezewst marhakat penzt Barmot es egyeb labas marhat myndenfelet Sokat vit uolt Swkra* [Kv; SLt ST. 6. — *Valamelyik Kolozs m-i Zsuk]. 1590: az Atiannak az vilagból kj mulasanak utan(n)a ... soha zamot en neke(m) ne(m) attak sem penzreöl sem ezwt marharol [UszT]. 1614: Berei Istuan lopott uolt Abraha(m) Boldisar az akasztó fatol mentette meg ezüst morhan [Fele MT; IB. 47]. 1631: en ezüst marhaját sem tudo(m) sem latta(m) volte pohara is avagi ne(m) [Mv; MvLt 290. 51a]. 1657: Ezüst Marha Maradot egy Ezüst Kalá(n) [Dés; Hr 8/11]. 1659: Az en edes Attiamtol. Nehai Rethi Istuan Uramtul maradot ezüst nemő marhákat hármán oszszak aequaliter, miuel annak előtte az ezüst marhábol excontentaltam volt Turi Ferencz Piamot [Altörja Hsz; Borb. I. — A teljesebb szö. *ezüstmű I. al.*]. 1673: Az ezüst marhaban ... jutanak Betlen Drusianna aszszonjnak tizenket egyben jaro fejer pohárokat (így!), egj mosdo korsó medenczestől [Marossztkirály AF; IB]. 1712: az Mostoha Anyánk eő Naga az mint fül hegyel értem, nagy dolog ha meg nem szorit, az Ezüst marhának valo fel osztozásért [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.]. 1758: ezüst marhait nem láttam nehai Pálffy János uram(na)k hogy maradtanak volna [Aranyosrákos TA; Borb. II. Andreas Biro nb de Rákos (79) vall.]. — L. még SzO VI, 430.

ezüstmarháeska ezüsthalmicska/neműcske; argintárie; kleines Silberzeug. 1598: Az mi keuez ezwt marhaczkam volt, azokbol hattam az Gazda Azzonnak, egj eoregh Serleget, kin az en magam neuem es Czimere(m) rajta vagion egj rottiaz (!) ezwt Kannaczykat, es egj eozue Jaro Aranyas kupaczykat, kit megj regen Vy Eztendeoben attam volt nekie [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. 1637/1821: (Ha) Peleségeknak, Gyermeknek parta-övköt, kösöntyjöket, s egyéb ezüst marhácskajokat öszve kell olvasztaniok is, még is praestállják a még lehet Nagyságodnak valo Igéreteket, hogy tollünk megszabaduljanak [Torockó; TLev. 8/1]. 1658: Az My keues Ezüst Marhaczká vagion Tudgyak az gyermekim hol vago(n). Azokbol hagyok az feleségemnek egy Ezüst poharat egj giras pohart [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1679: kevés ezüst marhácskám vago(n) [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1683: Edgy aranyamis marat volt ezwt marhaczká ket arany gyürű [Kv; Sár.]. 1684: Arany ezüst marhácskám a mi vagyon, meg czedulázom, kiki a szerint talállya [Dés; Pat.].

ezüstmatériájú ezüstöt tartalmazó; cu argint; mit Silber, silberhaltig. 1719: a' kik találnak, ön, Ezüst, Arany, vagy réz materiájú kőveket, ne mérészek, vagy verőkben, vagy kő lyukokban, imit amot titkon olvasztani, vagy valahova Varosokra vinnj [Torockó; TLev. 8/3].

ezüstmedence lighean de argint; Silberbecken. 1586: Marton viszen Somborra Ezwt korsot Medenchiet az lo haton attam Somborig —/37 [Kv; Szám. 3/XXIV. 47]. 1736: Mikor osztán rendet állottak, az pohárnok eléállott az mosdó vízzel és kendővel; az nagyjánál az embereknek ezüst mosdókorsó volt s ezüst medencze, az alávalóknál vagy réz vagy ön, de medencze nem volt; és legelsőbbben is az leányokat és asszonyokat megmosdatták [MetTr 324].

ezüst-mentekőtő baierá de argint la mintean; silberne Mantel/Dolmanbinde. 1837: volt az Exp(onens) Urnak egy briliántos ezüst mente kötője | az ezüst annakutánna veszett-el, minekutánna a' gazdaszszony a' háztól elidézettett; a' briliántos ezüst mente kötő ... a' mig az érdeket gazdaszszony az Exp(onens) Ur házánál volt [Doboka; Bet. I Pákei Dánielné Benkő Susánna (40) dom. bíróné vall.].

ezüst-minera ezüstérc; minereu de argint; Silbererz. 1720: az Familia nagy Zelussal kívannya ... coláltatni az Bányákat kikben ezüst on Minerákat találhatni [Torockósztygyörgy; TLev. 8/4]. 1785: fel találtatván pedig a Torotzko Hegyeiben termett Vas, Ezüst, és fekete ön Minerák ... a' Metalurgának fel állíttására Styriából Metallurgusok hozattattak ide Torotzkora [Torockó; Thor. XX/9].

ezüstmivelő ezüstércet kitermelő; exploator de minereu de argint; silberfördernd. 1809: Azon törvények és Flgs rendelkez, mellyek a Bányászok(na)k, és azok mellett lévő Személyek(ne)k immunitatiojáról Szollanak az arany és ezüst mivelő Bányászokra nézve lévén készítettve azok a' könyörgő Társaságra* ki nem terjesztethetnek [Torockó; TLev. 9/43. — *A torockai „Metalurgica Társaság”].

ezüst-monéta ezüstérem; monedă de argint; Silbermedaille/münze. 1637/1639: valmi Pogan Ezüst Penzek kett Böregh Ezüst monetauale együtt, Kik taller formara vadnak, njomnak együtt .p. 36. [Kv; RDL I. 111]. 1768: Ezüst monéta I [Mésztygyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1801: Régi ezüst Monéták Nro 25. Két ujj ezüst moneta [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy. 4]. 1804: Dél előtt tsalárdságbol nem a Repetitiot hanem más Letzkét tanultam ..., de azt sem tudtam mellyért on Monétát a nyakamba akasztották ..., én kértém az on Moneta le vételét a Rector azt mondotta hogy ha 12 orára meg tanulom hiba nélkül fel tseléri (!) az ezüst monétával [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 93]. 1837: Valami ezüst monéták [Völcs SzD; Bet. 1].

ezüst-monétájú ezüstérmés; cu monedă de argint; mit silbermünze/medaille versehen. 1732^a: vettenek ... Gyekében kölcsen pénzt dolog Fejéb(én) ... Száz magyar Forintakat, quod Anni Praesentis^b Szent Márton napjára ... jo Folyó ezüst, vagy Arany Monetaju pénzel meg fizetik [Veresegyháza SzD; Ks 25. B. 31. — ^aAz arany-monétájú pénz al. az évszám sajtóhibás. ^bAz előbb i.h. sajtóhibás alakjának javításával].

ezüst-mosdókorsó cană de argint pentru spălat; silberner Waschkrug. 1699: Ezüst Mosdo korsó Nro 1. Ezüst Mosdo Medencze Nrő 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László lelt.]. 1732: Egy ezüst mosdo korsó [Kv; Ks. Kornis Zsigmond lelt. 9]. 1736: az nagyjánál az embereknek ezüst mosdókorsó volt s ezüst medencze, az alávalóknál vagy réz vagy ón, de medencze nem volt | A fejedelem mikor ebédelt vagy vacsorált ... a fő pohárnok másod magával nagy térdhajtással oda ment, egyiknek kezében ezüst mosdómedencze, másiknak ezüst mosdókorsó skofiommal varrott kendő lévén kezében, elsőbben a fejedelem mosdott meg, azután a fejedelemasszony [MetTr 324, 334–5].

ezüst-mosdókorsóeska căniță de argint pentru spălat; silbernes Waschkrüglein. 1732: Egy ezüst kis mosdo korsocska [Kv; Ks. Kornis Zsigmond lelt. 11].

ezüst-mosdómedence lighean de argint; silbernes Waschbecken. 1699: Ezüst Mosdo korsó Nro 1. Ezüst Mosdo Medencze Nrő 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László lelt.]. 1732: Egy ezüst ovalis mosdo medencze Lot. 112 [Kv; Kornis Zsigmond lelt. 10]. 1767: egy Ezüst Mosdo Medente, Ezüst Töltőjevel együtt [Désfva KK; Ks 21. XVIII. 78]. — L. még MetTr 334–5.

ezüstmű ezüstholmi/portéka; argintărie; Silberzeug. 1560: Egy legennek se legen szabad it az warason ewst miwel uag' darab ewstel kereskedni es maganak nyluan a vag' titkon myelni mert ha ualakit vagy Jnast uagy legent ebbe kaphatnak az miet attol el vezik es az ceh ladaiba tezik [Kv; ÖCart.]. 1572: Farkas Palne Anna Azt vallia hogy eo semy kazdagsagat Nem latta Bonchoknenak, Twgia hogi varrasawal elt Mynekeleote Bottues Janos ely veotte, egeb rwhayat sem twgia egi feketé zoknialan egeb ewst mywet Nem latta egy horpadozot poharnal es egi partha Bonel azt sem twgia howa teotte [Kv; TJK III/3. 42]. 1598/1635: Annak felette hazamtol egy nehany Ara(ny) gyúrdymett, es ewst miuemettis vitte el^a kedvem ellen, ki mostis oda vagio(n) [Mv; APol. I. 68. — ^aA fia]. 1643: Azon kjül az mi keves keolcsegünk, ezüst es arany müünk valameliék vadnak mindeket nekj haglok [Altörja Hsz; HSzjP]. 1696: Jutot az ócsémnek Kornis Margitnak osztozás szerént Ezüst mi [Gysz; LLt]. 1730: A kóródj Templomhoz valo ezüst Mű, egy ezüst kehelly Patenájávall edgyütt. egy Ampolna Tálacsakájávall. Egy Ciborium Arannyas. Egy nagy Monstran-

tia. Egy köves magos kereszt [Kv; Ks 15. LVIII. 6].

ezüstműves I. mn ezüstholmi tartó, ezüstös; cu argint, care conține argint; mit Silber, Silber enthaltend. 1688: Vagyon az Beszterczey Bottban Illyen Ladak (!) Czedolajok szerént 1 Ezüst Műves Lada ... 6. Kőntösös Lada ... 8. Fejér Ruhás Lada 9. Szőnyégés Lada [Beszt.; Ks S. Misc. 27].

II. fn 1. argintar; Silberschmied. 1795: Rezmíves regi conto 26 — .. Ezüst mivesnek egy Porozoert 26 — [WLt Cserei Heléna jk 77a].

2. Jelzői haszn-ban: 'ua.; idem'. 1816: Ezüstmíves Dávid Sámuelnek az ezüstök méregetéséért 10 Rf [Kv; Born. IV/41]. 1845: Remekező ifju ezüstmíves Binetz János a Remekjét meg-készítette ... Czéhunk tagjai sorában bé vévődött [Kv; ÖCJk]. 1852: Remekező ifju Benkő Josef ezüst mives segéd Remekét el-készítvén, kívánná bé-mutatni [Kv; i.h.]. 1854: Balo Péter ezüstmíves segéd [Kv; ÖCLev.].

3. arany- és ~ céh ötvöscéh; breasla giuvaergilior; Goldschmiedzunft. 1837: a helybeli Arany es ezüst mives Céhnek Czéh gyűlése tartván ... a Voxolás-is Czinkusok utján tétetett; melyek minekutánna bé szedettek, s fel számítottak, ugy találtatott, hogy Binetz István kapot 8 voxot [Kv; i.h.].

ezüst-nádmézporozó ezüst-cukorszóró; zaharniță de presărat din argint; silberner Zuckerstreuer. 1752: Egy ezüst Nádméz porozo [Nsz; Told. 2]. 1771: alkalmas Nagyságu Nád mézhez valo fedeles iskatalya, egy ezüst Nádméz porozo [Kendilóna SzD; TL. Teleki Pál hagy. Cseh Benjámin de Miske kezével]. 1827: Egy ezüst nádméz parazo rostélyos fedéllel [Kv; DLt 464 nyomt.].

ezüst-navikula ? ezüst sótartó; solniță de argint; silbernes Salzfaß | ezüst tömjéntartó; cutie pentru tămie; silberne Weihrauchbüchse. 1823: Egy ezüst Navicula, ezüst kalánnyával [Szent-benedek SzD; Ks 38. V. Clenodia fam.].

Az értelmezéskor a lat. *navicula* 'hajócska' jel-ével nincs mit kezdenünk. A kettős jel-t a fr. *navette* 'fűstőló v. tömjéntartó' (FrMSz) figyelembevételével adtuk; a ? mindkét értelmezés kételyes voltára utal.

ezüstnemű I. mn Csak e szk-ban; numai in această construcție; nur in dieser Wortkonstruktion: ~ marha ezüstholmi/portéka; argintărie; Silberzeug. 1604: az alatt úgy lopta el, eynek veztegegeben az hat zaz fori(n)t ereó marhatt, 4 loúat, ezüst nemy marhat [UszT 20/130]. 1620: Arany, ewst, penz, ewst es Arany nemw marha es Ruházat, uagy akár mi nenel neuzendeó marha [Kovászna Hsz; Borb. I]. 1633: Kouacz Janos ... az felesegemet sokszor probalta es paraznasagha kenalta igerte neki cziak ... engedien neki hol f 4 hol ezüst nemw marhat [Mv; MvLt 290. 131b]. 1659: Az en edes Attiamtol Nehay Rethi Istuan Uramtol maradot ezüstt nemő marhákot, mind éppen hagiom az en edes Uramnak, Mihalcz

Mihály Uram(na)k s kiczin szerelmes Fiam(na)k Mihálcz Miklosnak szegény arva leaniommal Turi Ersebbel edgiütt hárman osszszak aequaliter, miu-
nel annak előtte az ezüstt marhábol excontental-
tam volt Turi Ferencz Fiamot [Altörja Hsz; Borb.
I].

II. fn ezüsthalmi/portéka; argintärie; Silber-
zeug. 1653: Mátkájának való ajándékra is én vi-
seltem gondot, mind ezüst aranyéműre s mind
ruházatra, kontyra, patyolatra [ETA I, 146 NSz].
1792: minden ezüst néműi argenteriaja Kedves
Testvérünknek, Kőszegi Antalnak maraggyanak
[Buzásbesenyő KK; KCsl I]. 1825: a Leanyoknak
... az ezüst nemű meg adása boldogabb Időkre
halasztodot [Hsz; Kp V. 347]. 1863: Az ezüst ne-
műm ohajtam és kívánam hogy gyermekeim között
6 egyenlő részekre osztassék fel [Kv; Végr.].

ezüstyél miner de argint; Silberstiel. 1714
Kisetske ezüst Nyelével fl. Hung. 80 [Nsz/Fog.;
REkLt II. Apafi Mihály hagy.]. 1771 rátotta
főzére egy ezüst Lábos ezüst nyelével [Kendilóna
SzD; TL. Teleki Pál hagy.].

? ezüstyél-tisztító 1637/1639 egj Ezüst
villa, egy Ezüst Nyel tisztító [Kv RDL I. 111].

ezüstyelű ezüstyeles; cu miner de argint;
mit Silberstiel versehen. 1723 Vagyon egy pár
ezüst nyelű gyöngyházas késeske hüvelyével
[Koronka MT Told. 29/2]. 1733/1813 az mely
egypár ezüst nyelű késsel és kalánnal most eszem,
holtom után a' Tiszt. Péter Minorita Uramék
tsináltassanak Ciboriumot [Kv; SLt XLII. 6.
28 P. Horváth Krisztina végr.]. 1736 u. Az
őreg Teleki Mihály vénségiben is az öve megett
hordozta hüvelyben gyöngyház nyelű két kés
s egy villát, s úgy minden rendbéli ember Er-
délyben; az ezüst nyelű késnek nem volt még
akkor* hře is [MetTrCs 463. — *Ti. a fejedelemtör
végén]. 1843: az ezüst nyelű Kést, és Villát
... én Tordán egy Ötvesnek 4 forinton el adtam
[Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.].

ezüstyereg ezüstcifrázatú/díszítésű nyereg; sa
cu ornamente de argint; Sattel mit Silberver-
zierung. 1656: Az en keglmes Uram(na)k* hagiom
az vertyse Lovamot Tenger szín barsonnial
borított ezüst niereggel [Ádamos KK; Bál. 93.
— *A fej-nek].

ezüst-okuláré ezüstkeretes szeműveg; ochelari
cu ramă de argint; Brille mit Silberrahmen.
1732: egy tokban ezüstben foglalt pugilare, pu-
gillusával, és ezüst arannyos szélű oculálal
[Kv; Ks. Kornis Zsigmond lelt. 19]. 1819 egy
tokban lévő el tört üvegű ezüst oculare egy
Réz oculare [Kv; Pk 3].

ezüst-ollótok toc de argint pentru foarfecă;
silberner Scherenbehälter. 1713: Egy ezüst ollo
tok [Wass. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.].

ezüsttorozó ezüstveretű orradzó/orrszifj; curea
de nas ferecată în argint; silberbeschlagener
Nasenriemen. 1760: Edgy Veress Bársony üléstű
Zöld Karimájú (!) Ezüstös Nyereg ... Edgy
Ezüst Orrózó melyben vagyon tiz Lótt [Mv;
TGsz].

A jel-re I. Freckay 302, 535.

ezüstóra ceas de argint; Silberuhr. 1748 Láttam
... egy ezüst órát, más Tornynos fertályos rezes
órát [Torda; Szentk. Sig. Pap (50) nb vall.].
1781: Nadméz porozot, ezüst órát, és brillanté-
rozott gyűrűt Pataki Krisztina Aszszonynak [Kv;
KvRLt IV. 17]. 1796: Gumprechtől az ezüst
órát hitelbe két souvenir aranyon vettem [ETF
182. 75 Gyarmathi Sámuel költségjegyzéke].

— Szk: zsebbeli ~ ezüst zsebbóra. 1801: Edgy
Zseb beli ezüst ora két kapsulás [Mv; MvLev.
Tóbiás Antal hagy. I].

Szótári szemlélettel ugyan nem, de tárgyi szempontból ide
vonható a köv. adalék is: 1753: Egy ezüst sebben való Török
óra [Nsz; Told. 2].

ezüstoszlopcska colonetă de argint; Silber-
säulchen. 1714: Mas Asztali óra külömbféle meg
aranjozott réz figurákkal, és 4. ezüst oszlopcska-
val ékesített mind(en) felől órákot mutatván .
a' tetején ezüst Cupido [Nsz/Fog.; REkLt II.
Apafi Mihály hagy.].

ezüst-ozspora (török) ezüstaszper (ezüst-váltó-
pénz); monedă de schimb turcească din argint;
Silberasper (türkisches Silber-Wechselgeld). 1637/
1639: vagion egj Ezüst ozpora. p. 8 [Kv; RDL
I. 111].

ezüstöske 1. ezüsttárgyacska; mic obiect de
argint; Silberstückchen. 1595 küldtem Dyák
Mihálytól 3 ezüst karikát, két darab lapos ezüstöcs-
két ... 1 aranyat, 2 tallért [SzO V, 159 Fejes
Mihály alsócsernátoni ember lev. feleségéhez a
havaselti hadakozásból].

2. ezüsthalmicska/neműcske; argintärie; kleines
Silberzeug. 1776 Kevés Ezüstötkskéjeketis bé
vinni tartozzanak [M.köblös SzD; RLt Sombori
Klára és Sándor lelt.].

? ezüstöltöztető ? ezüst-ékszeremű; giuvaerici-
cale de argint; silberne Schmucksachen/Preziosen.
1608 hagia es valla Ghellien Jmreh vram eő
kgme, hogy extra omnem diuisionem, minden-
nemw Azzony Ember eőlteőzetek, Arany geon-
geos es Ezwst eőlteőzetekkel egyetembe, az eő
kgme zerelmes hazastarsanak Kalachswteő Katha
aszonnak maraggyanak eppen [Kv; RDL I. 95].

ezüst-öltöztető 1668 Egy ezüst öltöztető Tő
[Mk. Kapi György lelt. 13].

ezüst-öltöztető 1629: Egj darab Olasz
keoteo Ket ezüst eolteozteteo teő [Gysz; LLt
Fasc. 155].

ezüst-öntetű ezüsből öntött; turnat din argint; aus Silber gegossen. 1847 A' Templom* egyik oldalán van Népomuk sz. János drága ezüst-öntetű siremléke [Méhes 5. — *A prágai székes-egyház].

ezüstös 1. ezüstözött; argintat; versilbert. 1673: Egy lo oldalára való pallas boglaros vegigh ezüstös. Egi boglaros merő ezüstös kard [Marossztkirály AF; IB. I. Bethlen Domokos hagy. I. Bethlen István lelt.]. 1752: Rosa etzetnek való üveg Karafin ezüstös kettő, és ugyan rajta lévő két ezüst Só tartó [Marossztkirály AF; Told. 19]. 1797 Asztalra koppanto vagy hamva vevő Ezüstös [Körtvélyfája MT; Llt].

Szk: ~ *csákány*. 1590 Chaki Gabor chinaltatot ulem egy mereo ezewsteos chakanth egy mereo ezewsteos zekerczet [Kv; Tjk V/1. 19] * ~ *gombos dolmány*. 1656: Cziontos Geörgy mind az vtan szerzette az ezwtős gombos dolmant mentet, ezwtős kardot Lodingot mikor Czianadi Margitot el veotte [Balástelke KK; EMLt] * ~ *handzsár*. 1652: Egy ezüst aranyas Buzogány. Egy portai nyakb(a) vető ezüstös aranyas kard fekete czap(ás). Más ezüstös aranyas czapás kard. Egy viseltes bársonyos veres ezüstös hancsár [Nsz; IB. X. Fasc. 2. I. Bethlen István lelt.] * ~ *hegyestőr*. 1562 Esmetlen Egy Ezwtős heges teőr [K; KP]. 1642: egy fekete Czapaval borított ezüstös hegyes Tör, Egy veres czapara czinalt Aranyas ezwtős hegyes teőr [Koronka MT; Told. 1a/II, 26] * ~ *hüvely*. 1757 Egy rövid Hegyes Tör, viola szín Barsonyos ezüstös és aranyos hüvelyes ... Egi ezüstös Sötét szoknya [Jobbágyfa MT; Bál. 71] * ~ *hüvelyecske*. 1625: Egy ezüstös hüvelyecske [Kv; RDL I. 126] * ~ *hüvelykés*. 1573: Latta hogi puskar gaspar három parta Bowet es ket Ezwtős hywel kest rakot volt az aztalra [Kv; Tjk III/3. 169] * ~ *kard*. 1595: Egy regy modon chjnalt ezwtős kard Aranjas [Zsombor K; SL. Sombori László reg.]. 1755: Egi ezüstös gjermek oldalára való Kard, hozzá való ezüst boglárokkal és Csattakkal edgjütt [Petek U; TGsz 51] * ~ *kés*. 1576 wacion ket ezeostes kes myndenyknek mereo ezeost A hywele A keseknekys a wege mereo ezeost, Az egyk hywelen wadnak weres keowek, A masikon wacion kek es weres [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 2] * ~ *magyar kard*. 1823: Egy Hoszsú ezüstös Magyar kard [BK Inv.] * ~ *mutató*. 1714: Hintóba való kőrökes óra, rézb(en) foglaltatott ezüstös mutatóval [Nsz/Fog; REKlt II. Apafi Mihály hagy.] * ~ *pisztoly*. 1748: Láttam egy igen ritka munkás kőves Török Nyerget, tiszta ezüst kengyeleivel édgjütt, melly nyereggel járt elé egy pár ezüstös pistal [Torda; Szentk. Sig. Pap (50) nb vall.] * ~ *szablya*. 1599: Chyszar Ferencz vallia ... halala eleottis chynaltatott vala egy ezeosteos zablyat neky velem [Kv; Tjk VI/1. 357]. 1612: Egy Ezüstös Zablya viselt merő ezüst az keresztj [Kv; PLPr 68] * ~ *szegeletű*. 1734: Egy ezüstös szegeletű ezüst kap-

csos Psalterium [Kv; Pk 6 néhai Pákei Jánosné Almási Judit javainak memorialisa] * ~ *szerce* → ~ *csákány*.

2. ezüstdíszes/díszítésű; cu ornament de argint; mit Silberverzierung. Szk: ~ *bot*. 1592 Andrást a lowas legent kwite B. vram feyerwarra az ezwtős bot arraert a komornikhoz f 0 d 87 [Kv; Szám. 5/XIV. 112]. 1658: Vagyon egy Ezüstös botis, es egy Ezüstös korbaccis [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]. 1671 Bánfy Agnes aszonjnak, az mely szalogja volt ugi mint ket lura való aranjas szerszamja szügyelöstől egi ezüstös bot es ket eztüt (l) kengjel ötszáz magyar forintban azt én* megh adam ú kegelmenek ajtonban^b [A.zsuk K; Wass. — *Bán Matyas. ^bAjton K] * ~ *korbács* → ~ *bot* * ~ *köves bot*. 1639: Egy Ezüstös keues bott .. melyet aestimaltunk. — f. 40 d. [Kv; RDL I. 116] * ~ *nádpálca*. 1736: ha tanács urak voltak az fejedelemlél, azok jöttek ki legelől az fejedelem előtt. A fejedelem előtt jött az fő hopenester, hosszú ezüstös nádpálca lévén keziben, hosszabb magánál, annak a közepit fogta, az urak penig olyan két három helyen bogos nádpalcát viseltenek [MetTr 334]. 1810 Egy ezüstös Nád páltza Rf 10 xr 16 [Mv; MvLev. Trincseini Mihály hagy.] * ~ *nyereg*. 1609 Balkani Albert Bik Alligh* vizen vrunk vtan egi Ezwtős Nierget [Kv; Szám. 126/IV. 409. — *M.bikalig (K) ?]. 1628: Egy Ezwtős zeöld Barsonios Nieregh, vas kengiel raita [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44] * ~ *pálca*. 1757: ki vót a kamárbol egy ezüstös palczát s mostis viseli [Csicsókeresztúr SzD; Llt 49/1277] * ~ *pallos*. 1614: Egy Ezüstös pallos és egy Ezüstös bot [Kv; PLPr 1612—15. 115] * ~ *(lóra való) szerszám*. 1617 uacion valami lora való ezüstös szerszám, vgi mint fek agi, szügelő, es farmatringh [Abrudbánya; Törzs]. 1687: Lora való Ezüstös Szerszámok [Uti]. 1748: két rend ezüstös Lóra való szerszámok boglarosok [Bögöz U; Szentk. Joh. Szabó 70) vall.]. 1768: Egy szép ezüstös és Zamántos Lóra való Szerszám Karmasin Sellyem Máitzal [Ks; 19/1. 6-hoz, A „Bodokról (Hsz) hozott portékák” közt] * ~ *szijszerszám*. 1596: Istian Deak Biro W. Loas L(egenye) vit ezüstös szijszerszámot loora valot Radnotra* Kornis W(ram)-nak ... 1 lora d 75 [Kv; Szám. 6/XXI. 13. — *KK] * ~ *szügyellő*. 1611 Egy Ezwtős zigyeleő ... Egi zigyeleő far matringhal [Kv; RDL I. 88] * ~ *tábla*. * 1752: egy nagy Servitz minden hozzá valójával, ugy mint Egy ezüstös Tábla, egy Csésze tarto ezüst láb hozzá való Csésze kettő ... Hozzá való ezüst porozó [Marossztkirály AF; Told. 19] * ~ *tajtékpipa*. 1839: 1 fein ezüstös Tajték pipa [Körtvélyfája MT; Llt].

3. ezüstszálas; cu fire de argint; mit Silberfaden. 1615: Vagyon ... egy Ezüstös hym. Egiüt kis Annaie az haro(m) hym, az ezüstöst Beczültek f — d. 50 [Kv; RDL I. 96b]. — A teljesebb szöve. alább ~ *hím* al.]. 1748: Selyem keszkenyők, Tetzszin ezüstös egy, Czitrom

Szin ezüstös egy [Vargyas U; CsS]. 1788: Egy hosszú fátyolra való Tüdő szín ezüstös pántlika ... Egy fűzőnek való Tüdő szín ezüstös [Mv; Tsb 47].

Szk: ~ csipke. 1768: Udvari galler ezüstös tsipkével [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1816: Brillianti* zöldes Magyar köntös hozzá való ezüstös Tsipkével ing ullyával 1 [Nyárad-szthenedek MT; Told. 19. — *Tollvétség Brillantin h. ?] * ~ csipkeforma. 1688 Egy feier fatoly Elő ruha kek, ezüstös czipke forma rea varva [Mk; Kapi György lelt. 3] * ~ előruha. 1768: Teczczin ezüstös elő ruha [Szárhegy Cs; LLt 109] * ~ fűző. 1759: Egy karmasin selyem ezüstös fűző Egy pár ezüstös Melytartok [Alvinc AF; Berz. 20] * ~ him. 1615 Vagyon ket Geongiös Azzoni Embernek való hym, melyeket Beczülték edgyüt ... f. 10. d — Ittem egy Ezüsteos hym, Egiüt kis Annaie az haro(m) hym, az ezüsteost Beczülték ... f — d. 50 [Kv; RDL I. 96b] * ~ karkötő. 1759 Egy pár kék ezüstös kar köttő ... Egy pár fekete ezüstös kar köttő ... Egy Tzitrom szín ezüstös keszkenyő [Alvinc AF; Berz. 20]. 1788 Egy ezüstös fekete szivárnyos karkötő hozzá hasonló pántlika, és gyöngyre való pántlika [Mv Tsb 47] * ~ karkötő-pántlika. 1743 Czitrom szín kar köttő ezüstös pántlika [Nagyercse MT Told. 29/30] * ~ kereszt-pántlika. 1743 egy Czitrom szín * ~ kereszt Pántlika [uo. ; i.h.]. 1788: Egy hosszú fátyolra való Tüdő szín ezüstös pántlika Egy fűzőnek való Tüdő szín ezüstös pántlika

Egy fehér ezüstös konytra (!) való Kereszt pántlika [Mv; Tsb 47] * ~ keszkenyő. 1757 Egy Tetzén ezüstös Keszkenő [Jobbágyfa Mt; Bál. 71]. 1759 Egy Tzitrom szín ezüstös keszkenyő [Alvinc AF; Berz. 20. — L. még fennebb ~ karkötő al.] * ~ készületű. 1779: egy régi ezüstös készületű vas Szin Ánglia Dolmány [Nsz; CsS] * ~ májcs. 1688 Egy Béland szarv ezüstös zöld Májcs vagyon rajta [Beszt.; Ks S. Misc. 27] * ~ matéria. 1750 Olaj színű Saterozott Ezüstös materia Szoknya, az allyán egy rend keskeny és két rend ezüst Paszamánt [Wass. Wass Dánielné portékái közt]. 1770: Egy Kavé szín aranyos Ezüstös Materia vall Mejtartostol Ezüst kötéssel ezüst Horgával [Kisesküllő K; RLt O. 4 Désfalvi Simon Mihály kezével] * ~ mellfűző. 1757: Egy aranyos Mejfűző Három ezüstös Mejfűzők [Jobbágyfa Mt; Bál. 71] * ~ melltartó. 1759: Egy karmasin selyem ezüstös fűző Egy pár ezüstös Mely tartok [Alvinc AF; Berz. 20] * ~ mente. 1760 Valljon az udvarnal lévő szolgáló Bornemisza Judith még kapáje azt a' Cziffra ezüstös vagy aranyas mentét, mert Killyenbe hozta volt az ményini és el loptak volt de ismit meg kaptak volt [Kilyén Hsz/Kv; Mk IX. 109] * ~ palatindli/palatingli. 1759 Két pár, egyik tetzin, másik karmasin ezüstös Palatindli. Egy karmasin selyem fűző Egy pár ezüstös Mely tartok [Alvinc AF; Berz. 20]. 1764 Czitrom szín ezüstös palatingli [LLt Fasc. 109] * pántlika. 1724:

Egy Erdélyi vállra kék ezüstös pántlika [i.h. 116]. 1751: Ezüstös Pántlika [Ne; Told. 19]. 1788 Egy hosszú fátyolra való Tüdő szín ezüstös pántlika [Mv; Tsb 47] * ~ selyem. 1757 Vagyon egy Hiuz Mállal bérlett szederjes ezüstös selyemmel elvegyes óidal petsenyés Nehai Édes Atyámtól maradott mentém [Torockósztyörgy; Berz. 3. 1/4] * ~ szoknya. 1727 Egy gazdagon ezüstös rosa Szin Szoknya Szelyes ezüst kötes rayta Vallastol [Marossztyörgy MT, Ks gr. Petki Zsuzsanna kel.]. 1757 Egy ezüstös Sötét Szoknya, csinatalan válnak valoval [Jobbágyfa MT; Bál. 71]. 1768 ezüstös uj szoknya [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 109] * ~ tercenella-szoknya. 1745 Edgj Kökőrcsén szín ezüstös Tercenella, ezüst csipkés szoknya hozza való vállával [Marossztkirály AF; Told. 19] * ~ trador-szoknya. 1794 egy ezüstös Trador Szoknya [PfM] * ~ virág. 1714: Fejéres Selyem Szoknya alul ezüstös virágokkal szövett f. h. 45 [Nsz/Fog.; REkLt Apafi Mihály hagy. 2].

4. ezüstöt tartalmazó, ezüst-; cu argint; Silber-. 1637 az my kgl's Urunk alazatos keoniörgesünket inkább megh tekentven azon ezüsteös On keöves Banyanak mivelheteset reank bizta es hadta keg(ie)l(me)sen [Torockó; Thor. I/26].

5. ezüsttartó, ezüst-; pentru păstrat argint; silbern, Silber-. 1796 kérem . . Nehai kedves Bátyám ő Nga kítsiny Veres Bőrös ezüstös Ládatkáját is bé küldeni ne sajnálja [Vajdasztiván MT; DE 4].

6. ezüstszín/színű; de culoare argintului, argintiu; silberfarbig. 1789: 2. Kötes Posta Pappiros Rf 11. xr- . . Egy Kötes aranyos Pappiros Rf 6. xr — 8. Kontz Ezüstös Pappiros Rf 6 xr 24 9 Kontz Aranyos Pappiros Rf 7 xr 12 [Mv; ConscrAp. 24].

Ha. 1817 ezüstös [Mv; MvLev.].

ezüstös-aranyos 1. ezüstözött-aranyozott; argintat-aurit; versilbert-vergoldet. 1595 Ket ken-gjel was ezeosteos Aranyas M. 1 [Zsombor K; NyIrK V, 102]. 1736: Az ifju legények, az kiktől kitélt viseltek ezüst aranyos tollas buzogánt, bársonnyal volt boritva a nyele . az kitélt pedig olyan ki nem tölt, vas buzogánt viselt, az nyele ezüstös aranyos volt [MetTr 349].

Szk: ~ buzogány. 1652 Egy ezüst aranyas Buzogány. Egy portal nyakb(a) vető ezüstös aranyas kard fekete czap(ás) ... Egy ezüstös aranyas tekert markolatu pallos [Nsz; IB] * ~ csákány. 1581 Továbbá töttem az én marhámból illyen testamentumot, Egy ezüstös aranyas* szablyát azt hagyom az nagyobbik öcsémnek Tamásnak; egy ezüstös aranyas csakánt azt hagyom az küsebbik öcsémnek Jánosnak [SzO IV, 75. — *Alább a forrásban aranyos alakban is] * ~ handzsár. 1560 Zalagon wagon Machkasinenal Egy Ezus-t aranyas hanczyar [JHb QQ Temeswary János reg.] * ~ hüvelyhés. 1600: Hoztam ky kolos-uarról az en ura(m) ezüst miueben Ezüstös Aranyas hűuel kes 2 [Gyalu K; Sennyei 11/47]

* ~ kard. 1652: Egy portai nyakb(a) vető ezüstös aranyos kard fekete czapás. Mas ezüstös aranyas czapás kard [Nsz; BK X. Fasc. 2 I. Bethlen István lelt.]. * ~ korszó. 1736: Már rendet állván, az vőlegény részire ment egy pohárnok az nagy ezüstös aranyas korszóval es kendővel, más pedig ment az nagy ezüst és aranyos mosdó medenczével, és legelsőben az leányokat és az asszonyokat megmosdatták [MetTr 382]. * (lóra való) ~ szerszám. 1627: Egy lora való, ezwsteos aran(n)ias szerszam kapaczinos. Mas lora való aran(n)ias, ezwsteos szerszam kapaczinos, szügelőie teorkeses Harmadik lora való keskin (l) aranyos ezusteos zerszam kapaczinostol [BLt]. 1673: az mennyi ezüstös aranyas lora való szerszamok vadnak cedalanak resziben az mi itiletünk szerint ... Betlen Istvannak [Marossztkirály AF; IB]. * ~ nyelű csákány. 1666: Egy aranyas tollas bot ... Egy ezüstös aranyas nyelű tollas Csakany [Ks; 21. XVIII. 79]. * ~ pallos. 1593: attanak w kegmek aiandekon batorj Boldisarnak egy ezwsteos aranyas pallost f 43 d — [Kv; Szám. 5/XXI. 80]. 1652: Egy ezüstös aranyas tekert markolatu pallos [Nsz; IB. — A teljesebb szöveg. előbb ~ buzogány al.] * ~ sarkantyú. 1595: Egy ezwsteos Aranyas sarkanthyu Egj ezwt Aranyas gyerthja tharto M. 2 p. 27 | Egy Aranyas boglaros fek Agy. Egy ezwsteos Aranyas sarkanthyu [Zsombor K; SL. Sombori László reg.] * ~ szablya. 1581: Továbbá töttem az én marhámból ilyen testamentumot. Egy ezüstös aranyas* szablyát azt hagyom az nagyobbik öcsémnek Tamásnak [SzO IV, 75. — A teljesebb szöveg. fentebb ~ csákány al.] * ~ szekeverce. 1595: Sombory Gabornak. Egy ezwsteos Aranyas zekerche valamj theoredek kalanokkal [Zsombor K; SL. Sombori László reg.] * ~ szerszám. 1602: ezen küüüllis valaminemű ezüstös Aranyas zerszam vadnak ... az kik géörgynibe* es eggiebüttis volnanak hagiom az en gyermekemnek bogati Katanak [Márkod MT; Bál. 92. — *Görgényben (MT)].

2. ezüst- és aranydszes/díszítésű; impodobit cu argint și cu aur; mit Silber- und Goldverzierung. 1673: az menyi ezüstös aranyas lora való szerszámok, kardok, hegyestörök, s katana szerszamok vadnak cedalanak (agy l) resziben az mi itiletünk szerint ... Betlen Istvannak, az fiúnak [Marossztkirály AF; IB]. 1755: Egj ezüstös aranyas gazdag majsz Kantor Száru egész lora való Szerszam Zablastol, mely Zabola is ezüst meg volt futatva [Petek U; TGsz 51].

3. ezüst- és aranyhímes; brodat cu argint și cu aur; mit Silber und Gold gestickt. 1627: Egj ezwsteos aranyas granatos seliem feokeoteo. Egj veres fatiol feokeoteo. Egj kek seliem scophiomos feokeoteo. Egj arniek varrasos fatiol feokeoteo [BLt 1 Béli Kelemen lelt.]. 1628: Egj fejer uarrasos ezustos arannjas czipkes gallos gjolcz lepedeo [Bodola Hsz; BLt 5 ua.]. 1768: Fejér Ezüstös Aranyas szines virágokkal szőtt szoknya [Nsz; TGsz 51].

ezüstöv briu/cordon de argint; Silbergürtel. 1628/1635: Egj pogany penzes ezust <e>o<w>, kiben vagjo(n) arannjazot tizenket poganj penz. Mas egj gjenge ezwt co<w>. Harmadik egj nas-tagab rosteliös ezust eow [Bodola Hsz; BLt néhai Béli Kelemen lelt.]. 1633: Attam mas ezeöst törkeses aranyas edüett [Ks Vesseliní Kata kel.]. 1664: Egy remekes ezüst öv négy Tallérral egiűtt [Beszt.; SL]. 1711: Egj ezüst ö [Kvh; HSzj]. 1737: Egj fejer Ezüst ö [Kvh; i.h.].

ezüstöz ezüsttel bevon; a arginta, a sufla cu argint; versilbern. 1580: Achelt ezwstözny. Wegy egy lot valazto vyzet es egy löt (l) kenesöt es egy keues ezwtöt, vesd az valazto vyzben eze- ket, had egie meg, es lry uelle valamit az Mit a- karz, zarazd fel, Jolezen [Nsz; MKsz 1896. 369].

Az ezüstözésnek a köv módjai vannak: 1. (fémre) olvas- tott ezüstöt folytat/futtat. — 2. (fémre, fára) ezüstlemez/ pléhet erősít. — 3. (fémre, fára, bőrre, papirosra, pergamenre) ezüstműtöt/fóliát/ragaszt. — 4. (fémre) ezüstoldatba márt. — 5. (fémre, fát v. más anyagot) ezüstporral bevon. — A töltést felhasznált szövegnek nem mindenikében határozható meg közelebbről, hogy melyik ezüstözési eljárásról van szó, s ezért használjuk itt és az alábbi köv. címszók esetében az általánosabb jel-t.

ezüstöző. E szk-ban; în această construcție; in dieser Wortkonstruktion: *pirula* ~ *fapișis* kb. labdac-s ezüstöző famedencécske; bazin mic/ vas de lemn pentru argintat pilule/hapuri; Pillen versilberndes Holzbeckchen. 1780: 2. Pilula aranyozo, 's ezüstező Pa Pixis Rf — *xx* 10 [Mv; ConscrAp. 44].

ezüstözött ezüsttel bevont; argintat, poleit cu argint; mit Silber überzogen, versilbert. 1560: Egy paratzul ezustozoth zablia [JHb QQ Temeswary János reg.]. 1634: Mindszenti Gabor U. r(am)nak ..., kedues kereszt fiannak hagiom az fekete szereczen gyengen Ezwsteozoott Lora való szerszamomat [Wass 73/1 Cegei Vass János végr.]. 1759: szállítottam el ... Egy tizra köves ezüstözött pléh Pantzélit derékra valot [Sárd AF; TSb 51].

ezüstöztet ezüsttel bevonat; a face să se arginteze, a face să fie poleit cu argint; versilbern lassen. 1755: 2. Pipát ezüstöztettem [TL. Teleki Ádám költségnaplója 7b].

ezüstöztetés argintare, poleire cu argint; Versilberung. 1758: Pipa ezüstöztetésére Rhf. 3 *xx* 24 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 154b].

ezüstpalaec butelie de argint; Silberflasche. 1648: Egy ezüst palacz (l) Nr 1 [Mk. Kapi Krisztina kel. 5]. 1686: Edgj Ezüst palasz kivül belől Aranyas [BK. Bánfi Farkas Bethlen Krisztina kel.]. 1697: Aranyas virágos ezüst Palacz gombástol [KGy]. 1719 k.: egy ezüst palatzk Sutustol [LLt Fasc. 115]. 1732: Egy pár Bádiánnak és herbe tének való Lapos ezüst palaczok Lot. 48 [Ks. Kornis Zeigmond lelt. 13].

ezüstpalackoeska butelie mică de argint; Silberfläschchen. 1802 A' környül metéllő Instrumentum hozzá tartozó ezüst palatzkotskákkal [DLt nyomt. zsidó vagyontárgy-jegyzék].

ezüst-palatin ezüstdíszítésű körgallér; palatină argintată/ornamentată cu argint; Pelzkragen mit Silberverzierung. 1749: Adának ... Egy Aranyos igen Szép Czirádákkal gyenge Sellyem virágokkal elegyesleg készült Lászlit, és Palatint, és Ugyan más ehhez hasonló készületű ezüst Lászlit és Palatint [Koronka MT; Told. 12/2].

A r. jel-re 1. DLr VIII/1.

ezüst-palatinli ezüstös körgallér; palatină argintată; Pelzkragen mit Silberverzierung. 1763: Fehér bibor palatinli ezüst s arany virágokkal Edgy ezüst flajcz munka palatinli hozzá való Láczlival [Nsz; Szer.].

A címszó utótagja a fr. *palatine* 'női prémgallér; boaféle' [MFrSz], németbe, ill. osztr-bajorba és onnan -li végződéssel magyarba átkerült változata lehet.

ezüstpalló ezüst-éveszközpalló; suport de argint pentru tacimuri; silbernes Messerbänkchen. 1801: Egy ezüst Palló [Kv; Ks].

ezüstpántlika ezüstszalag; panglică de argint; Silberband. 1768 Vas színű sujtásos ezüst pantlika 1 [EMLT].

ezüstpárta diademă de argint; Silberborten/kranz. 1591 Pocz Mihali ... vallia, ... Zeoch Peternek, ki akkor eggiwt zolgalt vele(m) Viczej Andrasnal, az minemw ewzst lapos partais vala le ueue az zegreol, es el viue Jffiu Budai Thamashoz [Kv Tjk V/1. 151]. 1600: Nyerges Peterne Margith azzony .. vallja ... Az ven Razmannernek sok panaszkodasat hallotta hogy mondotta hogy Razman Istwannak(is) sok egygetmast Adogatott granat zoknjat, parta eowet ezeost partatt, es penztis [Kv; Tjk VI/1. 448].

ezüst-pártaöv ezüst-övfajta; un fel de cordon/briu de argint; Art Silbergürtel. 1639: az temetessere ualo keolcsegre . deputaltunk Lakatos Peterne kezeben Egy Ezüst partha Eöuet | Eöregh Barta Mihalne hagiott testamentumban ... An-nok(na)k Egj fekete maiczu Ezüst Parta Eöuet, melj nyom Egy Girat [Kv; RDL I. 116]. 1731: (A) Pénz(t) magam Vartam bé egy Vankosb(a) (:ugj tette be edgj kis Zöld ladaban az két dombos ezüst Párta övivel edgjütt:) [Ne; DobLev. I/142 Sora Lörincz nb. Ladislai üveges cons. (29) vall.].

ezüst-pártaövecske kics ezüst-övfajta; un fel de cordonaş, brülete de argint; Silbergürtelchen. 1633 vagion Juditnak egj kis szakat Ezwst parta Eoveczke f. 7. d. 40 [Kv; RDL I. 103].

ezüstpaszománt ezüstsujtás; gaitan/galon de argint; Silberborte/tresse. 1750: Olaj Színű Saterozott Ezüstös Materia Szoknya, az allyán egy

rend keskeny és két rend ezüst Paszamánt [Wass. Wass Dánielné portékái közt]. 1752: Egy Viselt Zöld Bársony Mente, arany 's ezüst Paszománttal, nyestel bélelt [Esz-Mk gr. Petkiné lelt.]. 1789: Egy ezüst virágos Citrom szín fél Szoknya Széles ezüst paszamántal, a paszamánt egy arasznyi vala [T; LLt]. 1790: Egy Skatulyába, holmi dirib darab ezüst, arany lántzolás, paszamánt [Mv; MvLev. Kis Ferenc ács hagy. 3]. 1797: Egy Sámoa szín Creditor Szoknya válástól, a vállon ezüst poszománt [Mv; Told. 19 gr. Tol-dalagi Kata kel.]. 1805: 8 1/4 Loth Ezüst Paszamánt [Mv; Told. 74].

ezüstpaszomántos ezüstsujtásos; cu gaitan de argint; mit Silbertresse (versehen). 1739: Egy kapornya szín Anglia Mentet Ezüst poszomántost Muszka orszagi Fejer belesel [Illyefva Hsz; HSzj].

ezüst-pecsénymó sigiliu de argint; Silber-petschaft. 1693: Az Ezüst Petset nyomo Mihokot illeti [Ne; DobLev. I/38. 6b].

ezüstpénz 1. monedă de argint; Silbergeld/münze. 1576: Wagon egy wy ezeost pynz walamy kewesse kyseb talernal [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 3]. 1589: vagion egy Arany penz es három Arany filler, es egy ewzst Araniozot penz [Kv; KvLt Inv. I/2. 61]. 1659: Az hol mi penz vagion mind ezüst s mind o arany penz, mind kész penz ... hagiom es Testálm az en Uramnak Mihalcz Mihaly Uram(na)k [Altörja Hsz; Borb. I]. 1777: most kész arany és ezüst pénzűl kináltatyák azon Lugosi Creditornak adott egész Summával [H; JHb XXXV/60]. 1789: Ezüst elegy belegy Pénz ... Réz penz [Mv; ConscrAp. 2]. 1837: minek utánna Sigmond Miklos Uram, és Felesége a' fenn Specificált Summált Ezüst pénzűl le olvasták volna és azt Nemes Kontz Mojses Uram maga előttünk lévőltá volna ... Evictiott Vállala magára [Asz; Borb. I].

Szkl: jó/szép/tiszta (elkelhető/folyó) ~ ül forgalomban lévő ezüstpénzben. 1714: Nemzetes Légeni Szilvási Janos Vram kételenítettett kölcsen pénzt, ugj mint nyolcz száz Magyar forintakat lévőlni, Nemes Vitézlo Kolosvári Mis-kolczi István Uramtol, jo ezüst pénzűl [Mezőör K; Born. IX. 2 Hunyadi István táblai íródeák kezével]. 1719: Ezen ... Josszszagot az Intro-scriptus Donatarijustul valta ki ... Boros Borbara Aszszony le Tiven elottünk Szip folyo Ezüst Pinzül az 50 id est ötven Magyar Forintokat [Kv; Mk III. XXXVIII]. 1734: ada husz magyar forintokat, jo folyo ezüst pénzűl [Backamadaras MT; Hr 1/13]. 1739: Melynek nagyobb bizony-ságára és el hitelre Sokszor meg Irt Nemes Mihaly Uram is ... a hatvan kilencz magyar forintokat jo el kelhető ezüst pénzűl mi előttünk le tevé [M.köblös SzD; RLt]. 1749: Kabos Ferencz Ur(am) is Korda Susanna Aszszony(na)k Adott 2000. ie. Két ezer Magyar forintokat finum Arany és tiszta Ezust pénzűl a mi praesentiank-b(an) [Kv; Borb. II]. 1753: szép folyó ezüst

pénzfűl agya [Told. 8]. 1795: azon Fundusért 300 ~ háromszáz Vonás forintokat szép folyó ezüst pénzül le számláltata [Torda; JHb XX/41].

2. pénzbeli román jobbágy-szolgáltatás; obligatie în bani de argint dată de iobagi români; Geldabgabe der rumänischen Fronbauer. 1632 Adaioakat ez ide ele meg irt mód szerent kezzer administralliak per annum, egiszer Karacsonban, egiczzer Pwnkestben. Az Pwnkeösi ado mellett faluiul tartoznak adni f. 1. melliet hinak ezwt pénznek. Az karacsoni ado mellett penigh adnak Eötuen penzt, ~ d. 50. kit eők szoktak hini hal penznek [Grid F; UC 14/38].

ezüstpénz-alkalom ezüstpénzben kötött alku/vásár; tîrg/tocmeală pe bază de monedă de argint; in Silbergeld gemachter Kauf/Handel. 1812: a tisztelt Groff .. Groff Bethlen Adám Urfitol Bonyhárol vásárolván edj Csikot ezüst pénz alkalomban. Midőn a Groff urfi Csikaja árát Bétsben tejendő uti költségére nézve sürgetné, — A Groff keresvén pénzét nem találta [Héderfája KK; IB. Takáts Ioseff (45) gr. I. Bethlen Sámuel tisztje vall.].

ezüstpénzbeli ezüstpénzben értendő/számítandó; de socotit/calculat în monedă de argint; in Silbergeld gerechnet. 1860: halálom utánra hagyom és hagyományozom Akontz István urnál lévő azon 7000 ft. conventios ezüst pénzbeli tiszta actio követelésemet, melyet töllem Akontz István ur kölcsön vett [Kv; Végr.].

ezüstperem l. ezüstprém

ezüst-petákpénz ezüst-váltópénzfajta; un fel de monedă de schimb din argint; Art silbernes Wechselgeld. 1813 k.: Mikor az új ezüst peták pénz fojt [Aranyosrákos TA; Borb.].

ezüstpikkely paiete de argint; Silberschuppe. 1693: Tizen három apro sima romladozott ezüst pikkelyek ..., egy makkos pikkellyel. Tizen nyolcz hoszsúka pikkelyek, az gombjai ment(e)n vadnak [Ne; DobLev. I/38. 8b].

ezüst-pikkelygomb ezüstpityke; nasture de argint bombat; Silberknopf. 1817 Egy nagyotska ezüst, Füles pikkely Gomb [Mv; MvLev.].

ezüstpikszis ezüstszelence; cutioară de argint; Silberbüchse. 1760 Edgy ezüst Piksis [Mv TGsz].

ezüst-pipafedél ezüst pipakupak; capac de pipă din argint; silberner Pfeifendeckel. 1791 Egy ezüst pipafedél [Déva; Ks 108 Vegyes ir. Grék Mikucz kereskedő hagy.].

ezüstpléh ezüstbádóg; tinighea de argint; Silberplatte. 1779: Fekete báronnyal volt bevonna a koporsója ... a két oldalán pedig ezüst pléből kivágott betűkből: Ludovicus comes de Bethlen [RettE 401].

ezüstpogácsa pogácsa alakú (nyers) ezüstöntvény; placă de argint; Silberplansche. 1573: Katalin Kalmar Istwanne azt vallia, hoga lakot eggw puskarnawal Latta hoga rakot eleh parta Eoueket kapcokat Arangyweoket azt Monta Imez eocheme Amaz laios Batiamé Ez enmagame Monta hoga attyatwl Marat volna Monta hoga penzis ezwt pogacia is Marat volna megis Newezte de ezeben Ne(m) Iwt [Kv; Tjk III/3. 172].

Frecskay e címszó utótagjának ötvösségbeli jelentését — mindkét szótári részben — németül 'Plansche' szóval értelmezi. A leíró részben a címszó értelmezési lehetőségét a kov. felvilágosítás segíti elő: „Rendesen ... az arany és ezüst öntése arra szorítkozik, hogy rudakat (Stab) és lapkákat (Platte), pogácsákat (Plansche) öntenek belőle, melyekből különböző tárgyakat ötvösölnek (schmieden), de legtöbbször bádógot, lemezt (Blech) hengerelnek és drótot (Draht) vonnak belőlük” [Frecskay 314; l. még i.h. az öntésre von. további leírást].

ezüstpohár pahar de argint; Silberbecher/pokal. 1549/1752 Az én Leányom(na)k Orsola Aszszony-(na)k hagyok négy kalánt ezüstet egy ezüst kupát, és egy ezüst pohárt [Szentanna MT LLt]. 1551 eg ewreg Ezwt pohar es keth kis Ezwt pohar [Mezőszengyel MT; MNY LVIII, 492]. 1573: Eo adot volt egy darab zeolet vagas vtban Kalmar Imrehnek Reszerent penzel Es Ezwt poharal ... az Azzony teljesítette Be az zeole arrat [Kv; Tjk III/3. 192a]. 1577 Thowabba ez eo keozteok megh allando békességnek megh maradására ez Lazar Anna aszszon', ada Beldy Janosnak szaz Jwhott es tyz kabolatt, es tyz wneo barmott, Eg' granat mentett wyott Es eg' ezwt pohart fel Eytelest, Es egg' Aran' gywrwth iott [Uzon Hsz; BLt 7]. 1593: Fzek* kwwl wagon walamy marha ket ezwt pohar három Arany giwrw egy keöseontthiw [Szu; UszT 9/44. — *Ti. a már felsoroltaknál]. 1607 Janos deak az megh holt felesége Jdeibe(n) az Moldoniaiaknak Arul vala ket ezwt pohart, de en Ne(m) tudom ha attae el vagj ne(m) [Mv; MvLT 291. 436b]. 1656: Szilagyi Lazlo ... ő tölle eöt ezwt poharokat s egy Louat lopot el [Sófva BN; Ks 41. B]. 1659: Ket Simma arannias ezüst pohár [Csz; LLt 118. C]. 1674 latta(m) ot nalik 14 Ezüst pohart [Impériva Cs; BLt]. 1683 k. Vagyon egy ige(n) szep Ezüst pohar Srophos es Aranyas [Hadad Sz; SzVjk 142]. 1698: Egy Nagy orog ezüst Pohár [M.bükkös AF; Bál. 71]. 1724: látott ő klme valami ezüst pohárokat, melljre a' Gonos* név volt fel meczeve [Ne; DobLev. I/106. 8b. *Szász eredetű család neve]. 1728 Vagyon egy arany füstel üttetett viragos ezüst pohar gjantotni való [Illyefva Hsz; SVjk]. 1736 Megvolt némely uraknak tíz, sőt némelyeknek húsz asztali szolgálai is; azoknak nagy ezüst s három negyedfél ejteles ezüst pohárból adtak asztalnál innok [MetTr 361]. 1774 Dodi Czigány .. egy ezüst Pohárt ajándékozott Praefectus Uram(na)k azért, hogy Sára János házában tegye lakni [Vécke U; LLt Vall. 192]. 1793 bezzeg ha közelebb lehetne ked most, ugyan kapna ezüst poharokat [Drassó AF; GyL]. 1803: Ezüst Pohár (:hat boglárval) az egyik boglár(na)k Bütüin ilyen ezüst betű: I a' máso-

dik boglár бүтүүн K [Csókfva Mt; UnVJk 234]. 1840: hoszszuko 1/2 fertályosnyi ezüst pohár [Dicsősztmárton; i.h. 9].

Szk: abroncosos ~. 1628 Egy kis abroncsos Ezüst Pohár [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 6] * **aranyos szájú** ~. 1789: aranyas szájú ezüst pohár [Abosfva U; EMLt] * **aranyozott** ~. 1803 Vagyon egy Cilinder formájú tőtséres ajaku .. arannyazott Ezüst Pohár [Harangláb KK; UnVJk 167] * **capás** ~. 1710: edgy pár czapás ezüst pohár [Visa K; BLt]. 1744: Egy nagy Czapás ezüst pohár valami nagy ezüst pohar darab fenék 4 Lotni Czapás [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] * **egybejáról egyedsébe járó** ~. 1573: Nagy Sebastian Monostory* ... vallia hogy egykor valkay georgy kwlte volt eotet Monostor-rl ala Zech Balas hazához ... hagi megh Nythia Bomaga az Twrba lakatiat rak ky beleole, ket egybe Iaro ezwt pohart kalant [Kv; TJk III/2. 93. — *Km]. 1674 Egy Bór Iskatulya melyb(e)n vagyon: három egybe járo sima ezüst pohárok [Szászvárosi ref. lt. Halics Mihály lelt.]. 1723 edgy néhány edgy másbon Járo ezüst pohárok, edgy ezüst aranjos pártá öve (: ezeken kívül több ezüst poharak ..., aran j gyuruk, és feles on tálok;) [Ne; DobLev. I/104] * **fedeles** ~. 1645 egi vastag regi fedeles ezwt pohar pogani penzes [HSzj fedeles-pohár al.]. 1789 Ezüst Porteka ... Két Fedeles ezüst Pohár Patikához valo, belől arannas 22 Lotot, és 1. Quintinget nyomok Rf 22. xr 15 [Mv; ConscrAp. 2] * **farhasos** ~. 1714: egy oroszlányos farhasos ezüst pohár ... fl. 19 [Kv; Pk 6] * **gyónaló** ~ úrasztali/úrvacsorai ezüstpohár. 1729: Egi gjontato ezüst pohar, arannas [Árapatak Hsz; SVJk] * **hólyagos** ~. 1717: Az Hollyagos lábós ezüst poháris meg vagyon [Kv; AsztCJk 49b] * **kehelyforma** ~. 1699: Kehely forma ezüst pohár tanyeraval edgyütt kül belől arannas nyom két girat 12 nehezeket [Kv; KvRLt X. Á. 43b]. **lábás** ~. 1717 Az Hollyagos lábós ezüst poháris meg vagyon [Kv; ACJk 49b]. 1732: Egy ezüst Lábós Zászlós pohár arannas 29 Lot [Ks 73. 55 gr. Kornis Zsigmond hagy.]. 1803: egy ... lábós, fertályos Ezüst Pohár [Dombó KK; UnVJk 55] * **megaranyozott** ~. 1714: Meg aranyozott ezüst Pohár Krisztus Urunk Kinszenvedésit repraesentalo három figurakkal ékesített, hasonló földéllé, mellyn(e)k a' tetejen Bárányotska vagyon 5 Márk ezüstött nyom fl. Hung. 95 [Nsz/Fog.; REkLt II Apati Mihály lelt.] * **mugil** ~. 1635: hatt Mugyl ezwt Pohar beleol Aranyassok nyomnak Girat harmat giraiat a f. 18 f. 54 d — [Kv; RDL I. 107] * **oroszlányos** ~ → **farhasos** ~ * **talpas** ~. 1811: Egy Ezüst kívül belől Arannyal meg futtatott, a' derekán virágos Ur Asztalára valo talpos egy fertályos Pohár, a' derekán ilyen Inscriptioval* [A.ilosva SzD; SzConscr. — *Köv. a felirat]. 1823: Egy talpas Ezüst Pohár ..., egy fa tokkal eg(g)yüt [Körösfő K; RAK 139] * **zászlós** ~. 1732: Egy ezüst Lábós Zászlós pohár arannas 29 Lot [Ks 73. 55. gr. Kornis Zsigmond hagy.].

ezüstpohárocska pähärel de argint; Silberbecherlein. 1598 Gerendj Istuannak hattam egi Ejteles ezwt kannat, egi fel Aranyas kupat, egi ezwt poharoczkát [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pal végr.]. 1746: Léven az Ekkl(ézi)anak egy három lotos és két köntinges ezüst pohárotskája, in superabundanti, ezt el adta Megye bíra (l) Nagy Ferencz Ur(am) Brassai öttes(ne)k per flr. 3,50 [Kökös Hsz; SVJk]. 1771 az idvezült Teleki Ádám Ur ... az irt M. Nagy Aszszony-(na)k adott volt által négy ezüst fertalyos pohárotskát [Kendülóna SzD; TL. Teleki Pál hagy.]. 1803: egy Ezüst Pohárotska circiter egy fertáljos, Arany Virágos [Betlensztniklós KK; UnVJk 33]. 1824: Fejérnép vetkezőhez tartozo Kigyo lábokon álló két ezüst poharatska B.B.R. betűkkel jegyezve [Fugad AF; IB].

Szk: capás ~. 1755: Egi Kúsded gyermek italtra valo ezüst Czapás poharocskát [Petek U; TGsz 51].

ezüstporozó ezüst-cukorszóró; zaharnifä de presărat din argint; silberner Zuckerstreuer. 1752 egy nagy Servitz minden hozzá valójával, ugy mint Egy ezüstös Tábla, egy Csésze tartó ezüst láb hozzá való Csésze kettő, egyik nagyobb, másik kisebb ... Hozzá valo ezüst porozó és ugyan rajta lévő két ezüst Só-tartó [Marosztkirály AF; Told. 19].

ezüstportéka ezüstholmi/nemű; argintărie; Silberzeug. 1573 Kalmar Janos vallasa igaz hyty zerentt, Pwskar gasparnak megh gazdagwlasanak Eleytt Nem Tudom honett volt ... hallottam hog' az felesegenek eleytwt maradot volna czwt porteka Es Egyeb yozagokys melyekből penzt zertett volna es vg' kezdette volna el az Arossagott [Kv; TJk III/3. 174b]. 1693: Vagyon Pappyróban takarva, valami ezüst Porteka, ugy mint Tizenöt gombolyeg öreg sima mentere valo ezüst gomb [Ne; DobLev. I/38. 8b]. 1713 Ezüst, Arannas Portéka, Fegjver, és egjéb némű kőntesei [Ribice H; JHb XXXVII/4]. 1748: vittünk volt ezüst portékákat oda e-szerint: Egy ezüst ibriket 12 kis kávés kalánotskaival edgyütt, egy Serviczet egész készületivel, egy pár bor hordó Crédiatiát [Bögöz U; Szentk.]. 1789: Ezüst Porteka Két Fedeles ezüst Pohár Patikához valo [Mv; ConscrAp. 2]. 1800: lévén pedig egy lábában 100 forintom, azon kívül ezüst portékáim ... egy pár Csercseje [Bereck Hsz; HSzJP „Néhai Karátson Miklos kereskedő özvegye Jénea Nyácsa” (60) vall.]. 1824: az ezüst portékáknak hasonfele része ... Egy tsmocska égetetlen paszomant ... Egy Máramorosi Filbe valo [Dés; Újf. Újfalvi Samu hagy. 1].

ezüstprém ezüstszegély; tiv de argint; Silberbräme. 1611: Egi úörös czimazin zoknia haromzor hantot az Alja zeöld barson preml: az vala(n) bechj ezwt pre(m) f. 18 d — [Kv; RDL I. 88]. 1628: Egi fekete viragos barsonj hozzw farku zoknia, az allian ket rend ezwt perem [Bodola

Hsz; BLt]. 1651 Vagyon edgy Nuszt Labbal bellet fekete Barsony Palast Negy rendel az fejer Ezüst Perem az allyan | Egy Fekete Barsoni nuszt labbal berlet palast három rendel Ezöst prem rajta [Wass. Vass Judit kel.]. 1681 Ada ... egy Veres Barsonj Szokniat, melien egieles, Ezüst és Aranj Pérem, hat rendben vagjon [Somlyó Cs; LLt Fasc. 120]. 1772: Adatott egyik testvérnek .. egy tafota Sellyem Supeláttra s annak körülötte valo Arany vagy ezüst praemére (!) mind együtt kilenczven hat magyar forint [Egeres K; Ks].

ezüstprémes ezüstszegeles/szegeélyű; cu tiv de argint; silberverbrämt. 1622: Egy rakot ladaban .. Egj sederies perpeta szoknia ezwt premes. Egj veres Tabet szoknia arany premes [BLt 1 Béli Kelemen lelt.]. 1664: Egy virágos medgiszin kamuka szoknyát, hat rend ezüst prém az allyan medgi szín virágos Barsony az vállá fejer ezüst prémes [Beszt.; SL].

ezüstrámájú ezüstkeretes/keretű; cu ramă de argint; mit Silberrahmen. 1823 égy ezüst filegrám rámájú Szent Kép .. egy aranyas filegrám rámájú Szent Kép [Szentbenedek SzD; Ks 38. V. Clenodia fam.].

ezüstremek kb. ezüstdísz; ornament de argint; Silberschmuck. 1629 Egy Ezwstbeol csinált Kuttiocka aestim: tt. f 15 d. 33. Egy regy formara csinált Lo nyakaba valo Ezwst remek uadnak az szyara szegezve [Kv RDL I. 132].

ezüst-repetíróra ezüst ismétlő-óra; ceas de argint cu repetiție; silberne Repetieruhr. 1774 Egy Ezüstös Réz Táblájú asztali ütő kitsin Repetir órát. Egy Ezüst Repetir Orát melly Hatvan Magyar Forintokra betsültetett [MNY XXXVIII, 305].

Bécsi keltezésű, hiv. nyomtatványban: 1792: három arany és egy ezüst Repetir Órák [DLt].

ezüst-reszketőtű ezüst díszűfajta; un fel de ac de ornament de argint; Art silberne Zier-nadel. 1749 Egy ezüst dupléttal meg-rakott tarka zománcoz nagy reszkető tű [Koronka MT Told. 12/4].

ezüst-retekreszelő rázuitor de ridichi din argint; silbernes Rettichreibesen. 1732: Egy ezüst Retek reszelő Lot 10 [Kv; Ks. Kornis Zsigmond lelt. 11]. 1767 Egj Ezüst Retek reszelő [Sállyi KK; Ks 21. XVIII. 78].

ezüstrojt franj de argint; Silberfranse. 1758 Egy veszzsós Creditor forma, igen szép matéria superlát, keskeny ezüst Rojt rajta [Nsz; TSb 21]. 1800 Egy Szalma Szin atlatz ezüst rojttal való viganó [LLt].

ezüstrózsájú ezüstrózsás; cu trandafir de argint; mit Silberrrose versehen. 1803: Vagyon égy kívül belől Aranyazot, különösen tsinált,

és kívülről réa ragasztatott, szára közepin lévő tsőtörtön, hat ezüst rosájú virágos, lábos fertályos Ezüst Pohár [Dombó KK; UnVJk 55].

ezüstsarkantyú pinten de argint; Silbersporn. 1688: három par ezüst Sorkantya [Beszt.; Ks S. Misc. 27]. 1743 Egy Pár Stiblire valo Ezüst Sarkantyu [O.fenes K; JHbK XXIX/28]. 1819: Egy pár ezüst fel-kötő Sarkantyu hoszzú, egy kevésé egyenesen fel-fele görbedett nyakú, rozázot taréjjal [DLT 81 nyomt.]. — L. még RettE 242.

ezüstsarkantyú-szíju cirea pentru pinten de argint; Silberspornriemen. 1560 Egy Emberre valo ezwth sarkantyw zyw mely kewz Nagy Andrassal [JHb QQ Temeswary Janos reg.].

ezüst-serkentőóra ezüst-ébresztőóra; ceas deșteptător de argint; silberner Wecker. 1810: Két ezüst serkentő ora dupla fenékkal [DLT 367 nyomt.].

ezüstserleg pocal de argint; Silberbecher. 1628/1635 Poharok. Egj fejer Ezwst selleg, nyom negj gjrát, pernezz Istua(n) Neüe rajta [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen lelt.]. 1696: Ezüst selleg nro 3 [Buza SzD; LLt 193 B]. 1736: Volt penig az szinben* egynehány pohárszek, annak némelyik része volt csak tiszta aranyas, virágos, fedéles ezüst kupákból, . némelyike ezüst sellegekből [MetTr 383. — *A lakodalom színhelyén]. 1746 Egy félejteles aranyos és kiülő virágokkal czírázott ezüst selleg [Kökös Hsz; SVJk]. 1757 Egy Nagy ezüst Selleg Egy virágos aranyos Ezüst Selleg, aranyos virágos fedelével edgjütt [Jobbágyfa MT; Bál. 71].

Szk: *pogánypénzes* ~. 1696: Egy pogany penzes ezüst selleg [Mv; MbK 80. 5].

ezüst-serlegpohár pocal de argint; Silberbecher. 1549/1752 Az én Leányom(n)ak Orsola Asszony-(na)k hajjok négy kalánt ezustet egj ezüst kupát és egj ezüst pohárt . Lázár Jánosnak hajjok egj ezüst serleg pohárt nagjot, az Cristály pohárral egjetemben [Szentanna MT; LLt]. 1628: az en edes Anjamtól maradot egy eoregh ezwst serleg pohar [Bonyha KK; Eszt-Mk Cserei Bánfi Mária végr.]. 1732 Egy ezüst Selleg pohár, kívül belől arannyos Lot 20 [Kv Ks. Kornis Zsigmond lelt. 13].

ezüstskefium ezüstfonal/szál (ezüstszállal körültekert selyem-hímzőfonal); fir de argint; Silberfaden; 1633 Egy Pappiros Skofium arani egj papiros ezeóst Skofium [Ks. Vesselini Kata kel.]. 1736 az menyecske anyja az násznagynak, noszolyó-asszonynak, vőfélynak, noszolyókisszonynak ajándékot küldött egynehány arany, ezüst skefiummal, selyemmel varrott keszkenyőket [MetTr 392]. 1805/1818: 1 Loth ezüst Skofium Stikerozni valo [Mv; Told.].

A régiségben az utótag szókezdő hangja sz-szel váltakozva volt használatos.

Szk: ~ *boglár*. 1714 Harom darabbul allo, Vörös Anglia Posztobul való Ló szerszám 100. Lotig való ezüst Szkofium boglarokkal ki rakott f. Hung. 100 [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy.] * ~ *gomb*. 1700 Egy Zöld Velencei kamuka Dolmány ezüst Szkofium Gombok rajta [Hr; 1/20] * ~ *gombocsa*. 1759: Egy szederjes sima bársony Aszszonyi mentét, széles ezüst csipkével, meg varva s ezüst szkofium gombocskákkal meg gombozva [Nsz; TSb 7] * ? ~ *gombozás*. 1746: 6v ezüst szkofium szironyos Gombozással [Nsz; Told. 19] * ~ *láncozás*. 1805: 7 1/2 Lóth Ezüst skofium Láncozás [Mv; i.h. 74] * ~ *varrás*. 1713 Edgy Tetszin Angliai poszto Mente Becsi szeles arany s ezüst szkofium varras rajta roka mállal bellet. ez Vass Judith Asz (szonyé) [Wass. Id. Vas Györgyné Nemes Mária hagy.] * ~ *virág*. 1714: Magyar Nyereg, kék és Vörös seljemma be burított, aran s ezüst Skofium Viragokkal ki varrot, első része almával hatulso penig ezüst bagjoggal borított, mellj(ne)k Kengjele meg aranjozott külomb külombfele ezüst Viragokkal ékesített fl. Hung. 112 [REkLt II. Apafi Mihály hagy.].

ezüst-slefely ezüstcsokor; fundă de argint; Silberschleife. 1637/1639: Egj slefelyes Seljem maiczü Eöden uagjon tiz Ezüst slefely, es kett csyat, pikellekkel, aztis az gyermeke(ne)k Imreok(ne)k attuk Emlekezetre [Kv; RDL I. 111].

ezüstsodrás kb. ezüstsínór; şnur de argint; Silberschnur. 1808 6 Sing ezüst sodrás [Mv; Told. 22].

Szk: ~ *mellfűző*. 1757: Egj ezüst sodrás Mej fűző [Jobbágyfa MT; Bál. 71].

ezüst-somgomb ? som alakú ezüstgomb; nas-ture de argint in formă fructului de corn; kornelkirschenförmiger Silberknopf. 1637/1639: Nyolcz Ezüst Eöreg som gombok [Kv; RDL I. 111].

ezüst-sótartó solniță de argint; silberne Salz-büchse. 1596 Egy ewest sotarto kywwl beleol Aranyas nyom m — 0 p 43 1/2 [Kv; RDL I. 65]. 1628/1635 Kett ewst so tarto, egik arannios, niom az ketto mas fel ghyrat [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen lelt.]. 1692: Egy ezüst só tartó aranyas [Bilak BN; JHbK L. 36]. 1736: már az asztal* ... minden készülettel el volt készfzte, ott ezüst sótartók, estve ezüst gyergyatartók ... hamu-vevők [MetTr 382. — *Ti. a lakodalmi asztal]. 1789 2. Ezüst So-tarto, az Öble aranyos. 6. Lot, 3. Könting és 1/2 fac(it) Rf 6. xr 52 [Mv; ConsrAp. 2].

ezüst-spáda ezüsttű; ac de argint; Silbernadel. 1706: Egy ezüst hajto* s ezüst pártaba valo Spada [Lesnyek H; Szer. Harsányi Éva lelt. — *Ol.v.: hajtó (értsd: hajtű)].

ezüst-sróf ezüstcsavar; şurub de argint; Silberschraube. 1803: egy kívül belől aranyos,

kerék fert: lyosni ezüst Pohár, ... arany tsipkés talpa üreges szára és a' pohara között egy tsillag-zatos forma tsőtörtös holyag, melynek felső vé-giben jár belé a pohárnak fenekéből ki-nyuló ezüst srofja [Széplak KK; UnVJk 218].

ezüst-srófoeska ezüstcsavarocska; şurubel de argint; Silberschraubchen. 1732: 3 kis ezüst srofoeska [Kv; Kornis Zsigmond lelt. 21].

ezüstszáj ? ezüstözött perem/szegély; margine de argint; versilberter Rand. 1714: Mas harom kitsiny üveg Palaczk ezust szajokkal, vörös Bársonnnal borított futralyb(an) s arany prémmel fl. Hung. 15 [REkLt II. Apafi Mihály hagy. 11].

ezüstszarvas ezüst-szarvasszobrocska; statuetă de cerb din argint; kleine silberne Hirschstatue. 1637/1639 Egj mereo Aranyas Ezüst szaruas feiesteol, nyom m. 2. p. 12. — f. 45 d. — [Kv; RDL I. 111/].

ezüstszeg ezüst díszszeg; cui ornamental de argint; silberner Schmucknagel. 1685 e.: Ezüst szegekkel vert nyereg Nrő 1 [Borberek AF; MvRK Urb. 18, 20]. 1697 egj ezüst Szeggel még vert nyeret szerszámostul el vitt [Kál MT; Berz. 17. XII]. 1714: Egj Par Agju szilva fabul valo apparatussal elephant tsont Viragokkal mindenütt ki rakott, Csüje aran s Viragokkal és agja ezüst szegekkel ékesítve fl. Hung. 100. — [REkLt II. Apafi Mihály lelt. 26]. 1758 k. A' Graduálrol le szakatt egy szegelet, ezüst szegjeivel együtt [Kv. KvRLt X. A. 43c]. — L. még Rette 401.

ezüstszegecske ezüst-díszszegecske; cui mic ornamental de argint; silbernes Schmucknägelchen. 1714: Ezüst szegetskékkel ékesített külső Tüker fl. Hung. 2 [REkLt II. Apafi Mihály hagy. 12].

ezüst-szerszám 1. ezüsteszköz/holmi; argintărie; Silberzeug. 1586: Ez Niolcz Zaz, tizenegy forint Niolczwa(n) ket penz ... Igyarto Simonnak, Es Veisz Tamasnak Egyhazfiaknak eppen ke-zeknel Maradoth, Nem tudwan eheoz, az Casu-lakat Es kywe (!) Iaro Ezwst Zeramokat es Egie b Inuentariumot Zwnieget es effelet [Kv; Szám. 3/XXIX. 17 Gr. Diosy not. kezével]. 1597 (A) summa minden templum eoiteozetek es kewn (!) iaro ewwst zeramok es marhak kiwwl theot mindenesteol f 1812/58 [Kv; i.h. 7/X. 20/].

2. lóra való ~ ezüst lószerszám; harnasament de argint; silbernes Pferdegeschirr. 1646: A fi-num ezüst, lóra való szerszámot beküldöm Ko-losvárra édes öcsém uram puczer kezéhez [RákCs-Lev. ifj. Rákóczi György öccsének, Zsigmondnak Székelyhídról (B)].

3. ezüstözött hadi-szerszám; echipament de răz-boi argintat; versilberte Kriegausrüstung. 1625: Szilagj Mihaj az Gubernator eő naga szolgálja es feő komornyikia, valami Ezwsteos kardokat,

pallosokat, es Egjeb Ezwst szerszamokat ... Fejerwarra Akarwa(n) vinnj . ment el, Estenj Mihalj Haro(m) Lowa(n) szekeren Enjedigh f 1 d 87 1/2 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 209].

ezüst-szerviz ezüst asztali evőkészlet; tacim de argint; Silberbesteck. 1752: Edgy nagy vasas gömbölyeg Ládában vagyon egy kisebb szerű ezüst Servitz [Marossztkirály AF; Told. 19]. 1793: már Pálffi Urannak annyi argenteriaja van, hogy egész ezüst Szervicekből tractálhat, mind a ked industriosus czigányjai tselekedték [Drassó AF; GyL gr. Lázár János lev.].

ezüstsztin ezüstsztinű; argintiu; silberfarbig. 1596: Egy ezewst zin taffota zoknya arany sinoros három rendel hant az allya fekete barsonnyal ér f 38 [Kv; RDL I. 65]. 1611: Egj Ezwst zin dupla taffota zoknia barson premel háromzor hantot az alja [Kv.; i.h. 88]. 1676: Vettem Ezüst szin pantlikat fertaly hejan 2 singet Katonak Strinfnek(!) singit 60 penzen [Beszt.; Törzs]. 1828: Egy viseltes ezüst szin nyári kaput [DLt 118 nyomt.].

ezüstsztinű ezüstsztin; argintiu, de culoarea argintului; silberfarbig. 1817: Egy ezüst szinű csikos Vigáno [DLt 105 nyomt.].

ezüstsztinű sziv alakú ezüstitárgy; obiect în formă de inimă de argint; Silberherz. 1823: Votumok Ezüsből három nagyobb ezüst sziv* [Szentbenedek SzD; Ks 38. V. Clenodia fam. — *Templomi klenódiumok közt].

ezüstitábla címeres ezüst tábla; táblie cu blazon de argint; Silbertafel. 1736 u. Mikes Mihály maga meghagyta ..., semmi pompa, sem öltöztetett lovak, se zászló ne legyen; nem is volt. Különbösen nagy frequentia volt a temetésin, s nagy tractatio; éppen csak a nagy ezüst táblát tartották a fejnél, egyéb ceremónia nem volt [MetTrCs 479].

ezüstitál castron de argint; Silberschüssel. 1595: 31. Octob(ri)s .. Harmad napig 6. úttal, attam az Ezüst Taalokra és egyeb Taalokra ő fge eleiben, zölöt az szépiiben [Kv; Szám. 6/XVIIa. 16 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1699: egy Ezüst tál ..., melybenis va(gyo)n ötven egy, vagy ötven két zlot [Ks 90]. 1714: Ezüst Tál szellyén meg aranjozott Inscriptioval: Balthazar Apafi A 1648. nyom 8. latott fl. Hung. 8 [REkL II. Apafi Mihály hagy.]. 1736: Feladván az konyhán az étket ezüst tálokban, mindenik étkefogónak selyemmel varrott keszkenyőket adtanak, azzal az étkes tálokat általkötötték, s úgy vitték kezekben [MetTr 334]. 1760: Edgy ezüst Pixis Edgy ezüst Tál [Mv; TGsz].

ezüstitálacska castronaș de argint; Silberschüsselchen. 1637/1639: Egj Ezüst Talatska mereo aranjos, m. 1. p. — f. 16 d. — [Kv; RDL

I. 111]. 1817: Három Dultsátzának való Teke-nösbéka formájú ezüst Tálatska [DLt 105. gub. nyomt.; ugyanez BesztL 354 al. is].

ezüstitálea tavá de argint; Silberplatte. 1820: Egy nagy Ovalis Figurájú, négy lábakon álló, rostellyos szélű ... egészen ezüst Tatza (!) [Felőr SzD; Bet. 5 Fráter Theresia kel.]. 1877: 2 sima ezüst ovális tálcza [Ks 87 Kornis oszt. inv.].

ezüstitallér taler de argint; Silbertaler. 1598: hoztam en ... tizen niolch forintot húz penzt, hoztam uala Ismet harminch eöt ezüst tallert es tiz forinth apro penzt [UszT 12/99]. 1628: Az ára közönségesen harmad, negyed és ötöd fő juhna, berbécznek, kecskének egy-egy ezüst tallér [Fog.; TMÁO II, 69 Bethlen Gábor Thol-dalagi Mihályhoz].

ezüstitányér farfurie de argint; Silberteller. 1604: Vagion ket ewst tanier melinek eggike forgot az százok Templomában, az másik az Magiarok Templomában mind egywt niomnak m. 2 p. 37 [Kv; RDL I. 77]. 1612: Az mely huszon negy ezüst talnyerokat, Bakos Borbara kezehez adott volt az Ország és Feiedelem Tháarhazában valok voltanak [Kv; PLPr 50 fej]. 1635: Zigiarto Mihály ... ada el egy Ezüst Tanért, kalmar arujais ugian bouo(n) ualá [Mv; MvL 291. 47b]. 1673: egy Ezüst Tanyer egy felől Arannyas [Mv MvRL Tomai László ki-jegyzése]. 1707: a mely nap az Ellenség a Ladat fel vötte az nap vötte ki Ungvari Samuel az ket Ezüst pohart es Tanyert [Dés; DLt 488]. 1736: Valahányszor ivutt az fejedelem mind annyi-szor az ezüst tanygyéra töltött bort meg kellett elsőbben a főinnya-adónak kóstolni [MetTr 336]. 1771: Két vastagatska de nem nagy régi ezüst Tanygyér [Kendilóna SzD; TL. Teleki Pál hagy.]. Szk: *megaranyozott* ~. 1736 u.: Gróf vala Apor István, ... magának s feleségének arany kalányokat adtanak be asztalhoz, tanygyérokat pedig négyszegre csinált és két ujnira megara-nyozott ezüst tanygyérokat [MetTrCs 444].

ezüstitányéreska farfurioară de argint; Silbertellerlein. 1816: Egy ezüst Tanygyérotska [Nyá-rádsztlászló MT; UnVjk 66].

ezüstitartó ezüstnemű-tartó; pentru păstrat ar-gint; silber, Silber-. 1820: Egy ezüst tarto Fudranba vagynak ez alábbi Asztalhoz tartozo ezüst portékák* [Felőr SzD; Bet. 5 Fráter Theresia kel. — *Köv. a fels.].

ezüst-teásibrik ezüst-teáskanna; ibric de ceai din argint; silberne Teekanne. 1781: Ezüst theás Ibriket Palotkaine Aszszonyomnak* [Kv; KVRlt IV. 17. — *Értsd: hagyok].

ezüstitokoeska toc mic de argint; Silberfuttal-chen. 1732: Egy Szaglo, két felé nyilo kis ezüst tokoeska [Kv; Ks. Kornis Zsigmond lelt. 21].

1743: Egy fog vájó ezüst Tokotska [O.fenes K; JHbK XXIX/28]. 1780: Egy másfél Iznyi hosszúságú fogvájó Tarto Ezüst Tokocska [M.fodorháza SzD; RLt Somai Sándor ellopott portékái közt].

ezüstitollascska '??' 1673 Egi kis ezüst tollascska [Marossztkirály AF; IB. I. Bethlen Domokos hagy. I. Bethlen István lelt.].

ezüst-töltő ezüstkanna; cană de argint; Silberkanne. 1767 egy Ezüst Mosdo Medentze, Ezüst Töltőjével együtt [Désfva KK; Ks 21. XVIII. 78].

ezüst-trador kb. ezüstszálból szőtt kelmefajta; un fel de material/tesătură confecționată din fire de argint; Silbertrade. 1800: Egy ezüst tradorbűl való, aranyal ki varrott, és arany rojtokkal prémezett fő-kötő [LLt].

ezüstitrombita trímbită de argint; Silbertrompete. 1823 Egy pár ezüst aranyozot trombita kővekkel ki rakva veres sejem bojtos sinorral, egyik Szipka nélkül [Szentenedek SzD; Ks 38. V. Clenodia fam.].

ezüstitű 1. ezüst-díszű; ac ornamental de argint; silberne Schmucknadel. 1682/1687: Attam Meli fűző uegiben ualo Ezüst Tött, kinek az uegib(en) uolt mint egi Uyomni höszzsu (!) apro szemű Lancocska [Fog.; Borb. II. Rákosi Anna kel.]. 1736 Fekete süveget is igen viseltenek az nagy emberek; selyemből volt csinálva, az nemeseké szép fekete bárány gypjából. Az fíjak pedig nyárban ugyan hasonló fekete süvegeket viseltenek ..., az süvegnek az csákóját ezüst tövel sűrűn megrakták, az tőnek az gombja aranyos volt [MetTr 348]. 1770: Egy par ezüst Tő [Usz; Pf]. 1787 hat ezüst tő, melyek közül négynek a végebe veres kláris Gyöngy, kettejének pedig ezüst gomb vagyon [Mv; MvLev. Csizsár György hagy. 15].

Szk: koszorúakasztaló ~. 1682/1687: Attam Egi koszoru akasztalo Feier ezüst Tött, melire iduözült Leaniomnak az Neue fel uolt irua, Meliett olosz Tőnek is hinak [Fog.; Borb. II. Rákosi Anna kel.].

2. hosszú, fejes ezüstitű; ac lung de argint cu gămălie; lange silberne Kopfnadel. 1638: az tavali esztendőben, míg az pincében járék borért, addig ezüst töimet ellopá kontyomból. Azt is hallottam az anyámtól, hogy kontyából ezüst töit kilopta [Mv; MvLt 291. 142a–3b átirásban!].

Szk: spádé-forma ~. 1776: Egy régi modi Spádé forma Ezüst Tő mely lehet 1/2 Lot [M.-köblös SzD; RLt o. 1].

3. kb. ezüstitűgő; ciucure de argint; Silbergehänge. 1736 Salavárit is viseltenek az ifju legények, mind urfiak, mind nemesek; az nadrág hasitékjáig ért a salavári, ott belől, nadrágon ezüst vagy selyem sinór lévén rakva két renddel az sinorok végiben fél ujjnyi ezüst vastag tők,

azokat sinóron által vonták a salavári lyukain s úgy kötötték az nadrághoz. A salavárin az hol az lyukak voltak, oda szű formára csinált galandal vagy sinórral körül megvarrott posztó volt, az ezüst tők onnan fityegtenek le [MetTr 353]. 1737 Komlosi Samuel Bányai Katatt tso-kolta, szopta, édesgette szolgálói fizetésin fejűl valo discretiot felesen adott; ugy mint: tallért, szoknyát, mentett roka torkos melyre valot, fűzött, ezüst lánczat, ezüst tőjével [Kv; TJK XV/13. 9].

ezüst-tűtartó cutie de argint pentru ace; silberner Nadelbehälter. 1617: Egi Ezüst teő tarto valamj aprolek kapsochkaual niom m p 6. — f. 1 d [Kv; RDL I. 88].

ezüst-út alk drum de argint; Silberstraße. 1679 edgjszer discurrálván Cserei Urammal az Béldi Pál el menetele felől monda őkgile, hogy bár ezüst utat csinálná(na)k eleib(e), csak jőne vissza havasalföldébül [Fog.; „Joannes Philippus in Arce Fogar(as) vigiliarum praefectus” (37) vall.].

ezüst-utenszília ezüst használati tárgy; obiect de întrebuințare din argint; silberne Utensilien/ Gebrauchsgegenstände. 1761: mitsoda on ezüst vagj utensiliat Clenodiumait, menjit vett kezéhez [Usz; Ks 20. XIV. 4].

ezüstű ezüstartalmú; care conține argint; silberhaltig. 1653: Tavaly 1622 esztendőben egy (!)^a drágaság lőn. És hozának felső Magyarországból jó öreg, jó ezüstű gazdag polturát Erdélybe búzáért [ETA I, 140 NSz. — ^aNyilvánvaló elírás az eredetiben v. sajtóhiba a kiadványban nagy h.].

ezüstvakarék ezüstkaparék; rǎzătură de argint; Silberschabsel. 1754 Arany ezüst vakarékok [Ns; Töld. 19].

ezüstváltó ezüst-beváltó; zaraf pentru argint; Silbereinlöser/wechsler. 1784: Szebenbe az Arany és Ezüst váltónak bé attam a Familia Ezüstyiből Tizenkét egybe járo aranyas Ezüst Czapa munkás Poharak [Ks 38. V Clenodia fam.].

ezüstvarrás 1. ezüsthím; broderie de (din fire de) argint; Silberstickerei. 1755 Egi Meczin dolománya ezüst varás rajta [Hr].

2. ezüstszegés/szegő; tiv de argint; Silberbräme. 1874 Egy nagy batiz perkált takaro a szélén ezüst csipke és varással [Szucság K; Rak 64].

ezüstvarrásos ezüsthímes; cu broderie de argint; mit Silberstickerei. 1755 Leányam Kovács Ágnes ... Vit el egy Veres Karmasin szín Anglia Mentet Ezüst Varasast Roka Mállal kesztetet [Mezőbánd MT; MbK VIII. 19].

ezüstvilla furculiță de argint; Silbergabel. 1573: Dienes deak vallia hogi eo vetet volt zalogwl ezwt Mywet p(ro) fl 15 valkay gërgnek Eo penig Irt volt .. hogy adna megh az eo Ezwt Mywet mely egy Aranyas kwpa fedelestwl hat.kalan ket Ezwt villa [Kv; TjK III/3. 92]. 1602: megh marasztotta egj erzenyemet, ezewst so tartomat, kalanomat, villamat, es egyeb ezewst marhamat [Kv; RDL I. 73]. 1634: Ezüst Villa haro(m) aghu [Kv; JHbK XVII/15]. — L. még MNy XXXV, 56.

Szk: *őzlđbas* ~. 1693: Edgy ezüst Kalá(n) Tall. 1./1/2 Edgj Bőz lábás Ezüst hitvá(n) villa betsültetett ad denarios/. 50 [Ne; DobLev. I/37. 4].

ezüstvillácska furculiță mică de argint; Silbergabelchen. 1629 Egy Ezwt villaczika, Egy kis Kalannal Egiwt aestim: tt f l. d. 47. [Kv; RDL I. 132].

ezüstvirág 1. ezüstvirág-hím; broderie florală de argint; Silberblumenstickerei. 1714 Minium szín Brokad szoknya, előkető, és vall, aranj s ezüst Virágokkal, szoknyán aranj, s ezüst Prém Hamu szín Brokad szoknja ... Holló szín Brokad szoknja, Vallal és eloketovel együtt, aranj, s ezüst virágokkal, alul arany Prim(m)el, Vallon penig arany Cspike f. Hung. 120 [REkLt II. Apafi Mihály hagy. 1–3]. 1763: Fehér bíbor palatinli ezüst s arany virágokkal Edgy ezüst flajcz munka palatinli hozzá való Láczlival [Nsz; Szer.].

2. ezüstvirág-dísz; ornament floral sculptat în argint; (getriebener) Silberschmuck. 1714: Iro Tablatskanak valo futrálj, meg aranzozott ezüst bagjoggal ezüst virágokkal ekesített fl. Hung. 6 [REkLt II. Apafi Mihály hagy. 12]. 1760: Egy Ciprus Pa Filegránt munkával Ezüst virágokkal készítettett Ládátska [Mv; TGsz].

ezüstvirágoska ezüstvirágdíszecske; mic ornament floral sculptat în argint; kleiner Silberblumenschmuck. 1736: Meltosagos Groffi Vri Aszszony Bethlen Kata Aszszony Nehai Teleki Ioseph Groff Vr házas társa buzgo indulatból I(ste)n dícsősegere conferalt egy ezüstbe foglaltatott arany füstel üttetett flajtz virágokkal ekesítettett es gyöngyökkel is czifrazott Kristály pohárt, melynek fedele tiszta ezüsből álló arany füstös ezüst viragocskákkal tornyozott [Lisznyó Hsz; SVJk].

ezüstvirágos ezüstvirág-hímes; cu broderie florală de argint; mit Silberblumenverzierung. 1734: Kőkörcsén Szin Arany és Ezüst virágos Szótt ugyan Aranyos Ezüst kötéses Szoknya [Born. XXXVIIIa/3 Kornis Krisztina lelt.]. 1789: Egj ezüst virágos Czitrom szín fél Szoknya Széles ezüst paszamántal [T; LLt].

ezüstvirágú (szótt) ezüst-virághímes; cu broderie florală de argint; mit (gewirkter) Silberblumenverzierung. 1809: Egy kék sellyem Lévántin

ezüst virágu vigáno az allyára való fél sing Szélességű piásos (!) ezüst csipkével [Koronka MT; Told. 19].

ezüstzálog ezüst zálogtárgy; obiect de amanet din argint; silbernes Pfandobjekt. 1585 Arany es ezewst zalogok kiketh az zamuewo Vrajm kesz penz erw beochw zarent attak kezekbe anny rezebeol, ameniebeol nemely ezewst marhak latatnanak meg nem erni, azt a penzt amyert zalagul fekesznek [Kv; Szám. 3/XIX. 1].

ezüstszinór snur de argint; Silberschnur. 1711: az őnek valo sinoris légyen ezüst vert sinor [Nagyalmás K; Ks 96 gr. Csáki István lev.]. 1736: (A) nadrágon ezüst vagy selyem sinór lévén takva két renddel az sinorok végiben fél ujjnyi ezüst vastag tők, azokat sinóron által vonták a salavári lyukain s úgy kötötték az nadrághoz [MetTr] az Urfi köntösére való ezüst sinor, gombokert, kötőért, és szarkalábért fizettem h. fl. 32 den. 54 [Kv/Szentbenedek SzD; Ks 72. 53].

ezzel az *ez* mut névm hasonult -vel ragos alakja; forma cu sufixul asimilat -vel al pronumelui demonstrativ *ez*; mit assimiliert -vel Endung gebildete Form des hinweisenden Fürworts *ez*. I. Jelzői haszn-ban; in functie atributivă; in attributivem Gebrauch: evvel; cu acest(a)/această/acea; mit diesem/er. 1546 Bogathy Chaspar

ezzel ez keez penzel, az Zekel feelden aaron maasz fakath wegynen az ew haza epylessere. [Pannot*; DanielO 5. — *? Paná dKK]. 1589/XVII. sz. eleje: Ha az miueltető ... meg nem alkhatik, szegődhetik ezzel az mesterrel, szabadon más mestert hihasson házához [Kv; KőmCART. 15–6]. 1605: az mezeőn valo földeketh Ezuel az feleségeuel eggjwth építők [Nagysolymos U; UstT 19/76]. 1630: Istua(n) Deak fel haniua(n) az szenat az Hadnagy Inassa Mihok ezzel az fogolj Leannial hat oth fekeznek volt [Mv; Mvlt 290. 197a]. 1641: ezzel az leannial tudom aztis hogy varadi Miklos attiaual aniaual egj volt [Ne; RLt]. 1683 k. Fát adnak Tizenket őregh szekkerrel* ..., de ezzel az modalitással, hogy mivel Erdeiek nincs, hat szekkerrel az Diosadiak magok vesznek, hatát az Praedikator tartozik az Erdő birakot, Contentalvan, kivaltani [Diósad Sz; SzVJk 156. — *A papnak]. 1741: Császér Ádám Ur(am) ... azt mondá, mit tsinállyunk ezzel az orával e bizony rajtunk súll [Ks 15. LIII. 2 Julia Szarka (38) vall.].

II. *hsz* I. ővele, evvel; cu el/ea, cu acesta/acea; mit ihm/ihr. 1754 ezzel egy huron pengő Aniska nevű Leányukatis ismérttem [Alpengő Aniska nevű Leányukatis ismérttem [Altörja Hsz; HSzJP]. 1775 Ezzel nyolc eszten-deig élt, de mégis azt mondotta Kemény Miklós, hogy szűzen találta [RettE 350]. 1836: Ó a vén Szekér Pállal semmiré se mehet Már most ezzelis nyügölnödni kell s nyelni a bosszúságot [Zsibó Sz; Wlt Kelemen Benjámin lev.].

Szk: ~ vagy amazzal. 1785 az Asszony sem panaszkolta etzeris, hogy az Ur ezzel, vagj amaz

zal bántotta, 's kesergette volna, hanem ha mi esett közöttök, magában tartotta [Mv; DLev. 4. XXXVI].

2. e (szóban forgó) dologgal, evvel; impreună cu acesta/aceasta/cu lucrul în chestiune; mit dieser (vorliegenden, fraglichen) Sache (in Zusammenhang). 1556: Az bór arrabol keth forynth Marad meg Ez wel egyethembe holnapy napon Adok hwzonketh forynthot [Mikefya KK; BfR VI. 283/3]. 1573: Ferenchy Ambrus vallia ..., Eo meg zolt hagi ... Tijes vgi Iartok ezzel mynt lepo Mate az eo draga hazawal [Kv; TjK III/3. 136]. 1592 k.: Hogj az dolog esett uala ez pere-sek keozt, hallam hogy czattanas leon, oda futama(m) tahag le wtette az J az Actrix Jobbagiat, mo(n)da ozton hogy ezzel ados vala [UszT]. 1612/1613: Nagi Orsolia ... egykor ki niuita az labat, hat nagiot dagadot, igen failallia vala, mondek en igi iar affele fertelmes aszzoni allat az ki maganak zabad akarattia szerent niavallat niomorusagot szerez. Monda Nagi Orsolia, io azzonlom engemet azzal ne pirongas, mert en ezzel ketelen voltam [Szászszombor SzD; KJ]. 1632: megh szollitottal outl Likas keo mezeo-beli feoldert, az kit en egjszersmind veottem ezzel [Szgy; BLt]. 1690: Az en Átyám meg örökösítette eszt az örökseget ezzel en szabad vagyok hogy el adgya(m) [Makfya MT; DLev. 3. XXXIA. 25]. 1764: evincalniis kész vagyok vivus fatensekkel, hogj az edgjik káros felesége lábában azon bőrhez hasanlo, és ezzel mindeneben edgjez botskor láttatott [Torda; TjK V. 204]. 1793 megis mutatá a fereg követ, ily szokkal, hogy ezzel engemet meg akar étetni [Páva Hsz; HSzjP]. 1854 (Az udvarház) el osztása egy első ház mellette levő oldal házzal és ezzel össze köttetésbe levő síkáttal és kamrával, Füst haz tornázt és hatulso ház [M.köblös SzD; Torma].

3. e szavakkal, evvel; cu aceste cuvinte, cu aceasta; damit, mit diesen Worten. 1570: Myhal deak ... vallia hogy egykor Moldowabol hoz volt halat, ... Talalkozyk Rea Thymar Janos es Mondia hogy Enys akarok vinny Beort es Bwzat oda Magiarorzaghe fele es Koloswarra ha ely kelnek, Eo ez vallo Mond hogi en Nem Thwdom Mert az felet en Nem Arwlta(m). Ezzel valt ely onneth teole [Kv; TjK III/2. 153]. 1640: Asztalos Márton másodnap még odajüve reggel, s mondá, hogy Isten hozzád, öcsém, én elmegyek — s én is mondám, hogy járj békével, bátya, ha ugyan elmegy — én ezzel bocsátám el [Mv; MvLt 291. 212a–5b átirásban!].

4. ekkor, erre; atunci, după aceea; hier/darauf. 1603: Erdely Balinth ... vallia ... Horwat Adam minthogy rezege (így!) ezzel fel vchyudek az Adgybol tehát eotet fogam es az kwleo ajtoigh hozhatam ott el esek [Kv; TjK VI/1. 663–4]. 1787: kérdettem, ki adott szabadságot az én marhám megkötésire. Azt felelte, neki strásamester úr. Ezzel mentem strásamester uramhoz [Árkos Hsz; RSzF 272]. 1812: Azonnal kiáltván a' Groffné a Nagy Aszszony Legénnyét Josefet

mondván, Jere mert az Anyámat meg akarjék verni, ezzel bé toppana Joseff [Héderfája KK; IB. Magyar János (19) grófi kertészlegény vall.]. 1846: Virág László ... vagy négyet ütött Darvasra ezzel a' paltza el törött [Dés; DLt 530/1847. 19].

5. most pedig, és most; iar/si acum; jetzt aber, und jetzt. 1721 már el szegénytettem jobb lesz nekem szegényennis az én örökös Uramot szolgálnom: ezzel Isten hozzatok [Naszód BN; Ks 184. LXXXV]. 1850: Ezel vagyok és maradok holtig tiszteljük Erdődi Károly [Dés; DLt 860].

6. ennek segítségével, ettől; cu ajutorul acesta, de aceasta; davon, mit Hilfe dessen/deren. 1584: Keomiwes Ianosne Es Eotweos Peterne Anna vallia kite ez ket vallo az eothweos peter giermeket ez vargane Annianak ky ... eyel Nappal Niughatatia(n) volt, Monda erre Catalin Azony No im meg tanitlak mith miwely ... Ally esthwe kesen eg termeo fa Ala, Es oth mond ezt haromzor* ..., es ezzel giogulna megh es ez hazalna [Kv; TjK IV/1. 280. — *Köv. a babonáskodó mondás (Ezt l. éjasszonyok/urak al.)].

7. avval, attól; cu/prin aceasta; damit/von. 1590: (Fodor János) Mond zeoch Myklosnak Ahwl vagion, De ezzel azert nem Les Job Jambor mynt en myert az Tanaczba wls [Kv; TjK III/2. 78].

8. a(z el)mondottakkal, evvel; cu cele spuse, cu aceasta; mit den Gesagten, damit. 1585: Angalit Velmen Mihalnę vallia, Az zekert eg lo el ragada, Az zekel el teorek, ... Az kepirone fia ... az eggik kerekert vagia vala ... Ezzel az Ifiu Nem elegedek, hanem syweget(is) fel veowe az embernek [Kv; TjK IV/1. 474]. 1599: a mely napra hatta wolt kapita(n) vram annak a teorwenit, az napra ne(m) iোধette(m) wolt, egy attia(m)fiat dultak wolt megh az Magyar orzagi katonak ... Miwelhogy akkoro(n) illie(n) gondomtol ne(m) iোধette(m), azert wgy wago(n) hogy tilalmat teōtte(m) az A elle(n), tilalm(am)-nak ezel ado(m) okat [UszT 15/193]. 1618: Az hatalmas császárnak most vagyon Erdélybe igaz tökéletes szolgálja, Bethlen Gábor, ennek igyekezze nagyságod* kedvét keresni. Ekkor csak ezzel akarám urunk személyét kedvesíteni előtte [BTN 138. — *A nagyvezér]. 1681 ez illyenre szükséges volna az Officialisok(na)k vigyázni, ne defraudaltatnanak, az erdemes munkas fizeteset ne substrahálnak, es ezzel az jobbágl- bol allo szegenj ember ne karosittatnak [VhU 67]. 1751 ha az megh sértődött fel illyen mortificatiokat nem szenvedhetvén ahoz értő embe- rekkel s Tisztel ki jártattya is földének boroz- dajat, ezzel sem gondolván semmit, magok vak- merő bátorságok szerént minden törvenjtelenesget végre visznek [Balázstelke KK; BfR Michael Rempler (60) j b vall.]. 1831 Czako Janos ur ... nekem ezeket mondotta kinálkozik kotsis- nak de nem fogadom meg mert tolvaj, a' Néhai Sigmund testvéremnek ládájából régebben pénz

lopót ki s ezzel magát előttem jegyesnek tévén nem fogadhatom meg [Dés; DLt 332. 17].

9. ebben a tudatban, ezt tudva; stiind acestea; das wissend, im Bewußtsein dieser Sache. 1570: Erzebet zekely Gergelne ... vallya, hogy az az-zonyok az Birotwl pechietet váltotak es az urok-nak Atthak hogy varas theorwenye zerent Mindent az my eoket Illethy dabo peternetwl ky vegyek, Es eomagok ezzel mentek haza [Kv; Tjk III/2. 169]. 1572 Filstich Leorincz azt vallia hogy Egykor Jeottek volt Eo hozza Varga peter es Tot Andras Mwtatnak egy Testamentum lewelet, Mellien ket pecet volt, semmy Newek Nem volt Benne az testamentumosoknak, Mond nekyk ez semmyre kelleo senky erre teorwent Nem Tenne, Ez ketseges lewelnek talaltatnek, ez Nem twdom Minek walo, Ezzel Mentenek ely onnat [Kv; i.h. 198a].

10. arról; despre aceea; davon. 1618: Mikor ez ellen is sokat ratiocinála Kamuti uram ..., nagy kedvetlenül két úttal is mondá a pasa, hogy: Ezféle heába csavargó szovat* hadj békét, szólj ezzel, ha szólasz, adod-e meg Jenőt vagy nem? [BTN 92. — *Valószínűleg olvasási v. sajtóhiba szoval h.].

III. fm-ban a mm-ra utaló msz; cuvint demonstrativ care în propoziția principală trimite la propoziția secundară; im Hauptsatz auf den Nebensatz hinweisendes Wort: 1. a következőkkel, azzal; cu următoarele, cu aceasta; mit den folgenden, damit. 1570: Eotthues Ambrws ...

vallya Azonkeppen Mynt Borbel Marton, Ezzel teobithy hogy Ez Kadas Myhalnet azkoris Es-merte Mykor kichin gyermek koraba az Darw vagta volt ky az egyk zemet [Kv; Tjk III/2. 180]. 1584: az Elebely vegezes leuel hatra nem ho-gua(n) Seott mynd(en) zikellebe helyen maragion Ezel megy Theobwlue(n) kyk Ebbe azmy le-uelwnkbe Jrwa vadnak [M.fráta K; SLt T. 18]. 1590: Tilalmot tetöttem ez al peőreős ellen es ezűel adom okat tilalmomnak *. ... [UszT. — *Köv. a megokolás]. 1592/1593: Arra emlekezik eős mindenekbe mint az felseő keet vallok ezzel vytúan hogy az Kys zamos Regi foliasa azon ment el Annak eleotte, ahol Christoff vram az eo maga Molna Alat fwz faakkal zerin zerte be wltette es megh gatolta [Néma SzD; Ks]. 1606: Ezuel agiak az Tilalomnak okat hog az malom eősteöl marat mind az helieuel Egiwt [UszT 20/43]. 1724: Radnoti Susi ... ita fatet(n)r ... ezzel tsalogatott Pekri Ur(am) magához, tsak tselekedjem úgy, amint ő kglme mongya, Szoknyátis tsináltat nékem [Szentkirály MT; BK].

2. avval, azzal a cselekedettel; cu aceea, cu fapta acea; damit, mit dieser Tat. 1587: (Aki) penigh kazalasawal vagy Irtasawal ez veghezest Transgrediallia, ... Az Espanok Inquiralliak, Es egy forintot vegienek raita, Azmeny zenat penigh kazalt az eo sayat Rethynnis ezzel hogy a' hatarba be Irtot es kazalt, azt(is) el vezesse [Kv; TanJk I/1. 49].